

DIMITRIE BOLINTINEANU

O P E R E

v

R O M A N E

*Ediție îngrijită, note și comentarii
de*

TEODOR

VÂRGOLICI

S C R I I T O R I R O M Â N I

E D I T U R A M I N E R V A

București— 1984

DIMITRIE BOUNTINEANU

NOTA EDITORULUI

Cel de al cincilea volum al ediției noastre cuprinde romanele lui Dimitrie Bolintineanu, *Manoil*, *Elena* și *Doritorii nebuni*. Dintre acestea, cele mai cunoscute sînt *Manoil* și *Elena*. Al treilea roman, *Doritorii nebuni*, a rămas extrem de puțin cunoscut pînă acum.

Manoil a fost publicat mai întii în revista *România literară* din 1865, în același an fiind tipărit și în volum de sine stătător: *Manoil*, roman național, Iași, Tipografia româno-franceză, 1855. Este unica ediție apărută în timpul vieții scriitorului, luînd-o ca text de bază al ediției noastre.

Ca text de bază am luat și unica ediție antumă a celui de al doilea roman, apărut direct în volum: *Elena*, roman original de datine politic-filosofic, București, Tipografia națională a lui St. Rassidescu, 1802.

Cel de al treilea roman, *Doritorii nebuni*, a fost publicat, sub formă de foiletoane, numai în gazeta *Dimbovița* din 1864, fiind reproduș nicidec integral într-un volum, nici în timpul vieții scriitorului și nici după moartea sa, necunoscut sau ignorat, timp de aproape un secol, de toți editorii scrierilor lui Dimitrie Bolintineanu. Cîteva fragmente, extrem de scurte și ne semnificative, alese la întîmpiere și fără nî o coerență, au apărut în volumul al doilea din *Opere alese*, text stabilit de Rodica Ocheșeanu și Gh. Poalelungi, București, Editura pentru literatură, 1961. În ediția noastră îl reproducem integral pentru prima dată, direct din paginile *Dimboviței* din 1864.

Nu numai *Doritorii nebuni*, ci și principalele romane ale lui Dimitrie Bolintineanu, *Manoil* și *Elena*, au apărut în ediția din 1961 într-o formă total necorespunzătoare, cu multe omisiuni și

amputări arbitrare, cu numeroase și flagrante erori de transcriere a textului.

Din *Manoil* și *Elena* au fost eliminate, în ediția din 1961, peste douăzeci de pasaje, unele de ample dimensiuni, omisiuni care denaturează fizionomia personajelor centrale și alterează conținutul epic și semnificațiile romanelor. De pildă, din partea a doua a romanului epistolar *Manoil* a fost eliminată în întregime scrisoarea din 10 ianuarie, definitivă pentru atitudinea și comportamentul moral ai eroului titular, după întoarcerea sa din străinătate, când se înfățișează ca un om decăzut și corupt, stăpinit de patimi degradante, lipsit de orice conștiință. încă de la apariția romanului și pînă astăzi, toți comentatorii operei lui Dimitrie Bolintineanu au insistat asupra acestei scrisori și au citat-o ca exemplu edificator pentru modul de a gîndi și acționa ai lui *Manoil*, pentru cosmopolitismul și carențele conștiinței sale, pe care și le exteriorizează cu cinism : „M-am convins că patriotismul este numai o fanfaronadă la cei mai mulți ; sau de nu, un egoism între mai mulți indivizi. Acolo unde mi-e bine și acolo unde-mi place, acolo este patria mea, și este de prisos ca s-o iubesc, căci ea poate exista și fără iubirea mea.“ Versiunea romanului pusă în circulație de ediția din 1961, amputată de această scrisoare, intră astfel în acută contradicție ca viziunea reală asupra evoluției, sau mai bine zis involuției personajului titular, derutînd cititorul și făcînd ininteligibilă analiza romanului întreprinsă de toți exegeții lui Dimitrie Bolintineanu.

în ediția din 1961, textele romanelor prezintă numeroase erori de transcriere. Cităm, spre edificare, o serie de exemple din romanele *Manoil* și *Elena*, notînd cu litera *A* forma autentică din ediția originală și cu litera *B* forma din ediția apărută în 1961 :

MANOIL

A, p. 3, r. 11 : fermecul naturii *ne* îndumnezeiește / B, p. 7, r. 9 : fermecul naturii *se* îndumnezeiește ; A, p. 13, r. 6 : nu e de d-ta *făcut* versul acesta ? / B, p. 13, r. 17 : nu e de d-ta versul acesta ? ; A, p. 24, r. 10 : *d-nul* N. Colescu / B, p. 19, r. 27 : *d-na* N. Colescu ; A, p. 55, r. 15 : nu aveai trebuință să mi-o spui, căci *ți-am spus-o eu* / B, p. 37, r. 5 : nu aveai trebuință să mi-o spui, *ți-am spus-o eu* ; A, p. 57, r. 23 : ce zici

t&em scris / B, p. 38, r. 16 : ce zici că am scris ; A, p. 60, r. 19 ;
jj-i duc / B, p. 40, r. 1 : să-i dau ; A, p. 69, r. 7 : c-a mai ră-
*l&V** I B, p. 40, r. 1 : rămas ; A, p. 75, r. 11 : în casa
parințască / B, p. 48, r. 6 : în casa *părintească* ; A, p. 90, r. 16 :
Aqr de ce să zic / B, p. 56, r. 12 : dar ce să zic ; A, p. 119, r.
 15 : să mă urc / B, p. 71, r. 8 : să urc ; A, p. 120, r. 7 : să
șfirșoscă I B, p. 71, r. 24 : să *șfirșească* ; A, p. 122, r. 14 : mai
formată, mai grațioasă / B, p. 72, r. 32 : mai formată st grațioasă ;
 'A* P- 128, r. 10 : *rușoare* / I B, p. 75, r. 10 : *rușoare* ; A,
 131, r. 17 : ce lași să-ți curgă / B, p. 77, r. 24 : ce lași să
 curgă ; A, p. 152, r. 5 : era *din cei întâi boieri* / B, p. 88, r. 9
ie jos : era *dintre* cei întâi boieri ; A, p. 157, r. 7 : ar da *vieața*
mea pe un zîmbet al ei / B, p. 91, r. 22 : aș da *vieața* mea
pentru un zîmbet al ei ; A, p. 184, r. 8 : eu din astă-sară *îți*
iau casa în stăpînire / B, p. 106, r. 16 : eu din astă-sară *îmi*
iau casa în stăpînire ; A, p. 186, r. 4 : pe cînd *jucați* / B, p. 107,
 ^ 17—18 : pe cînd *jucai* ; A, p. 189, r. 4 de jos : *cu inima* Ui /
 3» p. 109, r. 16 : *în inima* ta ; A, p. 191, r. 7 : băgai de *seamă*
 I B, p. 110, r. 11 : băgai de *samă* ; A, p. 191, r. 13 : *martori* /
 B» p. HO, r. 16 : *marturi* ; A, p. 192—193, r. 1 de jos : O ! dom-
 nule ! *nime n-ar zice că e țigan*. Să-1 auzi cît de dulce vor-
 bește ; / B, p. lill, r. 6 : O, domnule... să-1 auzi cît de dulce vor-
 bește ; A, p. 196, r. 12 : *însuși* să mi-o zică / B, p. 112, r. 5 de
 Jșs : *însuși* sa mi-o zică ; A, p. 197, r. 14—15 : mulțimea cre-
 dulă, *fiara aceasta cu o sută de inimi și fără nici un cap*, se
 prinse înainte casei mele / B, p. 113, r. 19 : mulțimea, credulă...
 șe strînse înainte casei mele ; A, p. 198, r. 9 : eu *însuși* / B, p.
 J13, r. 1—2 de jos : eu *însuși* ; A, p. 198, r. 17 : nime nu *vra*
 să mai audă / B, p. 114, r. 6—7 : nime nu *vrea* să mai audă ;
fa p. 204, r. 6 de jos : urmarea *profesului* acestuia >JB, p. 117,
 r., 20 : urmarea *procesului* acestuia ; A, p. 206, r. 14 : chemați
 și *pe maică-mea* / B, 118, r. 20 : chemați și *maică-mea* ; A, p.
 206, r. 8 de jos : *muma Anei* / B, p. 118, r. 23 : *mama Anei* ; etc.

ELENA

A, p. 54, r. 4 de jos : cele de trebuia / B, p. 152, r. 20 : cele
 ce trebuia ; A, p. 67, r. 17 : jucindu-se un *hor* de dorinți / B,
 P. 162, r. 22 : jucindu-se un cor de dorinți ; A, p. 77, r. 4—5 de
 Jos : pentru *religie și independința națională* / B, p. 168, r. 7 :
 tfentru independința națională ; A, p. 77, r. 3 de jos : nu *naște*

/ B, p. 166, r. 6 : nu *paste* ; A, p. 80, r. 14 : *oricind* j B, p. 170, r. 18 : *orcind*; A, p. 104, r. 5 : o *arie* sublimă / B, p. 185,» r. 11 de jos : o *serie* sublimă ; A, p. 130, r. 1 : nu ar *minți* și nu ar trăda / B, p. 201, r. 11 de jos : nu ar *simți* și nu ar trăda ; A, p. 185, r. 6 : oriunde le vei găsi, *oricine* ar fi cei ce le practică / B, p. 236, r. 27 : oriunde le vei găsi, *oriunde* ar fi cei ce le practică ; A, p. 188, r. 13—14 : Pe cînd aceia ce au poezia în inimă, ce o ascunde ca un prezinte ceresc și nu o *aruncă vulgului*, pot mai lesne să găsească... / B, p. 238, r. 25—26 : Pe cînd aceia ce au poezia în inimă, ce o ascunde ca un prezinte ceresc pot mai lesne să găsească... ; A, p. 199, r. 6 : *mi-au zis că...* / B, p. 246, r. 14 : și *au zis că* ; A, p. 244, r. 8 : să nu poci *nici* a lupta / B, p. 272, r. 25 ; să nu poci a lupta ; A, p. 253, r. 1 : Ursita cînd te-a *născut* / B, p. 278, r. 5 : Ursita cînd te-a *păscut*; A, p. 326, r. 3 de jos : Această scrisoare fuse *ca un balsam ...* / B, p. 325, r. 17 : Această scrisoare fuse un balsam ; A, p. 339, r. 8 de jos : se *inecă de plîns* / B, p. 332, r. 19 : se *inecă în plîns* ; A, p. 345, r. 1 : *Eu nu-ți cer* j B, p. 336, r. 2 : *Eu nu-i cer* ; A, p. 350, r. 4 de jos : s-a așezat cu lacrămile *în ochi* la căpătiul tău / B, p. 339, r. 3—4 de jos : s-a așezat cu lacrămile la căpătiul tău ; etc.

În transcrierea textelor celor trei romane am respectat întocmai toate formele fluctuante ale scrisului lui Dimitrie Bolintineanu, potrivit criteriilor filologice expuse în *Nota asupra ediției* de la primul volum. Ținem însă să atragem atenția că romanul *Doritorii nebuni* prezintă cîteva bizare inconsecvențe în ceea ce privește onomastica personajelor, pe care, în unele cazuri, le-am păstrat, iar în altele le-am modificat, ortografierea lor corectă și unitară fiind reclamată cu necesitate. Astfel, în cîteva locuri am modificat prenumele *Teodor Vladimirescu* în *Tudor Vladimirescu*, considerînd a fi o evidentă eroare tipografică. De asemenea, am adoptat forma unitară *Ipsilante*, modificînd puținele cazuri ale formei *Ipsilanti*.

Credem că, publicîndu-și romanul *Doritorii nebuni* sub formă de foiletoane, în gazeta *Dimbovița*, pe o durată în timp destul de mare. Dimitrie Bolintineanu a scăpat din vedere uneori sub ce nume își prezentase inițial unele personaje, schimbîndu-le ulterior. Atunci cînd și-a dat seama de această inconsecvență a intervenit cu propria sa precizare, în textul romanului. Astfel, în *Partea I, Cartea I*, iubita lui Dem apare cu numele *Elena*. Cînd se mărită cu un alt bărbat, îi declară

lui *Vem* : *O partidă bună, un bărbat de 60 de ani și milionar !
Vc4 # scuzată să iubesc pe cineva imi place... Inchipuiește-ți
5â fi consimțit să mă iei ! Ești un copil, abia ai șaptesprezece
ani când eu am douăzeci și cinci. Iți mărturisesc dar că nu am
voit lângă tine să joc role ce bărbatu-meu viitor are să joace
lângă mine." In *Cartea IV*, capitolul *Cocoana Eienca face mi-*
nuni, Dimitrie Bolintineanu îi schimbă numele din Elena în
Caterina, iar în capitolul următor, intitulat chiar *Caterina*, pre-
cizează : „Cititorii își aduc aminte negreșit de ideea tristă ce-și
făcuse Dem de caracterul adoratei sele. El credea că o cheamă
Elena și crezu. O numea astfel, și ea îl lăsase în această idee.
Când Dem se plinse Caterinei că se mărită cu altul, aceasta
voi să-i dea lui o idee tristă despre caracterul ei, ca prin acest
mijloc să-l îndepărteze și mai mult de dinsa. Astfel ea îi zise
când o văzu la Mitropolie : «Fac o partidă bună, un bărbat de
60 de ani și milienar...»" etc.

Schimbarea numelui din Elena în *Caterina*, printr-un ar-
tificiu ușor sesizabil, se datorește, desigur, faptului că, pe par-
cursul romanului, scriitorul a mai introdus un personaj fe-
minin cu numele Elena și, pentru a nu crea o confuzie, a
modificat numele iubitei lui Dem. Noul personaj, *cocoana Elena*,
care îl crescuse pe Dem de copil, rămas orfan de ambii pă-
rinți, apare prima dată în *Cartea II*, capitolul *Dem*. Dar nici
pe acest *nou* personaj feminin nu-l menține pînă la sfîrșitul
romanului sub acest nume. Incepînd din *Cartea IV*, capitolul
Dem se schimbă, o numește *cocoana Elenca*.

O altă inconsecvență se observă în cazul unuia dintre cei
doi fondatori ai bisericii Olteni. In primul capitol din *Cartea*
II apare cu numele *Nicolau* și *Nicula*, în capitolul al doilea
Nicola, iar ulterior *Nicolae*. Urmașul acestuia e numit cînd
Nicolae Protopopescu, cînd *Preda Protopopescu*.

Am conservat ca atare aceste inconsecvențe onomatistice
pentru ca viitorul cercetător al operei lui Dimitrie Bolinti-
neanu să poată sesiza în mod real diversele aspecte caracte-
ristice modalităților compoziționale din romanul *Doritorii ne-*
buni.

In *Addenda* reproducem începutul romanului *Manoil*, re-
vizuit substanțial de Dimitrie Bolintineanu și publicat, cu ti-
tlul *Manuel*, în gazeta *Dimbovița*, reapărută într-un unic număr
Ut 1870.

TEODOR VARGOLICI

MANOIL

1855

PARTEA I

f

Iubite B.,

& De cîteva zile mă aflu la Petreni, moşia d-lui N. Colescu. Ah î iubitul meu, ce locuri minunate ! ce plăoere a lăcui în sînul munţilor, departe de deşertăciunile omeneşti ! cum cugetul se înalţă mai presus de lumea -de argil, în acest templu dumnezeiesc ! cum toate simţurile se află într-o mirare neîncetată ! cum inima se iânte tinără şi curată ca profumul suav al cascadelor !... Ifermecul naturei ne îndumnezeieşte şi invită inima la amor. Numai între oameni omul se face aspru ; numai ibtre oameni răzbunarea rădică braţul a lovi !... In lumea deşartă în care am trăit, nu era un singur minut **kx** <are să nu fiu în ceartă cu ursita vieţii mele. Aice, la vederea acestor locuri, de cîte ori nu mi-am înălţat feiima mai presus de lanţul deşertăciunelor omeneşti; de cîte ori, uitînd relele omenirei, am îmbrăţişat-o cu Jpcrime !...

Dar societatea de femei frumoase şi spirituale, întru cure mă aflu, adaog fermecul acestui loc încintător ! Ce femei ! ce viaţă dulce !... Ah ! bunurile vieţii nu cunosusem pînă aice şi ades ziceam în mine : „Am trăit şi traiul este amar !...” Ce vrei, dragul meu ? eu nu cJloşteam ce fericire gustă acela care are o familie : pîn-a JHi mă naşte, moartea a secerat pe tatăl meu ; pîn-a Jiu cunoaşte lumea, maică-mea s-a dus după tatăl meu ; am trăit şi am crescut, pînă la vîrsta aceasta, străin ca an copil picat din lună.

»> Astăzi, am găsit viaţa intimă, familia... căci trebuie ştii, aici sînt în familia mea. Dl. N. Colescu mă iu-

bește ca pe copilul său ; femeile mă răsfață... Smărăndița, soția d-lui N. Colescu, mă cheamă *poetul ei favorit...* de multe ori *copilul său* /... Are douăzeci și cinci de ani, și este un tip de frumuseță ; fără exagerare, o frumuseță rară, dar seamănă cu o floare ce în dimineața vieții sale se înclină •melancolică !... un suflet piin de blindeță ; o inteligență superioară ; multe cunoștințe, mai ales pentru o damă din timpul și din țara noastră !... Nu sînt mare cunoscător în femei, dar Smărăndița mi se pare femeia ce am visat.

D-nul N. Colescu este boier mare. Nu are nici spirit, nici învățătură ; asemenea el n-are voință, și mai ales pe lingă soția sa ; dar are bună judecată și inima îngerească.

Zoe este nepoată Smărăndiței : o copilă de cincisprezece anișori ; chipul mătușe-și, dar strălucitor de frăgezime. Ai asemăna-o cu un bobocel de roză pe care fluturii încă nu-l bagă în seamă ; plină de spirit și de inimă...

Mărioara este o amică a Smărăndiței : o fată de boier, mare, de 18—20 de ani ; nu este prea frumoasă, dar dragălaşă ca luna lui mai .'....vorbele ei răsună ca o muzică sublimă ; ideile cele mai comune în gura ei se îndumnezeiesc !

Duduca este cu totul altceva : o fată de cincizeci de ani, rămasă nemăritată ; un lucru ridicol, atît pentru spiritul, cit și pentru fizicul ei. Cu toate aceste, are inimă. Natura face uneori cîte o compensație : acolo unde nu este spirit, este inimă ; acolo unde nu e frumuseță, este spirit.

Această ducă — după cum îmi spune dl. N. Colescu — de la vîrsta de 16 ani pînă astăzi, visează un bărbat !... dar ceva perfect, ideal, ca Făt-Frumos cel din basme. în tinerețile sale, mai mulți, atrași de fermecul averei ei, îi ceruseră mîna ; ea nu voi pe nici unul, fiindcă nici unul nu se asemăna cu idealul viselor sale. Mai tîrziu nime nu se arătă ! Atunci, Duduca plecă în străinătate să găsească vreun conte seau baron scăpătat, să împartă cu dînsul averile și inima sa ; dar peste doi ani, se reîntoarse iarăși singură. în timpul ocupației Principatelor, inima ei bătă, doar o va cere vreun ofițer ; însă nici măcar un doboșăr nu o ceru !... cu toate aceste, ea tot așteaptă un soț. O femeie ce nu află pe nimene în

țime care să vrea să se lege de ursita ei trebuie să su-
'Jtere; această suferință o face rea ; dar Duduca, din con-
tra P... ^...?...voioasă... poate că speranța, ce nu a lă-
ife^țlo încă, face acest efect asupra caracterului său.

I Eu însă petrec cu Duduca foarte bine ; ea se crede li-
terată pentru că a cetit tot ce s-a tipărit prin *Curierul*
românesc și prin *Curierul de ambe sexe* ; știe de rost toate
arsurile vechi și nouă ; cîntă toate cînticele, cu toate că
glasul ei nu este prea încîntător. Ea este aceea ce zic
franzezii un adevărat *bas-bleu*.

!• Îți scriu din camera mea, ce dă asupra gradinei, pe o
tiasă încărcată de cărți de tot felul... Dulcele profum al
florilor și al riului intră în cameră și mă îmbată ! stelele
sclipesc voioase în spațiul curat al cerului, ca bucuria
feri inima mea, și seamănă, într-un minut de voluptate
cerească, să se cufunde unele într-altele ! Privighitoarea
,cîntă la ferestrele mele, îngînată de dulcea murmură a
riului și a șipotelor ! Ah ! cum totul e voios și fericit
impregiurul meu !... pentru ce numai eu sînt neodih-
nit?... nu știu ce am, căci viitorul mă inspăimintă !..

2 mai

Astăzi, d. N. Colescu îmi zise să rămii totdeauna cu
dînșii și să nu fac nici o deosăbire de familia sa și a
mea, dîndu-mi cuvinte că este dator să facă tot pentru
mine, căci am talent și trebuie să lucrez ca să dau limbei
românești o vină de viață literal. Mi-a zis că i se rupe
inima cînd vede la popoarele străine înflorind frumoasele
arte și literatura, iar la noi nimic, nirnic î... aceste sînt
vorbele sale.

Dl. N. Colescu este român bun. Bătrânii noștri eram mai
buni decît noi, mai români. Noi ne-am germanizat, fran-
țizat ; știm mai multe decît ei, dar nu mai sîntem ro-
mâni !... O ! patria mea ! amorul tău se va stinge pînă
în sfîrșit în inimile fiilor tăi ?..

Astă-dimineață, preumblîndu-mă prin grădină, întilnii
fără veste pe Mărioara. Nu-ți poți închipui ce efect mi-a
făcut această întilnire ! Voiam să intru în chioșc (pavi-
lion) spre a mă deda meditațiilor mele ; am găsit-o acolo
ocupată cu compunerea unei ghirlande de floricele de

curind culese. După ce-mi făcui reverința, mă întrebă dacă ghirlandele vreodată m-au încintat?... eu nu-i putui răspunde, căci gura mi s-a închisese... ea se roși și, voind să-și ascundă rumeneala, ieși rapide din chioșc săltînd prin grădină ca o gazelă !...

3 mai

Astăzi în chioșc am găsit toată societatea damelor despre care ți-am vorbit. Mai era încă și Andrei, vechiul nostru camarad, carele s-a însurat cu Elena, sora Smărăndiței. Andrei, cum îl știi, tăcut, serios, dar loial. Elena, frumoasă și amoroasă de bărbatul său. Toată societatea vorbea, rîdea, cînta; totul insufla fericire și bucurie.

Mărioara, în acest amestec, trecînd pe lîngă mine, îmi recită o strofă din poeziile lui Bolintineanu :

*la-ți harpa de aur, poetule june !
Și cîntă, căci ochii-mi de lacrimi sînt plini;
Și pentru aceasta pe frunte-ți voi pune
Ghirlandă de crini.*

Puteam eu, cu timiditatea mea, să răspund ceva ? Știi, amice?... poetul se găsește uneori în poziția cea mai nenorocită în societate : se vede astfel osîndit, încît trebuie să facă sau figură de nătărău sau de impertinent.

Voi a întrerumpe pe Mărioara ; atunci îi zisei :

— Ieri m-ai întrebat dacă ghirlandele vreodată m-au încintat?... să-ți arăt un vers făcut de un amic al meu asupra acestui sujet.

Duduca, cum văzu că scot hîrtia din buzunar, sări de se puse lîngă mine, invitînd toată adunarea a asculta. Toți mă încungiurară și eu cetii :

*O ghirlandă-mi trebui mie,
Ca să pot să mai trăiesc, \
Să mai viu la veselie
Și viață să simțesc ;
Dar ghirlandă împletită
De fecioare voiesc eu,*

*Căci mi-e inim-amorțită
Și chiar seacă-n peptul meu.
Cine poate a mi-o da,
Căci eu dulce-i voi cînta ?*

— Curioasă idee ! zise Duduca, ce au poezii, nu știu,
că tot ghirlande de fecioare visează ei.

* — Și încă tinere, îi răspunsei eu.

— Of ! *matia-mu l* zise Duduca, care știa grecește.

*Copilate tinerele.
Ce tot stați și vă gîndiți ?
Adunați la floricele
Și ghirlanda-mi împlețiți.
Pîn' ce cîmpul e în floare
Pe amor încununăți;
Căci ca mîine floarea moare
Și de dor o să oftați,
Și cînd flori nu veți afla,
La ghirlande veți visa.*

— Asta-i mai puțin decît nimica, zise Duduca.

— Ba e prea bine, zise Mărioara.

*Iute-iute, copilate,
O ghirlandă-mi împlețiți,
Cu-ale voastre dulci gurițe
Nodurile le uniți.
Pe copilul cel zburdatic
Ce Amor lumea-l numi,
Cu un cîntic nebunatic
Îl voi face a veni.
Voi ghirlanda îmi veți da
Și eu vouă voi cînta.*

— Poetul cade în mitologie, zise Duduca.

— Nu e nicidecum prozaic, zise Măria.

*Lăcrimioara vă zîmbește
Lîng-un trist nu-mă-uita.
Ochiul care le privește
Face minte-a cugeta.
Prin somn nu vi se arată
Nici o umbră de amor ?*

*Au nu-i timpul ca să bată
Peptul vostru simțitor ?
A î când flori nu veți afla
Și amorul va zbura.*

— Tot amor și iar amor, zise Duduca.

*De simțiți vreo durere,
Lăcrimioare adunați.
De vă trebui mângiere.
La nu-mă-uita cătați.
O durere, cât de mare,
Lăcrimioarele alin,
Nu-mă-uita dulce pare
Suftelor ce suspin.
Vă grăbiți a le-aduna,
Căci ca mîine nu le-ți afla.*

— Cred și eu, dacă le-a bate bruma ! zise Duduca.
Toți riseră la exclamația aceasta.

*Mai luați și viorele,
Mai luați și crinisor;
Luați roze, micșunele,
Luați fel de fel de flori
Și cîntați cu veselie
La ghirlandă împletind,
Căci ca mîine, cine știe ?
Nu vă voi vedea zîbind.
Și cînd voi veți înceta,
Vai ! și eu n-oi mai cînta.*

Mărioara și cu Zoe, îndemnate de Smărăndița, îmi aduseră în triumf o ghirlandă. Duduca, puindu-se între ele :

- Iaca ghirlanda care-ți trebuie î
- Dar dați-o autorului, zisei.
- Ce î nu e de d-ta făcut versul acesta ?
- Nu î Autorul este la Moldova. Numele lui, Sion.
- Sion ? acest nume adevărat este ? unii cred că e un nume fictiv, un ideal.
- Ba foarte adevărat. Eu îl cunosc din corespondință, și am o mare simpatie pentru el. Are talent acest

tînăr, dar pătîmește de două boale, ca și mine, de ne-avere și de lane. Altfel ar avea și nume mai mare, și ar și lucra mai mult.

Pe cînd ne ocupam de oritioa lui Sion, iată că veni la noi și Alexandru C... El are o moșie în vecinătate și e încîntat totdeauna de frumusețile, spiritul, averea și nobilimea sa; tot dorul său pare a fi să-l cunoască lumea ca un Don Juan românesc ! In politică este legitimist sau partizan a lui Enric V, pe care niciodată nu l-a văzut; are o metodă cu totul originală de a se reproduce în lume : cu boierinașii de pe la țară vorbește himie și fizică ; iar aceștia, neînțelegînd nimica și nevoind să-o arate, îi dau totdeauna dreptate. Smărăndița îl întrebă ce-i fac surorile ?... el răspunse că peste curînd are să le călugărească, căci, crescînd în mănăstire de mici, nu vor să mai trăiască în lume.

8 nul

Știi tu pentru ce această Mărioara este totdeauna în închipuirea mea ? „Ți-e dragă", îmi zici... Eu să iubesc ! o, nu !... Este scris ca să nu cunosc acest simțimînt; inima-mi e mută, spiritu-mi rîde de orice patimă de natura aceasta. Cum voi iubi eu, eu carele mă îndoiesc de orice iubire !... Pentru mine o femeie este un lucru neînțeles : amorul la ea trece ca un vis ; în ceea ce-i drag, ea pe sine se iubește. Omul pentru dînsa este o mirază ce face să se prețuiască meritele ei ; fără acest interes, ea nu ar iubi ; în scurt, egoismul personificat, — iată **cum înțeleg eu o femeie.**

Apoi este altă întrebare : dacă această Mărioara ar iubi, pentru ce să mă iubească pe mine, și nu pe altul ? Fără stare, fără nume, scos afară din legile societății ; ceva care face să zîmbească oamenii la numele meu... Cele ce-ți scriu sînt triste, dar sînt adevărate !..

8 mai

Mărioara a plecat cu tată-său, Duduca și Alexandru C... Peste câteva zile se vor înturna. Alexandru se urcă în trăsură ei ;... el mi se pare prea ocupat de dînsa !...

11 mai

Fără să-mi fie dragă, gîndesc neîncetat la dînsa... această gîndire îmi face rău !... m-am făcut nesuferit, tăcut... Cînd sînt în societate, voi să fiu singur ; singur, doresc societatea !... adesea părăsesc casa... ochii-mi rătăcesc pe cîmpii și se opresc asupra tuturor trăsurilor ce trec... Ieri, după plecarea Mărioarei, zării o trăsură în depărtare... mi se păru că este a ei ; ... alerg înainte... iluziune !... un poștaș se înturna cu caii fără trăsură !... atunci mă îndreptai cătră un sat așezat în culmea dealului !... o poziție desfătătoare ! o dumbravă de mesteacănî formează poarta acestui rai pămîntesc. Mă rătăcisem pîrîntre acești arbori de argint cari, încununați cu ramuri de smarald, își perd picioarele într-un tapet de iarbă împeștrîțat cu miroase de flori.

Acolo, la picioarele unei măguri, dintr-o stîncă de peatră curge o apă rece și limpede ce, împărțîndu-se în mai multe riulețe, se perde în iarbă mărîmurînd. Iată o țărîncuță cu o cofă pe umere : bălaie și rumenă ca o roză sălbatică, plină de frăgezime și de sănătate ; avea o talie elegantă ; păru-i gîlbior des și încrîțîț, împletit în două coade lungi, se cobora de subt năframa-i albă ce flutura pe capu-i sărutat de vîntulețe. Două zavelci roșii, cu felurite flori, o copereau peste cămasa-i albă, de la mijloc în jos. Doi ochi albaștri coperiți de gene lungi și aurite... iată chipul ei. îndată ce mă zări, stete și lăsă cofa cu apă jos.

— Pentru ce te-ai oprit ? o întrebai eu.

— Este obicei de la bătrîni, îmi răspunse copila, cînd trece un călător, să stăm dacă venim de la fîntînă.

— Dacă este așa, dă-mi să sorb și eu din astă cofă. Cum te cheamă ?

— Tudora.

Copila rădică vasul pînă în dreptul buzelor mele și lăsă ochii în jos. Pe cînd beam apă, ochii mei întîlniră pe ai săi ce-i rădicase. Ea văzu și roși.

— Ai părinți ?

— Am un tată bătrîn.

— Colo, în sat ?

— Ah, zise copila, pînă ieri, dar astăzi...

— Astăzi, ce ?

— L-au închis la subcîrmuire, ca să dea arendașului patru sute de lei ce i-ar fi dator., după ce i-a vîndut tot, pînă și ferul plugului !... Ei, boierule, nu este dreptate pe pămînt !... am fost și m-am rugat de subcîrmuitor să-i dea drumul ca să poată munci și plăti cu încetul ; subcîrmuitorul se vede om bun, dar mi-a zis că sînt alții care nici pe el nu-l lasă să mă asculte... Mi-a zis să mă rog de proprietarul moșiei... M-am rugat... dar îmi crapă fața de rușine, cînd mă gîndesc ce mi-a zis !... Of, of ! nelegiuîți sînt unii oameni !

La aceste vorbe, vrui să-i dau banii ce-i trebuia; dar nu aveam asupra-mi.

— Unde șezi ? o întrebai.

— Cea dintîi casă din sat, la stînga.

— Fii miine acasă. Pela amezăzi îți voi aduce banii.

— Vrei să rizi ? îmi zise ea.

— Nicidecum, drăguță. Un creștin bun trebuie să facă bine. Deși nu sînt prea bogat, dar acest bine îți pot face fără să mă struncin și fără să-ți cer nici o slujbă. Fii sigură, miine viu.

— O, Dumnezeuule ! strigă ea, încrucișîndu-și mîinele și uitîndu-se la cer. Așadar tot sînt oameni buni pre pămînt !... Eu, domnule, vezi d-ta, sînt o fată proastă ; nu știu să vorbesc, nu știu să-ți mulțămesc... Ea nu putu să urmeză : lacrimile o înecaseră.

Noi ne despărțirăm.

O, Dumnezeuule ! pentru ce oamenii sînt așa de răi.

13 mai

— Știi ceva ? îmi zise Alexandru C, întrînd. Ești drag Mărioarei... numai de tine vorbea. Să te văz !

— Să te văz pe tine, îi răspunsei.

Pe mine? nu. Cu fetele îți perzi timpul numai în bilete, ocheade, suspine și vorbe dulci; cel mult dacă ai ajunge să te capeți cu câteva sărutări fără rezultat. Eu unul sînt, cum zice vorba, pentru vînatul lesne: femeile măritate sînt patima mea. Dar fiindcă este vorba de fete, apoi, trebuie să știi că cunosc una, o mîndruliță, cum zice poetul Alecsandri:

*Cu flori galbene-n cosiță,
Cu flori roșii pe guriță.*

Asta deși e fată, dar iese din categoria celorlalte: o țărăncuță, o fată sărmană, lesne de prins în laț, fără suspine și bilete. Miine sau poimîne am de gînd să șterg cel de pre urmă vers al poetului... înțelegi?

— Rușine și păcat!

^— *Sang-dieu!* Ascultă, părinte Dorotei! cei ce au făcut legile erau mai învățați decît tine. Găsește-mi un singur paragraf într-o condică, unde legiuitorul pedepsește fapta, cu bună învoială făcută între doi, și care nu supără pe a doua persoană. Nu e vorba de nevrînicie, de silă, de înșelăciune, ci de bună învoială. Vezi dar că eu nu ies din spiritul legiuitorului; cît pentru conștiință, asta e o marfă de care ușor mă pot desface. Eu nu mai sînt Alexandru acela pe care-l cunoșteai tu; cu toată ideea ce-i fi avînd despre ușurința caracterului meu, am suferit multe de la oameni. Cînd intrai în lume, credeam că am a face cu îngerii; mai tîrziu văzui că mă înșelasem; lumea mi se #rătă ceea ce era: o societate de nerozi și de țilhari. Unii mă înșelară, alții mă desprețuiră l... atunci a trebuit să iau o rolă, și iată ce zisei: „Oamenii sînt răi; dacă m-oi asemăna lor, voi merge înainte, și ei îmi vor întinde mina; de nu, mă vor zdrobi. Intre aceste două alternative trebuie să aleg.” Mă făcui ca ceilalți. Atunci veni rîndul meu. Oamenii mă înșelară, îi înșelai și eu; mă desprețuiră, îi desprețuii și eu. Ce necuviință vezi întru aceasta? mi-am răzbunat! răzbunarea este singura dreptate pe pămînt. Am fost drept. Oamenii niciodată n-or fi mai buni l... cel ce

are puterea în mână și-ți vorbește de fericirea altora te înșală ; demagogul care strigă pe strade *dreptate* te înșală ; femeia ce-ți zice că te iubește te înșală ; cel ce-ți strânge mîna te înșală ; cel ce vorbește ca tine din vise și din morale te înșală. Ce mai aștepți dar ?

— Alexandre ! vorbești ca uri om în ajunul de a se face tilhar sau de a-și curma viața singur, însă sînt încredințat că ceea ce zici este o glumă. Într-un caz sau în altul, nu pot să-ți dau nici un răspuns...

— Mergeți la stupină ? zise Smărăndița, ce intră în casă.

14 mai

Ai auzit, iubite B..., ce principuri are acest Alexandru? sînt mai mulți ca el aice ; oameni pentru care moral, onor, patrie nimic sînt î... La dînsul aceasta nu vine din supărare, din suferință, precum zice el... ci din lipsa cunoștințelor ; felul cu care a expus aceasta o dovedește curat.

Eu am dat brațul Mărioarei... brațul ei pe brațul meu !... o, fermec necunoscut !... credeam că o să mor de mulțămire!... Niciodată n-am văzut ceva mai grațios.

— Zoe mi-a zis că o să pleci la Italia, im zise ea, adevăr e ?... cînd pornești ?

— Prea adevăr ! peste o lună.

— Așa curînd ?... și cînd o să te întorci ?

— Poate niciodată.

— Niciodată !... dar părinții d-tale ?

— Au murit de mult timp.

— Dar țara ? dar cunoștințele ?... știi că este trist ceea ce zici ? să vede că ești poet.

^— Poet? iar această vorbă!... în adevăr trebuie să mărturisim că bieții poeți sînt rău înțeleși în lumea aceasta. Poezia este luată de o ușurătate. Un adevăr în gura poetului este o poezie ; un simțiment în inima lui este o poezie ! Ei nu pot să spuie nici dorințele lor, nici părerile lor... tot este poezie la ei...

— Vezi ce locuri frumoase ! îmi zise Mărioara zîmbind și schimbînd vorba, ca cînd înțelese de unde voiam să merg.

— încîntătoare !... sărmanii poeți î sînt luați ca copiii !... Nu știu dacă și d-ta nu faci parte cu ceilalți ?

— Eu ? nu ; te incredințez !

— Apoi dar crezi că un adevăr în gura unui poet este un adevăr ca în gura oricărui om ?

— De ce nu ?

— Așadar, dacă ziceam... Aici buzele mele înghețară.

— Dacă îmi ziceai... ce ?

— Că-mi ești dragă ! îi zisei în sfîrșit.

— Taci, taci ! îmi zise ea, lovindu-mă cu mînușa peste gură.

Agiunserăm la stupină. Dumbrava era plină de albine. Stuparul, un bătrîn cu perii albi, ne ieși înainte.

— Ce-ți fac copiii ? îl întrebă doamna N.

— Numai zece mi-aoi rămas ! răspunse moșul ciătînînd din cap.

Domnul N. Colescu atunce voi să-și arate cunoștințele sale despre fiziologia albinelor.

— Videți, zise el, fiecă stup are cite o albină mare ce se cheamă trîntor... aceasta nu face miere, dar cînd e vorba de mîncare, el aleargă cel întii. Este o mare asemănare între albine și oameni : instrucțiunile celor din urmă...

Un țipet ce scoase Mărioara opri pe dl. N. Colescu de la istorisire...

— M-a mușcat de buze ! strigă Mărioara.

— Mușcă, căci le bateți, zise moșul.

— Eu nu mai stau aice.

Ah ! cu ce plăcere aș fi făcut ca păstorul antic care, sub cuvînt de a suga veninul ce o viespe înfipsea în gura drăguței sale, se îmbată de o lungă sărutare.

— Să mergem ! zise d-na N. Colescu.

— Să mergem ! zise boierul, supărat că n-a putut sfîrși științificu-i cuvînt.

— Sînt alte mușcături mai rele ; dar acelea nu înspăimîntă ! mai urmă d-nul N. Colescu, aruncînd o căutătură asupra lui Alexandru.

Înțelegi tu ceva ?

15 mai

Mărioara mă iubește !... rizi de mine cît vei voi... nu-mi pasă. Este adevărat că ți-am scris că femeia este o egoistă... dar ce vrei ? egoismul este un bine mare pre pămînt ; fără el, nu s-ar ținea rînduiala lucrurilor, fără el, unii, ca să facă plăcere altora, s-ar arunca în foc și în apă...

O î dulce fericire ! vei trece și tu ca o lumină într-această noapte ce este viața mea, ca să faci și mai amară rămășița zilelor mele !...

16 mai

Voi să-ți scriu cîteva rînduri comice : astăzi, Smărăndița îmi arată o scrisoare deschisă.

— Vrei să rizi ? mă întrebă ea. Această carte vine de la un moș al meu... Am măritat pe soră-mea, pe Elena, cu un tînăr ce-i e drag și o face fericită. Moșu-meu nu găsește ginerile de viță mare ; ... cetește !

„Smărăndiță !

Ginerile ce a luat pe Elena o fi avînd multe merite, o fi învățat ca Guizot și viteaz ca Napoleon, dar tot viță de gios este ! Tată-său abia era clucer și nu avea voie să poarte nici barbă ! Familia Parascovenilor este cea mai veche din Valahia; baroni de Ilfov, conți de Rîmnic, marchizi de Craiova au stat în neamul nostru, precum genealogia, ce am dat să-mi facă la Paris, mărturisește. Dar tu ai stricat totul! răspunderea să cază asupra ta; eu îmi spăl mînele ca Pilat din Pont!...

Ștefan B...

La cetirea acestei scrisori, nu puturăm a ne ținea risul.

— O să răspunzi ?

<— La astfel de scrisoare nu pot să răspund serios.

— Atuncea răspunde rîzînd : satira este un mijloc de îndreptare al celor rătăciți ; prin batjocoră Platon a ucis pe sofîști, Pascal pe cazuiști, Voltaire pe fanatici.

— Batjocoră face pe oameni ipocriți, fără să-i îndrepteze... Dar să lăsăm aceasta ; ești vînător?... miine avem să mergem toate femeile, cu d. N. Colescu, la vînătoare în munți. O să ne însoțești ?

23 mai

Nu ți-am scris de șapte zile. De șese zile sint în pat, și Zoe nu mă lasă să scriu. Știi că era să mergem la vînătoare ; ascultă ce mi s-a întîmplat.

Smărăndița, Elena, Mărioara și Duduca se puseră într-o trăsură, avînd pe Alexandru pe scaunul vezeteului. Andrei, Zoe și eu, în altă trăsură. Dl. N. Colescu mergea călare. După noi venea un car cu merinde și cîțiva vînători de munte. Frumusețile tinerei Zoe înfloresc rapide oa un arbor în primăvară.

— Nu mai scrii poezii ? mă întrebă ea.

•— Nu, domnișoară. Aș scrie și proză, dar nici asta nu voi.

— Păcat ! ai fi scris bine.

— Și pe urmă ?

— Gloria ! zise ea zîbind.

— Gloria este un vis, zic filosofii.

— Zic, dar aceasta nu-i oprește de a o dori. De eram eu poet...

— Ce-ai fi făcut ?...

— Aș fi scris toată viața mea.

— Cu care scop ?

— Cu scop ca să las limbei mele o literatură și să implinesc o datorie cătră patria mea. Dar d-voastră, poezii, nu voiți a scrie dacă persoana dumneavoastră nu trage oarecare folos ; și dacă s-ar face o lege care să vă oprească de a subscrie cele ce compuneți, nu ați mai scrie nici odată.

M

— Poate că ai dreptate ; dar eu mă mir de ce nu v-apucați d-voastră, demuazele și dame, să faceți aceea ce pretindeți de la noi.

— Nouă ne lipsesc mijloacele care le aveți d-voastră, bărbații. Noi nu putem forma o educație națională ca d-voastră : în pensionatele unde învățăm noi, cîrmuirea nu s-a îngrijit ca să statornicească o educație și o instrucție națională. Pensionatele sînt dirijate numai de nemți și de franțezi; nu învățăm decit niște biete limbi străine, și cînd ieșim, abia ne putem scrie numele nostru ; apoi mamele îndată ne mărită, apoi menajul, copiii...

Vorbind astfel, părea că-i supărată, și supărarea da un nou fermec frumuseților sale.

într-acest minut, Andrei se deșteptă din distracția lui.

— Am cetit ieri, zise el, un poet franțez ; mi-a plăcut poeziile lui, fiind foarte simple și naturale. Eroii de care vorbește pare că-i vezi cu ochii ; vorbele lor, pare că le auzi... astfel au un interes mai mult. Eu cred că aceasta este adevărata poezie !..

— Nu sînt de părerea asta, Andrei ! poezia este o invenție ; poetul ce are nenorocirea să nu știe sau să nu gîndească aceasta, nu mai scrie poezii ; el poate fi istoric, romanțier, jurnalist, afară de poet. A crea, a născoci, iată ^j* misia unui poet. ^>

În timpul acesta trăsura damelor se oprește în marginea unui sat, sub poalele munților ; a noastră se alătură de dînsa.

Mărioara era prea ocupată. Ce n-aș fi dat să-i fi putut zice măcar două vorbe !

— De aici, îmi zise Smărăndița, trásurile nu mai pot merge ; noi vom urca dealul călări.

Vinătorii aduc caii. Damele se coborîră din trásură. Găsi ocazie atunci a strînge brațul Mărioarei, ajutîndu-i să se coboare din trásură.

Dl. N. Colescu, ce-i toca gura ca o meliță pintre vînători, dete semnul de plecare. Cîinii începură să latre, oamenii să se miște. Damele se aruncară pe cai, iar noi pornirăm pe jos, pe lîngă caii lor, ducînd pe ai noștri de căpestre. Eu mă alăturez de Mărioara.

— O să te ostenești, îmi zise ea.

— Aș dori toată viața mea să nu se mai sfârșască călătoria asta.

— Nici o vorbă, nici chiar cătră cei mai iubiți ?...

— Iți jur !

— Spune-mi încă o dată, Manoile, mă iubești tu ? Acest cuvânt este dulce ca viața. Adevăr este că-ți sînt dragă, Manoile ?

— Tot ce-mi era drag în lume s-a făcut nevăzut înaintea ta !

— Nu te cred.

— Te îndoiești încă ? cum as putea să te încredințez, Mărioara ?

— Dovedindu-mi că nu iubești pe Smărăndița.

— Smărăndița !... ah, Dumnezeule ! ce idee ți-a trecut prin gînd î... Dar ea este pentru mine ca o soră.

— Sînt geloasă și de surori, Manoile ! și tot cel ce iubește trebuie să poarte și simțimentul acesta. Interesul care-ți poartă ea întărită toate prepusurile mele... Ieri, am luat seama, ți-a adresat o otheadă, care mi-a sfîșiet inima !... Manoile, te rog, fie-ți milă de slăbiciunea mea... și fiindcă tu nu mă iubești...

— Nu te iubesc ?... o, Dumnezeul meu ! cum nu-mi pot sfîșia peptul pentru ca să cetească în inima mea !

— Ei, bine, dacă este așa, să mă ascuți !

— Spune, Mărioara, spune ce vrei, și mă vei vedea dacă te iubesc.

— Eu pretind, Manoile, să pleci de aici.

— Să plec ? să plec ? dar ce ar zice oamenii aceștia ? cu ce cuvînt m-oi îndepărta * ? Apoi cum crezi c-o să am puterea să te las ? O, Mărioara ! zi-mi să fac orice altă jărtfă...

— Nu mă iubești, Manoile ; căci dacă inima ta ar simți ceea ce simte a mea, nu m-ai face să sufăr... te-ai duce îndată.

— Bine, Mărioara, bine... dacă vrei numaidecît, voi pleca ; dar spune-mi pentru ce ?

— Făgăduiește-mi că vei pleca.

— Făgăduiesc ; mă jur.

* In textul original : îndrepta fn.cj.

— Mulțămesc, Manoile, zise ea strângindu-mă de mână. Acuma vrei să-ți spun pentru ce ? Pricina este că voi să te iubesc eu, și numai eu. Nu-mi e destul să știu că nu iubești pe Smărăndița, dar voi ca nici ea să te iubească pe tine.

Convorbirea noastră se curmă după două oare trecute ca două minute. Ajunsesem într-o poiană.

Locul pe care ne-am fost oprit era încununat de o dumbravă verde de brazi. Ici-colo să înălța niște vîrfuri de munți ca niște piramide negre. De aici, ochii noștri rătăceau asupra mai multor dealuri mici și se perdeau în umbra văilor lor albite de riulețe. Mai departe, o stîncă coperită de ninsoare și percutată în aburi era lăcașul singuratic al șoimului. Dincolo ochiul vedea o stană de piatră, goală, a caria sin se deschidea și da naștere unui brad rătăcit de soții săi. În sînul pădurei posomorite ce încununa dealul pe care stam noi, se vărsa dintr-un codru o cascadă de apă limpede. Acest torent se arunca cu zgomot dintr-o înălțime într-un lighean de granit; iar de aci, se vărsa prin jgheaburi și se ascundea prin deosebite crăpături, ca niște șopîrle de argint.

Iaitr-un miniut, toți vînătorii se împărțiră pe la posturile lor de pîndă.

Damele noastre, fermecate de frumuseța acestor locuri, merseră să vizite pădurea ; apoi se așezară la umbra unui stejar, unde așteptau cu nerăbdare timpul prînzului.

Dl. N. Colescu este un vînător vestit. Viața lui este plină de anecdote vînătorești. Vînatul pentru dinsul este o pasiune neinvinsă ; mai multe pei de urși, de lupi, de vulpi, de căprioare ; mai multe părechi de coarne de cerbi și de țapi ; mai multe măsele de porci sălbatici și, pe lîngă aceste, reumatismul de la picioare atestază mii de isprăvi onorabile din partea sa. El, după ce împărți pe ceilalți vînători, veni și la mine.

— Manoile, dar tu dat-ai cu pușca de cînd ești ?

— Am ucis, zisei eu, în viața mea un pițigoi, un botgros, un ciocîrlan și o rindunică ; socot că de mi-ar fi ieșit înainte o fiară mai mare, mai lesne aș fi ucis-o.

— Caută dar să nu-ți tremure mina cînd îi vede pe giupînul urs, căci acela e mai fioros decît un botgros. Tu

să stai aice lângă femeii ; dac-a veni ursul, trage fără j
temere ! j

Vorbind astfel, țipă din corn și se făcu nevăzut pintre.[^]
copaci, lăsind încă doi vinători spre apărarea femeilor, |
la întimplare de a veni ursul. i j

Pîn-atuncea nu fusesem niciodată la vînătoare, așa- |
zicinid, formală. Dar nu-ți poți inchipui ce impresiunej
mi-a făcut cînd am auzit, îndată după semnul dat de i
dl. N. Colescu, răsunînd văile de țipetele gonacilor. Fă-țip
idee de larva ce poate să facă în codru, și mai ales iii[^]
munți, vro două sute de oameni și vro treizeci de cîni
țipînd deodată sub poalele codrului, în felurite glasuri și
tonuri. Mi se părea că mă aflu într-o lume de feerii [^],
pare că așteptam, din minut în minut, să văd deschizî[^]
du-se cerul și pămîntul. Mie mi se suisă părul în vîrf
capului și stam în extaz cu pușca pe brațe, pe rădăcina,
unui arbor tăiat. j)

Damele sta, așteptînd să auză vro descărcătură de pus-^j
că ; dar tăcerea se prelungea... astfel, urîndu-li-se, veniră :j
cătră locul unde mă aflam eu. j

— Cît ești de serios ! îmi zisă Smărăndița, parcă ești |
un funcționar din garda națională ce se crede un adevărj
rat soldat. J

— îmi vine să arunc arma ; și aş face-o, de nu mi-ar |
fi rușine de vînători, care or să zică că de frică am fugit. j

— De frică ! nu este nici un pericol, mi se pare. Dar
iaca !,, iaca căprioara... dă-i foc... dă ! <

În adevăr, o căprioară sprintenă ca o gazelă venea!
asupra mea cu o regegiune de fulger, atît însă mă încîntă
frumuseța ei, încît refuzai de a da.

— Ce faci ? zisă Smărăndița.

— Mi-e milă, răspunsei, biata ființă ! ce mi-a greșit
ea, mie sau altora, pentru ca [^]ă-i răpesc zilele ? ^jH

Căprioara trecu pe lângă mine fără să mă vază macârS
Damele, celelalte, văzînd-o, începură a rîde. Smărăndița!
îmi dete dreptate.

— îmi păstrez încărcătura pentru urs, zisei eu, pentru
ca să mă îndrept mai bine.

— Un urs ! răspunseră femeile. v#

— Un urs ! strigă Duduca căzînd pe iarbă.

— Manoile ! îmi zisă Mărioara apropiindu-se de mine, nu te pune în pericol, căci cel mai mic rău ce ți s-ar întâmpla mi-ar zdrobi inima și viața.

— Aș muri ferice apărându-te, Mărioara me î Zece vieți de aș avea, toate le-aș da pentru tine. Știi tu, dulce fetică, că eu nu mai pot trăi singur de acum înainte ?...

Nu apucaî să sfîrșesc vorba și deodată o descărcătură de carabine făcu să răsune văile una după alta. După aceasta se auzi un răcnet ce făcu să se zburlească părul în capul nostru.

Mai mulți vînători strigau : „Feriți ! feriti ! ursul î ursul \”

în adevăr, un urs de o mărime rară se arată înaintea noastră. Damele, înmărmurite de spaimă, nu aflară nici bărbăția fugii.

Andrei, pe dinaintea căruia trecu animalul sălbatec, îl ochi î... Plumbul său pătrunsă gura ursului și se infipse într-un faș. Acesta turbă, perii săi se zburliră și făcură o roată imprejurul capului ; gura lui vărsa spume roșii ; ochii lui se făcură ca două picături de sînge... scoase un răcnet... își mușcă labele, apoi căută în toate părțile să vază de unde venisă glonțul. Damele stau între mine și între urs, în calea lui. Acesta le vede și se aruncă cu turbare asupra lor.

Un minut, și aceste femei ar fi fost sfișiete : trebuia un om de bunăvoință să se sacrifice pentru ele : orice alt mijloc era nefolositor.

Zoe era în urma lor. Ea voi să fugă ca celelalte ; dar rochia î se prinse de o mărăciune și o țină în loc. Eu mă arunc între urs și între fetică. Animalul, văzindu-mă, năvăli asupra-mi, iar femeile scăpară prin fugă. Ursul veni avșă de repede, încît nu-mi dete timpul ca să descarc carabina. Această carabină avea o baionetă ; baioneta mi-a scanat vieața.

Îi infipsei ferul în gît, și-l ținui la o distanță oarecare.

Andrei, văzînd pericolul în care mă aflam, alergă în ajutorul meu ; dar neputînd trage în urs de frică să nu mă lovească, scoase un cuțit de vînătoare și, cu singele race al său, împlintă ferul în coastele fiorosului animal. Acesta răcnește, șovăie, cade ; dar, în căderea sa, îmi

sfișie cu gheara umărul stîng... rana mea sîngeră... sîngele cură ca un izvor.

Damele, văzînd că ursul cade, stau într-o depărtare de noi, temîndu-se să nu se rădice animalul. Smărăndița și Zoe veniră pînă la mine... O, Doamne ! pentru ce Mărioara nu se apropie ?... frica în inima ei să fie mai tare decît amorul ?... Smărăndița îmi legă rana ; cu toate aceste, pierderea singelui fu atîta de mare, că, după cîteva minute, căzui pe brațele ei, fără simțire.

Cînd mă deșteptai, eram acasă.

Cele întîi raze ale soarelui încălziră ochii mei. O femeie jună și frumoasă, stînd în picioare la căpătîiul patului meu, înclina capul peste fruntea mea și părea că numără fiecă suflare a vieții mele. Mi se păru un vis frumos și reînchisei ochii, de frică să nu mă trezesc. Dar o lacrimă căzută pe frunte-mi mă deșteptă cu desăvîrșire. Era d-na N. Colescu.

Atunci îmi adusei aminte de scena din munte, și recunoscuî că fusesem leșinat.

Smărăndița veghează noaptea lîngă capul meu.

— Ce, aici ? o întrebai eu cu un glas slab.

— Taci, îmi răspunsă ea, nu vorbi!... ești rănit... ai fost leșinat !...

— Cel puțin lasă-mă să-ți mulțămesc pentru...

— Nu voi să-mi zici nimic.

— Ești un înger !

— Sînt femeie... ți-ai pus viața în pericol pentru mine, eu trebuie să-ți mulțămesc.

— Amiciția ce-mi arăți mă atinge^ atît, că nu voi putea niciodată cu nimic să mă plătesc.

— Ia seama, îmi răspunse ea zîbind, căci după socoteala ce faci îmi rămii dator, și eu sînt o creditoare exactă...

— Orice vrei !... chiar și să tac cît oi fi bolnav.

— Tăcerea mai irutii, apoi altceva... mi-ai făgăduit să nu faci niciodată nimic fără să mă întrebî.

— înnoiesc făgăduința.

— Bine, zise ea, acum mă duc să mă odihnesc, îți voi trimete o privighitoare care ți-a face mulțămire.

„Pentru ce Smărăndița îmi ceru să-i repet făgăduința ce-i dasem, de a nu face nimic fără să o întreb ?... Ce,

însemnează aceasta ? Temerea Mărioarei să fie adevărată?... nu, nu... sint nebun."

După câteva minute intră Zoe. Ochii ei negri și dulci străluceau în lacrimi de bucurie, părul ei era împletit în două coade lungi și bogate ce îi cădea pe spete ; în păru-i negru, lingă ureche, avea o roză de grădină.

— Cum îți este ?... îți aduc un pahar de limonada fierbinte... să sorbi... îți va face bine...

— Oare ?

— Desigur. Dar doctorul a zis să nu te las să vorbești.

— Iar dacă voi vorbi ?

— Boala se poate prelungi.

— Dar dacă n-oi putea ?

— Trebuie să poți ; și cu astă tocmală ți-oi da floarea asta, ce ți-o trimete Mărioara !

— Mărioara ! Mărioara !

— Ei, bine! ce ai ? astfel îmi făgăduiești să taci ?

— Tac, tac ; dar dă-mi floarea.

Zoe îmi dete roza ce o avea lingă ureche.

— Ah ! doctorul mă oprește să vorbesc, și eu vreau să scriu.

— Să scrii ? nu se poate fără știrea lui.

— Dar Esculap nu mă vede.

— Dar te văd eu și trebuie să-mi dau seamă. Voia este la mine și nu ți-o dau.

Ea zise aceste voribe cu un ton atât de poroncitor, că nu avui cum să mă împotrivesc acestui inger păzitor. Ea puse paharul pe masă. Eu întinsei mina să-i iau, dar o durere ce simții în braț mă opri.

— Vezi ? nu poți mișca mâna, și vrei să scrii ! Vorbimd astfel, sezu pe marginea patului, lingă căpătiul meu. Trebuie să te hrănesc eu, iar minușița ei albă purtă paharul la gura mea. Suflarea ei era dulce și fragedă ca profumul florilor. Ieri seara, urmă copila, era sfadă mare în salon despre nemurirea sufletului. Andrei, îmi aduc aminte, zicea că sufletul este nemuritor și da dovadă nu Știu pe care filosof, zicind : sufletul este o substanță simplă, ceva ce nu este materie ; prin urmare, neavind margini, nu este supus stricărei, și încheie că este nemuritor. Dl. Alexandru zicea că numai nesfârșitul este nemuritor,

că omul, neînțelegînd nesfîrșitul, este sfîrșitul, deci suflul este peritor. Ce gîndești d-ta la aceasta ?

— Nici unul, nici altul, nu știu... cît pentru mine, cred...

— Bine faci,

— Un om merge cu picioarele sale pînă unde dă de un rîu sau de altă stavidă. Aci pasul său se oprește și numai privirea merge înainte. Astfel este și omul înaintea unor întrebări. Cuvîntul, cînd ajunge la culmea ce-i este însemnată, se oprește și numai simțimentul poate trece dincolo de linia aceasta.

Pentru mine, asta este un lucru de simțiment : imi place să cred ; aceasta mă face fericit.

— Ai vorbit pre mult, imi zise Zoe.

Intr-acest minut Mărioara intră în cameră.

— Cum te afli ? mă întrebă ea.

Văzînd-o, inima-mi bătuse atît de tare, că crezui că o să cază din peptul meu. O flacără trecu peste fața mea.

— Ah ! domnule ! nu credeam că mîna care scrie versuri atît de grațioase să răstoarne un urs !...

Zoe ieși, dîndu-mi ordin să nu mă mișc, căci se va înturna îndată.

Rămiînd singur cu Mărioara, văzui că nu pot vorbi.

— Ești supărat ? mă întrebă ea.

— Supărat ? De ce, drăguții ?

Ea îmi întinse mîna și eu o încărcai cu dulci sărutări.

— Nu-ți voi da niciodată prilej să te mai superi pe mine, mai zise Mărioara. Se zice că certele trecătoare între doi ce se iubesc sînt pline de fermec... cît pentru mine, nu voi să gust acest fermec, oricît de dulce ar fi, căci atîta te iubesc, încît, dac-aș ști că suferi un minut de durere din pricina mea, aș muri de durere.

— Mărioara ! înger dulce al vieții mele î mai zi aceste vorbe! ele răsună la urechile mele ca harpiie antice î

— Dar nu voi nici tu să mă faci să aurfăr... oricare ar fi pricina suferințelor mele, numai de la tine să nu vie, nu-mi pasă ! iar dacâ tu ai fi acela ce mi-ar da prilej de suferință, o, Manoile ! sârmana inima mea s-ar zdrobi !...

— Ce zici tu, dulce și crudă Mărioara ! Dar eu sint numai voința ta, cugetarea ta, simțirea ta, subț o altă

formă ; un lucru ce-ți zîmbește, cu care poți să te faci și să-l zdrobești sub picioarele tale.

— Vorbele tale, Manoile, îmi îmbată inima, însă spune-mi, drăguțul meu, sînt ele sincere ?

— Sincere ? pentru ce te îndoiești, sufletul meu ?... •
îndoiala, ca vermele floarea, sfărîmă inima în care intră. Dar nu ; tu ai cuvînt, vorbele nu dovedesc nimic... trebuie fapte... ei, bine, viața mea ! ceri-mi o dovadă... orice vrei... poți să-mi zici : „Aruncă-te în foc, în apă !...” voi face tot pentru amorul tău ; tot, înțelegi tu ?

— Mulțămesc, Manoile !... Nu ai trebuință de astfel de sacrificiuri, ca să plăci inimei mele ; căci moartea ta, o, dulcele meu ! ar curma deodată și zilele mele. Tu-mi poți da altă dovadă de iubire ; poți să-mi rădici deasupra inimei vâlul cel posomorit ce mi l-a aruncat gelozia... Manoile ! Manoile ! pune mîna ta pe inima mea : acolo este un dor adînc, un dor de care numai lipsirea ta de aice poate să-l împace... sînt geloasă, geloasă ca o ti-greasă !...

— Dar pentru ce, scumpă Mărioara ?

— Pentru ce ? mă întrebi pentru ce ? Știu eu ! întreabă inima mea, pentru ce te iubește ?

— Voiești să plec ? Voi pleca astăzi, mîine, cînd vei voi... însă ai gîndit cît o să sufăr departe de tine ? Ochii mei, nemaivăzîndu-te, or să se închiză și or să se deschiză în lacrimi ! Zilele mi se vor părea lungi ca anii ; viața, fără tine, va fi amară... tot ce mă încînta mai nainte va perele fermecul său ; și dacă aș fi osîndit a nu te mai videa, numai mormîntul aș putea să mai iubesc după tine.

— Nu, Manoilul meu !... trei zile după plecarea ta de aice, voi veni după tine, oriunde te vei afla, și amorul cel mai sincer va fi prețul suferințelor tale...

— Cum vrei, Mărioara...

— Așadar, pleci ? ah ! tu mă liniștești și mă ferești... voi gîndi la tine ziua și noaptea...

Vorbind astfel, ea plecă fruntea pe buzele mele... Gura mea pe buzele sale !... O, fericire dumnezeiască ! de ce nu am murit sub sărutările ei !...

Zoe intră însoțită de doctor. Mărioara se depărta repede.

Esculapul îmi cercetă rana de ia umăr.

— Merge bine, zise el ; peste trei-patru zile vei putea ieși.

Toți oaspeții d-lui N. Colescu intrară în camera mea.

— Ce faci, voinicile? mă întrebă d. N. Colescu.

— Iată un om ! zise Duduca. Dacă nu erai d-ta aș fi fost moartă.

Zicînd aceste vorbe, ea se uită lung la Alexandru.

— Ce te uiți așa ? răspunse acesta. Vrei să zici că am fugit? te înșăli ; vînătorii pot să mărturisească... văzîndu-vă în pericol, am aruncat carabina, ce-mi era netrebuincioasă, și am alergat să iau un cuțit de vînătoare...

— Ești fricos, îi zise Duduca. Pentru toată lumea, n-aș voi să iau un bărbat ca d-ta.

— Ai curaj, răspunse acesta, căci cel ce-ți va da mîna ar trebui să aibă mare curaj.

Dl. N. Colescu rîse cu plăcere.

— Să lăsăm pe Manoil, zice el. Poate că are trebuință de liniște.

— Eu rămîn să-l îngrijesc, zise groasa Duducă.

— Nu are cine să-l îngrijească, îi răspunsă d. N. Colescu.

— Ești nesimțitor ! strigă ea.

După aceste vorbe se făcu un ris general; toți ieșiră, afară de Zoe.

— Ce face doamna N. Colescu ? întrebai pe copilă.

— Doarme. Toată noaptea a veghiet.

— Ce inger !

— Inger, nu-i așa ? Ea nu urăște pe nime... niciodată gura ei nu se deschide să zică o vorbă amară... toți o iubesc...

— Dar d-ta ?

— Eu ? este tot ce iubesc pe lume. De la moartea maică-mea, ea-i ține locul : cînd mă vede, ochii i se împlu de lacrimi de bucurie...

— Ești fericită, căci are cine să te iubească, trist lucru este omul singur pe lume !... eu, care nu am părinți, frați, pe nimeni, în sfîrșit... Ah ! cît de sunară mi se pare singurătatea !...

— Nu-ți face inimă ră, zisă ea cu o lăcrăma în ochi. Cît vei fi aice, nu vei fi singur ; eu te-oi iubi și te-oi îngriji ca pe un frate !

— Cît voi fi aice ! dar peste trei zile trebuie să plec...

— Să pleci ? dar doctorul ? dar mătușica ? dar eu ? o, nu te-om lăsa. Ești singur, mi-ai zis ; dacă te-i imbolnăvi, cine o să te caute ?

Doamna N. Colescu intră în camera mea.

— Mătușica ! zisă Zoe, spune-i că este nebunie să plece ; vra să se pornească peste trei zile !...

— Vrei să pleci ?

— îndată ce voi fi bine.

— Bine, zise Smărăndița.

— Bine ! ce zici, mătușica ? Dar dacă s-a bolnăvi iar ?... nu vezi cît e de slab ?

— Noi nu-l vom lăsa, zise Smărăndița zîmbind ; și d-lui va fi bun a rămîne.

— Am dat cuvînt, zisei.

— Cel puțin n-o să întîrzi și o să ne scrii de unde vei fi, nu-i asa ? pînă atuncea însă, să guști ceva, foame ți-e ?

— Aș minca ceva.

— Zoe ! strigă să aducă o supă !

Copila ieși.

— Mi-ai făgăduit, zise Smărăndița, să nu faci nimic făr-a mă întreba... hotărîrea-ți de plecare mă încredințează că-ți calci cuvîntul.

— Oh ! iartă-mă ; dar o scrisoare de la București...

— Nu-i adevărat.

2 iunie

Ți-am fost scris că plec peste trei zile ; iată opt și sînt tot aice ! „Ești un om fără hotărîre”, vei zice tu ca totdeauna. Dar dac-ai sti cauza, ți-ai retrage vorba îndată.

Eu sînt ca omul acela care, după ce a clădit un palat măreț, după ce s-a îmbătat de fel de fel de vise că va trece la umbra lui o viață fericită, vede picînd într-un minut edificiul său.

Mărioara, acel inger ce-mi da viață, acel suflet candid, curat, nu m-ai este ! Vorbele ei, zîmbetul ei, amorul ei, sărutările ei, fum și minciună ! Iubește pe altul !

Ți-aduci aminte unde eram pe la sfîrșitul scrisorii din urmă ?

După ce rămăsăi singur, un fecior îmi adusă supa. Acesta este un om din felul acelora de care [se] zice : „îi prinde mîna la toate”. Unul din oamenii aceia ce vorbesc singuri cînd nu se află un al doile.

— Mări ! aș fi dat simbria me pe un an s-o fi ucis eu !... să fi văzut atunci, duminica la horă, cum s-ar fi uitat fetele la mine ! pînă și fata popii cu ochii verzi ca briuil diaconiței... și niște buze !... parc-a mîncat vișene !... dar fudulă, cum nu ți-a mai dat ochii... mai lesne te apropii de moș popa cînd adună colaci duminica!... zău, mai bine de dv. boierii... cuconița Mărioara, fată de boier, și...

— Și ce ?

— Ce, nu știi ?

— Ce să știu ?

— Ce am zis ?

— Ai zis, Mărioara, fată de boier, și...

— Și... dar să nu mă spui.

— Nu te teme.

— Se lasă de o sărută domnul Lisandru.

— Cum poți s-o zici asta ?

— Nu-i vina mea... nu face foc, că fum nu iesă.

— Ai dovadă ?

— Colo ! colo ! zisă el bătîndu-și peptul.

Atunci scoasă un bilet și mi-l dete. îl deschid repede și cetesc :

„Amorul tău e minciună l trebuie să-mi dovedești ca să mă încredințezi... te aștept la miezul nopții, în grădină, lângă leul de marmură...”

Această lovitură fu crudă ! Dar mă mîngiam că tot nu va fi adevărat.

Toți sîntem astfel : moartea vine să ne închiză ochii ; noi simțim și tremurăm ; cu toate aceste, o rază de speranță zîmbește încă între noi și mormîntul nostru. Cea

din urmă rază de speranță zboară cu cea din urmă suflare a vieții !

Feciorul luă cu el scrisoarea și blestemile mele.
Zoe veni.

— Ești gânditor ? îmi zisă ea.

— Mi-am iubhimbat hotărîrea.

— Cum ?

— Nu mai plec.

— Bravo, zisă copila cu bucurie.

— Am gîndit așa : „Zoe vra să rămîi aice. Aceasta îi face plăcere... de ce să n-o ascult ?“

— Adevărat ?

— Foarte adevărat, îngerul meu !

4 Iunie

E noapte, încă cinci minute... Mărioara are a veni în grădină... să mă scol, să ascult !... toată lumea doarme... e miezul nopții, și nopțile de vară sînt mici !... nu se aude nimic, deci/t privighitoarea cane din cînd în cînd, obosită, sloboade cîte un trist țipet, discordat ca dorul inimei mele... minute fatale ! voi o să hotărîți soarta mea !... Orlogiul de la poarta curței bate miezul nopții... tot corpul-mi tremură... picioarele mele slabe abia mă țin... iată-mă lîngă statua leului... să mă ascund după acești arburași de liliac, ca să văd de la întuneric adevărul ce o să-mi zdrobească inima !... nici o frunză nu se mișcă... bolta cerului e încărcată de nori... auz o șoptă !... o umbră înaintează prin întuneric... Alexandru se pune pe pedestalul statuei și începe a șuiera ușor un cîntec monoton și discordat... trec zece-cincisprezece minute... Mărioara nu mai vine... poate sînt înșălat... cîte bănuiri nu-mi trece prin cap... dar auz fișitura unei rochii !... o femeie trece pe lîngă mine și merge spre Alexandru... o șoptă ! să ascult !...

— Mi-ai zis să viu aice, dacă te iubesc. Iată-mă ! Ah, Alexandre ! muștrările ce-mi faci nu le merit !...

Ce auz !... aceste vorbe !... Nu e Mărioara !...

5 iunie

— Ai dat biletul Mărioarei ? întrebai pe feciorul cel limbut.

— Nu l-am dat c.c. Mărioarei, domnul Lisandru mi-e drag, să-l bag de cap în sîn ! lasă că-mi zice : „hei, mă !” și se uită la mine printr-un petec de stecălă?; dar nu scoate să-ți dea o para !...

— Ce-ai făcut dar, biletul ?...

— L-am dat cucoanei Duducăi, ca să se bată dracii în capete.

Atunci înțelesei că femeia din grădină era Duduca.

— Mai am un bilet, zisă feciorul, acesta e de la c.c. Mărioara ; am să-l dau domnului Lisandru.

— Să videm.

Luai biletul.

„Alexandre !

Pentru ce te plîngi de mine ? cum a putut să-ți treacă prin mînte că o să-mi placă Manoîl ?! am mai bun gust, trebui să știi... Manoîl ! un om care nu știe a face decît vîersuri și care nu are alta decît poezia l care nu este de potriva mea, nici după raportul nobilimei, nici după raportul bogăției... Ești copil Ș-apoi el o să plece... ce dovadă poate fi mai bună împotriva bănuielilor tale ?”

— Lasă-mi biletul acesta.

— Ia-1, îmi zisă feciorul.

„Ah, Mărioara!... socoteam că ești o cochetă; dar ești o infamă”.

7 iunie

— Mi-ai fost dtat parola să pleci, îmi zisă Mărioara.

— Mărioara, îi zisei, cu mîna asta nu pot scrie ! Voi să însemnez rufele ce am dat la spălătură... scrie, drăgușoara mea !

Ea luă pana și hirtia și scrisă cele ce îi dictai. După ce-i mulțămii, luai talismanul acesta și-l ascunsei în sîn, ca să cercetez în urmă dacă scrisoarea seamănă cu a biletului.

— Așadar, o să pleci ?... mă mai întrebă Mărioara.

— Voi pleca, drăguliță... dar pentru ce vrei să mă gonești așa curînd?... Ei, Mărioara, Mărioara ! știu eu de ce voiești tu să plec...

Ea roși și zisă :

— Nu aveai trebuință să mi-o spui, căci ți-am spus-o eu.

— Nu ascunde simțimente adevărate sub vorbe măgulitoare și fățarnice...

— Ce vrei să zici ? Nu te înțeleg, Manoile ! ce vra să zică schimbarea asta repede ?!

— Schimbarea asta repede ! ai cuvînt, e repede... dar ce face timpul ? o oară, o minută, pot face mai mult decît un secol... dacă vreodată lumea s-ar zdrobi, un minut, o secundă ar fi destul pentru aceasta : eu sînt o mică atomă. Pentru ce te miri că m-am schimbat atîta de curînd ? „Nu mă înțelegi”, mi-ai zis. Ascultă, Mărioara ! îți voi vorbi cu demnitate și cu respect, și nu pentru că meriți, dar pentru că nu mi se cuvine mie a vorbi niciodată... a vorbi cu niște astfel... Tu, Mărioara, iubești pe altul; nu te mustru pentru aceasta ; nici nu voi să-ți vorbesc ca un preceptor... dar te mustru pentru că m-ai amăgit ! dacă nu mă iubeai, dacă altul era în inima ta, pentru ce nu m-ai răs pins ? Atunci, stima mea ar fi crescut pentru tine... acuma simț numai un despreț adînc !... nu ți-am făcut niciodată nici un rău, pentru ce să voiești nenorocirea mea ? pentru ce să mă înșeli ? nu eram fericit poate înainte de a te iubi, dar credeam în fericire ; credeam în sinceritatea oamenilor și în sfințenia unui cuvînt dat... astăzi mi-ai răpit credința aceasta ! Ieri, inima-mi era încă tînără, astăzi, un bătrîn de o sută de ani nu ar voi să-și schimbe inima cu mine ! Cînd te-am văzut pentru întîia oară, credeam că intîlnesc un înger, încungiurat de aereala tuturor calităților lui ; fruntea ta strălucea de inocenție și îmi zicea : minciuna este străină pe buzele aceste ! sărutarea doarme încă pe fruntea astă candidă ! fiecă vorbă a ta răsuna la urechile mele ca o muzică dumnezeiască ; și abia una murea pe buaele tale, și alta mîngîia urechea mea !... astăzi, acea ființă dulce și curată s-a stins ca aun vis poetic ! astăzi, inima mea s-a închis la orice iubire ; amorul tău pare că

n-a existat niciodată !... dar ce rău ți-am făcut, pentru ca să merit astfel de trădare ?

Vorbind așa, mă inecasăm în lacrimi.

— Nu ; nu se poate !... am auzit și am văzut rău... nu, căci ar fi prea trist, prea crud pentru omenire !

Plîngeam ca un copil și căzui pe pat, unde-mi ascunsei lacrimile și suspinele mele.

— Rști nebun ! îmi zisă ea. Nebun ! ce lucru aduce bănuială în inima ta, Manoile ?

— Un bilet ce ți-a scris Alexandru, și altul ce i-ai scris tu lui...

— Din aceasta și mai puțin înțăleg !... dar sînt eu răspunzătoare de cele ce scriu alții ? ești sigur că biletul ce zici c-am scris eu este adevărat ?... Apoi cine te încredințază că acel ce-a scris biletele astea n-a voit să facă intrigi ?... Manoile ! tu ai inimă bună și nobilă ; dar ești copil și lesne crezător !... osîndești făr-a te gîndi îndeștut. Nu, tu nu cunoști inima mea ; nu știi ce amor are ea pentru tine ! nu cunoști încă ce sînt oamenii ; biletele acestea nu pot fi scrise de mine, nici de Alexandru... gîndește-te bine... adu-ți aminte ! Smărăndița te iubește : ea poate vra să puie răceală între noi... gelozia este demnă de orice întreprindere...

— Smărăndița ! ah ! nu... viața-mi pun pentru dînsa !

— Cugetă bine ! cine ți-a dat biletele aceste ?

— Un fecior.

— Un fecior ? vezi ? de unde știi că acela nu era poroncit... dar eu nu voiesc, acuzînd pe alții, să mă dezvinovățesc eu... cercetează singur... pîn-atunci, lasă-mă să-ți spun cît te iubesc î... ah ! Manoile î amar ai întristat inima mea cu vorbele tale ! ești foarte nedrept, Manoilul meu ! vrei să auzi un cuvînt încă de amor ?... din ziua în care te-am văzut, o, îngerul meu, o viață nouă a început pentru mine ! zilele trec pline de dulceață și de fericire ! aș voi ca viața mea să nu mai aibă sfîrșit, sau să se stingă într-unui din minutele acele cînd îmi zici : te iubesc !... dar tu ești crud... simți plăcere să vezi j curgînd lacrimile mele ! ești fericit cînd îmi zdrobești j inima !... dar pentru aceasta nu te pot urî, sufletul meu !

Vorbind astfel, fruntea ei se plecă pe fruntea mea... buzele noastre se întâlneau, lacrimile noastre se amestecară. Uitai tot.

8 iunie

Fericire ! fericire ! dulce sargente, cătră care sufletul meu zboară însetat ! în deșert voi să sorb din undele tale : tu te usuci îndată ce atingi de buza mea !

Haragul de vie cade și în căderea lui atrage vița după-sine.

Astfel și femeia, în căderea ei, atrage omul care-și legasă ursita de ursita ei.

Mărioara m-a tîrît în căderea sa.

„Sigur ești că-i vinovată ?" mă vei întreba.

Ascultă :

îndată ce ieși de la mine, deschisei biletul ei cătră Alexandru ; îl alăturai cu scrisoarea Mărioarei ce-mi lăsase însemnînd rufe.

Scrisoarea este tot aceea, nici o deosebire !

Vezi dar că toate s-au isprăvit.

9 iunie

îmblu fugar pe dealuri și pe văi.

— Ce te faci ? mă întrebă Zoe astăzi. Toată lumea te dorește, mătușica e tare îngrijită !... nu e bine ce faci ! ești trist, tăcut, suferi ! și nu vrei să spui nimăruie ce ai !... socotești că nimeni nu merită încrederea ?

11 iunie

Nu mai sînt stăpîn nici pe necazul meu, nici pe lacrimile mele !... dar lumea aceasta este un infern ! O, Dumnezeule meu, nu mă lăsa !...

îți aduci aminte ? făgăduisăm unei fete să-i duc patru sute lei, pentru ca să scoată pe tatăl său de la închisoare... ei, bine ! poți să mă mustru și să mă bles-

temi !... sînt un nebun, un ucigător !... abia ieri mi-am adus aminte de dînsa.

Ieri dar, alergai să-i duc banii, temindu-mă să nu fie prea tîrziu.

Mă apropii de casa ei. Pe prispă afară, văz un bătrîn cu părul alb și cu ochii în lacrimi. Cîteva femei din sat stau făcute împregiurul său. Ele îmi făcură loc.

— Unde este Tudora ? întrebai.

— Tudora ?... îmi răspunsă una din femei cu lacrimile în ochi.

Adunarea lor, starea bătrînului, ce mi se păru a fi tata Tudorei, îmi deteră o tristă părere de rău.

— Iată tată-său, îmi răspunsă femeia pe care o întrebasăm.

— Moșule, unde este fiica ta ?

— Ce vrei cu ea ? zisă acesta rădicînd capul.

— Li aduc niște bani cu care să răscompere datoria tată-său.

— E prea tîrziu, răspunsă moșul.

— Cum ?... unde e fata ?

El îmi arătă cu mîna casa.

— A murit ? întrebai cu nerăbdare.

— De murea, ar fi fost mai bine de ea, dar Dumnezeu a păstrat-o, pentru ca să mă amărăscă și mai mult !...

— Ce vra să zică aste t spuneți-mi, pentru D-zeu î

Moșul își șterse ochii cu minica cămeșii și-mi zisă :

— Cînd eram închis la subcîrmuire pentru datorie, biata fată alerga din casă în casă să facă banii ; dar fără nici un folos ! căci oamenii din satul nostru sînt sărmani. Proprietarul auzi de una ca asta, și o chemă la curte. „Ține patru sute lei să scapi pe tată-tău !" Atunci copila plînsu de bucurie. „Dar avem să facem o tocmală", mai zisă proprietarul. „Orice vrei", răspunsă copila.

La chipul de învoială ce-i spusă acesta, fata aruncă banii și ieși plîngînd. Subcîrmuitorul zisăse Tudorei că de n-a aduce banii în două zile, are să mă bată și să mă trimită în heară la cîrmuire. Peste două zile mă scoasă din închisoare să mă bată. Atunci Tudora vini

țipind și se aruncă în brațele mele. „Nu-l bateți, strigă ea, căci în două ceasuri aduc banii !”

Copila fugi ca fulgerul înainte de a apuca să-i vorbesc ceva. Subcirmuitorul, peste două ceasuri priimind banii, dete poroncă să mă sloboadă. Eu atunci pornii cu copila la sat. Când intrai în casă, Tudora era cu ochii roșii de plins. „Unde ai găsit banii ?” o întrebai. Ea nu știa ce să-mi răspundă. Treaba asta nu-mi plăcu : niște gânduri rele îmi trecură prin cap. O muiere îmi spusă mai pe urmă adevărul. Copila, cu o zi mai nainte de a mă scoate să mă bată, era plină de bucurie ; căci, zicea ea, așteaptă un boier de omenie să-i aducă patru sute de lei. Dar. după ce scăpată soarele și nu se arată nimeni, biata copilă își smulsă părul și plinse amar. Atunci veni la dînsa o babă uricioasă și-i zisă :

„Mini or să bată pe tată-tău ; el slab și bătrîn... poate să moară în bătaie... stă în mîna ta să-l mîntui... haide la boier să-ți dea patru sute de lei... tocmla o știi...” Tudora nu știa ce să mai facă... cînstea îi era dragă... dar cum să mă lasă să mă bată?... afurisita de babă nu o slăbi pînă ce-i perdu sufletul !...

La aceste vorbe, unchiașul scoasă un gemăt de durere ; apoi urmă :

— Cînd aflai aceste perdui mințile și luai toporul s-o ucig. Dar cînd o văzui în ochi îmi căzu ferul din mînă, că-mi era dragă ca soarele. „De unde ai luat banii ?” strigai încă o dată. Ea pusă ochii în gios și tăcu ca pămîntul. „De unde ai luat banii, ticăloaso ?” o mai întrebai. Atunci căzu la picioarele mele plîngînd. „Tudora ! Tudora ! numai pentru tine rămăsesăm încă în lume, părul meu alb îmi sta cu drag pînă astăzi, căci nu era rușinat... la horă, la nuntă, nici o fată nu era mai frumoasă ! oamenii ziceau văzîndu-te : «Ferice de tatăl tău \» iar eu, auzînd așa, plîngeam de bucurie ! tu creșteai ca un brad verde dinaintea casii mele și călătorii se opreau ca să privască... cînd aveam vrun năcaz, mă întorceam acasă și vederea ta mă făcea să uit durerile mele, căci erai curată ca îngerii și-mi erai dragă ca lumina ! astăzi copiii m-or arăta cu degetul și vor zice : «Iată un tată ce și-a vîndut sufletul fiicei sale !» trecătorii vor ocoli casa mea de acum înainte ! cînd voi avea un păs, vederea ta

nu mă va imingia... o, copilul meu, fii blăstămată !" Astfel îi vorbii ; dar ochii mi se împlură de lacrimi... m-airi căit... vroii s-o rădic.. o, Dumnezeule !... nu zicea nimic... nu vedea nimic... nebunisă î... Tudora ! Tudora ! iartă-mă, fata mea !

— Cine mă cheamă ? strigă Tudora din casă.

Unele femei se depărtară cu copiii în brațe.

Tudora ieși. Fața ei era galbănă și veștedă ; ochii stinși în pulbere ; straietele sfișiete.

— Cine mă cheamă ? strigă încă o dată, fără să se uite la mine.

— Eu... nu mă cunoști ?

Nefericita fată rădică ochii asupra mea, buzele ei se întinseră și se distinseră ; ochii ei străluciră un minut.

— Tu mă chemi ?... cine ești tu ?... nu te cunosc ! ce cați aici ?... ce mai ceri ?...

Atunci fața ei îngălbeni și mai mult.

O mișcare nervoasă S cuprinsă tot corpul.

— Stăi ! stăi ! tu mi-ai răpit viața și liniștea... voi să te sugrum...

Vorbind astfel, se aruncă cu furie asupra mea, eu mă trăsei la o parte.

— A zburat î zisă ea rîzînd cu hohot.

După aceasta, se întoarse în casă, șoptind : „Tu creș-teai ca un brad verde înaintea casei mele...”

— Ține, zisei bătrînului, iată patru sute lei să-i înapoiești proprietarului. Mai ține alți patru sute să-ți cumperi boi... mine voi trimete un doctor... poate să o lecuiască.

— Cei patru sute lei ai proprietarului îi iau, ca să răscumpăr cinstea singelui meu ; ceilalți, nu ; căci nu am multe zile de trai... de doctor nu este trebuință.

— Cine este proprietarul ? întrebai.

— D. Alexandru... -răspunsă o femeie.

— Te voi răzbuna, cu sîngele meu !

12 iunie

Un deșert amar este în inima mea !... aș voi să mor !... nimic nu mă ține pe pămînt!... ce gmdești tu despre

f. flet ? Omul e prea neferice aice jos, ca să sîrșească /aice ; prea sus, prin facultățile sale, ca să aibă aceeași L'ursră ca o reptilă !... am citeodată minute cînd sufletul Oieu se îmbată de o dezmerdare cerească.. Ah ! cum aș . . . i atunce, legănat de visul de raze al inimei, să nu mă "mai cobor în coperemîntul țărinos în care sînt legat !... dar. - eu rămii încă în lume... visele dulci zboară, și realitatea mă privește rinjind !...

Lăsați-mă cel puțin a crede că este o altă viață, a carii seninătate nici un dar nu o turbură ! unde minciuna este necunoscută ; unde amorul este nesfîrșit... între noi să rămii, cine poate dovedi că sufletul este nemuritor ?...

O, cărțile !... iată începutul durerilor mele !... cum aș fi voit să fiu un muncitor de aceia ce-și trec viața în simplitate și nu se mai comunică cu cugetările altora i...

13 iunie

Știi tu ce vra să zică viața de familie ? ah ! dragul meu ! fără Smărăndița, fără Zoe, aș fi mort !... ele sînt adese pe lingă mine, întrecînd toate dorințele mele ; întristîndu-se de intristarea mea ; bucurîndu-se de cîte ori un zîmbet rătăcit îmi întinerește fața !... tu știi, abia sînt de douăzeci și unul de ani ; cine mă vede îmi dă treizeci.

15 iunie

Aice se întîmplă, în umbră, lucruri cu totul ciudate. Ieri eram singur în grădină. Smărăndița veni acolo țîind în mînă un bilet deschis.

— Ce însemnează gluma asta ? îmi zisă ea. Cum îmi iaci declarații, fără să-mi cei voie ? Ai uitat tocmai noastră ?

— Ce declarații ?

— Poate vrei să tîgăduiești ? ce este asta ? îmi dete biletul și cetii :

„Doamna mea !

Toate au un termen în viață, este timp **de** când sufăr în tăcere!... te iubesc mai mult decât viața!... Oh! dar până omenească nu este în stare să descrie simțim cutele noastre... ea le profană și învăluie flacăra dumnezeiască a simțimintului ! nu suit vorbe, nu sînt idei, nu este nimic în lume și în cer care să exprime amorul meu !... în starea dureroasă în care sînt, două căi au rămas pentru inima mea, — să-ți declar patima asta, sau să mor !... dacă ești rece la toate aceste, cel puțin fii generoasă... lasă-mă să cred, să sper c-a mai rămas pentru mine o zi dulce în viață !...

Știi bine : sînt copil... nu-mi zdrobi inima și viața cu disprețul !

Manoil'

— Era timp să rîd și eu o dată ! răspunsăi rîzînd după citirea acestui bilet. Un om sau o femeie care se respectă nu scrie bilete.

— Cred, Manoile, și-mi pare bine, dar voi să discopăr cine se apucă de astfel de intrigi fără rost.

— Așteaptă, îi zisei și, scoțînd biletul Mărioarei, văzui că scriptura, pe ici, pe cole, semăna. Am aflat, îi mai zisei, cine face intrigile astea.

— Cine ?

— Oh ! nu-ți voi spune niciodată.

— Dacă nu este secretul d-tale, nu te silesc să-mi spui.

— Nu este secretul meu, și nici n-am dat parola să tac.

— Apoi, dar, ce te oprește ?

— Vei să știi ? ei, bine ! scrisoarea asta este plămuită de Mărioara. Iată însemnarea asta de rufe, uită-te și la bilet !...

— Ai cuvînt, îmi zisă ea. — Apoi căzu în gînduri.

— Nu spune nimărui ; îmi repetă ea.

Care este țelul Mărioarei, să facă astfel de intrigi ? vra să mă gonească de aici ?

Zilele trec ; și, dintr-una într-alta, întristarea ciștigă
L în inima mea !

Sînt atît de distract, încît am uitat să-ți vorbesc de
..le ce mi s-au întîmplat în aste două-trei zile.

Smărăndița (negreșit pentru ca să-mi facă plăcere),
pusă la cale să mergem la o mănăstire de maici în munți.
Eram singur.

— Vii la mănăstire ? mă întrebă Zoe întrînd. Îmi
aruncaii ochii asupra-i. Noroasa ei cosiță era împletită cu
bobocei de roze. O rochie de amazonă verde și un guler
alb de batistă era toată podoaba ei. în mîna ținea o pă-
lărie de paie ; în cealaltă un bici.

— Vrei să mă însoțești calare ? altfel mătușica nu
mă lasă să încalec.

— N-am gust să văd mănăstirea, domnișoară.

— Eu viu să te rog... dacă nu-ți face plăcere, nu veni ;
voi rămînea și eu acasă.

— Văd că refuzul meu te costă ; nu voi să mă crezi
de rău... viu, domnișoară !

— Vii ?

— Ce n-ar face cineva pentru un inger atît de dulce !..

N-apucă a auzi cuvintele mele și Zoe ieși, sărînd de
bucurie și spuindu-mi că la scară este un cal înșelat
pentru mine.

— Aibi grijă de Zoe, îmi zisă Smărăndița cînd porni-
răm. Să nu facă nebunii, și să o i'ăpească calul.

Zoe abia se văzu în cîmp și pusă calul în galop ; tre-
buia să mă țin ele dînsa după ordinul ce-mi dasă Smă-
rândița.

în tot cursul călătoriei, Mărioara întorcea capul cătră
mine.

— Cc are Mărioara de se tot uită la d-ta, îmi zisă
frumoasa mea amazonă.

— Domnișoară, mai oprește-ți calul, căci nu mă pot
ținea ele d-ta mai mult... ș-apoi al meu e cam tare în
gură și mi-a cam obosit brațul.

— Dar d-ta de ce nu vorbești Mărioarei ? poate ai
vreo bănuială pe dînsa ?... de cînd am înțeles aceasta,
rm-mi mai e dragă.

După o oară de călătorie, ajunserăm la porțile schitului. Starița ne ieși înainte. Intrarăm într-o sală foarte curată, dar foarte simplu mobilată. Sărutarăm mina stariței, apoi șezurăm.

După câteva vorbe neînsemnătoare, Smărăndița începu cu starița o convorbire religioasă, din care nu înțelesei nimic.

Zoe venisă lângă mine. Ea era fragedă și rumenă ca un frag. Voia să-mi vorbească de cai, — și vorbele se înecau în buzele sale; atîta mulțămire avea să-mi vorbească!

— Ia uită-te, îmi șopti, Mărioara ce rău să uită la mine!

— Nu băga de samă!

*

— Dar nu i-am făcut nimica.

— Ce spuneți voi acolo la ureche? ne zice d. N. Collescu.

Zoe roși ca sîngele.

Două surori tinere au adus dulceață și cafea. Una din ele, care părea a fi mai mare, avea numai șasesprezece ani; frumoasă ca o zină. Ceialaltă, de o frumuseță mai mediocră, dar cu ochii mult mai frumoși, negri, în care se îneca cel ce se uita la ea.

Maica starița ne spusă că aceste două surori mine au să se călugărească, și ne invită să asistăm la ceremonie. La aceste vorbe fetele, care sta în picioare așteptînd să ia felegenele de cafe de pe la noi, schimbară fețele; cea mai mică ieși, iar cea mai mare plecă capul în gios și scăpă câteva lacrimi pe tabla. Eu, care o priveam, mîntuindu-mi cafeaua, mă sculai să pui felegeanul pe tabla și ea atuncea rădică la mine doi ochi frumoși albaștri care se scâlda în lacrimi ca două viorele în roua dimineții.

După ce adună toate felegenele, tinăra soră ieși,

Poți să-ți închipuiești de cită intristare s-a împlut sufletul meu!

„Sărmană copilă! tu nu ai fost născută să te vestezești la umbra acestei închisori! cînd te-ai născut pe lume, maică-ta te legăna pe brațele sale și visa pentru tine cununa maritagiului! această cunună se schimbă într-un vâl etern. Mai tîrziu, cite vise frumoase nu îmbăta închipuirea ta cea tînără! tu visai o viață dulce și

plină de iubire în sinul uneii familii !... un soț june și frumos ea visele tale ; palate, diamanturi !... ah ! iată-te astăzi aruncată în mijlocul unor inimi ce nu mai bat pentru lumea aceasta ! soțul tău este crucea altarului ; vestminteie-ți aurite, rasa ta ; diamantele, lacrămile tale ; palatul tău, biserica !..."

Un sunet trist de clopote mă trezi din aceste meditații-

— îmi pare rău, zisă starița, că ați venit într-o zi tristă. Clopotul vestește despărțirea dintre noi a unei surori. Vă rog, dați-mi voie să-mi împlinesc astă tristă datorie, ele a fi față la* înmormintare.

Damele arătară dorința de a merge împreună cu starița în ogradă spre a merge la biserică. Domnul N. Collescu și Andrei le urmară.

Eu rărănsăi în galeria chiliilor ce dă asupra ogrăzii. Mă pusăi pe o laviță care era acolo.

O călugăriță de o virstă cam înaintată, dar de o figură foarte dulce, trecu pe lângă mine.

— Cine este sora aceasta ? o întrebai.

— O, domnule ! domnișorul ! istoria surorii aceștia este vrednică de știut... zău așa !

— Te rog, spune-mi-o, măicuță !

— Sînt două luni, răspunsă călugărița, răposata se afla în casa părințască. Era tînără și frumoasă. Părinții era bogați și le era dragă, căci numai atita fată avea. Fetile vecinilor o pizmuiau, căci nu era nici una ca dînsa de frumoasă. Deodată, fața ei începu a se schimba și a se vesteji ca o floare bătută de brumă ; ochii i se împlea în tot minutul de lacrămi... nu mai ieșea din casă... în deșert bieții părinți căuta chipuri s-o dezmerde : nimic n-o mîngîia. Tată-său, nemaiștiind ce să-i facă, îi zisă într-o zi că este hotărît s-o mărite, și îi lasă voie să-și aleagă singură soțul. Copila zîmbi cu amărăciune și răspunsă : »Dacă mă iubiți, duceți-mă la mănăstire". Părinții ei, întii, nu voiră ; dar văzînd că fata de ce mergea, melancolia-i creștea, nu mai avură ce face și o aduseră la mănăstire. După ce a venit aici, își trecea zilele în lacrămi și în rugăciuni, ca cînd o mare muștrare de cuget ° gonea. Cînd ieșea din chilie, mergea numai la biserică, S' nu voia măcar să se uite la verdeața dealurilor și a

brazilor ce încungiură mănăstirea. Cu o zi înaintea morții, chemă toate maicele să le vorbească. „Zilele mele s-au numărat, zisă ea. Astăzi-miine voi lăsa lumea astă deșartă. Pentru aceea vă chem înaintea plecării mele, ca să vă dezvălesc durerile mele. Eram fată tânără și fericită la părinți ; dar, într-o zi, patima intră în inima mea... O, bune maice ! iertați-mă dacă, în minutul cind plec dintre voi, voi să zic un cuvânt care niciodată n-a profonat urechea voastră !... am iubit !... Acela ce-mi era drag nu a fost demn de curățenia inimei mele... Eu credeam că mă iubește... cine la vârsta mea nu s-ar fi înșălat ?... Nu mă întrebați de numele său... în rugăciunile voastre rugați pentru sufletul lui, căci e un suflet pierdut... abătut de la legile lui D-zeu... un suflet negru, care negreșit a să cază în negre prăpăstii !... Aș voi să afle că, la a mea plecare din lume, l-am iertat !...”

Vorbind astfel se îneca de plins.

A doua zi maica stărița merse să o vadă. Ea era culcată pe un pat. în locul veșmintelor călugărești, ea purta o rochie albă de mireasă i O cunună de roee pe frunte. Cine o videa astfel socotea că doarme. Era moartă.

Astfel vorbea călugărița și încetă. Iar eu rămăsei confundat în gânduri amare.

— Și cine să fi fost înșălătorul ei ?

— Asta nime nu știe. Din toate călugărițele și surorile din mănăstire, ea trăia mai bine cu una din surorile care slujesc la maica stărița... aceea poate să știe...

— Dar surorile aste care slujesc la stărița, cine sînt ?

— Sînte fete de boier. Mini se călugăresc. Ele nu voiesc. Maica stărița a trimes de știre fratelui lor, care trebuie să vie, că nu șede departe.

— Ș-apoi cum să le călugărească cu sila ?

— Ei, domnule ! dacă este stăruința părinților, și dacă părinții sînt boieri... pentru noi, cele sărace, altă socoteală ; ne călugărim cînd voim, și dacă voim...

Călugărița mă lăsă, și eu rămăsei zdrobit de amărăciune. Poate-se, în secolul în care trăipi, să se tolereze astfel de tiranii ? Auzi colo ! călugărie cu de-a sila ! și pentru ce ? pentru oa un părinte să facă mai fericiți pe unii din fii ; pentru ca un frate să mănince moștenirea

părintească ? O, Dumnezeuul meu ! răi sînt oamenii pe lume !

Dăduserăm făgăduința să rămînem pînă a doua zi, ceremoniile înmormîntării se isprăvi și societatea noastră iarăși se întruni în salonul stăriției.

Luminările se aprinseră, căci era seară, și lumina lor se lupta cu lumina lunii care răzbate pe ferestrele salonului.

Eu ieșii, cu hotărîre să mă preîmbli în împregiurimile mănăstirii. Cînd mă coborîi în ogradă, văzui o trăsură cu patru cai ce sosise. Din ea coborî d. Alexandru C... Mă făcui că nu-l cunosc și ieșii pe poarta mănăstirii. Mă îndreptai către un iaz, care se videea lucind pe vale, puțin mai în sus. Ajungînd acolo, mă așezai pe mal, pentru ca să mă arunc iarăși în meditațiile mele.

Cerul e senin, ca sufletul cel nevinovat... stelele ne-numărate, ca năsipul mării, scînteiază care de care mai mult, și ochiul care le privește se înecă în ele î... luna, ca un glob de aur, învioșază noaptea, care este simbolul întristării... împregiurul meu e numai o armonie răpitoare !... grierii ce sușuie... prepelițele ce se întrec cu cristeii... murmura rîului care pe deasupra iezeturei cade într-o mică cascadă pe un jgheab... Pe luciul apei alte stele și altă lună se întrec în strălucire, și ochiul încîntat pune sufletul în mirare... Dumnezeuul meu ! în extazul în care mă găsesc, tu oare m-ai aruncat ?... cugetările mele tu oare mi le răpești în minutul acesta ?... Ce fericire ! lasă-mă, Doamne, pentru toată viața în starea aceasta, ori fă ca să mor fără întîrziere !...

Dar ce aud ?... tăcerea se intrerumpe împregiurul meu !... un tropot... o ființă înaintează răpede fugînd... Dumnezeuul meu !... ce vra să facă ?.

— Oprește-te ! strigai, rădicîndu-mă în picioare.

— Ah !... și văzui căzînd la pămînt ființa ce mi se părea că e o vedenie.

Mă apropii... ce să văd !... o femeie !... mă uit, ea leșinase !... o rădic... sora cu ochii albaștri care-mi dăduse cafea la starița !... îmbrăcată într-un capot negru... neîncinsă... desculță... cu capul gol și cu pletile zbîrlite în neorînduială pe umere... Dumnezeuul meu ! ce să fac ?...

O țineam încă răzămată pe genunchiul meu, și uimit de asemene întâmplare, nu știam ce hotărîre să apuc... în sfîrșit simțesc că peptul i se bate... începe a mișca... se uită la mine... sare deodată în picioare... se smucește de la mine... iar o apuc...

— Ce ai, pentru Dumnezeu ! îi zisei.

— Voi să mor, lasă-mă să mor !

— Ce fel ?

— Acolo ! acolo ! îmi zisă ea, arătîndu-mi heleșteul și trăgîndu-se spre el.

— Nu te-oi lăsa niciodată ; nu ! dar vino-ți în fire, pentru D-zeu ! să te omori ? e păcat. Ești tinără... trebuie să te bucuri de viață... ești frumoasă... poți să fii fericită...

— Fericită ! Oh ! Dumnezeule ! Lasă-mă să mă-nec !

După împotrivirile ce-i făcui, în sfîrșit o făcu să-mi spuie istoria ei.

Ea, împreună cu soră-sa, rămîind fără de părinți, fură date de fratele lor cel mai mare spre creștere pe lîngă o mătușă a lor, călugăriță. Crescătoarea lor, în devotismul ei, credea că ar face mare serviciu lui D-zeu ademenindu-și nepoatele la viața monacală. Fetele, deși întrevidea în lume o altă fericire, dar nu avea ce face, căci în timiditatea lor nu se puteau opune mătușei ; apoi că fratele lor le spunea hotărîtor că el nu va avea cu ce să le înzestreze spre a le mărita și, chiar de ar avea, ar fi prea tîrziu, căci vîrsta le s-a înaintit și ele n-au apucat a ști nici franțuzește, nici a juca contradățul. Călugărița muri și le încredința stariței. Fratele hotărî să le călugărească numaidecît, spre a putea să le rînînce partea lor de moștenire.

închipuiește-ți frate, ce efect mi-a făcut cînd aflai că aceste surori nenorocite sînt surori ale lui Alexandru C !...

Nu e destul atîta. Starița, simțind că copilele nu vor să se călugărească, a dat de știre fratelui lor. Acesta, viind, a chemat într-o chilie pe Frosa, sora cea mai mare, și închizînd ușa a întrebat-o de ce nu voiește a se călugări. Ea răspunse că vroiește a trăi în lume. Atunci poronci slugei lui și o luă de cap, ș-apoi însuși ticălosul

de frate o bătău cu biciul pînă ce biata copilă pronunță cuvîntul : „Voi”.

— Iată pentru ce voi să mor, imi zisă ea.

— Trebuie să te supui soartei, soro !

— Să mă supui soartei... dar dacă am o inimă... dacă iubesc pe cineva... cu care voi să trăiesc unită toată viața mea ?

— Dar el, dacă te iubește, pentru ce te lasă în așa stare ?

— Nu este aice, domnule ! Tată-său l-a trimis pentru niște trebi ale sale peste hotar, închipuiește-ți, el care mă iubește atîta de mult, cînd se va întoarce, ce o să simtă văzîndu-mă călugărită.

— Pot să știu numele lui ?

— Văd că ești un tînăr cu inima nobilă. Mă încred ; îți spun : el este Nae P...

— Mi-a fost conșcoaler.

— Poaite și prietin ? oh ! te rog, domnule, mîntui-mă ! Fă ceva pentru mine, căci el îți va fi îndatorit pentru toată viața... ce bun tînăr !... nu-i așa ? el mă iubește ca sufletul... are o inimă !... știu că are să se întoară cînd o auzi de moartea surori-sa.

— A avut o soră, care a murit ?

— Dar... chiar astăzi am îngropat-o. Ați văzut și d-voastră.

— Tînăra care a-ngropat-o astăzi ?

— Așa, domnule ! ea a murit jărtfă fratelui meu.

— Așadar, fratele d-tale este un monstru, pentru Dumnezeu !

— Ce ! d-ta știi ?

— Știu toată istoria, dar nu știam că fratele d-tale era care... dar sora d-tale ce va face ?

— Ea va face ceea ce voi face eu, ea nu este hotărîtoare.

•— Ascultă, domnișoară. Deși sînt tînăr, încrede-te în sfatul meu. Cu fratele nu e nimica de făcut ; el este fără inimă și foarte hotărîtor. Nime nu poate să-ți dea nici un ajutor. Cu toată inima aș vra să-ți dau orice ajutor, dar imi e cu neputință. Să-ți pierzi viața e păcat și cu aceasta ți-ai ucide amantul care știu că are o inimă simțitoare. Să te împotrivesți este în deșert, căci vei fi

expusă la torturile fratelui. Călugărește-te, și aceasta nu te poate opri a trăi cu omul care iubești.

— Să înșel pe D-zeu ? o ! asta n-oi face.

— D-zeu, carele este drept, nu va privi ca nelegiuire amorul d-tale. Rasa care-ți vor pune e cu sila. D-zeu îți va da voie să o lepezi când nu vei fi vrednică a o purta.

— O, Dumnezeuul meu ! zisă biata copilă ; fie după voia ta !

Mă întorsei cu sora în mănăstire.

Societatea noastră era adunată în salonul stăriței. Alexandru ședea pe un scaun lângă stărița. Smărăndița se preîmbla.

— Unde ai fost ? îmi zisă ea.

— Am scăpat un suflet de la peire.

— Ce fel ? Dar pe aici nu știi ce s-a întâmplat ?

— Știu, voiești să-mi spui despre surorile lui Alexandru ? Pe cea mai mare am scăpat-o de la moarte ; era să se înece într-un heieșteu ; din întâmplare, aflându-mă pe acolo, am oprit-o de la hotărîrea ei.

— După ce a torturat-o ticălosul de frate, ea a fugit din mănăstire, și era cu toții îngrijiți.

— Dar ce zici despre soarta copilelor acestora ? Nu e chip a le mîntui ?

— Nici un chip. Ar trebui să se supuie soartei.

— Pe cea mai mare am înduplecat-o.

— Bine. Cea mai mică nu rezistă. Mai tîrziu... vom videa.

Convorbirea aceasta, făcută la o parte, nu fu auzită de nime. Stărița ne anunță oara de cinat. Zoe veni și-mi luă brațul pentru ca să trecem în salonul de refectorie. Alexandru luă pe Mărioara, și d. N. Colescu pe Smărăndița.

În timpul mesei, domnea o monotonie mare toate sufletele pare că era ocupate de întristare. Alexandru era schimbat la față, ca un om care s-ar lupta cu musturaea de cuget și cu hotărîrea sa totodată. Mărioara din când în când îi adresa cîte o vorbă, la care el nu răspundea decît cu vreun semn tăcut. Smărăndița era silită din când în când a răspunde cîte o vorbă scurtă la întrebările ce-i făcea stărița.

— Tot așa trist ești ? mă întrebă Zoe.

— Nicidecum.

— Ai auzit ce s-a trecut p-aice ?

— Știu toate, ingerul meu i

— Unde ai fost ?

— M-am preîmblat pe afară din mănăstire, am fost pîn' la heleșteu.

•— Mi-au vorbit niște călugăriți de heleșteul acela. Ivii-au spus că în el multe suflete s-au înecat. Era teamă că sora lui Alexandru să nu se fi aruncat acolo. Era să trimită starița s-o urmărească, cînd s-a făcut nevăzută ; dar Alexandru a zis că s-o lase mai bine să se peardă, că nu-i mai audă numele.

— în adevăr că era să se pearză nenorocita, dar eu am mîntuit-o.

•— Ești un inger !

Cina se sfîrși. Fiecare se retrase în camera de dormit.

Ieșii încă o dată în curtea mănăstirei. Frumuseța naturei mă îndemna să mă preîmblu încă citva timp și să mă arunc iarăși în meditațiile mele.

Trecînd pe lingă biserică, luai sama că e luminată. Mă duc la ușă... o vîd deschisă ! era aprinse numai candelile, care răspîndea o lumină foarte slabă. în altar se auzea un glas obosit care cetea la rugăciuni. Mă hotărîsc a intra... în dreapta și în stînga, puține călugărițe ocupa cîteva strane și sta nemișcate ca niște fantasme... înaintea icoanei Mîntuitorului două ființe îmbrăcate în haine albe sta îngenuchete și din cînd în cînd făcea semnul crucei !...

Nu știam unde mă aflu... părea că visez... o călugăriță se coboară din strană și se apropie de mine... recunoscui călugărița care-mi vorbise în galeria stăriției...

— Poftești să șezi în strană ? îmi zise ea.

— Dar ce vra să zică slujba aceasta în timp de noapte ?

— Totdeauna cînd vreo soră este să se mărite cu Domnul, trebuie să se facă privighere. În sfîrșit, surorile ele care ți^am vorbit se călugăresc. Iată-le colo, înaintea goanei Mîntuitorului. în starea în care le vezi or să stea Pînă mine la liturghie, cînd au să prîimească shima. Dar Pînă mine nu e nimica de văzut.

înaintai puțin, și văzui întorcînd capul cătră mîne fecioarele. Cea mai mare, după ce mă văzu, lipi fruntea pedestalul icoanei și se înecă în suspine. Cea mai mică, mai indiferentă, se întoarsă cu nepăsare.

Era despletite, cu părul lăsat pe spinare și pe umere ; încălțate numai cu călțuni albi de lină ; și haina ce le acoporea era o simplă cămașă de lină albă.

Pentru un minut credeam că mă aflu în timpurile antice și că văd două vestale osîndite de druizi a fi îngropate de vii. Lacrămile îmi curseră fără să le pot opri ; și, ieșînd, mă suii în camera me.

20 iunie

Amice ! scrisoarea precedentă fiind cam lungă, cred că te-a ostenit, cetînd-o. Am hotărît dar să-ți adresez una și mai lungă, spre despăgubire.

În sfîrșit acum mă găsesc iarăși în casa domnului N. Colescu. Nu voi să-ți mai descriu ceremonia călugăriei surorilor lui Alexandru. Astfel de ceremonii se văd, dar nu se descriu. Este ceva trist, care-ți rumpe inima. Cînd se cînta „din brațele părintești“ trebuie să știi că de piatră să fie inima omului, trebuie să plîngă. Biserica era plină : tineri și bătrîni plîng la cîntarea numită ca niște copii ; preoții și cîntărețeJe nu-și putea face slujba lor de plînsete. Fecioara cu ochii albaștri, cînd i-a pus preotul foarfica în păr pentru ca s-o tundă, a leșinat, însuși Alexandru a leșinat ! poate că niciodată pînă atuncea mustrarea de cuget n-a influențat inima sa. Eu, unul, mă făcusem, nu știu de ce, ca marmura : așteptam să se deschidă pămîntul ca să mă înghită. Cît aș fi voit în ziua aceea să plîng ! dar am fost trei zile bolnav, fiindcă n-am avut laorămi pentru trei minute.

La înturnare, domnul N. Colescu a încălecat calul meu, fiindcă, precum îți spui, eram bolnav. Eu șezui lîngă Mărioara, avînd în față pe buna Smărăndița, care îngrijea de mine ca de un frate.

O ! Smărăndița este un înger ! Dumnezeuul meu ! cum de nu ai făcut toate femeile, după inima ei ? c* fericită ar fi lumea !

Dar Mărioara!... O, nu mai este nici o îndoială... ea este o fată degradată... eu un om pierdut. Este scris să cunosc omenirea în ceea ce are mai urcios. Lumea mă flăcăta de schimbat, cât se teme să nu-mi pierd mințile !••• « însumi mă tem de aceasta î..

21 iunie

Ieri sara am avut dispută despre literatura românească. Chipul cu care românii judecă astăzi pe poeți este comic. Dar de ce să zică românii ? mai bine câțiva oameni fără de inimă sau ignoranți.

Era două dame din București, cu bărbații lor. Ele veniseră să treacă vara la o moșie din vecinătate. Un « din aceste dame se ocupă de literatură, de când un poet român i-a adresat un sonet.

— Pentru ce nu mai scrii ? mă întrebă aceasta.

Eram într-unui din minutele cele rele ; apoi această întrebare o auzisăm așa de des, că mă supăra.

— Pentru ce, și pentru cine să scriu ? îi răspunsei. N-are cine să le cetească ; iar cei ce le cetesc nu înțeleg nimic. Un poet la noi este privit ca un bufon. Și fiindcă meseria bufonilor este mai gustată decît poezia, poezii s-ar face mai bine bufoni.

— Păcat, zise Duda, că domnii de la Reglement încoace nu mai au soțari. Acum știi că ar avea mulți.

— înțeleg, un talent să scrie pentru posteritate, nu pentru ziua de astăzi. Cine are geniu și nu va observa aceasta, se va pierde. Va scrie aceea ce geniuul său îl inspiră, suferințele patriei sale, durerile inimii sale... și ce va folosi ? exilul îl așteaptă, drept toată răsplătirea. Știi d-ta ce va să zică un exilat ?... un om afară de lege ; oamenii îl urăsc, se sfiesc de el ; îl privesc ca pe un făcător de rele. îi rămîne dar, pentru că să placă, să scrie numai ode la zilele aniversale ale celor mari, sau sonete Pe albomenele cucoanelor... iată cum se pierde un geniu. Dar sînt poeți pe care nimeni nu poate să-i întrecă în această meserie, și atunci te afli, cu tot talentul, în urma Ini Cătina și altor poeți făcători de ode sau odobași, cum le zice dramaticul nostru Alecsandri.

— Cătina ? răspunse d-na S... Acest june are talent. Să cetești un sonet ce-a făcut pentru mine, supt titlu : *Versuri urite la o femeie frumoasă...* nimic mai poetic, mai adevărat !... după Cătina vine V..., E..., P..., coroanele poeților !... Se vede că nu i-ai cetit ? Ascultă câteva versuri din poetul meu favorit :

*Iar eu, pe sub mantelă,
Te fur, o, a mea belă /...*

Pare că auzi vorbind cavalerii din secolul de mijlocul, cu insusianța lor amoroasă !...

— Știu și eu o strofă din poezii ce i-ai numit. Dă-mi voie să o ceteșc.

— Cetește !...

I E L E L E

*Unele, goale,
Mîncău din oale
Găluști prea groase,
Prea nodoroase...
Hururum...
Brum...*

Toată adunarea risă.

— Ce face asta ? răspunse d-na S... din contra, găsesc o originalitate rară : *c'est le sublime du laid...* și chiar de se află vreun vers rău, nu face nimic, lîngă atite altele sublime.

— Din nenorocire, lîngă atite răle abia se află cite unul bun. Eu credeam însă că coroana poeților noștri erau Cîrlova, Alexandrescu, Alecsandri, Sion, Negruzzi, Murășanu, Donici...

— Uf ! ce nume ! ce grozăvii ! cum v-ați stricat gustul ! acuma, înțăleg ; pe Cîrlova să-1 mai pui între poeți, fiindcă e mort ; pe Alexandrescu iarăși, fiindcă-a făcut ceva și fiindcă acum a încetat de a mai scrie... dar ceilalți pe care mi-i numești, nu înțăleg cu ce obraz se mai pot acăța pe Parnas.

— imi pare rău, doamna mea, că mă pui în poziție să fac acuma un curs de literatură... cînd socot c-ar fi mai bine să petrecem jucînd gajurile sau calul alb.

— Gajurile și calul alb, răspunse doamna S..., sînt -ocări de mahala. Ar fi și păcat, noi, care începem a ști cîte ceva, să ne ocupăm cu astfel de petreceri ordinare. Spune-mi, de exemplu, ce găsești d-ta în Alecsandri, de rxii-1 pui între poeți ?

— Alecsandri, doamna mea, a făcut mai mult decît mulți din poeții noștri. El a renviast muza poporală, care de secolii zăcea uitată și care era amenințată a se perde în gura țiganilor lăutari, care au urmat vechilor trubaduri ce au avut poporul odinioară. Baladele, doinele, horile populare, în care este istoria patriei, suferințele poporului, poezia și caracterul natural al românului cu dispozițiile sale de eroism, generozitate, loialitate și simțibilitate ; aceste balade, doine și hore, care Alecsandri, găsindu-le în fragmente pe ici, pe colea, au știut a le întocmi și a le reproduce atît de bine, sînt un tezaur pentru literatura românească. Nu este o bucată în care să nu vezi o eleganță, o idee sau un sublim.

— Poate, domnul meu, răspunse d-na S..., însă nu știu cum... baladele, doinele și horele de care-mi vorbești prea put a crișmă... a trivialitate... sau cum am zice, a țărănie.î.

— Cu atîta mai mult merit au, doamna mea. Ele au ieșit din sufletul, din inima poporului ; și negreșit că poporul nostru n-a putut să cînte școala lui V. Hugo, Lamartine, Beranger și alții, după care poeții noștri să screm a cînta. Cu toate aceste el, în simplitatea lui, făr-a să consulta cu literaturi străine, făr-a ști ceti sau scrie, a cîntat așa cum n-a mai cîntat alt popor.

După aceasta scosei balade de ale lui Alecsandri, și le cetii. Toată societatea aplaudă și-mi dete dreptate.

Apoi, veni vorba la Sion.

— Sion, zisei eu reluînd cuvîntul, după citeva bucăți care a publicat se vede că urmează școalei lui Beranger. Eu, deși nu sînt de partea imitatorilor, îi dau cuvînt : un poet să lucreze după dispoziția sa, să facă ceva bun și interesant, și poate ca imitator să aibă tot atîta merit ca și un original.

Virgil a imitat pe Omer, Dante pe Virgil, și alții pe acesta ; și cu toate aceste sînt nemuritori ! Sion, dacă cu lucrările lui nu ne uimește, dar place ; versurile lui

sînt concise, limpezi, ușoare și armonioase. El este un poet care ne trebuia. Versurile lui ele împregiurări vor caracteriza zilele în care trăim.

Cetii *Boieritul, Punga mea, Privighitoarea, Anul nou* și societatea sprijini opinia mea.

D-na S... mă provocă să-mi dau opinia despre Negruzzi, „câci afară de vro două bucățele de versuri amoroase, nu știu, zise ea, ce a mai făcut”.

— Negruzzi, doamna mea, este unul din cei mai buni scriitori ai noștri. Gustul și eleganța stilului său, compunerile sale originale în proză și în versuri, traducerile sale din V. Hugo și Cantimir caracterizează pe omul care știe arta scrierii .

— Dar Murășanu ? ce vei zice de Murășanu ?... of ! îi să vorbești de poezia Ardealului și o să mă strîngi de gît, zise d-na S...

— Este adevăr, doamna mea, că poezia Ardealului nu prea e recomandabilă. Dar să ne mulțămim, căci Ardealul, dacă nu ne-a dat poeți, dar cel puțin ne-a dat bărbați ca Lazăr, P. Maior, Șincai și alții, care, fiindcă trăim astăzi nu-i numesc, care vor fi nemuritori. Murășanul însă este destul să fie unul singur poet. El nu ține de școala literaturii franțeze, pentru că acolo limba aceasta nu se cultivă. El este din școala germană mai cu samă ; sombru, aspru, meditativ dar cu inimă, loial și naționalist. Nu am lingă mine ceva din bucățile cite le-a publicat în *Gazeta de Transilvania*, dar țiu minte o strofă din bucata : *O privire peste Carpați* :

*La noi e putred mărul, nu-i chip de curățire !
Și tot ce se sperează sînt simburii din el ;
Acestii cer plîntare, silință și unire.
Atunci va crește cedrul din ramul tinere!..*

— Ai dreptate, zise d-na S... Aici este o aluziune atît de naivă și de adevărată, că-ți stoarce lacrimi ; și trebuia numai un transilvănean, care a gemut atîta timp sub unguri, să o exprime.

S-a mai vorbit după aceasta despre mai mulți poeți; eu îmi dădui opinia fără nici o scrupulozitate. De la o vreme venii la sfadă cu d-na S... Smărăndița închise seanța, zicînd :

— Manoil are cuvînt ; numai cînd este vorba de gustul românilor, se arată cu totul descuragiat. Trebui, cu toate aceste, să-și aducă aminte că nu este timp mult de cînd românii ieșiră din întunericul neștiinței și că progresul ce au făcut în literatură este prea mult, pentru un termen așa de scurt. Ceea ce ne face să sperăm că, peste cîtiva ani, literatura și gustul vor merge departe.

Ne despărțim, căci noaptea era înaintată. Eu trecui în apartamentul meu.

22 iunie

Seara trecută fu una din cele mai amare ce am cunoscut.

Doamna N. Colescu îmi propuse o preîmplare pe dealuri.

Plecarăm însoțiți numai de Zoe.

Cînd ne urcarăm în vârful dealului, aruncarăm ochii cătră cîmpii. Valea era coperită de umbrele serei ; cerul aprindea pe rînd, pe rînd fanarele sale ; aerul răcoros și profumător ne îmbătase.

— Văzîndu-te cineva, ar zice că nu mai ești din lumea aceasta, atîta semeni de rece la toate, pînă și la fermecul acestor locuri ! îmi zise Smărăndița.

— Acela nu s-ar înșăla.

— Dar pentru ce, Manoile ?

— Viața... viața mă apasă !

— Să luăm lucrurile cum sînt, răspunse Smărăndița.

Să nu pierdem din vedere că acel ce ne-a dat viața nu ne era cu nimica dator. Lumea poate să fie mai rea decît credem noi ; dar asta nu este un cuvînt ca să ne pierdem curagiul și să chemăm moartea!... cîte lucruri bune ne rămîne a face !... și cîte lucruri bune ne sînt iară, ca să ne mîngîie de cele răle. Manoile, esti nedrept și insultî provedința cînd te plîngi astfel despre viață !

— Provedința ! !...

— Ascultă, Manoile ! Te îndoiești de provedința, te îndoiești de toate de la un timp încoace... o știu... de aice Purcede dezgustul ce cerci... Dar iată-ne departe de lume, într-acest templu măreț al naturei... dezbracă-ți

sufletul de patimile omenești, privește stelele cerești care, atrase și re-mpinse una către alta, se întornă fiecare în sfera ei, cu orînduială ce niciodată nu s-au turburat ! pe pămînt toate făpturile împrumută una altia sprijinul trebuitor ; animalele dau ierburilor aerul cel stricat și ierburile, curățindu-l, îl întorc înapoi ; vezi omul, vezi raporturile ce se află între puterile sale înțelegătoare și legile lumii materiale la care este supus ! Toate aceste nu ajung să-ți dovedească că este o providința ce privighează neîncetat...

— Vei să zici că tot e bine, tot e la locul său ?... arede-mă, nu-mi spui nimic nou... toți filosofii mulțămîți au zis aceasta înainte de noi... viața este un bine !...

— Dar cum ?

— Un rău !

— Prin urriiare, totul este o lucrare a unei întîmplări oarbe ?

— Se poate.

— Dar dacă întîmplarea a făcut lucrurile, pentru ce de la începutul lor pînă astăzi nu a mai produs nimic nou ?

— Această obiecție este serioasă, dar nu este la întrebarea mea : eu nu am hotărît că întîmplarea a făcut lucrurile... Cu toate aceste îți voi răspunde. îndată ce mă voi lumina la cele ce voi să te întreb. Cum o să împaci ideea pvoedinței cu atâtea răle ce ne încungiură ? oriunde aruncăm ochii, întilnim răul alătura cu binele, vițiul alătura cu virtutea ; alătura cu un om care gustă toate fericirile, altul care se luptă cu toate suferințele ! pentru ce a trebuit fearăle și ierburile veninoase ? reptilele, vulcanii, boalele și moartea ? precum și egalitatea inteliginților ?

— Mai întii am să-ți spun că vorbești ca un avocat. Cu toate aceste, întrebarea îmi pare ușoară : alții au zis-o mai nainte. Ceea ce ți se pare rău îmbrățișază nu-mai interesul particular. De unde știu dacă nu este o lege care face ca toate acele răle despre care un individ se plînge, să fie folositoare interesului general ? De unde știi că starea socială nu este așăzată pe trebuințele ce oamenii au unii de alții ?

— Din toate aceste vei să dovedești că rălele erau trebuincioase în folosul armoniei ? Eu încă cred că acel „ au făcut lucrurile din nimica, și a cărui inteligență este perfectă, ar fi putut face ca, fără a fi răul, să meargă această armonie.

Vorbind astfel, un idiot videm că trece pe o potică, aproape de noi. El se opri, văzîndu-ne, să cerșească. Era surd, mut, gușat, fără un ochi... ceva înspăimîntător !

— Privește această făptură ! zisei doamnei N. Colescu. Sint incredințat că o să-mi răspunzi : „Facerea lui este folositoare la interesul general !” Știi ce are drept să zică acesta, după raționămîntul d-tale ? Iată ce : „Dacă lumea trăiește, dacă armonia se susține, eu sint pricina : prin uricriunea mea voi cunoașteți a prețui frumosul ; prin nenorocirile mele voi sinteți fericiți !”, Zici iară că suma binelui în lume nu covîrșește suma răului, atît în ordinul moral cit și în cel fizic ?

— Este lesne de dovedit... aruncă ochii asupra generațiilor omenești ; majoritatea oamenilor ține la viață ; aceasta dovedește că viața este un bine, oricare ar fi condiția unui om.

— Este adevărat că oamenii țin la viață ; dar nu pentru că ea este un bine, ci pentru că oamenii sint sceptici. Apoi viața este un bine numai cit o compari cu moartea, adecă cu un rău a cărui trebuință nu o înțăleg.

— Manoile ! Manoile ! de citva timp ești foarte schimbat !... Inima îți era tinără ca floarea dimineților, plină de vise și de credință... Astăzi vorbele-ți mă înspăimîntă ! unde-ți este tinereța și bucuria, copilul meu ? cine te-ar auzi n-ar putea să te asculte !... în sufletu-ți se trece ceva!... pentru ce-mi ascunzi durerile tale ? nu este nici ignoranța, nici vițiul care te fac să ougeți astfel ; ci o durere, o suferință amnară !... Ești singur în lume ; aceasta te amărăște, poate ; dar familia noastră ți-a deschis brațele : ai în mine o mamă, în Zoe o soră... am face totul să te videm voios, fericit... pentru ce ascunzi de noi dorul ce suferi în tăcere ?

Aceste vorbe tinere îmi zdrobiră inima... ea era plină... tecrimile mă înecară ; și, ascunzîndu-mi fața în mini, Plîngeam ca un copil.

Mărioara a plecat.!

Ieri seara, Smărăndița, Zoe și eu pornirăm cu trăsura, la un sat în vecinătate, unde guvernanta Zoei se dusesă, de o lună, să facă cură de zăr.

Pe cale ne apucă o ploaie de vijălie, și furăm siliți a ne adăposti într-o posadă. Ploaia trecu repede, dar riurile ce trebuia să trecem de mai multe ori se îngrosau cu repegiune. Cociul declara că nu este puțință nici a merge, a trece înainte, nici a ne înturna, și că trebuie să trecem noaptea în posadă.

Posada avea o singură cameră. Damele se aruncară îmbrăcate pe pat ; eu, pe o laviță de lemn. Acolo trecui niște minute amare... capul îmi era greu... mă prinseră frigurile. Cu toate acestea, adormeam când și când, adese deșteptat de cite un spasm sau cite un vis rău. Vijelia reincepusă afară. Gemătul vintului, șuierătura ploaiei, tunetele mă deșteptară cu totul. în delirul frigurilor mele mă gîndeam la Mărioara. „Cum ? îmi ziceam, o făptură atît de drăgălașă, atît de dulce, a putut să cadă atît de jos !... ce rău i-am făcut să-mi stingă astfel toate bucuriile inimei mele ?” și gîndind astfel, suspinam neîncetat.

•— Ești bolnav ? mă întrebă Smărăndița.

— Nu.

— Dar de ce suspini ?

Vorbind așa, se sculă și veni lîngă mine.

— Suferi, și nu vei să-mi spui nimic ! mai zise ea, puindu-mi mîna pe frunte. Fruntea îți arde ca flacăra și ochii sint plini le lacrimi !... Manoile, cunosc pricina care te face să suferi !... nebunie ! iată tot ce pot să-ți zic... oamenii sint mai de multe ori ei singuri pricina suferințelor lor !... ți-am mai spus de multe ori : să mă întrebi și pe mine cînd vei să faci ceva ; nu m-ai ascultat. Dacă m-ai fi întrebat mai înainte de a se naște în inima ta acest simțiment nebun, ți-aș fi zis să te ferești de Mărioara : ea este o fată ușoară, fără spirit» fără inimă ; încîntată de rangul tată-său ; și dacă arata dimpotrivă, o face numai împinsă de deșartă dorință sa placă la toți ; nu numai atita : ea are toate defectele

...ei inteligenți mărginite, fără să aibă calitățile ei ; nici bunătatea, nici sinceritatea... poate să te lase să crezi că-i ești drag : minciună ! ea nu poate să iubească pe nimeni !... poate să te lase să gindești că o să-ți dea mina ; minciună ! ea visează prinți !...

Cînd ți-am zis să nu faci nimic fără-mă asculta, gîndul meu era la dînsa ; căci știam că este cochetă și tu copil și credul.

Uită-te la fetița asta ce doarme colo ! vezi ce frumoșe !... inima ei este curată ca lumina !... mi-ai zis că ești singur în lume : iată o soție ce voiam să-ți dau. Nu ești bogat... Zoe are o stare mare. Ea poate să te iubească ; și dacă nu mă înșăl, poate, te iubește !...

— Zoe ! Zoe !... strigai eu.

La vorbele mele, fetița se deșteptă.

— Zoe ! Manoil este bolnav !... bolnav, draga mea !... și tu ești pricina, zise Smărăndița.

— Eu, mătușica ?

— Tu și numai tu poți să-i dai sănătatea și bucuria.

— Dar, mătușica, nu te înțeleg...

— Ascultă, copila mea. Manoil te iubește și mi-a cerut mîna ta.

— Ce zici ? întrebai pe d-na N. Colescu.

Vorbele Smărăndiței scoaseră Zoei un ah ! de mirare ; dar nu putu zice nimic.

— Te iubește, și eu primesc eu bucurie propunerea ce mi-a făcut, căci este singurul om ce poate să înțeleagă inima ta. Acum rămîne la tine, dacă vei să fii fericite... peste doi ani, o să vă cunun... pînă atunce, Manoil trebuie să meargă să-și completeze învățăturile sale. Zoe, tu ai la sîn o cruce de aur, ce ți-au dat-o maică-ta murind ; dă-o lui Manoil !... Dacă pînă în doi ani se va face nedemn de tine, tu îi vei cere crucea, și din ziua aceea nu-l vei mai vedea.

Mi se părea că visez.

Copila scoase crucea și o dete d-nei N. Colescu, care legă la gîtul meu, zicîndu-mi :

Mărioara nu mai trăiește pentru tine !

30 iunie

Smărăndița voiește să plece.

Ea a făcut o nebunie !... Zoe este frumoasă !... Ieri o privii cu luare-aminte, mai cu interes... o fecioară de ale lui Rafael... la cincisprezece ani !... Zoe nu va fi cochetă : e prea frumoasă pentru aceasta, numai femeile jumătate frumoase sînt cochete.

Sărmana fetiță !... aș vrea să știu ce se trece în inima sa !... de cînd cu întîmplarea de la posadă, cînd mă vede, roșește și lasă ochii în jos.

Dar adio ! te voi videa cît de curînd !

Manoil

PARTEA II

20' decembrie

Iubite B...

De doi ani nu ți-am mai scris... ai tot dreptul sau să-mi bănuiești, sau să mă crezi de mort. Mort încă nu sînt, frate ! dar schimbat, schimbat întru toate : nu mai sînt nici umbra lui Manoil, căci umbra unui om lesne ar putea să-i samene, iar eu...

M-am aruncat în brațele tuturor dezmiardărilor... cei mai frumoși cai albioni au avut onoarea să primble persoana mea pe cele mai frumoase sfcrade ale cetăților italiene ; vinul cel mai scump, bucatele cele mai rari au împodobit masa mea și au îmbuibat stomahul meu, cele mai grațioase copile ale lui Pafos au încununat fruntea mea de flori și de sărutări. Apoi dacă trebuie să-ți spun și aceasta, am stricat mai multe măritișe nepotrivate, ceea ce nu este un mic serviciu pentru umanitate.

Marchize, contese, prințese, mai mult sau mai puțin de contrabandă, mi-au rămas foarte recunoscătoare ; și astăzi port cu mine o ladă de bileți dulci și de păr de toate colorurile, negru de la o marchiză andaluză din Spania ; castaniu de la o primadonă germană ; bălai de la o prințesă poloneză ; roșu de la o tînără miladi ; și, dacă nu mă înșăl, am o buclă sivă, de la o prințesă de sînge... vezi dar că am proviziune destul de îndestulătoare ; dacă te vei însura și dacă vei lua o femeie care nu va avea o cosiță destul de bogată, poți să te adresezi ia mine ; îți voi da cit îi va trebui.

Pare că te vād clătind din cap.

Pentru numele lui D-zeu ! nu voi să mai aud morală. Castrează îmțeletptele-ți sentințe pentru copiii tăi ; sau

tipărește-le în *Vestitorul românesc* și în *Zimbrul* de la Iași, ca să le cetească prin mahalale în lungile seri de iarnă !... Pentru mine, două drumuri îmi rămân încă : să câștig în cărți, sau să-mi dau un pistol în cap.

Haide ! nu mai plînge ; și mai ales încetează de a osîndi slăbăciunile omenești ; căci, vezi tu, iubite amice, dacă omul nu ar fi supus acestor slăbăciuni, ar fi o monstruozitate. Intre om și viciu nu este loc decît pentru un ipocrit. Trebuie să fi înțales că nu sint un filosof fără filosofie ; plec de la un princip.

Trebuie a ucide timpul, pentru ca să nu ne ucidă el pe noi. Lumea cu fenomenele sale s-au produs prin înțilnirea atomelor ; iar voluptatea este principul tuturor faptelor noastre. Aristid și Epicur, care au pus aceste principie, erau mai cu minte decît tine și decît mine, nu-ți fie teamă ! Căci, în sfîrșit, ce este vieața omenească ? Un vis, au zis poeții. Ei, bine ! dacă este un vis, fie un vis dulce, iar nu un vis rău ! este scurtă, să o trecem voios, cu această condiție o priimesc, altfel, adio Astfel, cînd vād o mulțime de mizerabili, pentru care soarele a încetat de a mai străluci, că își acață minile de marginile mormintului lor, nu pot decît să-i nesocotesc ; nu te mira ; tu însuți ai zis-o :

*Cei ce poartă lanțul, ș-a trăi mai vor,
Merită să-l poarte spre rușinea lor.*

22 decemvrie

Acuma mă apropii de hotarele țarei mele. încă trei zile, și voi videa fața tuturor persoanelor despre care ți-am vorbit în cele dintii scrisori ; acel d. N. Colescu, așa de bun și așa de lesne de înșălat !... Smărăndița cea prețioasă, care-ți spuneam că este femeia ce am visat !... Zoe, logodnica mea de la posadă !... Elena și Andrei, exemplul amorului băcănesc î... Mărioara... uf ! acest nume îmi face o impresie curioasă !... femeia asta a călcat în picioare viața și tinereta mea... și m-a aruncat în P... pastia tuturor viciurilor !

imi voi răzbuna, o, femeie fără inimă ! căci acum nu
mai iubesc.

Zoe trebuie să se fi făcut frumoasă. Știu că are să
supere biata copilă când mi-a cere crucea ce mi-a dat
și n-o să aibă de unde o lua ! Căci în sfârșit are să mi-o
deară, pentru că m-am făcut nedemn de dînsa... dar mă
vei întreba ce am făcut crucea ? ei, bine ! cea mai fru-
moasă mină din staturile papei mi-a luat-o, jucîndu-se
prin sînul meu ! în deșert am voit să mă împotrivesc :
seniora Letiția plîngea cu ochii cei mai dulci și cei mai
frumoși ce s-au văzut vreodată ; și tu știi, mai lesne poate
cineva înfrunta armia papei, decît doi ochi de contesă
înecați în plîns...

București, 10 ianuarie

Nu este trist a părăsi țara în care te-ai născut ; ci a
te înturna în sînul ei, după o lungă lipsă ! Vorba asta ți
s-a părea că nu este la locul ei în gura mea ? fii liniștit :
nu sînt trist ca acel călător care, după o lungă lipsire,
se înturnă acasă și cu ochii în lacrimi caută în deșert
lucrurile ce fermeca tinereța sa. Oh ! nu ; aceste floricele
cu care poeții umplu scrierile lor, cînd nu au idei mai
serioase, nu mai bat la poarta mea ; sînt trist, căci aerul
ce răsufli aice mă apasă ; oamenii ce-mi vorbesc mi se
pare că sînt de carton.

Iubite B..., nu-mi mai iubesc nici patria ! aș da zece
ani din viața mea să mai scap o dată din închisoarea
asta.

„Vorbești astfel de patria ta ?” parcă aud zicînd o
mulțime de patrioți infocați.

Dar ; că m-am convins că patriotismul este numai o
fanfaronadă la cei mai mulți ; sau de nu, un egoism
între mai mulți indivizi. Acolo unde mi-e bine și acolo
unde-mi place, acolo este patria mea, și este de prisos
s-o iubesc, căci ea poate exista și fără iubirea mea.
^ar, ca să scurtez vorba, nu fac nici o deosebire între
„ Popor care se laudă cu numele și între un gentilom
ridicol ce face paradă cu titlurile și armele familiei sale,
-ai ales cînd nobleță se sfîrșește la el : lucrul este tot

acela ; căci în balanța celui ce a făcut lumea un popor nu trage mai mult decit un individ.

Aceasta iar voi patrioții ați scris-o.

Dar să lăsăm vorbeile astea seci... cel întâi lucru ce am făcut, ajungînd în București, a fost să întreb dacă se fac mari perderi în cărți. Mi s-a răspuns că se perd p[^] seară și pînă la cinci mii ducați. Vestea aceasta m-a mai împăcat cu patria.

12 ianuarie

M-am dus în casa domnului A..., unde auzeam că se gioacă cărțile. In asemine casă nu are nevoie cineva a fi prezentat; poate intra cineva ca într-o cafenea, fără a se adresa măcar cătră gazdă.

Cît mi-a săltat inima întrînd în casa aceasta de bucurie ! trebuie să știi că mult m-am căit de timpul ce am pierdut prin străinătate ; acolo, dacă intri într-o casă de joc, ești tot cu frica-n spate ; poliția, îndată ce ar simți, îndată mi-ți confiscă banii și arestează jucătorii. Aice, din contra ; libertate absolută ! Ș-apoi încă ne mai plîngem de regimul guvernului !

Inchipuiește-ți o sală mare și alte patru odăi lăturale, pline de mese de cărți, și la toate mesele jucători de toate colorile, de toate vîrstele și de toate jocurile. Aici se joacă *preference illustree*, care se mai zice și rusesc... dincolo preferanț simplu... mai colo vist... apoi vist-preferanț... mai dincolo pichet, mai dincolo otuz-bir... *albvelve*... ecarte ! sfichiu, paņtarola... ghiordum... stos... și altele multe, de care, deși învășasem multe pe unde am umblat, dar, drept să-ți spun, nu le știam pe toate.

Ce *coup-d'oeil* frumos ! pe fiecare masă cite două luminări ; împregiur jucători și spectatori, bărbați, copii și femei... Ce ? crezi că copiii și femeile nu joacă ? te înșăli, frate ; acel ce nu joacă cărțile nu știe rostul vieței... Nu știe a trăi...

Nu cunoșteam pe nime, și credeam că voi face tristă figură în societatea asta. Dar nu apucaî încă a colinda

toate mesele și deodată mă văzui împresurat de mai mulți care mă îndemna la joc, ba sfichiu, ba preferanț, ba una, ba alta.

Mă determinai a mă prinde la preferanț, în care excelam mai bine decât în alte jocuri. Partizanii mei era o damă ca de 50 de ani și doi băiețai, unul mai tânăr și altul mai bătrîn decât mine. Jucaram două taloane ; intrasem în al treilea. Eu -aveam un curs de carte extraordinar și câștigam mai două mii de fise, care, socotite cîte 20 parale, cum jucam, mii da o perspectivă de cîștig frumoasă. Cucoana nu prea avea chef, căci nu avea favoare : la un joc cea făcut, am pus-o platcă... ce să vezi ? Se face foc cucoana!... începe a striga, a mă insulta, a țipa... încep a mă apăra... ea, atunce, se scoală, ia peria și șterge tot de pe masă ; și se scoală, zicînd că ea nu plătește, că nu mai joacă, că nu e drept, că nu știu ce... Neavînd la cine apela, m-am sculat și am voit să mă pun la stos. Bancherul nu mă priimi să pun mai jos de 10 galbeni pe carte, asta era condiția lui. Voi să ies. Coborîndu-mă jos, văd toți ciocoi, adică slugile, grămădiți împregiurul unei luminări. Mă apropii : ce să văd ? unul făcea stos și toți ceilalți juca la stosul său, care nu era mai mult de vro 10 iermeliici. „Hai să joc aice, am zis, nime nu mă cunoaște.” Joc... Sparg bancul... el atuncea scoate ceasornicul... i-l iau... pune burnuzul în preț de 5 galbini... i-l iau, și mă duc...

A doua zi, aflîndu-mă pe pod, îmbrăcat cu burnuzul câștigat, mă văzui întîmpinat de un domn care s-a oprit cu trăsura în dreptul meu.

— Domnule, burnuzul este al meu.

— Eu l-am cîștigat în cărți.

— Domnule, vei binevoi a mă urma la poliție.

Nu putui scăpa. Poliția mă sili să dau burnuzul, și eu să mă dispăgubesc de la cel ce mi l-a dat. Dar unde trebuia să-l găsec ? El, după ce a jucat burnuzul stăpîni-
^ u, a fugit: am cam simțit rușinea acestei aventuri, dar zis : „Astfel este soarta, nu e vina mea*.

15 ianuarie

După întâmplarea cu burnuzul, m-am dus încă o dată la casa domnului A... Dar astă dată cu o sumă de 40 ducați ce m-am împrumutat.

Norocul nu mă favoră. După ce am pierdut toți banii, un jucător, care nici mă cunoștea, îmi propuse să mă împrumute. Eu îl privii cu mirare.

— Ce te uiți, domnule ? Adevărații jucăuși sînt fiziognomiști ; n-au nevoie de a se ști pentru a se cunoaște. Ai, pierdut ? te împrumut : îmi vei întoarce banii cînd vei avea.

îmi dete cincizeci de galbeni.

— Să-ți dau înscris ? îl întrebai.

— Jucătorii au credet la jucători, îmi zise.

Luai banii. Jucai ; perdui.

18 ianuarie

Ieri m-am dus la Petreni să văd pe bunii mei amici, domnul și doamna N. Colescu.

Cînd eram aproape de casa boierească, mi-am zis : doamna N. Colescu este frumoasă și spirituală ; Zoe, singura rivală ce poate avea... voi face din mătușica o Normă și din nepoată o Adalgiță !... Acesta va fi un mijloc sigur ca să sfoap de creditorii și încă mai mult mina Zoei. Maritagiul e bun pentru bacali și pentru dascăli.

Cătră aceste, cîțiva servi ce m-au fost cunoscut îmi ieșiră înainte. Eu întrebai de d. N. Colescu.

Ei, răspunseră că se află dus la vinătoare. Cînd întrebai de Smărăndița, nimeni nu-mi răspunse și toți mă invitară să mă urc, cu o manieră ce mă lăsă să presimt o nenorocire.

În capul scării întîlnii pe Duduca.

Ființa ,astă voluminoasă se aruncă în brațele mele, rizînd și plîngînd deodată.

—: Iată-te, în sfîrșit, Manoile !... Ce bucurie pe Zoe cînd a afla c-ai venit !...

Unde e Smărăndița ?

- —" Sinărăndița ? răspunse ea, inecată de plîns ; Smărăndița ?... în pămînt !...

Vestea asta nu-mi plăcu nicidecum, pentru că-mi văzui deodată toate planurile sfărmate.

— Dar Zoe ? mai întrebai pe Duduca.

— O să vie îndată... Zoe s-a făcut frumoasă ca ziua ; au toate necazurile și supărările ce a avut de un timp încoace...

Duduca nu apucă să sfârșască și Zoe intră.

— Am auzit c-ai venit și-am alergat într-un suflet... Apoi, părindu-i-se că a zis prea mult : Foarte frumos și delicat din partea d-tale să vii să ne vezi... mătușica ar fi fost fericită astăzi, dacă...

Nu putu să sfârșască vorba, căci ochii săi învăluți în niște gene lungi și neguroase, i se înecară în lacrimi. Apoi, întilnindu-mi mâna :

— Mă iartă, domnule, că te priimesc cu lacrămile în ochi... O să șezi câteva zile cu noi, nu-i așa? știu că o să ți se urască, dar...

— Să mi se urască ?... Dar abia am ajuns în București, și cel întâi lucru ce am făcut a fost să iau caii de poștă și să viu să vă văd... nu, dragă Zoe, nu gîndești ceea ce zici ; nu-i așa ?

— Nu, zise ea, era o glumă... să facem pace... îmi iau vorba înapoi... cu condiție să stai măcar trei zile aici.

— Trei ani, dacă voiești.

— Mulțămesc. Cum nu sînt eu sora d-tale ! zise ea gînditoare.

În adevăr, iubite B..., copila asta s-a făcut atît de frumoasă, încît ucide orice altă frumuseță. Ce păcat că nu va să ia locul Letiției î... Cu Zoe, aș trăi chiar zece zile fără să mi se urască !...

Cătră acestea, domnul N. Colescu se întoarse de la vînătoare. Zoe ieși înainte să-i vestească ajungerea mea.

Acesta mă priimi cu o bucurie exaltată.

Nimic nu-i putea rechema mai mult pe Smărăndița decît eu, și aceasta îl îmbăta de fericire. Cum mă văzu, nia luă în brațele sale, unde mă ținu strîns mai la cinci minute fără să poată zice o vorbă.

Moartea soției sale îl schimbă atît, încît abia putui a-l recunoaște ; părul său albise ca ninsoarea, fața i se jugalbinise, ochii îi erau stinși ; se gîrbovise și pierduse bucuria și vorba.

— Am auzit că ai cheltuit prin țări streine tot ce-ți rămăsese de la unchiul tău... moșia ți s-a vîndut la licitație pentru datorii... ai rămas sărac și strein... trebui să te gîndești la viitor... averea pentru un om este libertatea... și iată ce ai pierdut... Dar să lăsăm acestea pentru altă dată... acum să mergem să cinăm. Zoe ! ia brațul lui Manoil !

Vorbind astfel, ne duserăm în sala de mîncare, în sala aceea unde, sînt aproape doi ani, îmi aveam locul între Zoe și Smărăndița. Zoe era încă acolo, mai formată, mai grațioasă ; dar Smărăndița trecuse ca un vis frumos ! îmi aruncaii ochii în dreapta mea, unde altădată eram obicinuit să o văd și să-i vorbesc... lucru ciudat ! scaunul ei era acolo, talerul, șervetul erau acolo, ca cînd o aștepta dintr-un minut într-altul să vie la masă !...

Domnul N. Colescu, după cum îmi spusese Zoe mai pe urmă, dase ordin ca nimini niciodată să nu ocupe acel loc și în toate zilele să se puie talerul ei la masă, ca cînd ar fi fost încă în viață ! De multe ori el se întimpla să rămîie singur la masă : atunci inchipuindu-și că Smărăndița este acolo, vorbea oare întregi cu fantasma imaginației sale. La masă, cercetînd de mai multe cunoștințe, întrebai și de Mărioara. La acest nume nimeni nu voi să-mi răspundă. Tăcerea asta are o însemnătate, întălegi tu ?

Abia ne scularăm de la masă, unde domnul N. Colescu rămase încă, după obiceiul său, și dînd brațul Zoei, trecurăm într-un salon. Acolo Duduca ne lăsă singuri cîteva minute. Fără să simțesc nicicum amor, Zoe fermeca deodată toate simțirile mele prin frumuseța ei.

„Ea mă iubește, îmi zisei ; eu iarăși nu sînt om care să nu știu a mă folosi de ocazii... voi face-o metresa mea ; voi promite tot ce s-a cere și voi lăsa-o să creadă că o iubesc : fetele sînt credule și nu te înșală niciodată piaă ce ele înseși nu se înșală.”

— Ești pe gînduri ? mă întrebă copila. Te căiești poate că ai dat cuvîntul să șezi trii zile aice ? te cred ; toți sînt triști în casa asta acum !...

— Sînt două zile care niciodată în viața mea nu le voi uita ; una plină de impresii dureroase, ziua cînd an? fost silit să plec de aice ; alta, o, Zoica mea ! crede că-ți

vorbesc cu sinceritate! alta plină de fericire, ziua de astăzi ; ziua în care ochii mei au putut să te mai vadă . dată ! sînt pe gînduri, este adevărat ; dar aceste sînt gînduri plăcute ca viața, vise de speranță și de fericire .e mă răpesc și de care-mi este teamă să nu se răsipească îndată ce ai deschide gura să vorbești, o, Zoe !... Ah ! dulce copilă ! dacă nu vrei să fii pentru mine decît o cunoștință, o soră, taci, nu zice nimica ! căci o vorbă rece, indiferentă, căzută din buze-ți, îmi va zdrobi inima și vieța !...

La vorbele aceste, copila zîmbi de fericire.

•— Auzit-am oare bine ? zise ea. Vorbele aceste să fie oare sincere !...

— Mă întrebi dacă vorbesc cu sinceritate ? o, D-zeul meu ! pentru ce nu pot depune acuma la picioarele tale, Zoe dragă, lacrimile ce am vărsat și cugetările ce am închinat suvenirii tale ?... Atunci poate m-ai crede, o, frumoasă copilă ! Zoe voi să răspundă, dar Duduca se arătă la ușă.

— Trebuie să-ți vorbesc fără marturi, îi zisei... la noapte așteaptă-mă...

— Ce zici ? peste puțină !...

— Apoi dar mine plec... și nu mă vezi niciodată.

— Vino ! vino ! răspunse ea.

Pină ne despărțirăm seara, Zoe dete ordin să mă ducă în vechea mea cameră. Lucru ciudat ! de doi ani aproape nimeni nu lăcuise aice ! toate hîrțile și cărțile mele le aflai aruncate pe masă astfel cum le lepădasăm eu cînd m-am pornit.

Camera asta îmi aduse niște suvenire dureroase. Colo este fereasta ce dă asupra gradinei ; grădina era odată verde și înflorită ; astăzi, uscată și tăcută !... Femeia ce domnea în locurile aceste doarme în sinul pămîntului. «Sărmană Smărăndița ! nu te voi mai videa niciodată !... în deșert ascult cu luare-aminte ca să aud pașii Mărioarei Prin grădină !... nimic, nici o frunză nu se mișcă !... Colo ste încă patul meu, pe care l-am udat de multe ori cu fecrămi... dar eu sînt astăzi schimbat !...» Mă îfundai în asemine gîndiri și lacrimile îmi veniră în ochi... „Slăbăchme !" îmi zisei, și sumai să-mi aducă o butelcă de

vin de Drăgășani, ca să gonesc impresiile cele dureroase.

Mă răsturnai pe o canape lângă foc să fum o țigară. Așteptînd butilca de vin și fumînd țigara, cugetam la Zoe ; crezînd că e lângă mine, îi cîntam dondănind versurile lui Sion asupra țigarei :

*Așa, dragă copilită !
O țigară ș-o guriță !
Paf! puf!
Zboară fum !
Paf ! puf !
Toate-s scrum !*

Dar vinul mă exalta și mai mult, casa începu a mi se părea că se învrtește cu mine... Voui să ies ca să mă duc la *rendez-vous*... dar căzui iarăși pe pat și adormii. Umbra Smărăndiței se arată înaintea mea.

„Iată-te, îmi zise fantoma aceasta. Altădată tu erai floarea tinerimei noastre ! patria ta pusesă în tine atîta speranță !... inima ta era tinăre și plină de candoare ca o fecioară ; ciți te cunoșteau nu puteau să se oprească de a te iubi... iar astăzi, cel mai degradat om nu s-ar crede stimat ca să-ți strîngă mîna ; cel ce crezuse în talentul tău astăzi roșește că a putut avea o asemîne cugetare ; inima ta s-a îmbătrînit, s-a degradat și nu mai poate să bată de acum înainte decît la fapta nefolositoare !... pentru ce ai venit în casa aceasta ? Vrei să amăgești pe Zoe ; pare că roșești de a fi singur de felul tău, și vrei să tîrăști în tina în care te afli tu ființa astă tinăre și inocentă !...”

La aceste cuvinte mă deșteptai.

Ieșii în grădină : noaptea era întunecoasă ! ninsoarea cădea nencetat ; fruntea îmi ardea ca o flacără ; un orologiu sună o oară după miazănoapte.

„Aide ! zisei. Am avut un vis rău... iată, tot morții nu mai vin”. îmi aruncaii ochii la ferestrele apartamentului Zoei : erau iluminate ; pe perdele mi se păru că văd de-semnîndu-se umbra ei.

în două minute am fost la ușa apartamentului ei-Zoe, auzind pașii mei, se pusese pe o canapea cu o carte în mină, ca cînd ar fi voit să-mi arate indiferință. Cînd

intrai, ea se rădică, și lăsînd cartea îmi întinse mîna ei cea mică și albă ca zăpada.

— Ai cerut să-mi vorbești fără marturi, îmi zise ea. Să vedem ce ai să-mi spui ?

Niciodată n-am văzut-o mai frumoasă : ochii săi ardeau ca doi diamanți negri în umbra stufoaselor ei gene de velură. Buzele sale rumioare, deschizîndu-se, lăsa să se vadă niște dinți mărunți și albi ca mîrgăritarul. Părul ei neguros și lucios era strîns în dosul capului, sub un vâl de blondă neagră ; două șuvițe întunecoase ca două aripioare de corb se întindeau peste tîmple și se perdeau pe după urechi, obrajii săi nu aveau un caracter ; ca unda cea limpede, pe cînd ziua se îngîină cu noaptea, astfel și fețișoarele ei schimbau neîncetat culorile într-acel minut. Era investită într-un capot de casă, de șal verde cadrilat și crăpat de la mijloc în jos, sub care se vedea o fustă de batistă fină și albă ca ninsoarea. Preste mijloc era încinsă cu un briuleț de mătasă împletit cu fir de aur, cu ale cărui căpăție se juca ca cu niște metanii ; sinu-i rotund era ascuns pînă la gît în peptarul capotului ei, al cărui guler se răsfrîngea ca o șemizetă.

— N-am să-ți spun nimica ce nu ți-aș fi spus de față cu Smărăndița... Însă numai cu ea...

— Atunci, șezi aice, îmi zise Zoe, făcîndu-mi loc pe canapea lîngă dînsa.

— Nu, Zoică ! locul meu nu este acolo, ci la picioarele tale ! am trebuință de iertarea ta, o, copilă cerească !... nu ți-am scris niciodată... m-am purtat ca un mizerabil... dar ce vrei ? nu sînt atît de vinovat precum s-ar crede : te iubesc și sufeream în tăcere : nu eram sigur că scrisorile mele or să-ți facă mulțămire... fără aceasta...

— Mi-ai fi scris, Manoile, nu-i așa ?... Oh, îmi place a crede aceasta... dar vezi, erai atît de rece cînd ai plecat ! Ș-apoi, nu puteam să-ți spun nimica !...

— Așadar, mă iubești, Zoe ?... Oh ! zi încă o dată... vorba aceasta mă face fericit.

•— Pentru ce să zic vorba aceasta, Manoilul meu ?... dar scoală-te și șezi lîngă mine... că și eu am atîtea lucruri să-ți spun !... De cînd mătușica... sînt singură ; sufăr în tăcere... inima-mi e plină... aveam trebuință de un frate căruia să-i spun toate și care să mă înțeleagă...

— Zoe, ingerul meu ! lasă vorbele astea la o parte, ea să nu vorbim decît de fericirea ce simț să te revăd... lasă-mă să te privesc în față ; să mă îmbăt admirînd frumusețile tale, căci te-ai făcut frumoasă ca lumina zilei !... lasă-mă să sărut mîna asta mică și albă, ce am strîns-o de atîtea ori în visurile mele !... știi tu, copilă? niciodată .nu s-a văzut frumuseță mai încîntătoare !... cele mai fermecătoare făpturi ale naturei și ale artei se îneacă în frumuseță ta î... Zoe, lasă-mă să sărut cosițele aceste !... De cîte ori în nopțile exilului meu nu am zis să o văd încă o dată ș-apoi să mor !... reazămă-ți capul, o, dulce inger, pe umărul meu, să te privesc!... Suflarea ta e dulce ca profumul florilor !... ea mă încîntă și mă îmbată !... lasă-mă să răsufli suflarea sinului tău virginal !...

— Manoile, mai păstrezi crucea mea ce ai primit-o din minile Smărăndiței ?

— Niciodată nu m-a părăsit... nici o seară, nici o dimineață nu a trecut fără s-o încarc de sărutări și de lacrimi... Dar pentru ce mă întreb, Zoica mea ?

— Pardon, Manoile... o idee ce mi-a vinit...

— Dar, dar, crucea ta o am, și ea nu mă va părăsi pînă la mormînt... dar, o, Dumnezeule ! Zoe, pentru ce plîngi ?

— Oh ! nimic... de recunoștință...

— înțeleg... dulce inger ! dacă lacrămile aceste sînt numai rezultatul îndoielei ce ai despre sinceritatea mea, șterge-le, Zoică, șterge-le îndată !... nu depinde decît de la tine, dulce fetiță... o vorbă, și !... dar pentru ce lași să-ți curgă iară lacrimile ?... Zoe, frumusețile cu care natura te-a adornat nu mai sînt ale tale... lasă-mă să te privesc încă o dată... să te strîng încă o dată la sînul meu !... Zoe, o sărutare!... Cea dintîi sărutare, Zoe,!... o sărutare, și vieța mea va fi a ta !...

— Lasă-mă, Manoile... o, Dumnezeul meu, ce ai ? ești galbăn... privirea ta este sălbatică... mă sperii... lasă-mă... vai ! tu nu mă iubești !...

— O sărutare, Zoe !... nu te smulge din brațele mele, căci după tine tirăști vieța mea !... o sărutare !... tu ești amanta mea, mireasa mea !... vieța mea este vieța ta ! voința mea, voința ta !... Zoe !... Zoe !...

— Lasă-mă ! lasă-mă !... țip !... o, Manoile, Manoile !... presimțimentul meu era adevărat : tu nu mă iubești ! căci nu este amor fără respect, și tu nu mă respectezi... Oh'! lasă-mă, și du-te de aice !...

Zoe se dezvătea în brațele mele... Eu o strîngeam la sînu-mi și o înecam de sărutări.

Nu știi cum se întîmplă, dar luminele se stinseră... capul mi se întoarse... Zoe, speriată serios, își adună toate puterile și, smucindu-se, alunecă ca o umbră din brațele mele. Alerg după dînsa prin întunec... aud un mic zgomot... umblu pipăind... o prind din nou în brațe !... Dar, abia o strîng la sînu-mi, și începe să ridă cu hohot... lumina se aprinse, și eu mă văzui cu Duduca în brațe !

— Așa-i că nu-ți trecea prin gînd că sint eu ? ha ! ha ! ha !... am ascultat la ușă !... și cînd m-am încredințat care-ți era gîndul... ha ! ha ! ha !... am stîns luminele și, smulgîndu-ți pe Zoe din brațe, am rămas în locul ei... Ha ! ha ! ha !... oi să rid un an întreg de istoria asta... Manoile, nu-ți rămîne decît să pleci de aici și să nu cauți să vezi pe Zoe decît după ce vei dobîndi iertarea ei...

— Voi pleca numaidecît, dar spune-mi : Zoe era în complotul acesta ?

— Vrei să-ți spun adevărul ? nu era.

Abia isprăvi și începu să ridă.

A doua zi plecai de dimineață, făr-a zice adio nici măcar domnului N. Colescu... Acuma ride și tu... nu-mi pasă !

22 ianuarie

Nu ți-am scris de cîteva zile. Crezi că eșecul ce am întîmpinat la Petreni mi-a înghețat pana în mină ? nu te teme.

Mititica Zoe era foarte grațioasă, în adevăr ; dar acum nu mai gîndesc la dînsa. Alexandru S... avea cuvînt cînd zicea : „Prefer femeile măritate”. Astfel am și pus în lucrare axiomele acestui mare observator.

Sint cinci zile de cînd m-am introdus pîntre ceea ce se numește aice (stil de afișuri) înalta nobilime. Cinci zile de cînd am aruncat ochii pe una din cele mai fru-

moașe femei din capitală. Dar mai înainte de a-ți spune istoria asta, voi să-ți descriu cercul persoanelor printre care m-am introdus.

Cînd treci prin Valahia de la margini pînă la București, nu poți crede că vei găsi în saloanele boierilor o societate care este diametral opusă cu mizeria cîmpiei. Bucureștii este ca un vas din acele cu aburi ce rătăcesc pe sălbaticile mări ale Africei, în mijlocul mizeriei celei mai complete, dar pe al căruia bord află cele mai luxoase camere plăcute societății și mai alese lucruri ce incită simțurile și spiritul.

Luxul cel mai mare, aice, stă în eleganța echipajelor, mulțimea servilor, bogăția apartamentelor și tualeta damelor. Nimic de artă : în tot Bucureștii nu găsești un tablou original sau copie *des grands mîtres* l iar bibliotecile cele mai mari, cînd nu sînt numai desemnate de părăți, sînt încă întrebuițate ca mobile ce ar împodobi camera.

Conversația nu este nici mai puțin plăcută, nici mai puțin spirituală în saloanele Parisului, însă nu iesă nici odată din șirul ideilor ordinare.

Limba ce se vorbește este mai mult o franțuzască, umplută pe ici pe cole cu vorbe românești. Literatura franceză singură este cunoscută ; de cea națională n-au nici o idee și pentru cultura ei nici un zel. Bărbații trec serile jucînd cărți. Femeile, cele bătrîne și slute asemenea, iar cele tinere și frumoase se ocupă numai de a plăcea. Pot zice că ele sînt și mai spirituale decît bărbații ; au multă inimă și sînt totdeauna drăgălașe și fără prejudecăți, ceea ce-mi iesă bine la socoteală.

În două zile, dintr-un capăt al Bucureștilor se lăși numele meu. Dar de ce ? am cîștigat în cărți vro trii mii ducați : mă instalai în case bune ; îmi făcui echipagiu strălucit, haine de minune, lachei cu livrele.

La Paris cunoscusem o damă romîncă foarte spirituală, dar nici tinără, nici frumoasă. Auzeam că în casa ei se fac întîlniri amoroase, dar nu credeam. Într-o sară am văzut-o la teatru ; ducîndu-roă în lojă la dînsa, îmi bănuî de ce nu-i făcusem onoarea de a o vizita. T-am spus că a doua zi voi veni, Mă duc. Care fu surpriza

mea, frate, cînd văzui acolo pe Frosa ; pe Frosa, care am? scăpat-o de la moarte ; pe Frosa, care se călugărise j. ochii mei !

Ea îmi spuse pe scurt că, auzind de venirea mea, făcu cunoștință cu doamna S... vestită mijlocitoare pentru în-tîlniri, și astfel făcu ca să mă vadă. îmi spuse că amantul j, viind de peste hotar, o răpi din mănăstire și se cu-nună cu ea ; apoi a fost osîndită pe trei luni ia inchi-soare, dar după aceea a căpătat libertatea și voia de a trăi cu bărbatul.

După invitarea ce-mi făcu, m-am dus la dînsa acasă ; am văzut pe bărbatu-său. Nae P... este boier mare și bo-gat ; tată-său murind, îl lăsă moștenitor pe o avere bună acuma e în slujbă mare ; boier de Divan !

Dar Frosa e răpitoare. Ea acum nu are mai mult de* 19 ani ; bălaie ca o stea rătăcită în noapte ; frumoasă ca un serafim ; vie, vorbariță, cochetă... ca cînd n-ar fi îmbrăcat niciodată raso. Cum o văzui, făcui planul de a mi-o face metresă. Am înțales că ea nu are sîngele rece-al Șarlotei lui Werter, ce plînta curechi, nici virtutea Corneliiei, caria i se rosesse degetele torcînd la lînă. Ea are prea mult spirit ca să lase să treacă cei mai frumoși ani ai vieții sale fără să culeagă florile primăverilor lor ; și are prea mult gust pentru ca să puie în practică o vir-tute bîcîlească. Nu prea are idei, pentru că la mănăstire nu le-a putut căpăta, dar întru această mă însărcinez eu să-i însuflu cît de multe ; în curînd, sînt sigur, ea va avea mai multe idei și decît mine ; prin urmare, sper că-mi voi forma o metresă rară de care să mă pizmuiască toți.

26 ianuarie-

Iubite B...

Sînt pe aproape de fericire ; pe aproape de a-mi rea-liza planul. Frosa mă iubește ; am înțeles că mă iubește. Astăzi, ducîndu-mă la ea, îmi spuse că bărbatu-său s-a: « s la țară și că dorește să cîneze deseară la mine acasă,, fără altă condițiune decît să fiu discret.

Trebuie să știi că am pierdut capul de bucurie ; și nu vei tăgădui că nu am cuvânt. Sărmane B..., nu te invit niciodată să te însori : sînt cinci zile numai de cînd m-am cunoscut cu Frosa, și bietul Nae e pe aproape de a purta coarnele. Cu toate acestea, însoară-te, însă trebuie să-ți schimbi ideile ce ai despre femei.

27 ianuarie

Seara trecută m-am dus la balul mascat unde Frosa îmi dase cuvînt să ne întîlnim.

— *Plus il y a des fous, plus on rit*, îmi zise bălaiul meu serafim, îndată ce mă văzu. Pentru aceea să ducern cu noi două părechi amorate ! femeile vor să păstreze masca... Dar ce-ți pasă ? să le lăsăm această plăcere ; pe la sfîrșitul cinei sper că ele singure or să se demaște... apoi te încredințez că va fi ceva original.

În adevăr propozițiunea Frosei îmi păru originală. Priimii bucuros, și trimesei feciorul acasă să prepare o cină pentru șese persoane.

Frosa se duse, și peste cîteva niinute veni însoțită de două dame și doi cavaleri mascați.

— Să mergem ! îmi zise ea.

Cele patru maște ne urmară fără să zică o vorbă.

Eu mă urcai cu Frosa în trăsura mea ; iar în careta ei se încărcară cei patru necunoscuți.

Cina era splendidă. Fiece cavaler se puse cu dama lui la masă.

Una din dame era tare voioasă, ceialaltă, și care șede-a lingă mine, părea gînditoare și ochii ei mari și negri erau ocupați mai mult de mine decît de cavalerul ei.

Frosa începu conversația, făcînd o diatribă spirituală și mușcătoare asupra celor mai multe femei ce văzuse la bal. Calificația ce da persoanelor despre care vorbea era atît de ingenioasă, încît ai fi zis că le pune un fer roșu pe frunte.

A-ți scrie toate cîte s-au zis ar fi prea lung ; apoi nici nu-mi aduc bine aminte ; îți voi zice numai cîteva :

— Văzut-ați, zise ea, pe d-na M... îmbrăcată în al-Rastru din cap păr-in picioare ? în adevăr sămăna © co-cardă tricoloră franțuzască.

Asta ne făcu să rîdem.

— Ha ! ha ! făcu unul din cavaleri ce înțălese mai tîrziu jocul de vorbe al Ftosei.

.— în sănătatea Frosei ! strigai, rădicînd paharul.

Toastul meu se priimi în strigări de bucurie.

.— Ciocoi ! împleti paharul încă o dată !... voi să-nec durerile mele !...

— Manoile, zise Frosa, ești inspirat... improvizează-ne o poezie.

— Bucuros ! dar dă-mi un sujet.

— Un sujet ? și care altul decit vieța ta !

— Fie !

Apoi începui prin strofa aceasta :

I

*Singur eu venit-am pe acest pămînt,
Singur mă voi duce în al meu mormînt!
Mîna unei mume nu m-a legănat;
Pe-al prunciei leagăn, dorul mi-a cîntat!
Dar cu toate aceste, l-al vieții soare,
Eu creșteam în lume ca o dulce floare...
Umpleți înc-o dată cupa mea cu vin,
Să înec într-însa crudul meu suspin!...*

Toți bătură în palme, strigară : „bravo" și rădicară toastul în sănătatea mea.

— Alt cuplet! alt cuplet! strigară toți.

II

*O femeie însă... cine ar fi crezut ?
O fe...*

Aice mă oprii : îmi era cu neputință să mai urmez... lucru ciudat! talentul meu mă părăsisă **îm-**

pacă dama ce ședea lîngă mine mă privea țintă, și ochii ei juca în lacrimi.

— Cu atita mai bine, ii zisei. Ce e bun talentul in țara care trăim?... nu mai pot urma... Ciocoi! vărsați vin ! să beau pînă cînd zorile vor săruta genile de aur ale Frosei !... O, iubita vieții mele ! nu deschide rana inimii unele !... îmi faci un rău crud !...

— Dacă este așa, Manoile, eu însumi te rog să nu mai urmezi... Femeile sint egoiste, voiam să știu dacă am vreo rivală...

— Numai atita ? O ! îți voi spune bucuros ! am iubit o dată în viața mea, cîteva zile numai...

— Mărioara ?

— Ai gîcit ! dar acest nume acuma este mort în inima mea ; vezi : il pronunț cu indiferință... pot să-l și blastăm !...

— Dar am auzit mai vorbindu-se de o Zoe...

— Zoe... ce nume ai pronunțat !...

— Ah ! vezi ?... Am gîcit ! Zoe ți-e dragă !... dar nu sint geloasă... ea nu te iubește... căci nu poate să iubească doi deodată... sărmana copilă ! amorul ce are pentru L... are s-o ucidă !...

— Ceea ce zici este o calumnie, Froso ! zi-mi că muma mea s-a prostituat la lacheii tăi, zi ce vrei despre mine ; nu-mi pasă ! dar ceea ce ai zis despre Zoe nu-ți dau voie a o repeta !... căci ești femeie și nu pot să o răzbun... Dacă un altul decit tine ar fi zis aceasta, un bărbat... pe D-zeul meu !...o vieață am și țin la dînsa mai puțin... decit la paharul acesta !...

Paharul ce aveam în mînă, trîntindu-l pe masă, se sparse în bucăți.

— Manoile ! tu mă amerinți ?

— Voi să stimezi și tu pe acei ce stimez eu.

— Această este un despotism nesuferit!... îți spun că femeia asta nu-mi place, pentru că o iubești... dovedește din contra !

— Tu ești geloasă sau te prifaci a fi ! nu-mi pasă ! n-am trebuință să-ți dovidesc că te iubesc numai pe tine : as zice o minciună...

— Vezi !

— Froso î să facem paice, și ascultă bine ceea ce voi să-ți spun. Nu iubesc nici pe Zoe, nici pe nimeni. Pentru Zoe am stimă și amicie ca pentru o sor' ; pentru tine,

un capriciu... iată tot ! să te iubesc, Froso ? sârmană copilă! dar pot?... inima mea este uscată!... ce vrei tu ? nu este vina mea... soarele poate să se stingă sau să **se** facă mai călduros ; pământul să se despice sau să *.. facă mai roditor ; lumea poate să [se] peardă sau să .. facă perfectă ; toate aceste nu merită să le dau nici o căutătură de ochi... nu mai cred în nimica, și inima-mi ..u mai bate pentru nimica, afară decît pentru vinul acest fermecător ; nu mai cred în nimica ; iar în amorul femeilor mai puțin decît în toate...

— Dar mi se pare că era odată vorba să iei pe Zoe de femeie, Manoile ?

— Cea ce-mi zici este o glumă... să mă însor cu Zoe; eu, cel mai desfrînat între oameni, cu Zoe, un copil încă, exemplul blîndeții și al candoarei?... cel puțin pînă astăzi... nu-mi pasă cauza pentru care ești ne bună, Froso ! Dar tu nu știi nimic, copila mea ! vezi tu junii aceștia ce mă încunjoară și nu fac nimic fără să mă consulte ? femeile aceste ce se dispută pentru mine ? toți ! tu însuși, Froso, și chiar Zoe, peste cîteva zile vor întoarce capul de la mine, și se vor rușina căci mi-au dat mîna!... și știi tu pentru ce? pentru că ca mine echipaj, servi, mobile, diamante, toate le voi pierde. Sârmană copilă ! tu nu știi încă ce sînt oamenii ! nu mă caută pentru ochii mei ; oamenii nu mă considerează pentru talentul meu sau pentru mine ; ci pentru poziția mea ! ce vrei ? oamenii sînt ca paserile : pe cît un arbore este înflorit, ele îl vizitează ; iar cînd frunza și floarea se usucă, ele zbor și-l ocolesc ! Pentru aceea nu voi să las nimărui plăcerea de a mă desprețui : înainte de a cerca nenorocirea acesta, îmi voi da un pistol în cap... e sigur cum te văd...

— Ce ai, fetiță ? întrebă Frosa pe dama ce ședea lingă mine.

— Nimic !... răspunsă aceasta, și căzu leșinată în brațele mele.

Cea dintîi mișcare ce făcui fu să-i scot masca, crezînd că aceasta o năbușește.

Nu poate să-ți treacă prin gînd ce am văzut ! Era Zoe.

O luai în brațe și o dusei pe eanape. Umblind și făcând toate mișcările aceaste, mi se părea că visam saii că vedeam împrejur-mi o fantasmagorie !

Cu toate aceste, nu voii să încredințez nimărui grij. de a o deștepta. Șezui aproape de dînsa, țîind grațiosul ei cap pe sînul meu.

Peste cinci minute Zoe deschisă ochii.

— Manoile ! imi zisă ea, nu-mi vei ierta niciodată, poate, astă urmare ; nu-i așa ? Dar, Manoile, trebuie sa te vād încă o dată, sau să mor !...

— Explică-te, Zoe ; nu te înțeleg.

— Dar ; îți voi spune tot... însă... nu sintem singuri...

— Ieșiți ! Ioane ! Constantine ! ... nu sînt acasă pentru nimeni...

Servii ieșiră.

— Dar ochii nu mă înșală... Andrei ! Elena !... aice !... maștele acele!... imi perd capul!... Zoe, spune-mi ce însămnează toate aceste ? spune-mi, nu sînt nebun ? sînt eu ? tu ? ei ?...

— Liniștește-te, Manoile !

— Iată-ne singuri !

— Dar... însă lasă-mă să-mi adun ideile... vai ! am suferit atîta !...

— Sărmană copilă !

— Noaptea în care ne-am întilnit la țară, Manoile, a fost una. din cele mai dulci și totodată din cele mai crude ce am trecut ! dulce, căci te-am văzut, căci am crezut un minut că mă iubești... crudă, căci mai pe urmă purtarea ta m-a făcut să înțeleg... dar să nu mai vorbim despre aceasta... voi să uit tot... a doua zi plecași, supărat !... ideea că poate nu te voi mai videa imi rupea inima ; și vieața mea mi se părea că cade în bucăți la picioarele mele... Mă bolnăvii... cîteva rude veniră sa mă vadă... între alții veni și Frosa... îi spusei tot ; de la ziua călugăriei ei capatasăm cea mai mare simpatie pentru dînsa, și ea mă iubește ca o sor. Voii să te vād, cu orice preț... Frosa imi făgădui că în mai puțin de șese zile o să te întilnesc ; ceea ce s^a și făcut întocmai : sa facă cunoștința-ți, să te lasă să crezi că te iubește, apoi să cinezî împreună aice, unde sub cuvînt că sintem niște amatori de plăceri, să pot să te aud, fără ca să știi.

Mai întâi nu primii : mi se părea o crimă să amăgesc... dar, o, Manoile ! te iubesc atîta de mult ! trebui dar să ascult ce-mi dictează inima !

Mulțămesc că mă apărăi pe cînd Frosa mă calomnia, înadins... vorbele tale era ca un balsam pentru durerile ^ele !... era să plec, încă de atunci ! dar ceea ce ai fost **2J**, la urmă, despre hotărîrea ce ai luat de a muri, mi-a făcut un rău crud !... dar era o glumă, nu-i așa?... ah ! i că era o glumă !...

— Da, da... o glumă, Zoe, ca să treacă timpul.

— Acum sînt încredințată că nu mă iubești !... nu-ți mai fac nici o muștrare... ci o rugăminte : să-ți păstrezi viața și sănătatea!... ți-am spus tot... acum trebuie să plec... Manoile, încă un cuvînt ! n-o să te ucizi, nu-i așa ?

— Nu, nu... dragă soră ! am glumit !

— Adio ! îmi zisă ea suspinînd și ascunzînd capul în sînul meu. Apoi sculîndu-se repede : Pardon ! pardon ! Manoile... sînt nebună !...

Cite frumuseți ! cită candoare, și cită iubire !...

De ce nu pot să te iubesc, o, tu cea mai nobilă dintre femei ?... sau mai bine, pentru ce mă iubești tu atîta de mult ?...

30 ianuarie

Ieri seara am fost la bal, cu intenție mai mult să întîlnesc pe Frosa și să-i cer socoteală pentru farsa ce mi-a făcut.

închipuiește-ți, iubite B..., cît de nebune sînt femeile și ce sacrificii nu sînt în stare să facă cînd le întră cite ceva în cap !

Nebuna aceasta, spre exemplu, jucă un rol tare delicat : ea risca a-și compromite reputațiunea în ochii lumii Și fericirea vieții sale. Ah ! iubitul meu, pentru ce creatura cea mai grațioasă, cea mai nobilă, cea mai simțitoare a trebuit să usuce florile tinereții mele !...

— De ce stai pe gînduri ? mă întrebă o mască. Ai ^umai o lună să trăiești; profită de plăcerile vieții !... Dă-mi brațul și nu fi supărat de mine...

Nu înțelesesăm glasul... eram în distracție... Masca îmi luă brațul și mă tiră prin sală... Eu o urmăream ca cînd eram magnetizat.

— Toată lumea se veseleşte, numai tu să fii trist, Manoile?... Ești copil, dragul meu !

Ieșind din distracție, înțelesei că masca care mă întreba era Frosa.

— Lasă-mă, Froso ! sint mînios pe tine !

— Ai dreptate, Manoile !... am făcut rău, îți mărturisesc ; dar ce vrei ? Zoe m-a mîngîiat mult în nenorocirile mele ; eu îi eram datoră chiar cu recunoștință. Puteam eu să o las să moară ? ea te iubea atît de mult !... Astăzi, mulțămîta lui D-zeu ! roșește de cîteva minute de slăbăciune.

— Ce vrei să zici ?

— Voi să zic că nu cunoști încă femeile, Manoile (mă vei ierta că te numesc încă astfel ?) ; insultă o femeie ; pune-i ferul roșu pe frunte ; cu toate aceste ea poate încă să te iubească ; însă teme-te să nu o pui niciodată într-o poziție umilitoare, căci amorul propriu...

— Ce fel ? *

— Lucrul e foarte simplu : Zoe nemaipurtîndu-mi nici un interes, pot să sper... că vei fi mai puțin scrupuloasă cu mine ?...

— Mai încet, micul meu don Juan !.. ascultă, Manoile ? voi să-ți vorbesc serios : îi port un interes de soră ; iată tot. Dar inchipuești-ți (lucru ce ar fi cu neputință !) că așa avea un alt simțămînt ; ei, bine ! mă crezi tu că eu sînt o femeie care nu poate afla în datoriile sale atîta putere ca să-l infrine ? însă eu, Manoile, ți-o repet : nu iubesc ; nu pot iubi decît pe bărbatul meu...

Dar să lăsăm acestea, ca să nu ne mai aducem niciodată aminte. Spune-mi : cunoscut-ai măști ?... în adevăr, ce însemnează galanteria asta?... Îți vorbesc și nu mă ascuți... unde-ți sînt gîndurile ?

— Ah ! Zoe se crede umilită ?

— Ei, bine ! ce-ți pasă ? ai zis ?

*** în textul de bază lipsește probabil o replică (n.e.).**

— Da... negreșit... mi-a venit o idee... din întâmplare... femeia aceea ce dă brațul ofițerului celuiia ?

— Ce ? n-o cunoști ?

— Mi se pare... dar nu... mă-nșel... este peste puțința...

Este Mărioara. Vezi cum s-a schimbat ? pentru Dumnezeu, Manoile, ce ai ?...

— Mărioara... și colonelul acela este bărbatul ei ?

— Văd că ești la a.b.c. despre cele ce privesc pe nenorocita asta ! Să ședem aici, și să-ți spun istoria ei.

— Da, da... niciodată n-aș fi crezut să o văd atita de schimbată !

— Sint aproape doi ani... după plecarea domnii-tale. într-o zi, aflarăm că Mărioara se mărită.

Asta fu un eveniment în București, căci nu era un singur om de societate care să nu fi admirat spiritul și grațiile ei. Puține femei, care să nu fi fost geloase pentru interesul ce oamenii îi purtau. Bărbatul ce trebuia să ia era din cei întii boieri, bogat și influent, dar bătrîn ; fără cunoștințe. Tata Mărioarei se opunea la asemenea mărițiș pentru cuvîntul că ginerile era cu trii ani mai bătrîn decît socrul ; dar Mărioara, nu știu pentru care cuvînt, îl voia cu orice preț. Nunta se făcu. Nu trecu o lună, și Mărioara fugi la moșia frate-meu. Fuga asta făcu scandal mare în București. Bărbatul Mărioarei se plînsese la Curte. Frate-meu fu exilat la o mănăstire ; iar Mărioara a se întoarce la barbatu-său sau a se închide pentru totdeauna într-o mănăstire. Atuncea ea avu recurs la cîteva persoane influente, dintre streini, cu condițiile acele cu care Măria Egipteanca făcu cu căpitanul corăbiei ; căsătoria ei fu stricată și bărbatul îndatorit a întoarce zestrea.

Un june ofițer de husari, ce domnea peste inima ei, în mai puțin de trei luni jucă în cărți toate diamantele Mărioarei. Pe de altă parte, ea ținea casă deschisă, în care era primiți și desfățați toți ofițerii armiei de ocupație : mese splendide, baluri se repetau în toate zilele. Astfel încît fu silită să se împrumute, puind toată averea sa în gaj.

Tinărul husar trebui să plece din țară : Mărioara îl urmă în Roșia, de unde, peste două luni, se înturnă într-o desăvârșită mizerie. în lipsa ei, creditorii, nepruimind regulat interesele, îi vîndură moșia la licitație. Această se făcu, sau nu se făcu, după regulă, nu știu; îndestul că averea ei se vîndu mai pe nimica, și nu se putu plăti toată datoria.

Mărioara nu era o femeie care să moară de foame; în mai puțin de o lună își reluă zborul ei de mai nainte. Astă dată amantul ei era un evreu bogat ; trebile îi mergea cît se poate de bine. într-o zi însă fiul lui Israil găsi ascuns în apartamentul Mărioarei un ofițer de cozaci. Evreul strigă ; pusă înainte sacrificiile ce făcuse pentru dînsa; ofițerul, supărat de atîta larmă, trasă sabia și pusă în fugă pe rival; apoi, fără mai multă ceremonie, se întoarce și taie coada Mesalinei aceștia. în curs de trei zile după întîmplarea asta, el umbla din casă în casă, arătînd talismanul său.

Pe altă parte, fiul Iudeii îi luă înapoi toate darurile ce-i făcuse ; iar Mărioara, părăsită de rude și cunoștințe, se văzu pe poduri.

Pre cît o femeie poate să se degrade și să se prostitue, Mărioara se cufundă în huma tuturor viciurilor. Astă dată nu mai era amorul plăcerilor care o tira în perire, ci trebuința : trebuia să se prostitue pentru o bucată de pîne.

Astăzi, mulțămîtă ofițerului celuia ce-i dă brațul, ea s-a mai împiciorat.

Dar, uită-te, Manoile ! cum toate femeile își întorc capul cînd o văd !

— Acum înțeleg pentru ce, cînd întrebam de dînsa, toți tăceau sau clătinau din cap.

— Cele ce auzi despre dînsa trebuie să-ți facă o impresiune tristă, Manoile !... Nu vei tăgădui că ai iubit-o mult...

— Vai ! era cel dintîi amor... dar să nu mai vorbim despre aceasta !... o nebunie !... să plecăm de aici !... vederea ei mă dezgustă !...

— Manoile, te iubesc ca o soră : de aceea voi să-ți vorbesc fără fățarie... Dar să-mi făgăduiești un lucru -

— Orice vrei.

Să nu te superi de ceea ce voi să-ți spun, măcar
oricât de amar ar fi adevărul vorbelor mele !

Iți jur !

— Ziceai că vederea Mărioarei te dezgustă ; pentru
ce ? pentru că te-a înșalat altădată, sau pentru că ți se
pare degradată astăzi ?

— Pentru cel din urmă cuvânt.

— Bine. Acum ascultă : după obiceiurile de astăzi,
bărbații sînt și mai liberi, și mai tolerați în faptele lor
decît femeile. Dacă îi întrebi, răspund : natura așa a
voit ! consecințele libertății la o femeie sînt funeste !
Deci femeia nu poate să aibă aceeași libertate ca bărbatul ;
prin urmare, femeia nu trebuie să fie virtuoaasă nu-
mai pentru amorul virtuții, ci și de temerea relelor con-
secuințe : astfel că, urmînd acestui rezonămînt, dacă s-ar
inventa o mașină care să întîmpene consecințele la care
o femeie este expusă prin libertatea sa, morala nu este
pentru nemica, și femeia poate să se degrade în toate
privințele !... Eu însă nu împărtășesc absurditatea asta
și cred că și d-ta ești de părerea mea !

— Unde vrei să vii ?

— Am vrut să-ți arăt că bărbat și femeie sînt egali
înaintea virtuții ; că, prin urmare, un bărbat prostituat
trăiește cît o femeie prostituată. Manoile, ziceai că fe-
meia asta te dezgustă pentru că este o prostituată ! ai
cuvînt ; dar, între noi să fie, știi că nu poți să-i arunci
piatra ? știi că dezgustul ce-ți însuflă Mesalina aceasta,
poți să însuflă și tu, dacă nu astăzi cînd prestigiul tră-
iește încă, dar mine, mai tîrziu, celei mai dulci, mai fru-
moase și mai nobile, Zoei ?

— Știu.

— Știi ? și mi-o zici asta cu sînge rece ? nu cugeti să
te îndreptezi ?...

— Ți-o zic cu sînge rece pentru c-o știu bine. Să mă
îndreptez ? este prea tîrziu. Ascultă, Froso, și crede că-ți
Vorbesc cu sinceritate ; nu mai am inimă ; vieța îmi
e o povoaară ; lumina soarelui mă apasă ; nu mai gă-
sesc mulțămire decît în viciu ; vezi dar că, ca să mă in-
^ ptez, va să zică să mor... Dar ce însemnează mișcarea
asta ? pentru ce toată lumea se duce acolo ?...

— Ce femeie frumoasă ! șopti unul pe la urechile mele.

— Aș da vieța mea pe un zimbet al ei ! răspunsă un altul, și alergă să-i iasă înainte.

— Ce ? nu mă-nșăl, Froso ?... privește : ea este... Zoe \ Zoe la brațul generalului... nu, nu se poate.

— Ai gicit, ea este, Zoe... dar pentru ce te miri ?

— Nu, nu mă mir, dar o știam la țară.

— Te înșelai... de două zile Zoe este în București; sede la una din mătușile sale, amică a generalului care-i dă brațul... Nu pot gândi nimic rău ; dar ți-am spus: teme-te de a pune vreodată pe femeie într-o poziție umilitoare... vezi cum toată lumea o privește ?... în adevăr, Manoile, copila asta este regina frumuseților... ține, dacă vrei, hai s-o vedem ; dă-mi brațul : voi s-o mistific puțințel...

Mă lăsai să mă poarte.

Străbăturăm, cu destulă osteneală, mulțimea ce era adunată ca să admire pe Zoe ; și ajunserăm pînă la dînsa.

Frosa îi adresă cîteva vorbe pe care nu le auzii. Eu o salutai. Zoe îmi răspunsă printr-o rece închinare din cap.

— Cine este tinărul acesta ? o întrebă generalul rus.

— Nu-l cunosc, răspunsă ea, și răspunsul ei veni pînă la urechile mele.

— Auzi tu ? Zoe, ingerul acela... o, indignitate !... fiindcă-i la braț cu generalul nu mă cunoaște !... In adevăr, iubită, mi-e teamă să nu nebunesc !...

— Ce ai ? mă întrebă Frosa. Ești preocupat și palid U

— O să-ți cer iertare, dacă nu pot sta mai mult aici... Ești prea delicată, ca să nu-mi dai voie să plec... nu mi-e bine... pămîntul se învrtește cu mine...

— Și unde te duci ? mă întrebă ea.

•— Unde mă duc ? știu eu !,..

Zicînd așa, salutai și plecai spre ușă. Aici însă ma întîlnii față-n față cu Zoe.

— Ești ca celelalte, îi zisei.

Ea zîmbi ca cînd necazul meu îi făcea plăcere.

Ieșii din bal.

Te incredințez că niciodată în viața mea nu am suferit atîta !

Mărioara, prostituată !... Zoe nu va să mă recunoască !
Qk ! dar lumea asta este un iad !... Plecai pe jos în mijlocul nopții, fără să știu unde mă duc picioarele...
„u mai știu ce fac și ce gîndesc !... dar dacă cineva ar fi scris cugetările mele, ar fi făcut să singere inima ce ar fi cetit... era frig ; eu, însă, nu simțeam nimic...

Cînd mă trezii eram afară de barieră, în mijlocul împului... eram ostenit... șezui la rădăcina unui tei de lingă șosea. Acolo auzii urletul unui lup, nu departe. În durerea me simțeam o fericire de a fi sfișiet de fiara asta sălbatică... astfel o așteptam cu bucurie... cînd zgomotul a doi armăsari, ce tîra repede o sanie, mă făcu să întorc capul. Era lună. Sania se opri înaintea mea.

— Manoile ! Manoile ! mă chemă un glas de femeie.
Era Frosa.

Mă rădicai și mă dusei cătră sanie.

— Ce faci acolo, la ora asta ?

— Aștept să vie lupii... dobitoacele astea, sârmanele, urlă de foame... voi să le procur o cină delicată.

— în adevăr... o, Dumnezeule ! sîntem pierduți ! îi aud urlînd... Manoile, urcă-te iute în sanie...

— Iată-i, vin cu cîrdul ! strigă vezeteul... urcă-te, domnule, că eu plec... am femeie și copii, și n-am gust să-mi rămîie oasele aice !...

— Mergi ! îi strigai eu.

Vezeteul întoarse sania repede să plece. Frosa se rădică în picioare și se lăsă să cadă din sanie în ninsoare :
caii zbură ca vîntul spre oraș. Eu alergai să rădic femeia ce mai voia să moară cu mine, decît să mă lase în prada lupilor.

— Ceea ce faci, Froso, este o nebunie.

— Tu mi-ai scăpat viața, și eu sint datoare să scap Pe a ta, pentru ca să fim chit.

— Ce fel poți să mi-o scapi, cînd nu vei putea să-mi dai nici un ajutor ? din contra, si tu esti supusă pericolului.

Ba nu ; fiarăle astea, cînd ne-or vedea doi, s-ar spăirrinta și ar fugi.

Lupii veneau alergînd spre noi.

— Dumnezeule ! iată-i cum vin de repede !... or să ne sfișie !... Zicînd vorbele astea se lipi de mine, și striiv gîndu-mă în brațe : apăra-te, Manoile !...

— Dar cum să mă apăra ? n-am cea mai mică armă ; ceea ce pot să fac este ca să le ies înainte eu... cum nu sînt mulți, cu mine s-ar sătura, și tu vei scăpa... Froso !... o idee... mîine servitorii tăi or să vie să ne culeagă oasele... Lumea o să zică că noi ne-am iubit, și că întilni[^] rea noastră a fost culpabilă... Froso, asta este o nenorocire de care nu te mai poți apăra... Froso ! lupii sînt încă de parte... înainte de a muri, lasă-mă să gust un minut de fericire !... să răsufli suflarea ta cea dulce... Fii a mea, Froso !... și viața noastră să zboare într-o lungă sărutare de amor și de voluptate ! ..

— Manoile, pentru ce vrei să te desprețuiești ? niciodată, niciodată!... oi muri curată cum am mai trăit: iată singura fericire ce voi să gust înainte de a muri... dar privește... vin !...

Frosa, tremurînd de spaimă și de frig, se strînge lîngă mine ca o floare ce se tupilă în iarbă.

Lupii ajung... dar, în loc să se arunce asupra noastră, ne privesc și trec repede spărioși.

Ne-am fost făcut de spaimă singuri.

Fearăle acele era niște cîni întîrzițați pe aproape la un cadavru de cal, unde, siliți de a lăsa locul unei po-taie de lup, alergau sperioși.

La noutatea asta neașteptată, Frosa săltă de bucurie, și aruncîndu-se în brațele mele :

— Acum o sărutare de soră ! îmi zisă ea.

Buzele mele întilniră pe ale sale fragede și profumate... puțin trebui să mor de plăcere !...

— Acum să mergem, Manoile...

— Să mergem.

Plecarăm cătră oraș. Dar nu făcurăm cincizeci de pași» și Frosa îmi zise :

— Manoile ! eu nu-mi mai simt picioarele, nu mai pot merge.

— Ce ? ești desculță ? o întrebai eu, uitîndu-mă la picioarele ei.

— Cînd am sărit din sanie, mi-am pierdut pantofii și mantela... Dar ce să fac, Manoile? eu oi să mor de frig-- " " " " pierd picioarele !

— Trebuie să te iau în brațe.

Ea primi bucuroasă.

O luai în brațe și îi învălii picioarele în mantela mea. Minile sale reci ca gheața le încălzeam sub buzele mele.

După citeva minute :

— Cum ai venit după mine ? o întrebai eu.

— Cînd ai ieșit din bal, aveai figura unui om ce rrnarge să se ucidă : mi-era teamă să nu faci vreo nebunie... te-am urmat cu sania încet pînă la locul unde ai stat. Trebuie să mărturisești, Manoile, că ești copil de tot !... dacă-ți eram soră, te-aș fi corectat... dar nu sînt decît o amică, și nu pot decît să fiu indulgentă la toate nebuniile ce-ți trec prin gînd.

— Ești un inger, Froso !... Ah ! pentru ce toate femeile nu sînt așa ?

— Vrei să faci aluzie la Mărioara ?

— Ți-am zis-o : numele acesta e mort pentru mine.

— Apoi dar, de cine vorbești ?...

— Să vorbim altele, Froso !... lasă-mă să te admir de devotamentul ce ai arătat astă-noapte... ești femeie rară... ușoară, nebunatică... iartă dacă-ți vorbesc astfel : dar un caracter...

Nu apucaii să-mi isprăvesc vorba, și întîlnirăm sania Frosei întorcîndu-se să ne caute. Vezeteul pînă la barieră dase zborul cailor, fără să știe că stăpîna sa a sărit jos ; dar cînd a stat și a văzut că ea lipsește, a crezut că a pierdut-o și, avînd teamă, s-a întors s-o caute.

Sania se opri ; ne urcarăm în ea și intrarăm în București.

29 ianuarie

Ți

s-o fi urît cu scrisorile mele ! dar ce vei ? asta e singura mea mîngiere.

Dar știi tu, iubite ? încă o iluzie perdută de la mine ; și aceasta era cea mai din urmă care-mi rămăsese ! Zoe s-a pierdut !..

30 ianuarie

Astă dată, hotărîrea ce am luat va fi nestrămütabilă. Peste cîteva zile, nu voi mai fi pe lume. Pînă atunce însă am să-mi scot din capete... am să-mi întocmesc un nou harem din cele dintii fiice ale lui Pafos. Regina lor va fi Mărioara.

Ieri am jucat cărți : am cîștigat două mii galbini.

Astă-dimineață era bilci, sau, cum zic moldovenii, iarmaroc în salonul meu.

Toate matronele bătrîne din București se aflau aici.

— Cine-mi cunoaște pe una Mărioara ? întrebai turma asta de babe.

Toate-mi răspuseră că numele acesta le este cunoscut.

„Ciudat!... ce-mi spuse Frosa?... ce interes ar avea s-o calomnieze ?..”

— Ce fel este ea ? mă întrebă una din babe.

În cîteva trăsuri îi făcui portretul și biografia ei.

— Știu cine vrei să zici... Nebiruita ! urmă ea, îndreptîndu-se cătră celelalte femei, care începură a rîde. Lasă-te pe mine !

1 februarie

Cele dintii umbre ale serei copereau capitala la vederea călătorilor întîrziați.

Bucureștii sînt voioși [în] serile carnevalului. Era o zi de duminică : mii de sâni, trase de cîte doi cai fugători și coperiți de pinze albe, pături și clopoței, l^o ; necau ca niște umbre zgomotoase pe Podul Mogoșoai, de ici pînă colo, încărcate de tot felul de oameni, de toate vîrstele și de toate condițiile, învăliți în tot felul de blane bogate și călduroase.

Strigătul vezeteilor, amestecat cu țipetele unor femei, ce dau, de cite ori o sanie era aproape să se zdrobească de alta, cu risul celor nepăsători și cu zgomotul miilor de clopoței forma un zgomot mare și confuz, care semăna [cu] o muzică bizară ce punea în mișcare dăncătorii acești fantastici.

De prisos a-ți mai spune că mă amestecasem cu acești nebuni. Sania mea era încărcată de câțiva oameni, iar eu minam doi cai și mai nebuni decât noi.

Nu a rămas o singură sanie pe care să n-o fi atins în trecătul nostru ; pe multe le-am răsturnat, pe multe le-am sfărnat. O sanie trecu repede ca săgeata pe lângă noi : era Zoe, cu o damă, în sania generalului rus.

„Zoe, în sania omului acela !... ah ! nu, mă înșel : nu se poate !”

Voi cu orice preț să ajung sania ca să mă informez mai bine.

Dau bici cailor și arunc hățurile din mână. Două săgeți aruncate totdeodată nu ar fi zburat cu mai mare repegiune. Ajungem sania în care era Zoe : nu mă înșelasem... Zoe, văzînd cailor mei liberi, înțelese, poate, că acesta era efectul supărării mele ; nu știu, dar scoase un țipet ce găsi eho în inima mea.

Noi trecurăm ca fulgerul și pînă la barieră răturnarăm mai multe alte sâni.

Dar umbra se îndesise ; primblătorii începuse a se retrage.

Ne întoarserăm dar acasă, să primim grațioasele nimfe ce trebuia să vie.

— Nu mai este îndoială, zisei ; Zoe e percutată !...

Abia intrarăm în casă și lacheul îmi anunță sosirea unei fiice a Vinerii.

Zisei să între.

— Cum te cheamă, draguliță ? o întrebai.

— Din ce tărîmuri vii, neiculiță ? îmi răspunse ea. Aolio ! una este Zlatca Evreica, de la munte pînă la unăre, în Țara Românească.

Era o femeie frumoasă ; avea o talie elegantă și o figură expresivă, cu trăsuri foarte nobile și proporționale ; dar albită ca un părete.

După aceasta veni una, încă copilă, încă novisă ; timidă și speriată ca o păserică prinsă în laț. Ea pleca ochii și părea că roșește de meseria ce uneltea. Aceasta veni însoțită de mumă-sa. O mumă ce-și aduce copila să o sacrifice pe altarul viciului ! o mumă î... mîna ei a netezit cosițele sale și le-a împodobit de flori, ca să placă, și mîna acestei mume n-a tremurat !... gura ei i-a dictat, poate chiar fără voia acestei sărmame creaturi, locul unde trebuie să se prostitue, și această gură pronunță încă numele dulce de fiică !... și toate aceste pentru puțină pîne !...

Ușa se deschide, toată adunarea bate-n palme.

— Nebiruita ! Nebiruita !... strigară toți cu o vie plăcere.

Era Mărioara.

Vederea aceasta îmi făcu o impresie curioasă. Ochii mi se umplură de lacrimi.

— Cine-i stăpînul casei ? mă întrebă ea.

— Iată-l, îi răspunse unul ; Manoil...

— Manoil ? zise Mărioara gînditoare.

— Ce ai, Nebiruito ? ce ai rămas pe gînduri ?

— Nimic... o suvenire... am cunoscut, sint doi ani, un Manoil... Vede ? întrebă ea pe un june.

— Vede, îi răspunse acesta.

— Lovește cole ! îmi zise Mărioara, intinzîndu-mi mîna.

— Ce ai întrebat de vād ?

— Nu înțelegi limbajul nostru ?... ai bani ? iată ce am întrebat. Dar iată Creață, Despinca, fata cucoanei !... Ei, scena se deschise frumos... înainte ! Să trăiască sultanul !... Ascultă, drăguță, îmi zise ea puindu-mi brațul împrejurul gîtului, ești al meu, și te iau... dar spune-mi, unde diavolul ai ascuns pîn-acum ochișorii cei drăgălași, de nu i-am văzut pe aici ?... Ești frumos, Manoilul meu-ah ! cît am să te iubesc !...

— De mîne înainte.

— De mîne ? nu voi... din astă-seară... Oh ! nu voi suferi să te vād la picioarele altuia...

— Am dat parola... copila asta care o vezi...

— A ! copilita asta, ce ține ochii în jos ca o mireasă j. la Ploiești ! cine ești tu, care vii să-mi răpești aman-
tul ?— Cine te-a "adus aici ?

— Taci, Mărioaro... te rog.

— Este timpul ca să mergem la club, zise unul din
convivi.

— Plecăm ! strigară toți.

Lacheii aduseră o colecție de măști și domine ; fie-
care își alese costumul, și în cinci minute am fost gata.

— Ce faci ? întrebai pe fetița cea timidă, ce o adu-
sesă mumă-sa, și care sta la o parte fără să se miște.

— Voi să-ți vorbesc, îmi zise ea, dar nu aici.

•— Să-mi vorbești ? vino în salon.

Ea mă urmă. Acolo, se aruncă la picioarele mele și,
luându-mi mâinile, le încarcă de sărutări.

— Scapă-mă, scapă-mă ! îmi zise ea plângând ; ești
bun și nobil... mă vei înțalege, și fie-ți milă de mine !...

— Ce este ? spune...

— Oh ! domnule... femeia asta ce m-a adus aici este
mumă-mea... femeia asta ce va să mă peardă este mu-
mă-mea. Ea are un amant care-i cere bani ; nu este nimic
care să nu facă pentru dînsul ; prețul, cu care ea vra
să-mi vîndă cinstea, este în folosul omului aceluia... Am
venit fără voia mea... Sint cîteva zile, ea îmi propuse să
mă duc la un boier ; eu m-am împotrivit, m-am rugat,
am plîns ; dar în zădar... apoi i-am spus că oi să fug în
lume... atunci ea sări asupra mea ca o fiară și-mi făcu
trupul vînat de bătăi... însă nu izbuti a mă pierde. Astăzi
iar îmi propuse. Atunci îmi zisei : „M-oi duce, poate că
omul căruia mă vinde va fi mai cu inimă decît mumă-
mea... poate că în fundul inimei lui va fi mai rămas încă
o lacrimă de compătîmire... poate-i va fi milă de mine
Și mi-a scăpa cinstea, și mă va smulge din ghearele ace-
tei mume crude !..." O, Dumnezeuule, asa-i că nu m-am
înșelat?

. Rădică-te, copilă ; n-ai nici o temere !... oi să te
|met la o cucoană la țară, unde vei fi în siguranție...
^ai condeiul atunce și scrisei :

„*Dragă Duducă !*
Fetița asta este virtutea personificată. Ea îți va spune
ce soartă o gonește. O pui sub protecția d-tale ; știi că
ești bună și generoasă pentru toți și pentru toate ; fii și
pentru dînsa. Adio, dragă Duducă, nu mă uita î

Manoil"

Chemai pe slugă.

— Mine să te scoli de dimineată, să iai caii de poștă, să-i pui la călească și să te duci la Petreni cu scrisoarea și cu copila asta ; îmi vei răspunde de dînsa cu capul. Du-te !... Iar tu, copilă, intră colo, în cabinetul meu, și te odihnește pînă mine dimineată...

— Mulțămim, domnule, mulțămim !... ești un suflet generos și nobil !...

Mersei să însoțesc pe ceilalți.

Sala balului era încă plină. Căutai pretutindene să văd pe Zoe. Deșartă dorință !

Intrai în sala unde se joacă cărți, tîrind după mine trupa zgomotoasă. Zoe nu era nici aici.

Pe masă era o movilă de aur.

Un evreu, în mijlocul a douăzeci de puntători, întorcea neîncetat o păreche de cărți în mină.

— *Va banque !* îi strigai eu, puind o carte pe masă.

La vorbele aceste toți întoarseră capul cătră mine, privindu-mă cu mirare ; și fiecare își trase cartea ce pusesă.

— Scoate bani, zisă bancherul, sau scoate-ți masca, ca să te cunosc.

Aruncai pe masă o pungă cu o mie de ducați. Ochii evreului se înflăcărară ; ai fi zis că e un lup flămînd, ce vede o pradă. Mina-i tremura ca la Cain ; vorba i se incurca pe buze.

— Cartea pe față ! îmi zise el.

— Mergi înainte !... stăi !... am cîștigat !...

Luai banii și ieșii în sală, dînd brațul Mărioarei.

— Acum să cinăm, dragii mei !

— Să cinăm, ziseră femeile.

Trecurăm într-un cabinet la o parte. Aici dădui ordin să se puie șesespzezeoe talgere. O mulțime de cunoștinț-veniră de mă felicitară.

Invitai pe toți la masă. Eram opt bărbați ; ne mai trebuia trei femei... șeful poliției se însărcina să le aducă. Eje puserăm la masă. Mărioara desfăta societatea prin glumele sale.

— în sănătatea lui Manoil ! strigă unul, rădicînd un toast.

Vivat !...

Toastele se repetară, și vinul curgea în torent.

— Eu proclam pe Manoil șeful nostru ! strigă un altul.

— Cel mai frumos amant ce am avut ! zisă Mărioara, cerîndu-mi o sărutare.

— Să trăiască Manoil !

Capul mi se întorcea.

— Pentru ce te-ai întors din Roșia, Nebiruito ? strigă unul.

— Amorul patriei a înturnat-o, zisă un altul.

— Taci, Petrachi ! zisă Mărioara. Tu nu deschizi niciodată gura decît ca să spui o prostie... vedeți cum se scriu istoriile în secolul nostru ?

— Apoi, dar, spune tu.

— Băietate, dacă vreodată te vei apuca să scrii biografia mea, scrie că Nebiruito s-a întors din Roșia pentru că amantul ei nu mai avea nici un ban. Nu-mi place să mă lingușască nimeni.

— Nebiruito, îi mai zisă unul, eu mă însărcinez să scriu viața ta, cu condiție să-mi spui cîți bărbați ai iubit ?

— Dar ce naiba aveți, domnilor, în astă-seară ?... ar zice cineva că v-ați lăsat duhul la ușă !... cîți bărbați am iubit ?... voiești să mă insulti ? dragul meu, pentru Dumnezeu ! nu-mi scrie viața, căci în loc să faci un roman sau o tragedie, te vei trezi că ai făcut o novelă Pastorală.

— E neprețuită ! zisă altul.

— Vorbești ca cînd nu te cunoaște nimeni, zisă aga ; sînt doi ani, la Petreni, erai nebună de amor după un... -l mai numesc ?

— Zi mai bine după doi... și pentru ce să nu-i nu-ști ?... să-i spun eu : unul era Alexandru, și altul Manoil... ca tine, dragul meu... și îți seamănă... dar este

multă vreme de cînd n-am mai auzit vorbindu-se de din-sul... sînt sigură că a murit, cel dintîi era mai pozitiv și a știut să se folosească de șederea mea la țară. Cel al doile era un poet... mă iubea, sârmanul, ca un nătă-rău ; dar fu mai puțin folosit decît Alexandru ; însă vă jur că n-am iubit nici pe unul, nici pe altul.

— Ești dar o femeie fără inimă, îi răspunsă unul.

— Ești un nebun, îi zisă ea ; auzindu-te, cineva ar crede că ești un viețuitor din lună ! o femeie care se prostituie la cel dintîi sosit care-i zice că o iubește, că moare de amor, este o femeie de inimă, nu-i așa ? dar, *imbecile !* oameni de aceia sînt mulți ; toți pot să-ți zică că te iubesc, că mor de amor... vorbele nu costă nimic... Trebuie dar să te dai la toți, căci trebuie să ai inimă !...

— Este neprețuită, repetă cel ce mai zisesă vorba această.

— O idee ! strigă unul.

— Care ?

— Să mergem să jucăm cărți, și cine va cîștiga să dea toți banii Nebiruitei... i se cuvine, căci, pre legea mea, este neprețuită !

— Bun ! răspunsei eu... am două mii ducați cu mine ; toată starea mea în bani ! ori îi pisez toți, ori îi îndoiesc și-i împart cu Nebiruita.

— Știi ce, neiculiță ? îmi zisă Mărioara. închipuiește-ți că ai cîștigat aste două mii*ducați care-i ai ; și, dacă ești hotărît să-i împărți cu mine, dă-mi acum o mie.

— Lasă-mă, Mărioaro ! mia care mi-o ceri poate o să-mi aducă norocul. Să cîștig încă două mii î ș-apoi să vezi vieață ce o să ducem !

— Bravo ! noroc bun, Manoile ! un toast în norocul lui Manoil, domnilor !

— Bravo ! ziseră toți ; toastele se repetară ; și eu, însoțit de vreo doi din convivi, plecai, lăsînd pe ceilalți cu femeile la masă.

— Ai perdut, îmi zisă el cu singe rece.

— *Quitte ou double !* îi zisei, puînd altă carte.

El amestecă cărțile, le întoarse :

— Ai perdut, îmi mai zisă el, scoțîndu-mi-o în față
Dau toți banii ce aveam.

— Nasturii cei frumoși de briliant nu-i joci ?
 O sută de ducați mă țin.
 — Fie, ți-i primesc cu două sute.
 — Iarăși ai pierdut ! îmi zice.
 Caii și trăsura, cinci sute de galbini.
 — Fie !
 — întoarce, că cartea-i pe masă.
 — Ai pierdut iarăși, domnișorul !
 Mobilele și tot ce am în casă, trei sute de galbini !
 primești ?
 — Fie... stos î
 — Valet !
 — Ai pierdut iarăși !
 — Fă-mi credit.
 — Nu se poate. Apoi, plecîndu-se la urechile mele :
 Zoe te iubește, îmi zise... renunță la dînsa ; o mie de
 ducați să jucăm !
 — Generalule !
 — Gîndește-te ; ia-ți seamă !
 — Fie ! îi zisei, și simții că casa se învîrtește cu
 mine.
 — Ai pierdut, îmi zise el, și lăsă cărțile din mînă.
 Apoi, plecîndu-se iarăși la urechea mea : Astă-sară chiar
 voi veni să iau în stăpînire caii și apartamentul d-tale,
 cu tot ce se află înlăuntru.
 — Astă-seară ? nu se poate ; o ! unde să mă culc ?
 — Unde știi... asta nu mă privește.
 — Dar, generalule, fii omenos !
 — Vrei să-ți fac grație ?...
 — Grație ? Află, domnule, că românul nu cere grație
 în nenorocirile sale !
 Eram desperat. Mă întorsei în cabinetul unde aș-
 teptau femeile.
 — Am pierdut tot !...
 — Nu e nimica, răspunsă Mărioara, nici eu vra să
 zică n-am cîștigat. Mîni o să-ți întorci. Umpleți paha-
 rele, domnilor ! șampania deșteaptă bucuria și sparge
 întristarea !
 . Capul meu vuia ; credeam că casa se întoarce cu
 nune, vedeam oamenii pe jumătate ; pare că toți dăn-
 țuia înaintea ochilor mei ! Mărioara nu era mai puțin

amețită ; părul ei scurtat și castaniu cădea pe umerii albi ca laptele. Ea se pleca pe mine, gura ei căta neîn-cetat când buzele mele, când paharul de șampanie.

— Vieța e tristă, amicii mei ! să bem, ca să înecări) durerile ce simțim !...

— Ce ? ai și tu dureri ? o întrebă unul.

— Dacă am dureri ?... crezi că vieța ce o duc îmi este plăcută ? crezi că nu am o minută în care roșesc de mine însumi și plîng cu lacrimi ?

Zicînd vorbele aceste, o înecă plînsul.

— Dar sînt nebună ! urmă ea. Dragii mei, iertați-mă, uitasem că eu sînt aici ca să vă fac de petrecere... să bem... bucuria va veni !... vino, scumpul meu Manoile... o sărutare, o lungă sărutare, și fii voios, astfel este cartea.

— Dar am pierdut tot.

— Ce fel ?

— Tot, îți zic ; acela ce cerșește pe poduri este mai bogat pe lîngă mine... nu mai am nimic...

— Nici cu ce plăți masa ?

— Nu mai am nici unde dormi astă-noapte, am pierdut trăsura, caii, casa și tot ce am înlăuntrul... nu mai am decît fracul ăsta ce vedeți asupra mea !...

— Adevărat, strigară doi inși, noi am fost marturi la aceasta,

— Dacă este așa, zisă Mărioara, îți fac reverințele mele, domnule Manoile ! vei plăti scump farsa ce ne-ai jucat!...

— Dacă este așa, zisă birtășul, vei avea bunătate să-mi lași aice fracul...

— Bravo ! strigă altul, dezbrățați-l !

Oameni și femei puseră mîna pe mine ; într-un minut eram jumătate dezbrăcat.

— Aide ! zise un «vechi camarad, fă-ne ceva versuri să te iertăm !

— Ce ? este poet acesta ?

— Atîta-i lipsa !

— Manoile, dacă ești poet, gîcește cu ce se rimează poezel ?

— Cu ușurel, răspunsă altul.

— Ba cu misei, strigă un altul, si toti începură .. rîdă.

— Îmi vei plăti cu singele tău aceasta ! îi strigai.
Rîsul lor se adăogi.
— Manoile, fă-mi o odă, să te plătesc aice...
.— D-zeul meu ! cine mă va scăpa ?...
— Eu, răspunsă un glas de femeie.
Mă întorsei și văzui o femeie în mască, care-mi întinsă mina.
— Vino, Manoile !
— Zoe!...
— Unde să vie, zisă birtaşul, este dator cu o sută de galbini.
— Iată-i, zisă ea, aruncînd o pungă plină cu aur.
Birtaşul numără banii și află soma îndoită.
— Dacă este așa, am cinste să mă închin...
— Vino, vino, Manoilul meu !...
Mă îmbrăcai și urmai acest inger ceresc.
— Să ieșim de aice, zise Zoe.
— Dar unde să mergem ?
— Acasă.
— La mine ?
— Dar.
— Dar nu știi nimic ?... dreptul de a reintra în casă l-am pierdut în cărți... casa mea va fi orizonul de acum înainte...
— O, Dumnezeule !
— Zoe ! Zoe ! sînt un mizerabil... numai moartea poate să mă scape !...
— Manoile, nu vorbi astfel...
— Zoe, nu sînt demn de pardon... am jucat în cărți... întoarce-ți ochii de la mine, căci ai să auzi un lucru grozav !
— Pentru D-zeu, mă spării î...
— Am jucat în cărți... pardon... pardon... pe tine, Zoe, pe tine te-am jucat...
— Nu te înțeleg...
— Un om mi-a zis : „Zoe te iubește ; renunță la ea, și să jucăm : dacă perd, perd o mie de ducati, dacă ciș-

J— D-zeul meu !... dar ești nebun !... unde o să dormi astă-noapte ?...
Nu știu.

— Să mergi la Frosa, sau la Elena... așteaptă-mă **un** minut... voi să le întâlnesc...

Zoe se duse.

Generalul trecu pe lângă mine.

— O vorbă, domnule !

— Două, dacă vrei.

— Dinioarea erai egalul meu ; acum nu ai nici unde să treci noaptea. Vino să-ți fac o propunere.

— Care ?

— Știi că sînt puternic ?... înaintea mea nu este nici o autoritate aice care să rădice fruntea...

— O știu.

— Eu din astă-sară îți iau casa în stăpînire.

— Poți.

— Dar pot totodată, nu numai să te las acasă, dar să-ți întorc și banii ce am cîștigat.

— Cum ?

— Mai întii să ieșim îndată de aice.

— Pe urmă ?

— Acasă ți-oi spune.

— Primesc.

Ieșirăm din bal, în cîteva minute furăm acasă.

— Ia o hîrtie și scrie ce ți-oi dicta eu...

— Numai să nu fie o lașitate.

— Domnule !

— Dictează... vom videa...

„Zoe /

Dacă vrei să mă vezi încă o dată, cîteva minute înainte de a muri, grăbește de vino.” Destul. Acum subscie și trimite scrisoarea la Zoe. Tu vei pleca de-acasă, înțelegi ?... iată condiția de care îți vorbeam.

— Ascultă, generalule ! am călătorit mult ; am văzut tot felul de țări... prin urmare am cunoscut tot felul de mizerabili !... iar nici unul care să te întreacă !...

Generalul se sculă.

— Domnule ! astă insultă se poate spăla numai cu vieața!...

Nu apucă să mintuie și deodată văzui că ușa cabinei se deschise repede.

Era Frosa și Zoe.

Mulțămesc, Manoile î mulțămesc, îmi zise Zoe ; ai inimă nobilă.

— Stăi, generalule, zise Frosa... ascultă, Manoile, omul acesta este un laș, un ticălos... cărțile cu care ți-a câștigat erau măsluite... nu-i ești cu nimica dator !..

— Doamnă, ie-ți seama !.. o să-mi răzbun amar ! zise generalul ieșind.

— Să-ți răzbuni asupra unei femei ? nu este noutate ceea ce zici.

— Cărțile era prifăcute ?

— Ascultă, Manoile. De cînd ai intrat în bal, nu te-am scăpat un minut din vederea mea ; pe cînd jucați, eram lângă generalul ; un ofițer îi da de cîte ori punctai o păreche de cărți pe ascuns ; privitorii șoptiră la urechele mele : „Cărțile sînt măsluite, îl înșeală !..” însă nime nu avu curagiul să ți-o spuie ție... eram indignată, cu atîta mai mult căci auzisem ce-ți șoptise generalul... astfel îi smulsei cărțile din mîină : „Generalule, ești un laș” îi zisei. „Vedeți, domnilor”, mă îndreptai cătră mai mulți jucători care, examinîndu-se, declarară că aveam dreptate. Te căutam să-ți spui, cînd găsiu pe Zoe spăimîntată de nenorcirea ce ți se întîmplase. Copila îmi zise că te-a văzut în bal ; te căutarăm în deșert. Atunci, crezînd că ai venit acasă, alergarăm aci, tocmai pe cînd intrai cu generalul. Temîndu-ne de vreo lașitate din partea acestui om, ne ascunserăm în cabinetul acela de unde am auzit toate.

— Mulțămesc, bunul meu Manoile... căci dacă mi-ai fi trimis scrisoarea aceea, aș fi venit îndată.

— Dar e tirziu... Zoe, să mergem acasă.

— Da, buna mea Frosă.

— Manoile, cred că o să te videm înapoate de plecare, nu-i așa ?

— De plecare ? nu întăleg ce vrei să zici.

— Ne ducem la Paris... cel mult... peste patru zile...

— Singură ?..

Cu Zoe, Elena si Andrei...

— Cu Zoe ?

Lucru ciudat !.. Noutatea asta făcu o impresie străină asupra mea... nu știu ce simții, dar aș fi voit ca Zoe să plece, sau să nu plece fără de mine. Văzui în irna-

ginația mea, ca printr-un vis, copila aceasta, lăsată în voile sale, ocolită de adoratori... iar eu șters din suvenirul sa... oh ! eram gelos !... „Zoe pleacă !...” cuvântul acesta îmi făcea rău, ea era singura ființă ce se mai interesa de mine ; și o perdeam pentru totdeauna, poate.

— Ei, bine ? mă întrebă Zoe cu Frosa.

Aș fi dat lumea ca să nu plece.

— O, D-zeule ! așadar am să rămân cu totul străin în lume !...

Cu vorbele aceste mă înecă plînsul.

— Trebuie să fiu prea degradat și prea nefericit, de bunăoară că toată lumea mă părăsește.

Îmi ascunsei capul în mâini și, fără să voi, plîngeam ca un copil.

— Zoe ! dacă inima nu te mai ține aici și dacă sînt ursit să văd stingîndu-se cele mai dulci vise de fericire ale vieții mele, și să mor de durere, pleacă ! pleacă ! singurul lucru ce te rog este : să nu mai gîndești, și să nu-ți mai aduci aminte de mine. Dar ești crudă, Zoe !... căci eu nu am meritat o lovitură ca aceasta !... ah ! în adevăr, doamna mea, sînt nebun ca să vorbesc astfel !... căci, în sfîrșit, cine sînt eu ?... un om vil și degradat, pe care sufletele cele mai vile și mai degradate ar fi trebuit să-l părăsească !... da, da, sînt nebun... ah ! pardon, pardon, Zoe, dacă am crezut un minut că un înger ca tine a putut să mă iubească !...

— Nu-ți ziceam eu ? zise Zoe, aruncîndu-se în brațul meu. Te iubesc, te iubesc ! Manoilul meu !... nu, nu voi pleca ; o durere desperată îmi insuflă ideea aceasta... dar acum... oh ! zi, zi încă o dată că mă iubești !... vorba asta în gura ta este dulce ca viața !...

Vorbele, fără șir, se grămădeau pe buzele sale : lacrimile străluceau în genele ei.

— Te iubesc ! Zoia mea !... încă de mult, eu însumi nu știam... da, da, te iubesc ! cînd auzii că ai să pleci, mi se păru că o mină de fer îmi smulge inima !...

La vorbele aceste, Zoe plîngea cu hohot.

— Iartă-mă, îmi zise ea. Sînt atît de fericită !... nu știu ce zic, ce fac \... ah ! cînd ai ști cît sufeream !...

— Zoe ! numai eu am trebuință de iertare.

— Fetică ! zise Frosa, este miezul nopții, să mergem

— Dar, Zoica mea !... acum să te duci... ai făcut un om fericit, ai rădicat un om din tina ticăloșiei... acum. poți să te duci și fii mulțămită cu inima ta... aducerea-aniinte a cuvintelor tale va rămînea să mă mîngîie în singurătatea mea !...

— Mine vom prinzi împreună ! zise Frosa, și făpturile astea june și drăgălașe dispărură ca două umbre de fericire.

3 februarie

Abia cele dintii raze ale zilei pătrunseră în camera mea, și generalul trimise doi marturi să mă cheme la duel.

— Generalul îmi face mare onoare, le răspunsei eu. Primesc cu plăcere propunerea sa... nu aveți trebuință a vă înțelege cu martorii mei ; mă voi bate cu armele ce va voi generalul... locul, pavilionul de la Băneasa ; la amiază voi fi acolo cu martorii mei.

Trimișii generalului ieșiră.

— Domnule Manoile ! imi zise Ana, copila ce o smulsesem din ghearele prostituției și care dormea într-un cabinet alături, așteptînd să plece la țară.

— Ce vrei, Ano ?

— Vrei să te bați în duel ? am auzit tot fără să voi ; te încredințez... nu-mi puteam astupa urechile.

— Ei, bine ! și pe urmă ?

— Poate să te omoare !... ce păcat !... ești atît de bun, atît de mărinos !... Dacă aș putea, te-aș opri ; dar nu am nici un drept asupra d-tale. Îți fac însă o rugăciune !

— Spune, copilă !

— Lasă-mă să stau încă astăzi aice... Rănit, ferească Dumnezeu ! să aibă cine să te caute : o femeie se pricepe mai bine...

— Ești liberă să faci ce vrei.

Mă îmbrăcai și ieșii să-mi caut marturi.

Băgai de seamă că toată lumea ce mă cunoștea și ce întâlneam, sau întorcea capul, sau se uita la mine cu curiozitate, îmi închipui că aceasta vine de la scena ce se-usesăm la bal.

Merg la doi inși care-i cunoșteam ; îi rog să-mi fi@
martori : nu vor să primească.

Oriunde mă îndreptai, îmi închiseră ușa.

Temîndu-mă să nu lipsesc de la randevu, alergai l.
Băneasa, fără martori. Nimeni ! aștept acolo : nimeni.

Mă întorc acasă ; întreb dacă cineva m-a căutat : ni-
meni !..

— Cu atît mai bine că n-ai găsit pe nime, zise Ana.

— Ano, mi-am luat de seamă că tu nu trebuie să
te duci la țară. Ți-am găsit eu un loc mai bun aice în
București. Este aice o domnișoară frumoasă la chip ca și
la suflet. Ea mă iubește ; eu o iubesc ca vieța. Dar sînt
nebun !.. Ce-ți vorbesc eu ție astfel de lucruri ?.. tu nu
știi încă ce vra să zică a iubi.

— Iți cer iertare, domnule Manoile ! îmi zise ea. Sînt
ele cincisprezece ani, este adevărat ; dar nenorocirile
mi-au dat douăzeci. Părăsită de mumă, de toată lumea,
simțeam trebuința de a iubi ceva... iubesc un băiet în
dfouăzeci de ani, care, ca miine, este și el străin în
lume ; noi, sāraccii, noi iubim mai mult decît d-vstră, căci
în vieța simplă și tristă, inima este singura a noastră
comoară.

— Bine, Ano, și unde este iubitul tău ?

— El este în casa logofătului B...

— în ce condiție ?

— Rob.

— Rob ? țigan ? tu, o ființă atît de frumușică, să iu-
bești un țigan !

— Așa, domnule, și încă cu iubirea cea mai adevă-
rată. Dar cînd ai ști ce suflet are băiatul ăsta ; cînd ai
ști citu-i de bun, delicat, cuminte... O ! domnule ! nime
n-ar zice că e țigan. Să-l auzi cît de dulce vorbește ! să
vezi cum scrie...

— Cum ? un țigan să știe carte ?

— Dar, domnule. Dascălul care avea boierul în casă
pentru copii l-a învățat și pe dînsul carte. Toată ziua
muncea bietul băiat ca un rob, iar noaptea învăța, căci
avea tragere de inimă. Nu este destul atîta, dar el și zu-
grăvește, domnule ! a învățat și zugrăvitura de la dască-
lul acela. Să vezi cum mi-o făcut portretul meu, fără să
fiu față...

Vorbind astfel îmi scoase un cadru mic, cu două fețe.
Pe o parte era portretul ei, desemnat cu tuș ; era destul de bine, pe ceia parte era un portret bărbătesc.

— Dar acest portret al cui e ?

— Este portretul său. L-am rugat eu, și s-a zugrăvit singur în oglindă. Așa că-i bine, domnule ?

— Amantul tău, Ano, este cu talent, și îți dau dreptate să-l iubești.

— Așa-i că e păcat, domnule, să fie rob ? închipuiește-ți ce voi face eu acuma cu iubirea mea ? eu nu-l pot dobîndi decît făcîndu-mă noabă ; și știi, domnule ? numai ideea asta mă face să nebunesc. Este grozav lucru a fi cineva rob, domnule, nu-i așa ?

— Ai dreptate, copila mea ! robia este amară !

— De multe ori l-am îndemnat eu să se hotărască să fugă cu mine ; să trecem în altă țară și să ne facem nevăzuți de aice, ca să trăim liberi, dar el nu vra, căci nu se îndură să lase pe mumă-sa, pe care o iubește ca sufletul. Eu, una, nu știu cum poate el să-și iubească muma. El să și teme : boierul, stăpînul său, e mare și puternic ; el, prin ocîrmuire, îndată ne-ar urmări și ne-ar prinde, și atunce ar fi vai de el !... Ah ! Dumnezeuule fîcînd ar ști Stanică că eu sînt aice, sînt sigură că s-ar ucide !...

— Liniștește-te, Ano ! Zoe o să facă fericirea voastră... sînt încredințat...

— Ah ! domnule Manoile ! ce vād ?... curtea e plină de cazaci ! Uită-te !...

Copila ieși și după două minute întră spărietă.

— Domnule Manoile ! poliția !...

— Zi să intre !

Secretarul poliției intră însoțit de doi.

— Cunoști stiletul acesta ? mă întrebă polițaiul, arătîndu-mi un cuțit plin de sînge.

— Este al meu, îi răspunsei, literile aste inițiale mărturisesc. Dar cum sa află el în mina d-tale ? ieri încă era Pe n^asa mea, aice !...

•— Acest stilet s-a găsit în noaptea trecută înfipt în nîma colonelului P... ! zise el.

— Amantul unei femei numită Mărioara Y

— Vezi că știi ? scrieți aceasta, domnilor, ca prima d-sale arătare !... Acuma, domnule Manoile, trebuie să înțelegi că este bănuială cum că uciderea asta s-a comis de d-ta... Mărioara aceea te acuză, și cuțitul acesta, care nu tăgăduiești că e al d-tale...

— Ce fel mă acuză ? Mărioara ?

— Zice că te-a văzut ieșind din camera colonelului...

— Calomnie, domnule ! calomnie infamă !

— Acuma deodată d-ta ești arestat, domnule ! înțelegi bine că nimeni nu poate zice încă că d-ta ești ucigătorul... este bănuială... Ţoi ne facem datoria pînă cînd tribunalul va hotări...

Apoi turnîndu-se către Ana :

— Fata asta, oricine ar fi, se socotește arestată. Porunca zice să te arestăm în casa d-tale... o persoană deosebită ca d-ta nu are loc la pușcărie... Nimeni nu poate ieși de aici ! Acuma, domnilor, noi să mergem !

Poliția ieși.

— Domnule Manoile ! nu ești vinovat... D-zeu însuși să mi-o zică, nu o cred !...

— Ești bună, Ano ; îți mulțămesc ! Nu mă tem de legi. Dreptatea va fi pentru mine... sînt calomniat... dar am cuvînt să mă tulbur : calomnia este ca un cărbune stîns, ce nu te arde, dar te minjește. Ieri seara încă, eram ferice ca o pasere în aer ; și astăzi... dar este o fatalitate ce cade asupra mea ! abia îmi zîmbește un minut de fericire... și se stinge ca un vis !... Zoe, poate, nu va crede niciodată că sînt nevinovat ! toată lumea mă va ocoli ; părinții mă vor arăta copiilor lor, și vor zice : „Acest om este un ucigător !“

Un serv îmi aduse o scrisoare.

O scrisoare ! poate de la Zoe !... O deschid... era de la martorii generalului.

„Domnule !

N-am venit la randevu pentru că ești acuzat de ucigător. D-ta înțelegi că pe cît timp vei purta acest nume, nu poți să te bați cu un om onorabil.“

Scrisoarea aceasta îmi explică primirea cea rece a cunoștințelor mele în ziua aceasta ; refuzul martorilor Ș.c.l.

Zgomotul se răspindise în oraș că sînt ucigător.

Mulțimea credulă, fiara aceasta cu o sută de inimi" și fără nici un cap, se strînse înainte casei mele. Unii strigau : „Afară ucigătorul !”, alții aruncară cu petre în ferește. Pe Ana o răni la cap. Poliția veni^ și împrăștia norodul.

4 februarie

Toată lumea mă ocolește. Zoe plînge ; nenorocirea mea îi va ucide vieața; trebuie să mă fi desprețuind !...

Numai la nenorocire cunoaștem adevărații amici !... eu însă nu am nici unul, căci toți m-au părăsit, pînă și Ana. Toți, afară de unul, care niciodată n-a avut un bine deosebit de la mine ; German, sărmanul bătrîn să-l fi văzut cum îmi lua minele și le săruta, zicîndu-mi : „Curagiu... Dumnezeu e bun !...”

Ana, care o credeam a fi un înger, însuși ea a fugit ! dar sînt nebun ! pentru ce mă voi plînge ? trebuie să sufăr urmările faptelor mele ! cine altul, decît eu însuși, este cauza tuturor acestor nenorociri ?...

5 februarie

Nu trebuie să osindim repede.

Zoe a venit să mă vadă.

Abia intră în camera mea și mi se aruncă în brațe plîngînd.

— Manoile ! toți te părăsesc ! în familia noastră nime nu vra să mai audă de tine vorbind ; numai unchiul meu îți ține parte. în lume, femeile, mai generoase decît bărbații, au luat partida ta ; dar eu sînt sigură despre inocența ta !... Eu, Manoile, sînt încredințată că nu ești culpabil... ești jucăria unei intrigi infame... Ah, ce necaz am avut pînă să viu aice !...

— Zoe ! ingerul meu, care-mi dai vieață în minutele aceste ! îmi zici că ești sigură de inocența mea !... ei, tone!... sînt fericit!... ucigă-mă ; voi muri cu nepăsare! ce-mi pasă că lumea mă ocolește ? tu îmi rămii, Zoica

mea !... Lumea, pentru mine, ești tu ! Amorul unei femei degradate m-a fost degradat, și îmi făcuse viața povară ; amorul tău mă rădica și-mi face zilele plăcute !.. Lasă-mă să-ți sărut minile... picioarele... o, sufletul meu i lasă-mă să te admir ! ești frumoasă sub costumul acest negru ! frumoasă ca dimineața care iese din umbrele nopții !... Lasă-mă să admir florile acele cerești și fragede ce soarele tinereții le seamănă pe fețele tale !... să le admir eu, eu singur !... căci vezi, Zoică, sint gelos și de lumina zilei ce te sărută !...

— Manoile !...

— Sint nebun, nu-i așa ?

— Nu am zis aceasta. Dar pentru ce să fii gelos ?... sau mai bine... da, da, Manoile, fii gelos !... și mă iubește !... eu însuși sint geloasă... Ah... cind ai ști cît am suferit pe cînd te vedeam vorbind cu alte femei !... dar eram nebună ; nu aveam cuvînt ; așa e, Manoile ? Ah, zi că nu aveam cuvînt !

— Copilă !

— Mi se părea numai că am cuvînt ; nu este așa ?

— Zoe, poți bine să zici vorba asta, căci nu eram atît de căzut, pre cît mă arătam. Ființele acele voioase ce aveau numai chipul femeilor se împărțeau de masa mea, dar nu și de inima mea.

Dar să lăsăm vorbele aceste, o, dulce inger ! trecutul mă face să roșesc și să tremur !... mi se pare că mă trezesc cu patimă și cu sinceritate !... însă adu-ți aminte ! sint ucigător, cel puțin în opinia lumii.

— Și ce-ți pasă de lume, ai zis, dacă eu te iubesc... apoi, mine vei fi liber... căci ești inocent... o ! sint sigură că degetul lui D-zeu va descoperi inocența ta... odată liber... plecăm de aici, în țări streine !

— Ai uitat că eu nu mai am nimica ?

— Dacă vrei tu, Manoilul meu, oricînd mi-ai zice, mîna aceasta va fi a ta !... eu am avere mare... ce este al meu, va fi al tău... nu o să fii bărbatul meu ?...

— Lumea o să zică că mă hrănești tu.

— Ce-mi pasă de lume ?

— Conștiința mea !

— Conștiința ta ? dar este întemeiată pe prejudețele lumii... Vom merge la moșiile mele, care sint largi și

frumoase. Eu voi fi fericită pretutindene unde vei fi

Vom lucra pământul. Tu nu vei urmări vieța vagafondantă a slujbelor, nu-i așa? Trăind la țară ne vom deda la o vieță dulce, pastorală; vom avea cărți cari să ne clistragă; ne vom cultiva spiritul... și amorul va face din inimile noastre niște modele demne de paradis... în cițiva ani, cultivând moșiile, vom îmbunătăți starea locuitorilor; vom face mult bine; ș-apoi în scurt vei face starea tu însuți, și starea aceea va fi a ta. Apoi, tu știi, Manoile, tu nu ești sărac precît gîndești... moșia ta s-a vindut la licitație; dar unchiu-meu a cumpărat-o pentru tine.

— Adevărat?...

— Eu am scris acturile.

— Ah! Zoe! ești încîntătoare!

— Nu, zi-mi că am cuvînt.

— Tot cuvîntul, ingerul meu!

— Vezi așa, acum ești cuminte!

— Dar judecata?

— Ești inocent, Manoile; și nu ai a te îngriji.

Secretarul poliției intră în cameră.

— Doamna mea! este timp... Măria-sa Doamna te așteaptă!...

' — Viu.

Acest trimis se închină și ieși.

— Voiam să te văd... însă nu puteam să răzbat aice, zise Zoe, care vru să-mi explice aceasta. Atunci m-am dus la Doamna; i-am căzut la picioare; i-am spus că ești inocent... că voi să te văd... Doamna este un suflet bun și nobil... m-au luat ș-am venit împreună aice... este afară, mă așteaptă... Adio, Manoile... o să fii liber... sau dacă ursita nu va avea îndurare, oh! te voi însoți, Manoile, oriunde, în exil și în mormînt!...

7 februarie

Iubite

. De două zile s-au întîmplat lucruri cît mi se pare că visez!

Ieri era să ies înaintea judecării... la douăsprezece
*>are, poliția veni la mine ; mă puseră într-o trăsură închisă și merserăm la Divan.

Domnul numise o comisie înadins, compusă de cinci membri dintre persoanele cele mai onorabile. Când intrai în sală, toți judecătorii aruncară ochii asupra mea și păreau că compătimesc cu mine. Adevărul este că opinia publică este luminată de o zi, mulțămită femeilor.

Mărioara și servitorii mortului erau aci. Aceasta purta negru ; fața ei, altădată strălucitoare de frumusețe și frăgezime, acuma era veștedă, încrețită și vînătă ; privirea ei stinsă și spărioasă.

— Femeie ! întrebă prezidentul, un boier gros cu ochelari ; unde te-ai născut ?

— în București.

— Care-ți este meseria ?

— Cusutoreasă... modistă.

— Cum te cheamă ?

— Mărioara din botez...

— Iar din gura oamenilor, Nebiruita ! strigă un gemen dintre auzitori, și toată lumea rîse.

— De cîți ani ești ?

— Douăzeci.

— Pentru ce acuzezi pe acest om, ou ce îl dovedești și de unde îl cunoști ?

— îl acuz ca ucigător al colonelului P... am auzit gemete în camera colonelului... am alergat, crezînd că este bolnav... dar abia am deschis ușa, și am văzut un om furios ieșind din casă... acel om mi se păru să fie Manoil... intrai în cameră, și aflai pe colonel înecat în sînge și cu un cuțit în inimă ; iau cuțitul, îl privesc ; era cuțitul lui Manoil... Pe Manoil îl cunosc de cîteva zile...

— Acuzatule, cunoști cuțitul acesta ?

— Este al meu, făcut de comandă la Paris, cu cifra mea pe el.

— Dar tu, Mărio, cum ai știut că cuțitul acesta este a lui Manoil ?

— Pentru că-l văzusem la dînsul acasă.

Nu-ți voi scrie urmarea proțesului acestuia, fi ^ lungă și neînsemnătoare ; destul că după acuzarea femeii

„cestia, judecătorii începură a se îndoi despre inocența

„Eram uluit. Avocatul mă apăra rău. Punctul principal era să dovedesc, de la miezul nopții pînă a doua zi la zece oare, cum mi-am întrebuițat timpul, fiindcă uciderea pentru care eram acuzat se făcuse în acest spațiu, pînă nenorocire, oarele aceste le trecusem singur : la miezul nopții, plecase Zoe și Frosa ; German nu știa că am intrat ; numai Ana ar fi putut mărturisi, și aceasta fugise.

— Este vinovat ! șopti unul din ascultători, vedeți că știu ce să răspundă ?

În timpul acesta, ușa se deschise răpede ; o femeie intră strigînd : „Așteptați ! așteptați !”

Era Ana.

— Eu sint fiica unei femei sărmăne. Muma mea de vro două zile nu mîncase nimic, căci n-aveam pe ce cumpăra o bucată de pîne... lacrămile ei îmi rupea inima, dar n-aveam nici o putere !... cum s-o scap?... îmi veni în minte o idee amară... hotărîi să-mi vind cîntea pe o bucată de pîne, ca să scap vieața maică-mea... o rugai să mă ducă la d. Manoil. Ea se împotrivi ; eu o rugai ; foamea o birui și în sfîrșit mă duse ea singură acolo unde îi zisesem. D. Manoil îi dete prețul... muma mea, lăsîndu-mă acolo, plecă ! Ei, bine ! de la miezul nopții pînă a doua zi la zece oare, am fost împreună, și d. Manoil nu a ieșit din casă... iar cînd poliția a venit să-l aresteze m-a aflat acolo.

Vorbele aceste făcură o impresie străină asupra judecătorilor.

— Cum o să dovedești cele ce zici ? întrebă președintele.

— Poate spune chiar femeia asta, zise Ana, arătînd pe Mărioara. Ne-am întîlnit acolo, la d. Manoil ; ba încă dumneii pretindea să fie amoroza domnului Manoil, și Pe mine mă lua în bajocoră... Dacă voiți să mai aveți dovadă, chemați și pe maică-mea, și vă va spune.

— Unde e maică-ta ?

— Este aici afară.

Aprozii chemară pe muma Anei. Aceasta intră și mărturisi că este adevărat.

— Toate aceste sînt bune, răspunse prezidentul, ^
trebuie să dovedeşti că în adevăr ai fost cu dînsul p 
la ziuă.

— Fata asta este necinstită ! strigă un băiet pali^
de minie. Nu daţi ascultare vorbelor ei, boieri !...  
minţeşte  i înşală !... să vedeţi, cinstiţi boieri ! mi-era
dragă; dar ce dragă, n-auzi !...  i ea,  ireata, zicea c a,
muri pentru mine !... minciuni !... Duminic  seara se
duse la omul acesta,  noţit  de mumă-sa, să se v nd  !...
eu i-am bănuit... apoi mă luai după ele ; ele intrară în
casa d-lui ; eu statui la poartă. Peste c teva minute mu-
ma-sa ieşi... ea rămase acolo... eram să nebunesc !... m-am
pus să p ndesc la poartă... iată că d. Manoil iesă  noţit
de alţi oameni  i de c teva femei cu măşti ; nici una din
aceste nu semăna să fie Ana... atunci alergai în casă;
fata asta se culcase în patul domnului Manoil !... iar ieşii
la poartă fără să ştiu ce fac ; era unsprezece ceasuri.
Atunci d. Manoil veni încă cu altul ; mai pe urmă două
muieri cu măşti... omul ieşi iar... cele două muieri  z u
aici până ce b tu miezul noptii la B r tie, apoi se du-
seră. Atunci, vrui iarăşi să mă încredinţez dacă una
n-ar fi Ana... intru pe unde ştiam locul... mă uit în casă...
era culcată tot în pat !... turbai !...  mi veni în g nd să
pui foc casii ; dar nu aveam cu ce !... mă pusei la p nd 
 n curte, cu ochii  intiţi la ferestrele unde era Ana...
văzui două umbre pe perdele  i căzui în ninsoare, pl n-
g nd !... A doua zi d. Manoil ieşi din casă ; mă luai după
el, cu g nd să-l bat, sau chiar să-l  i ucid ca să-mi r z-
bun... el merse pe ici pe colo, unde abia intra  -apoi iar
ieşa ; apoi  -a luat drumul la Băneasa... acolo eram...

— Destul ! zise prezidentul. Ai spus tot ce trebuia
să ştim.

— Stanică ! zise Ana. Iartă-mă !...

— Taci ! taci !  i fugi din ochii mei, fată p ng rit  !...
tu ai rupt  nima mea !... nu puneţi temei, boieri, pe vor-
bele ei ; ea minte !

Judecătorii intrară în camera de consiliu. După cinci-
sprezece minute, ieşiră  i declarară în unanimitate că sînt
inocent, însă fiindcă pricina nu s-a isprăvit încă, să #
chezeşuit a mă întoarce la Divan, c nd voi fi chemat spre
a da oarecare răspunsuri la întrebările ce mi se vor face-

Totdeodată poronciră arestarea Mărioarei și a servitorii, colonelului ucis. Când ieșii afară, unii mă sărutară ; Itii mă purtară în triumf.

— Acasă, mulțime de oameni veniră să mă vadă. După seara asta, Ana.

— Ano ! mi-ai scăpat mai mult decît viața !..

— Domnule Manoile, erai nevinovat... ș-apoi d-ta fu-seșei atît de bun pentru mine !..

J- Ți-oi fi recunoscător... dar fapta asta e prea mare ca să pot să ți-o plătesc.

— Nu voi nimica... mulțămirea că te-am scăpat este destul... sărmanul Stanică ! a făcut un bine fără să știe !.. durerea lui îmi sfîșia inima !.. dar pe urmă i-am spus adevărul, l-am împăcat... m-a trimis să-ți cer voie să vie să te vadă...

— Să vie, Ano ! mi-ar face plăcere să-i strîng mîna !

— Două dame vor să intre ! zise German. Frosa și Zoe !

— Ai scăpat, îmi ziseră ele.

— Nu-ți ziceam eu că ești inocent ? zise Zoe. Manoile, cît ai suferit !.. dar, în sfîrșit, ai scăpat ! unde este fata aceea ce s-a dat pentru tine, să-i mulțămesc... Dar așa-i, Manoile, că tu n-o iubești cu inima, pe fata aceea ?

— Nu, Zoe... fata asta este aice... iat-o... întrebă-o, și ea îți va spune.

Ana spuse istoria ei ; Zoe o sărută și-i făgădui că-i va da toată protecția ei.

Stanică se arătă la ușă.

— Iată-l ! strigă Ana.

— Stanică ! îi zisei, de astăzi mă însărcinez cu fericirea ta !.. Ana o să aibă o zestre ca o fată de boieri... tu vei fi răscumpărat de la stăpînul tău, ș-apoi slobod, Și soț fericit al Anei.

Copiii se îmbrățișară și plîngeau de bucurie.

9 februarie

Mărioara ieri cheamă pe Zoe, de la închisoarea unde se afla.

— Simț că o să mor, îi zise ea. Manoil este inocent • eu am ucis pe colonelul P... inadins, ca să perd pe Ma* noii... pentru aceasta i-am furat cuțitul său...

— Mărioara ! nu te voi întreba de ai ucis pe omul acela : D-zeu te va judeca... dar ce-ți făcuse Manoil, d. ai voit să-l pierzi ?

— Ce-mi făcuse ? el este pricina de sufăr eu astăzi... pricina tuturor necazurilor mele... Manoil m-a iubit; eu nu-l iubeam... mai târziu îl iubeam ; dar el mă desprețui cu cruzime !... apoi plecă în streinătate... Mă măritai cu un bărbat bătrîn, crezînd să-l fac să călătorească, numai să văd pe Manoil... din căsătoria asta, purceseră toate rălele mele... Ce vrei să știi ? îl iubeam încă după doi ani ; sau mai bine, îl iubeam, ca să-mi răzbun asupra lui !... iată ce te-am chemat să-ți spun, îți repet : Manoil este nevinovat... încă cîteva minute și mor... fii fericită, Zoe !...

Mărioara muri, mărturisind crimenul ei. Astfel se închise dosarul acestei pricini la Divan.

10 iulie

Iubite B...

Manoil este însurat. Zoe îl iubește. Ei trăiesc la țară. Nu poți să-ți închipuiești ce schimbare !... și mai ales cîtă fericire este în familia asta ! Duduca trăiește cu dînșii. Domnul N. Colescu vine de șede la ei ca la copiii săi ; el o să le lesă toată averea lui după moarte. Satanică este vataș la moșia lui Manoil ; el nu e mai mult rob ; el e liber și însurat cu Ana.

Dar iarăși viu la Manoil. Ai zice că este o fată de cincisprezece ani ; atît inima lui s-a curățit, s-a nobilat, lingă femeia sa ! Atît este adevărat că o femeie face dintr-un om un demon sau un înger, orice vei voi.

P o s t s c r i p t u m

Domnul Alexandru a murit. S-a găsit ucis, în pădure» aflîndu-se la vînat. Se vorbește că tatăl Tudorei ș*¹ răzbunat.

ELENA

1862

Era ziua de mai întâi a anului 1859.

Mai multe familii de boieri dezbrăcați la 24 genariu de -privilegele regulamentare, fugind de capitala revoluționară, se adunau la o moșie lângă Ploiești unde, fără cea mai mică temere, puteau să critice lucrurile și oamenii noi.

Pină a introduce pe cititori în mijlocul acestui cerc de desprivelegiați, ca să le facem cunoștința bărbaților și femeilor de care era compus, să vorbim despre moșia boierească.

Satul ei era situat pe o înălțime de unde ochiul vedea o întindere de două ore, fără să întimpine decît o luncă lată, coperită de tapete cu diferite colori. Pe aceste tapete se vedea Prahova alergînd capricios, făcînd abateri, întoarceri și vărsînd în urma sa niște gemete sălbatece.

Casa era situată pe vîrfurile dealurilor. Ea domina grădina de arbori prin înălțimea sa. Să nu vă așteptați a vă duce într-un castel ca cele dupe Rin.

Părinții noștri n-au zidit castele pe la moșii, din cauza nestabilității timpurilor de atunci, invaziunelor de turci și de tătari, înaintea cărora nimic nu mai putea sta. Mai târziu, sub fanarioți, cînd dată cele mai multe familii de țstazi, bătrînii perdură gustul de a trăi pe la moșii, atît cît unii din cei mai avuți de multe ori nu știau în ce parte de loc se aflau moșiile lor. Casa proprietarului nostru era făcută de zece ani numai. Cu două rînduri, un balcon de fer la rîndul dintii. Un salon, o sală de lineare. O bibliotecă, fără nici o carte. Restul era nouă

camere mici. In partea dreaptă a oasii erau dependințele bucătăria, grajdurile etc. In partea stingă era grădina'

Ziua de intii mai fusese frumoasă pînă la apusul soarelui ; dar de aci inainte, cerul se intunecă. Un vînt repede, o ploaie furioasă începură a bate și a uda, șj ținură astfel pînă aproape de ziuă. Societatea ce se afla aici fuse nevoită a se închide în casă și a căta distracția nele sale in convorbiri și jocuri inocente.

Era zece oare din noapte. Printre vuietul vînturilor și ploii se auzi deodată strigătele depărtate ale postași, lor ; dar astfel cit o urechie sperimentată ar fi ghicit dupe strigăte, că caii erau stătuți. Societatea crezu nealparat că o familie -așteptată aici se îndrepta către sat. Iată dar o distracțiune ce pentru un cerc de oameni închiși în casă, la țară, este un mare eveniment.

Stăpinul casii trimise oameni inaintea postii să se informe.

Salonul era mobilat cu oglinzi, canapele, scaune, fotoliuri. Pereții tapisați cu hirtie cu colori. Societatea de față se forma de vreo zece persoane din care patru bărbați și șase dame.

Stăpinul casdi se chema postelnicu George ; era un om ca de cincizeci de ani, oacheș și cu părul jumătate alb. inalt de stat și puțin încovoiat; figura sa avea trăsuri pronunțate, fără să fie inteligintă. Toate facultățile sale părea că rămăseseră fără nici o exersițiune. Judecata la dînsul era totdeauna falsă : toate efectele il impresionau cu vioiciune, și niciodată nu-și da osteneală a slăbi acea impresiune prin cercetarea cauzelor ce le produceau. Sufletul său nu putea a se înălța niciodată din cercul strimt al intereselor egoiste : nici o idee mare nu putea să pătrunză aici. Avea o mare doză de răutate. Fals, intrigant, șiret, ar fi fost periculos daca natura nu i-ar fi refuzat mijloacele intelectuale.

Lucru ciudat! această natură a făcut o minunată cum-pănire : astfel vedem fearele cele mai înrăutățite supuse la o lege ce regulează cu mare avarițiune reproducția" nea lor ! ființele veninate sînt nevoite a se tîri și lipsite de facultatea de a zbura !

El moștenise o mică avere de la tatăl său. Cînd intrase în serviciul statului era sărac. Retribuțiunea "v"

noscută i-a fost atît ele puțină încît nu numai nu i-ar fi permis a-și mări averea ; ba încă nu i-ar fi ajuns nici la întreținerea vieții ; cu toate acestea, ieși din serviciu, după doisprezece ani, cu șase mii galbeni venit în moșii, simeni nu se miră de aceasta, căci asemenea fapți sînt deși în această țară.

Cînd se retrase din serviciu cu începutul guvernului interimar al principelui A. Ghica, îi veni ideea de a se însura. Postelnicul George era o partidă strălucită în București. Era bogat și boier mare. Aceste calități sînt j. ajuns pentru un bărbat ca să ceară mina celei dîntii fte din țară. Era bătrîn, răucrescut, fără spirit, fără învățatură, încărcat de defecte fizice și morale ; însă în țara noastră, în căsătoria, nu se cere decît avere și un nume.

Avea dar drept să caute o fată de 16 ani, frumoasă, bine-crescută, cu spirit, cu inimă și cu avere mare. El trimise în toate părțile de știre să i se găsească o mireasă cu toate aceste calități. Pînă a nu se găsi mireasa, se puse să-și cumpere cai, călești, case. Și scrise la trei cabinete o petițiune circulară, cerînd a i se da o decorațiune pentru serviciile ce a făcut în timpul ocupării țărilor de streini.

Dupe trei luni de cercetare pe ici pe colo, întimplarea făcu să găsească o mireasă, și cu toate calitățile ce dorea el.

Sînt trei ani, era în București o fată, o minune, o perfecțiune sub toate raporturile. Junie, frumusețe, spirit, creștere, simtimente delicate, toate le poseda în punctul cel mai înalt ; în fine, era una din acele ființe rari, unici poate, ce Dumnezeu din timp în timp face să nască în unele societăți degenerate, ca cum ar voi ca oamenii să-și aducă aminte că nu i-a părăsit.

Asfel era femeia ce se găsi demnă a fi sacrificată acestui om. Legenda șarpelui din fîntînă, căruia se da pe toată ziua cite o vergină să devore, numai ca acesta să lase pe locuitorii cetății a lua apa, este o ingenioasă Metaforă a istoriei unor bărbați cărora, pentru interese frecare, li se sacrifică aceste dulci și inocente ființe.

s-a găsit încă un sîntul George ca să învingă trufia fecstor balauri.

Se înțelege că fata nu priimi bucuros a da mina acestui om ; dar părinții stăruiră serios. Educațiunea sa superioară, unită cu simțimintele cele mai nobile de abnegare, fuse cauza pierderii junei Elene. Ea priimi, căci asiei voiau părinții săi, priimi precum ar fi priimit să meargă într-o mănăstire sau să moară, ca să facă plăcere părinților.

Nunta fuse splendidă. Lumea vorbi mult despre acest menagiu. Cei mai mulți fericiră pe Elena pentru un astfel de consorte și mai toate mumele își urau pentru fiicele lor partide ca postelnicul George. Toată societatea din București, în timp de zece zile, nu vorbi decît de darurile ce se trimiseră miresii.

Lumea văzu în timp de două luni acești însurați arătîndu-se la grădina de la barieră, sau la opera italiană, apoi însurații dispărură, se duseră să trăiască la țară și fură uitați.

Elena nu iubea pe soțul său, căci nu putea nici să-l stime, nici să-l admire ; din contra, toate faptele soțului său în timp de trei ani erau de natură ca consoarta sa să-l desprețuiască.

Ea însă nu i-o arăta nici lui, nici celoralți oameni. Dumnezeu, ca să o console, îi dete o fetiță.

Suferințele daseră frumusețelor sale o grație cu totul rară, sufletul său se înobilase și mai mult în aceste suferinți. În vocea sa, în expresiunile sale, în privirile sale, în mișcările sale, era un parfum de melancolie atît de suav, atît de ideal, că cei care o vedeau credeau să vază ceva dulce și ceresc ce ar fi zărit într-unui din visele vieții.

Bărbații erau preocupați cu politica zilei, care îi dezmoștenise. Unul se chema logofătul Constantin. El însuși număra cincizeci de ani. Acesta începuse cariera sa politică sub Regulamînt. Trimis să învețe legile la Paris, să înturnase licențiat, abia venise și se numi profesore de drept. Mai tîrziu părăsi profesoratul și intră în magis; tratură, cu gînd a se face într-o zi ministru, servi pe cei trei domni regulamentari și înainta ; dar nu se lipi & inima decît de cel mai rău dintre cei trei domni. Cît pentru al patrulea domn, îi era enimic declarat. Om învătătură, cu inteligință, cu voință foarte ; dar dintr-o

„ome în ceialtă a ființei sale fizice, intelectuale și Corale, ca să găsim vorba cea mai justă ; *anost*, cum se ;,e la București în stilul familiar. În fine, unul din acei oameni pe care nimini nu poate să iubească, nici însuși ..antele lor.

Unul din ceialți doi se chema Iordache, se trăgea din vită de domn, tată-său sau moșe-său fusese fiu de domn, beizade. Toți îi ziceau principele Iordache, el însuși își da acest titru cu îngîmfare. Soția sa mai ales era în stare g rupă relațiunile cu cei mai buni amici care nu i-ar fi zis principesă. Aveau un fiu de șase ani, căruia părinții, ei însuși, îi ziceau principe ! maladie ridiculă ce bîntuie de la un timp incoace multe capete seci ; fruct al moravelor streine ce unii români în călătoriile lor în Europa au putut să culegă în căile ferate, în birturi, în baluri publice, pe unde au lunecat. Ea va trece prin propagarea ideilor luminate și serioase.

Consoarta sa era fiica unui neguțetor avut ; această condițiune mai mult contribuise a prezintă în ochii săi titru de principe cu o valoare mult mai însemnată. Ave-rea sa făcuse pe Iordache să o ia de consoartă. Iordache risipise averea părintească împreună cu toate ciștigurile de mare funcționar al statului în timp de mai mulți ani și acum trăia din averea femeii sale.

Mai venea unul, un bădăran inavuțit și boierit, un om de 60 de ani, cu părul siv. Acesta începuse cariera sa ca băiat în casă la un boier mare, mergea dupe caleașca și ducea ciubucul boierului. Dupe un serviciu de mai mulți ani, fuse numit copist la o cancelarie, unde, prin protecțiunea stăpinului său, în cîțiva ani ajunse la cele mai înalte funcțiuni și își făcu o avere în moșii de optsprezece mii galbeni venit pe an. Acest om are facultatea excepțională de a deveni instrumnt răufăcător. Viața lui politică și socială este un șir de trădări, de intrigi, de lașități, de abuzuri.

Principele Bibescu de cîte ori îl vedea la palat în zile de recepțiune, îl întreba :

— Ce face consulul rus ?...

Sarcasmul spiritualului domnitor era luat de dînsul Pentru un compiimînt.

Femeia sa, tip de bādărană parvenită, pare că a născut în lume ca să formeze această pereche fără rival

Fiica lor ce se află acolo e frumoasă, alt nu are nemi. Această familie de parveniți purta numele *Serescu*, „j” ca să-și dea mai mult lustru, adăoga pe cărțile de vizită sub coroana de comite, prepozițiunea *de*.

Mai era o damicelă, dintr-o familie cunoscută. Desi părăsită de îngrijirea unei mumi, Caterina era înțeleaptă, lipsită de o educațiune strălucită, natura îi fusese favorabilă, spirit, frumusețe, grații se disputau care să-i aducă mai multe omagine. Era pe atunci damicela la modă. Cualițiile ei erau lăudate de toți.

Iată cele dintii noțiuni despre persoanele de față.

Să ne înturnăm în salonul postelnicului George în momentul cînd se auziră în depărtare strigăte de postași.

Cea dintii ce dete alarma și alergă către fereastă fuse Caterina. Ana, fiica parvenitului celui avut, o urmă după datina damicelelor ce se țin una de alta și care fac de surid cu maliție bărbații.

— Cine poate să fie ? zise ea. Tudorina Corleasca, Marița și Zoe Seni cu bărbat-său. Era vorbă să vie!...

— Aș dori mult să văz pe aceste nebune, zise Elena. Mai ales pe Zoe Seni, deși nu aprobez purtarea lor în timpul carnavalului.

— Ho ! ho ! strigă principele Iordache, ce, credeți că noi am rămas în urmă cu moravele parisienilor ?

— Au jucat pe dracul pe virful degetelor ! zise postelnicul George. În toate nopțile, dupe bal, se duceau ele și altele, cu ațiți crai, la birtul lui Hug, unde se puneau pe mîncare și băutură pînă la ziuă ; și...

— Și ce ? răspunse Elena, negreșit, nu poci aproba această purtare ; dar nici nu poci a-i da un caracter culpabil.

— Așa sînt muierile, zise postelnicul contrariat. Se apără una pe alta !

Elena deveni roșie.

— Dar cînd ți-oi spune, urmă el, că această banda ușoară de muieri, dupe cină se puneau de cîntau și j... cu Blanșa franceza tontoroiul de git ?...

— Nu știu, răspunse Elena.

Nu știi?! dar eu insumi le-am văzut cu ochii mei, -am în București, trăsesem la otelul lui Hug, dormeam; am deșteptat de chiotele lor... am deschis ușa camerei și am văzut doare s-a aprins birtul. Ce am văzut? acele muieri strigând și sărind împrejurul mesii, cu un cîrd de golani- Gîndești că s-au rușinat de mine cînd m-au văzut? hop! hop • m-au chemat să iau parte cu dinsele. „Nene George! vin-aici!”...

— Si nu te-ai dus? îl întrebă principele Iordache.

— Eui

— Eu m-aș fi dus, aș fi cîntat și jucat cu ele ton-toroiiul.

— Nu-mi spui? zise principesa, ai și mutră de astfel de petreceri!...

— Eu! hei! hei!... Cînd ai ști...

— Tocmai că știu...

— Nu știi nimic!... Dar ascultă, or să vie aici... Să le facem curte...

— Era vorba alaltăieri la București, zise Serescu, să vie și Talangiu, cu familia.

— Și Șer, zise principesa.

La aceste vorbe Caterina tresări și un vâl de purpură trecu pe fața sa; nimeni nu băgă în seamă această turburare.

— Minunat orator este Talangiu!... zise Serescu, cînd vorbește se face tăcere adîncă, ar zice cineva că vorbele cură din buzele lui ca mîrgăritarele.

— Nu sînt de această părere, arhon logofete... Șer vorbește mai bine!... în Adunarea de sub Bibescu erau oratori buni!... hei, ce timpuri!... Eram deputat... nu m-ai auzit vorbind în Adunare niciodată? îmi aduc aminte încă cum fulgeram într-o zi opoziția! nimeni nu mai aș fi să vorbească în seanța aceea. ...Era cu pricina lui Trandafirof, cînd ceru Rusia să exploateze minele. Gro-

băturăm pe opoziție... a doua zi închiserăm Adunarea.

Strigătele poștașilor se auziră acum în curte. Ospeții se gară în capul scării, servitorii veniră eu luminări. Au patru trăsuri închise. Călătorii se coboriră, apărură scara, îndată se auziră mulțime de voci zgomote de femei.

NOII VENIȚI

Salonul era plin de lume.

Talangiul cu familia, Șer, Tudorina ; Zoe Șer cu bărbat-său, și alții cu care vom face mai târziu cunoștință Deocamdată să ne ocupăm de o persoană necunoscută ce intră cu Șer.

— Permiteți-mi a vă prezenta pe d. Elescu, zise Ș., înaintînd către d-na Elena, însoțit de un june necunoscut D-noi este român, adaogă el, amic al meu din copilărie. Strein în țară, căci lipsește de aici de cincisprezece ani.

Elescu se înclină cu respect înaintea Elenii, Elena îl privi cu bunătate și îi zise :

— Bine ai venit, domnule ! crede-te în această casă ca în mijlocul unor vechi și intimi amici.

Pe urmă Șer îl prezintă la toate damele și la stăpînul casei.

Să vorbim puțin despre noii veniți.

Talangiul este un om politic. O ființă bizară... ce ține prin sistemul nervos de natura poezilor și femeilor. Susceptibil de a se întuziasma îndată ; exaltat pînă a nu ține seamă de linia așezată între sublim și ridicol. Fanatic în ideile sale, neuitînd nimic, neinvățînd nimic, înclinător, sfios prin temperamint, vorbind cu un talent natural ; dar sofist, nestrălucind decît atunci cînd este a vărsa veninul său în rănile partidelor politice. Integru alfel. dar de ambițiune ; virtutea la dînsul este o rolă ce a hotărît să joace, este o amestecătură bizară de bun și de rău ; ele leal și de perfid ; un lucru neînțeles, neisprăvit, căruia lipsește foarte puțin a fi perfect, foarte puțin a fi ridicul.

Astăzi aspiră a fi cap de partidă, a reinvia privilegiații și privilegiile moarte și a juca rola profetului Samuei. Sistemul nervos îl înriurește pînă în credințele sale.

Șer este de 36 de ani, natură întîrziatoare, tot este încă june într-însul sau cel puțin el crede că abia acum intră în viață. Inima îi lipsește, spiritul său este comun Pare a fi născut să strălucească în toate lucrurile este, dacă putem a-l numi astfel, *geniul nimicurilor*.

Cele două dame, Tudorina și Măria, sînt două tipuri diferite ce recheamă Loreta de la Paris. Una frumoasa

* ută, gravă ; spirit mărginit; inimă seacă de orce sim-
^mînt iubind plăcerile pentru că s-a întîmplat să fie
-^cată în curentul lor ; ceialtă, spirituală, viicioasă,
amănă a fi venită ca să facă a se iubi plăcerea.

* Soțul său, *un bon enfant*.

Un june de 30 de ani ce veni cu aceste dame, deși de
o naștere cu totul obscură, dar averea mare ce-i rămase
de la părinți făcu să fie priimit cu oarecare egalitate în
societatea privilegiaților ; aceasta îl costă mult, el caută
£-si plătească intrarea prin nenumerate prezinte oferite
damelor. Către acestea el are spirit plăcut, ce este o justă
„mpensațiune pentru fizicul său.

Vom vorbi încă de un nou sosit cu femeia sa, de Șeni,
un boier mare, care nu a fost totdeauna mare, în junia
lui era sărac, și dat cu totul la desfrînări. Era un fel de
lovelas; aceasta dovedește că în junia sa 'avea o figură
plăcută. Tinăr încă, se însura, maritagiul îl făcu să se
apuce de comerț, ciștigă, făcu stare colosală.

Astăzi casa sa este cel dintii salon în București, ni-
meni nu știe nici să trăiască, nici să primească mai bine
pe streini decît dînsul.

Soția sa, Zoe, uită numărul anilor ce se scură sub
picioarele sale și se crede încă tînără și proprie tuturilor
ideilor tinere.

Conversațiunea ce începă acest cerc era plină de in-
teres ; mai întii întrebă noutăți din capitală.

— Să ne ferească Dumnezeu de mai rău, zise Ta-
langiu.

— Iar a mai făcut ceva liberalii ? întrebă postelnicul
George.

— Liberalii ! liberalii ! este vorbă de liberali ?... cre-
deai d-ta că ai noștri or să meargă pînă să primească
nu numai a rămînea în minister, ba încă să serve intere-
sele unei stări de lucruri nerecunoscute de puterile ga-
rante, și să dea astfel mai multă tărie regimului de astăzi-
; dar ce aștepți de la K... înțeleg ei ceva?... în curînd are
-ă fie pe aici în vecinătate o tabără ostășească, știți ce
-ă să zică aceasta ? că dacă puterile nu vor recunoaște
votul de la 24 genariu, ne vom lupta cu armele în mină.
kînt fini, nu este îndoială. Europa nu se aiflă în pozi-
-iune de a permite nici unei puteri vecine să ocupe țara,

pentru un mic lucru, ar face-o cînd ar izbucni o revoluție... Și nu este de mirare să vedem că se recunoaște acel vot monstruos !... Avem să ne așteptăm la lucruri triste, arhon postelnice...

Astfel vorbi Talangiu. Cei mai mulți bărbați îl conjurară.

— Triste ! triste ! zise postelnicul George. Revoluții ucideri...

— Toate acestea nu sunt nimic, răspuse Talangiu... Eu, unul, nu mă tem de ele ; dar le doresc, căci ele vor aduce cu voie, fără voie, ocupațiuni streine, și ocupațiile vor aduce vechiul regim de ordină legală, dar din nenorocire nu mă aștept la acestea, și iată pentru ce sunt în adevăr supărat.

— Așa este ! strigară Serescu și principele Iordache,

— Dar, revoluționarii de meserie, urmă Talangiu, pare că au înțeles lucrul, căci ei acum propagă contra revoluțiilor.

— Dacă îmi este iertat, zise Elescu, voi face o mică obiecțiune la toate acestea. Știți că lipsesc de mulți ani din țară ; nu am luat parte în certele de partide... Prin urmare văd lucrurile cu singe rece — înțeleg aceste certe, înțeleg dar și existența partidelor. Ele sunt naturale, le vedem în toți timpii, la toți popolii, și nu numai că nu mi se par periculoase, dar încă le cred utile în interesele generale ale națiunii : ele sunt care fac de naște lumina, dau vigoare și energie cugetărilor și acțiunilor. Dar nu trebuie a perde din vedere că aceste certe, ca să aducă rezultate binefăcătoare, caută să rămîie *fti* cercul opiniunilor în chestiuni ordinare. Văd însă că ele la noi trec linia ce le este însemnată ; și atunci devin două tabere, una a țării, alta avangarda streinilor în țară ; una voiește mărirea, fierea, neatîrnarea națiunii ; ceialtă neapărat o să vie a combate, prin urmare a cere contrariul Iată dar că aceste partide devin periculoase intereselor generale. D. Talangiu ne zice că așteaptă mîntuirea în ocupațiuni streine. Inșă care mîntuire ? a unei clase sau a țării ? Ocupațiunile streine pot să fie favorabile unei clase, însă niciodată intereselor unei țări. De cite ofi streinul calcă pe acest pămînt, este o consecuință naturală să răpească cite un drept din cununa acestui popo:

pjt pentru mine, condamn aceste tendinți către ocupațiuni streine, căci, o repet, ele favoară interesele unei clase și lovesc interesele țării. Dar trebuie o filosofie cu totul... ca să nu cădem în asemenea erori.

Aceste cugetări generoase ale lui Elescu nu puteau să fie de gustul unei societăți care nu le înțelegea. Cei Alai mulți suriseră cu pietate, unul șopti în ridicul: „De unde ne-ați adus pe acest filosof ?”

Era acolo un suflet care îl înțelegea : Elena. Vorbele lui atinseră inima acestei femei; ea auzi vorbindu-se un iimbagiu care îi era cunoscut. Astfel ca un prizonier care, după ce a trăit mai mulți ani într-o țară streină, aude deodată limba sa natală. Nici o recomandațiune nu putea fi mai bună pentru Elescu înaintea Elenii decît simțimintele sale. Ea intră în convorbire și zise :

— D-nu Elescu are dreptate ; noi suntem prea împătimați ca să rezonăm în chipul în care rezona d-lui.

— Nu are dreptate, strigă Talangiu.

— Dar, domnul meu, răspunse Elescu, nu vei respinge că certele de partide de astăzi, pe tărîmul pe care sunt puse, nu fac să cîștige țara nimic ?

— Și, prin urmare, dorești să ne împăcăm ? zise Talangiu. Și cu cine ? cu revoluționarii de meserie, enimicii proprietății, familiei, religiei ? cu bandele de desculți ce se hrănesc în vise cu singele boierilor, pînă cînd vor începe aieva să-l soarbă?... Să ne înfrățim cu călăii noștri. Vezi, domnule, că ideile d-le sunt utopii.

— Nu voiți pace cu partida adversă, căci credeți că oamenii care o compun v-au atacat priverlegele de clasă ; dar preferați amicia streinilor, care, tolerîndu-vă acele priverlege parțiale, vor să răpească independința țării ! Iertați-mi a vă spune că nu vă înțeleg și că politica dv. este egoistă.

Mă prinde mirare să te aud vorbind astfel, zece zile după venirea d-le în țară ! Sunt sigur că ai căzut îndată în cursele lui Rusetache, Brătieni, Goleștii și companie !

— îi cunosc din nume, n-am nici un cuvînt nici să-i văsc, nici să-i desprețuiesc, căci n-am nici un cuvînt să-i crede din acele bande de desculți ce visează despoieri și singe.

— Ho ! ho ! Dacă ai astfel de idei despre acei oameni apoi sănătate bună ! Mîne o să te văd scriind în *Românul* sau în *Dimbovița* /...

— Sunt sigură, zise Elena, că la București ați vorbit destul politică ! Vedeți, damele sunt nerăbdătoare să asculte alte lucruri.

— Lasă-ne în pace ! strigă post. George. O să vorbim politică, căci de aici atîrnă moșiele și capetele noastre.

— Hei ! domnule Elescu ! zise Talangiu, răsturnîndu-se pe o canape. Nu cunoști țara aceasta !... Află că tot ce este mai bun aici este clasa privilegiată. Aici este patriotismul, cunoștințele, experiența, onestitatea, sacrificiile. Afară de aici nu mai este nimic bun. Ceea ce se cheamă clasa doua se compune în genere de ciocoi noștri ; ceea ce se cheamă burghezie se compune de sirbi, greci, venetici, fără nici o amoare pentru țară. Numai clasa nobililor a rămas nebinuită de corupțiune. Nici un boier mare nu a speculat în funcțiunile publice. Vezi cum din zi în zi se ruină stările lor ? dovadă că sunt onești. Pe cînd cei de a doua clasă se ridică pe averile lor neînțetate, cumpără proprietăți nemișcătoare pe toată ziua. Numai clasa nobililor a dat pînă astăzi oameni învățați, literatori, oameni politici, oratori. Ne spun unii că am dănuțuit cu streinii prin baluri ? că purtăm decorațiunile lor. Dar în starea de slăbiciune a țării, redusă a fi ocupată de streini, prin însuși nebuniile revoluționarilor de me-serie, spune-mi, nu era un act de patriotism a priimi streinii cu flori, a le da baluri ? care era scopul ? nu era a scăpa țara ? nu este o faptă de tărie de caracter a purta decorațiunile streine, cînd știm că mulți ne critică ? Aceasta numai noi avem curagiul a o face. Se zice încă că este o mare corupțiune ? unde se află ? în mulțime, în clasa doua, în burghezie, în țărănime. Nu în clasa nobililor. Vedeți ce se întîmplă în familii mai jo-de noi. Și comparați cu moravele familiilor noastre. Intre noi abia să fie două sau trei familii puse la index, două sau trei femei care printr-o conduită neregulată au dat ooa^iune oamenilor să critice, în jos de noi ele sunt cu miile, toate pot zice.

— Ce bine vorbește ! strigară unii.

—Voi să expui lucrurile cu imparțialitate, zise Elesc. jyjai întâi voi zice că nu mai sunt clase în țară, că sunt numai români. Dacă este vorba de clasa privilegiată, eu însumi sunt din această clasă. Aceasta îmi dă drept a vorbi aici contra acei clase pe care o numești nobilă și y dai atâtea nemeritate cualități. încă din timpii colo- ilor romani, și în urmă din timpii celor dintii domni români, și mai noi, au rămas mai multe familii istorice, în timpii vechi numele familiei nu exista, titrurile erau pe viață, și se vede că tot meritul se pune pe acele titruri, căci ele țineau locul numelui de familie, precum dovedesc hrisobulele vechi, titrurile neputînd trece moș- tenire la copii, căutau a-și cîștiga titruri noi ei singuri prin fapte frumoase, și pentru aceasta puneau atîta preț pe titrurile lor și nicidecum pe numele familiei. Unii copii ajungeau, alții pereau în întunec, rămîind cu hrisobulele familiei și lăsînd locul lor altor oameni noi. De aici vine că chiar astăzi familiile istorice sunt pe la sate în stare de boieri de neam și unele reduse la con- dițiunea de clăcași. Diferitele faze ale istoriei serviră a ucide aceste familii. Domnii ei însuși uciseră mulțime de boieri ; pe urmă veni persecuțiunea grecilor și parveni- ților contra familiilor de români. Dorobanții sub Matei Basarab și sub următorul acestuia uciseră sute de familii cu femeile și copiii lor ; pe urmă veni persecuțiunea fa- narioților pe la începutul domniei lor, și puține familii vechi putură scăpa încă de cuțitul sau de urgia lor. Cei mai mulți, ruinați, se retraseră la sate, unde uitarea și întunereud coborî -peste următorii lor. Ceea ce se zice astăzi nobleță sau marea boierie este creațiunea domniei fanarioților, neconținut improspătată cu parveniți. Către acestea ea nu constituă o noblețe nici după Regulament, ci o simplă burocrație ca aceea a turcilor, căci fiii nu moștenesc de la părinți nici rangurile, nici aceleași pri- vilege.

La aceste vorbe toată adunarea și mai ales femeile Protestară. Din acel moment Elesc. murise în spiritul' acestii mici societăți.

Elesc. urmă :

— Nu este destul. De cînd peri boierii români și de cînd fură înlocuiți cu parveniți venetici, românii perdură

spiritul de vitejie, și cu dînsul toate virtuțile. De atunci domniile se dară aceloră ce oferă mai mulți bani și mai multe concesiuni către streini, demnitățile cele înalte se dară aceloră ce promiteau a servi mai avantajos acea politică mizerabilă a streinului.

De atunci și pînă astăzi scurtele generațiuni ale boierilor se stinseră și niciodată nici o faptă mare nu se mai făcu ; nici una din virtuțile ce constituă caracterul clasei nobile nu mai există. Regulamentul nu schimbă nimic în aceasta. Această instituțiune își făcuse timpul.

Toată societatea începu să murmure contra lui Elescu ; și mai tare decît toți Serescu parvenitul.

— Cine a adus aici pe acest roșu ? întrebă principele Iordache.

— Ah ! unde te duci găsești de acești oameni ! zicea principesa. Dacă aș fi știut, nu aș fi venit.

— Merită să i se zică a pleca de aici ! zicea Serescu. Să atace astfel boierii ! trebuie să fie nebun !

— Ne-a lovit rău, zicea postelnicul George.

Dar Elena se apropie de bărbatu-său și îi zise :

— Nu lua lucrul ca ceialți. El însuși este boier... Ceea ce zice este adevărat. Acest june are zece mii de galbeni venit, un om atît de avut nu poate fi un revoluționar.

— Are zece mii de galbeni venit ?... zise el, și îndreptîndu-se către societate : Ei, bine ! Iată cum îmi place să vorbească românul ! Are dreptate dl. Elescu. Ce tot îmi spuneți de nobleță ? Și noi suntem nobili ; dar nu ne îngîmfăm cu nobleță... oamenii de spirit și de inimă caută să cugete ca noi. Apoi ce mi-a făcut această noblețe pentru țară ? Se cheamă că ne cunoaștem.

Acest discurs făcu pe toți să se mire, damele riseră.

— Ce l-a găsit pe postelnicul George să spuie aceste vorbe, care nu sunt ale lui ? întrebă Ser pe Talangiu.

— Se vede că nevasta i-a șoptit ceva la ureche.

— Domnilor, zise Elena. Să decidăm a nu mai vorbi politică, căci prevăz că o să ajungem la discuțiuni violente, care nu sunt iertate adevăraților *nobili*.

Elescu se puse pe un scaun lingă Elena. O oră de intrevedere fuse destul să înțeleagă că singura femeie ce se afla aici era numai Elena. Către acestea ea era r~

gina societății nu numai prin maniere, prin spirit, prin simțiminte ; dar încă și prin frumusețe.

Mărturisește, domnule, că politica a devenit o boală în țara noastră ! îi zise Elena.

Aveți dreptate.

— Nimeni nu se mai ocupă decît de politică, de la miniștri pînă la țărani. Miniștrii fac politică, Adunarea face politică ; funcționarii fac politică, și administrația țării este părăsită. Politica este punctul de plecare chiar al particularilor, orice faptă este calculată pe o idee politică ! literatura cade ; nimeni nu mai citește decît gazete ; cărțile de literatură nu se mai vînd. Comerțul lîncezește ; artele, științele au amorțit. Artiștii fac tablouri ce reprezintă scene de la Adunare ; figuri de deputați unde nici arta, nici artiștii n-au nimic de aflat. Profesorii părăsesc clasele ca să dezbătă chestiuni ministeriale... femeile... se vîd părăsite pentru politică... Politica este cea mai mare rivală a noastră, și încă vă plîngeți de noi că nu îmbrățișem ideile cele noi !... este o mare schimbare în această țară... Lipsești de cincisprezece ani ? Erai amic cu frate-meu Constantin, care a murit... dar atunci erați amîndoi copii... mi-aduc aminte încă... eram copilă...

— Îmi pare că vă vîd în brațele doicii... Erai frumoasă.

— A !...

— Regina tuturilor acelor îngeri mici și grațioși ce surideau atunci la viață.

— Prin frumusețe, nu este așa? -atunci, poate !...

— Dar nu ați încetat a fi regina micilor și grațioșilor îngeri ce acum s-au făcut mari, de o sută de ori mai grațioși.

Vorbe de felul acesta Elena niciodată nu auzise, adresîndu-i-se ei. Roșeața înecă fața sa ; și, luînd un aer voios, se prefăcu că nu auzise nimic și urmă :

— În adevăr, toate animalele sunt gentile cînd sunt mici, cele mai nesuferite mari, mici sunt pline de grație.

— Afară de șerpi și de cîteva persoane ce sunt aici...
— Ai zise Elescu.

Ce răutate !... Nu-ți plac ospeții noștri ?

— Unii nu-mi plac ! îi cred niște suflete uscate de
— Hce idee mare, generoasă.

— Și ce numiți un om cu idei mari și generoase *>
Ce le-ar servi aceste calități în societatea noastră, unde aceste simțiminte sunt proscrise ? sunt ridiculate sau văzute rău ? Societatea nu câștigă nimic, și cei ce le-ar avea ar deveni nefericiți...

Elena lăsa sufletul său să vorbească. Apoi, aducându-și aminte că poate vorbele ei să fie interpretate în simțul cel adevărat, zise :

— imi place însă aceste frumoase simțiminte ! și poate că sunt în eroare...

— Pentru ce această îndoială ?

— Vai ! sunt o expresiune a societății în care trăiesc!

— Așadar te îndoiești de toate ?

D-nu Georges, junele introdus în societate pentru averea sa, se apropie de dînșii.

— Ce știri de la București ? îl întrebă Elena.

— Se mărită domnișoara S... cu M... îi dă două mii galbeni în moșie venit și douăzeci mii galbeni numerar. Minunată partidă pentru un om cu spirit.

— Vei să repetezi ce ai zis ? întrebă Elena. Pentru că ia o zestre mare este o partidă minunată pentru un om cu spirit !

— Vai ! zise George, astfel este de când simțimintul a părăsit inimile românilor și a intrat în casele cu bani. Nu mai faci nimic fără bani astăzi. Toți amatorii de înșurat sunt datori și toate fetele care au ceva stare se mărită ca să cheltuiască zece mii de galbeni pe an.

— Toți bărbații și toate fetele nu pot să fie astfel. Pentru ce descriți atât de crud această sărmană societate ? Ne aduceți câteva picături din Dunăre, și ne ziceți : „*iată Dunărea !*” Ne dați câteva persoane și ne ziceți : „*iată societatea*”.

— Dar aceste persoane sunt atât de numeroase, zise George, încât formează majoritatea. Puțini sunt care nu gîndesc la bani. Să nu mergem mai departe : chiar în acest salon. Domnișoara Caterina și Șer. Ea este săracă; el foarte bogat. Și cu toate astea nu cutează să o ia de nevastă ; dar spune-i că un unchi bogat îi dă acum o zestre colosală, mine îi cere mina. Eu zic că faptul este rău ; dar oare nu are nimic care să-l scuze ?

—. Lăsați-mă. Nimic nu-l scuză, afară numai de lipsa
inimă...

Elescu, auzind pe ginere vorbind de această particularitate, întrebă pe Elena ce este cu acești doi tineri.

Un amor, zise ea, o copilărie... Amorul triumfă totdeauna chiar asupra banilor. Anacreon a dovedit-o în versuri foarte grațioase. Dar în cazul de față junele a rămas neînving.

George trecu la altă grupă.

— O să ședeți mai multe zile aici ? întrebă Elena pe Elescu.

— Acest locaș este încântător, doamnă, și singurul cuvânt care m-ar face a-l părăsi este numai temerea de a nu mai putea să mă despart de aici.

—. Sunteți nesuferit cu complimentele franceze !... E un mare defect aceasta... învățați pe lângă femeii a minți mai tirziu în viața politică...

— în adevăr, doamna mea, unde am găsi un cerc com-
pus mai bine decît acesta ? Poci zice aceasta fără a roși.
Nu am mințit. Și trebuie să am o mare putere asupra
admirațiunii mele ca să nu zic mai mult decît ceea
ce am zis.

Elena tăcu, apoi după cîteva minute :

— Cum găsești pe domnișoara Caterina ?

— Foarte frumoasă. E tot ce poci a vă spune pînă
acum.

— Vei să te prezintez ?

Elena cheamă pe Caterina și îi prezintă pe Elescu.

Cea din urmă răspunde la prezentare cu o familiaritate
franșă.

— îți place mult politica ? îi zise ea.

— Eu nu mai vorbesc politică...

Caterina era frumoasă, o talie fină și înaltă, un cap
frumos ; fața albă și palidă ; părul negru, ochii mari, ne-
S^i, plini de langoare, rechemau ochii fecioarelor în ru-
găciune, astfel cum imaginațiunea melancolică a pictori-
lor se place cîteodată a ne prezintă.

Elena se duce să vorbească cu celealte dame și lasă
Caterina pe Elescu.

Elescu era tot atît de comunicativ ca și Caterina. ti-păreau că erau amici de mulți ani. Făcu Caterinii i^trebări de natură ce un vechi amic încă nu cutează a fa^unei fete. Caterina din parte-i nu rămase înapoi.

— Am auzit că te cere în căsătorie d-nu Bar ?

— Este adevărat ; dar nu voi să consimt ; și nu §este de o vîrstă am' fi tată ; dar, după cum se zice, este un om ce nu poate să-mi convie...

— Dar d. Bar este foarte avut...

— Poate ; dar nu-mi place... nu-mi #iai vorbi de acel om.

— Ah î domnișoară ! înțeleg... inima nu-ți este l^beră ?...

— Poate... dar știi că ești indiscret !

— îmi place a spune totdeauna ceea ce gîndesc.

— Dar cînd te gîndești rău ?

•— Spui rău.

— Nu este bine... poți să superi pe ceialți.

— Atunci îmi cer pardon.

— Dar de la mine nu ai cerut ?

— în adevărat te-a supărat ?

— Nu !... Dar d-ta pentru ce nu te însori? Cred că nu mai e vîrsta care te oprește !

Elescu începu să riză cu plăcere. Această naivitate în gura Caterinii avea un farmec deosebit.

— Nu, în adevăr... am trecut de treizeci de ani... aș voi să mă însor, dar nu găsesc pe nimeni să mă va...

— Cu atîtea fete nemăritate ? nu cauți, nu vei... însoară-te cu politica !

— Rizi de mine...

— Nu !... îmi răzbun.

Călătoriile sale afară din țară făcuseră pe Elescu să nu se gîndească încă la însurătoare ; bogat, independinte, tînăr, el trecuse junețea sa ca cei mai mulți turiști în cele întii capitale ale lumii, înconjurat de o lume cu totul voioasă și ușoară, în mijlocul tuturilor petrecerilor, cu amante pe care le schimba atît de des ca și caii săi, ca și cîinii de vînătoare. Cumpătat în cheltuieli, nu risipea decît venitul și acest venit era cheltuit cu ordin, nu avea nici o datorie; prin urmare nu avea nici o grijă : era

ulțumit. Nu iubise nici o femeie, căci n microasele sale amante, prin spirit, prin stima ce ar inspira, pentru delicateța simțimentelor, puritatea moralității, erau așezate foarte jos pe lângă sufletul său superior. El le privea ca niște obiecte de plăcere și, cu toate că le cultiva, dar le păstra cel mai adânc dispreț.

Abia se înturnă în țară și gândul său fuse să facă o nouă călătorie.

Curios lucru ! își zise el în acea seară. Dacă în loc să iau din nou lumea în cap, rămmeam aici, mă însușesc ?"- Această fată este tot ce mi se cuvine, tînără, frumoasă, spirituală. E săracă ; dar eu sunt bogat... apoi să mă duc să trec, se adaogă ; gusturile au să se schimbe... cu vârsta vin trebuințele unei viețuiri liniștite ; din boale, trebuințele unei ființe care să vegheze asupra-mi ; vine în final trebuința de a avea o companie... Negreșit, măritagiul cată să aibă mulțumirile lui, de timp ce toată lumea se supune legilor sale ; trebuie să fie o mare fericire a vedea împrejură-ți copilașii jucîndu-se !... O viață cu totul nouă, o viață intimă, liniștită, o viață de moralitate... Nu cunosc simțimintele acestii fete ; simțimintele sunt adesea fapta creșterii. Nu cunosc creșterea sa ; dar oricare ar fi, o femeie, măritînclu-se, începe o altă creștere. Sper că o să înriuresc asupra inimii sale. Dacă mă cunosc destul de bine, crez că poci a mă număra între oamenii cu inimă, cu educațiune."

Asfel cugeta Elescu, căutînd la Caterina, cc o găsea din ce în ce mai frumoasă. A.poi, aducîndu-și aminte de convorbirea dintre Elena cu George, își zise încă : „Aș face un fapt înțelept, dacă m-aș pronunța îndată pentru o fată ce nu o cunosc decît de două oare ? Nu ar fi mai bine să o studiu ?... Știu eu ce poate să iasă ?... o cochetă, Poate, și atunci orice fericire pierde... nu numai atît, dar independința mea ? Voi fi silit a deveni sclav ! sclavia este nesuferită chiar în lanțuri de roze. Femeile sunt capricioase ; nervoase... de multe ori slabe... cată a se aștepta la toate. Nebuni sunt bărbații care se reazămă pe virtutea femeilor.! Ele au inimă ca și dinșii... daca le pitește un preot la cununie, cred că este destul ca aceste Junțe să nu mai simtă niciodată... legile oamenilor egoiști să încrimina, le condamnă cînd ele încetează de a mai

iubi un bărbat uricios... Plăcerile ce simțim a vedea copii noștri sunt dulci ; dar grijele părinților cînd copiii bolnăvesc sau mor sunt atît de mari !... Ce trebuie o companie la bătrînețe ? cînd ești bogat, nu ești niciodată părăsit. Ce este înșurătoarea dacă nu un pact de a trăi toată viața cu un amic împreună, fără a-l urî niciodată și fără a putea a face alt amic, utopie ! nu înțeleg se însura decît într-un moment de exaltare, căci cată a fi exaltat ca să faci astfel de pas. Eu nu iubesc pe această fată... Nu voi face astfel de nebunie !..."

Astfel cugeta Elescu cînd Elena veni lîngă dînsul și îi zise :

— Ai rămas pe gînduri ? oare frumoasa noastră fată a făcut aceasta ?

Elescu surise.

— Nu este scris î răspunse el.

— Ce fel nu este scris ? Crezi în predestinare ?

— Nu poci a-ți zice nici că crez, nici că nu crez... am avut însă de multe ori cuvinte a crede. Omul are facultatea de a voi, dar această voință ea însuși e supusă la niște legi independente de dînsul. Hazardul are o mare parte de înriurare în lucrurile omenești. Poate această înriurare este pe care o luăm pentru acea putere care ar prezida și ar decide de mai nainte la toate faptele în viața omenească ? De multe ori ocaziunea hazardoasă devine cauza unui șir întreg de fapți și decidă de toată viața unui om ; altă dată rezonul, sprijinit de voință. Nu poci așeza nimic de absolut în această materie. Scriptura are altă doctrină, totul purcede de la providință. Nici un fir de păr nu se mișcă în capul tău fără știrea celui de sus.

— Nu ești hotărît în nimic ?

— Oh ! filosofia și-a făcut timpul. Ea a fost proza poeziei, ca să zic astfel. Este o altă filosofie de care umanitatea are nevoie astăzi. Nu știința ideilor abstracte; dar știința cauzelor mizeriei societăților omenești, în raport cu trebuințele lor materiale și morale. Nu mai este dat științelor a se ocupa cu cauza efectelor cerești, nici cu viitorul sufletelor în alte lumi. Aceasta este treaba religiei.

— Vei a materializa tot.

— Să nu desprețuim materia. Dacă sufletul este căldura, materia este flacăra : starea materială decidă de multe ori de starea morală. Să venim spre exemplu la popoli- Toți popolii a căror stare materială este mizeră aici nu cugetă, nici nu sunt altfel decât sub inspirațiunea mizeriei. Acolo nu este nici instrucțiune, nici cugetări înalte, nici morală. Din contra, acolo unde starea materială este înfloritoare, domnește civilizațiunea. Ea dă toate mijloacele de perfecțiune intelectuală și morală. Astfel este și cu indivizii în parte. Omul care lipsește de mijloacele vieții își lasă spiritul fără cultură. Vestejește, depere ; inima îi se oțelește, vede toate în rău, în amărăciune. Cel ce are mijloace se cultivă, tot îi suride cu plăcere, sufletul lui e împăcat, devine generos... Iată, doamna mea, ce trebuie să dorim. Iată filosofia ce trebuie să medităm, adică care sunt cauzele mizeriei omenești pe pământ.

în același timp un serv anunță că cina era gata.

D-na Elena luă brațul Talangiului. Postelnicul dete brațul principesei Iordache. Elescu ieși cu Caterina, ceilalți dupe întâmplare.

CINA

Oaspeții coborîră în sala de mîncare. O curățenie escuisă domnea în sală și pe masă. Sala nu avea nimic extraordinar. Pereți tapisați, un plafond de lemn sculptat și zugrăvit. Scaune simple ; dulapuri cu argintării de serviciu și vase de porțelanuri imitate. Pe masă, candelabre cu luminări aprinse. Două mari buchete de flori fragede.

Elescu se puse lingă Caterina, care ședea la stînga Postelnicului ; în față cu dînsul, puțin mai în dreapta, era Elena. Convorbirea devenise parțială. Șer vorbea cu domnișoara Sereasca.

— Se înțeleg de minune, zise Tudorina vecinului său ^°rge, desemnînd pe Șer și pe domnișoara Sereasca.

— De ce nu ? părinții sunt capabili să-i înlesnească mijloacele a deveni metresa lui, numai pentru că este Șer...

— Ce oroare !

— Cronica scandaloasă pretinde că aceasta ar fi un fapt împlinit...

— Taci, pentru D-zeu !

— Se zice că în anul trecut la M...

— O, taci ! nu se poate...

— Un...

— Mă scol de la masă...

— Atunci tac... cronica zice...

— Dar d-ta nu e bine să repeți.

— Iată domnișoara Caterina?... Ia un mare interes a vorbi cu Elescu...

— Strategeme de femeie ?

— Ce fel ?

— Să exalteze amorul propriu al lui Șer... să-l facă gelos...

— În deșert umblă... n-o mai iubește nici cît ar iubi calul arab ce l-a trimis la țară în spital de bătrîn.

— I-am spus. Ea nu crede...

— Se vede că îl iubește ?

— E încă nebună !... Dar, ia spune-mi, acest Elescu se vede un om de spirit... Are avere ?

— Zece mii de galbeni venit din moșii.

— Cînd a venit ?

— De cîteva zile. A trăit tot prin țări streine.

— E om foarte frumos și are manieri destinse...

— Ce îl distinge mai mult este o originalitate în frumos, ce mulți oameni nu pot să aibă.

— Spre exemplu ?

— Jumătate venitul său îl cheltuiește în faceri de bine, trimite pe tot anul băieți și fete la Paris în pensionate cu cheltuiala sa.

— Ce idee ! să vede în adevăr că este original !

— Este o faptă bună.

— E nebun !... Ii plac femeile ?

— Ca să le aibă metrese și să le plătească... în viața lui nu a iubit.

Nu mai vorbești de politică ? strigă postelnicul george către Talangiu.

"___într-o societate atât de plăcută, cine se mai gindește la politică ? zise Talangiu.

Dar eu voi vorbi... căci voi să aflu ce zic puterile cele ce să întâmplă pă la noi ? Rusia ne-a părăsit cu totul ! Austria vede și tace ; Franția vede de Garibaldi. furcii au făcut faliment... ne-a lăsat în mina moldovenilor... Ai noștri de la Paris ne zic să lucrăm și nimic mai jnult.- Ce să lucrezi în gura lupului ? Știi, arhon logofete, că mai bine eram noi cu protectoratul Rusiei decât cu garanția puterilor ? Ce-mi garantează ăștia dacă mi-a luat rangurile și privilegiile ? în loc de un stăpîn, șapte ! copilul cu moașe multe rămîne cu bu... netăiat!... Astăzi ei ne guvernează, ba încă se ceartă între ei care să aibă mai mare influință ! de ce nu hotărâsc mai bine să ia drma în mină ? Șapte miniștri ; șapte consoli.

— E mult adevăr în ceea ce zici, arhon postelnice... dar ce să facem... să mai răbdăm... tratatul de la Paris n-o fi nemuritor... bun e Dumnezeu și protectoratul nu este de parte.

— Oh ! ce zile frumoase erau atunci ! strigă Serescu cu entuziasm.

— Erai bine cu consulul rusesc... știu că proteja pe cei ce-i erau devotați ! zise postelnicul cu oarecare răutate.

— în adevăr, răspunse Serescu cu sfiiciune.

— Numai să fi voit cineva ; dar știu că ar fi făcut stare atunci...

Serescu, care înțelese că face aluziune la dînsul, tăcu și se rușina.

Doamna Serescu bău trei pahare de apă rece.

— Știi de ce vorbește așa ? întrebă Caterina pe Elescu. Serescu atunci și-a făcut stare mare.

— Dar postelnicul ?

— Tot pe atunci.

— Pentru ce dar îl critică ?

Pentru că Serescu nu împărțea totdeauna cu dînsul. Elena devenise gînditoare. Din timp în timp ochii săi ; îndreptau către Elescu, ca cum el era singurul om care " fi trebuit să nu cunoască niște rani ce se descopereau "nci. Elescu găsea o plăcere involontară a-și odihni

ochii asupra Elenii. Elena era o frumusețe perfectă : alfer și cu părul umbros ; gîtul ei părea tăiat de cel mai mare artist al antichității, în marmura cea mai fină a Italiei • gura mică, rumenă, se deschidea surîzătoare pe două rîni duri de dinți mici, bine înșirați și albi ca laptele; frunte potrivită ; sprîncene bine pronunțate, ce mureau pe nesimțite în virfurile despre tîmple ; gene lungi, î creșite ușor, ochi tăiați în forma migdalelor, totdeauna înrouați de lacrimi și înecați de melancolie voluptoasă

— Cum găsești pe Elena ? întrebă Caterina pe Elescu

— O ființă perfectă. Nu poci a face decît cele mai sincere elogiuri sub toate raportele.

— Ai dreptate... și pe lîngă toate acestea, cu tot disprețul ce ar trebui să aibă pentru bărbatul său, care o martiriza, este un înger de bunătate, de blîndețe, de virtute...

— O să mai șezi aici la țară ?

— Toată vara. Dar d-ta ?

— Eu crez să plec cu Șer... Cum petreceți timpul aici ?

— Cum vezi... adesea facem înturnări prin satele vecine, pe la tîrguri, pe la ocne, pe la monastiri... o dată pe vară ne ducem la munți, la o moșie a postelnicului... Se fac partide de vinătoare. Crez că o să mai vii ?

— Poate... Dar nu mi-ai spus cine este acel domn peștiș pã față ce tace și tot să uită înapoi ?

— Ha !... nu mă întreba.

— De ce ?

— E nesuferit.

— Dar pentru ce ?

— Este Bar, acela ce mă cere de nevastă... s-a des- perat și acum caută să se consoale pã lîngă domnișoara Serescu.

— Ah ! iată lumea !

Elena dete semnul de ridicare. Fiecare din oșpeți lua brațul damei sale, Elena trecu pe lîngă Elescu cu cavalerul său și aruncîndu-i o căutătură repede :

— Nu mâi e trebuință a-ți aduce aminte de datoria către dama d-le.

Ea apăsă pã vorbele : nu mai e trebuință.

Oșpeții se urcară în salon.

Elena se puse la piano, îndată ivoriul începu să tre-
ure și să verse sunete desfătătoare sub minele albe și
raționale ale Elenei. Ea dispăru din societate ; sufletul
ei se aruncă cu voluptate într-un torent de armonie ce
il răpi și îl rătăci într-o lume de extaz. Nemuritoarea
serenadă a lui Șubert, executată cu perfecțiune, răpi
toate sufletele ascultătorilor. Sufletul ei însuși părea răpit
și în timp în timp inturna ochii către adunare și o lăcrăma
misterioasă strălucea sub genele ei.

Fiece sunet exprima o idee, o idee dureroasă și su-
blimă ce o îmbăta cu voluptate.

Ea căută să se scoale de la piano și chemă pe Caterina
să-i ia locul.

Inima sa palpită, sufletul îi era zdrobit. Fără să știe
ce face, s-a aruncat pe un fotoliu lângă Alexandru, unde
rămase câteva minute fără să poată zice o vorbă.

La urmă, îndreptându-se către acesta : •

— Sufer totdeauna de câte ori caută să joc cite o arie
serie ! este o mare nefericire...

— Simți aceea ce execuți mai bine decit însuși com-
pozitorul.

— Nu știu, cred că cauza este în sistemul nervos...

Apoi, schimbînd repede vorba :

— Erai distract la masă ?

— Distract? Nu! pentru că vorbeam cu o copilă
frumoasă?... aceasta nu-mi face nici o impresiune !
inima moartă...

— Ești nesuferit cu aceste idei de romanuri ! nu poti
zice că ești o monstruoșitate, și atunci afectezi.

— Crede-mă, doamna mea, dacă am admirat ceva în
lume ele o admirare ce am avea pentru ființele divine din
visele noastre, permite-mi a-ți spune că ești d-ta. Ei,
bine î permite-mi încă a-ți spune că, cu toată frumusețea
Perfectă, spiritul, simțimentele, manierele, grația ce ai,
tu ai putea să miști această inimă înghețată...

— Eu !...

Elena deveni roșiă ca o vișină : înturnă capul și puse
mâna pe față-i.

— Crezi dar că ai face această minune ?

— Eu?... oh! nicidecum!... nu voi să zic aceasta nici nu am gândit, nici nu voi să am acest merit... j.j nu-l privesc ca un merit... apoi dacă aceasta s-ar î^ timpla, negreșit că eu nu aş ști-o, nu aş voi să o știu.

Ea se sculă și mai mult de o oră nu repăru în salon Vorbele lui Alexandru o emoționară atît, încît îi trebui o oră de singurătate ca să revie liniștită.

„Doamne ! își zicea ea. Ce este acest om a carii cătare mă turbură, ale cărui vorbe fac de tremură toate nervele mele ? amicul sărmanului meu frate... Nu poci să-l privesc fără să-mi aduc aminte de cel ce nu mai este... Numai astfel poci explica impresiunea ce îmi face... Oricum, aş fi ferice dacă ar pleca de aici mai curînd, mîne îndată de se poate. Trebuie să aflu cînd o să plece../'

Astfel cugeta Elena cînd intră în salon. Se apropie de Caterina ce se sculase de la piano.

— Știi, draga mea, dacă noii veniți rămîn sau se duc mîne ?

— Nu știu.

— Ce este ? întrebă Alexandru.

— Dacă o să mai ședeți mîne ? întrebă Caterina.

— Nu știu, răspunse Alexandru.

Elena surise cu voieșie.

— Nu știu pentru ceiați ; cît pentru mine, voi pleca la o moșie a mea unde mă așteaptă hotarnicul.

Elena deveni palidă. Simți un fior în tot corpul.

— Așa curînd ? zise ea gongonind, așa curînd ?

— Domnul Elescu nu se place în societatea noastră, zise Caterina, se duce acolo unde va putea vorbi politică în libertate.

Caterina devenise familiară cu Alexandru : nu se mai sfia a-l satira.

Alexandru surise cu delicateță, luînd această mica epigramă ca o răsfățare ce Caterina nu da la toata lumea.

Elena însă tresări.

— Ce zici, Caterino ? nu cunoști destul pe d. Elescu ca să-i vorbești astfel ?

— Dacă va să fugă de noi atît de curînd !... dar mftare încă să plouă, căile sunt rele; caii de poște ai între-

rozătorului de față, d. Bar, au ei însuși trebuință de
^ fi purtați în trăsuri... și astfel nu vei pleca.

— Cine vorbește de cai de poște ? strigă principele
Iordache. Vă încredințez că ele vei privi bine printre
coastele lor, ai să vezi că sunt transparente.

Poștele, zise logofătul Seni, sunt ele plins. Pleci cu
opt cai și ajungi la stație cu doi, de multe ori rămii în
cale. Hamurile sunt cu o mie de noduri, și plâinde ca
tiriplacul ; se rup la fiecare zece pași. Cît pentru serviciul
scrisorilor, e lucru cu totul comic ! O scrisoare de ia
București la Focșani ajunge mai tîrziu decît la Boston.
Pasagerii particulari duc de multe ori geanta cu scrisori.
Ștafetele nu ajung mai curînd la locul destinației lor. Iată
regimul nou ! iată oamenii noi ! Să ne fie de bine !

— Dar contractul cu antreprenorii, zise Georges, este
făcut sub regimul vechi, sub oamenii vechi, și este o notă
în contract în privința deligențelor.

— Te-ai găsit și tu isteț să vorbești ! zise principele
Iordache, plimbîndu-se prin casă.

— Ai auzit ? mai întrebă Caterina pe Alexandru, pleci
cu opt cai și ajungi cu doi și cîteodată rămii în cale, și
aceasta pe timp bun !

— Trebuie neapărat să plec, zise el. Dar dacă
d-na Elena a găsi cea mai mică plăcere a mă înturna,
voi veni după trei zile !

— în adevăr, acea plăcere va fi mare, răspunse Elena,
și astfel vei fi așteptat.

Logofătul Seni și Zoe, consoarta sa, se retraseră scu-
zîndu-se că sunt foarte osteniți.

Ceialți rămaseră.

— A început să îmbătrînească frumoasa noastră tur-
turică, zise postelnicul.

— Dar asta nu o oprește în iarna din urmă să dănțuie
ia toate balurile.

— Cu toate astea, a început să-i slăbească balamalele,
zise Georges.

— E tot tinără, precum e tot mindră, zise Tudorina.

— Mindră ? pentru ce ? întrebă Sereasca.

— Se crede ieșită din cea mai veche familie, este
stocrată în toate, zise principesa Iordache.

Georges, ce se afla în spatele postelnicului, îi șopti la ureche :

— Afară în ceea ce privește amanții săi.

— Afară din ceea ce privește amanții săi, striga postelnicul.

La aceste vorbe toată lumea rîse. Postelnicul, văzînd impresiunea ce produse vorbele sale, repetă acele expresiuni.

Elena îi făcu muștrări și el nu înțelegea pentru ce. Elescu încă nu înțelese bine simțul acestor vorbe. Georges îi spuse la ureche :

— D-na despre care este vorba are un amant un om de jos.

Astfel se termină această serată. Oaspeții se retraseră în camerele ce le erau destinate. Elescu avu aceeași cameră cu Georges.

NOAPTEA

Vom duce pe cetitori o parte din noapte în camera acestor doi juni.

Era o cameră mobilată cu gust și părea a fi budoriul stăpînii casii, două paturi curate îi așteptau. Ei se dezbrăcară și se aruncară în pat.

— Ia spune-mi, ce este această Tudorina ? întrebă pe Alexandru.

•— O damă de două ori văduvă, a trăit puțin cu doi soți ai săi, cronica scandalosă pretinde că bărbații săi au murit, căci au iubit-o prea mult !... în fine au murit, și văduva a găsit că este mai bine a nu se mai mărita. Trece zile țesute de roze și de amor, împărțînd inima sa la mai mulți, ca să nu mai omoare pe nimeni. Iată toată istoria ei. E frumoasă, dar fără spirit, fără creștere, vană, face parte din banda voioasă.

— Ce este banda voioasă ?

— Banda voioasă se compune de vreo zece femei măritate și văduve și de atîți juni. Scopul acestei societăți este a crea aici în țară o lume nouă de epicurieni ; doctrina lor este voluptatea în plăceri. Cei ce formă societatea ^

ioti puțin două mii de galbeni venit. Nici o idee nu a prins mai bine : prozeții se înmulțesc pe toată ziua. În urmă ei au reușit să converteze o damă ce trece devota. Numărul membrilor ar fi fost astăzi și mai mare dacă regulă a societății nu ar fi oprit să între ei mai vârstnice de treizeci de ani.

Ei practică această filosofie de față. La preumblări, la operă, la banchete, în birturi, sunt totdeauna împreună.

Nu le dau meritul unei idei, orice idee ar fi. Atribui această spiritului de imitațiune al vieții de loret de din Paris. Românii imită pe streini totdeauna, însă în cele rele. În vițiu, nu în virtuți ! și nu este nimic de mirare : un popol tânăr încă, ce se prezintă la viața civilizațiunii, se încântă mai mult de frivolități ce sunt la înălțimea inteligenței sale, decît de lucruri serioase.

— Dar spune-mi, te rog, ce este acest Talangiu ?

— Un pecetluit, răspunse Georges.

— Nu te înțeleg...

— În timpii dinaintea Regulamentului, domnii *pecetluitau* pe boierii vinovați, și iată cum. Să-ți spui ceea ce mi-a istorit tată-meu despre pecetluirea Talangiului. Trei boieri scriseseră la turci cărți prin care denunțau pe domnul Grigori Ghica. Domnul luă știre, dete ordin să se aresteze cei trei boieri, între care unul era Talangiu. Se arestară la casele de la Mihai-Vodă. într-o noapte, înainte de a-i trimite la monastiri, acești trei fură pecetluiti la gît, la mîni și la picioare, pe vestminte. Cît timp erau să șază în exil, ei nu puteau să schimbe vestmintele.

— Pedeapsă barbară ! zise Alexandru.

— Tot atît de barbară ca și bătaia la falangă. Apropo de falangă, postelnicul Iordache a fost.

— Pentru ce cuvînt ?

•— Pentru răpiri în funcțiune.

— Ce oroare !... și nu se rușinează !

— Ce stai de vorbești !... aurul pentru bărbați, amorul pentru femei au două templuri rădicate în toate orașele țării. Puțini sunt care nu intră aici. Mine o să-l vezi ministru. Și nu este de mirare. Cei mai mulți sunt din categoria lui... dar, noapte bună !

Abia pronunță aceste vorbe și adormi.

Elescu nu putea să doarmă. își aruncă ochii p. o. mescioară și zări un album. Se scoală, îl ia și, puinciu-se din nou în pat, începu a foileta albumul.

Acest album era al Elenii. Mulțime de adrese în versuri și în proză sub care să vedeau mai multe nume care mai de care mai necunoscute; cugetări comune expresiuni triviale.

— Nimic frumos, zise Elescu, nimic demn de o creațiune atât de perfectă. Sărmană ființă rătăcită aici jos ! Cît trebuie să desprețuiești tu toate aceste chipuri omenești ce te înconjură !

Caută încă ; află desemnuri.

— Ce oroare !

O idee îi veni.

„Nu poci să dorm, își zise el. Pentru ce nu voi scrie ceva în acest album ?”

Se uită pe masă, vede toate cele de trebuia spre a putea scrie. Se puse la masă și dupe câteva minute scrise în album această poezie a unuia din poeții români.

LA FEMEIE

*Fiice ale frumuseții,
Grații ! coboriți din cer,
Cu lumina dimineții
Ce se scaldă în eter !*

*Și p-această poezie
Răvârșați parfum divin
Cu un rîu de ambrozie !
Voi să cînt un cînt sublim.*

*O, femeie ! tot ce-n viață
Face dorul mai ușor
E cereasca ta dulceață,
Eu suavul tău amor.*

Poezia-ți împrumută
Carmenul ei cel divin
Și pudoarea cea plăcută,
Vâl de purpură sublim.

P-al tău sîn suave vise
Au făcut leagănul lor,
Grațiile din cer proscrise
împletesc al vieți-ți zbor.

Cerul cu lumini de soare
'N ochii tăi voios se scald,
Vîntul verii dă ardoare
Sufletului tău cel cald.

Ale noastre repezi oare
Tu la caru-ți le robești,
Și cu roze-amăgitoare
Fericită le-mpletești.

Cînd cătarea ta cerească
Mă îmbată de amor,
Eu rog timpul să s-oprească
El grăbește al său zbor.

Mîna ta cea delicată
Cînd o treci pe părul meu,
Ca o aure curată,
Uit că viața curge greu.

Cînd suflarea gurii tele
Mă îmbată de plăceri,
Crez că unda vieții mele
Cură printre primăveri.

*Frumusețile divine
Nu mai locuiesc în cer,
Raiul pe pământuri vine,
Fabulele toate per !*

— Și acum, zise Alexandru, Elena poate să citească aceste versuri, nimic nu este mai potrivit cu dînsa.

închise albumul. Uitîndu-se pe masă, văzu altă carte o deschise... *Le lys de la vallee* *, ceta Alexandru. „l. ^ un roman ce arată mai bine decît toate operele filosofilor ce este o femeie. Elena a trebuit să-l citească, să-l simtă., este o mare asemănare între aceste două suflete de femei... Pe scoarță este scris cu mîna... mîna Elenii a fi tras aceste rînduri...

Să citesc !.."

„Sufletul meu este trist, în mijlocul bucuriilor. Mă întreb pentru ce, și nu găsesc cauza. Mi se pare că viața îmi lipsește... Și ce este mai rău că nu poci a mă plînge, căci ce poci să zic, dacă nu știu pentru ce sufer. Și către cine mă voi adresa ? inima mea, sărmana mea inimă, sparge-te în lacrimi. Iată singura consolațiune ce poți afla în viață !.. oh ! aș dori să mor !.."

„Sărmana femeie ! zise Alexandru, eu cunosc cauza tristeței tele... Inima ta e pilnă de iluziuni, de dorinți curate ca fecioarele, de amor, și cată să se închiză în tăcere. Totul este oprit pentru tine... oh ! legile oamenilor egoiști !.."

Către acestea Alexandru se puse în pat și adormi cugetînd la Elena. „Ce inimă curată și nobilă !.."

ELENA

Elena se culcase ; dar în deșert invoca somnul. Siste- mul nervos îi era iritat. O frigură ușoară și nesimțită prinsese corpul ei grațios.

„Muzica m-a obosit ! zise ea. Această lume ce pri- mesc nu poate să mă distreze ; din contra, îmi face rău-

* Titlul corect al romanului lui Balzac este *Le Lys dans vallee* (n.e.).

„Voi mai primi pe nimeni... Alexandru pleacă mine...
„î... pare un caracter fantasc... dar un suflet nobil și
delicat... însă pentru ce oare pleacă atât de curînd?...
să se întorne dupe trei zile... Ce avea Caterina de îl
ruga atât să rămîie?... Ar face mai bine să nu mai revie...
„Știi nu creci a se înturna...”

E cochetă Caterina, cîteodată indiscretă. Mine nu voi
mai invita pe Alexandru să se întorne... Voi fi ferice...
Apoi dacă s-ar înturna? Ce-mi pasă mie... El nu face
nici un rău aici. Un om mai mult, nu este nimic... Copila
mea plînge! Sărmane îngerel! Vei fi tu oare mai ferice
decît maică-ta?... Să mă scol să deștept doica... o lumină
în camera de la colț... cine doarme acolo?... Alexandru
și Georges... Sunt două ore de dimineață... Alexandru e
încă deștept... Să mă uit... Dumnezeuule... el este! scrie pe
o carte... albumul meu, îl recunosc... scrie... îl închide...
ia altă carte! citește... ce cărți sunt în budoriul meu?
le Lys dans [la] vallee... Ce imprudintă... am scris niște
cugetări triste; le citește... tremur!... lasă cartea... se
culcă... lumina se stinge... poate că nu a citit... nu a găsit
acele rînduri... o, ce indiscrețiune!... el doarme!..., toată
lumea doarme... eu sufer...”

Copilul tăcuse. Elena se urcă în pat.

Soțul său, ce dormea în alt pat, se deșteaptă. El luase
datina a se scula înainte de' ziuă. Cască de citeva ori,
cît se auzi în toată casa.

— Dormi, Elena? întrebă el.

— Sunt deșteaptă...

— Nu-i așa că am petrecut bine seara? am zis o
vorbă care a făcut zgomot...

~ Mai bine să nu o fi zis, o răutate, și încă asupra
„nei persoane care o primești în casă.

„7- Ce vei? așa sunt eu... cînd îmi vine o idee de
spirit, nu cruț pe nimeni... Astăzi nu pleacă nimeni. Vezi
„Grijeaște de oaspeți să fie mulțumiți... am trebuință de
„Șii în interesele mele...”

Elena înecă un suspin.

— Nu știu, urmă el, ce stare o fi avînd acest Elescu?
„rebuie să-l îngrijim. Cine știe cum vine timpul să am
rebuință de el... Nu mai sunt în post, nu mai cîștig
„fiic. Cheltuiesc tot din averea noastră... ipotesierii

nu-mi mai aduc gropurile cu lire... Timpii sunt grei.
Vorbind astfel, postelnicul se scoală și iese să se plimbe prin grădină.

CEARTA

La nouă oare dimineața toți oaspeții erau în chioșcul din grădină.

O convorbire aprinsă începuse între Talangiu și Elescu.

— De trei ani aproape, zicea cel dintii, țara este ingenucheată ; un gemet de durere răsună peste tot; casa statului este falită ; comerțul căzut ! Cine a făcut aceasta ? puterea executivă ce a fost în mina liberalilor. Ce îndreptare se face ? nimic î Răul crește pe toată ziua.

— Aceștia sunt niște fapți, răspunse Elescu, care nu știm pînă la ce punct pot să fie exacti. Cu toate acestea, care sunt cauzele lor ? Sub domnia lui A. Ghica, ați redigeat o doleanță care începea : Țara este ingenucheată. Casa statului este falită etc. O știi, căci ai suscris-o atunci. Acea ce ați zis atunci, ziceți și acum, aveți un tipic.

De trei ani nu s-a făcut nimic, este adevărat; care este cauza ? Spuneți-mi ce ați făcut de trei ani în adunările despărțite ? V-ați certat neconținut cu ministerele; nu ați suferit pe nici unul ; la fiecare le-ați rădicat prestigiul ce ar fi avut în țară, autoritatea. Aci condamnați un minister că oprește libertățile, aci pe altul că tolera acele libertăți. Nu ați votat nici o lege de interes vital, ați căutat a uzurpa drepturile celoralte puteri ale statului; ați agitat spiritile, sperându-le că liberalii or să răpească proprietățile. Ați făcut ca diplomația, îmbrăcată cu prestigiul reprezentanței naționale, să slăbească acest sacru sacerdoțiu. Care vă este scopul, a discreditat regimul convențional și a cere trecutul cu ideile lui, cu oamenii lui?

Dacă țara este ingenucheată, pentru ce ? pentru ca nu este sub ocupațiune streină ? Sau pentru că o clasa a pierdut privilegiile sale ? Pentru că românii au devenit egali înaintea legilor ? pentru că au perit persecuțiunea arestele, arbitrariul ?

Vorbiți în numele nobleții și dar știți care sunt obligațiile unei clase nobile? Știți că nu poate exista niciodată drepturi fără datorii! unde sunt străbunii voștri morți pentru patrie pe cimpul luptelor? spuneți-mi numele lor? Unde sunt sacrificiile ce ați făcut pentru țară? S-a făcut un împrumut național. Ei, bine! cum ați răspuns, voi, ce vă ziceți nobili, marii proprietari? nu ați dat nimic, ca să dovedeți că în națiunea română nu este viață.

— Ultragiu! strigă Talangiu înfuriat. Știi cine sunt tu, domnule?

— Știu, un om bolnav.

— Mă insultă, și îmi vei da satisfacțiune!...

— Dacă îți place, bucuros.

La aceste vorbe, damele scoaseră un strigăt... Elena, ce vărsa cafea, rămase cu vasul în mână, tremurind.

— Nu v-am zis eu că politica nu este bună? zise Caterina.

Talangiu ieși din chioșc. Elescu rămase liniștit; și începu a face glume cu Caterina despre lucruri cu totul indiferente.

— S-a introdus duelele în țară! zise postelnicul. Nu mai e de trăit!

— Ne-a adus moda bonjuriștii ce vin de la Paris, zise principele lordache.

— Sau mai bine moldovenii, zise avocatul boierit.

— Sistemul rus, sârmanul, zise postelnicul.

— Ai dreptul, răspunse principele lordache. Franța o să ne puie capul nouă! În fruntea ei este un revoluționar... Cum vrei să ne fie bine nouă, tiindu-ne de poalele ei?

— Nu aveți dreptate, zise Talangiu, guvernul Franței va adopta și politica și oamenii Rusiei în Principate. Cel puțin, sper, asta este planul meu politic.

Elena lăsă o mare parte din societate în chioșc și se urcă în casă. Ea ardea de curiozitate să afle dacă Elescu scrisese în albumul său și ce scrisese. Se duse în camera unde dormise Alexandru. Odată acolo, deschise tremurând albumul.

După citirea acestii poezii, lăsă să-i cază albumul în mână. „La femeie? zise ea, dar care femeie? nu văz

nici un raport între stăpîna acestui album și poezia !
N-are nici un rezon să mi-o adreseze mie, nici nu ar fi
cutezat să o facă... numele meu nu este... titlu ce cîș
este de natură a-l scuza... dar nu se poate, însă trebuie
să aflu... să-l întreb... nu văz nici un rău..."

Astfel vorbea Elena și se decise să întrebe pe
Alexandru cui adresase acele versuri. Se duce în grădină
pe o alee, întâlnește pe Elescu.

— Nu știam că ești poet ! îi zise ea.

— Eu, poet ?

— Dară, citii pe albumul meu o poezie.

— Nu sunt eu autorul...

— Aceasta ne dă o idee că poezia antică indivinează
femeia... în ce scop ai trecut-o pe albumul meu ?...

— Am complectat ideea autorului, găsind subiectul
viselor sale.

Elena deveni roșie.

— Ce manie cu această nefericită politică ! merită
ea a face să se bată doi oameni ?... sper că mă vei asculta,
nu vei face copilăria a te bate în duel cu un om mai mult
bătrîn ?

— De voi fi provocat ?

— Vei refuza... sau daca nu...

— Sau daca nu ?

— Voi lua o rea idee de d-ta.

— Dar a refuza mi se pare neputincios.

— Iți cer o grație !

— O grație ?

— Cearta a început în casa noastră... nu aș dori în
adevăr să ne vedem puși prin gazete, cu toții și mai
ales dîndu-se faptului niște cauze de natură...

— Daca ții latît la aceasta, eu poci să refuz.

— Oh ! domnule !

— Promit pe parolă.

Elena îi întinse mina, pe care Alexandru o sărută.

— Să ne înturnăm în chioșc ! zise ea.

în chioșc adunarea vorbea despre duelul ce era sa
se facă.

— Nu vă temeți, zise Alexandru. Eu nu mă voi bate
Voi procura d-lui Talangiu plăcerea a zice : „Acest om
este un laș !”

Georges, ce auzi aceste vorbe, îi zise :

Ce vei să faci ?

Refuz.

- Dar...

Dar lumea va zice că sunt laș...

— Desigur...

Lasă să zică. Domnul meu, îi zise Alexandru, zăzind pe T... — primește scuzele mele ! mărturisesc că regret cele ce am zis și care au putut să vă displacă !

La aceste vorbe Talangiu rădică capul cu trufie, se uită la Alexandru și suride cu ironie.

— Mă așteptam, domnule, la aceasta din partea dumin-tale.

— Nu prea are curajiu, domnișorul ! zise principele Iordache către dame.

— Acest om nu are inimă, zise Serescu către Elena.

Auzind aceste vorbe, Elena suferea adînc. „Eu singură, își zicea ea, sunt cauza acestii umilinți. Mi-a promis a nu se bate și ține parola. Ce răbdare și ce virtute din parte-i !”

— Ei, bine ! te iert, domnule ! strigă Talangiu. Numai ca să arăt că, pe lângă curajiu ce este născut în noi, există și generozitatea. Îți întind mina...

Toate aceste vorbe era niște vîrfuri de cuțite ce se înfigeau în inima Elenei. Ea se muștra de cuget că putuse primi de la Alexandru parola că nu se va bate. Acum ar fi voit să-l roage a primi provocarea. Cînd se gîndi la gravitatea pozițiunii lui, făcută printr-o indiscretă intervenire a sa, și care putea să ceară obligare, Elena tremură. Se crezu compromisă.

„Ce am făcut ? se întrebă ea. Ce drepturi are eu asupra acestui om ?... El face un mare sacrificiu pentru mine, retractîndu-se și, prin aceasta chiar, îi voi fi obligată. Pentru ce ?... Apoi toată societatea îl crede un om fără inimă... El suferă toate cu o putere ingerească... este mare sacrificiul său... o, Dumnezeule ! am făcut o nebunie...”

Elena se închise în camera sa. Acolo, după ce se gîndi la toate nefericirile ce o așteptau, deschise albumul și citi de mai multe ori poezia lui Alexandru.

Caterina intră rîzînd în casă.

— Știi că nu se vor mai bate ?
 — Lasă-i să facă orice vor voi... Ce ne pasă nouă ?
 — Negreșit... însă imi pare rău !
 — Pentru ce ?
 — Pentru acest tinăr ; trece de laș... Este'un om pli,
 de spirit și de inimă... și bun... nu-ți faci idee !
 — Ce lesne ai cunoscut inima !...
 — Mi se pare...
 — Caterina... Știi ce mi s-a întâmplat ? tu cunoști
 albumul meu. Ieri încă îl foiletam împreună. Astăzi găsi
 aici o poezie nouă. Pentru cine este, e un secret; cine
 a scris-o, e un secret.
 — Să vedem !... Ia albumul. În adevăr, nu era ieri...
 Citește: *La femeie...* La care femeie? în genere? Cine
 este autorul ?... Să vedem. Ieri nu era scrisă, deci a
 scris-o astăzi... Cine, din cei de față ?... Să cercetăm cine
 ar fi în stare să facă versuri... Șer nu știe să scrie româ-
 nește, și încă își face un merit din ignorința sa... Bar este
 timpit de spirit, incapabil de a cugeta și a simți astfel;
 Georges nu poate să facă un vers. Bărbat-tău, nici nu
 mai vorbim. Talangiu, principele Iordache, ceiați... nu
 pot seri alte versuri decât de cele ce se scriau în timpii
 vechi :

*Iar cînd cîntă psaltichia
 ti sare din cap tichia.*

Rămîne dar Elescu ! dar și el de unde ieși poet d-odată ?
 — Ghicește ! zise ea.
 — Acest album tu nu l-ai dat niminui, deci autorul
 s-a introdus aici...
 — În camera mea de culcare !...
 Elena se spăimîntă și se grăbi a-i spune cum albumul
 se aflase în budoriul său ocupat de Georges și de Alexan-
 dru... Cum a zărit noaptea lumină în acea cameră, cum
 s-a uitat și a văzut pe Elescu scriind pe album.
 — Este o declarație ! zise Caterina.
 Elena roși.
 — Ce zici !... la o femeie, în genere !... și nu este el
 autorul !...
 — Cît ești de simplă !... ce face că nu e el autorul ••
 pentru ce ți-o dedică ție ?

— Glumești ?... De aș fi sigură de aceasta, aș rupe albumul...

— Atunci poți să-l rupi îndată ; dar iară ar fi păcat „acele versuri !... păstrează-le... Nu te angaja la nimic... „ici măcar a-i mulțumi.

^M-am înșelat", gîndi ea.

Caterina ieși. Elena rămase singură.

„în această vară vom fi triști aici", își zise ea. Și cîndind astfel, își repară toaleta.

» Elescu căuta camera în care dormise și unde avea sacul său cu bagage. Din întîmplare, se înșală și intră în camera unde era Elena. Aceasta desfăcuse părul ca să-l netezească și apoi să-l restrîngă. Era frumos a vedea cineva acest păr umbros, lung, des, strălucitor și atît de fin fiecare fir, încît se perdea sub ochi, desfăcîndu-se și rîurînd pe gîtul său alb ca neaua în inele naturale și grațioase. Astfel găsi Alexandru pe Elena. Aceasta, surprinsă, lăsă să se auză un strigăt.

— O ! mă iartă, doamnă ! zise el. Căutam camera mea...

Elena căuta înainte ele toate să rămîie indiferentă în față cu Alexandru ; să nu facă niciodată nimic de natură să-i arate că ar exista umbra unei idei că el ar putea spera cel mai mic lucru.

— Dacă ai venit odată, îi zise ea, șezi !

Elescu se puse pe un scaun.

„Ce frumoasă este !..." își zise el, apoi, adresîndu-se către Elena :

— Ai un păr, doamnă, a face să se uite grațiile.

— Așa ?... răspunse ea cu indiferență, întîrziînd în restrîngerea părului... mă așteptam să-mi lauzi părul... Nu este așa, urmă ea, că vezi pe vițele acestui par *grațios jucîndu-se un hor de dorinți ce înșală?*... Astfel vorbește poezia din album. Oh ! poeții !... Ei vîd toate P^ntre un prism de frumusețe, de grație divină !...

"~ Așa am simțit... eu însumi...

— Așadar, acea femeie caria sunt adresate versurile sunt eu ? zise Elena rîzînd.

^ Și care ar putea fi alta ? răspunse Alexandru, pe „°° indiferență și risul Elenii îl zdrobea.

— Dacă sunt eu, atunci citește acea poezie. Să comparăm dacă descripțiunea este justă.

— Doamnă !

— Nu te supăra!... îți fac grația de a nu te sili j. această cetire.

— Ești crudă.

Elena surise.

Alexandru nu iubise niciodată ceea ce se cheamă o femeie, acel ideal din poezia ce copiase. Căci nu-l găsisese încă în nici una din femeile ce trebuința de a trăi anin-
șase pînă atunci pe calea vieții sale.

Elena fuse pentru el o femeie ce nu semăna cu celealte femei, o ființă cerească. Pe fiecare oară descoperirea într-însa o calitate nouă, și pe fiecare oară se vedea atras, I fără voia sa, către dînsa. Pentru prima oară în viața sa se turbură înaintea unei femei... El o cunoscuse numai de o zi. Dar aceasta fuse destul ca să o iubească. În acest scurt timp el ghici tot ce acest suflet avea în sine de sublim. Zic unii că acei ce se înamoaară la prima vedere de o femeie nu sunt înamorați în adevăr ; că nu este alt decît o patimă senzuală inspirată de admirațiunea pentru frumusețea fizică. Că un amor adevărat are j
trebuință de lung timp de a se cunoaște. I

Este o opiniune încă. Experiința a dovedit de multe ori că un om a putut iubi o femeie la prima vedere, pen- i
tru calitățile morale. Aceste calități nu rămîn ascunse, ele se dau de față îndată ce se exprimă. De multe ori ele sunt precedate de renume.

Pe cînd Alexandru admira acest tezaur ascuns în săi- j
bătăcie, împrejurul lui nu auzea decît elogiurile ce-i da toată lumea. Nimic nu ne împinge mai cu repeziciune a admira pe cineva ca elogiurile ce lumea îi face. Aceste elogiuri sunt ca niște punți de roze ce se aruncă sub ,
pașii noștri pe calea ce luăm în a admira un obiect. I

Faptul real era că sufletul său se turburasă, cînd vedea pe Elena simțea un farmec neînțeles ; cînd în-
să o vază, era gînditor, nemulțumit ; fără să caute, i ^ ' I
ginea ei se amesteca cu toate gîndurile sale. |

Către acestea el nu știa încă dacă o iubește ! O ^
ziunea nu se prezintase încă ca să poată înțelege aceas

~- Daca ai sta citeva zile încă aici, am face partide
^, călărie... ești cavaler? întrebă Elena pe Elescu.

— Cavaler?... răspunse Alexandru distract, da ! da !...
pe ce nu ?

— Vom vedea monastirile, munții noștri... Sunt locuri
ev totul frumoase spre munți... dar nici nu mă ascuți !
la ce te gîndești ?

- Cine ar ghici mi-ar da dreptate să mă las a mă
ăpi atît de dulce...

— Știi că nu ești polit pentru mine?... oricare ar
fi acele obiecte ce te răpesc, crez că aș merita cea mai
mică atențiune ?...

— Ești totdeuna amestecată cu visele mele !

— Acum complimente !... De cînd?... de ieri seară?
nu este așa ?

•— De ieri seară sunt altul... de ieri seară am început
a trăi de o altă viață !...

— Pastorală, negreșit... suntem la țară... Aici aerul
e curat și îmbălsămit...

— Aerul?... nu mai vorbesc nimic, toate zisele mele
le interpretezi într-un simț cu totul contrariu.

— Nu te supăra !...

— Aș fi voit să nu te cunosc !

Vorbind astfel, ajunseră la chioșc.

Tudorina era răsturnată pe o canape : frumoasă, gravă,
tăcută, ar fi zis cineva că este în admirațiune pentru fru-
musețea sa.

— Cît este de frumoasă ! zise Elena lui Alexandru.
Du-te și vorbește-i, teme-te însă de a-i zice vreodată că
o iubești ; un amant ce se declară este un rege ce-și
perde tronul.

Alexandru înțelese simțul acestor vorbe.

— înaintea sa, răspunse el, voi fi totdeauna un rege
Pe tronul său.

Alexandru se puse lingă Tudorina.

— Este adevărat, doamna mea, că un amant care se
^clară este un rege detronat ?

Din contra, zise ea.

~- O damă a pretins aceasta.

Către cine ?

Cu un amic al meu.

•^r- Atunci dama nu îl iubește și cel mai bun lucru ce poate să facă amicul d-le este să-și caute de cale.

Un serv anunță gustarea. Ospeții purceseră spre sala de mîncare.

D-na P... era în vervă astă-dată. Cît dăinui masa, nu încetă a critica starea politică actuală.

Bărbatu-său fusese ministru sub regimul actual; de zece zile nu mai era. Cît fusese soțul său în minister domnitorul era omul cel mai perfect din lume ; țara era un paradis pămîntesc ; tot era mare, bun, la locul său. A doua zi ce soțul său nu mai era ministru, domnul deveni rău, țara un infern ; totul era meschin, nimic la locul său. Adunarea, ce pînă aci o critica, îndată deveni pentru dînsa egida naționalității, libertății.

— Nu mai putem trăi în această țară ! zicea ea ; în capitală nu mai poți trece pe paveul pretutindeni rui-nat, în casă nu mai ești sigur din cauza hoților... pretutindeni, în toate nopțile se fură... carnea, pînea, scumpe i... Afară din capitală nu poți umbla : drumuri nu sunt ; postile sunt în stare proastă...

— Adresează-te către soțul dumitale, zise Georges, care a fost pînă ieri ministru și contracciu mai nainte. De ce nu a ameliorat toate aceste lucruri ?

— Aceasta nu este o argumentare serioasă ! Toți l-au trădat... Ce putea face ? țara este formată de oameni nedemni de a fi o națiune. Ar trebui să o ia îndată rușii ori austriaci, să scăpăm de parodii ridicule...

— Ba să mă ierți ! zise principele Iordache. înțeleg să vie oștiri ruse, austriace să o ocupe cîțiva ani, ca să ne scape de roșii și de Convențiune ; dar în urmă să se ducă de unde au venit.

— Așa, mă învoiesc și eu ! răspunse postelnicul George.

— în adevăr, zise Georges. Ocupările streine aduc comerțului mușterii, damelor amanți !...

— De ce nu ! răspunse Zoe Seni. Ai noștri nu sunt în stare să fie nici amanți !...

— Ce zici, Zoe ! observă Elena. Cine te-ar auzi vorbind ar crede că nu ești română.

— Sunt nefericită a fi română astăzi.

— Eu nu cred astfel.

— Tu ? tu trăiești în lumea viselor.

— Păcat de tinerețele tale ! zise postelnicul. Ba nici „păcat... mă iartă... nevasta mea e fericită... își caută de casă și de copilă, își iubește țara și bărbatul, și... și... „-are amanți, nici ruși, nici austriaci, nici nobili, nici din popor !...

Postelnicul apăsă pe vorba din popor și se uită la totu să vadă dacă l-au înțeles.

— Nici din popor ! repetă el.

Zoe își mușcă buza, deveni palidă, corpul ei tremura, „imi vei plăti scump aceasta, tu și femeia ta !” zise Zoe, în sine, jurind de a-și răzbuna într-o zi. Protestă și o doare capul și se duce de la masă. Ea se retrase în camera sa, unde medita la mijloacele de răzbunare.

„Tu ai zis că am un amant din popor ? își zicea Zoe. Ei, bine ! voi face ca femeia ta să iubească lacheul meu !”

Sufletul înrăutățit al Zoi căuta cele mai infame mijloace de răzbunare : „Am avut un lacheu june, frumos, gentil în maniere, fiul unui văcar și a unei țigance, astăzi este scriitor la un minister, și trece de gentilom ; maică-sa trăiește, este jumătate nebună. Iată omul ce am să-i aleg. îl voi învăța la aceasta, voi veni cu dînsul aici, unde voi trece vara. îi voi da bani și vesminte de senior. îi voi zice eu însumi cum are să se exprime. Voi exalta imaginațiunea acestii femei, și cînd ea va începe a-l iubi, voi trimite pe țiganca, muma băiatului, aici, să strige acestii femei în fața tuturilor : «Dă-mi copilul ce l-ai făcut .amantul tău ! Este copilul meu !»”

Iată planul infernal ce și-a imaginat această femeie. Ea păru ferice toată acea zi. Societatea trecu timpul în grădină. O parte din cavaleri și dame exprimară dorința a face o cavalcadă, dorința lor fuse împlinită. Afară de „ii postelnicului destinați pentru aceste cavalcade, se aduseră încă șase, aceia destinați pentru serviciul cîmpului. Aici se aflau șele de dame și de cavaleri.

Abia ieșiră din sat, și intrară pe o alee lungă, și se Puseră a se întrece la goană, damele și cavalerii deoparte. Cursa lor fuse lungă, nici un cavaler nu căzu, făcând mai mult de o oră de goană. Acum nu erau departe de Florești, unde începuse a se forma tabăra oștirilor omâne.

— Fiindcă suntem aici, zise unul din cavaleri, pentru ce nu vom merge la tabăra ?

— Să mergem ! răspunseră zece voci deodată.

Aceasta decise despre vizita în tabără ; puseră caii în cale. Dupe o jumătate oară, ajunseră la locul destinațiunii lor. Pe malul stîng al Prahovei, într-o întindere aproape de o oră, erau înălțate niște barace de pari și nuiiele învelite cu paie. Ar fi zis cineva că aceste încăperi erau preparate pentru vite. Ploua înîntu mai rău decît afară, chiar dupe ce ar fi stat ploaia afară, înuntrul baracelor ploua încă. Toată oștirea nu se adunase încă aici.

Curioșii noștri se preumblară prin tabără, în toate simțurile călări, apoi descălecară la cortul unui general.

Acesta îi întîmpină cu destulă politeță. Cîțiva din cavaleri îl cunoșteau.

Acolo vorba veni asupra taberei. Niște ofițeri le spusera că această tabără fusese proiectată a se face, sub raportul așezării, după sistemul francez, dar că ministru oprise execuțiunea sub cuvînt că sistemul rus este mai bun. Ei găsiră în tabără o nemulțumire generală, atît din partea moldovenilor cît și a muntenilor. Aceste nemulțumiri purcedeau parte din propagandele politice de partide, parte din răul trai al ostașilor.

Ele se exprimară mai tîrziu într-un mod barbar și criminal. Tabăra se aprinse și arse de mai multe ori. Vorba se răspîndise atunci că jumătate din soldați din tabără erau bolnavi. Cavalerii noștri abia găsiră douăzeci de bolnavi. Aceste zgomote erau născute de propaganda politică a partidei contrarii ideii unei taberi; o tabără formată de toată oștirea română putea să tragă oarecum în cumpăna conferințelor ce aveau misiunea sa recunoască sau să respingă votul de la 24 genariu.

Să înțelege că nu putea fi de gustul acelora ce erau contrarii acelu vot. Astfel ei nu cruțau nimic ca să desconsidere în ochii țării această concentrare a oștilor P un singur punct. Ceea ce este mai trist este că chiar oamenii ce se ziceau sprijinatorii acelu vot, repetau acele zgomote, unii din rea-voință, alții din lipsa de reflecțiune matoră asupra împrejurărilor de față. Lumea se guvernă cu inima, ci cu capul și cu inima. Astfel °

lungă experiență ne învață că imperiul lumii a fost totdeauna. al celor ce calcă și simte totodată. Dacă partida ideilor și oamenilor noi, în cei din urmă ani, a pierdut, lucrul este că s-a servit mai mult cu inima decît cu capul-

Cavalerii noștri se întorc către casă.

Astăzi mergeau încet, fiecare critica sau lauda ceea ce văzuse.

— Soldații sunt hrăniți rău. Unde se duc atîta bani ? zise principele lordache.

— La contractii, zise Serescu.

— Cel mai bun lucru ar fi, răspunse avocatul boierit, ca fiecare soldat să devie contractul în față cu statul pentru hrana gurii sale.

— Ești revoluționar, răspunse Serescu.

— Orcum va fi, zise Elescu, este totdeauna o senzațiune plăcută a vedea fiii de arme ai României într-o tabără !

— Să se bată cu lăcustele ? zise Șer.

— De ce să avem această tristă idee ? răspunse Elescu. Cînd auz pe unii români ridicînd ideea de a apăra mormintele străbunilor, pare că auz niște oameni născuți în robie care tremură cînd se gîndesc că poate să scuture lanțurile lor. Sub domnia cei bătrîni, acest popol român, despărțit în două, era de zece ori mai puțin la număr, și cu toate acestea ei se luptau contra enemicilor numeroși pentru religie și independința națională. Spiritul de rebel nu naște : este rezultatul educațiunii. Care sunt luptele la care capii acestor două state au dus pe români contra apăsătorilor națiunii, și ei ar fi refuzat de a combate ? nici una. Eu sunt sigur că oștirea română astăzi, deși mică în număr, deși nedestulă ca să poată triumfa contra enemicilor numeroși și bine organizați, dar la orice ocaziune ar da un exemplu de curagiu și ar nuiți toți ca niște martiri.

— Nu văz că am scăpa patria, sacrificînd astfel pe soldați !..

— Și cine ne oprește a mări numărul soldaților ? sub
șum. de oștiri neregulate, a-i organiza pe picior de res-
“ ^ Nu sunt bani ! vei răspunde. Oștirile neregulate nu
costă mult. Nici o lege nu ne oprește a le forma !

Călătorii noștri ajunseră la malul Prahovei. Trebuia să treacă riul ca să apuce o cale mai directă către casă Prahova, din cauza ploilor la munte, venise mare. O călăuză trecu înainte. Cavalcada se coborî deodată în riu Elena, ce mergea alături cu Elescu, lovi calul ce insista să stea să bea apă, calul își perdu echilibrul, se poticni apoi, împins de iuțea curentului, să răsturne. Elena căzu în apă. Aceste riuri, deși nu sunt adinești, dar sunt repezi, și patul lor este așternut cu pietre mari, astfel că un om ce ar cădea aici, răsturnat de iuțea apei, lovit de petre, este supus la oricare pericol. Elena se amestecase cu curentul, un minut, și capul ei putea să se zdrobească de o piatră.

Alexandru coborî după cal și se repezi spre dînsa. El o prinde, o rădică, o poartă pe brațe către celalt mal. Pălăria ei de amazonă fugea cu repeziciune în josul rîului. Ea era palidă, părul ei cel frumos se desfăcuse și rîura plin de apă pe umerii săi. Ea însă nu băuse apă. Alexandru o depuse pe o pajiște verde; damele ce trecură rîul, descăiecară și alergară la dînsa, care le întâmpină surizînd.

— Nu este nimic! zise ea. Nici nu m-am lovit de petre, nici apă nu am băut... grație d-lui Elescu...

Nu era timp de pierdut; Elena se aruncă din nou pe cai astfel cum era udă și cavalcada porni înainte.

Atunci ea își aduse aminte că Elescu o prinsese în apă, o scosese afară, că prin urmare, el o ținuse în brațe, o strînsese poate pe inima sa. Ea simți o rușine adîncă și un fel de ură pentru acest om.

— Amîndoi suntem plini de apă, zise Alexandru. Să punem caii în galop, ca să nu răcești!

Ei plecară în galop. Ceiați îi imitară, dar dupe zece minute începură să meargă la pas. Elena și Alexandru se depărtară.

— Mulțumesc! zise Elena cînd caii lor se mai opriră pe cale. Mi-ai scăpat viața!... Sau nu știu dacă nu ar fi fost mai bine să nu fi avut pentru ce să-ți mulțumesc!

— Pentru ce aceasta?

— Știe omul ce suferinți sunt ascunse în viitorul său? Crede-mă, domnule, cele mai fericite ființe o...

„Știți sunt acelea ce mor înainte de a sorbi toată cupa vieții lor. Ele mor regretate, căci n-au avut timpul a practica nici binele, nici răul. Sufletele lor rămân curate, ca în ziua când au venit pe pământ. Oricum, îți sunt obligata de acum înainte... mi-ai scăpat viața, poți dar să reclami viața-mi oricând vei voi.

— Numai D-zeu ia înapoi viața ce a dat oamenilor ! zise Alexandru. Apoi ar fi un lucru peste puțință a voi aceasta... Această viață de care vorbești este prețioasă... dacă vei muri...

— Destul... înțeleg. Vei să zici că dacă voi muri, vei muri asemenea... Crezi că aceste vorbe sunt noi pentru mine ? crezi că alții nu mi le-a mai zis ?... Ele mă dezgustă ca tot ce este minciună, ca tot ce este exagerațiune, ca tot ce este ridicul. Amicia nu cere niciodată un asemenea preț ; atunci ea ar deveni o tiranie !

— Amicia, zici ?

— Amorul ? e totuna. Ce este amorul el însuși dacă nu o amicie între două sexe ? El se naște din admirațiunea ce are o parte pentru ceialtă ; din stima, din respectul ce știe să inspire. Raporturile așezate între aceste două părți regulează gradul de simpatie, fac cea amoare liniștită și ferice, sau cea patimă furioasă și adincă. însă cauzele ce îl nasc, admirațiunea, stima, respectul pot înceta cu termenul vieții unei părți, cu atât mai mult când vedem că ele încetează de multe ori în viață... voi, tinerii de astăzi, aveți capul plin de ideile romanurilor moderne, un limbaj propriu al lor, care, de mult ce se înlătură de la natură și de mult ce s-a uzat, devine nesuferit.

— Astfel dar, îmi permiți a-ți cere viața?...

— Da, zise Elena.

— Nimic alt ?

— Ce alt ?

— Dacă îți ceream inima ?

Elena, fără să se turbure, răspunse :

S-a văzut cazuri când o femeie a iubit pe acela care i-a scăpat viața, în romanuri... însă să lăsăm la o parte aceste glume... căci în adevăr nu pot a le lua altfel și să mergem înainte.

În acel moment Caterina venea pe calul său cu o rezoluție fabuloasă. Ea mergea bine pe cal, era solidă și elegantă ; lăsase în urmă pe toți ceilalți într-o întrecere ce avură, oprește calul de departe ; îl pune în treabă, apoi la pas, și se apropie de Elena.

— Mi-ai făcut o frică mare, dragă Elena, zise ea. Te credeam înecat... moartă chiar... Eu să mulțumesc domnului Alexandru pentru că te-a scăpat?... Dar să nu frivoliți, vesmintele tale sunt udate... Să mergem în galop !

— Calul meu este ostenit, zise Alexandru. Este aproape să stea... Și nu vă permit două dame a alerga singure.

— Te temi să nu ne fure ? zise Caterina. Nu are cine. Bar este în urmă... abia mai suferă calul... Câtă să știți că m-a amețit cu complimentele... în cele din urmă, nemaiștiind cu ce să mă compare, mi-a zis că sunt frumoasă ca un ananas !

Vorbind astfel se puse să rizească.

— Dar Sofia ! întrebă Elena.

— Domnișoara Sereasca ? Aceasta încă mă face să râd cu fasoanele ei de parvenită. Bar îi zisese românește că ar voi ca această cavalcadă să nu se mai termine; închipuiți-vă, el, care abia mai poate ședea pe cal ! Sofia i-a răspuns în franceză că nu cunoaște idioma în care i-a vorbit !... nu poci să o sufer !... a șezut doi ani la Praga și a uitat limba părintească !... încă ceva... mai frumos ! Bar ne spunea că este cavaler bun ; că poate face douăzeci și patru de ore pe cal (nu știu pentru ce nu douăzeci și opt ?), că nu este cal care să nu-l dompteze ; eu i-am propus să ne întrecem, a dat pinteni calului... calul plecă ca vântul ; dar se opri îndată. Bar perduse scările, se ținea (ie coamă și se coborise pe gîtul calului. „Oare ca să mergi și mai iute decît calul, te-ai coborît pe gîtul lui ?” îl întrebai eu. Închipuiește-ți că s-a supărat !

După cîteva minute văzură casa. Soarele nu era departe ; El se culca în nori. Răsfringerile formau niște valuri de aur și de rubin ; o răcoare puțină se răspîndea pe fața luncelor îmbălsămite. Umbra serii se arătară pe sub dealuri.

Cele două dame pe cai frumoși și sprinteni treceau la două vise poetice. Umbrele și razele păreau că se dis-oută cu voluptate să le deschiză sinul.

Elena, ale carii bucle fură atât de maltratate la riu, j, lăsase libere să filfiie în aer. Alexandru nu se putea sătura de a privi. Caterina ea însuși îi zise :

— Elena ! Cît ești de frumoasă !..

în fine, ajunseră în curte. Cea dintii grijă a Elenei *inse* să-și ischirnbe vesmintele.

— Bărbat-meu o să mă mustre, zise ea lui Alexandru, despărțindu-se ca să meargă să se schimbe. Are să fle ceea ce mi s-a întimplat... dar nu-mi pasă... ziua de astăzi a fost o zi frumoasă pentru mine, urmă ea, cu o voce tremurândă. La revedere, adăoga ea, apoi dispăru.

Cu toate acestea seara la masă nu fuse altă vorbă decît de baia Elenei în Prahova, de cai, de riuri, de înecăciuni. Cei mai mulți spuseră cum li se întimplase lor lucruri periculoase și cum putură să scape ca printr-o minune. Pretutindeni omul este om. Pretutindeni, acest rege trufaș al viețuitoarelor îl găsești aducîndu-ne aminte neîncetat despre puterea geniului său asupra lucrurilor ; născocind cu imaginațiunea sa tot felul de succese în favorul speciului său ! Să fi ascultat pe acești născocitori și să fi luat drept adevăruri spusele lor, ai fi crezut că Olimpul este pe pămînt, că zeii s-au făcut oameni.

Dar nimic nu fuse mai voios decît căderea pe gîtul calului a d. Bar, ce Caterina spuse cu atîta spirit, cît era cu ce să omoare pe un om sub ridicul.

Bar asculta în tăcere. „Vom vorbi noi mîne ! zise el în sine. Să înveți altă dată să rîzi de acela ce-ți oferă mina, inima și o stare colosală !..”

Seara aceea se petrecu cu voioșie.

Alexandru rugă pe Elena să joace la piano.

— Te rog, zise ea, nu mă sili a face un lucru care mă ucide !.. De cîte ori joc cîte ceva, sufer în urmă... dar dacă ții mult... Să încerc !..

Zise și se puse la piano.

Bar se duse la Serescu și îi zise :

. ~- Am să-ti vorbesc ceva serios. Poti să vii după mine ?

— Da ! zise Serescu, și amîndoi se duseră într-o
meră izolată.

CEREREA ÎN CĂSĂTORIE

Cînd amîndoi șezură, Bar deschise gura și cu o voce
tremurîndă îi zise :

— De trei ani eram hotărit să mă însor... Voiam să
iau pe domnișoara Caterina... Cîte sacrifice nu am făcut
pentru această idee ! această căsătorie ar fi fost un mare
sacrificiu din parte-mi, o milă, ca să zic așa, căci ea nu
are nimic și eu sunt om de zece mii de galbeni venit.
Cum a răspus ea la o idee atît de generoasă ?... Re-
fuză !... Așadar, iată ce m-am socotit : să mă leapăd de
această idee. Și... d-ta ești un om care aprețuiești ta-
lentele, averea... Știi cum se fac banii ?... Domnișoara
d-le este o fată cuminte... Viu și-i cer mîna !

La aceste vorbe Serescu era să nebunească de bucu-
rie. El era foarte bogat, dar parvenit, nu s-ar fi aștep-
tat niciodată să-i ceară pe fie-sa unul ce era și bogat,
și boier de clasa întii, deși nu mai sînt clase în România;
dar de.sprivelegieții se mîngîie încă cu clasele.

„Voi intra cu neamul în neam de boieri mari ! își
zise el. Nu numai atît ; dar unde era să dau zestre patru
mii de galbeni venit la altul, voi da acestuia o mie, căci
este bogat el însuși, apoi se află într-o vîrstă unde pu-
țini mai pot să se însoare cu fete tinere !”

Bar crezu că tăcerea lui Serescu era motivată de un
refuz pe care nu cuteza a i-l spune. Care fu mirarea
lui cînd văzu că Serescu, fără a zice o vorbă, îi sări dupe
gît și începu să-l sărute.

— Bine ! zise Bar, dar ar trebui să consulți și P-
domnișoara !

— Sofia nu are voință... nu trebuie să aibă !... Voi
zice și va face !...

— Dar maică-sa ?

— In casa mea nu cîntă găina... Iată, mă duc să l-
comunic această noutate bună împreună cu voințele rne*

Dupe zece minute Serescu se înturna cu femeia și fi-
sa.

— Postelnicul Bar a binevoit și i-a plăcut să se coboare a cere în căsătorie pe Sofia...

La aceste vorbe d-na Sereasca scoase un țipet de bucurie.

— Bine am auzit ? întrebă ea. Eu, care umblu cu dînsa de doi ani în toate locurile, doară se va găsi cineva să o ceară !... m-am învrednicit !

— Bine ! bine ! răspuse Serescu... și adresîndu-se către fie-sa : Priimești să iei pe d. Bar bărbat ?

— Cum va voi papa !... și vorbind astfel lăsă ochii în jos.

Și acum talente, merite, virtuți, onestitate, mergeți și vă ascundeți cu rușine ! lăsați să treacă stupiditatea, imoralitatea, imeritul, purtate de bogăție ! Bar era un om fără spirit, fără inimă, fără moralitate. În timp de zece ani deveni bogat prin hrăpîri, lumea îi dete sirnumele ironic de *modestul hrăpîtor* ; bătrîn, zdrobit, urît, neplăcut, ridicul, nimic nu-i lipsea ca să complete o ființă demnă de dispreț. Către acestea iată un suflet june, inocent, curat, o față plină- de frumusețe, de grație, care îi întinde mîna în viață și îi zice : junie, frumusețe, grații, răsfațări, amoare, toate sunt pentru tine, pentru că spiritul tău este stupid, inima seacă, pentru că ai știut să furi și să te faci bogat. Sărmană junime ! depune la poarta vieții, întrîncl, visele tale cele frumoase ! si voi, virtuți, mergeți de vă spînzurați de această poartă !

Dupe cîteva minute Bar intră în salon avînd-de braț pe Sofia.

— Domnilor și doamnelor i zise el. Am onoare a vă prezintă pe viitoarea mea mireasă !

Persoanele ce se aflau acolo crezură deocamdată că Bar își perduse spiritul.

— Cu consimțimîntul nostru este ! răspuneră Serestii.

— Iată și o nuntă făcută pe moșia mea ! zise postelnicul George.

Elena merse și feliicită pe socri și pe cei doi promiși. Toată societatea o imită.

— Nu mă feliцитеzi ? întrebă Bar pe Caterina.

Cum nu ? răspuse ea. Vei să mă alegi a-ti pune cununile ?

— Sper că o să ne cunune domnitorul.

Bar făcuse toate acestea în necazul Caterinei. Când văzu că i se acordase mina Sofiei și pe Caterina atât de indiferentă pentru această căsătorie, începu să se căiască pentru că făcuse acel pas. Toată noaptea nu putu să doarmă.

„Ce-am făcut ! își zicea el. Am vrut să-mi răzbun pe Caterina pentru că risese de mine ; dar ea rămâne atât de indiferentă ca cum ar fi vorba de nunta împăratului Bengalului !... Părinții priimără cu atita înlesnire și plăcere să mă facă ginere, încit îmi vine a crede că nu am căpătat vreun lucru mare... Mine îmi iau vorba înapoi... dar se mai poate ?... Am anunțat lucrul la toată societatea !...”

Seara trecu voioasă pentru toată lumea. Un singur suflet era întristat : Elescu.

O PATIMA NOUA

Cei doi juni, Alexandru și Georges, se retrăseseră în camera lor de culcare.

— Sunt aici două femei care nu-mi plac, zise Alexandru.

— Care ?

— Zoe și principesa Iordache.

— Ai dreptate. Ele sunt doi șerpi, ce umblă totdeauna incolăciți ! înrăutățite, intrigante, caută neîncetat a pune dezbinare între oameni... Nu este de mirare că în acest moment să urzească vreo intrigă infamă contra vreunei alte femei de aici...

— Georges, zise Elescu, bănuiala ce aveam vîi să o întărești cu aceste vorbe ! Ele meditează o lovitură... Și mi se pare că victima ce caută va fi însuși Elena ?... Astăzi toată ziua erau împreună, retrase, șoptinde, și privirea lor sălbatică ce lăsau pe Elena m-a făcut a ma gândi...

— Să ne preparăm a le demasca.

— Cum ?

— Lasă pe mine... voi afla totul de la amantul Zoei și Georges începu să sforăie.

Alexandru rămase singur. El încerca o nemulțumire o natură cu totul nouă pentru dînsul. Era neferice. Iubea pe Elena și începuse a înțelege. Se culcă, caută să doarmă ; nu putea.

Doamne ! zise el. Ce este această femeie ? nu sunt „ copil ce intră în lume pentru prima oară... astăzi am voit să plec, și, cînd eram să pornesc, puterile mi-au lipsit... Nu este un simțiment trecător ce se stinge îndată „ încetăm a vedea obiectul iubit... eu sufer... este o patimă puternică... am trăit... am fost în relațiune cu tot felul de femei frumoase, spirituale... niciodată nu am simțit nimic ! ceea ce simț astăzi este un lucru straniu !.., Această femeie nu mă iubește... nu poate să mă iubească, fără a deveni criminală... Eu, din contra, priimit aici ca un oaspete... nu ! niciodată nu voi viola legile ospitalității... e crud numai a gîndi !... Mine voi pleca... și niciodată nu voi mai vedea pe Elena... Vor fi crude minutele despărțirii ; dar trebuie să sufer... voi pleca fără să o văz... Oh ! este atît de frumoasă ! Sufletul ei este atît de sublim !... Ea ucide toate femeile prin calitățile ei ! îmi pare că văz o cunoștință a viselor mele !... Ea doarme !... dormi, îngere curat și dulce ! umbrele suferinții niciodată să nu plutească pe fruntea ta ! Astăseară juca la piano... Eram lingă dînsa... încetase de a juca... îmi vorbea de suferințele acestii sărmane națiuni...

«Pentru ce te ocupi de națiune ? o întrebai, îngerii nu au nici o naționalitate !...» Ea deveni rumenă ca o roză, gînditoare, reîncepu jocul, în vîrful genelor sale mi se păru că lucește o lacrimă."

Amorul născu odată cu o contraritate în sufletul lui Alexandru, ceea ce mărea acest simțimînt. Contrarietatea era efectul educațiunei sale ; a se introduce într-o familie și a trăda era incapabil, sufletul său rămăsese «rat în mijlocul corupțiunei societății în care trăise. De aici venea suferința sa.

„ Este un lucru de observat și femeile de spirit l-au Pătruns înainte de toți. Rezerva ce natura le-a dat mai jnult decît oamenilor, și pe care o practică prin instinct,

dovedit că niciodată un amor nu devine mai pasio-
„ decît atunci cînd află stavile. Omul ursit să do-

rească neîncetat, facultate necesară existenței sale fizice și intelectuale, se înțelege că îndată ce vede că i se realizează o dorință, trebuie să se întornească către alta și p.aceasta chiar să nu mai ție la cele realizate. Urmează dar ca să se înflăcăreze de o dorință ce nu se poate realiza. Femeile de spirit, care chiar atunci când împărtășesc simțimentul adoratorilor lor, rămân în rezervă și au aerul a se împotrivi, sunt totdeauna sigure că vor face a naște un amor profund în inima celor ce le iubesc. Amar aceluia femeii care ar lăsa să se târască de inima sa ! să se învingă, fără lupte ! a doua zi va fi uitată și poate desprețuită !

Elena, grație spiritului său natural de femeie, grație educațiunii sale, grație încă curățeniei și inocenței sufletului său, printr-o rezervă demnă ce inspira stima și respectul, nu avea a se teme de a fi învinsă cu atita înlesnire. Ea înțelesese simțimentul profund ce inspirase lui Alexandru. Femeile nu au trebuință de declarațiuni ca să înțeleagă că sunt iubite. Din contra, acele declarațiuni ele nu le voiesc, căci atrag după dinsele ca o consecuință o declarațiune și din partea lor și ele nu voiesc niciodată să se declare învinse, nici chiar atunci când sunt în adevăr. Citeodată ea avea milă de acela ce iubea. Atunci, voind să verse un balsam de fericire în inima lui, îi exprima câte o idee de speranță, dar cu atita echivocitate și ingenuitate, încît Alexandru nu știa ce să creadă.

În dimineața viitoare, Alexandru întâlni pe Elena într-o alea din grădină. între alte vorbe, el îi zise :

— Aș dori să fiu poet și să am geniul lui Dante...

— Pentru ce aceasta ?...

— Ca să te immortalizez, ca pe Beatricia, răspunse el.

Elena tăcu ; dar o tăcere ce inspira respect.

Cîteva minute în urmă venira aici mai multe persoane, un serv anunță Elenii că au ajuns vesmintele sale cele noi de la București.

— Ah ! zise ea. Astă-dimineață toate dorințele mele s-au împlinit, și aruncă o căutătură repede asupra lui Alexandru. Ceea ce zise ea era prea mult și prea puțin prin urmare nu era nimic.

Elena ! strigă Caterina, ce ajunse acoio sărind. Știi

„!L? Ce este ?

— Cei mai mulți pleacă astăzi... Bar și Sereștii... nu este nici o pierdere... Zoe și principesa Iordache... mai bine : nu poci să le sufer ! și Talangiu !...

— Ce fel ? întrebă Elena, tratezi așa de rău amicii

„...?Daca nu-ți sufer?...

— Mai pune unul în numărul celor ce pleacă ! zise Alexandru.

— Care ? întrebă Caterina.

— Eu.

— în toate zilele ne ameninți că pleci...

— Dar astăzi, trebuie...

Elena atunci se ocupa a rupe o floare, ca cum ar fi voit să arate indiferență sa. Alexandru culese câteva roze.

— Ce să faci cu ele ? îl întrebă Caterina.

— O să le dau domnișoarei Serescu pentru plecare.

— Bine zice, răspunse Caterina, să mergem să o vedem... este sus.

Ele plecară împreună cu Alexandru. Pe cale, Alexandru mergea în urmă și ținea în mână grațiosul buchet de roze. Elena rămase un pas înapoi și apropiindu-se de Alexandru :

— Dă-mi mie acel buchet, și ține această floare ca să-l înlocuiești în destinarea lui.

Alexandru dete buchetul și luă floarea de la Elena. Era tot ce poate fi mai comun printre flori : uri *ochiul-boului*. Alexandru nu zise nimic.

— Te duci, mai zise Elena, dar o să te înturni, te așteptăm. Voi pune acest buchet în apă... înainte de a se vesteji caută să fii aici !

— Promit...

— Ai auzit, Caterino ? -5

— Lasă-te pe aceea !...

Intrară în camera unde era familia Serescu. Cîțetrei ^embrii acestei familii păreau cufundați într-o fericire ară margini. Serescu vorbea și rîdea cînd nu era subiect ^ a ride ; își freca minile. Nevasta sa plîngea cu lacrimi .. bucurie. '

— Aşa, fiica mea, zicea ea Sofii. Intri în lumea mare • te măriți cu un boier mare, bogat!... nu este nici o partidă mai bună ! vei fi chemată la baluri la palat, la miniştri la toți boierii mari... Vei fi una și una cu toate damele de rangul întâi... Nu vei fi ca maică^ta, care era silită să sărute mîna la toate damele cele mari și să o invite de zece ori să șează pe marginea scaunului... închipuiește-ți cînd se va auzi lucrul în București !... ce va zice Roxandra, a carii fată a luat un biet inginer?... Ce va zice Pipița, care avea aerul că te desprețuiește ?...

— Și Flora, zise Sofia, care îmi zicea într-o zi că de ar ști că ea o să ia un bărbat în aceleași condiții „ mine, ar fugi din țară...

— N-are decît să fugă, răspunse bătrîna.

— Și ce mai om ! Zise Serescu. în zece ani de zile zece mii de galbeni !... Numai el poate să se potrivească mie !...

— Dar ce? ca zugraful acela!... aş fi murit dacă trebuia să i-o dau !... Sau ca domnul Pavel, ce este de șase ani judecător și nu a cîștigat șase parale !... și alții ca dînsul, care îți vorbesc de *probitate l regimul nou l* și nu au ce să mînince ! Cu ce o să ție nevasta ? Cînd fata mea o vedea o roche de valansienă la una, un colier de brilliant la alta, să rîvnească, să nu poată să-și cumpere și ea și să vestejească, să moară ? și pentru ce ? pentru ochii frumoși ai domnului cutare ?... Dacă e pentru ochi, numai, și lacheii au ochi frumoși... Apoi să fim drepți. Bar este frumușel, deși e pătat cu pistruii late pe obraz ; dar chiar acele pistruii au fermecul lor... apoi pușintel, delicat ca un porumbel... totdeauna cu mînuși albe în mînă, însuși la masă, care este un semn de nobleță ! În toate zilele își face părul cu ferul... îmi place bărbații ce se îngrijesc !... bărbatu-meu nu era așa...

— Eu aveam alte lucruri în capul meu...

— Aşa este... și pe atunci erau alte datine.. Ai să fii fericită, Sofia mea!... cînd te privesc acum că-^mi ești și mai dragă !... Ce neroadă a fost Caterina că nu a voit să-l ia !

— Nu a voit să-l ia ? întrebă Sofia.

— Nu zic că nu a voit să-l ia pentru altceva deci^ pentru că era angajată... Vezi cîtă delicateță din parte-i

fiindcă ea nu avea zestre, el voi să-i facă zestre ! aproape să-ți iei o caleașca cu coroană de comite. Să-ți faci cărți de vizită cu coroană și înaintea numelui să faci să scrie **de...** ce este, dupe moda de astăzi la noi, semn de noblețe.

— Cum are papa ? zise Sofia.

— Da... cum are papa...

— Dar papa nu e nobil ? zise Sofia.

— Dacă nu a fost, este acum.

— Bar e nobil din naștere, nu e așa, mama ?

— Da... din naștere.

— Ce fericire ! zise Sofia.

În acel moment Bar intră în cameră. Însă de la ușă începu să se închine pînă ajunse în dreptul damelor. El sărută mîna bătrînii. La Sofia se plecă numai.

— Cum te afli, domnișoară ?

— Bine, răspunse Sofia.

— Astăzi pornim la București, zise Bar, să ne preparam pentru nuntă.

— Să plecăm, răspunse Sereasca.

Convorbirea lor nu putu merge mai departe, căci în acel moment intrară Elena, Caterina, Alexandru și Georges.

Ei salutară și repetară felicitările ce le făcuseră mai înainte.

— Sunt fericită de cele ce s-au întimplat, zise Elena.

— Sărut mînile ! cuconița mea !... o crez și nu am vorbe ca să-ți arăt tot ce simț.

— Această fericire, mai zise Elena, domnul Bar trebuie să o simtă și mai mult, căci dă mîna unia din cele mai frumoase fete cu care ne mîndrim.

Bar se înclină surizînd de mulțumire.

— în adevăr... zise el.

Prezintă Caterinii il jena mult.

— Trebuia să sfîrșesc odată cu viața de flăcău... și sunt cu atît mai fericit că am dat peste o partidă din cele mai bune ! Zicînd acestea, se uită cu coada ochiuri la Caterina.

— Această fericire o ești dator însuși gustului d-le, căci această dată este al lumii toate, zise Caterina. Sofia e un înger, urmă ea.

„își bate joc de mine și de mireasa mea”, cugetă în sine Bar.

Sofia se roși și surise de plăcere.

— Bar este un om de pizmuiț ! zise Georges. Alege totdeauna mai tirziu ; dar alege mai bine !..

— Ce frumos !.. zise Sereasca, ce nu înțelegea ironia acestor vorbe. Nu știu cum să vă mulțumesc mai mult.

— îmi pare rău că plecați ! le zise Elena, dar fiindcă plecați ca să puneți la cale despre nuntă, vă voi însoți cu urările mele de fericire...

— Sper că o să mă invitați și pe mine ?.. întrebă Caterina.

— Regină a balurilor, putem a nu te invita ? răspunse Bar surizînd.

Dupe mai multe vorbe în care Caterina și Georges fură fără milă pentru aceste patru persoane, ieșiră și se duseră în grădină.

— Vedeți această fată ? întrebă Bar. Ei, bine ! nu crez să aibă practica, dar are teoria tuturilor misterelor din viață !

INTRIGANTELE

în acel timp Zoe și principesa Iordache, în altă cameră, urzeau contra Elenei o intrigă criminală.

— A zis, cînd nu eram față, că am un amant din popor ; a repetat-o cînd eram față că am un amant din popor ; a repetat-o cînd eram față... și nu sufer pentru întia oară insultele acestui om!... Am jurat pe tot ce iubesc mai mult în lume să-mi răzbun, și o voi face...

— Ai dreptate ! răspunse principesa, și trebuie să o faci... dar cum ? iată ce mi se pare greu.

Atunci Zoe îi spuse, recomandîndu-i cel mai mare secret, planul său cu lacheul și cu țiganca. Cînd principesa auzi aceasta, sări și o sărută cu ardoare, lăudînd geniul său.

— Acum vom pleca spre a pune în lucrare planul meu, zise Zoe.

— Sunt la ordinele tele cu atît mai mult că am o... particulară pe această femeie. N-am văzut nimic mai pr...

ntios ! oamenii merită a fi desprețuiți !... auzi elogiurile
f.c !... toți o înconjoară... cînd este în vreo adunare,
t ti ochii, toate urechile sunt pentru dînsa și noi rămî-
em părăsite !... Virtutea ei este lăudată !... să vedem pînă
unde'are să meargă !... exemplul virtuții ! îmi zicea odată
„n nerod. Nu este greu a fi virtuoasă neputînd face alt-
fel ; „v v e e * e P e nimeni în această singurătate... Dar să
fi fost expusă la toate tentațiunile la care suntem noi
în lume și să vedem ce ar fi făcut.

De multe ori, răspunse Zoe, reputările nu sunt
meritate. Cine știe dacă Elena, ea însuși, nu face cît și
noi, ori poate și mai mult ; dar poate că le face cu atita
dibăcie încît nu se dau pe față... Greșala noastră este
că nu suntem ipocrite : facem lucrurile la fața soarelui...
Pe urmă mai avem o greșală : nu schimbăm destul de des
amanții; avîndu-i mult timp, lumea are ocazia să-i des-
copere. De i-am schimba des, abia ar începe cineva să
bănuiască pentru unul, și îndată ar lăsa locul altuia, care
și acela va urma exemplul predecesorului său. Cine poate
să mai bănuiască atunci ?...

— în adevăr, zise principesa, dar ideea nu mi se pare
destul ele practică. Dacă iubim pe unul și nu putem a ne
despărți de el ?

— înainte de toate cată să te iubești pe tine mai
mult decît pe amantul tău. Acesta este spiritul. Ascultă
un exemplu. în iarna trecută, una din amicele mele, ce
trece de o virtute în fața lumii, era la al cincilea amant
serios. îl iubea cu nebunie. De trecea o singură zi fără
să-l vază, era moartă. Nu ai idee cîte sacrificii nu a făcut
pentru dînsul. în paroxismul amorului său se decise chiar
să fugă cu el. Este o natură pasionată și sunt sigură că
„u poate să reziste prin temperamînt, într-un tete-ă-
*^e, a sacrifica amantului său tot. Soțul său înțelese
„va și o făcu să priceapă. Din acea zi această intrigă
Perdu puterea sa. Ca să arate acestui soț că se înșelase,
devenise rece cu amantul ei și plină de îngrijire pentru
„* altul care se întimplă.

Bărbatul, văzînd această nouă amicie, își zise : „Am
iost nebun ! Nevasta mea este tot aceea pentru toți-
=ica noastră, de mult ce afecta simpatii pentru cel din
„*ă, sfîrși prin a-l iubi și a uita pe cel dintîi. Dar acum

este la un al treilea... și toată lumea o crede sintă. Zgțuitura schimbării nu ține mai mult de câteva zile. Dă! să plecăm, principesă, ca să ne apucăm de planul nostru

— Să plecăm...

Caii de poștă veniră în curte. Atunci toți cîți erau destinați să plece începură a se prepara.

Mai înainte plecară promișii cu Serescu și soția sa. După dînșii Talangiu, principesa Iordache și Zoe cu bărbații lor. Caii lui Elescu nu sosiseră încă. Trimisul se înturna de la poștă, spunind că nu sunt cai deocamdată

— Nu sunt cai ? întrebă Elena.

Ea auzi cu bucurie și cu durere acest răspuns.

„Către acestea, își zise ea, as fi dorit să plece îndată.”

— Nu sunt cai la poște ! zise Caterina lui Elescu. Ai să mai șezi aici.

— Aș crede că-ți face plăcere să mai rămii ? întrebă Elescu.

— Adevărat, zise Caterina.

„Ce indiscretă !” își zise Elena.

Elena, fără să-și dea un rezon, simțea nemulțumire despre familitatea Caterinii cu Alexandru. Către acestea lucrul era foarte natural. Caterina era din natură fransă. Apoi ea văzuse un fel de simpatie bazată pe stimă din partea Elenii pentru Alexandru. Ea urma sub inriurirea spiritului de imitațiune și datinei de a face tot ce plăcea Elenii.

Oaspeții ce mai rămaseră aici se duseră la masă.

Ziua se trecu cu voioșie în convorbiri de tot felul și mai ales asupra promișilor.

Seara damele făcură muzică. Alexandru era înzestrat de natură cu multe talente. Avea o voce de tenor fragedă și dulce, învățase muzica în Italia.

Acest talent al lui Elescu fuse pentru Elena o surpriză plăcută.

Damele noastre îl rugau neîncetat să cînte ; el însă, un om de spirit, puse cea mai severă rezervă. Cîntă de două ori acompaniat de Elena și nu mai voi a urma.

în timpul ce ei executau o arie sublimă din *Don Ju*>>> caii de poștă sosiră.

Pleci ? îl întrebă Elena.

Trebuie a pleca, răspunse el.

Atunci Elena se puse să cînte *Romanza del Sol*, acom-
„iindu-se singură. Vocea ei era atît de curată, atît de
dulce, atît de tînără, aria era atît de melancolică, atît de
suavă, atît de plîngătoare, că toată societatea ce era de
față să simți răpită, transportată într-o lume ideală. Ea
însuși, cînd termină cîntecul, era îmbătată de durere.

Alexandru crezu un moment că tot ce vede împreju-
al său era cel din urmă vis al vieții sale pe marginile
mormîntului.

Cîtă putere îi trebui asupra-i ca să ia concediu de la
cei de față, să suriză, să fie indiferente, amabil cu toți ;
să găsească pentru fiecare două vorbe plăcute, să stringă
mîna Elenii și să plece !...

Elena rămase la piano. Ea auzi afară uruitura tră-
surei, plesnetul bicelor... acea uruitură se alină în de-
părtare, apoi, cu încetul, se stinse.

„Unde voi merge ? se întrebă el. Negreșit acolo unde
Zoe se află acum. Este ceva care îmi zice că această
femeie caută să piarză pe Elena... trebuie să descoper...
să o scap, de va fi ceva.”

CORISPONDINȚA

Trecuse o lună de la plecarea lui Alexandru. în acel
timp el scrisese Elenei un bilet de mulțumire. După ce îi
mulțumea, se scuza pentru că nu putuse să se întorne.
„Florile mele, îi scria el, *au cătat să vestejească de multe
zile și eu încă nu m-am întors / ...*”

* Elena priimi cu plăcere acel bilet și îi răspunse în
termenii următori :

„Domnule !

*Am auzit să ai fost indispus. Este adevărat ?... Dacă
u ai venit căci ai fost bolnav, îmi pare destul de rău;
°^ca însă cauza nevenirii aici nu a fost boala, ci negli-
9-îța, atunci îți mărturisesc că și mai rău îmi pare. Bu-
chetul d-le a vestejit dupe trei zile, și poți să fii sigur
nu i-a lipsit îngrijirea. Vai! nu putea să trăiască mai*

mult!... Ceialți oaspeți au plecat. A rămas numai Caterina, cu care vorbim de multe ori despre domnia-ta. £, este roua cugetărilor mele întristate încă din copilărie înțoarce-te aici ca să consoli cu prezința-ți pe acei „cugetă totdeauna la d-ta.”

Această scrisoare aduse oarecare bucurie lui Alexandru și deschise din nou rana inimii sale...

„Nu am putut să descoper încă nimic despre cugetil. Zcei. Poate că a fost o închipuire a'-mea ?... aş putea dar a mă înturna la Fănești, unde se află Elena și Caterina Oricare ar fi patima mea, voi găsi totdeauna destulă putere ca să nu mă las să mă tirăsc la vreo indiscrețiune. Voi pleca peste cîteva zile ; cu toate acestea, nu este iau a seri Elenei cîteva lucruri ce se întimplară pe aici. Aceasta o va distra.”

Vorbind astfel, ia hîrtia și face următoarea scrisoare :

„Doamnă !

Țara noastră este locul privilegiat unde tot sufletul ce a priimit mai multă favoare de la providență trebuie să sufere. Nimeni nu a băut din această cupă de amărăciune mai mult decît mine în timpul din urmă. Cu toate acestea, sunt oameni ridiculi, care vin să ne distreze cîteodată. Bar, dupe ce a veni la București, începu să se căiască serios că ceruse mîna Sofiei... Căuta să-și ia vorba înapoi și nu găsea nici o idee.

Sereștii îl siliră să hotărască ziua de nuntă... le răspunse că peste zece zile. Atunci îi veni o idee originală. Voia cel puțin să mai întîrzie pînă cînd va avea cea din urmă explicare cu Caterina. Știi ce și-a închipuit să facă ca să amine nunta ? Să dărîme plafondul din salonul său și să zică că a căzut singur și că, prin urmare, nu poate face nunta pînă nu se va repara plafondul. Dar, în fine, s-a hotărît pentru Sofia.

Sofia, din parte-i, anunță de acum ce are să fie. În zilele din urmă Bar era la dînsa. Era vorbă de cai. Sofa zise că ar fi fericită cînd ar avea caii d-nei N... Bar nu zise nimic. Peste zece minute plecă, se duse la d-na A- «Ce te-a costat caii d-le ?» — «Cinci sute de galbeni, răspunse ea. Dar nu-i am de vînzare.» «O mie ! răspunse eh numai să mi-i vinzi !...» D-na N... vîzînd că ține atîta Z:

I îi vîndu pentru o mie de galbeni. A doua zi caii fură duși și Pîi ^hti Sofiei. Toate acestea le face -ca să necăjească P Caterina l

O noutate ! D-na Zoe a renunțat la amantul său din vopoli; un june fecior de boier, bogat, elegant și foarte jrumos, din Moldova, i-ă luat locul. Ea îl prezintă la toți- & t^ele în salonul ei. Elogiurile ce ea îi face la toți sunt atît de exagerate, încît lumea aici a început să vorbească.

Ieri am văzut-o, mi-a zis că are să vie la Fănești peste zece zii- și o să aducă și pe junele Ranu. Acesta este noul meu Adonis."

Acum să venim la Zoe, această femeie nu renunțase la planul său de răzbunare. Ea avusese un lacheu care, prin protecțiunea bărbat-ă-său, devenise copist într-un minister. Ea îl chemă și zice :

— Tu trebuie să te lași a face orice voi voi din tine.

— Voi face tot ce vei voi din mine ! răspunse copistul.

— Am să te îmbrac ca pe un fecior de boier ; să-ți dau bani ; să ții birje cu ziua, să te pui la masa mea, să vii în salonul meu ca să petreci cînd va fi lume mai multă. Să vorbești cu damele, să le faci curte... în sfîrșit, să uiți ce ai fost...

— înțeleg, răspunse lacheul.

— Să te supui orbește la toate ordinele mele, fără să întreb niciodată pentru cutare sau cutare lucru.

— Așa voi urma.

— Acum ține o sută de galbeni și mergi de pune în lucrare ordinul meu.

Lacheul luă banii și ieși. Acesta era un băiat inteligent, crescut în casa boierească, învățase limba franceză și o vorbea mai bine decît stăpînu-ă-său. Știa cum se prezintă un june elegant într-un salon, ce trebuie să vorbească cu bărbaii, cu damele.

A doua zi, fostul lacheu Ioan se prezintă la ușa doamnei Zoe, într-o trăsună elegantă și sub vestmintele unui dandy. El se anunță d. de Ranu.

D. de Ranu ! zise Zoe. Cine poate fi ? un strein ?
• între. Zoe se așeză pe o canape într-o toaletă de casă

atît de grațioasă și elegantă, încît ar fi făcut să se uite costumele de bal cele mai strălucite. Zoe începuse acum a vesteji. Îngrijirile cele mari ce avusese de a-și face figura mai frumoasă, prin artificii, produsese un fruct cu totul nenorocit.

Ea se închină și invită pe d. Ranu să șază pe un fotoliu lingă dinsa. D. Ranu purta niște ochelari eleganți atîrnați de nas, ale căror băieri erau aruncate dupe gît. Aceasta îl făcea necunoscut.

Zoe nu putu să-l recunoască decît dupe vorbă. Ea se umplu de bucurie, văzînd atîta schimbare în persoana lui. Ioan își făcu cele dintii încercări înaintea Zoei cu atîta succes, încît aceasta își zise : „Daca nu aș ști cine este, aș putea să-l fac amantul meu !”

— Astăzi vei mînca cu mine la masă, îi zise Zoe. Bărbatu-meu este la Paris... Voi invita cîteva dame... Iar peste cîteva zile să te prepari să mergem împreună la Fănești.

Alexandru priimise o scrisoare de la Caterina. Ea vesteia că Elena era bolnavă.

Dupe două zile mai priimi o scrisoare de la Elena, îi zicea că acum era mai bine ; dar această scrisoare era atît de tristă, de descuragietoare, încît Alexandru crezu că aude o cucuvaie suspinînd dureros în mijlocul ruinelor.

Iată această scrisoare :

„Domnule î

Este puțință să te schimbi atît ? Iată mai mîlte zile trecute, și nu ai avut timpul să-ți aduci aminte de amicii d-le ! Ieri toată ziua șezui cu Caterina pe balcon, ascultătoare la fiece strigare a poștașilor în depărtare, doară te vom vedea...

Iluziune î

Tot se schimbă în lume ! Pentru ce amicia nu se va schimba ? numeroasele ocupări nu-ți vor permite să vii, astfel mă resemnez a nu te mai vedea poate niciodată. Către acestea proiectid ce aveai de a veni printre noi ne făcuse mare plăcere. Noi suntem așezate aici pentru viață și dacă ar trebui să părăsesc acest loc, în contra căruia murmur de multe ori, ei, bine \ m-aș crede mai nefericită decît oriunde. Mă bucuram de apropierea primăvereh

„Ți avea în toți anii o înrîurire binefăcătoare asupra
mea; dar, în acest an, nu știu pentru ce nu mă mulțu-
mește, poate că sunt bolnavă și din aceasta văd toate în
negru ? Să sperăm că va trece !

Am citit în aceste zile cu Caterina poeziile lui Victor
ftugo. M-au încântat. Sunt frumoase și sunt sublime ! și
și toate astea sunt atât de simple. Subiecte din viața
reală : nici o exagerațiune. Sper că o să lucrez mult în
vara aceasta cu piano; dar nu voi avea vreo stavilă ?
este probabil, pentru că aceasta este un lucru ce-mi face
plăcere ! sunt două oare dupe miezul nopții, câtă dar a
termina aici. Adio. Îți strîng mîna."

Această scrisoare, al carii original există și se poate
arăta, făcu pe Alexandru să plece îndată. „Curios lu-
cru ! observa el pe cale. A auzi vorbele, scrierile Elenei,
citeodată, ar crede cineva că mă iubește, și cu toate ace-
tea nimic !... Eu am devenit amicul său cel mai bun,
confesorul său, protectorele său, în fine, un lucru de
care Elena are trebuință ca să exprime tot ce sufletul
ei are mai intim !"

Către seară el ajunsese la Fănești. Aceste dame îl în-
tîmpinară cu o politeță la care el nu se aștepta. Venirea
lui făcu mai multă impresiune asupra postelnicului
George, care, îndată ce-l văzu, îl luă în brațe și îi zise :

— Bine-ai venit... avem să facem o speculare îm-
preună ?...

Elena nu-i zise nici o vorbă, nici despre scrisoarea ei,
nici pentru lungă nearătare acolo. O află mai rezervată
decît totdeauna. Alexandru nu înțelegea că tocmai această
rezervă era un semn care ar fi trebuit să-i facă mulțu-
mire. El luă lucrul pentru răceală. Observă pe Elena
[că] evita toate ocaziunile de a rămînea singură cu dîn-
sul.

»Se teme oare de mine ? mă crede indiscret ?... se în-
treba Elescu. Ce poci să-i zic ?... o declarațiune ?... dar
Pentru ce să se teamă, de timp că ea este indiferentă ?..."

El se perdea în conjecturi.

A doua zi după venirea sa, Alexandru era în chioșc,
singur.

Elena veni aici cu Caterina. Dar abia se așezară *j
incepură să vorbească. Caterina se scoală și se duce să-și
aducă un obiect la care lucra.

— Caterina ! îi zise Elena, nu mai lucra, căci o \$5
mergem la masă îndată.

— Voi să arăt d-lui ce am lucrat, zise ea, și pl.g
jucînd.

— Ce fac la București damele care erau aici ?
trebă Elena.

— Puțin le-am văzut pe unele ; pe altele nicidecum.
Pe altele nici nu le salutăm.

— Rău ! zise Elena. Cine nu te cunoaște cum te cu-
nosc eu, poate să ia această purtare de lipsă de educare.

— Nu-mi vorbi de acele clame ! le urăsc !... Scrisoarea
ce mi-ai trimis în urmă este tot ce poate cineva mai bine
cugeta, simți și exprima. Zici lucruri de natură a fărîna
inima unui om...

— Da ?... în adevăr îmi aduc aminte... faptul unei
impresiuni momentanii : eram bolnavă. Te autorizez să
o iei astfel, numai astfel, și să rupi scrisoarea...

— Voi urma dupe ordinul ce-mi dai... nu este nimic
care să nu fac, ca să-ți placă...

— Ai astăzi o politeță nesuferită !... damele de la
București au făcut mult...

— Nu le vedeam, am zis... Am făcut cunoștință cu o
domnișoară Măria !... Fiica lui C... N..., gingașă ca roua.

Elena rîse.

— Pentru ce rizi ?...

— Faci niște comparațiuni !... apropo, ești poet, cel
puțin de simțiminte... Am să-ți fac o observare... ești
prea ideal, te depărtezi prea des de natură, intri prea
mult în Olimp... Viața reală are mai mult interes decît
acea lume a imaginațiunei unde tot răpește prin frumu-
sețe, dar unde nimic nu face să miște inima...

— Nu sunt poet... nici nu voi să fiu... un poet este
un lucru ridicol...

— Domnișoara Măria ți-a inspirat aceasta ?... zi...
Elena și, sculîndu-se, voi să iasă.

— Unde te duci ? o întrebă Alexandru. Șezi inca-
te rog...

— Bărbatǎ-meu vine acasǎ... auz strigǎtul poștașilor. g. dusese la un sat în vecinǎtate... însoțește-mǎ și oferǎ-mi brațul.

Ei plecarǎ din chioșc. Pe cale, Elena îi zise încǎ :

— Nu spune cǎ am fost în grǎdinǎ... M-a oprit a mǎ coborî acolo de cînd am fost bolnavǎ... Apoi luînd un ... voios, adaogǎ : Voi sǎ te învăț a minți !

— împreună priimesc a minți, chiar daca ar trebui toatǎ viața sǎ nu fac decît sǎ minț.

— Știi cǎ eu astǎzi cred cǎ ai putea sǎ-mi fii profesor în arta de a minți ? îți aduci aminte ce-mi ziceai, sunt cîteva zile ? imi ziceai cǎ inima-ți e moartǎ ; nu poți sǎ iubești ; nu ai văzut nimic în lume mai frumos, mai dulce, mai ideal, și o mulțime de alte adjective pe care nu le mai țiu minte, și cǎ, cu toate acestea, ai rămînea rece însuși pentru mine... Cum se face sǎ-ți pierzi capul pentru domnișoara Mǎria ?...

— Ești crudǎ !...

— Și fǎrǎ inimǎ ?... o femeie fǎrǎ inimǎ. Nu este aș a ?

— Eram nebun cînd am zis acele vorbe.

— Așadar, mărturisești cǎ domnișoara Mǎria este o minune ?

— Mǎria ?... Dumnezeu ! de unde a rǎsǎrit aceasta !...

O tăcere urmǎ acestor vorbe. Nici unul, nici altul nu cuteza sǎ o întreprupǎ. Elena zise lui Elescu cǎ s-a înșelat, nu este bărbatǎ-sǎu. Caterina îi întîmpinǎ cu o fațǎ de perinǎ ce broda. Alexandru făcu elogiuri Caterinii pentru talentul cu care brodase acest obiect.

— îți place ? întrebǎ Caterina. Este pentru d-ta... Am lucrat-o împreună cu Elena...

— Ce mincinoasǎ!... zise Elena, apărîndu-se.

Ei rămaserǎ citetrei pe balcon. Vorbirǎ despre lucruri banale.

Caterina se duse sǎ-și depuie lucrul în camera sa.

Alexandru era gînditor, tăcut.

— Ce ai ? îl întrebǎ Elena.

— Nu voi mai putea trăi fǎrǎ sǎ te văz ! strigǎ el cu ochii plini de lacrimi.

— Dupe aceasta ce are sǎ mai vie ? întrebǎ Elena
"Aînd, îmi faci o declarație în formǎ.

— Ești viața mea ! fericirea mea ! te iubesc ca viața ca fericirea... Elena, Elena! te iubesc cu patimă!...

— Nu ! zise Elena. Fără nici o patimă !... Patima nu implică ideea de amicie !...

— Amoare ! ataiicie... zise Alexandru. Ce-mi pasă a,, mele. Oh ! femeile ! ce fac din acest simțimint divin oh, artă geografică cu despărțiri, hotare.

— îmi zici că mă iubești ? răspuse Elena. Pentru ce mă iubești ? nu trebuie să mă iubești !...

— Dumnezeu a voit, zise Alexandru.

— Dar eu nu voi ! răspuse ea, sculindu-se. Vino dupe mine ! urmă ea.

Alexandru se duse dupe dînsa. Elena îl introduse în camera unde era fiica sa.

— Vezi acest copil ce doarme ? este fata mea. Privește cît este de frumoasă ! Dacă timpul nu o va schimba, va fi o frumusețe... Cînd va apărea pe strade, în saloane, în sărbători, toți ochii se vor îndrepta către dînsa, ca să o admire, ca să o laude. Dar această lume, ce va admira frumusețile sale, poate adăoga : „Ce păcat ! este fiica unei femei fără principe... unei femei care a iubit un om ce nu era consortele său." Iată ce-i va zice lumea, iată ce voiști ca să-i zică, și pretinzi că mă respecti!...

— Dumnezeule !... dar amorul meu este curat ca cugetările tale, nu-i voi cere niciodată a sacrifica datoriile conjugale...

Elena surise.

— Credeam mai multă speriință de inima omenească !... Am citit în romanuri, am auzit în gura oamenilor, indivinind amorul pe care îl numește platonice ; incriminînd amorul pe care îl numește senșual.

Sărmanii observatori ! nu este decît amicia și amorul.

A iubi este destul spre a face o crimă. A iubi este a se da ; dacă ocaziunea se așază între aste două, orice femeie trebuie să cază. De se întimplă altfel, acea femeie se înșală singură, înșală pe amantul ei : nu iubește. Iată dar ce îmi ceri ; o crimă... oh ! dar dacă aceasta ar fi vreodată... aș muri !

— Vă caut pretutindeni, zice Caterina ce intră în camera copilii.

— Vezi această copilă, domnișoară ? îi zise Alexandru. Cît este de frumoasă ! Cînd va vea optsprezece ani,, cînd va apărea pe strade, în baluri, în sărbători, toată lumea va admira, va lăuda frumusețile sale... Nu va fi desul. Oamenii vor zice încă : această fată va fi încă o virtute, căci mămă-sa a fost virtuoasă.

Alexandru apăsa pe vorbele din urmă. Elena înțelese simțul acestor vorbe ce era : „Voi muri ; dar tu vei rămînea'castă ca Dumnezeu !" Aceste vorbe fură pentru dînsa o lovitură dureroasă.

— Ce idei curioase ai astăzi ! zise Caterina lui Alexandru.

Și ieșiră citetrei în balcon. Alexandru căută a fi voios. Se sili să vorbească, să rîză. Dar rîsul lui făcea rău. Elena înțelese și tremură. „Oare va pleca ?" se întreba ea.

Alexandru tăcu deodată.

— Sărmană umanitate ! zise el. Nu-ți era destul relele* la care natura te-a supus ? a trebuit să născocesci tu însuși alte suferințe mai teribile, prin legi ce ai făcut !..

— E nebun ! zise Caterina cu mirare.

— Mă gîndeam la unul din amicii mei din streinătate-care s-a spînzurat pentru că iubea o femeie.

Elena deveni palidă.

— S-a spînzurat pentru că iubea o femeie ?

— Astfel îmi scrie de la Fiorința... o femeie măritată !

— Devine interesant, zise Caterina. Dar nu văz pentru ce s-a spînzurat.

— Pentru că femeia era măritată și nu va să calce datoriile sale.

— Ah !..

— Femeia a făcut bine ! zise Elena.

— Măritagiul este fapta oamenilor; amorul este fapta lui Dumnezeu, femeia a fost pedepsită, căci a respectat legile oamenilor mai mult decît legile providenții, zise Elescu.

— Cel ce s-a spînzurat a făcut rău, zise Elena. Acela " avea puterea de a suferi. Deci nu a fost demn de ^orul amantei sale.

în acest moment, postelnicul George se înturna, și Elena merse înaintea lui.

— Ia seama, zise Caterina lui Alexandru. Iubești pe Elena... și mi-e teamă să nu te spînzuri !...

— Iți inchipuiești aceasta ? răspuse Elescu, care roși și inclină capul.

— Este oare un lucru peste putință ?... Eu, femeie încă sunt înamorată de dînsa... Mulți s-au înamorat cu patimă... dar n-au reușit, este o inimă ce nu se deschide decît la amoroarea fiicei sale... nimic nu poate să o atingă. Dacă vei avea nefericirea să o iubești și încă să i-o spui vei fi pierdut...

— In adevăr ?... nu este pericol.

— Cum ?

— Nici nu mă voi înamora, nici nu-i voi spune.

— Ha ! ha !... strigă postelnicul venind aici. Iată tinerii împreună... Ca doi porumbei... pereche plăcută !... nu vă derangeați !... bună ziua, Alexandre, nene ! uf !... Sunt ostenit... am alergat printre grîu... așa se ciștigă paralele.

Caterina se roșise și gongonea. Alexandru surise.

— Nu-ți place ? nu e așa ? Ce se potrivește !... Ia nu mi te supăra !...

— Ești nesuferit ! zise Elena necăjită.

— Aide !... nu este nici un rău... nu știi ce suflet îngeresc este această fată... nu sunt două ca dînsa în amîndouă țările... Dar rămîneți, că eu mă duc să număr banii cu arendașii... Ah ! astă-seară o să vie Zoe cu alții... Vă vestesc...

— Zoe ? zise Alexandru.

— Nu o iubești ? întreabă Caterina.

— Mi-aduce aminte de iaduri !... Nu numai atît... dar crede că rău face Elena de o primește pe aici... Am o presimțire că această femeie îi va face un mare rău... într-o zi am suprîns-o aruncîndu-i niște căutături ce sunt proprii numai ucigătorilor înainte de a lovi prada lor !... Să zicea la București că o nouă intrigă... Se vorbea de un june de la Moldova ce i-a fost prezentat și care petrece zilele în salonul ei... dacă nu mă înșel, mi s-a zis că are să vie cu el aici...

Nu ar fi rău, un moldovean... Sînt curioasă să văz
un moldovean ! mi sã pare cã sînt toți cu capul de zim-
bru ! O glumã...

— Care este de naturã a face mult rău.

— Rãu ?... mã retractez...

— Mai bine !... Sã nu repetãm noi cel puțin expre-
siunile de urã sau de ridicul ce enimicii națiunii romãne
rãspindesc în lume...

— Și pentru ce iar atîta temere?... în Italia, locui-
torii dintr-un sat sunt oarã mai scrupuloși pentru cei
din alte sate italiene decît muntenii pentru moldoveni
sau moldovenii pentru munteni ? Uiți cã ceea ce se în-
tîmplã între cei doi din urmã, se întîmplã asemenea între
locuitorii din România mare și cei din România micã ?
Oltenii cu treizeci și șase de masele. Ți-aduci aminte pro-
verbul ? Poate cã interesã politice au fost cauza acestor
uri ; dar iarã crede cã este un lucru natural sã existe.

Elena veni acolo.

— Știi, Elena ? zice Caterina. Vine Zoe și aduce cu
dînsa un june moldovean !

— Ce idee !...

— Ascultați ! zise Alexandru, nu auziți în depãrtare
strigãtele de postași ?...

— Mi se pare, zise Caterina, da... da... acum sã aude
bine.

— Ce bucurie simte domnișoara ! zise Alexandru. Ar
zice cineva cã i s-a urît aici cu societatea celor de față.

— Poate, zise Caterina.

— Are dreptate, zise Elena. în loc sã fii voios îi
vorbești de spînzurați !...

— Nu se ucide nimeni pentru amor... zise Caterina.
Și se puse sã rîzã cu plãcere. Uitați-vã la Bar, adorato-
ri meu, urmã ea. Știți ce mi-a zis odatã ? cã se omoarã
singur. „Ce-mi spui mie ? îi rãspunsei. Sã te omori sau
sã nu te omori, totuna îmi face !...” Atunci el, furios,
zise : „Voi muri !...” și plecã fãrã pãlãrie. Peste trei zile
trimise sã-și ia pãlãria de la noi. Seara era la bal. „Ce,
sã trăiești ?” îl întrebai. „Ca sã-mi rãzbun”, rãspunse

RANU

Trei trăsuri intrară atunci pe poartă. Era Zoe, principi^ pesa Iordache, Georges și Ioan copistul, sub nume de Ranu din Moldova. Zoe se înturna către Elena și îi zise •

— îți prezint unul din amicii mei, d. de Ranu din Moldova.

Elena îl priimi cu politeță... Acest Ranu fuse prezentat Caterinii ; făcu cunoștință cu Elescu, cu postelnicul, și deveni cu toții familiar.

— Este bogat ? întrebă postelnicul pe Zoe.

— Foarte bogat, răspunse ea.

Ranu păru un om original. De când în când lăsa să se vază niște maniere grosolane, niște expresiuni comune. Cei ce-l cunoscură crezură că astfel era manierele și expresiunile moldave.

Se observă încă de câte ori acesta zicea sau făcea câte ceva, se uita către Zoe ca când ar fi cerut aprobarea sau dezaprobarea ei. Se văzu încă de multe ori șoptind cu Zoe. Lumea începe să bănuiască un mister între amândoi.

Postelnicul, văzind aceasta, nu putu răbda fără să zică lui Georges și lui Elescu :

— Se vede că Zoe aruncă acum plasa prin Moldova !..

în dimineața viitoare Zoe vorbea cu Ranu. Ea îi da instrucțiunile sale astfel :

— Ai văzut care este dama... este tinără, frumoasă... •este ceva care trebuie să te atragă... nu perde timpul, însă să faci astfel ca în zece zile să te iubească... Caută de-i fă curte... Nu declarații deodată... cu încetul... Spre exemplu, laudă tot ce este aici, moșia, casa, meniagiul... Miră-te de meritul ce-i afli ca să șează la țară ; laudă-i virtuțile, frumusețele, spiritul, inima ei ! este femeie ! și când vei căpăta amicia ei prin aceste laude, atunci -spune-i că o iubești, că ești nefericit...

— Voi face întocmai, răspunse Ranu.

— Caută de începe astăzi... timpul este scurt.

Astfel se vorbiră ei. Și Ranu cobori în grădină * -chiosc, unde era Elena și alți oșpeți.

El schimbă câteva vorbe cu principesa Iordache, apoi trecu și șezu lângă doamna casii.

Ce locuri frumoase ! zise el. Moșia aceasta este un rai... casa aceasta, cu grădina, tot ce poate vedea ci-
..va mai plăcut.

— Exagerați, domnul meu, zise Elena.

— Dimpotrivă... doamnă !... Moldova are multe moșii frumoase, dar așa moșii nu cunosc în țara mea... în scurt, aici este un loc feeric, tot mă încintă și mă răpește... permiteți-mi, doamnă, a vă spune că regina acestor locuri adaogă fermecul lor ? în adevăr, cite lucruri nu avem . admira aici ?... Virtuțile d-le sunt cunoscute pînă în Moldova... și frumusețele cu care natura v-au înzestrat sunt admirațiunea tuturilor românilor... Sunt un om cu totul pozitiv... Nu exagerez niciodată... Ceea ce zic crez, ceea ce crez are un temei. Am zis că ești o minune de frumusețe în această țară ? este un adevăr... nu mă mir de toată această lume ce vă pronunță numele cu respect, ce vine aici ca în pelerinagiu să vă vază, să vă adoare...

Elena nu știe ce să cugete. „Oare acesta va să rîză de mine sau este unul din acei nebuni ce mă turbură de multe ori prin indiscrețiunile lor ?” își zise ea.

Natura cînd împarte favoarele sale la oameni nu ține socoteală de nimic. Ranu, sau mai bine Ioan lacheul, fusese favorat cu multă prodigalitate.

Elena se uită la dînsul să vază daca putea citi în fața lui ideea ironiei. El era serios. Ea văzu o figură frumoasă, pe care nu putu a se opri de a nu o admira.

GELOZIE

Alexandru găsi că Elena vorbește prea mult cu acest nou-venit, că prin urmare îi place a vorbi cu dînsul Pentru întia oară el simți o gelozie profundă ca și amotm1 său pentru dînsa. „Acest om este frumos ! zise el. Cine poate să știe daca Elena nu se simte atrasă către dînsul?... Iată cum îl caută!... îi vorbește încet!... Ce zice ? negreșit ceva care nu poate a-i spune tare... Oare u il cunoștea mai înainte ? Să poate... O, femeile !... dar Pentru ce nu se scoală de acolo ?... Elena este o femeie a toate celelalte ; o cochetă... Voi pleca de aici... nu voi o mai văz... o urăsc...”

în fine, Elena se sculă și merse lângă principesa lordache.

— Cum găsești pe acest june ? întrebă principesa.

— Foarte bine, răspunse ea, aruncînd o căutătură către Alexandru.

Atunci principesa se puse a face elogiurile lui Ranu, astfel încît, după dînsa, natura nu făcuse nimic mai perfect în lume.

— Mi-e f-rică de mine însumi ca să-l privesc ! zise ea Elenei.

Aceste două femei, Zoe și principesa lordache, făcură lui Ranu, înaintea damelor, o reputațiune de omul cel mai perfect din lume. Ele începură a-l crede astfel. Bărbații ei însuși crezură ; nimeni nu cuteza a zice contra. Toată ziua și seara aceea se trecu cu convorbiri. Ranu fuse obiectul admirațiunei femeilor, geloziii bărbaților. Alexandru trecu restul zilei într-o pădure vecină. El nici nu păru la masă. Cînd se înturna acasă, întîlni pe Elena pe scară. Ea nici nu-l întrebă unde a fost, răceala ei umplu inima lui de bănuieli... Salută cu politeță și trecu înainte.

Apoi merse în salon.

— Vino lângă mine ! îi zise Caterina. Unde ai fost ?

— în satul din vecinătate.

— Te-am așteptat cu masa... Se puseseră toți să mănînce și nimeni nu băgase de seamă că lipsești... afară de mine... La masă, acele două dame te-au atacat cu furie!... Ce le-ai făcut de nu pot să te sufere?... Eu te-am apărat... mulțumește-mi.

— Nimeni nu s-a gîndit la mine ; m-au atacat : m-ai apărat !... îți mulțumesc de o mie de ori... Era datorია stăpînii casei să mă apere !

— Elena ?... era ocupată cu oșpeții.

— Spre exemplu ?

— D. Ranu, ce ședea lângă dînsa, îi vorbea mereu și trebuia să-i răspundă.

— Cum găsești pe acest Ranu ?

— Nesuferit !... mai comun decît Bar. Se studie cît poate ; dar are maniere de lacheu... îți voi încredința ca eu am văzut această figură undeva și nu poci să-mi aduc aminte...

— Dar d-na Elena cum îl găsește ?

Elena ? ea găsește pe toți bine...

Și mai ales pe acest Ranu !

— De unde vei să știi ?... n-am întrebat-o.

— Ei cochetează împreună.

— Ești nebun !

Mai târziu Alexandru se apropia de Elena și îi șopti o frază din scrisoarea ei :

— „Toate se schimbă în lume, pentru ce amicitia nu se va schimba ?”

Elena se înfiora.

Ce zice ? Dumnezeul meu !” se întrebă ea.

El nu mai zise nimic și se duse lângă Caterina.

„Ce va să zică aceste vorbe!... este gelos? și de cine?... nu știu... gelos? dar eu nu i-am dat dreptul de a-mi spune că este gelos... aș voi să plece!... trebuie să plece!... Apoi, șezând pe un scaun: „Sunt nefericită”, își zise ea.

Alexandru se retrase în camera ce-i era destinată, sub pretext că este indispus.

Gelozia este un simțimint egoist. Ea este patima în temerea ce are cineva de a vedea altul posedând obiectul care dorește. Către acestea ea este ceialtă fază a amorului : totdeauna este în proporțiune cu dînsul. Unii au prezintat acest simțimint ca un monstru care devoră amorul. Această cugetare este profundă, deși ea pare că mărește și înflăcărează amorul deocamdată ; dar sfirșăște prin a-l devora mai târziu. Alexandru era gelos. El se aruncă pe pat și acolo se puse să verse un riu de lacrimi.

„Nu sunt iubit, își zicea el. Sau, ceea ce este mai trist, am fost cîteva zile... și nu mai sunt... Astfel sunt oare toate femeile?... atunci ce diferență mai există între femeile binecrescute și cele ce se dau pentru bani ? Și cum toate femeile nu vor fi astfel, dacă Elena ea în-
°e se tîrăște în viciu, tot acela a făcut și sufletul acelei
°e apare încununată de toate virtuțile... Amor, sinceritate ! Statornicie!... Vorbe deșerte, ou care moraliștii se
°șală sau înșală pe ceialți !... înapoi, iluziuni minci-
°ase !... Să tacă aceia ce ne spun că viața are fermece !..

Ei sunt enimicii cei mai mari ai omului !... nu este nimic bun aici în lume!... Minciuna, trädarea. Iatä natura sufletului omenesc !... omul ce nu ar minři și nu ar trädä pe amicul säu, o zi, o singurä zi, societatea l-ar trimite la închisoare ! iatä maxima ce ar trebui sä știe toři aceia ce inträ în viață... Astfel ca perderea iluziunelor, în urmă, sä nu le parä prea dureroasă !... Tot este înșeläciune pe pämint... toři înșalä sau se înșalä !... Ce este mai inocente, mai sincer, mai cast în lume ? Sufletul unei tinere fecioare. Ei, bine ! această fecioară ce jurä credință mirelui säu la poalele altarului încă înșalä se înșalä !... Elena era idealul gindurilor mele ; și acest ideal era sublim ca Dumnezeu în ochii celor credincioși!... Ea înșalä pe soțul säu pentru amantul säu... și astăzi înșalä pe amantul säu pentru un necunoscut ! femeia ce trädäzä o datä bärbatul, va trädä pe toti amanții säi ! iatä ce trebuie sä afle această turmă de vite ce se cheamä amanți !..."

Alexandru era nedrept ; dar el vedea lucrurile sub colorile cele mai negre atunci. El credea acum cä fusese iubit și trädät. Ideile se succedau la dînsul cu repeziciune. Sistemul säu nervos era într-o stare de iritațiune aproape de delir.

„Dar ce am făcut, Dumnezeule, urmă el, sä merit o loviturä atît de crudä?!... Această inimä este acum färämätä ! atita mai bine... și cu toate astea... oh, sunt nebun !... această femeie... dar o iubesc încă ! această femeie ! da, ea este viața mea, religia mea... Cum mai poci iubi viața, dacă amorul ei nu mai înfrumusețează zilele ce sä succedä ? Cum mai poci iubi pe Dumnezeu cînd o parte din strălucirea lui a devenit atît de urîtä !...”

Frigurile îl prinserä, cäzu în delir : lovitura ce primise era crudä în imaginațiunea lui.

Elena se informase despre dînsul. I se spuse cä s-a dus sä se culce.

„Astăzi nu a venit la masä... acum se culcä așa de timpuriu ? o fi poate bolnav !” Ea trimise atunci pe doica care o crescuse, sä intre în camera lui Alexandru, „vazä ce are. Doica se duse la dînsul. Il găsi culcat pe P^{er} cu fața în jos. Perna ce ținea sub frunte-i era urlä de lacrimi. Doica puse mîna pe frunte-i, fruntea ardea.

Este bolnav, zise ea. Ce păcat !... un om strein... fără fliurnă, care să-l îngrijească... fără nevestă... Nimeni nu a să știe de dînsul!... Dar vorbește! Ce zice?" Doica ascultă și aude vorbele ce zisese : „Sunt nebun ! Elena... jar o iubesc încă !... dar ea este viața mea ! religia mea ! dar cum mai poci iubi viața dacă amoirul ei nu mai înfrumșează zilele ce se succedă ? cum mai poci iubi pe Dumnezeu cînd o parte din strălucirea lui a devenit atît de urîtă !..."

Doica merse și raportă Elenei aceste vorbe, precum și starea în care l-a găsit.

— E bolnav, zise Elena, trebuie să-l îngrijim. Du-te, mamă, deșteaptă-l, roagă-l să bea un ceai... Spune-i... spune-i că eu îl rog...

Doica făcu toate cîte i se comandă. Se duse cu ceaiul. Sculă pe Elescu. Acesta deschise ochii. Elena rămăsese lîngă ușa camerei.

— Bea acest ceai ! îi zise doica. Ești bolnav...

— Lasă-mă ! răspunse el.

— Bea, domnule. Doamna noastră voiește să-l bei... te roagă...

La aceste vorbe Elescu surise și, luînd paharul în mină, îl aruncă jos cu dispreț.

Elena văzu această mișcare și fuse silită să-și puie mîna pe frunte.

„Mă iubește!..." își zicea ea, apoi intrăArepede în salon.

Alexandru trecu o noapte de friguri ; cînd se deșteptă, să vărsa zorile. Elena era lîngă căpătîiul lui ; doica la spatele ei. Ele vegheau de două ore acolo ; toată noaptea Alexandru avusese delir și vorbise fără să știe aiurări. Elena știa acum toate secretele sale. Alexandria o vede. Se șterge la ochi — credea că este un vis...

~— Eu sînt, zise Elena, ai fost foarte bolnav...

7~ Ai cugetat la mine !... zise el. Ochii săi se încercă de lacrimi.

7~~ Ești copil ! zise Elena. Dar, neputînd să sufere cele lacrimi și temîndu-se ca ea însuși să nu plîngă, \$ din cameră cu doica.

Elena era în salon ocupată a descifra la piano o piesă
j. muzică, era singură, toți oșpeții, dame și bărbați, erau
j. grădină. Ranu intră aici.

— Ce faceți, doamnă ?

— Mă ocup a descifra, răspunse Elena, o nouă piesă.

Vă place ?

— Dumnezeiască !... apoi jucată de d-ta ?...

— Un compliment.

— Nu !...

Ranu șezu lângă dinsa.

— Permiteți-mi, zise el, să vă spun un lucru.

— Spuneți.

— De unde voi începe ?... își coperi fața în mini,
apoi se aruncă la picioarele ei. Te iubesc ! strigă el cu
pafrimă... din minutul ce te-am văzut, mă consum de
amor și de durefe î... ai milă de mine !... fii bună pe cât
esti frumoasă... nu mă respinge... lasă-mă să sper că
voi fi iubit !...

Elena scoase un țipet. „Iată încă un nebun ! își zise
ea după cea dintîi impresiune, dar astă clată este o im-
pertință, o insultă !” Ea se necăjise în adevăr...

— Scoală, domnule, îi zise ea. Crezi că este destul a
intra în casa unei femei ca să-ți iei dreptul a-i zice
eici ?

Văzind că el nu se scoală, ea ieși repede clin salon și
se duse în grădină.

— începutul nu este rău î zise Zoe, ce asculta la ușă
în camera sa lângă salon.

— Este speranță... răspunse principesa, eu am sfîrșit
totdauna a iubi pe cei care mi-au făcut o declarațiune.

— Ești turburată ! zise Caterina Elenii.

— Această casă este o oroare... o să încetez a mai
Priimi aici...

Alexandru, auzind aceasta, creu că face aluziune la
dînsul.

— Oaspeții au început să te supere î sînt sigur...

— Ești nedrept, domnule ! Cel puțin, zi, unii oaspeți.

— Unii ? dară asta zisei și eu.

Dar acești unii nu ești cl-ta...

Nici eu ? zise Georges.

Nu este vorba de amici...

Elena era supărată : „O asemenea cutezare, își i... ea, este o insultă... Ce voi face?... caută a spune bărbat-meu ?... oh! niciodată!... ar fi un scandal... trebuie să fac astfel încît să plece..."

Pe de altă parte, în acel moment Ranu raporta celor două intrigante scena ce avusese cu Elena. Ele îl aprobă și îl îndemnară să meargă înainte.

— Ce te temi ? îi zise Zoe. Toate femeile se supără cînd amănții le mărturisesc pentru întia oară că le iubesc... nu este însă nici una care, cît de crudă s-ar arăta către acela ce o iubește, să nu compătimească cu dînsul să nu simtă ! înainte ! mîne vei reîncepe atacul... prelfă-te că suferi.

Asfel fură cele din urmă recomandațiuni.

O ÎNTÎLNIRE

Alexandru căuta timpul priincios ca să ceară o explicațiune Elenei, dar nu era nici un mijloc.

— Voi să-ți vorbesc la o parte, zise el Elenei.

— Să mergem prin parc, răspunse ea.

Ei plecară amîndoi pe aleele parcului. Seara începuse să se coboare. Era o seară de mai, fragedă și parfumată, ca sărutările unei copile tinere. Luna se rădica în depărtare, mare, rumenă și rătundă, și revărsa torente de lumină pe pămîntul întunecos. Un vînt dulce legăna cu voluptate frunzele arborilor, gemetul depărtat al rîului se îngîna cu strigătele călătorilor întirziați sau cu lătratul unui cîine deșteptat din somnul său.

Inima lui Alexandru era plină de amor și de amărăciune.

— Ce ai să-mi zici ? il întrebă Elena.

— Știi că nu am iubit niciodată și știi că te iubesc !

— Nu voi să știu ! Dacă aceasta este ce vei să-mi zici, atunci lasă-mă să mă întorc !...

— Poți să mă ascuți fără temere... ceea ce voi a-t spune astă-seară nu se va repeta niciodată... mîne pi-e și nu ne vom mai vedea... oricare ar fi patima ce ai pu* : să inspire sufletului meu, voi găsi puterea de a părăsi această țară...

Nu este acesta sacrificiul ce îți cer... ar fi puțin...
...i să te văz totdeauna ca pă un amic... nu mai mult.
lată puterea ce doresc să ai.

— Aceasta este virtutea... nu poci să o am...

— Pentru ce a trebuit să mă iubești?... viața mea era liniștită, vei să o turburi! reputațiunea mea era curată, vei să o vestejești? însuși erai fericit, ai voit să suferi!... iubește-mă ca pă o amică... șezi totdeauna cu noi!...

—! Ceri lucruri neputincioase!...

— Vai! o știu foarte bine!... Ieri pentru ce ai fost supărat? ești poate gelos? aceasta este o insultă amară pentru mine; însă cine ți-a dat dreptul să fii gelos? ti-am dat eu parola mea că te iubesc și-ți voi fi credincioasă? și atunci ți-am dat în adevăr ocaziunea de a mă bănuși?... ți-am inspirat o patimă? sint nefericită pentru aceasta!... dar nu se poate oare să faci totul spre a o stinge?... pentru ce nu ai iubit o altă femeie?... o femeie ce ar fi putut să te iubească?... eu, numai eu sint în lume?... imi zici că nu este femeie mai perfectă decit mine, nu este suflet mai sublim decit al meu, zici că fără mine nu mai poți trăi, toate acestea sint visele unei imaginațiuni aprinse; mine se vor stinge, mine vei roși poate că ai avut asemenea vise!... strînge-ți toate puterile asupra-ți!... gîndește-te că sint femeie, că eu însumi poci să slăbesc, să caz; gîndește-te că poți să mă pierzi, să mă sacrifici... ai milă de ceea ce iubești!

— Elena mea! striga Alexandru. Este tirziu!

— Tirziu?... ei, bine! atunci pleacă mine, pleacă îndată, nu te mai înturna... și îți voi dovedi eu, o slabă femeie, că voi avea puterea de a suferi, de a mă consuma, de a muri!...

— Ce zici? strigă Alexandru. Elena mea! dulcea mea frumoasă!... o, repetă aceste vorbe! bine am auzit?... mă iubești?...

— Te iubesc ca să mor! răspunse Elena.

— O, suflet dulce și sublim!... ce vorbe ai pronunțat! Ele răsună în urechile mele ca concertele îngerilor!... ergeți, ore de fericire!... a trebuit dar să fii fericit în țeastă vieață!... dulce este fericirea!... acum imi place ^a trăiesc!... viața, nu este nimic mai dulce decit viața!...

Pune-mi încă o dată că mă iubești! dar teme-te de a o

spune prea dulce, căci poate să mor de fericire, sau, mai bine, fă astfel ca să mor pînă ce minutele de fericire r. se opresc în cursul lor : căci mine poate... dar pentru ce ne vom gândi încă la suferinți ?

Elena se uita la Alexandru cu admirațiune. Vorbile lui îi făcea plăcere și totdeauna o înspăimîntau. Ea însuși niciodată nu iubise. Inima ei se deschise și amorul său arzător se răvârșa ca un torent ce, constrîns în sînul stîncilor, află pînă la sfîrșit o ieșire.

— Mă desprețuiești poate, Alexandre, zise ea, „h” spune că nu este așa !... tu mă scuzi că am avut această slăbiciune ?... spune-mi că nu am iubit niciodată, că sînt tînără, că am dreptate să te iubesc ; născocoște, minte dacă va trebui, ca să-mi dai cuvinte că poci să te iubesc' căci, vezi tu, încep a crede că sînt o femeie criminală !

— Elena mea ! dară ai avut dreptate să mă iubești !... criminală zici tu ? pentru ce ?... nu, sufletul meu, ești divină !... lumea ar trebui să ți se închine.

— Ce-mi pasă lumea ! zise ea. Tu... mă respecti ?

— Te respect și te ador ! zise Alexandru... nu știi, sufletul meu, că eram certat cu această lume și tu ești cauza de m-am împăcat ?... o lume ce are în sînul ei o ființă atît de frumoasă, poți să nu o iubești ?...

— Dar cînd această ființă este slabă ? ca mine ?

— De unde ați luat că trebuie a desprețui pe cei ce ne iubesc ?... cine cutează să facă această lege contra legilor naturii ?... acolo unde această temere ar avea cuvînt să existe, acolo, sufletul meu, nu este amorul cel sincer, cel răspectuos.

— Spune-mi încă aceasta... voi ca amorul tău să fie sincer și respectuos !... oh ! sînt exigintă... voi să mă iubești cum nimeni încă nu a iubit... cum devotul iubește pe Dumnezeu... voi să uiți cerul și pămîntul pentru mine... să te uiți pe tine însuși...

Alexandru era transportat de fericire ; ei ședea pe o bancă, el îi luase o mînă și o strîngea cînd pe inima lui. cînd pe buzele lui inflăcărare. Vîntul dulce sufla și „” corea fruntea sa arzîndă. Natura ea însuși părea că „” află în momente de voluptate.

— Oare cugetat-ai încă la mine de cînd te-am ^ zut?... asta să fie grija ta!... privește-mă !... cit ești .

frumoasă! cît ești de poetică !... Dacă vreodată sufletuB lui Dumnezeu ar lua o formă de argil, ca să se arate oa-
menilor, ar lua forma ta, Elena ! sufletul tău este un par-
fum ce ne îmbată de fericire ! cugetările tele sînt suave-
e visele fecioarelor ; sentimentele tele sînt calde ca ra-
le soarelui de mai !... o, lasă-mă a mă îmbăta de amo-
rul tău !... natura ea însuși iubește, ea pare că ne pri-
vește și ne zice, grăbiți-vă, iubiți ! căci mine poate nu
veți mai fi !... varsă sufletul tău în sufletul meu !... cine
poate să mă despărță de ceea ce iubesc ? cine poate des-
părți buzele inflăcărare ale călătorului arse de friguri
de apele reci ale fintinilor ?...

— Alexandru !... mă sperii !...

— Omul nu trăiește decît în timpul cît a iubit... dacă:
ar trebui a ne deștepta din acest vis dulce vreodată, faci
cerul să ne deșteptăm numai spre a cobori în mormint !...
lasă-mă să sorb parfumul desfătător al suflărei tele !
lasă-mă să mă îmbăt de sărutările tele !...

Cerul și pămîntul păreau că se confundă "; buzele celor
doi amanți se întîlniră într-o sărutare voluptoasă, sen-
zațiune cerească !... ,

— Alexandre ! zise Elena. Să plecăm de aici... oas-
peții ne așteaptă...

— Să plecăm, zise Alexandru.

Plecară către casă.

Aceea fusese o noapte dulce pentru Alexandru. Era
iubit de singura femeie ce era în lume, dupe gîndul său.
El adormi legănat de iluziuni de fericire. Elena însă trecu-
toată noaptea în rugăciune. Ea se ruga ca să se stingă în
mima ei amorul ce o coprinsese, sau să i se dea puteri
de a rămănea curată. O idee o consola. Spera că Ale-
xandru o să plece și astfel va evita orice pericol.

Cele dintii raze ale soarelui găsiră pe Alexandru în
grădină. „Aici, zise el, arătînd o canapea de lemn, buzele-
ei mi-au zis că mă iubește ! aici i-am dat întîia săru-
tare !... vai ! această sărutare va fi oare cea dintii și cea
după urmă ?... ce crudă ar fi fericirea dacă ar fi atît de
scurtă !..."

El se duse în chioșc. Acolo găsi pe Caterina.

— Ești bine ? îl întrebă ea.

Sînt fericit, îi răspunse el.

— Ferice?... gîndește-te bine la ceea ce ziei î... fericirea este o pasere care se pune numai pe arbori verzi și înfloriți... nu ai aceste calități !..

— Ciim ?

— Cu caracterul ce ai ?... este cu neputință să fii fericit !..

— Mă sperii !..

— Ești schimbător; fantoșe; vizionar!... mîne te vei vedea iară plecînd ! ori vei rămînea aici ca să turburi pe biata Elena ce-ți poartă amicia de soră...

Aceste vorbe îl incredințară că amica Elenei știe că el o iubește.

Elena veni aici. Ea întinse mîna lui Alexandru și sărută pe Caterina.

— Bărbat-meu îmi scrie, zise ea, dacă veți voi să mergem la Telega să vizităm ocnele.

— Eu merg, zise Caterina.

— Tu ?... bine ! dar nu este destul... trebuie să mergem toți ca să poci merge și eu... Să consultăm pe ceilalți !.. Vii? întrebă ea pe Alexandru... Caută să vii... alfel voi fi nefericită acolo !..

— Viu, răspunse el.

O CĂLĂTORIE SPRE MUNȚI

Această idee se priimi de toată lumea. Se preparară două trăsuri pentru dame. Zoe se puse într-o trăsură cu principesa și cu Ranu, în cealaltă trăsură se urcă Elena cu Caterina. Alexandru și cu Georges să puseră pe capra caleștei. Dupe două ore de cale, trăsurile intrară în Cîmpina, de aici luară o direcțiune către Brebul. Ajunseră în fine la Telega către miazăzi.

— Nu ai mai făcut nimic ? întrebă Zoe pe Ranu.

— De ieri fuges de mine... mi-a fost peste putință să o mai întîlnesc singură !

— Trebuie să o întîlnești... în această călătorie va fi mai lesne decît acasă... trebuie să te grăbești... timpul trece și planurile mele pot să cază...

— Astăzi voi mai încerca.

Oare acest Alexandru Elescu nu-i face curte? întrebă principesa. Curios om! el nu vorbește cu noi i păcat că natura i-a fost pãrtinitoare!... este sãlbatec!.. i se pare cã este și mîndru... clar defectul cel mai mare e are este simpatia lui pentru ideile și oamenii noi! e boalã!..

•— Boalã! ai dreptate, zise Zoe, este o boalã, nu vezi cã din aceastã cauzã toate lucrurile se paralizeazã?... înșã nu este vina lor!.. cauza rãului este... dar pentru ce voi ai spune?... cu femeile se guvernã un stat; amar acelor domnitori cari nu vor voi sã înțeleagã aceastã maximã!.. damele sunt neîngrijite! Dacă bãrbatã-meu se alegea domn, lucrurile erau sã ia alt curs.

— Dar bãrbatã-meu? era mai sigur, dacă revoluționarii nu făceau cu poporul presiune asupra Camerii.

— Bãrbatã-meu era și mai sigur! este mai cunoscut în țarã...

— Decît bãrbatã-meu? întrebã principesa.

— Mai popular... apoi are și experiențã de lucruri. Ele se uitarã una la alta și începurã a ride.

— Sã lãsãm gluma, principesã, bãrbatã-meu era pentru Bibescu.

— Vorbã!.. Cînd am auzit cã la 24 genarie s-a ales demnul Moldaviei, îți mãrturisesc cã atît m-am mîniat pe *baba-rada* mea, încît, perzînd toiatã rãbdarea, i-am dat patru palme și l-am scuipat. Aceste cãzãturi cred cã ne sacrificãm a trãi cu dinșii pentru ochii lor! Eu, cînd oi perde speranțã de domnie, îl gonesc!.. aceastã speranțã este tot ce poate sã ne dea, alfel, ce așteptãm de la niște ființe ce nu mai sunt nici oameni!.. te încredințez cã atunci am fãcut și alte sacrifice: mi-am lãsat amantul meu, tot cu gînclul cã mã voi face doamnã, rideam de mine însumi vãzîndu-mã silitã sã cochetez cu cãzãtura mea de bãrbat.

— Nu este frumos bãrbatã-tãu, ai dreptate, zise principesa.

— Poate sã se ia de mînã cu al tãu, rãspunse Zoe.

— Nu zic alfel...

Vorbeai de Alexandru?... ar face un amant frumos.

— Este prea simțimintal... nu-mi plac acei oameni. Eu am un capriciu...

- Nu crez să reușești.
- Strică să încerc ?
- Încearcă... Eu voi încerca lângă Georges.

Asfel erau vorbele ce își schimbau aceste două femei. Nu este nimic exagerat : această școală de wnirupți, une există încă. Se personifică în câteva dame care, nu numai sunt priimate în societate, lăsate cu femeile tinere, curate, inocente. Dar sunt văzute cu distincțiune ; inconjurate de respect, de laude de toate familiile ce lumea respectă. Viciul este nobilat, grație societății ! Cu aceste triste datine, virtuțile caută să lase locul lor viciurilor și să se ascunză cu rușine. Oare societatea ce tolera această datină, ba încă o-ncouragează, îi dă prestigiul tonului bun, parfumul romanului, nu este o complicitate cu cei ce profesă aceste principii perzătoare ? nu este din parte-i cel puțin o slăbiciune criminală ? legături de rudenie, pe de o parte, prestigiul ce dă o mare avere, pe de alta, înriură asupra societății privată de principii de moralitate și dau naștere acestui fenomen monstruos.

Călătorii noștri ajunseră la Telega, unde găsiră pe postelnicul. Ei se deciseră să se coboare în ocne. Mai nainte, aceste mine de sare prezintau un aspect înspăimântător : mîna omului, sclavă a experienței practice, săpa un puț în tărîmul sub care se dovedea mina de sare. Din fundul acestui puț urma cu săpătura în toate simțurile, dar totdeauna coborîndu-se pînă ajungea la o lărgime și adîncime extraordinare, pe gura ocnei cobora cu o funie și pe scripete o roată pe care se așeza un om. Asfel se practica intrarea ciocănașilor în ocnă. Condamnații erau datori să lucreze în fundul acestui abis ziua ; noaptea îi scotea. Erau însă o categorie de acești oameni care nu ieșeau niciodată de aici, unii iar care se aruncau în ocnele părăsite. De cîtiva ani minile se făcură pe un sistem european, astăzi este o scară pe care însuși damele pot să coboare cu înlesnire, grație domnului Știrbei ! însă cel mai mare avantaj este că a scăpat de inundațiunii la care mina era supusă înainte.

Damele noastre fură întâmpinate de inginerul Chera-cioni, căruia țara este datoare reforma salutară. Le întrebă dacă doresc să între în mină, principesa și Zo-

refuzară : ceialți exprimară dorința a intra. Atunci toți luară cite o lumină în mână și se puseră a coborî scările.

Ranu urmă îndată după Elena. El profită de ocazia ce i se prezintă ca să repete declarațiunea sa amoroasă. O deelaratiune de amor, coborînd în ocnă, este „va original !

— Doamna mea ! De ieri fugi de mine !... este oare atît de urită fapta mea, ca să mă lipsesc de fericirea de „ți vorbi ?...

— Fapta d-le este pardonabilă... atît numai că trebuie .ă se îndrepteze la altă persoană.

— O, Dumnezeule !... așadar este zis... toată viața mea trebuie să sufer !...

„Sărmanul om ! zise Elena, îmi inspiră dezgust și dispreț !... către acestea el sade încă printre noi și patima sa, mincinoasă sau reală, devine mai tare... mi-e teamă de vreun scandal..."

Asfel cugeta Elena.

Ranu, ce nu simțea nimic, ce juca o rolă din ordinul stăpînă-sii, o rolă cu care începuse a se osteni, nu mai zise nimic. El începuse a stima și respecta pe Elena, și se simțea pornit mai mult în favoarea Elenei decît a Zoei..

„Știu bine, își zicea el, care este rola mea : să fac să mă iubească această femeie. Dar pentru ce ? care este interesul stăpînă-mii ?... Îmi vine a crede că Zoe va să facă un rău acestii femei și se servă de mine, și ce rău ? poate ca să o piarză daca ea s-ar înamora de mine ! nu aș face mai bine să o las în pace și să-i raport ei că nu Poci nimic ?..."

Iată cum se gîndea Ranu.

Călătorii noștri ajunseră în fundul minei, vizitară toate căile, văzură condamnații, vorbiră cu dinșii. Aflară că ei era ținuți în heară, și noaptea, cînd îi scoteau și îi băgau în închisoare, îi puneau cu cite un picior la un butuc mare. Toate aceste tratări barbare pentru că nu j*yea mijloace a clădi închisori solide. Ei aflară încă că •ataia nu se desființase, funcționarii prinși cu abuzuri sî dați în judecată de un minister erau reintegrați de mi-

nisterul ce venea în urmă, și reîncepuseră a abuz. Aceasta făcu să se mire damele.

Nu este nimic de mirat. Se vindecă anevoiă o boală ce intră și se răspîndește în toată întinderea unui corp. Acest rău nu există în cîțiva indivizi, ci mai în societatea întreagă. Era încă mijloc de vindecare dacă regimul n... ar fi adus stabilitatea lucrurilor în țară ; dacă un minister sigur că are să rămîie mult timp, capabil către acestea' integru, enemic al nedreptății și înainte de toate puțin păsător de opiniunile politice ale partidelor de putere ar fi pus interesele generale mai pe sus de interesele de partidă. Stabilitatea fuse lovită de la începutul noului regim ; Adunarea, compusă în majoritate de oameni ce dau preferință ideilor și oamenilor vechi, nu suferi nici un minister. De două ori fuse închisă pentru că ceruse căderea ministerelor ; de două ori alegătorii trimiseră pe aceiași deputați, ministerele se schimbă încă. Dar aceste schimbări de ministere au fost fatale. Pe de o parte Adunarea se juca cu ministerele, nu făcea nici o lucrare, și aceasta sistematiceste ; pe de altă parte, ministerele, ocupate de politică, lăsau la o parte orice lucrare de administrațiune. Abia unele începeau o serie de lucrări, și Adunarea le da vot de neîncredere, ele lăsau locul altora, care veneau să strice tot ce ele făcuseră : să schimbe funcționarii publici bănuți că sunt de ideile miniștrilor precedenți și să puie alții de ideile IOT. Sub acest raport ministerul nu se mai uita care erau capacitatea, integritatea, moralitatea oamenilor ! Erau nedemni, hrăpitori, dați în judecată, condamnați, puțin le păsa, numai să fi avut o coloare politică a lor, erau numiți sau păstrați în funcțiunilor lor. Erau capabili, integri, dar dacă nu erau de coloarea lor, se alungau. Ministerile se schimbau de șase ori pe an, prin iraiare de atitea ori pe an țara că/ta să se zguduie pînă în fundamentele sale : răul vine din bazele legii electorale a Convențiunei ce dară numai proprietarilor drepturi electorale. Convențiunea desființează privilegile proprietarilor și chemă iară pe proprietari ca să execute această sentință ; aceștia, necutezînd să î-J ființeze privilegile lor, nici să le reintegreze, preferă ..

„ tirască lucrurile, ca să paralizeze totul. Să piară stabilitatea, siguranța, creditul.

Călătorii ieșiră din ocnă, făcură câteva vizite la damele funcționarilor, unde nu auziră decît nemulțumiri și critici „supra puterii executive. Elena urmă pe bărbat-său la o parte și îi zise :

— Aș vrea să vedem mănăstirile, pînă la Sinaia.

— De ce nu?... Eu nu poci să vă însoțesc, dar voi mergeți ! pe această cale sînt Brebul, Poiana, Lespezile, Sinaia, dormiți la Brebu, mine veți fi la Poiana, Lespezi... veți trece noaptea la Sinaia.

Elena comunică această idee celoralți călători, care priiriră bucuros. Ei plecară de aici printre dealuri și văi verzi și pădurate, pozițiuni desfătătoare, de care ochii se răpesc și nu se mai satură !... După cîtva timp ajunseră la Brebu, această mănăstire este așezată pe o masă de pămînt șeț — ce se întinde de la malul patului Doftanii pînă la poalele unor munți spre răsărit, această masă ea însuși se afla la o înălțime de 150 picioare de la fața apei. Mănăstirea odihnește spre nordul mesei de pămînt lîngă mal; de aici se face o vale, apoi încep alte dealuri ; în această vale, la spatele mănăstirii, este un lac foarte adînc, ce seamănă să fi fost în vechime o mină de sare : apa este sărată. Această monastire este fondată de Matei Basarab. Aici doamna Elena, femeia sa, cată adăpostire în timpul răsbelului lui Matei cu Vasile Lupul al Moldaviei. Mănăstirea este a statului și depindă de Eforia spitalelor.

Călătorii noștri aflară aici ospitalitate plăcută. Egumenul era un om cu spirit. în anul 1848 luase parte la mișcarea revoluționară. Se exilase în țări streine mai mulți ani. Intorcîndu-se, priimise această mănăstire de la guvernul de atunci.

Casa era aceea din timpul lui Matei, dar reparată cu un singur rînd, dar mare și spațioasă, cu o galerie lungă, ^tă și coperită cu coperemîntul general al edificiului. Ea tnea locul între o serie de camere și pilaștri de calchiar „fața casii, despre curte.

Egumenul le dete o masă princiară ; în timpul mesei necare făcea observațiunile ce-i plăcea în socoteala monastirei și a bătrînului egumen.

— Știți că acest om este din cei cu revoluțiunea de la 1848 ? zice Georges, în limba franceză, ca să nu înțeleagă egumenul.

— Revoluționar!... strigă principesa, o, Dumnezeule: pentru ce m-ați adus aici ! nu poci să sufăr vederea acestor revoluționari !... este în stare să invenineze bucatele... mi-e frică !...

— Și nu numai atit, zise Alexandru, dar pe cind se afla exilat în Transilvania, în timpul resbelului ruso-maghiar, el luă parte cu unghurii...

— Ce grozăvie ! strigă Zoe.

— Prinse trei robi, trei ofițeri ruși tineri, frumoși, bogați... Știți ce le-a făcut ? zise Alexandru.

— I-a pus în țeapă, apoi le-a scos căpăținele și a făcut cupe din care bea vinul — vreți să le vedeți ?...

Principesa scoase un țipăt și înclină capul pe pept, ca cind ar fi voit să arate că o să leșine. Georges profită de această întimplare și-i aruncă un pahar de apă în față. Ea reveni în sine.

— Să plecăm ! să plecăm de aici !... strigă ea. Sintem în mîna căpcăunilor !... aceste bucate or fi de carne de om !...

— N-ai așteptat să isprăvesc ! zise Alexandru ; nu este cum a zis Georges. După ce primi pe acei trei ofițeri, le dete vestminte unghurești și un om care îi conduse noaptea la marginea țării și acolo îi dete în mîna rușilor !...

— Da?!... strigă principesa.

— Poți să-l întrebi.

— Este cu puțință!... dar atunci este un om cu inimă... și eu, care îl credeam un ucigător !... Dar ce păcat !... este revoluționar !...

— Știi un lucru ? zise Georges lui Alexandru.

— Ce este ?

— Principesa iubește vinul... vinul călugărului este trădător — hai să o îmbătăm !

— Ce idee !... o lașitate !

— Aceasta o face ea singură la București.

— Ce dezgust !... fă !... dar să nu știe nici Elena, nici Caterina.

— Lasă-te pe mine !...

Georges șopti egumenului cîteva vorbe la ureche.

pupă citeva minute, zise :

— Nu știu dacă doamnele nu vor voi să guste o tăioasă dulce ce se află în mănăstire de treizeci de ani.

^ ^- Se poate ? zice principesa.

Egumenul dete ordin să aducă două butelii de tăioasă. Vărsă el singur în paharele damelor. Elena și Caterina nu voră să bea. Principesa și Zoe băură.

Principesa se plecă la urechile Zoi.

— *In vinum veritas !* * nu putem să-i îndemnăm a bea ? poate vom afla ce simt pentru noi !

— Mi-e teamă, căci cată să bem înșine noi !

— Să ne prefacem, zice ea.

— In sănătatea societății de față ! zise principesa.

Zoe, Alexandru, Georges, egumenul îi răspunseră. Ele gustară, găsiră vinul delicios și cu încetul deșertară paharele. Zoe ridică și ea un toast care avu aceeași soartă, veni rîndul lui Alexandru, al treilea pahar fusese destul ca să facă să se turbure spiritele acestor două dame, aveau o mare plăcere de vorbă. Lăsară vâlul de pudoare ce sade atît de bine femeilor binecrescute, vorbiră despre multe lucruri cu o neîngrijire care făcu să roșască Elena și Caterina. Cele dintii obiecte ce se prezintară în imaginațiunea lor fură amanții lor. Elena protestă că o doare capul și se sculă de la masă ; Caterina o urmă.

— Bine au făcut că s-au dus ! zise principesa lui Georges.

— Ești tot pe gînduri ? întrebă Zoe pe Alexandru. Dacă aș avea un amant atît de trist, aș muri !...

— Ai unul ?

— Am avut... cine nu are unul ?

— Ai dreptate !... dar acum ?...

— Acum ?... nu poci să am, dacă nu poci să fiu iubită de cel ce iubesc !

— Iubești pe cineva care nu te iubește ?

— Poate... dar îți voi spune aceasta mai tîrziu...

— Mai tîrziu ?... si pentru ce nu acuma ?... o să trăim P.*ă atunci...

.. ^ _ ~ți poci spune este că e frumos... dar... melan-

Personajul rostește eronat dictonul latin: *in vino veritas*

— Of !...

— Si că aş fi cea mai ferică din lume cînd aş avea.
numai speranța că voi fi iubită !...

Alexandru înțelese simțul vorbelor ei. „Această femeie, își zise el, este o Mesalină.” El se roșise și pusese capul în taler.

— Georges ! zise principesa, nu-mi faci niciodată complimente... și cu toate acestea sunt încă tinără și frumoasă !... în adevăr voi nu știți să iubiți !... ce diferență din voi și ofițerii ruși !... ce oameni galanți !...

— Nu crede că sîntem fără inimă !

— Și ce ne este de folos inima, dacă nu se exprimă ?..

— Ai un amant...

— Nu-mi mai vorbi... nu l-am iubit, apoi a plecat la băi... am cheltuit mulțime de bani cu dînsul...

— Ah ! Era ostentiv !... zise Georges.

-j- Ești un impertinent ! zise principesa rîzînd; dar îți iert pentru că ai fost profet... S-a dus la băi...

— Dar principele Iordache nu bănuia ?

— Ce-mi pasă ? nu poate să zică nimic, am cuvintele mele !...

— Mi-e frică să nu fiu silit a-i urma !
Principesa îl lovi cu degetele peste gură.

— Nu lua în rău !
Caterina apărură acolo.

— Ce, mai ședeți la masă ?... le zise ea, să mergem la lac... Apoi, apropiîndu-se de Eldscu îi zise : Elena te cheamă...

Alexandru se scoală și se depărtează cu Caterina.

Zoe ce se aștepta la o declarațiune poate, văzînd că Elesiou o părăsește cu atîta indiferință, se minie.

— Oh ! această femeie !... o voi găsi totdeauna în calea mea !

— Ce faci acolo ? întrebă Elena pe Alexandru, și ce sunt aceste femei nerușinate ?

— Le-am cunoscut în casa d-le, răspunse Alexandru cu răceală.

— Ai dreptate, zise Elena.

Dar vorbele lui Alexandru îi făcură rău, ochii ei se împlură de lacrimi...

^ Ce vei ?... asta este societatea... cu poci scăpa nici diiar în singurătate.

Mai mulți țărani și țărance veniră la mănăstire, fiind ^ acea zi hramul bisericei. Egumenul dase ordin a se nun niasă lungă în curte, la care țărani erau chemați să mănince. Elena văzu printre fetele de țărani una care .. distingea prin grațiile sale, curățenia costumului. O cheamă. Ea se urcă în casă și intră la Elena însoțită de maică-sa. Era frumoasă în costumul său, cămașa de pînză albă era cusută la mîneci cu mătăsuri de colori diferite și cu fluturi ; mînecele încă erau brodate, sînul cămășii, înecat de fluturi, se crăpa pe un sîn alb ca ninsoarea, mijlocul era încins într-un brîu roșu de lină încărcat de fluturi, peste cămașe purta de la brîu în jos o fustă de borangic creț. Părul împletit în două coade pe spate foarte jos; peste cap prinsese un vâl sau maramă de o stofă albă și fină prinsă în două ace astfel încît plutea pe deasupra părului. Caterina, îndată ce o văzu, alergă la dînsa și o sărută.

Ea își pusese mîna la gură și nu știa ce are să zică.

— Cum te cheamă ? o întrebă Elena.

— Măria, răspunse ea, această femeie este muma-mea...

— De cîți ani ești ?

— De șaisprezece.

— Ai tată ?

— Am.

— Ești frumoasă, fetiță, și rog pe Dumnezeu să te facă să fii fericită !...

— Fericită !... zise ea, și lăsă ochii în jos.

— Nu este fericită, sărmana !... zise maică-sa cu ochii plini de lacrimi.

— Pentru ce ? spuneți-mi !... nu vă feriți...

Bătrîna luă vorba și zise :

— Bărbatu-meu va să o mărite dupe un român cu ^re... dar nu e dupe gustul ei... ce să zic ! Ei îi place ^tul... acela e sărac... Dar poți să faci pe Petre să iasă din Sindul lui ? peste zece zile o să iacă nunta... a slăbit biata ^ă de-abia o cunosc eu, muma ei !

Fata își ascunse fața în mîini.

— Pretutindeni, în toate clasele, omul este acela[^] zise Elena — pozițiunea fetei seamănă cu a ei, ea ase^{*} menea trebui să se incline înaintea voinței unui părint[™] crud și să ia un om care nu-l iubea. Cite suvenir p\§ cute și triste nu i se prezintă, inima ei era atinsă.

— Și unde este cel iubit și sărac ? întrebă Elena.

— Umblă ca un nebun ! zise bătrîna, va să între i. oaste...

— Ce avere are ginerele ?

— Patru boi, două vaci și patru sute lei.

— Ei, bine !... acela pe care Măria iubește este mai bogat : are șase boi, două vaci.

— Și trei mii de lei !... urmă Alexandru.

— Mulțumim pentru dînsa ! zise Elena lui Alexandru.

Bătrîna nu înțelegea și zise :

— Ba nu are nimic, săracul !...

— ii dăm noi !răspunse Elena. Să cheme aici pe bărbatã-tău.

Acesta se afla prin curte. Veni îndată.

— Dacă băiatul ce e drag Mariii ar avea șase boi, trei vaci și trei mii de lei, i-ai da pe fie-ta ? il întrebă Elena.

— I-aș da-o, răspunse bătrînul, că și mie îmi place mai mult el decît celalt... dar e sărac.

— Nu e sărac... El are stare... i-o dăm noi. Mine să veniți să luați vitele și banii de la părintele egumen și duminică să faceți nunta.

Amîndoi bătrîni rãmaserã muți ; fata se aruncã la picioarele Elenei. Aceasta o sculã și o sãrutã pe frunte.

— Acum nu vei mai fi nefericitã... îi zise ea.

Țãranii ieșirã dupe ce mulțumirã în felul lor.

— Voi să-i cunun ! zise Elena.

— Minunată idee ! zise Caterina. La Fãnești, duminicã...

— Iatã o nuntã ! zise Alexandru, ai mîna bunã, insoarã-mã și pe mine !

— Pe d-ta ? nu ! zise Elena cu vocea jumãtate, **vei** face pe nevastã nefericitã !

— Ca să fie aceasta, ar trebui să o iubesc cu adorațiune, cu nebunie !...

— Sã iubești ?... credeți că daca iubiți o femeie cu patimã, aveți dreptul să o faceți nenorocitã ?... Sã o

sultați printr-o gelozie nebună ? să turburați sufletul ei prin capricii, atunci când viața i se pare mai dulce ?

- Doamne !... cât de egoiști sunt bărbații !... zise Caterina.

— Ce căutau țărani aceia aici ? întrebă principesa ce intră atunci cu Zoe și cu Georges.

— Of !... au lăsat după dinșii miros de moșici !... zise Zoe.

— Elena îi face haz... aceste ființe ce mănincă mă-măliga ! zice principesa.

— Ce gust !... ființe care n-au decît figura omenească, „ai zise Zoe.

— Dar care au figure naturale, fragete, rumene... zise Elescu. Să'fi văzut o fetiță adineaori !...

— Lasă-mă cu moșicii ! De cînd cu regimul de libertate, s-au obrăznicit și ei ! nu poți să-i mai iei la lucru fără să le mai plătești... și dacă pui să-i bată, se laudă că o să se plîngă la cîrmuire î...

— Ce fel ? întrebă Alexandru, țărani pe moșiile d-le nu sunt bine tratați ?

— Și ce vor mai bine ? niște vite !... Eu o să-i gonesc pe toți după moșie !... Sînt revoluționari.

— E trist ,e crud, e barbar ceea ce spui, doamnă ! zise Elescu. Ce fel ? este o țară în lume unde țărani sînt rău tratați și unde cei ce caută să-i proteje trec de oameni revoluționari, criminali ; și această țară este țara românească, ce are o constituțiune bazată pe principii de libertate, egalitate, umanitate !... și românii se mai zic încă o națiune liberă ; și Europa nu tremură în față cu acest spectacol de barbarie !... românii pentru români sînt mai cruzi decît turcii, decît rușii, decît austriacii !... Iată nenorocirea acestei națiuni !

— Ce națiune ? zise principesa, nu este națiune română !...

— Doriți a vă preumbla cu luntrele pe lac ? întrebă gurnenul.

Se sculară, ieșiră și purceseră către lac printr-o gră-nă. Două luntre îi priimi pe toți. Ei se puseră în luntre „fel cum erau în trăsuri.

Unde ești ? întrebă Zoe pe Ranu cînd plecă lun-

— Lucrul merge bine acum, răspunse acesta, nici aşteptam...

— Bravo ! răspunseră ele.

— Mi-a dat mâna şi am sărutat-o de o sută de ori

— Foarte bine ! zise Zoe.

— Eram sigură ! zise principesa.

— Mi-a zis să fiu discret, mai zise Ranu, căci de nu va muri !...

— Mergă bine ! înainte... zise Zoe.

Luntrele se preumblară pe lac... Soarele era aproape de culcare ; umbra şi răcoarea se răvărsa în aer, mulţime de femei, ce albeau pinzele pe malul lacului, acum le stringeau şi se înturnau acasă cu trumbele pe, cap.

Alexandru începu să cînte o barcarolă, atît de dulce de suavă, de melancolică, cît atinse toate inimile.

BARCAROLĂ

*CoZo unde se înclină
Salcia pe un mormînt,
în a stelelor lumină,
Legănată lin de vînt;*

*Unde-n serile-ntristate
Se aude-un dulce val,
Suspînînd cu voluptate,
Sub umbrosul, negru mal;*

*Du-mă, du-mă, lopătare,
Fie noaptea cît de rea.
Acolo, în întristare,
Zace moartă dulcea mea.*

xAceastă barcarolă pătrunse inima Elenei. Ea simţea o presiune dulce şi dureroasă asupra spiritului ei. Era poate un presimţimînt de dureri ce o aşteptau în viaţă? era regretul dulce al fericirilor ce nu putuse să guste? umbra ascunse ochilor streini lacrimile sale ce îi înrouă faţa.

Nu mai cînta, zise ea lui Elescu, cînti așa de fals astăzi !...

^ Cee acest capriciu, Eleno ? o întrebă Caterina.

___Am un presimțimînt, Caterino, că voi muri în cînd...

___Iar cu idei triste ?...

Niciodată n-am fost mai neodihnită ca astă-seară... în acel timp bărcile se înturnau la malul de la care plecaseră, în barca ceaaltă Zoe zise principesei încet :

Alexandru, dacă nu mă înșel, moare de amor după Elena, voi să-i spui că Elena are un presimțimînt pentru Ranu.

— Bine, răspunse aceasta.

Călătorii se urcară pe mal și purceseră către casă. Zoe ceru brațul lui Elescu ; acesta îl oferî.

— Ei, bine ! amabilul și infocatul meu adversar politic ! îmi pare rău de un lucru !...

— De ce lucru ?... întrebă Alexandru.

— Vă pierdeți timpul cu politica... pe cînd alții îl întrebunțează atît de bine !...

— Mi-ai făcut reputațiune de om care se ocupă de politică : este nemeritată. Cît pentru timp, fiecare îl risipește cum îi place...

Ei ajunseră atunci.

După o oră, un serv veni și zise lui Alexandru că îl invită d-na Zoe în camera sa. Alexandru avea un defect ce îl făcea nefericit, era bănuitor ; aiceș defect la un om ce iubește cu patimă este o adevărată cauză de amărăciuni pentru el și pentru cei ce el iubește. Vorbele Zoei el nu le uitase. Ele îl făcuseră a bănuî că Zoe are să-i spuie aceea ce el ardea și tremura să afle. Astfel nu întime de a se duce la chemarea ce-i făcu Zoe. Inima lui Palpita ca-naintea unui mare pericol.

„Ce poate să-mi spuie ea în secret? se întreba el. Eu uni pierz timpul, pe cînd alții îl întrebunțează atît de bine !... mi-a zis ea ! mă perz... nu înțeleg... sau mai bine „u cutez a bănuî...”

în fine intră la Zoe, el află aici pe principesa. Mai --He luminări ardeau pe două mese.

. Ei, bine !... zise Zoe. Ranu face minuni pe unde --Junge !... iubește și este iubit... ghicește de cine ?

— Nu-l mai turbura, zise principesa, de o perso. *
care nu-l interesează... Spune-i.

— De Elena, zise Zoe.

Ele se uitară în fața lui Alexandru doară vor d...
coperi vreo turburare care i-ar trăda secretul său. Ale"
xandru rămase rece, indiferente, nemișcat...

— Aceste lucruri nu sunt noi pe pământ... Către aces
tea Ranu este demn a fi pizmut : a fi iubit de o femeie
atît de perfectă este una din plăcerile ce soarta păstrează
favoriților săi.

— Nu este așa ?

— Dar să credem pe Ranu ? întrebă principesa. Sunt
oameni cărora le place să se laude chiar daca ar com
promite o femeie !...

— Aceasta îl privește pe dinsul, zise Zoe.

— Lăsați pe zeul amorului să împartă răsfățările cele
dulci amanților, zise Alexandru, astăzi ai vorbit atît de
rău de țărani !...

— Politică ?... nu voi să mai vorbesc ! răspunse Zoe.

— Atunci vă doresc noapte bună ! osteneala zilei ma
abate... țărîna cea slabă mărturisește că are nevoie de
repaos.

— Ei, bine ? zise Zoe după ce ieși Elescu.

— Ei, bine ! răspunse principesa.

— Această știre nu l-a turburat întru nimic !...

— A fost o supozițiune.

— Suntem învinse oricum ar fi.

— Țiganca nu are să vie la Fănești ?

— în opt zile.

Alexandru ieși.

„Ranu a zis aceasta el însuși !... Dumnezeule ! oare să
fie așa ? își zise el. Aceste femei ce interes au să mintă ?...
Să-l întreb... și pentru ce ? el va spune din contra... este
natural : nu mă cunoaște îndestul... Astăzi ea îi aruncă o
căutătură plină de patimă... la masă minele ei căutau a se
atinge de mîna lui... pe pahare !... am observat că nu-i ma
vorbește, îl budează negreșit... toată ziua Elena era gî"
ditoare !... cîntecul meu pe lac nu i-a făcut nici o plă
cere... El însuși stă totdeauna la o parte ; fuge de socie-

tatea noastră... Cite probabilități nu sunt?... nu mai este
„opozițiune! ci un adevăr”, buzele ei mi-au mințit
când inii spuneau că mă iubește... Cît trebuie să fie de
mizerabil sufletul unei femei ce minte astfel!... E trist
crede că în această lume tot ce se ridică mai pe sus
de mulțime prin calități rari a trebuit să ne vestească
frăgezimea inimii noastre!... o, femeie! tu, ce semeni ve-
nită să ștergi cu degetele tale grijile dupe frunțile noas-
tre, a trebuit oare să deminți cu atîta amărăciune această
dulce speranță?...”

Asfel cugeta Alexandru, preumblîndu-se prin galerie și
blestemînd pe cele două femei ce îi dară o știre atît de
crudă. „Pentru ce mi-au spus ele aceasta?... Cu două ore
înainte, nimeni nu era mai fericit decît mine, nu cunoș-
team nefericirea mea... și eram mulțumit!...”

Ușa de la camera Elenei se deschise. Elena veni în ga-
lerie. Ea văzu pe Alexandru preumblîndu-se gînditor.
Luna vărsa valuri de lumină și-neca această galerie.

— Nu te-ai culcat încă? întrebă ea.

— Poci dormi?

— Ești bolnav?

— Da... sunt bolnav...

— Ai trebuință de îngrijirile noastre...

— Nu! mulțumim!...

Aceste răspunsuri reci fură atîtea lovituri pe inima
acestei femei. Ea înțelese că Alexandru era în unele mi-
nute de gelozie. Ar fi preferat să o mustre, să o insulte,
decît să-i răspundă cu atîta răceală.

— Iară ești supărat pe mine?

— Nu!... pe mine!...

— Ce ai făcut?

— Am nenorocirea a te vedea, a te iubi, ca să te
desprețuiesc...

La această vorbă Elena surise cu mulțumire.

— Înțeleg... o nouă vijelie... Să fie! îmi face plă-
ce... căci dovedește că mă iubești, Alexandru meu!...
Totdeauna gelos, bănuitor, cu această condițiune!... însă
seama, aceste excese îți fac rău!.. iată singurul cu-
vînt care mă face să sufer cînd te văz gelos... Dar să
dem, spune-mi, de cine ești gelos, de Ranu, negreșit?...

— Pentru că ai zis-o singură, fie!

Femeia iartă amantului său aceste excese de gelozie • bărbatului însă nu le iartă ; el însuși nu cutează să-i de- clare gelozia sa, aleargă la o mie de pretexte ca să mustre pe femeie. Un amant merge drept : pune înainte motivul miniei sale, faptii, nume proprii, nu o menagează intru nimic, devine aspru, barbar, cauza este că bărbatul e minie în puterea drepturilor conjugale și amantul în p. ^ terea drepturilor inimii ; la acest din urmă amorul este totdeauna tinăr și pasionat însuși prin natura lui crimi- nală în fața oamenilor.

Elena îi luă mâna.

— Ascultă, Alexandre, îi zise Elena. Îmi pare bine că ai pus acest nume pe tapet.

Alexandru retrase mâna.

— Dacă ai putea să înțelegi puterea cu care te des- prețuiesc, singură te-ai desprețui ! îi zise Alexandru.

— Ai dreptate ! zise Elena înecată de durere, sunt demnă de dispreț !

Ea simți că se îneacă. Se îndreptă către camera ei, sprijinindu-se cu mâinele de perete... odată acolo, căzu pe pat leșinată.

Alexandru se coborî în curtea mănăstirei, fruntea lui ardea ; inima îi era plină de minie. Se înturna în dreapta și în stînga fără să știe unde îl duc picioarele. Intră în grădină, ia o potecă, înaintează, gîndurile sale îl apăsă; rătăcește astfel pe cîmpii mai multe ore, răcoarea dimineții sufla peste fruntea lui arzîndă, îl răcorea, îl trezește, zo- rile strălucesc înaintea ochilor seci de lacrimi și pare că comunică frăgezimea lor sufletului său înfocat.

„Unde mă duc ? se întrebă el, sunt departe de mănăs- tire... Ce vor zice cele două dame cînd vor afla că am dispărut ?... nu vor da acestei plecări nopturne o explica- țione compromițătoare pentru Elena, după mărturisirea ce ele îmi făcură ieri seară ?... am eu dreptul a compro- mite o femeie ? ar fi mai înțelept să mă întorc la mănăs- tire... mai tirziu voi părăsi țara.”

Alexandru se înturna asupra pașilor săi, minia sa se schimbă în pietate pentru Elena. „Am fost crud ! zise el. Să ne închipuim că ceea ce mi-a zis acele două femei despre dînsa este adevărat, ce drept am eu asupra-i “ să o tratez atît de barbar ?... Dacă această purtare ar

drobi această ființă delicată?... am fost crud, barbar,
neebun !... Cine poate să știe dacă ea nu a trecut noaptea
^ârsînd Lacrimi ?... Sunt mai mult decît crud : sînt laș !...
insultat-o cu asprime, am lăsat-o leșinînd !... vai !
dacă cineva merită a fi desprețuit, sînt eu, numai eu !..."

El se gîndi atunci la delicateța simțimentelor Elenei,
la vorbele ei, la suferințele ei, la amorul ce îi exprimase
și la chipul cu care el îi răspunse, un rîu de lacrimi cură
din ochii săi : ar fi dat viața sa să nu fi făcut cele ce
făcuse. „Mă voi arunca la picioarele ei, zise el ; voi zice
că eram nebun... Ea e bună... mă va ierta... va uita..."

Gîndind astfel, ajunse la mănăstire. Servii singuri se
deșteptară. Tăcerea domnea în casa oaspeților. Cu păsuri
ușori intră în camera sa. Acolo își aduce aminte că acea
cameră se învecinase cu a Elenei și a Caterinei. O ușe
închisă îi despărțea, voia să știe dacă Elena doarme ; dacă
este bolnavă. Se uită prin crăpătura ușei, razele zilei in-
traseră în camera sa. Elena era pe pat, dormea. Era fru-
moasă ! Alexandru se liniști. Se aruncă pe pat, nu putu
dormi.. Se scoală și iese afară.

El intimi pe egumenul mănăstirii ieșind de la biserică.

— Știi că am promis acei fete de țăran șase boi, trei
vacii și trei mii de lei ? Știi încă că i-am zis că le va găsi
aici la mănăstire ? te rog, părinte, să primești acei trei
mii lei ! Doamna Elena îți va da astăzi prețul vitelor ; le
vei da ginerelui Elenii.

— Dumnezeu să vă dea zile pline de fericire zise
călugărul.

Alexandru surise cu durere.

— Nu-mi pari să fii mulțumit ? îl întrebă egumenul.

— în adevăr, părinte...

— Și cu toate acestea toate darurile ce pot face pe
un om fericit, le ai !...

Ei auziseră atunci vocea Elenei ce urma pe Caterina
în galerie.

Elena căzuse pe pat leșinată. Ea reveni repede, și cea
dintîi mișcare ce făcu fuse să știe unde era Alexandru. Se
uită în galerie, nu mai era acolo. Se uită pe fereastră și
n văzu depărtîndu-se, apoi dispărînd sub arborii gradinei.

tremură de spaimă, crezu că Alexandru se dusese să
se arunce în lac, acum uitase durerile ce-i cauzase insulta

lui Alexandru. Ea nu se mai gîndea decît la viața lui.]>. cine va trimete după dînsul ? nu era nimeni, îi veni idee, să se ducă ea singură, apoi, cînd se gîndi la consecuință tremură.

Trecu clar toată noaptea în cele mai crude suferinti Despre ziuă, adormi un moment, atunci cînd Alexandru o văzu prin ușă. Zgomotul ce făcu el o deșteptase. Elena atunci sculă pe Caterina, se îmbracă și ieși în galerie

La vocea Elenei, Alexandru congedie pe preot și se urcă în galerie. El merse spre Elena.

— Ah ! zise ea cu bucurie.

Alexandru o salută cu respect.

— O să mă omori ! îi zise Elena.

Alexandru, fără să zică o vorbă, îi luă mîna și o încărca de sărutări, ochii lui se umplură de lacrimi, și lacrimile, sparte pe fața lui, scaldară minele delicate ale Elenei.

— Nu-mi face nici o muștrare, zise el, dacă poți, plînge-mă, sînt nenorocit !..

Caterina ieși atunci din cameră, fragedă și rizîndă, ca florile ce răsăriseră în acea dimineață. Ea sărută pe Elena și întinse mîna lui Alexandru.

— Ești palid ! zise ea lui Alexandru.

— Am dormit rău, răspunse el.

în aeel moment apăru în capul ușii galeriei Ranu.

— Iată și moldoveanu ! zise Caterina.

— Amantul meu ! zise Elena surizînd.

Alexandru înțelese intențiunea Elenei, cu toate acestea vorba ce zise ea îi ridică o greutate după inimă.

— Ce grozăvie ! zise Caterina, unde a pescuit Zoe această ființă ?

— Este frumos ! răspunse Elena, aruncînd o căutătură lui Alexandru.

— Tip de lacheu ! zise Caterina, nu știe nici să converseze...

— Nu are nici o educațiune !.. Dar are inima foarte tînără ! urmă Elena.

— El ? răspunse Caterina ; nu aș fi crezut !

— Mi-a făcut o declarațiune de amor, mai zise Elena, nu aș putea a mă înamora de un astfel de om !..

Aceste vorbe ameziră pe Alexandru ; nu mai știa ce să gîndească.

Ranu se apropia de dame ; le salută.

— Nu ne dai rîna ? îl întrebă Elena. De cîteva zile, ne mai iubești ?... de cînd ne coboram pe scara ocnei, e exemplu !

Ranu se roși... Alexandru se întrebă : „Ce va fi aceasta ?”... ideile lui începură a se lumina.

— Ce s-a întîmplat pe scara ocnei ? întrebă Caterina.

Nimic ! zise Elena... o copilărie, la care sunt sigur că d. Ranu nu se mai gîndește...

— Sunt curioasă să știu, zise Caterina.

— O declarațiune de amor !... locul era rău ales, închipuiește-ți că putea să caz dupe scară !...

— Doamnă ! zise Ranu, vă rog !...

— Vă supără... ce ? nu a fost o glumă ?... și eu și bărbat-meu am luat-o pentru o glumă... bărbat-meu mai ales a rîs atît de mult cînd a auzit...

— A auzit... răspuse Ranu.

— De ce nu ? nu este nici un rău...

— Și damele cele două au rîs ! zise Alexandru, care acum începuse să vază în întunec.

— Și damele cele două ? întrebă Ranu.

— Care mi-au spus, răspuse Alexandru.

Acum Ranu nu mai înțelegea nimic. Aceste vorbe îl cufundaseră, se retrase cu rușine.

— Ce fel ? Elena, tu faci astfel de romanuri și nu îmi spui ?

— Uitasem, în adevăr.

Caterina se duse în casă să-și aducă lucrul ce luase cu ea.

— Vei să-mi explici ce sunt toate acestea ? zise Alexandru Elenei.

— Lucru foarte simplu : fără nici un motiv, mi-a făcut o declarațiune, pe care am comunicat-o îndată bărbat-meu, și am rîs amîndoi.

— Adevărat ?

— Te îndoiești ?...

— Atunci i-ai spus și ce ți-am zis eu ! și ați rîs P°ate împreună ?...

— Alexandre ! esti crud !...

Caterina se înturna cu lucru.

— Nu plecăm ? întrebă ea.

— Să plecăm, zise Elena. De aici la Poiana... acolo să facem gustare !..

Georges veni atunci în mijlocul lor cu ochii plini de somn. După el veniră Zoe și principesa. Caii se puseră la călești. Ele schimbă câteva vorbe și se coborîră pe scară. Elena zise egumenului să cumpere nouă capete de vite pentru protegiata sa și promise a-i trimite banii îndată ce se va înturna acasă. Decise încă să se facă nunta dumineca viitoare și zise că ea însuși va veni să-i cunune la Fănești.

Ei porniră astfel și după o oră ajunseră în Cîmpina... La marginea despre munți a burgului, pe muchea unui mal înalt se face o cale ; sub acest mal zace un lac limpede și liniștit, închis între două dealuri. Se crede că este de o adîncime fabuloasă. Suprafața lacului se află la cîțiva stînjeni mai sus de patul Prahovii, ce se desparte de lac printr-o bară de pămînt rădicat. Pe calea de care vorbirăm, trăsurile purceseră cu repejune. Ele coborîră coasta către rîu, trecură Prahova. De aici se văzu pe coasta lanțului de peste rîu mănăstirea Poiana, rădicîndu-se asupra arborilor. După un pătrar de oră, călătorii intrară în mănăstire, aici fură priimiți în sunetul clopotelor, ce este un semn de distincțiune pentru persoanele mari cari ajung la mănăstiri.

O*gustare destul de bună aștepta pe călători.

Din balconul caselor mănăstirești era o vedere încîntătoare. Elena se temea că nu vor putea să ajungă seara la Sinaia cu caii săi, și trimese să le aducă cai de postă.

Ei se preumblară prin case, prin grădină. Se urcară într-un chioșc de lemn ce este făcut pe un nuc gigantic, a cărui rădăcină se află la cîțiva stînjeni mai jos decît linia malului. Intrară aici pe o punte. Acolo citiră mulțime de nume de oameni cunoscuți și necunoscuți, ce crezură să treacă astfel la posteritate, fără să ție socoteală că chioșcul era ursit să trăiască mai puțin decît amatorii de nemurire.

Elena se află aici câteva minute singură cu Alexandru.

— Ești încă supărat ? întrebă ea.

Nu-mi mai aduce aminte ! răspuse Alexandru, fiina mea ! ești bună pe cît ești frumoasă ; generoasă pe cît ești dulce... treci cu vederea capricii mei ! Te iubesc mult ; iată toată crima mea ! Știi că sunt gelos de orice ființă care-ți arată simpatia ? îmi pare că natura mi-oarcă complotat ca să te răpească amorului meu ! încrederea nu lipsește. Dar este încă vorbă de încredere ? sufletul tău este cast ca sufletele fecioarelor osianice, o stiu ; dar poci să încetez de a fi gelos ?... voi înceta atunci cînd voi înceta a te iubi ; atunci voi putea rezona ; voi putea roși că am avut slăbiciune de a fi gelos !

— Intotdeauna îmi ceri iertare și întotdeauna mă insulti. Ce inegalitate de caracter ! Eu nu sunt așa... fii totdeauna cum ești acum !..

— Spune-mi cum acest Ranu ți-a declarat amorul său ?

— Nu mă întreba !.. am uitat.

— Il urăsc !.. zise Elescu.

— Nu merită nici ură, nici simpatie !..

Ei tăcură. Elena devine gînditoare.

— La ce te gîndești ? întrebă Alexandru.

— O idee egoistă, răspuse ea. Toți acești oameni ce ne însoțesc sunt de prisos aici, nu este așa ? așa voi să fim numai amîndoi !..

— Mă iubești dar ? întrebă Alexandru.

— Totdeauna aceeași întrebare !.. Dacă nu te iubeam, era să fac ceea ce am făcut ?

— Sacrificii ?.. nu sunt mari...

— Nu-mi vorbi de sacrificii... Știu ce vei să zici... acele sacrificii le desprețuiesc, o femeie nu are trebuință de dinsele ca să dovedească că iubește pe un om ; nu e aceasta dovadă. Sacrificiul este a călca parola sa înaintea bisericii și a bărbatului ; a avea inima zdrobită de durere și a fi silită să surîză cu fericire, a vedea pe soțul său, a-i suride, a-l răsfața, a-i zice că il iubește, cînd nu poate să-l sufere ; sacrificiu este a se gîndi că înșală pe acela care are încredere într-însa ! Nu te amăgi, educațiunea noastră este astfel că onoarea în maritagiu s-a făcut atît familială, încît este o virtute de a o viola, o slăbiciune să nu o respecta. A iubi pentru o femeie măritată este dar o virtute, și orice virtute implică ideea unui

sacrificiu... Știi, Alexandre, ce rămîne să facă o femeie care a trădat parola dată soțului său ? Să moară ! i . ^ pentru ce zic că este o virtute de a iubi !...

— Ce fel? răspuse Alexandru. Vei să mori ?...

— Ai gîndit oare altfel ?... cînd ți-am zis pentru întîia oare că te iubesc, eu m-am destinat la moarte. Astfel niciodată nu ai fi auzit vorbe de tinerețe din gura mea !.. Ceea ce mă consolă este numai purificarea printr-o moarte a carii cauză va fi căința.

— Mi-ai zis de multe ori că sunt fantastic... vîz că ești mai mult decît mine...

— Să lăsăm aceasta ! m-ai întrebat dacă te iubesc !.. și vei un răspuns !.. Dumnezeu nu a creat expresiuni fidele pentru simțimente, precum nu a creat culori fidele pentm colorile cerurilor... nu voi putea exprima niciodată ce simț ! în amorul său pentru D-zeu, omului i . dat o formă ce nu are nimic de divin, o vîrstă ce nu are nimic de poetic ; dacă te iubesc, întrebă ? Dară ! iată tot ce poci a zice.

— Te crez ! zise el. Dar acest amor va ține oare ? mîne-poimîne poate să se schimbe ?...

— Se poate, zise Elena... puțin timp am să trăiesc.

— Spune-mi, ce sunt aceste gînduri de moarte ?

— Nu o să murim niciodată ? întrebă ea surizînd.

— Nu ! nu !.. nu voi să mori !.. atunci voi muri și eu...

Elena se uită la Alexandru și surise.

— Atîta mai bine ! zise ea... vom merge a trăi și a ne iubi în ceruri.

Dar caii se puseră la trăsuri. Ei părăsiră chioșcul, egumenul le aduse o condică să-și suscrie fiecare persoană numele și dacă au fost mulțumiți sau nu, această condică era trimisă de Eforie la finele anului. Egumenul căta să o arate eforilor. Ea dovedea atît numărul călătorilor, cît și purtarea egumenului cu dinșii, această regulă contraria mult pe egumeni.

Zoe se subscrise comitesă ; principesa își mai puse înaintea titlului său de contrabandă : luminația-sa.

în acel moment ajunse acolo un ministru dintr-o cercetare ce făcuse singur prin județ, prefectii, subprefectii, urmați de funcționari mai mici și de dorobanți, îl înso-

„ în cale. Ministru strinse mîna acestor dame ce le
;„oștea, le întrebă unde se duc și le spune de unde
"vine el însuși.

Era un om de mare probitate și activ, două calități
„ fac pe un ministru să se deosibească. Dar nu avea
O„nul epocii de regenerațiune în care se afla.

° Am făcut mulți fericiți în călătoria mea ! zise el.
La mulți le-am șters lacrimile dîndu-le sau despăgubiri,
sau posturi, sau promisiuni pe care le voi împlini. Pe
toți i-am împăcat, i-am înfrățit...

' — Rău sistem de a governa este acela de a face să
„ mulțumească toți, zise Elena.

— Cum? răspunse ministru, d-ta vorbești astfel?...

— Pentru ce nu?... ai pedepsit pe cei asupritori ?
pe cei despoitori ?...

— Ho ! ho !... zise ministru... iată o utopie !... atunci
cum am mai putea governa ?... Doi funcționari ce am găsit
furi sunt deputați... trei alți, rude cu miniștri... cinci alții,
oamenii lui... care are o mare înrîurire în presă. Dacă
i-aș fi pedepsit, aș fi sculat în contra mea o parte din
Adunare ; aș fi adus dezbinare între miniștri ; aș fi expus
ministeriul la o sută de articole fulgerătoare în toate
foile române, și opiniunea publică ar fi fost contra mea.
Nu este dar un bun mijloc de guvernămînt a pedepsi
pe furi...

— Crez că nu se poate zice niciodată, acest guvern
e bun ! acestalt e rău ! fapta lor încă nu poate să-i cali-
fice cu precizie, căci ceea ce este bun pentru o parte
de oameni, poate să fie rău pentru altă parte, și orice
guvern poate să aibă fapte și bune și rele. Către acestea
guvernul cel mai bun mi se pare a fi acela ale cărui
fapte îmbrățișează mai mult interesele generale, aceasta se
poate recunoaște mai târziu.

Sistemul dimitale de guvern este a sacrifica interesele
generale în favoarea intereselor individuale, acestea poate
„~ți merite sprijinul individual, niciodată sprijinul ge-
„ral... majoritatea este sacrificată astfel și, mai curînd
^„ mai târziu, îți va cere socoteală severă !... Lovește
„nea, viciul, hrăpirile, nedreptățile oriunde le vei găsi,
°„cine ar fi cei ce le practică ! si națiunea iti va tine
^coteala, astfel ii zise Elena.

— Nu este nici timpul, nici țara... cei mai mulți sunt răi aici...

— Meritul este și mai mare atunci.

Dar damele se urcară în trăsură, ministru le salută trăsurile plecară. *

— Iată, zise Elena lui Alexandru, pentru ce lucrurile nu se schimbă în țară !... Se plîng unii că regimul constituțional este cauza de nu merg lucrurile. Dar principii constituționali s-au pus oare în legi și apoi în practică ?

Trăsurile trecură de mai multe ori apa Prahovei, apoi urcară pe un deal. Calea pînă la Breaza este periculoasă. De aici și pînă la hotar începe o șosea ; îndată ce se puseră pe șosea, se duseră repede. Lăsară monastirea cea mică Lespezile, la stînga peste Prahova și în vîrfurile unei mîguri, și purceseră către Sinaia, unde ajunseră înaintea serii.

Sub trîmba de stînci gigantice și tăiate ce se văd încă de la Dunăre, și pe care le numesc Bucegii, pe un deal, este zidită această monastire. Ea este a spitalului Colțea; bine înzestrată, ea dă azil călătorilor ce circulă pe calea către Kronstadt; cel dintîi lucru despre care Elena se informă, ajungînd aici, fuse dacă bărbat-său era acolo, i se răspunse că nu venise încă. Superiorul le dete două apartamente, unul pentru dame, altul pentru bărbați.

Aici voiau să treacă noaptea.

Vizitară biserica, curtea mănăstirii cei vechi ; casele călugărilor sunt niște adevărate închisori umede, crăpate, ruinate ; ele prezintă un aspect de mizerie. Călugării apar în mijlocul acestor ruine ca niște fantasme, și cu toate acestea mănăstirea are avere mare ! Statul a pus mina pe veniturile monastirilor neînchinat, între care intră și aceasta. De doi ani casa centrală a mănăstirilor s-a confundat cu a statului. Statul se mărginește a da o subvențiune care abia ajunge pentru cheltuielile de toate zilele; mănăstirile se ruinează din zi în zi.

Călătorii făcură o preambulare pe dealurile și văile vecine cu mănăstirea. Această natură maiestooasă și sălbatcă are un fermec deosebit pentru toate sufletele. Elena rămase mult timp absorbită în meditațiuni melancolice. Ea se despărți de grupa cea voioasă, se înlătură în paturile de arbori bătrîni udate de torente. Ea iubea

tirnă, și mustrarea cugetului era atît de puțințe ca
^ orul ei. De cîte ori nu se desprețuia ea însuși simțin-
du-se atît de învinsă ? De cîte ori nu blasfema ziua cînd
cunoscut pe omul care era obiectul amorului ei !... „Nu
niai P...i... retrage înapoi ! zise ea... este tîrziu !... nu
c...ez că mai poci trăi fără a-l vedea !... oh ! pentru mine
p...te decis ! ori în ce chip ! a muri !...” Grupa se risipa,
c...le două dame statură a se consulta cu Ranu ; Caterina
părea absorbită într-o convorbire cu Georges ; Alexandru
profită de aceasta ca să urmeze pe Elena. El o găsi șezînd
lîngă o fîntînă înconjiurată de arbori. Elena apăru în ochii
lui Alexandru, privind visătoare jocurile apei capricioase,
ca o nimfă din antichitate ce apărea călătorilor rătăciți.

— Ce faci acolo ? o întrebă el.

— Nu eram singură, răspuse ea. Eram amîndoi.

Alexandru șezu lîngă dînsa.

Elena trecu mîna sa mică și albă pe fruntea amantului
ei.

— Această frunte a fost senină ca cerul de astăzi ;
nici un nor nu a trecut pe dînsa... Cît sunt de fericite cînd
văz că ești mulțumit !... Amorul el însuși are zilele sale
de vijelie ; dar eu prefer pe cele senine, atunci sufletele
noastre plutesc cu fericire pe o lume de vise plăcute !...

Seara se cobora în văi, răspîndind un farmec dulce și
misterios. Luna suridea în virful unei stînci, murmură
apelor dimprejur invita orice suflet la reverii.

— Ce locuri bogate de poezie, zise Elena, nu simți
ceea ce simț eu ; nu sunt poeți numai poeții de profesiune.
Cei ce scriu ca să fie citați, de multe ori se servă cu
spiritul în locul inimii. Pe cînd aceia ce au poezia în
tînmă, ce o ascunde ca un prezinte ceresc și nu o aruncă
vulgului, pot mai lesne să găsească calea inimii...

Alexandru îi luase mîna și o strîngea pe sînul lui.

Mă iubești ?... îi zise el, înger dulce al fericirii
^ e lasă inima ta plină de amor să se spargă ca bo-
^ cul unei roze ce înflorește și răvarsă parfumul ei ce-
^ c !... vino pe sînul meu ce nu mai bate decît pentru

tine !... înclină fruntea ta ca o floare pe fruntea mea !
e dulce a iubi și a fi iubit, Elena mea ! e dulce a respi...
parfumul ceresc al gurii tale ! a atinge cu buzele mele
buzele tale curate și înfocate !... a confunda sufletul meu
în sufletul tău ca două raze ce se unesc !... oh ! nu ma?
sunt singur în lume !... acum îmi place lumina soarelui !
viața mea a devenit un vis poetic ! lumea, un paradis
unde totul mă răpește, mă îmbată!... nu ! nu mai sunt
singur ! Sufletul meu este sufletul tău, corpul meu, cor-
pul tău, inima mea, inima ta!... Timpul trece repede-
iluziunile se scutură ca florile, corpul se vestejaste !... oh f
pentru ce nu putem să oprim zborul zilelor!... Lasă-mă
să mă îmbât de parfumul sufletului tău, ele grațiile tale...
și apoi... într-unui din acele vise de voluptate, să mor !...

Elena era răpită. Ea rugă încet cerul să-i arunce în
inimă o suflare rece, obrajii săi deveneau aci rumeni ca
purpura, aci palizi, ochii săi plini de amor și de patimă
se înturnau cu sfială de la Alexandru ; sinul ei bătea cu
voluptate ; un fior rece încinse tot corpul său, ce ardea ca
o flacără, mina sa tremura în mina amantului său ; bu-
zele lui Alexandru întâlneau buzele sale.

— Alexandre ! zise Elena, voi fi a ta într-o zi ; însă
nu astăzi !... ora morții nu a venit încă... lasă-mă dar,
înainte de a muri, să mă bucur încă de fericirea a te
iubi !...

— Ce zici ? nu te înțeleg ! întreabă el.

— Când voi fi a ta, trebuie să mor !...

— Aide !... zise el, astfel totdeauna vestejești bucuria
inimii mele !

— Sint superstițioasă !... Cred că în ziua când voi fi
a unui amant, o să mor ; timpul nu a sosit... în acea zi eu
însumi voi veni la tine... acum să mergem !... este seară...
bărbat-meu a fi venit !...

Ea zise toate acestea cu o seriozitate atât de mare,
încît Alexandru se supuse fără a murmura.

Plecară către mănăstire, unde companionii ceialți nu
sosiseră. Postelnicul nu se arătase.

Elena și Alexandru șezură pe o galerie ce căuta către
biserica. Elena era palidă și visătoare. Alexandru el î-
suși căzuse în gânduri.

— Ce ai ? îl întreabă ea.

— Ce finețe au femeile ! răspuse el.

— Nu crede, Alexandre ! zise Elena, nu a fost aceasta o stratagemă cum gîndești, poate... voi fi a ta ; dacă odată ți-am mărturisit că te iubesc... nu sunt ca celealte femei... nu știu să înșel, nici să mă înșel... care este femeia care iubește cum te iubesc eu și care nu sfîrșește prin a se căsători... Dacă este o crimă, nu este a se da, ci este a iubi. Toate femeile care iubesc tremură cînd se gîndesc că pot să facă cel din urmă sacrificiu, și îl fac !...

Cealți veniră atunci. Ei se puseră la convorbire.

Principesa începu a deveni geloasă de Caterina. „Ce fel ? își zise...> această fată să fie preferată mie ele Georges, ea, o pițigăitură nebăgată în seamă, să mă lase pe mine, principesă, bogată, spirituală, frumoasă ?... nu se poate !... crez că și-a pierdut spiritul !... am să-i observ cu băgare de seamă. Să aflu”.

O trăsură intră în monastire : era postelnicul. Elena îi ieși înainte. El ajunse plin de bucurie, căci reușise într-o speculă comercială.

— Apropa ! zise el. Să vă dau știri despre București ?

— Ha ! ha ! ziseră clamele.

— Ne acuză gazetele că am scris o petițiune către turci, prin care am cere starea veche.

— Dacă ați făcut, bine ați făcut ! zise Zoe, dar nu ați făcut-o. Sînteți lași !...

— Se mai vorbește de schimbarea ministeriului... Se zice că bărbații domniilor-voastre au să intre în combinarea nouă.

— Ah !... strigă principesa. Era și timpul !...

— Nu s-a făcut încă, răspuse postelnicul... mai am o noutate...

— Care ?

— Nunta domnișoarei Serescu în două zile...

— S-a decis ?

— Negreșit...

— Dar cine o să asiste ? zise Zoe. Eu una nu am nimic cu lucrurile de astăzi !... cu cine o să ne găsim la nuntă ! femeile ofițerilor, avocaților, profesorilor, banchenilor^ lipscanilor, doctoresele înecă toate balurile ! toate locurile ! Ce nenorocire !... nu pot să le iert pre-

tențiunile de a se arăta pe același picior cu noi!... niște mojice!...

— Ai dreptate, zise principesa. Unde este timpul nostru?... atunci, la baluri, comisarii însărcinați să primească ducea damele de clasa II, neguțătoarele, ofițerele, la stînga, și pe cele de clasa I, la dreapta; acum ne amestecă cu toate aceste parvenite!... ce eroare!...

— Ce să faci, principesă? zise postelnicul. Convenția a ucis clasele; nu mai sunt în țară decît români; dar bun e Dumnezeu!

— Gonvențiunea a făcut pe toți românii nobili, i. e. Elescui.

— Ești prevenit împotriva nobleței... strigă Zoe, îi faci un resbel fără repaos!

— Te înșeli, doamnă! Aș fi voit ca românii să aibă o aristocrație de naștere, căci atunci țara n-ar fi fost atît de căzută. Această instituțiune a fost folositoare popolilor, mîndră de străbunii săi străluciți prin fapte mari, ei ar căuta să le semene, ar face fapte mari, sacrificii de avere, de viață pentru națiune. Dar tradițiunile nu sunt; istoria este mută asupra numelor celor ce numești nobili!... nobili de ieri, ei nu înțeleg drepturile cu datorii, caută să puie mîna pe o putere, ea însuși redusă la o stare de servilism, de sclavie, numai ca să se bucure de niște bunuri materiale al căror preț vor fi ignorința, trădarea!

Nu crede că atac această instituțiune... Ea a fost bună în timpul său: atac persoanele oare, printr-o conduită degradatoare, au degradat-o și însuși printre persoane voi face excepțiune. Mulți din bărbații cari dau dovezi de simțimente nobile sunt din această clasă. Ascultați! generațiunea de astăzi este sub urgia unui blestem... pe cît va exista ea, nici o mîntuire nu poate să fie.

— Ce zici, pentru D-zeu! strigă Elena.

— Acesta este adevărat. Ceea ce numim astăzi o națiune este un corp ce nu mai are inimă... voiți ca să va dovedesc? Streinii au călcat în picioarele cailor mormintele părinților noștri; cei mari au priimit pe inemici cu cununi de flori!... onoarea, patriotismul, independința sunt văzute aici ca niște crime!... nu-mi vorbiți că „\ ce cîrmuiesc sînt răi!... Cei ce cîrmuiesc sînt astfel căci națiunea este astfel. Ei sunt expresiunea țarei.

— Sint multe lucruri de zis între acestea, răspuse Elena. Majoritatea este bună !

— Bună ca să devie complicea minorității !..

Elena tăcu. Ea cunoștea caracterul lui Alexandru, astfel înțelese că amărăciunea ce vărsase în vorbele sale avea o cauză într-un nou exces de gelozie și națiunea română nu era pentru nimic. „Dar care să fie motivul ..ii sale supărări ? negreșit, își zise Elena, e gelos pe bărbat-meu !..” Alexandru era un caracter care ar fi fost nesuferit, fără nobleță ce avea totdeauna. Dacă ar fi în-surat, ar fi ca cei mai mulți bărbați care, în bănuielile lor, de multe ori nedrepte, nevoind a se exprima ce simt, găsesc diverse pretexte spre a certa femeile lor pentru cutare sau cutare lucru ce se face în casă..

Seara aceea trecu fără nici un incidinte.

A doua zi călătorii vizitară peștera unui sihastru în muchea unui munte, gustară ceva și plecară către Fănești.

Alexandru se puse în trăsura în care era Zoe și principesa Iordache.

— Frica ursului te aduce la noi ! îi zise cind plecară.

— Frica unsului ?

— Mai întrebi ?.. frica postelnicului.

— Nu am pentru ce..

— Ia lasă vorbele... zise Zoe... ești nebun dupe Elena.

— Vă jur !..

— Nu jura !.. o iubești.

— Nu !..

— Nu te crez... cată să dovedești...

— Cum ?

Zoe se gândi puțin, apoi luind un aer cochet și plecându-se la urechea lui Alexandru, îi șopti ceva ce principesa nu auzi...

Ei se înturnară astă dată fără a se mai opri undeva. Seara erau la Fănești. Elena se prepară ca să cunune du-minica viitoare pe protegeata sa de la Brebu, trimise banii Promiși egumenului și dispuse astfel ca părinții tinerilor a vie cu dinșii la Fănești.

Damele se retrăseseră în camerele lor de culcare.

STAFIA

Zoe se aruncase pe pat. Ea era îmbrăcată cu un capot de batistă fină peste o cămașe iară de batistă, peste acest capot trecuse un briu de mătase albă. Pe cap pusese o bonetă elegantă de valansienă, părul ei era strâns cu îngrijire. Văzînd-o cineva astfel, ar fi zis că așteaptă un amant. Ea se prefăcea că este aproape să adoarmă ; candela era stinsă. După cîteva minute, rădică capul, ascultă : principesa sufla ca o persoană ce doarme. Se scoală pe jumătate... ascultă, coboară din pat... ascultă încă... Se îndreptează către ușe, o deschide.

Afară se auzi un tunet. Cerul era coperit de nori ; vîntul începuse să sufle.

Să ne înturnăm la Alexandru. Elena astă dată nu-i mai cete budoarul ei pentru culcare, acesta îl dete postelnicului, iar lui Alexandru îi dete o cameră lîngă camera ci de culcare, cu îndatorire să o împartă cu Georges. Din camera sa Elena auzea tot ce ar fi putut face vecinii săi. Ce-i dicta această măsură ? poate dorința de a-l avea sub ochii săi neincetat.

Acești doi juni se culcară și adormiră.

Elena veghea mai toată noaptea.

Vijelia începuse afară, fulgerele și tunetele se succedau neconținut, ploaia și vîntul băteau în ferestrele camerii unde dormea postelnicul. Zgomotul vijeliei îl deșteptă din somn. „Ah, zise el, porumburile mele au să crească !...” Dar fuse silit a se opri aici... Se șterse ia ochi să vadă mai bine... nu se înșală, prin camera sa umbla o fantasmă albă ; el o zări la lumina fulgerilor.

Ca toți oamenii ignorinți și slabi de judecată, postelnicul era superstițios. El credea în stafie, în strigoi, în iele, în zburători, în fermece. Crezu că este o stafie. își aduse aminte că seclădise casa pe o casă în ruine și că țărani ziceau că acolo au văzut de multe ori stafia. „Sînt perdut. își zise el, iată stafia !... D-zeule, scapă-mă !... dacă voi striga, ea mă va sugruma !...”

El începu să tremure ca un copil ce crede că vede un spirit răufăcător, și își puse plapoma în cap.

Stafia se apropia de pat, întinde minile, postelnicul se crede perdut. El simte mișcările miniciei ei... Mina stafia”

rădică plapoma după capul postelnicului ; atinge fața lui
răsfată ; postelnicul nu mai sufla... Stafia se așează pe
pat lângă dînsul, postelnicul scoase un gemet. Un fulger
pruncă lumină... Acum stafia începu să tremure. Ea
văzuse fața postelnicului. Ce va face ? se înșelase : nu
era postelnicul acela ce căuta. Ea retrase mîna repede,,
să scoală, să depărtează ; crede că postelnicul o preurmă ;
j...e din cameră și se face nevăzută.

Nenorocitul superstițios rămase în pozițiunea care*
juase, ascultînd și tremurînd de spaimă. După o oră avu
coragiu să rădice capul, să asculte, să privească. Înțelegînd*
că stafia a fugit, aprinse luminarea ; nu văzu nimic.

„Nu am visat, zise el. Era stafia, am văzut-o, m-a
atîns pe frunte cu mîna rece ca ele mort !...” El ar fi
voit să iasă afară, să deștepte toată casa, să spuie că a
văzut stafie ; numai temerea de a se întîlni încă o dată
cu fantasma îl ținu pe loc. Umblînd prin casă, zări c-
încingătoare ; o culege ; era un briu alb de mătase. „Iată
o dovadă ! zise el, că a fost stafia ! și totdeodată aruncă
briul departe de dînsul... Este fermecat”, zise el.

Toată lumea ieșise în salon. Postelnicu, ca niciodată,,
nu se arăta. Elena, crezînd că bărbatã-său este bolnav, se-
duse la dînsul. El îi spuse tot ce i se întîmplase cu stafia,
ceea ce făcu pe Elena să rîză. Dar cînd îi arată briul de
mătase alb ce stafia perduse prin casă, Elena simți că
pămîntul se învîrtește cu dînsa ; un fior rece coprîns-
toate ncrvele corpului ei, deveni palidă, și vocea sa
începu să tremure.

— Vezi ? ai încetat d-a mai rîde, zise postelnicul,,
nu-ți spuneam eu că e stafia ! iacă briul ! toți țărani
care mi-au spus că au văzut-o mi-au zis că poartă un briu
alb...

Pentru ce Elena se impresiona atît la vederea acestui
unu ? Lucrul este lesne de înțeles : ea recunoscuse briul
Zoei — își aduse aminte că acea cameră fusese totdeauna
destinată pentru Alexandru ; un simțimînt de gelozie
mişcă toate fibrele inimii ei. Această boală era nouă pen-
u dînsa. ca și amorul ce avea. I se părea că văzu pe*
alexandru la picioarele Zoei, scoase un țipet și căzu
cînată pe pat.

— Iată ce-mi face stafia ! zise postelnicul ; „ine
părăsim această casă !..

Elena se redeşteptă, dar palidă și frumoasă ca suferința. Suspinele o îngîna... Ea rămase încă în această cameră pe pat... Ce nu ar fi dat să poată vorbi cu Alexandru !..

„Acum înțeleg, zise ea. Suferințele lui Alexandru !.. Cele ce zicea..', erau mincinoase. Nu era gelos. Se prefăcea... Doamne ! Doamne ! ai milă de mine !.. pînă astăzi credeam că îl iubesc... cum mă înșelam ! nu ! eu nu-l iubeam ! credeam că îl iubesc !.. De astăzi numai am început a-l iubi... oh ! acum, acum îl iubesc !.. Dacă ar fi acum acolo, aș voi să-i scoț inima din pept cu un fer !.. dar dacă va fi inocente?... Alexandru meu ! oh ! ce grozăvie !.. Ce am zis !.. Sînt nebună !.. unde este ? ... Vino, dulcele meu !.. vino să-mi cer iertare că am putut să gîndesc rău !..”

•în același timp, Zoe, în camera sa, făcuse o scrisoare pe care voia să o trimită cu om înadins la București. Aici era cel din urmă act al comediei cu Ranu. Acest act trebuia să se joace duminică la Fănești. Zoe era sigură acum că Elena era înamorată dupe Ranu ; că Alexandru era înamorat după Elena. Durerea de a se vedea desprețuită de Alexandru pentru Elena o întărită și mai mult. Trimise scrisoarea pe un om al ei sigur.

Cînd fuse la gustare, postelnicul spuse cu spaimă tot ceea ce i se întîmplase cu stafia. Toată adunarea rîse de credulitatea lui. Cînd însă spuse că stafia, fugind, perduse un briu alb pe care îl găsisese el, Zoe deveni palidă. Ea tremură gîndind că Elena o să recunoască briul ei. Iată o armă în mina rivalei ei ! Elena putea să-i facă rău cu acest talisman ! Cel puțin el dovedea că ea fusese stafie, ceea ce ar fi făcut-o ridiculă, sau că se dusese în camera postelnicului, ceea ce era de cel mai din urmă dispreț. Elena, din parte-i, avu ochii țintiți pe fisonomia lui Alexandru, doare va ghici pe impresiunile ce-i va face această istorie, dacă el avea vreo complicitate cu stafia. Fisonomia lui nu exprimă nimic, dacă nu indiferință-însă aceasta nu o liniște.

Ciudat lucru cu această stafie ! zise Alexandru postelnicului ! eu te crez că ai văzut-o... dar crez că a fost stafie cu minile albe și delicate...

Alexandru observă că Zoe își ascunse minile.

„Ah !” zise el în sine... apoi urmă țarei

— Nu este anevoie de dovedit dacă ea a lăsat după dînsa briul alb ; poate că cineva va recunoaște acei briu...

— Să ni se arate acel briu, zise Georges.

Zoe tremură.

.— Bravo ! zise postelnicul, să ni se arate acel briu. .

— Să lăsăm stafiile, zise Elena, bărbatā-meu a visat...

— Am visat ?...

în fine, Elena căută în toate chipurile să înlătore ideea de stafie și de briu.

Toată ziua aceea Elena nu putu să vorbească în parte lui Alexandru. Către seară ei rămaseră singuri în chioșc cîteva minute. Elena rămase tăcîndă, ca să arate că este supărată pe Alexandru. Acesta îi luă mîna și o încarcă de sărutări... Ea retrase mîna.

— Ce ai, Elena mea ? o întrebă Alexandru, pentru ce această răceală ?

— Pentru ce ? Oare nu am dreptate ? pentru ce Zoe a intrat în camera unde dormea bărbatā-meu ? Știa că acea cameră este aceea în care totdeauna ai dormit, în care lumea știa că ocupi...

— Ce fel ? întrebă el ; acea fantasmă a imaginațiunei postelnicului era reală ? a fost Zoe în adevăr ?

— Ce căuta ?...

— Ești geloasă ?

— Geloasă?... ce zici!... de o creatură atît de înjosită ! ...îți spui că voi să știu dacă te-ai coborît pînă să consimți la cochetăriile unei mesaline...

— îndoiala !... tot ce nu este Elena mea este rece Pentru mine. înainte de a te cunoaște, erau multe lucruri frumoase în lume. Dar din acel moment tot ce a fost incîntător s-a stins, și tu singură ai rămas ! ochii mei lasă valurile azurate ale cerului în care se scaldă auro-

rile zilelor, ca să nu privească decît fața celui ce iubesc urechile mele se întorn de la murmura vînturilor pî verdele sîn al pămîntului ca să asculte numai vocea celui ce iubesc ; mirosul meu uită parfumul îmbătător al florilor, ca să nu aspire decît parfumul sinului acelei ce iubesc • ea este singură în lume ! singură ca viața lîngă care nu poate să existe decît moartea.

— Vorbele ce îmi zici sînt dulci ; dar ele chezeșuiesc oare faptele ?...

— Faptele, Elena, ascultă ! ce dovezi să-ți dau despre amorul meu ? Cere orice sacrificiu și vei vedea dacă te iubesc sau nu...

— Nu cer nimic ! Ceea ce aș putea să cer ar fi să pleci undeva, să încetezi de a ne vedea; să mă uiți!... dar, vai!... aceasta este cu neputință... mă va ucide!...

— Spune-mi încă o dată aceste vorbe, îngere dulce al vieții mele !... oh ! lasă-mă să crez că într-această lume unde sînt strein, este o inimă ce s-ar fărâma de durere pentru mine !... cît de dulce este a ști că sînt iubit !... a ști că sub această boltă cerească sufletul meu nu este rătăcit !... Dar iară cît trebuie să sufer gîndindu-mă că nu poci a-ți zice *te iubesc*, fără a-ți aduce aminte că destinul a scris în cartea sa aceste vorbe fatale : *nu-ți este permis a iubi decît cu condițiunea de a ji trădător !*

— Aceste vorbe mă omoară !... nu voiam să mi le aduci aminte ...Eu te iubeam răpită de visul ce mă domină... aceste vorbe mă deșteaptă ca să văz realitatea și să sufer... ești crud !... Dacă te muștră cugetul că amăgești un om către care nu ai nici datoria amiei, cît trebuie să mă mustre pe mine care am călcat legăturile cele mai sacre ?... ar fi mai onest a părăsi țara și a fugi cu tine. Cel puțin, părăsindu-l, nu aș fi trădătoare.

— Vrei ? o întrebă Alexandru.

— Da !... răspuse Elena cletenînd din cap cu întristare.

Dar ei cătară să tacă. Oarecine păru. Elena se retrase în camera ei, unde căzu într-o adîncă meditare.

„Nu voi avea niciodată curagiul a mă despărți... în zise ea : fetița mea va fi perclută în lume !...”

O NOUA ÎNTILNIRE

Era în ziua de simbătă. A doua zi era să fie nunta Vlării, cea fată de la Brebu. Nuntașii veniseră în Fănești cu toate trebuincioasele și așteptau ziua cununiei. D-na Elena din parte-i încă se preparase la aceasta. Simbătă seara veniră încă două familii de la București, între care se afla Talangiu. Seara aceea se trecu în critice de tot felul, politica jucă cea dintii rolă. Toți se ocupau atunci despre cauza incendiilor de la tabăra din Florești.

— Cum voiți să nu puie soldații foc, zise Talangiu,, fiind sînt așa de rău tratați !... în baracele lor ei sînt mai rău decît vitele : se speculă asupra hrănilor lor, asupra vesmintelor lor, se plîng și nu li se ia în considerare plînsurile. S-a cheltuit milioane de lei, și pentru ce ? ca să chinuiască bieții soldați ? ! pe cine vor să sperie cu tabăra ? cu cine o să ne batem ? Sîntem noi în stare a ne înfrunta cu oștirile streine, noi, care sîntem armați cu ciomege ? rătăcire ! De un secol românii nu s-au bătut cu nimeni și tocmai acestea le-a păstrat drepturile, armele noastre sînt tractatele între puteri și Turcia ; ele ne apără mai bine decît aceste cîteva mii de ostași.

— Bine zici, îi răspunse Georges, cu oarecare ironie,, din momentul ce oștirea română nu poate să apere nici țara contra invaziunelor străine, nici ordinea publică,, urmează a fi desființată cu totul, ca să nu coprinză în budget douăzeci de milioane în deșert !

Talangiu îl privi cu un suris desprețuitor și tăcu, ca cum ar fi voit să arate că adversarul său nu merita *urk* răspuns. Apoi urmă șirul discursului său :

— Țara aceasta e mică ; nu poate trăi prin sine însuși, ci totdeauna pusă sub o protecțiune străină. Iată ceea ce au înțeles părinții noștri, ceea ce au pus în practică, și care face cea [mai] mare laudă a lor. Iată calea ce trebuie să luăm și noi, dacă voim a scăpa printre vijeliile timpului drepturile de autonomie. Ni se Impută nouă, boierilor țării, că în treizeci de ani trecuți ne-am supus cînd turcilor, cînd nemților, cînd rușilor. Acesta a fost un mare sacrificiu pentru care trebuie să ne laude, căci prin acest mijloc am putut scăpa drepturile țării amenințate. Dar nu mi se vorbească de acele capete aprinse ce visează

la neafirmarea țării ; acei oameni sînt nebuni -sau plătiți de streini, să zică că românii pot să apere țara lor eu armele în mînă ! Cei ce ar vorbi astfel nu cugetă altceva în spiritul lor decît să ne despoaie de proprietăți și „le dea țăranilor...

Alexandru, ce pînă atunci tăcuse, îi fu cu neputință de a nu răspunde :

— Dacă popoli Europei ar ști că poporul român pe care l-au găsit demn a-și vărsa pentru dînsul sîngele fiilor lor și tezaurii lor spre a-i sparge lanțurile, ar avea în sinul lui oameni care își fac o glorie din umilință negreșit că acei popoli ar roși că au putut să facă acele sacrificii pentru un corp căzut în putrejună !... Nu fac aluziune la d. Talangiu ; d-iui îi este permis a simți astfel. Această molătate de sdrnțimint la d-lui este simptomul unei boale. Aci nu poate să fie vorbă de bolnavi; aceștia vor face totdeauna excepțiune, chiar atunci cînd în loc de a se afla în vreun spital se află în saloane. Răspunz în genere acestei scoale ce din Fanar a trecut pe malul Dunării unde a găsit discipolii ; acestei scoale ce a inventat slăbiciunea și sclavagiul, acestei curtizane nerușinate a cezarilor bizantini. În deșert vocea tînără a patrioționului va căuta să-i converteze !

Talangiu își mușcă buzele.

— Dar pînă atunci, urmă Alexandru, este trebuință să se știe că un popul cît de căzut, cît de putred ar fi, nu poate să împântășască aceste simțiminte.

Dacă însă sîntem convinși că acest popul român nu mai are nici o scinteie de viață, și nu mai este viitor pentru dînsul, atunci pentru ce să mai păstrăm pe fața pămîntului un cadaver putred, ale cărui miesme aruncă veninul, și nu avem curagiul a-l înmormînta ?

Aceste vorbe produseră o senzațiune adîncă în inimile ascultătorilor ; nimeni nu mai răspunse. După cîteva minute literatura română înlocui politica în convorbirile lor. Georges se plînsese că de cînd au început luptele politice, românii au părăsit cu totul tărîmul literelor.

— Politica a ucis literatura, zise el, luptele politice au un sicop negreșit, *întărirea naționalitate!*: dar poate să existe o națiune, cînd românii nu au o literatură, adică cînd nu au o limbă, o gramatică, un dicționar, o istorie;

/nd nu sînt Poeti mari care sa ne ^ea eP°Pee, tragedii, sau mai bine cînd nimeni nu mai citește nimic de literatură ! cînd devine un fel de rușine pentru oameni a citi cărți scrise în limba română!...

Of !... strigă Zoe. Ce idee !... literatură națională !. Cine își pierde timpul a citi nimicuri de acelea ?... sînt bune să le citească lacheii mei !... Ce poate să scrie niște români ? !...

— Ai dreptate, răspuse principesa. Bărbat-meu, principele, este abonat la citeva ziare ; nu le citește niciodată ; le citește lacheii...

— Niciodată nu aş fi crezut că poate să existe a literatură română, zise o damicelă ce venise aici în urmă cu maică-sa.

— Tot așa precum există și o damă română, răspuse Alexandru.

— O damă română... urmă Adela, eu nu sunt română,, tată-meu este grec.

La aceste vorbe se făcu un rîs general excitat de Caterina.

Muma Adellii veni în ajutorul fie-sei.

— Fii-mea, zise ea, vorbește astfel fiind crescută în țări streine, unde nu a învățat să iubească pe români !...

Caterina dete încă o dată semnalul de rîs.

Bătrîna mămă se supără și, cu un ton propriu femeilor ordinare, îi zise :

— De ce rîzi, domnișoară ?... fie-mea a avut mijloace să învețe în țări streine, daoa și altele ar fi avut acele mijloace...

Ea nu termină vorba, toți oaspeții să puseră să riză.

Elena, voind să înlătore chestiunea personală, reveni la literatură.

•— în fine ! zise ea, este inceputul unei literaturi române : o literatură care ar fi prosperat daca ar fi fost incurajată de patriotismul românilor. Vedeți grecii, Maghiarii, sîrbii ? ei ne-au întrecut și pe acest tărîm : cauza nu este anevoie de cunoscut. Nu crez ca Dumnezeu să fi pus mai mult geniu în capul grecilor, maghiarilor și sîrbilor, decît în capul românilor !dar crez însă că a Pus mai mult amor de patrie în inima lor decît în inima noastră. Acest amor de patrie a făcut ca la ceialți trei

-populi să citească mai multă lume producțiunile literare TSă le incuragieze prin toate mijloacele putincioase. La noi nu numai că scrierile literare nu sunt citite ; dar încă autorii sunt persecutați, închiși, cînd nu sunt desprețuiți Ne place a ne zice nobili români, dar nu facem nimic pentru români. Maghiarii nobili, pentru literatura lor fac sacrificii fabuloase. Noi, pentru a noastră, nu avem decît ^dispreț.

— Dacă nu citim românește, cauza este că autorii români nu au produs nimic care să merite ! zise Zoe.

— *Cum e turcul și pistolul l* Cum e țara și autorii răspunse Georges.

Elena răspunse Zoei :

— Nu voi răspunde ca d. Georges, dar voi zice că dacă la noi ar fi răsărit geniurile ce au făcut gloria altor populi, noi încă nu am fi citit producțiunile lor și nu am fi avut pentru dinsele decît același dispreț ce avem astăzi. Dacă te-aș întreba astăzi : ai citit pe autorii români cei ce se află, îmi vei răspunde că nu ai citit, că nu știi ce au scris ; acest răspuns mi-ai dat totdeauna. Nu înțeleg, dar dacă nu știi ce au scris acești oameni, cum găsești că nu merită să fie citiți ? !

— Eu voi zice ceva, dacă domnii democrați nu se vor supăra ! zise Talangiu. Greșala este și a autorilor, urmă el, cei mai mulți nu sunt nobili și prin urmare nu au ;prestigiu...

— Iată o idee ciudată, răspunse Elena, și cu atît mai ciudată că vine de la d-ta.

— Poci să vă dau un exemplu, doamnă.

— Care ?

— Știi pentru ce Lamartine a făcut atîta zgomot în Franția ca poet ? pentru că a fost nobil. Nobilii i-au făcut .aceasta.

— Așa este ! zise principile Iordache. Poeziile lui veniră atunci în sprijinul unor principii sacre și zguduite de spiritul revoluțiunilor.

— Mă iertați, răspunse Elena. Este un poet mult mai popular, mult mai gustat în Franția, Beranger, și cu toate acestea el nu era din nobleță franceză. Este nobil prin sine ; el este fiul națiunei, fiul lui Dumnezeu ! de vom veni la noi, încă o dată, nu este nobleță.

— Doamna e republicană ? întrebă un nou venit ce
fusesse democrat și se schimbase în urmă.

— Poate, domnule, răspuse Elena, dar sint aceea ce
fost totdeauna : neschimbată.

Nici unul nu fusese mai aprins revoluționar decît
acest întrebător ! odată propagă idei rele. După căderea
Iuțiunii, el emigrase în țări streine, astăzi înturnat
în țara sa, după ce dete mina cu toate partidele pe care
le trăda una după alta, se dete cu cei mai înfocați retro-
grazi ; este un fapt netăgăduit : renegații devin aspri
pentru credința ce a avut înainte, și înfocați pentru
credința ce îmbrățișază. Aceasta se explică prin temerea
ce au de a nu fi suspectați. D-nu X era către acestea
ambitios fără măsură ; invidios ; cît orice suflare ome-
nească avea o calitate oarecare ; i se părea că acea
calitate era răpită din proprietatea sa. Aceasta îl făcea
către ceilalți oameni rău, mic, egoist. Erau două lucruri
ce iubea și ura cu deosebire : se iubea pe sine și ura
pe amicii săi.

Cînd Elena îi răspuse, făcînd o ușoară aluziune la
schimbarea opiniunilor lui X, deveni palid de minie.

Convorbirea literară căzu ca să dea loc politicii :
ministerul se puse din nou pe tapet ; fiecare rupea cîte
o bucată din mantia ministerială. Astfel, după cîteva
minute, nenorocitul minister nu mai avea nici un presti-
giu.

După dînsul veni rîndul liberalilor. Capii lor fură
atacați cu furie, nu rămase nici un viciu, nici o crimă
care să nu li se atribuie.

— Sint niște tilhari i zise Talangiu.

— Da ! da ! răspunseră mai mulți.

— Domnia-ta zici aceasta ? răspuse Alexandru indig-
nat. Uîți că în anii din urmă, cînd erai la putere, ai
știgat un proces nedrept prin ordinul ce ai dat judecă-
torilor, amenințîndu-i cu scoaterea ? Domnia-ta zici
țeasta, domnule N..., care ai urmat pe o damă caria erai
dator cu un zăpis de zece mii de galbeni și în loc să i-l
plătești, i i-ai rupt ? Domnia-ta zici aceasta, principe
dache, care, prin înriurirea ce aveai în trecut, ai
îmhat cu o mănăstire un petec de moșie și ai luat în

loc o moșie de zece ori mai mare?... Domnia-ta zici aceasta, domnule M..., care ai luat mită douăzeci mii de galbeni la...

La aceste vorbe, ei protestară toți; dar nu se crezură ofensați și nici nu găsiră cu cale a se mînia contra lui Alexandru. Cînd muma sau soția zice că fiul sau bărbatul a fost în funcțiuni ciștigoase și nu au știut să-și facă stare și îi blama ca pe niște nemernici despre aceasta se înțelege că muștrările de hrăpîri nu pot să offenseze pe cei ce le-au făcut. Acea muma, acea soție ce laudă abuzul și hulește onestitatea sunt fiicile societății care cugetă ca dinsele. Cîți oameni nu și-au făcut averi din ocupațiuni în timpul cel mai scurt? Funcționarii integri au rămas săraci și vestejesc în mizerie! cei ce au hrăpît s-au îmbogățit, prosperă, sunt înconjurați, chiar de aceia ce au aerul a dezaproba hrăpîrile. O schimbare a început a se face într-aceste datine, de vreo trei ani, grație libertății presei. De aici ideile noi sunt atît de rău privite de aceste legiuni ale trecutului și prezentate sub atîtea calomnii, de către cei ce au interese a se înturna vechiului regim!...

— Lasă-i să strige, zise N..., noi avem votul...

Oaspeții se sculară de la masă cu cea mai mare liniște. Ei trecură seara în salon și în chioșcul din grădină.

Alexandru găsi ocaziune de a șopti Elenei:

— Voi să-ti vorbesc în parte!

— Unde!'

— Aici. Mai tîrziu...

— Nu se poate!..

— Trebuie, ori mor!

— Viu! viu! zise Elena.

Era o oră după miezul nopții. Toți dormeau. Noaptea era frumoasă ca toate nopțile de vară la țară. Cîrsteiul se îmbăta de cîntărirele sale, cerul era senin; luna plana în spațiu și îneca fața pămîntului de raze de lumină. Alexandru era în chioșc, aștepta. Pe una din ele el văzu o fantasmă albă ce înainta către chioșc. Era Elena. Ea se apropia, intră în chioșc.

— Cit trebuie să te iubesc, zise Elena, ca să...
noaptea aici!

Nu este destul aceasta...

— Cum nu este destul ?...

— Elena mea, trebuie să lași bărbatul... să te dăspărți--- să plecăm în streinătate...

L- Să mă dăspart ?... dar lumea ?...

— Singură ai zis că mai bine vei să lași bărbatul decât să-l amăgești...

— Ai dreptate... am zis aceasta... da, da, mă voi despărți de dînsul; dar ona nu a venit încă... vezi, Alexandre, nu este nici un sacrificiu care să nu fac pentru tine, dar caută să ai răbdare... Ce te gindești ? ar zice cineva că te îndoiești de vorbele mele...

— Ai ghicit... ceva îmi spune că mai tirziu o să mă uiți.

— O să te uit ? întrebă Elena. Razele lunii ce intrau în chioșc lăsară să se vază pe buza ei un suris plin de amărăciune. Cînd voi muri, poate ! urmă ea.

— Înainte de a muri, Elena mea ! ești tinăară, frumoasă, poetică ; dulce ca acele creațiuni ce au făcut să creeze geniul omenesc în momente de inspirație divină ; dar ești femeie. Mine mă vei uita ; mine vei roși că ai putut să mă iubești ! nu va veni un timp cînd vei zice altuia ceea ce îmi zici mie ?...

— Taci ! taci ! strigă Elena, sau mă voi desprețui singură ! Ceea ce ți-am promis, voi face... dar mai tirziu...

— Oh, sufletul meu ! cit voi fi de fericit cînd voi ști că am a trece viața legănat de răsfățările tale ! vom pleca de aici în țări streine, în locuri singuratică, poetice, dulci ca amorul nostru.

— Dară... în locuri depărtate... unde să nu mai vedem ceea ce am văzut, să nu mai auzim ceea ce am auzit... departe de oameni... nu este așa că oamenii sunt răi ? nu ai a te plînge de dînșii ? eu poci zice aceasta ! am suferit de la oameni... au fost nedrepti pentru mine ; am adus în lume decît viața mea și ei au sacrificat-o ca să mulțumească o nebună ambițiune !...

Dar vorbile tele sunt triste, Elena mea, niciodată am te-am cunoscut mai tristă ; uită tot ce oamenii au putut să-ți facă rău !... ești lingă acela ce te iubește ca tu sa. Aceste minute sunt scurte... Să nu le sacrificăm

decît amorului nostru ! noaptea este frumoasă și pare ca întirziă ca să proteje răsfățările noastre ; vinturile mur* mură în arbori, ca cind ar voi să facă a nu se auzi vorbeii^ noastre de urechile indiscrete. Nu-mi mai vorbi decît de mine, de tine, înclină fruntea ta dulce și suavă pe sinul meu ! ca un crin ce se pleacă pe călătorul adormit! amorul are plăcerile și amărăciunile lui — plăcerile sunt scurte... îngerul vieții mele, nu face să cunosc numai suferințele lui !..

— Ceea ce numești suferințele lui poate să fie adevăratele plăceri ale lui... Ce poci face mai mult?..

•— Trebuie să fii a mea... daca amorul ce-mi exprimi este real...

— Nu sunt a ta ?..

— întru toate...

— Nu turbura această scenă divină cu idei de altă natură... acesta va veni ; dar mai tîrziu... acea zi va fi o zi mare... o zi de amor și de doliu, o zi de fericire și de mormînt...

— Nu te mai înțeleg !.. mă pierz !..

— Știi că sunt superstițioasă... Trebuie să vie ora...

Alexandru o strîngea în brațele sale — buzele lui înflăcărâte sărutau buzele ei de roză. Elena palpită pe brațele lui, de amor și de voluptate.

— Este timpul a ne despărți... rezonul meu se turbură : poci să caz : sunt femeie, fugi !

— Oh ! niciodată !..

— Alexandre, fac apel la generozitatea sufletului tău — adu-ți aminte că prin ea am învățat să te iubesc !..

— Oh ! generozitatea sufletului meu !.. Elena mea... acea abnegare ce cunoști nu poci să mai am...

— Asfel dar vei să faci tot ca să mor înainte de ceea ce este scris ?

Aceste vorbe loviră cu tărie pe Alexandru. Ele îi explicară toate vorbele Elenii de mai-nainte.

— Ce ? zise el, nu vei fi a mea decît cu condițiunea ca să mori în urmă ?..

— Te rog să mă lași a trăi încă... pentru tine, Alexandre, pentru tine !..

Ea zise, depuse pe fruntea amantului său o sărutare-
Buzele ei arseră fruntea lui Alexandru. Acesta *ca&**

în genuche înaintea unei canapele. Elena iese de sub chioșc, se strecoară printre alee și dispare pe o poartă a casei care da în grădină. Ea trecu toată noaptea în rugăciune și în lacrimi.

„D-zeule, se rugă ea, ce este această patimă?... sunt învinsă, sunt lănțuită, și nu am puterea să mă lupt. Tu însuți m-ai părăsit... fă, Doamne, să poci cel puțin a mă lupta cu ursita mea !...”

De altă parte, Alexandru trecu noaptea gândindu-se la vorbele Elenii. „Ea va muri, și a zis dacă va fi a jnea !... Oare caută să crez această vorbă ? ea mi se pare inspirată de o delicateță ce este proprie femeilor binecrescute. Vai ! cite femei nu au zis aceste vorbe amanților lor și peste citva timp au iubit pe alții !... amorul Elenii a sărit ca o flacără ele paie ce își ia vîntul îndată sub focul care i se dă. Cîteva zile fură destule ca să se aprinză de amor !... ca să vie la toate întîlnirile singură îndată ce i-am cerut, fără nici o împotrivire.

Toate acestea mă fac să crez că este o femeie prea ușoară... Cine știe la ciți alții ea nu a dat ceea ce mi-a dat mie?!...” și atunci Alexandru devenea gelos, suferea, punea capul în miini și plîngea ca un copil.

A doua zi era duminică, zi de nuntă țărănească, zi de bucurie. Postelnicul se înturnase de dimineață.

Pe la zece ore, mai multe trăsuri cu cai se preparară. Nuna însoțită de Caterina și alte două dame se urcară într-o trăsură. Ceialți făcură cum putură. îndată ce trăsurile ieșiră din curte, cincizeci de flăcăi călări înconjurară trăsura Elenii — alții alergau înainte și toți descărcau pistoalele și strigau la ușă. Ei spuseră o orația curioasă. Nunta ținu trei zile, trei zile de banchete, de danturi, de petreceri.

CEL DIN URMA ACT AL COMEDIEI

Dar este timp a ne înturna la sujetul nostru. După unie, societatea de dame și cavaleri ce veniră la unie se înturna cu nunii acasă la postelnicul. Veni un

moment în care toți acești oaspeți se aflară răsipiți în salon, vorbind despre ale nunții. Un serv intră și zise postelnicului că o țigană bătrina, ce vine de la București, voiește să-i vorbească lucruri mari.

— Să vie aici, zise postelnicul.

Această știre se auzi de toată societatea, toți erau curioși să afle care erau acele lucruri mari ce o țigană bătrina, venită de la București, putea să comunice postelnicului.

După câteva minute, o țigană intră. Ea era trecută în vîrstă, crescută prin case boierești, învățase a se prezintă și se închină la postelnicul și îi zise că ar dori să-i vorbească în parte.

— Ah ! zise principile. Postelnicul are secrete cu astfel de femei !..

— Nicidecum !.. răspunse el, și voind să nu cază în această bănuială, răspunse repede : Ce ai să-mi spui, spune-mi aici. Dacă nu vei, poți să pleci...

Țigana puse ochii în jos și zise :

— Dacă voiești însuși domnia-ta... viu să mă plîng împotriva cocoanei dumitale... am avut un fecior, care era lacheu în casă boierească... este aproape o lună de cînd a venit aici... femeia dumitale, mă iartă a spune lucrurile cum sunt... s-a înamorat de dînsul... îl ține aici prin silă și eu, muma lui, sufer și mă pierz fără ajutorul lui...

— Femeie ! strigă postelnicul, ești ori beată, ori nebună...

— Nu sunt nici una, nici alta, boierule, răspunse țigana. Copilul meu este aici schimbat în veșminte de boier...

în acel moment Ranu intră în salon.

— Iată copilul meu, strigă țigana alergînd la Ranu, apoi, întorcîndu-se către Elena ; — mi-am găsit copilul, cocoană... și ți-l voi smulge din brațe-ți... mi l-ai hrăpit: ca să-ți mulțumești plăcerile, cînd eu, muma lui, rnor de foame... astfel sunteți voi, cucoanele !.. nu aveți rușine să vă iubiți cu ciocoi !..

— Scoateți afară pe această bețivă ! strigă postelnicul.

— Nu sunt bețivă !.. spui adevărat... întrebați Pe fii-meu dacă nu sunt muma lui.

— Așa este, răspuse Ranu. Este muma mea.
Elena căzu leșinată în brațele Caterinii.

Toți cîți se aflau de față se uitară unii la alții cu mirare ; unii încă suriseră cu răutate. Postelnicul crezu să visează.

— Este o infamie ! strigă Zoe, acest june mi-a fost prezentat sub nume de boier din Moldova... Cînd am venit aici atît m-a rugat să-l aduc, încît nu am putut refuza... cu vîz că am fost amețită ca toți ceilalți.

Un om ce era aici dispăruse. Cu capul dezvălit ieșea din curte, plîngea peste cîmpuri, fără să știe nici unde se duce, nici unde este. Era Alexandru.

Zoe ieșea din salon. După o jumătate de oră trăsura sa fugea spre Ploiești.

Elena priimise o lovitură teribilă, față cu lumea, cît și în față cu bărbat-său ; de nimic nu-i făcea atîta rău ca opiniunea lui Alexandru. El dispăruse la cele dintîi vorbe ale țiganei. Va afla el că Elena era inocentă ? dacă va afla, nu va fi oare prea tîrziu ? inima lui nu se va fi zdrobit la întîia lovire ?... astfel se întreba Elena, ce căzuse bolnavă de durere. Soțul său o părăsește. El se lăsă să se amețească de această calomnie cu intențiune.

DUCEREA LA CAPITALA

Dar să ne înturnăm la Alexandru. După vorbele țiganei, părăsi salonul într-o despozițiune de spirit de la care nu mai era decît un pas pînă la pierderea totală a facultăților sale intelectuale.

Trecu repede prin curte, străbătu satul și ieși la luncă, apucă peste cîmpuri, cu capul descoperit... Cine i-ar fi văzut astfel ar fi crezut că este vreun nebun săpat de la vreo mănăstire. Era două oare. El merse pînă aproape de seară fără să se oprească, fără să știe ce să facă ; către seară fuse întrecut de o trăsură cu patru cai. Cociul, văzînd pe Alexandru, opri caii și îi propuse să-l ducă la București pentru cîteva sfanți. Alexandru acceptă și se urcă în trăsură. Era trăsura egu-

menului de la Tirșor ce se dusesse să caute pe stăpînj
ei în capitală.

Alexandru era zdrobit fizicește și moralicește. Elen,
ii apărea o femeie degradată. El crezu că Ranu fusese
amantul ei. „Și pentru ce nu ? zise el, pentru ce să nu
mă amăgească pe mine pentru acela, dacă o dată a
amăgit pe bărbat-său pentru mine ? ... și cine îmi spune
că nu este o femeie ce-și schimbă -amanții p. toata
săptămîna?... Ea nu s-a dat mie ; este adevărat, dar nu
a venit în grădină de cîte ori am voit să vie ? Dacă nu
este astăzi metresa mea, eu nu am voit ! Dar, în fine
a căzut vâlul ... și cu cine, D-zeule ! cu un lacheu !
oh ! cît o disprețuiesc acum !... scandal teribil !...
tot disprețul ce cată să am pentru dînsa, mi se suie
inima de pietate cînd îmi aduc aminte pozițiunea ei umi-
litoare la vorbele acei fermecătoare !... sărmana femeie !...
cum nu a murit îndată de rușine ? fiul unei țiganoe,
amantul ei ! ce cădere ! ce umilință !...”

Vorbind astfel, căzu în gînduri profunde : o lăcrăma
de compătımire curse din ochii săi și păru oă stinge
flacăra miniei care îl consuma. „De unde a venit acest
om ?” se întrebă el. Această întrebare fuse de ajuns ca
să arunce oarecare lumină în spiritul său. „D-zeule !
zise el, Zoe a adus acolo pe acest om ! Ea l-a prezentat !
oh ! dacă dedesubt nu este o intrigă infamă !... această
femeie este în stare să facă tot !... Cine știe dacă Zoe nu
a cules pe acel lacheu cu speranță ca să compromită pe
Elena ? Cine știe dacă acea țigană nu a fost adusă de
dînsa ! ... însă pentru care cuvînt?... voi afla aceasta !...
Dacă lucrul va fi astfel : dacă Elena va fi inocintă... amar
acestui intrigante ! voi trage o răzbunare teribilă !... briul
ei cel pierdut este în buzunarul meu... trebuie să nia
întorc la Fănești... Dar aceasta nu se mai poate... nu mai
poci vedea pe Elena.”

Asfel ougetînd, ajunse la București.

îndată ce intră înîntu, scrise Caterinii acest bilet.

„Am plecat repede, neputînd a mai asista la un
dai ce-mi făcea rău. Rog cerul să ierte rătăcirile a-ce^N”

„neî nenenorocite. Ea nu mai poate să aibă în lume nici un alt sprijin decât pietatea d-le... fii bună cu dînsa! voi plînge cît voi trăi, căci, în adevăr, nenorocirile ei sînt mari !... Eu voi pleca în curînd și de aici... rog cerul să P^ei să te mai văz înainte de a porni.”

După ce trase aceste rînduri, chemă pe Petru, un serv vechi și credincios.

~ - Vei pleca îndată la Fănești, unde vei găsi pe d-ra Caterina X... îi vei da acest bilet în mînă. Miine să fii aici cu orice răspuns îți va da ! Vei cere bagagele mele „ sunt acolo...”

Petru luă scrisoarea și ieși fără a zice o singură vorbă.

Era două oare după miezul nopții. Alexandru încercă să doarmă, în deșert ; trecu o noapte teribilă. A doua zi îl prinse frigurile. Doctorul veghea lîngă dînsul tot timpul cît avu delir, în delirul său el vorbea de Elena, de Ranu ; spuse prin fraze întrerupte o parte din scandalul de la Fănești.

— Aici este un amor pasionat, zise medicul, voi veghea lîngă dînsul !...

Către seară, Alexandru se deșteptă ; întrebă daca Petru s-a înturnat de la Fănești. I se răspunse că nu.

— Amar ! amar ! zise el.

— Ar fi bine să gonești orice gînduri, îi zise medicul, sau nu poci răspunde de viața d-le.

— Voi să mor, doctore ! oh ! viața, viața este un mare rău ! ... Poți să-mi faci o mare bucurie ? Ești om învățat... ai disecat țărîna omenească, ai dezvălit secretele organismului acestii materii bizare ce formează omul, spune-mi că ai găsit secretul sufletului ; spune-mi, totul să sfîrșește pe pămînt ? Aceasta îmi va face bine... „u voi să mai fiu... A fi este mai crud decît a muri... oamenii nu știu ce cer...”

— Vai ! răspunse doctorul, ce putem noi să știm ? !... Dar lasă-mă să te întreb eu însumi, răul ce suferi vine într-un amor pasionat ?...

Paserea ce zboară după o ramură face să se scuture =-lt timp ramura, zise Alexandru. Este un amor ce mă Părăsește și lasă în inimi o zguduitură. Dar ai ghicit,

este un amor. Poți să rîzi, doctore, de această slăbiciune ?
sunt cîteva zile, eu însumi rideam.

— Peste cîtva timp vei rîde încă...

— Dară, voi rîde, o știu... dar pînă atunci... sufer!...

— Răbdare !... timpul vindecă totul.

Petru intră în casă.

— Ai fost ? întreabă Alexandru.

— Am fost și am adus acest răspuns, li dete un bilet.

Alexandru îl deschise, îl citește ; iată coperinderea :

„Domnule !

Este inocentă, și victima unor intrigi infame. I-am dat biletul ce mi-ai scris, l-a citit. Acest bilet este insultător ; cine ți-a dat acest drept, nu știu, căci în fine nu ești un profesor de morală. Cu toate acestea, Elena te-a iertat... este bolnavă în pat... voiește să te vadă înainte de a pleca. Dar dacă te vei înturna aici, te rog să nu fii atît de sever ca ceialții...

Caterina"

Acest bilet produse o mare schimbare în ideile lui Alexandru. Către acestea o îndoială crudă plana ca un nor pe liniștea inimii sale. Alexandru, cu caracterul său, nu putea să fie ferice în viață. El simțea o bucurie vie să nu meargă la Fănești ; se îmbăta de ideea de a tortura sufletul aceştii femei ce iubea mai mult decît viața lui ; de a se tortura el însuși.

„Voi să petrec cîteva luni la București, își zise el. Voi să cunosc această societate în care se afla femei atît de triste !"

Georges se prezintă la Alexandru.

— Ce zici despre cele întîmplate la Fănești ?

Alexandru se prefăcu pe cît putu, ca să nu se trădea, și răspunse cu indiferință :

— Nu crez ceea ce se zice.

Petru intră și anunță pe d. Ranu.

— Să vie, zise Alexandru.

Ranu intră.

•— Îmi pare bine, zise el, că vă găesc aici pe amîndoi. Mustrarea de cuget mă apasă amar ; viu a vă declara că d-na Elena este inocentă.

— Vorbește ! zise Alexandru, oferindu-i un scaun.

Ranu să puse a spune tot cursul intrigilor Zoei, căroro el servise de instrument.

Alexandru și Georges se prezintă la Zoe seara. Societatea ce se afla acolo se compunea de o mină de tineri, băieți buni, dar fără nici o țintă serioasă în viața lor. Unii din ei își trecea timpul a risipi averile părințești în cărți. Ei nu știu nici să cheltuiască banii ; nu au gust nici pentru călătorii,, nici pentru cai, nici pentru arme ; nu sunt nici gastronomi. Cheltuiesc și sunt totdeauna fără bani. Trăiesc pentru cămătarii din țară. Acești din urmă îi încongiură și, la trebuință, le oferă sume de bani, sută la sută și de multe ori două sute și trei sute la sută camătă, bieții băieți nu servă societatea nici ca risipitori, căci tot ce risipesc intră în lăzile unor avari. Doi, trei, patru ani de respă, și moșiile lor sunt vindute de cămătari, cumpărate de cămătari. Ei nu se ocupă nici de politică, nici de literatură, de nimic, în fine. Alexandru mai văzu aici un jurnalist. Starea constituțională a produs acest fel de oameni și în Principate. Ei sunt despărțiți în două tabere, în jurnaliști liberali și jurnaliști retrograzi. Inrîurirea lor este încă neînsemnată din cauză că sunt puțini cititori ; Ziarele liberale au mai mulți cititori. Dintre cei din urmă ziarisți au fost care au devenit miniștri, sprijiniți de opiniunea publică. Au fost asemenea care, în loc să intre pe poarta unui minister, au intrat pe poarta închisorii : aceasta dovedește că convicțiunile nu lipsesc printre dînșii. Ziarele liberale au devenit singurul sprijin al ideilor liberale.

Alexandru văzu încă o pepinieră de dame. Muntenile sunt în genere bune, cu temperaminte nervoase, bilioase, limfatice. Ceea ce le invită a repara lipsa frăgezimei naturale prin mijloace artificiale ; sunt însă grațioase, spirituale ; natura a făcut mult pentru dînsele ; educațiunea puțin sau nimic. Manierele în saloane sunt fără cenzură. Alexandru văzu mai multe dame și darnicele ce se lăsau ^ plăcere a li se săruta brațile pină la supțiori de niște mieri. Aceasta este o datină streină. Cititorii își aduc

aminte că invaziunile streine s-au oprit de multe ori asupra saloanelor din București.

Serata era plăcută. O grupă de dame se formase împrejurul Zoei. Aceasta le spunea cum lacheul făcuse conchista unei dame la țară, și cum muma lacheului clezvălise intriga...

Alexandru ascultă în tăcere.

„Această femeie este infamă ! zise el, în sine. Sărmană Eleno... tu nu ai pe nimini care să te apere” ; și apropiindu-se de acest cerc de dame, zise :

— Vrei să vorbești de d-na Elena ?

— Da, da ! zise Zoe... Erai acolo.

— Eram acolo, dar mă iertați a vă face oarecare observări... Că Elena era inocintă, că respinsese cu oroare pe acel om... că el însuși a declarat-o. Și încă că era pus de d-ta să facă acest scandal.

— Că era pus de mine, zise Zoe, o răzbunare ; dar că femeia aceasta e inocintă, nu mai crede...

— E rindul meu a vă spune o istorie întimplată la Fănești, o istorie curioasă, cu stafii...

— Cu stafii ? întrebară damele cu mirare.

— Nu vă speriați ! răspuse Alexandru.

— O să mergeți mine seară la concert ? întrebă ea, voind să schimbe vorba.

— Spune istoria cu stafii ! îl rugară mai multe dame.

Alexandru începu să spuie cum în camera postelnicului intrase o stafie noaptea și cum, fugind la cîntarea cocoșilor, lăsase să cază un brîu alb de mătase.

— Dar vedeți, adaogă el, cit omul este aplecat spre a bănuși totdeauna cu nedrept. Toată lumea acolo zicea că brîul era al unei dame ce o stimăm toți !... Eu însă susțin că este o calomnie.

El arată atunci brîul. Damele se uitară unele la altele, căci cunoscuseră brîul Zoei.

Negreșit că fiecare crede că Zoe cel puțin se formaliza, se rușina... Ei, bine ! nu, ea era sigură de cercul ei ce îl domina ca o suverană. Se puse să riză.

— Vă voi spune această istorie, cînd vom fi singuri- Apoi, întorcîndu-se către Alexandru, îi zise încet : îți iert excesul de gelozie ce te-a făcut să te porți astfel-

„Ești un ingrat ; pentru tine venisem în acea cameră ; nu pentru altul...

La aceste vorbe Alexandru rămase înmărmurit. Dăniile care fură față nu se impresionară întru nimic.

„Ce nerușinare !" își zise Alexandru. El se așeză lângă o damă tină și frumoasă și începu să converseze cu dînsa.

— De mult timp ai venit în București ? îl întreba ea.

— De cîteva luni.

— Nu iubești încă pe nimeni ? adaogă dama.

Aceste vorbe mări mirarea lui.

— Pe nimeni, zise el.

— Cu toate acestea ar trebui să iubești pe cineva...

Toate inimele de față nu sunt prinse...

— Nici a dumitale ? întreabă Alexandru.

— A mea ?... deocamdată, nu ! altădată... dar m-a înșelat.

— Se poate ?... a înșela niște ochi atît de infocați, atît de dulci !...

— Te miri ?... singur poate vei face aceasta... Oamenii sunt schimbători !...

Zoe, văzînd pe Alexandru ocupat lângă o damă mai tină și mai frumoasă decît dînsa, se văzu rănită în amorul ei propriu. Se scoală. Se îndreptează către poarta unei camere și îi zise :

— Vei să vezi o nouă producțiune în arta picturii ce mi-a prezentat d. X., pictorul român ?

— Cu plăcere ! zise Alexandru, care o urmă în cameră.

Zoe, îndată ce intră acolo, se înturnă către Alexandru, se aruncă în brațele lui și îi zise :

— Voiam să-ți vorbesc... șezi lângă mine !... nu poți să-ți faci idee cît te plîng și știi pentru ce ?... natura și fortuna ți-au dat tot ce poate să aibă un muritor favorit și tu calci în picioare binefacerile lor !... ești de treizeci de ani, vîrstă în care omul caută să-și facă socotelile sale în lumea ; să știe ce este lumea și ce este el însuși ; să joace o rolă în raport cu credințele sale. Nu cunoști lumea, și lumea nu te cunoaște ; nu ai nici rolă aici. Caută să te decizi... simțimintele profunde, cugetările serioase, „Pirațiunile înalte la noi sunt niște oaspeți ce găsesc

mai totdeauna uşele închise. Cei ce posedă aceste calităţi caută să trăiască retraşi, sau să părăsească o ţară unde plăcerile singure au putut să aibă un templu, bar cel mai bun lucru este a adora zeii ce toţi adoră aici. Vei să devii regele acestei societăţi ? fletează aplecările ei. Prin acest mijloc eu am devenit tiranul ei. Toate aceste femei sunt la picioarele mele. Opiumul chinezilor are mai puţină putere asupra aceluiaşi popul stupid decît cupa cu desfătări ce prezintă să bea aceşti români însetaţi de plăceri. Nu crede că ei sunt mai nefericiţi decît alţii pentru că le place să trăiască astfel... Dacă am cerceta bine natura omului, poate că noi am fi mai aproape ele adevăr ! căci, în fine, ce este omul ? ce este viaţa ?... Omul este o ţărînă şi viaţa un vînt. El trăieşte o zi. Pentru ce să trăiască în ne Cazuri ?... Trebuie a te decide... a face ca noi... îţi trebuie o amantă... fugi de acele femei al căror amor serios aruncă pe viaţă un parfum de melancolie ! amorul nu este etern ; a iubi şi a poseda orice femeie îţi place... iată ce trebuie să cauţi. Nu este nici o femeie în salonul meu care să nu ți se dea... nu ai decît să arunci ochii...

— Mă spăimînti ! zise Alexandru.

— Cît ai face să rîză această societate dacă ar cunoaşte simţimintele d-le !

— Dar astfel de societate, prin astfel de purtare, îmi inspiră dezgust. Amar femeilor ce se prezintă un singur minut fără vălul pudorii ! pudoria lor este poezia şi această poezie singură face fermecul sexului vostru.

— Idee ! zise Zoe. Cei mai mari oameni au găsit mai mare fermec în femeile care aruncaseră vălul pudorii, istoria mărturiseşte... femeile fără acel văl au încă poezia lor, o altă poezie : libertate de a vedea tot, de a auzi tot, ele a face tot. Ea are fermecul noutăţii, fermecul înlesnirii. Orele noastre nu sunt înorate niciodată ; suferinţele ridicule nu le cunoaştem, nu cunoaştem decît plăcerile, schimbarea le renaşte, le reîntinereşte neîncetat...

— Societatea aşteaptă, zise Alexandru. Ce vor zice damele care te ştiu cu mine aici ?

Zoe surîse.

— Ești copil ! răspuse ea. Ce pot să zică ? că sunt
cu amantul meu ? ele nu fac toate ca mine ?... întredes-
chidă ușa și vezi — nimeni nu mai este în salon — toate
cu plecat cu amanții lor...

— Dar bărbatul ? întrebă Alexandru.

•— Doarme, zise ea.

intr-acest timp Zoe își desfăcuse buclele ce cădeau
unduitoare pe umerii albi. O lampă revărsa o lumină în-
doiasă în cămară.

— Vino lângă mine, zise ea, șezînd pe o sofa bogată,
și trăgînd pe Alexandru lângă dînsa. Privește-mă... sunt
încă frumoasă... tu nu cunoști tezaurii de voluptate ce
ți se oferă : frăgezimea fecioarei tinere este palidă pe
lîngă aceste fermece ; simțurile mele sunt inflăcărare ;
corpul meu tremură și arde înaintea ta... perii mei se
scutură pe cap sub flacăra voluptății... Ochii se turbură...
buzele mele ard... locul se învîrtește cu mine... pentru
ce întîrzi ?...

Ea căzu leșinată pe Elescu, buzele murmură vorbe
neînțelese. Alexandru profită de acest leșin și trecu în
salon, de acolo își luă pălăria și plecă repede.

„O, femeie ! își zise el, tu nu poți procura mai mult
decît o femeie ce se vinde la cel dintîi venit : dezgustul !”

Postelnicul George rămăsese în opiniunea că Elena
era culpabilă. Din acea zi el nu voi să o vază. Trecea
timpul pe la alte moșii și cînd se înturna acasă nici nu
cerceta despre soția sa. Auzise că Elena este bolnavă și
oprise pe toți d-a trimite să vie vreun medic ; o femeie
văduvă din Ploiești, ce devenise ținuta sa, nu înceta a-l
întărata contra Elenii cu speranța să o lase și astfel să
o ia pe dînsa. Postelnicul George ar fi plecat lesne ure-
chea la însinuitoarele consilii ale ținutei sale, dacă ava-
riția nu l-ar fi consiliat din contra : Elena avea zestre
niare și el nu voia să piarză prin divors.

— Răbdare ! îi răspundea el. Poate că cerul o va
chema în sinul său, este bolnavă, toate mijloacele sunt
luate ca să nu o oprească din această călătorie. Astfel
vom avea starea ei.

Către acestea Elena, părăsită de toți, afară de Caterina, începuse a uita lovitura ce i se dase și sănătatea sa se ameliora pe toată ziua. Ea se informa neîncetat despre Alexandru. Ar fi dat toată viața sa numai să-l încredințeze că este inocentă. În cele din urmă îi scrie această carte :

„Domnule !

De două luni mă odihnesc cu întristare și cu durere pe patul meu; nu voi să te ostenesc vorbindu-ți de cauza acestii suferinți. Tot ce poți spune este că sufer mult și nimic nu poate a-mi împăca durerile, m-am schimbat astfel încât cu anevoie vei putea a mă recunoaște, fizi-cește și moralicește, și sufer cu pasiență fără să poți zări un termen. Dacă am o zi mai lină, am două de du-veri. Aici toți cîți mă înconjură parcă suferă cu mine. Acest loc acum este locul unde sufletul suferă, dar nu geme ; este încă bine de a nu turbura auzul celoralți cu plîngerile sale ! Astfel, degetele mele ce s-au dedat să cază pe tonuri minoare (triste), le am în piano și sunetul muzicii a încetat de a se mai auzi în casa mea ! De în-tristare aceste degete au slăbit și au îngălbenit și, ne-maiavînd ce face, se încrucișează în semn de martir în-chis... voi să las această casă / ... îmi pare rău. Am lo-cuit-o mai mulți ani, și mai ales regretez iedera ce am plantat eu însumi pe murul grădinii în această primă-vară, și în care (daca ideile ar putea să se sape) ar citi cineva aci toată istoria cugetelor mele, ce vin și se duc totdauna mai triste ca rîndurerile la sfîrșitul verii”

Această scrisoare era un capodopere de literatură. Ea există încă în original. Elena o trimise lui Alexandru, fără nici un alt comentariu. Alexandru nu putu să-și oprească lacrămile, citindu-o. Elena era acum inocentă în ochii săi. Se decise să plece la Fănești. Plecă chiar în ziua cînd priimi scrisoarea Elenei.

ÎNTOARCEREA LA FĂNEȘTI

Locașul de la Fănești devenise trist. Singurile locui-toare ale acestii case era Elena și Caterina. Cea din urma

se prepara a se înturna în capitală. Alexandru sosi noaptea. Elena era în camera sa. Zgomotul poștașilor o deșteaptă din somn, află despre venirea lui Elescu. Ea se decide să-l priimească în camera sa chiar atunci.

Caterina dormea într-o cameră alături. Noaptea era înaintată, o noapte frumoasă de vară ; o tăcere adincă domnea peste cîmpiile ascunse în umbră ; răcoarea ce anunță că zorile sunt aproape de revărsare se răspîndea în aerul îmbălsămat de parfumul cîmpului.

Alexandru intră la Elena. Aceasta îl aștepta șezînd pe o sofa. Ea se îmbrăcase în negrele cele mai elegante. Albeța feței, minilor, gîtului contrasta cu negrele costuimului său, într-un mod atît de plăcut, încît lăsa să nască unul din acele fermece a căror înriurire o simțim rareori în viața noastră. Buclele părului său erau respinse cu răsfățare de la tîmple și lăsau să se vadă toată fața sa, frumoasă și palidă.

Alexandru, îndată ce intră în cameră, se aruncă la picioarele sale, îi luă mîna și o udă de lacrimi.

— Mă crezi culpabilă încă ? întrebă Elena.

— Știu toate. Ranu însuși, muștrat de cuget, mi-a mărturisit adevărul.

— Mulțumesc că ai venit, Alexandre. Era timp... nu este așa că mă aflu schimbată, privește și plîngi acele frumuseți ce admirai și care nu mai sunt...

— Te aflu de o mie de ori mai frumoasă, Elena mea... oh ! de o mie de ori îmi ești mai dragă.

— Mai dragă ?... iată tot ce voi... Dar scoală și spune-mi, ai suferit ? nu voi să auz că ai suferit !... Voi să sufer numai eu !... căci acesta este un drept al meu. Ai văzut cum oamenii s-au întăritat asupra mea ?... toți mă cred culpabilă, însuși bărbat-meu ! dar ce îmi pasă de lume mie ? ceea ce mă ucidea era temerea că tu însuși Puteai să crezi ca ceialți, dar îmi zici că nu crezi... acum sunt fericită...

•— Nu voi crede niciodată !... nu am crezut... dar să lăsăm aceste lucruri. Spune-mi, Elena mea, în tot timpul ce nu m-ai văzut, ai cugetat la mine ?

. Se întreabă astfel de lucruri ? nu ti-am zis că te ^besc ?...

Mă iubești ?... Eleno, ești sinceră ?

— Nu am mințit niciodată.

— Ei, bine ! atunci cată să lași această țară !...

— Să plecăm împreună ? nu este așa ? să-mi las fata lăsându-i moștenire rușinea mumă-sei ? și eu să te însoțesc în țări streine, purtînd cu mine ura și disprețul oamenilor ? Unde voi merge, va trebui a mă ascunde, societatea nu suferă o femeie ce a fugit cu amantul său Mai tîrziu, cînd disprețul lumii va risipi prestigiul amurului, tu însuși nu vei mai vedea în mine decît o ființă ce inspiră disprețul. In deșert îmi vei spune că nu es'ti ca ceilalți oameni; crede-mă, Alexandre, excepțiunii, ele însuși, sint sclave ale legii comune. Dar te iubesc' este un adevăr, nu aș fi voit-o ; o putere mai mare decît puterile mele mă învinge și mă supui, fără voia mea, dară te iubesc și voi fi a ta, dar din acel moment caută să nu mai trăiesc, ți-am spus-o și ți-o repet. Acum vei să fiu a ta ? decide mai întii că trebuie să mor.

— Dar eu nu voi să mori !

— Atunci, încetează de a-mi cere mai mult decît ceea ce voi a-ți da.

— Să te iubesc, dar, de departe ?

— Nu, căci și atunci voi muri... Ursita cată să se împlinească. Decide că vei să mor...

— Ei, bine ! mori, și cu tine voi muri eu însumi !... zise Alexandru, într-un exces de exaltare.

— Ai zis ! pactul este scris, răspuse Elena.

— Cine ești tu, o, ființă dulce și teribilă, tu, care ai atîta putere asupra vieții mele?!... oricine vei fi, ascultă : viața ta este viața mea. Ce îmi pasă mie de viața mea dacă viața ta va înceta ? voința mea este voința ta. Dacă vei să mor, voi muri ! dar înainte de a coborî în mormînt, o, Elena mea, află că moartea este țărnul întunecos către care toți coborîm, o zi mai curînd sau mai tîrziu, spre a ajunge, este puțin lucru ; dar a ajunge acolo, îmbătat de parfumul tinerețelor, grațiilor, frumusețelor tale, o, Elena mea, nu este soartă mai ferice, să murim ! dar mai nainte să bem din cupa tinereții fl." căra amorului ! Lasă-mă să aspir pe buzele tale parfumul sărutărilor ! pe sinul tău frăgezimea grațiilor ! voi să ma îmbăt de junețea ta, de frumusețea ta ; de căldura sufletului tău, de răsfățărilor tale, de surisele tale, de cofli-

plîrîgerile tale, de lacrîmile tale; de amoral ce te coprinde, ce te îmbatî, ce te indivinî. Aceastî flacîrî ce-reascî ce dî un nou fermec frumuseîei tale.

Elena tresîri la aceste vorbe.

^- Taci, Alexandre, aceste vorbe îmi fac rîu !..

— Vino, vis graîios al vieîii mele ! vino, exalî parfumu-
l sufletului tîu şi înceteazî de a trîi ! tu eîti o floare j. primîvarî ! ca dînsa naîti, trîieîti şi mori. Dar ea, înaînte de a muri, tresare de voluptate î n sîrutîrile vîntului : şi exalî viaîa şi parfumul î ntr-o dulce beîie de amor. Pentru ce nu vei face ca dînsa ? lumina ochilor tîi mî farmecî ! parfumul gurii tale e dulce ca vîntul serilor de primîvarî ; comunicî o flacîrî de viaîa, de fericire, de voluptate şi recheamî nectarul Olimpului ; gura ta are atracîia fintinelor pentru cîlîtorii obosiîi ; sinul tîu este locaîul ce graîiile disputî viselor celor de amor şi de fericire ! Sufletul tîu este focul soarelui de primîvarî.

— Alexandre !.. murmurî Elena.

Inima ei bîtea cu putere ; vorbele lui Alexandru fî-
ceau sî tresarî corpul ei gentil ca o floare la suflarea vîntului, şi î nflîcîra cu putere toate fibrele inimii sale. Pîrul ei castaniu, desfîcut, cîdea cu rîsfîtare peste tot corpul ei şi da frumuseîei sale un fermec de voluptate.

— Alexandre ! repetî ea.

Dar amantul ei o luase pe braîe, fruntea ei se î n-
clina şi se odihnea pe sinul lui.

— Lasî-mî sî î nclin fruntea pe sinul tîu, amorul meu ! zicea Elena. Oh ! cum aî dori sî nu se mai rîdice niciodatî ! Alexandre, eîti tu oare atît de frumos sau amorul î ti dî farmecul ce mî rîpeîte ? crezi tu î n far-
mece ? Eu nu am crezut ; dar acum crez : inima mea este fermecatî negreîit, ca sî te iubesc cum te iubesc ? i sî nu poci nici a lupta cu patima ce mî coprinde !.. Nu cunoscusem î ncî amorul, zilele mele treceau liniî-
tite şi monotone : tu veniîi şi mî î nvîaîi a iubi... Acum
mai este fericire pentru mine... fericirea mea nu mai
este a mea, ci a ta ; precum tinereîele, graîiile, cugetî-
mele sunt ale tale, ca sî te dezmerde şi sî le fîrîmi
o picioare-îi. Nu uita cî mine nu voi mai fi nimic
Pentru tine, nu voi avea puterea sî te privesc ca me-

tresa ta... Vai ! pentru ce nu ai venit cind mîna mea era liberă ? pentru ce ai întirziat ?... Dumnezeu te va pedepsi in moartea mea... Dar, spune mie, Alexandru meu, amantul meu, regele meu, spune, vei păstra oare o suvenire plăcută despre mine ? vei scuza amorul meu ?

— Pentru ce îmi faci aceste întrebări, Elena ?... „ai”\ tu rămii melancolică însuși in orele cele mai rîzitoare ale amorului !... Lasă-mă mai bine să admir tezaurii frumusețelor tale...

— Iți plac aceste frumuseți ?... Ele sunt ale tele, admiră-le, sufletul meu ! ochii mei iți place să-i privești ? buzele mele iți place să le săruți ? sinul meu iți place să-l descoperi ? tu ești domnul și împăratul lor, precum ești domnul și împăratul inimei mele. Știu că sunt frumoasă ; sunt ferice că sunt frumoasă, ferice zic, pentru că poci cu frumuseție mele a-ți crea momente de fericire.

— O, suflete sublim de femeie ! strigă Alexandru. Este adevărat dar că tu ești o flacără de amor sub o formă grațioasă, destinată să o consume ! consumă dar forma și arde totdata șirul zilelor mele !... o, Elena mea ! Tu vei să mori, și vei să mori pentru că vei să fii a mea, onoarea și viața ta le sacrifici deodată. Ei, bine ! ascultă. Eu insumi voi muri ! oh ! tu ai dreptate... cind am gustat o dată p fericire atit de dulce, viața ce mai rămîne nu poate să mai păstreze in sinul ei fericiri atit de dulci. Viața este tristă, și restul e agonia morții. Omul nu este creat pentru lungele suferinți, ci pentru o zi de mulțumire. Amar aceluia ce nu poate să înțeleagă acest secret. El va fi pedepsit prin suferințe fără repaos.

Elena era răpită. Corpul ei se bătea sub acțiunea fierului rece și focului ce o încingea. Jumătate leșinată, buzele ei șoptea vorbe de patimă și de tinerețe. Părul ei tresărea de voluptate sub răsfățărilor amantului ei, și buzele sale, priimind și evitînd sărutările înfocate, semănu cu rozele de primăvară ce se deschid la razele soarelui arzător, ochii ei, inundați de un riu de voluptate, păreau streini acestui pămînt.

— Alexandre ! șopti amanta transportată. Alexandre ! lumea de va fi justă, caută să respecte o femeie ce iubește și cade. O, sufletul meu ! nici o virtute nu poa-

să reziste flăcărilor ce mă consumă !... Plîngi pe femeia
iubește, dar nu o blama !... Aș voi ca această lume
critică să simtă ; dacă ea ar simți ce simț eu, atunci
fi absolvată... Dar tu devii gînditor... o lăcrăma luce în
o'exiile tale... este o lacrimă de fericire ?... pe cursul vie-
ții noastre orele plutesc incununate de roze ; mine se vor
scunde în vâlul lor de doliu... pentru ce inima ta se
refuză la fericire ?... Tu taci ?... Ziceai că sunt frumoasă,
frumusețele mele se aprind ca un cer într-o noapte se-
nină. Tezaurii sufletului meu, ce nu s-au deschis încă
pentru nici un muritor, se revarsă și cură pentru tine...
tu ești fericitul învingător al inimei mele !...

— Elena mea ! repetă aceste vorbe divine ! ele mă
incintă precum altădată parfumul ambrozii îmbăta zeii
clin Olimp... oh ! tu vei depune pămîntului țărîna ce pă-
mîntul ți-a împrumutat ; dar sufletul tău nu va peri :
el e prea sublim ca să nu fie o reflecțiune din dumnezeire !
dară, tu ești o parte a dumnezeire!, căci inima ta
este divină, generoasă, nobilă ; căci niciodată inimă de
femeie nu a iubit cum iubești tu...

— Aș voi ca fruntea mea să odihnească pe sînul tău
cu eternitate. Cît de dulce cură viața pentru mine !... ar
zice cineva că toate fericirile universului se adună îm-
prejurul meu și mă leagănă pe brațele lor ? dar ele nu
vor sta pe lingă mine mult timp î... Spune, amantul meu,
spune, domnul meu, tu nu ești ferice ca mine ?

— Sunt ferice, Elena mea... și cine poate fi mai ferice
decît mine ?... Cine este mai frumoasă, mai poetică, mai
amoroasă, mai sublimă decît tine?! nu sunt eu domnul
acestor bucurii cu care nici o frumusețe nu poate să
rivalize ?...

— Crez că cele ce zici le crezi... și sunt ferice, îm-
bată-te de farmecele ce te încintă !... Părul meu ce îl
admiri este al tău, fă să tresară fiecare fir sub o săru-
tare arzîndă !... oh ! dar aceasta nu s-ar termina în toată
^ața ! și mine trebuie să n3 despărțim. Să murim poate !...
ele nu ne ascultă ; ele revarsă deliciile lor sublime și
zboară neîncetat !...

, Inima mea ! Elena mea, doamna mea, o sărutare
jnca ! dar o sărutare al carii termen să fie moartea !...
ele tale tresar de voluptate ; sînul tău palpită sub

rozele și sub crinii săi și exală parfumul primăverilor i
Să murim !...

Curgeți, ore fugătoare ! amoare, revarsă torente ele
voluptate ! Noaptea era frumoasă, păsările prin cîntecele
lor înginau mugirea riului, zorile se revărsau, și Alexan-
dru se înturna în camera sa de culcare.

IAR LA BUCUREȘTI

D-na Zoe era în budoriul său unde priimea vizita in-
timilor. Priricipesa Iordache, cea din urmă persoană ce
veni aici pe cînd ducem pe cititorii noștri în budoriul
Zoei, și alți patru bărbați, cunoscuți prin viața lor bi-
zară, formau cu cele două dame cercul de intimi.

Conversațiunea alerga asupra ministeriului cel nou
ce era să se formeze, și mai ales asupra arestării patrio-
ților de la Bosel.

— Ciudată istorie, zise Zoe, îmi pare rău însă că nu
a fost cazuri de moarte...

— Pentru ce ? întrebă principesa.

— Lupta pusă între doi inamici ai noștri, orice con-
flict de această natură servă cauza noastră.

— Dar era acolo însuși de ai noștri.

— Este adevărat, zise Sonelescu, un domnișor per-
dut într-o mare cățătime de grăsime și cu o sticlă atâr-
nată la ochi. Istoria principelui Odoric, ce a fugit pe
ferestă de spaima dorobanților, lăsînd într-un cui al
ferestei o mică parte din pantalonul său, este o dovadă.

— În fine, cum privești d-ta acest fapt ? întrebă Zoe
pe Sonelescu.

— Minunat, dar nesăvîrșit... speram ceva mai mult;
cîteva ucideri, dar au scăpat.

— Acest conflict va face să cază ministerul ?

— Neapărat.

— Ce minister o să avem ? întrebă încă Zoe.

— Se vorbește că a chemat pe bărbat-meu să com-
puie noul minister, zise principesa Iordache.

— Glumești, zise Zoe, e rău cu curtea.

— Dar e bine cu consolii... ambasadorul E... ieri în-
a scris o carte...

— Eu cred că roșii or să vie la minister, zise un domnișor pleșuv.

— Ce oroare ! strigă principesa.

— Nicidecum, urmă acesta. Aș crede o mare nefericire pentru partida noastră conservatoare dacă astăzi ar lua puterea în mână. Oamenii cei noi ca și ideile noi au prestigiu în opiniunea țării. Cată mai întâi să se uzeze toți prin trecerea lor prin minister. Ei, oricare ar fi meritele lor, se vor uza : nu vor putea să organizeze nimic. Maioritaiea în Adunare este a noastră, pe de o parte îi vom opri de a lucra ; iar pe de alta, vom răsturna neconținut toate ministerele lor. Și, cînd timpul va fi priincios, vom arăta țării și puterilor că acești oameni nu sunt în stare a face nimic, atunci și numai atunci ne vom arăta noi.

— Planul este minunat, zise Zoe. Dar cită răbdare ne trebuie ! oamenii noștri au început a se descuragia ; mulți au trecut dincolo... Stările noastre se ruină î..

— Le vom repara toate cu uzură, răspunse diplomatul pleșuv.

— Apropo de stare, zise principesa, ce avere are Elescu ?

— Și apropo de Elescu, zise domnișorul cel gras, am aflat ceva curios. El este înamorat de Elena. Se zice că ea i-a scris să se ducă la Fănești în lipsa soțului său și că el s-a dus în noaptea trecută ?

— Nu este de mirare, răspunse principesa.

— Să vedem ! zise Zoe... iată o femeie care se bucură de o reputare nemeritată.

— Se zice că este virtuoașă, răspunse diplomatul pleșuv, meritul ar fi cu atit mai mare, căci în adevăr este frumoasă.

Zoe își mușcă buzele.

— Nu mă mai mir dacă o găsiți virtuoașă, din momentul ce o găsiți frumoasă î ce frumusețe vedeți într-însă ?

— Este frumoasă ! ziseră cei doi bărbați ce tăcuseră Pină atunci.

Zoe aruncă o căutătură fulgerătoare unuia dintre din-
\$> un om ca de treizeci și șase de ani ; blond și cu plete

— Cît pentru virtutea ei, eu poci marturi, zise celalt un june ca de vreo treizeci de ani, o adevărată figură de tabachere. Nu sunt fat, dar cată a spune adevărul, ... făcut multe concuiste ; dar cu Elena mi-am pierdut timpul, deci pentru mine, o femeie ce îmi rezistă, o numesc o femeie virtuoaasă.

— Veți avea o încredințare din contra. Mine seară vă clau *rendez-vous* la Fănești.

— Să fie ! ziseră cei patru bărbați.

— Veți cunoaște atunci prin dovezi pozitive că Elena este o ipocrită.

— Bine ! ziseră ei și, luînd pălăriile, se retraseră spre a se prepara pentru călătoria de a doua zi.

Zoe rămase cu principesa Iordache.

Ea sună clopoțelul, un lacheu intră.

— Să meargă să-mi cheme îndată aici pe femeia ce a venit de la Ploiești.

— Ce vei să faci ? întrebă principesa.

— Nu ai înțeles ?... voi să perz această rivală ; voi să o demasc... Ea petrece cu Elescu... Voi prin ajutorul acestei femei, ținuta postelnicului, să o surprinză bărbatu-său în brațele Elescului în același timp ce vom ajunge acolo.

— Proiectele tale sunt demne de un mare diplomat.

Femeia de la Ploiești veni. Ea era tinără și cu o figură curată ; dar fizionomia ei lăsa să se ghicească un caracter plin de răutate. Patimile sau lungi privațiuni trăsese pe frunte-i urme de suferinți. Sub coperemîntul ei modest se ascundea un suflet ambițios, pe care nici modestia pozițiunei, nici obstacolii ursitei nu îl spăimîntă. Ea se credea chemată a deveni consoarta amantului ei.

— Știi pentru ce te-am chemat ? o întrebă Zoe.

— Nu știu, răspunse ea cu oarecare mîndrie.

— Ursita, cînd te-a născut, a precugetat să-ți facă o condițiune mai bună ; eu sunt sigură că are să vie o zi cînd vei fi în societatea noastră, egala noastră, amica noastră. Acea zi va fi ziua cînd postelnicul te va recunoaște de soția sa. Însă te-ai gîndit oare că spre a ajunge acolo, caută să-și lase femeia lui, și, ca să-și lase femeia lui, caută să aibă un cuvînt. Acest cuvînt eu poci ca să ți-l dau.

— Cum?... întrebă Tudora cu mirare.

— Cum? lesne de tot. Ascultă. Vei ști că d. Elescu o iubește și este iubit. El este acum la Fănești, lucrurile sunt înaintate; mine seară, vino acolo și caută să aduci și pe postelnicul, o veți surprinde în brațele amantului ei. Noi vom veni acolo: iată cuvântul de despărțire...

— Ceea ce zici mi se pare bine gândit, zise Tudora. Eu voi zbura îndată la Ploiești, mine seară voi veni la Fănești cu postelnicul.

— Atunci pleacă îndată! zise Zoe.

— Așadar, să ne revedem în Fănești!

Tudora se înturnă la casa unde trăsesese. Ea era plină de speranță că va reuși și va deveni damă mare, prin acest mijloc infam. Acasă întâlni o cunoștință de țară, o femeie tină, Măria de la Brebu, ce venise în capitală cu bărbatul său, ca să târuiască pentru nunta sororii sale; văzînd pe Tudora, pe care o cunoștea, voi să o consulte asupra obiectelor ce era să cumpere și o urmă pînă la casa unde se opri. În bucuria ei, Tudora spuse Măriei că și nunta ei este aproape; că are să ia pe postelnicul; că Elena, femeia lui, trăiește la țară cu Elescu...

— Nu se poate, zise Măria.

— Nu se poate? ești neroadă, răspunse Tudora... mine seară vei zice că a fost cum am zis eu.

— Pentru ce?

— Mine seară postelnicul îi va prinde în fața martorilor.

— Atîta mai bine! răspunse Măria, surîzînd și ascunzîndu-și toată spaima ce coprînsese inima sa. Apoi, schimbînd vorba, o consultă despre târuielile sale. Tudora îi dete oarecare explicații și Măria, mulțumindu-i, ieși; pe stradă regăsi pe bărbatul-său, cărui îi spune secretul Tudorei.

— Femeie! zise bărbatul; o fi sau nu vinovată, Elena este binefăcătoarea noastră. Fără dînsa, fără d. Elescu, aș fi mort. Socotesc că ar fi bine să le dăm de știre.

— Asta era și gîndul meu, răspunse Măria.

— Atunci, lasă cărpeturile și la Fănești! căruța e șoară și caii mei odihniți... o să zburăm ca vîntul.

Ajfel vorbiră și, fără să se mai gîndească, purceseră la Fănești.

MĂRIA

A doua zi Caterina se miră de venirea lui Alexandru
— In fine, ai venit ! îi zise ea. Știu, ai petrecut toată vara în capitală și acum vii să fii față la căderea frunzelor ca să te consoli cu arborii de perderea iluziunelor d-le.

— Ceea ce zici este adevărat, răspuse Alexandru am pierdut multe iluziuni ; dar nu mă voi consola privind căderea frunzelor, frunzele cad și arborii rămân dezvăliți. Eu ceea ce am pierdut în iluziuni asupra unor persoane, am câștigat asupra altora... Știi că ești o fată plină de inimă, urmă el, amicitia ce am pentru Elena mă face să te admir...

— Ai văzut pe Elena ? întrebă ea.

— Am văzut-o.

— E schimbată... tristă...

— O găsesc astfel cum zici dar câtă să sperăm că ursita sa se va ameliora.

La gustare ei se întâlniră citetrei. Scurtul timp ce sezură la masă, Caterina nu înceta a vorbi ; dar Elena era gânditoare, gravă. Toate vorbele sale semănau cu ale unui om ce este sigur să moară în curînd.

După-masă se închise în camera sa. .

— Ce faci acolo, singură ? îi zise Caterina.

— Testamentul meu moral, răspuse ea cu seriozitate.

— Ești nebună ! zise Caterina și plecă rîzînd.

În cursul zilei Elena rămase cu Alexandru în salon.

— Caută să pleci, îi zise ea.

— Așa de curînd ?...

— Mi-e teamă să te mai ții aici... acum mai ales...

— Elena mea, ai uitat că o să murim ?

— Ai dreptate, zise ea gânditoare. Dar nu spune să murim !... Eu singură voi muri... tu să trăiești, asta este voința mea.

— Va fi greu să trăiesc cînd tu nu vei mai fi.

— Dumnezeu, care a creat moartea, i-a dat pentru soață uitarea. Uitarea este bunul suprem al vieții noastre. Ea vindecă rănilor inimilor. Nu te îngriji despre mine» Alexandre. Voi fi uitată de oameni, urmele mele pe P~

„Înt mine nu se vor mai cunoaște, numele meu timpul îl va șterge după mormintu-mi !... Nimeni nu-și va mai aduce aminte de mine.

Alexandru lăcrăma.

— Plîngi ? ești copil !...

— Eu nu voi să mori !...

— E tîrziu... nu se mai poate... Mine caută cu orice preț să ne despărțim, poate spre a nu ne mai vedea ! Imbată-te de fermecul tinereții mele ! beția va fi scurtă și trezirea va fi amară.

Alexandru ascundea fruntea sa în sinul ei.

•— Te iubesc ! striga el, te iubesc cum cel ce moare iubește lumina soarelui vieții ! Căci, o, Elena mea, tu și viața sunteți acuma același lucru. Timpul nu este lung de cînd tu ai devenit o parte din existența mea, este adevărat ; dar nu este numărul anilor care dispune de puterea simțimintelor : o zi, o oră, un minut sunt spațiile care produc evenimintele cele mai mari. Apoi vei tu să crezi ? Sufletul tău, ce înviețuiește acest prețios coperămînt de argil, este o bună cunoștință a cugetărilor mele de treizeci de ani, voi zice ce alții au zis înainte de mine : tu ești idealul meu, acel vis de frumusețe și de fericire ce venea din paradis legănat pe o horă de dorinți și imi ștergea ochii de lacrimi.

— Cînd voi fi și cînd nu voi mai fi, răspunse Elena,, acest vis va veni ca totdeauna a te răsfața în durerile tale !...

— Ceea ce zici e frumos ! dar din nefericire este o poezie...

— Ursita a voit să fie astfel. Cine știe dacă nu este o favoare pentru amantul meu adorat !... Cine știe dacă noi este un bine ?... Astăzi tu privești în mine idolul tău. Paradisul nu are nici o frumusețe mai dulce decît mine Pentru imaginațiunea ta poetică. Cel puțin astfel crez că crezi tu. Dacă eram soția ta, oare nu aș fi pierdut farmecul ce te răpește astăzi ? Sunt tînără, frumoasă astăzi =eă ; dar aceste calități sunt expuse la asprimea anilor ca florile la schimbarea timpului, această frunte se va încreți, acești ochi vor pierde vioiciunea lor ; această gură va înceta să aibă frăgezimea, rumeneala, parfumul

ce te îmbată astăzi. Acest suflet, obosit el însuși de loviriile ursitei, se va exprima într-o zi ca clopotul ce sună de moarte. Acea zi nu va fi departe ; o văz alergând, sosind. Iată viața reală ! viața poetică diferă ; acolo nimic nu obosește, nimic nu se veștejește. Anii și suferințele nu au nici o putere. Eu voi muri ; dar în inima ta voi lăsa o suvenir plăcută, nu zic pentru toată viața ; dar pentru un timp, voi rămânea tinără, frumoasă, dulce poetică ca visele tale... Ți-am dat tot ce ai voit, misiunea mea, dar, este împlinită : cupa este deșertată pînă în fund. Te știu încă astăzi aici, dar ca să aduni cele din urmă rămasuri de plăcere, pentru cea din urmă oară.

— Ce zici tu, sufletul meu ? acel timp în care amorul perde cununile sale este încă departe și tu ești încă atît de frumoasă !... Ursita are pentru noi multe zile de fericire. Dacă am băut o dată dintr-o fîntînă apa sa delicioasă, nu trebuie să mai bem ? ea este încă plină ; apa ei nu și-a pierdut cualitatea, vom înceta de a bea cînd apele sale se vor usca.

Elena surise cu melancolie.

— O femeie nu este o fîntînă, zise ea ; Alexandre, eu nu îmi fac iluziuni ca celealte femei ; ca dînsule nu voi a mă înșela singură. Sunt o femeie criminală înaintea oamenilor, înaintea conștiinței mele, ce zic, înaintea ta chiar !... Pentru tine ce sunt astăzi dacă nu o femeie căzută ?... nu voi să te auz protestînd, căci nu voi să te auz mințind ; aș muri cu durerea că tu însuși nu ai fost mai mult decît comunul oamenilor. Ceea ce este scris se va împlini.

— Este dar serios că ești decisă să te sinucizi ?

— Am zis-o înainte, tu ai priimit... acum nici o parte omenească nu mai poate înlătura lovitura...

— Dar eu sunt ucigătorul tău ?...

— Nu !... tu nu m-ai sfortat a o face : tu nu ai nici o răspundere... Dar să lăsăm subiectul acesta, amantul meu ; de astăzi pînă mîne, să nu ne gîndim decît la amorul nostru. Este dulce acest amor, o, sufletul meu ! niciodată om nu a fost mai iubit decît tine !... turturica nu era mai amoroasă decît amanta ta. Amorul nostru • durerele lui încă erau niște fermece divine ! lacrimile ce am vărsat erau atît de curate, de tinere, de amoroase,

„Ă dăca ele au zburat spre ceruri, ele a trebuit să forjeze mărgăritarele ce împodobesc tronul providența. Sunt încă tinără, încă frumoasă, imi zici tu ? Ei, bine !

„Zi încă ; aceste vorbe mă fac ferice ; da, da, sunt tinără, sunt frumoasă ; dar pentru tine, numai pentru tine ; aș voi ca tinerețile, frumusețele mele să fie în adevăr farmecele ce îți îmbată viața de fericire ! zici „Ă buzele mele sunt curate ca florile ? Aș dori ca parfumul lor să dezmerde simțurile tale pînă la mormint !” zici că sinul meu e fraged ? și grațios ? astfel aș voi să fie calea pe care cură zilele vieții tale.

— Repetează aceste vorbe !... strigă Alexandru cu exaltare... Ele au puterea să mă omoare și iată singura fericire ce mai aștept pe pămînt ! — Nu ! nu !... Eu nu trebuie să mai trăiesc !... farmecul ce ne îmbată în viață este prea sublim ca viața din urmă să poată a mai avea ceva plăcut !... nu ! nimeni alții nu au gustat mai multă fericire pe pămînt decît noi. E prea mult, și poate că cerul ne face această rară favoare în vederea unor mari dureri ce ne așteaptă ! ne vom iubi în altă viață... crezi tu, sufletul meu, că este o altă viață ? Eu cred, sau cel puțin nu cred că omul încetează la mormint... Am fost, deci putem încă a fi ! nimeni nu poate a mă combate pe acest tărîm !... defiez pe toți acești disecători ai spiritului și ai materiei să dovedească din contra ! Sărmani oameni ! Ei învață toată viața ca să afle secretul amar că nu poate să știe nimic !... Dar sunt nebun !... Elena mea ! mă întorc la tine, dară, amorul nostru este atît de dulce ! dulci sunt ochii tăi ; dulce este fața ta ; pleacă fruntea pe sinul meu precum paserea își pune capul pe ramura înflorită, și visează la fericire !... Dar cupa plăcerilor este plină ; ea ne apare coronată de roze ; orele cură dulce... o sărutare te deșteaptă : tu tresări de voluptate ; buzele tale murmură vorbe ce numai...

Elena îi pune mîna mică și albă pe gura lui ca să-l oprească de a vorbi. El o încarcă cu sărutări.

Taci ! îi zice ea.

~ Să tac ? aceste vorbe nu-ți mai fac plăcere ?

Cei ce să adoară sunt niște adevărați copii ; pentru „rnic „ turbură, se miniă.

— Ce zici, Alexandre ? urmă Elena ; aceste vorbe mă răpesc, mă incintă, mă transportă, mă ucig prin impresiunea de plăcere ce îmi fac... Zi, spune, sfârșește prin. a mă învinge, a mă zdrobi !...

Ea zise și se aruncă în genuche la picioarele amantului ei. Ochii săi sunt plini de lacrimi, buzele sale se lipesc de mina lui Alexandru.

— Mă iartă, domnul meu, iubitul meu.

Brațul ei rotund și alb înconjură gîtul amantului ; buzele ei caută pe cel ce iubește... apoi totdeodată va să se depărteze ; se apără, murmură, plinge ; revine amoroasă, tînără. Dar amîndoi căutară să revie din dulcea lor beție. Caterina se arătă la ușă.

— Astă-noapte, zise Alexandru.

— Va fi cum vei ! răspunse Elena.

Să ne depărtăm un moment ca să întilnim pe postelnicul și ținuta sa. Această din urmă venise repede în Ploiești. Acolo întilnise pe postelnicul, căruia îi repetase acuzarea ce Zoe făcuse Elenei precum și planul de surprindere pentru noaptea ce urma zilei în care desoriserăm cea din urmă scenă de la Fănești.

Postelnicul deveni furios la astfel de știri. Tudora contribui mult ca să-i aprinză și mai tare mînia lui. El decise a merge la Fănești, cu vreo cîțiva martori, noaptea, să calce casa. El și plecă dar.

Unde era Măria și bărbatul său ce plecaseră să vie a da de știre Elenei despre ceea ce i se prepara ? Ei porniseră mai nainte din București și merseră cu repejune pînă la Săftica, acolo voind să stea să odihnească caii, auzi în urmă strigătul unui domnișor, dintr-o cabrioletă, din care mina caii singur, să abată. Bărbatul Măriei, George, nu avu timpul a abate, domnișorul trecu și, după datina ciocoilor, ținu caii și aplică o duzină de loviri de bice lui George și Măriei. Cămașa subțire a celei din urmă plesni împreună cu pielea și singele se revarsă pe cămașă. George văzînd isingele, cuteză să zică domnișorului : „Oare nu se va uita Dumnezeu într-o zi P' această țară ?” Aceste vorbe fură destule ca să se supere

„i tmai mult domnişorul. El stătu şi trimise să cheme pe suprefect.

Convenţia a făcut pe români deopotrivă înaintea legii, Camera a făcut pe boieri deopotrivă înaintea legii : ţăranii nu se bucură de principii de civilizare din Convenţiune. Ei sunt încă priviţi ca o clasă de servi, bătaia există încă pentru dînşii.

Suprefectul veni, martorii spuseră cele întimplate. Domnişorul cu lornionul la ochi se arătă. Suprefectul, văzîndu-l, ieşi înainte, cu căciula în mînă, şi, cu umilinţă, făcu scuze domnişorului şi îi promise că va trimite pe aceşti doi la închisoare la Ploieşti. Domnişorul plecă.

Suprefectul chemă pe Măria şi pe George.

— Aţi insultat un deputat, zise el, un boier, o beizade ; o să vă trimit la Ploieşti la cirmuire să vă închiză.

Măria, ce ţinea să ajungă la Făneşti cît mai curînd, văzînd că este ameninţată de închisoare, începu să ţipe.

— Ia să-i tragă cîteva bice ! zise suprefectul.

George auzi şi tremură de minie.

— Nu face una ca asta, domnule.

— Mă ameninţi ! strigă suprefectul, luaţi-l ! zise către jandarmi, şi-l aşterneţi.

Nenorocitul bărbat priimi zece lovituri de sabie pe spinare. Suprefectul dete ordin să-i ducă la Ploieşti pe jos, jandarmii porniră cu dînşii şi suprefectul se prepara a pleca în trăsura lui George.

— Arhonda ! strigă un arendaş grec, arhonda ! iacă un ţăran, clăcaş pe moşia ce ţiu în posesie, are să-mi facă trei zile de lucru şi, în loc să fie acolo, să plimbă fugit... l-am prins aici.

— Aşa este, bre ? întrebă suprefectul pe ţăran.

— Am plecat, boierule, din satul meu să mă duc la Satul Văii, unde mi-a murit copilul pe drum. Se ducea cu carul cu fîn, cînd un poştas, ce ducea în olac un cuter rus ori neamţ, îl lovi cu biciul ca să abată ; bietul aiat, cătînd să se ferească, căzu sub roată şi îl spinteca muri pe lpc... Azi îl îngropai la satul postii, unde îl uncaseră pe gunoi, mort.

Aşa este ! ziseră mai mulţi ţărani.

— Legea este lege, răspuse suprefectul. Ea nu va să știe de morți. Și tu esti vinovat. Să-l ducă să-l înheză la tact !

Țăranul vorbi cu căprarul încet, căprarul cu suprefectul. Suprefectul dete din cap în semn de aprobare"

— Să-l duci tu, căprare ! zise suprefectul, apoi înturnându-se către grec, îi zise : Vei fi mulțumit... î. i. . de trei zile care a lipsit, îți va munci șease, dar nici d-ta nu o să uiți că-ți fac acest bine !

— Nu, arhonda, vai de mine !

Și, alăturându-se de suprefect, îi lunecă doi napoleoni în mină.

Țăranul ce se duse cu căprarul la închisoare, odată departe, lăsă un galben în mîna căprarului și fuse liber.

— Ai luat galbenu ? îl întrebă suprefectul.

— Iată-l ! răspuse căprarul.

•— Astăzi am avut apă la moară, zise suprefectul, toate merg bine, numai mi-e teamă să nu mă scoată liberalii ca unul ce am fost ciocoi în casa lui B...

Cine poate să-și facă idee de neodihna Măriei mergînd la închisoare la Ploiești ! sărmana femeie uitase rănile ce avea pe spate pe lingă temerea că nu va putea servi aci pe făcătoarea sa de bine. Ei ajunseră la prefectură seara, aci nu era nimeni, jandarmii îi închiseră într-un fel de casă de gard învelită cu paie. Ei trecură aici jumătate din noapte în suferințele cele mai amari.

— Știi tu una, George ? zise Măria, am găsit un mijloc să ieșim de aici, gardul din fund e spart de vreun cine, spărtura e destul de mare, ca, mai rupînd din nuiele, să ieșim cîte unul, dorobanții nu păzesc într-acolo.

— Să vedem ! zise George, și se duse să viziteze spărtura. Apoi, gîndul tău e bun, zise el. Să fugim, apoi Dumnezeu nu ne va lăsa.

În acel timp Zoe cu principesa Iordache și amicii săi erau pe drumul Ploieștilor. Postelnicul pleca la Fănești.

Peste două ore Măria, cu spatele singerat, cu ochii plini de lacrimi era în brațele protectriței sale, care n procura toate îngrijirile. Alexandru plecase către București, fără zgomot. El aflase de la Măria planul infernal

1 Zoi și găsi puterea a se despărți de Elena chiar în
ce avea pentru dînsa. Era zece ore din noapte.
Măria spunea celor două dame cum se întimplase cu
iviturile ce priimise de la domnișorul cu lornionul la

Am auzit, zicea ea, că s-au schimbat lucrurile în
bine ; că toți suntem români și legile sunt pentru toți ;
dar se vede că au fost numai vorbe. Zile de muncă pen-
tru arendaș, zile de muncă pentru țară și nu se mai
sfirșesc ! bărbat-meu a fost luat la uciderea lăcustelor,
la în sat, șease postii de la Brebu ; l-a ținut două săp-
tămîni, și l-a silit să lucreze cu alți zece români la fa-
cerea unui gard al arendașului moșii de acolo. Ei au
cam cîrtit ; dar subcîrmuitorul i-au amenințat cu închi-
soare și bătaie.

— Vă plîng, Mărio, zise Elena, dar caută să mai su-
feriți. Se vor schimba lucrurile.

— Nu se mai schimbă, cuconiță ! Domnii se schimbă,
cîrmuitorii se schimbă, subcîrmuitorii se schimbă ; dar
ursita noastră rămîne tot cea veche ! Se zice că împă-
rații lumii au luat în mîinile lor ursita acestii țări ! dar
noi nu vedem nici o schimbare în bine. Se vede că Dum-
nezeu ne-a uitat !

— Nu vorbi așa, copilă ! zise Elena, pe cît timp noi
vom fi cu Dumnezeu, Dumnezeu va fi cu noi...

Strigarea unor postași puse termen acestii conversări.

— Auzi... vin !... zise Măria.

— Tu ești bolnavă, copilă, îi zise Elena, ai friguri de
spaimă și de osteneală, vino și te culcă în patul meu !

Măria refuză ; dar Elena stărui atît, încît fuse as-
cultată. I se dete în pat o tizănă ferbinte, oarecare în-
grijiri și Măria adormi.

Către acestea noaptea era la jumătate. Toată casa se
întinse într-o liniște adîncă, în toată casa numai Elena ve-
ghea încă. Ea cugeta atunci la Alexandru.

^Sărmanul om ! el mă iubește cu inima, și va fi ne-
jericit, căci a cutezat a iubi o ființă destinată a suferi !...
^ vor să mă surprinză... Zoe este care face aceste în-
și... Ea mă urăște, și eu nu i-am făcut niciodată nici
— ău î... este geloasă, poate ? Oh ! ce fericire pentru

dînsa daca cei ce au să vie astă-noapte ar fi găsit r> Alexandru în brațele mele !... cum ar fi triumfat această femeie!... cît de mulțumit ar fi fost bărbatā-meu .j aibă un cuvînt de despărțire... grație acestii copile, „j puțin voi muri fără să fi suferit scandalul ; acum să aștept scena ce o să vie !..."

Asfel vorbea Elena culcată pe o canapea.

Orologiul sună o oră. Un zgomot se auzi în camerele vecine. Zgomot surd de pași, de vorbe. Ușea se mișcă se deschide. Postelnicul apăru cu un fanar într-o mină și un pistol în altă mină, urmat de trei servitori.

— Ce înseamnă toate acestea ? zise Elena bărbatā-său, sculîndu-se și înaintînd către dînsul.

— Nu mă așteptai, nu este așa ?

— Niciodată în starea în care te prezinți... dar oricare ar fi ideea bizară ce te aduce aici sub o formă atît de condamnabilă, fă bine de ai oarecare blîndețe pentru o persoană bolnavă lingă care veghez...

— Unde este acea persoană ? strigă postelnicul. Apoi adresîndu-se către ușă : Veniți ! vedeți ! i-am suprins...

La aceste vorbe camera se umplă de lume, Zoe, principesa Iordache și cei patru boieri ce îi văzurăm acasă la Zoe. Postelnicul se apropie de pat cu pistolul în mină.

— Aici este tilharul ! strigă el.

Toți se apropiară să privească. Postelnicul rădică perdeaua de la pat. Măria apăru la vederea lor. Ea se deșteptă atunci de zgomotul ce se făcea. Oaspeții rămaseră uimiți.

— Iată domnișorul ce m-a bătut cu biciul, strigă Măria, văzînd, între alții, pe domnișorul cu Iornionul la ochi, el este, îl cunosc !...

Elena găsi în resemnarea sa puterea de a nu cădea leșînată.

— Ei, bine ! domnilor, zise ea, ați venit să asistați la o scenă scandaloasă, ați crezut să mă surprindeți în brațele unui amant. Soarta nu a voit să vă facă aceasta mulțumire. Acum simțiți ridiculul la care v-ați dat. Ați profitat de puținul respect ce acest om are pentru familia sa și v-ați lăsat să vă deschiză santuarul unei femei !... retrăgeți-vă, domnilor, căci îmi este rușine a rușinea voastră. Zoe, nu este așa că ai fi fost ferice s

zj găsit lucrurile altfel?... De domnia-ta nu mă mir că
făcut aceasta, zise ea domnişorului cu lornionul, dacă
dată ai avut curagiul să baţi o femeie pînă să o
răneşti !.-

^- Suntem bătute şi astă dată, şopti Zoe, principe-
sei Iordache. La a treia oară om fi mai fericite, poate»

Postelnicul era ruşinat, în confuziunea sa nu ştiu
ici ce va zice, nici ce va face ; se retrase înjurînd cu
furie.

Toţi martorii se retraseră ruşinaţi.

— Nu v-am spus eu că era o calomnie ? zise omul
care la Zoe sprijinise pe Elena.

BANCHETUL

Elescu era la Bucureşti. El chemase pe Georges şi-i
comunicase toate cite erau să se petreacă la Făneşti. El
ştia atît de bine să plede cauza Elenei, încît atrase pe
Georges în ideile sale de a o răzbuna.

— Trebuie să o răzbunăm ! zise Georges, dar mij-
locul ?

— Mijlocul ? lasă-mi mie să-l aleg : promite însă că
mă vei secunda ; află de acum că va fi teribil şi ridicol
totdodată.

— Promit tot.

Şi Georges plecă, lăsînd pe Elescu a se gîndi la cel
mai bun mijloc de răzbunare.

Petru se arătă.

— Un serv te caută cu un bilet, zise el.

— Un bilet !... de la Elena... dă-mi...

— Iată-l.

Elescu citi biletul.

*„Timpul deschide şi mai mari rănile inimii mele:
pe cit te iubesc, pe atît aceste răni cresc, pe atît tu
că devii indiferent... Ai făcut din mine o Safo...
„oeste şi voi fi a ta, cînd ? unde ? decide.*

Zoe

*Prin[^] t[^]ă I>^a E... Sunt trei zile, bărbat[^]-său a su-
„O în braţele unui ţăran."*

„Ah ! ce infamă calomnie !... acest bilet îmi trebuie Elena va fi acum răzbunată cu uzură." El răspunde
„Duminecă la zece oare seara : la mine acasă.

A- *Elescii**

„Dară, urmă el vorbindu-și, voi da un banchet acela al lui Baltazar... toată junimea elegantă va asista. Vom avea locuri pentru cele mai grațioase sclave ale Venerei... răzbunarea va fi teribilă.

Asfel vorbi Alexandru și, dînd biletul servului, chemă mai mulți antreprenori pentru ca să decidă despre banchet.

Duminecă seara toate erau preparate. El avea o casa mare și mobilată cu gustul cel mai rar.

La 9 ore amicii săi erau adunați, fiecare din ei erau înștiințați că are să se treacă un fapt extraordinar în acea casă, o pepinieră din cele mai grațioase întreținute erau să asiste la această sărbătoare.

Zoe priimise biletul lui Alexandru și răspunse îndată că va veni la el acasă duminică seara. Ea nu știa nimic despre banchet.

Casa lui Elescu era fondată spre fundul unei curți mari, între curte și între o grădină minunată. Părintele său avusese gustul frumoaselor arți. Pe la anul 1820, erau în București niște emigrați italieni, din care unii artiști remarcabili în arhitectură, pictură, sculptură; acești oșpeți, fii ai poeticei Italii, lăsară românilor mai multe case mari cu arhitectură, care pînă astăzi fac ornamentul Bucureștilor. Unele din aceste case sunt casa Vilara, casa Filip, casa Grigorie Ghica etc, însă casa Elescu se distingea prin lucrările de artă cu arhitectură, sculptură, pictură. Copii după tablourile celor mai mari maisteri orna apartamentul Elescului, vase de marmoră de Carar, amfore antice cu mozaic încrustat în pîntece și cu ansele albe, busturi de marmură albe și lucrate cu artă, busturi de bronzul cel mai curat. Stutuie de mar; mură, în grădină, bazine de marmură albe cu sărituri de ape, le trecem în revistă repede ca să le descriem *
urmă cu de-amăruntul. Casa lui Elescu este singură în România unde arta are un altar alături cu luxul. Iconoclastria a ucis frumoasele arți, la români și la toți P°P°

urmează acest rit, precum în vechime la ucisese la
 %rei- Artele în secolii trecuți nu se puteau cultiva decât
 e biserici, și ele erau gonite de aici. Către acestea ro^-
 anii sunt simțualiști ! un simțualism ce nu are nici fa-
 iltatea de a forma gustul ! Ei sunt datorii această reia-
 ților cu fanarioții și oștirilor streine ; doctrinelor fi-
 losofice ale Occidentului, trecute aici într-un secol de
 criză și rău înțelese. Caracterul național s-a plecat ; mo-
 rala șovăie, virtutea nu mai este o fericire omenească !
 fericite este acela care poate să dezmerde mai mult sim-
 țurile. Credința românilor în ei însuși pare atât de slabă,
 încât viitorul cade în îndoială : prezintele este tot ; mine
 nimeni nu știe ce va fi. Certe neîncetate de partide, res-
 bele civile, intervențiuni de armate streine ; neconținute
 schimbări de regime, de domni contribuie asupra lor,
 spre a sorbi cu voluptate plăcerile. Filosofia epicuriană
 le împrumută partea sa materială. Gloria, mărirea, onoa-
 rea, virtutea sunt niștar ficțiuni : este o nebunie a pune
 meritul în abnegațiune și sacrifice. Plăcerile sunt create
 de Dumnezeu pentru oameni, pentru ce ne vom priva
 de dinsele și vom născoci noi înșine griji ucigătoare ?
 Viața este scurtă și supusă la dureri : aceasta ne spune
 că trebuie să ne bucurăm neîncetat... omul nu trăiește
 decât o dată.

...Currit mortalibus aevum
 Nec nesoi bis posse datur.

zicea Silius Italicus.

Salonul lui Elescu era raritate, pereții erau coperiți
 de stuc, marmură și arabescuri, spațiul unde se termină
 pereții și începe plafondul era coperit cu figuri de mar-
 mură reprezentând diverse zeități antice. Intre aceste fi-
 guri se vedeau niște mozaice de cristal cu diverse co-
 J-i, formând diverse figuri de fantazie. Plafondul de
 lemn, sculptat cu artă și aurit pe margini, la mijloc lăsa
 Pațiul liber picturii, care crease tablouri rechemând
 scene mitologice. în patru colțuri ale salonului, pe pă-
 ru pedestale de granit roșu, se înălțau patru statuie în
 mărime naturală, reprezentând patru idoli. Zece cande-
 la de bronz de o înălțime de mai multe picioare, răs-
 gându-se asupra lor prin diverse ramuri purtând di-

verse figuri, se odihneau în fața a zece oglinzi mari țineau mulțime de lumini. Șase mese de lemn de p.țf sandru, lucrate cu artă, erau așezate în fața a șase ea^ napele de palisandru care erau îmbrăcate cu o stofă ^ mătase prețioasă.

în cele două părți ale lungimei salonului, veneau alte camere, camera de culcare, camera de îmbrăcare, camera de lucrare, camera de bibliotecă, de recepțiune, camera pentru amici. în toate aceste camere luxul se arată lângă artă, marmura cu diverse fețe, porfira, agata reprezintă diverse paseri, naiade, nimfe, animale. Lemnul cel mai prețios pare că a voit să rivalizeze cu piatra și să arate că el poate să fie mai docil sub mina artei, ivoriul se vede pe marginile ușilor și ferestelor, ebenul se împletește cu lemnul de roze pe mese, pe jețuri, tapete de Turcia coperă planșetul, pereții sunt decorați cu basreli-effe de stuc, vase de marmură de diverse colori.

Sala de mîncare din etagiul de jos era atît de mare ca salonul, plafondul ei se odihnea pe douăsprezece coloane de granit, douăsprezece statuie, reprezentînd atâtea persoane mitologice, apăreau aici candelabre mari așezate pe pedestale de granit, și încă atîtea oglinzi mari lipite de pereți, plafonul reprezintă un consiliu de zei în Olimp.

Toate aceste obiecte prețioase veneau de la părinții săi. Elescu le păstrase poate chiar prin lipsa lui de mulți ani din țară. Cina fuse splendidă, bucatele, vinurile și fructele cele mai rari încîntară pe oaspeți. Nu vom întîrzia la cină ; ospeții se urcară în salon și în patru camere ce comunicau cu salonul.

Acești oaspeți erau mai mulți tineri, amici și cunoscuți ai Elescului, luați din toate clasele societății. Damele erau dintre ținutele cele mai tinere, mai frumoase și mai puțin răspîndite în lume. Un piano, o harpe, viori formau instrumentele ce trebuiau să joace ; șese bărbați și șese femei, exersate de trei zile asupra ariilor și cîntecelor date de Alexandru, erau destinați să le execut anume.

Servii purtară tăvi de argint, pe care străluciau crup? de cristal aurit și carafe cu lichiorile cele mai rari,

destup... butilci de vinuri streine. Muzica incepu să
ecute o arie voioasă ce invita la desfătare.

Oaspeții rămăseseră uimiți, bărbații se așezară pe
lingă cîte una din damele de față. Banchetul'amenința
deveni o orgie romană ; o femeie însoți sunetul instru-
mentelor cu aceste vorbe :

*Timpul domri ne ursește,
O, amantul meu sublim !
Ora trece, se topește,
Și ne zice : Să iubim !
Vin', te-mbată cu delicii
P-acest sin deschis acum,
D-ale grațiilor capricii,
D-al amorului parfum !
Dar mai spune încă mie,
O, ferice-nvingător,
Că-n arzînda lui beție
Nu s-o stînge-al tău amor !*

Acest cîntec făcu să tresară de voluptate oaspeții, fie-
care își luase cîte o femeie alături pe care o urma cu
răsfățări amoroase. Pudoarea și rezistența nu erau pri-
imite aici. Femeile ce formau acest cerc se credeau năs-
cute pentru satisfacerea simțurilor oamenilor ; cîteva
dame din societatea mare, din banda voioasă cu care
făcuserăm cunoștință la Fănești, între care Tudorina și
altele, veniseră aici cu amanții lor, nevoind să-i lase
singuri, cîteva alte dame bogate și cunoscute, dar de o
vîrstă matoră, ce veniră să găsească aici un nou sorginte
de plăceri, luau parte activă la această orgie. Pe stradă
trăsurele veneau și reveneau, femeile bărbaților ce se
aflau aici sau amantele ce știau că amanții lor sunt aici,
geloase, neastîmpărate, necutezînd să intre în acest lă-
caș, se mulțumeau să alerge pe stradă. Acest banchet
făcuse o revoluțiune în familii.

Elescu adresa vorbe tutulor bărbaților, tutulor dame-
lor. El se așeză lingă o femeie ținută, una din cele mai
frumoase ce erau în sală.

~— îți plac aceste petreceri ? o întrebă el.

. ~~ N-am văzut nimic mai frumos, răspunse aceasta,
se pare că visez... Cine este stăpinul acestii case ?

— Nu îl cunoști ?

— Nu ! mi s-a zis să vii, am venit. Pentru noi nu se cere a cunoaște persoana care ne cheamă. Suntem le-tuturilor ce vor să se dezmerde cu noi, nu putem alege nici refuza pe nimeni ; aurul dă drept celui dintii venit a cere favoarea noastră.

— Nu ai iubit niciodată ? întrebă Alexandru.

— Dacă iubim ?... dară, dară, răspunse ea, aceasta **se** întâmplă câteodată, dar nu cunoaștem patima. Amorul cel tare se formează din piedecel ce întâmpină, aceste piedeci nouă ne sunt necunoscute. Amorul caută să fi. încă hrănit de stimă, de admirare, noi nu putem nici să stimăm, nici să admirăm oamenii care ne desprețuiesc, cari ne cumpără cu o bucată de aur, afară de aceasta^ excesul slăbește simțurile noastre.

— Mi se pare, zise Alexandru, că nu ai o bună opi-niune de meseria ce profesezi !

— Ai dreptate, eu cel puțin roșesc de multe ori de mine insumi...

— Renunță atunci la această meserie !

— Nu se poate, zise ea, este târziu...

— Târziu ?

— Dară, nu mai este nimic în corpul și în sufletul nostru, apoi lumea nu ne dă pace, ascultă cîntecul ce începe acum !

Un bărbat cîntă următoarea odă pe o arie tristă și voioasă totodată :

*Ce-i amorul ? o beție.
Dar sublimă-n al ei zbor !
Dulce-i a sa bucurie !
Dulce este al lui dor !
Vai ! în viața fugătoare
Nu mai știu ce să doresc :
Zilele strălucitoare ?
Noaptele ce răcoresc ?
O, morală ! te închină...
Doctrinari, tăceți acum !
Voi veți foc fără lumină,
Roze fără de parfum !
Daca legături ce place
M-au oprit să iubesc, eu.*

*Legătura omu-o face,
Pe amoare, Dumnezeu.
Să-nceteze să iubească
Muritorul obosit,
Ce în calea omenească
Inima i-a vestejit!
Eu voi celebra amorul
Și în parfumul lui ceresc,
Beat, uitînd ferice dorul,
Zilele voi să sfîrșesc !*

— Putem rezista la vocea plăcerilor ? urmă ea.

Vinul spuma în cupele de cristal. El contribuia să aprinză imaginațiunea oaspeților ca picăturile de spirt aruncate în foc; niște femei elegante cu ațîți bărbați executară danturi naționale cu o artă rară, în sunetul muzicei. Plăcerile, ele însuși, semănau că se îmbată.

— Voi o orgie romană ! zise un oaspet.

— Ce zice ? întreabă Tudorina pe amantul ei.

— Zise, răspunse el, să se dezbrace toți, bărbați și femei. Damele scoaseră un țipet.

— Ideea este minunată, zise o damă din banda voioasă. Să deșertăm cupa plăcerilor pînă în fund !...

— Noi plecăm ! ziseră Tudorina și amica sa.

— Rămîneți încă ! le ziseră amanții.

Trei femei ce reprezentau ursitele cîntară atunci însoțite de harpă :

*Vin' la noi, streine june,
Să te-mbeți de dăsfătări;
Vin' să-ți împletim cunune
Din angelici dezmerdări i
Vin', cu roze împletește
Anii tăi cei grăbitori
Pîn' ce timpul nu cosește
Ale tinereței flori ! * 4
N-amînați plăcerea dulce J
Timpul e amăgitor,
Ce răpește, nu aduce
Fragetului muritor.
Astăzi toate pentru tine
Jos în viață strălucesc*

*Și dorințele divine
P-al tău sin se rătăcesc ;
Mîne se vor stinge toate
Ca parfumul serii-n vînt.
Mîne sufletul tău poate
S-a preface în mormînt.
Timpul fuge... vin^o mai tare !
Toate cîte-n lume plac
Trec cum trece-o sîrutare.
Toate lacrimi se fac.*

— Bravo ! strigară oaspeții.

— Vă place această filosofie ? întrebă Elescu. Vai, pare-mi-se că este tot ce iubiți în lume!... o, virtuți! morală, voi nu mai sunteți !... o, străbuni ! vedeți pe următorii voștri !... nici o inimă nu locuiește aceste corpuri !... voi nu căutați decît plăcerile ; ei, bine, dezmerdați-vă și sfârșiți prin a perde cea din urmă rază divină din inimile voastre !..

— Cine vorbește aici de morală și de virtute ? !... zise o voce, și douăzeci de voci se auziră rîzînd cu hohot.

— Să cînte încă ! strigă Alexandru. Ceea ce este scris caută să se îplinească. Această generațiune este perdată... pe cenușa ei va răsări un popor mare și generos.

O femeie jună și frumoasă cîntă oda următoare, rezemată grațios pe brațele unui june :

*Vinul curge-n cupe pline
Și se varsă spumător,
Așfel inima în mine,
Plină, varsă-al ei amor.
Amețeală el aduce,
O, amantul meu plăcut;
Voi să lupt; dar făța-ți dulce,
Cur&o văz, m-am și perdat.
Vino ! sînu-mi astă dată
Ți-e deschis... tu mă iubești ?
Vino iute și te-mbată
De tezaurii cerești.
Te grăbești, dulce soare !
Orele se schimbă-n zbor;*

O femeie e o floare,
E o floare-al ei amor.
Astăzi ne suride nouă,
Dar se-ntoarce despre vînt;
Vin' pe sînul meu de rouă
Și îți fă al tău mormint.
Cum în cupe strălucește
Spuma pe suavul vin,
Ah ! amorul meu plutește
Peste sufletu-ți sublim.
Însă spuma de plăcere
Se topește ne-ncetat...
Soarbe-o pînă ce nu piere,
O, ferice adorat.
Siniile mei sunt dulci gradine
Ce amorul, numai el,
Le deschide pentru tine,
Pentru tine singurel.

Zoe era într-una din camerele rezervate ale casei, unde aștepta cu nerăbdare.

Elescu își aduse aminte de dînsa... El lăsase un bilet pe o masă, cu următoarea coprire : „O treabă grabnică mă ține încă afară... voi veni însă... pînă atunci, dezbracă-te și ia posesiune de patul meu”.

Zoe urmase coprirea biletului întocmai.

Camera în care se afla Zoe era alături cu cea din urmă cameră deschisă oaspeților. Ea adormise așteptînd venirea lui Elescu ; în timpul somnului său o umbră se strecurase aici, luase toate vestimintele Zoei și dispăruse cu ele. Pe la 2 ore din zi, Zoe se deșteptase. Ea căută orologiul.

„M-a înșelat, zise ea, mă voi duce !...”

Se scoală, caută vestimintele, nu le află la locul unde pusese.

„Ciudat ! își zisea ea. Nu aflu vestimintele... mi se Pare că o femeie a venit și le-a luat... pentru ce ?... în-

cep a crede că a ris de mine Alexandru... că voiește să mă insulte... dar, în adevăr, nu înțeleg..."

Se duce la ușa pe unde intrase, ușa era încuiată n. dinafară.

„Desigur că este ceva", își zise ea cu spaimă.

Sună clopoțelul de mai multe ori... tăcere.

Vede o altă ușă în partea opusă, aleargă acolo... cearcă să o deschiză... ușa se deschide... Zoe se află deodată față în față cu o adunare numeroasă de bărbați și de femei. Ea apăru într-o cămașă de batistă fină, pentru tot vestmîntul.

La această aparițiune, ospeții strigară : „Orgia romană ! orgia romană !... toate femeile să rămîie în cămăși ! libere acelea care vor voi să meargă mai departe !..."

„înțeleg acum ! zise Zoe ; oh ! îmi voi răzbuna amar!..." și căzu leșinată în brațele unor tineri.

— Nevasta mea aici ! nevasta mea în cămașă !... strigă Seni, bărbat-său.

Elescu se retrase în camera sa de culcare.

„Elena e răzbunată mai mult decît am voit, își zise el, acum explice-se cu bărbat-său cît va voi !... Iar voi, reprezentanți ai generațiunei de astăzi, rușinea națiunei, rămîneți de vă dezmerdați pînă mine, atîta numai, la plecare, să nu furați obiectele prețioase din camere !... Inima voastră e moartă, moliciunea s-a așezat la focarul românilor. Nimic mare, generos, sublim nu mai mișcă aceste inimi putrede ! sclavia nu mai face să roșească fiii românilor. Dacă ei ar simte rușinea soartei i|orț, ar fi încă o speranță pentru viitor !... streinii au călcat acest pămînt, au insultat părul alb al părinților voștri, onoarea națiunei, a familiilor, și voi ați purces înainte-le cu capetele plecate, cu cununi de flori : le-ați deschis sînul familiii voastre, și ați dat lor pă frații vostn, care aveau încă inimă pentru țara lor, ca să-i închiza și să-i muncească !..."

Alexandru, vorbind astfel, adormi.

A doua zi el scrise Zoei următorul bilet :

„Doamnă !

Am făcut o lașitate care va rămînea ca o pată pe viața mea; dar nu mă căiesc. Veninul ce verși pe această tristă societate a picat pe mîna celor ce iubesc... ai căutat, fără muștrare de cuget, să smulgi onoarea unei femei prin născocirea intrigii caria acel mincinos Ranu a fost instrumentul mizer; ai căzut. În urmă ai făcut pe bărbatul acestii femei să creadă că petrece nopțile în brațele mele, ai preparat o călcare infamă, și ai dus acolo o parte din societatea din București... ai căzut încă o dată, dar această femeie e prea delicată- ca să mai poată trăi după acest scandal. Ea este astăzi o femeie dezonorată în ochii societății ; cel puțin nu a perit fără o amară răzbunare.

Elescu"

Zoe citi biletul și îl rupse.

„Acest om e nebun î zise ea, îl iubesc însă și sunt fericite că am vestejit pe ceea ce iubește, dar aceasta nu este destul : îl voi ucide și pe dînsul !..."

În seara de banchet Zoe căzuse leșinată în brațele unor juni, cînd se deșteptă era în trăsura cu bărbat-său care o ducea acasă, bărbat-său îi aruncase, ca să o ducă, mantela sa pe dînsa. Acasă se întîmplă o scenă furtunoasă între dînșii.

— Rușine ! zise el, ce ai căutat acolo ? cum ai apărut îmbrăcată numai într-o cămașă fină ?...

— O parte din muștrarea ce îmi faci poci să ți-o fac eu însumi ; dar rămii credincioasă tractatului nostru. Sunt cinci ani... îți aduci aminte... cinci ani de cînd tu nu mai ești... eu am rămas femeie... ai douăzeci de ani mai mult decît mine... am cerut divorsul, tu ai refuzat, dar ai propus că poci să am totdeauna cîte un amant, cu această condițiune am rămas femeia ta, cel puțin în ochii lumii, aceasta s-a urmat prin știrea ta... cum vii astăzi să mă muștri că am fost la amantul meu ?...

Zoe îi spuse atunci toate cîte i se întîmplaseră și care precedară aparițiunea sa în camerele banchetului.

Bărbat-său păru mai liniștit...

•— însă, draga mea, zise el, altădată caută de-ți alege toai bine amanții !

— Ceea ce voi să fac acum, am nevoie de concursul tău ca să pedepsesc pe acest laș...

— Bani îți dau cît vei voi, dar nu mă amesteca în certele voastre... acești bonjuriști te amenință cu dueluri și nu și-a găsit omul. Eu nu mă bat în duel nici cu acele de cusut.

El zise și, speriat de ideea unui duel, se retrase în camera sa de culcare.

— Laș ! strigă Zoe.

Ziua era aproape. Ea se aruncă pe pat și adormi gîndindu-se la chipul cu care ar face un mare rău Elescului.

A doua zi de dimineață, ea priimi vizita unui ofițer strein, care venise să viziteze România de mai multe luni. Acest om era de 45 la 50 de ani ; urit, ciupit de vărsat; eu părul roșatec, cu ochii albaștri, dar un albastru mai mult alb, mai fără gene și sprincene, gras și gros, manieră grosolană, tip de cafenea ; dar era bine priimit în saloanele Bucureștiului, căci purta titlul de baron Honferburg, titlu luat la hotarele țării, intrînd.

Niciodată Zoe nu fusese mai amabilă ca în acea dimineață cu baronul, ceea ce făcu să se mire mult acest din urmă.

— Bine-ai venit, baroane ! îi zise ea, ne-ai părăsit cu totul.

— Viu aici la fiecare două zile, doamnă.

— La fiecare două zile ? parcă ai zice la fiecare două ore... două zile vi să pare foarte aproape ; mie mi se pare foarte departe... este o crimă a priva pe amicii tăi de plăcerea de a te vedea... cînd cineva are simpatiile amicilor săi cum le ai d-ta, dară, face o crimă făcîndu-i să-l dorească.

— Nu știu, doamnă, cum am meritat această bună opiniune ?...

— Fără a te gîndi, poate, aceasta este un merit mai mult...

Baronul se confunda în mulțumiri de tot felul.

Zoe îl invită să șează, și ea singură îi trage un jeț lîngă dînsa.

„Negreșit că soarta s-a schimbat", își zise baronul

— Cum ai petrecut aceste zile ? îl întrebă Zoe, pe la
„oi...*” venit... „l P... în cred că nu ne-ai pierdut din
memorie ?

— Un singur minut...

— Adevărat ?... dacă altădată aveam motive a nu
pleca urechea la oarecare vorbe amabile ce îmi ziceai,
„stăzi nu mai am puterea a nu crede...

Baronul voi să se încredințeze despre adevăratul simț
„l vorbelor Zoei și căută să o facă a pune punctul pă i.

— Cred că ați uitat natura acelor amabilități ! zise
el... eu însă nu am putut să le uit : simțimintele ce v-am
exprimat atunci trăiesc și astăzi în inima mea... oricum,,
vi le aduc aminte, cel puțin în extract, ziceam, că ești
adorabilă, că te...

— Destul ! zise Zoe, puindu-i mâna pe gură, pe care
baronul o sărută de mai multe ori, crezi că o femeie are
nevoie de o declarațiune ca să afle că este iubită ?...

— Ești încântătoare ! ești sublimă ! Schiller și Goethe
nu ar vorbi mai bine !... zise el cu transport, lasă-mă să-ți
spui cât ești de frumoasă, de nobilă, de divină ! cât te
admir, te respect, cât te... precum Verter admira, res-
pecta... pe Șarlota.

— Baroane ! ai zis că mă respecti ?...

— Oh !...

— Ei, bine !... atunci modera aceste expresiuni... adu-ți
aminte că o femeie care iubește trebuie lăsată a se amăgi
singură asupra simțimintelor sale : nu siliți femeile de
a se declara învinse, căci vor privi atunci în voi niște
învingători, și conștiința slăbiciunii lor va face să vă
privească ca tirani.

— Oh ! cât de adincă ! cât de sublimă este această
idee... o, Burger ! o, Hofman, cât de fericiți ați fi fost
voi să cugetați astfel !

Zoe surise.

„E prins !... își zise ea, să începem”, și, adresându-se
către acest adorator :

•— Se zice că germanii sunt cei dintii amatori de vi-
uri bune ?

— Adevăr este.

— Bărbat-meu a priimit patru butilci de vin dintr-insulă descoperită acum cincisprezece ani, în partea occidentală a noii Olande... voiești să încerci ?

— Cu mare plăcere.

Zoe chemă un serv și îi zise să aducă o butilie de vin din cele patru. Aceasta se făcu îndată. Zoe turnă într-un pahar și-l oferi baronului. Era vin vechi de Drăgășani.

— Minunat ! strigă baronul.

— Îmi pare bine, răspuse Zoe, l-am păstrat înadins pentru d-ta.

— Ai gândit la mine ?

— Mai des decît poți să-ți imagini...

— Oh ! fericire ! o, sublimitate !...

— Se fac dueluri rnalte în țara d-le ? întrebă Zoe.

— La Eidelberg, răspuse el.

— D-ta ai avut multe ?

— Am fost studinte în acest oraș... douăzeci și două...

* — La noi această datină nu există., eu cred însă că este necesară : duelul face pe oameni să fie cuviincioși.

— Negreșit.

— Ah ! nu sînt bărbat...

j— Ca să te bați în duel ?

— Cînd aș fi insultată.

— Sublim ! sublim ! strigă baronul, deșertînd pentru a patra oară paharul.

— Dar sunt femeie și nevoită a suferi o insultă...

— Esti insultată ?

— Eu ? nu !...

— Ai zis-o ?...

— Și dacă ar fi, nu aș spune... bărbații noștri, amicii noștri nu se bat în duel... sunt... lași !...

— Eu mă bat... Cine a cutezat să te insulte, spune-mi și nu va mai trăi !... îl voi fărîma astfel !

Baronul trînti paharul pe masă și îl sparse în bucăți.

— Nu e nimic» zise Zoe.

— Cine a cutezat să insulte o ființă atît de perfectă, de nobilă ?...

— U n o m...

— Numele lui ?

Iartă a-1 trece sub tăcere... ești capabil să te bați
...i... Să-ți pui în pericol pentru mine o existență pre-
țioasă... și acest om este celebru în tot felul de ducele...

Trebuie să mi-l spui, doamnă ! îți mulțumesc ele
...ia ce porți pentru viața mea... voi să-i arăt cine sunt

eu.--

— Ar fi teribil, pentru mine, să mori pentru mine...

— Ar fi o fericire să mor pentru ceea ce iubesc...

— Mă iubești, dar, în adevăr ?

— Vai ! răspunse baronul, dacă te iubesc ? nu ! nu
este amor ceea ce simț... este o patimă adâncă, turbată,
e mă arde, mă zdrobește, mă ucide...

— Se cheamă Elescu, zise ea.

— Elescu ?... fie ! îl voi ucide sau îl voi aduce să se
inchine la picioare-ți...

— Nu, răspunse Zoe, nu voi să te bați... poți să te pui
în pericol...

— îl voi ucide !

— Este foarte tare.

— îl voi fărîma !...

Baronul se scoală să plece... ia mâna Zoei și o sărută.

— Adio, mărgăritarul acestii lumi !...

— Eu voi ruga cerul să-ți fie favoritor... voi invoca
amorul să împletească cu miinele sale de roze cununa
triumfului...

— Ah !... femeie sublimă ! adorată !... Doroteia ! Șar-
lota ! Mărgărita ! plecați-vă genuchii înaintea reginei
voastre !

Baronul pleacă, beat de amor și ele vin, să provoace
pe Alexandru.

Trecuse trei zile de cînd cu banchetul.

Alexandru începuse să sufere despre lipsa Elenei, el
iubea cu seriozitate, nu cuteza să se întorne la Fânești
de temere să nu o compromită. „Apoi, își zicea el, Elena
e un caracter serios și decis ; ea își va ține cuvîntul, va
face tot ca să moară. Dacă voi merge, este capabilă să
mă priimească !... poate a și decis o eternă despăr-
...—” Orașul i se părea că cade pe dinsul, oriunde se
...cea nu afla nici o mulțumire, căzuse într-un fel de
...Pleen; vedea acum toate în rău, națiunea română, ce

fusese idolul inimei sale, i se părea acum un obiect nedemn de simpatiile lui.

„Ea este, zicea el lui însuși, o ficțiune, un fum care se va risipi, la suflarea vântului ; acest arbor nu mai ține prin nici o vînă cu rădăcinele arborului bătrîn. Acel arbore era România care trăia pe cimpul de resbel; mânia care învinse furia otomanilor și tătarilor și scăpa creștinătatea de islamism ; care fulgeră pretențiunile ungurilor. Arbur de viață, ale cărui fructe pline de viață erau acei nobili români totdeauna gata a face sacrifice de avere, de viață pentru patrie !

Ce mai este de un neam care a pierdut credințele în sine ? care nu dă un singur om capabil să facă un sacrificiu pentru dînsul ?... care roșește la icleea de a fi neatîrnat și tremură la ideea sacrificelor spre a ajunge la libertate ?... este un fapt trist, dureros ! De mult timp inima avuților nu se mai înturna către patrie... Românii nu au mai făcut nici un dar patriotic... această rătăcire trebuie să se impute cu amărăciune. Grecii au simțit rușinea românilor și au rădicat-o ; ei au adus daruri pe altarul patriei, daruri răpitate din patria românilor ! Ei singuri și-au zis românilor : voi sunteți morți ; noi vă deschidem calea la viață ! Această societate, formată din elemente streine, îmbogățită din abuzuri cu pierderea elementului român, prin tradițiune, prin condițiunea ei, nu poate nici să simtă, nici să cugete cu România ! Ea va servi mult timp încă în țară ca avangarda streinilor ce caută să o supui lor. Ideile școalei ioniane, trecute moștenire la popoliile Orientului, au pătruns sînul acestei societăți, și găsind germul putrejunei, și-a făcut cu înlesnire un element de viață.

Tu nu mai crezi în nimic, o, Românie ! în deșert viitorul tău îți suride în grațioasele versuri ale nobililor tăi poeți, istorici, ziariști ce mai au inimă pentru tine !... tu întorci capul către mormînt, ca un bolnav ce, lovit de moarte și chemat să respire aerul, se înturna către patul său de durere ! Mine vei trimite în exil pe cei ce te cheamă la viață, să expie faptele lor generoase alături cu criminalul. Gîzii tăi, în numele fericirii tale, vor veni în fața ta să hulească pe cei ce și-ar da viața lor pentru tine, și tu nu vei avea curagiul a fulgera pe ucigătorii

tăi ! crede, tu vei lăsa pe fiii tăi în
la enemicilor ! Niciodată streinii nu te-au învins, o,
(ară a luptelor ! Ei nu au trebuință de arme ca să te su-
' ne. Ei se servă pentru aceasta însuși cu fiii tăi cei vi-
treg*- România nu pere sub loviturile streinilor ; ea se
sinucide, astfel este opiniunea lumii. Aurul, o putere ce
insuși ea este aservită, nume ce strălucesc de ieri, singure
fac de suřicl aceste grupe de oameni ce se cheamă fiii
Români. Aurul ca să poată mulțumi dorințele materiale,
puterea ca să strîngă aurul, numele ca să aibă privile-
giul a-l stringe, religiunea a rămas o formă, ca toate
virtuțile, ea să practică de oameni fără tendințe, fără
op, exersiciul ei sacru este un mijloc de a se îmbogăți
o parte de oameni. Ei o ucig din zi în zi și sapă astfel
fondamentul societății.

Către acestea, o, Românie, tu erai odată frumoasă,
strălucită, plină de viață, ele frăgezime, ca o dimineată ce
se rădică, oh ! cîte vise de fericire nu făceam eu pentru
tine !... astfel un părinte, aclmirînd pruncul său ce suride
la viață, cu părul încărcat de aur, cu buzele coprins de
roze, cită speranță nu pune el pe dînsul ; dar vine o zi
cînd moartea lovește această fragedă ființă, și cu dînsul
per visele fericite ale celor ce-l admirau.

Tu mai ai însă două vine în care a mai rămas ener-
gie ! Una este desperarea popoului tău, ceialtă amorul
pentru desfătări al celor mari, desperarea întărește su-
fletul : popoul poate găsi într-însa o nouă viață. Plă-
cerea slăbește inima. Cei mari ai tăi sunt amenințați să
piară. Ei vor peri neapărat, căci astfel au perit toate so-
cietățile ce au căzut în moliciune.

Este însă o speranță pentru tine, o, Românie ! este
o viață nouă, este un viitor... Aceste bunuri sunt ascunse
chiar în fundul cupei tale cu amărăciuni. Ca să o găsești,
trebuie să bei cupa amărăciunilor pînă în fund."

Asfel cugeta Elescu. Ministerul se schimbase. Nou-l cap
-l cabinetului propuse lui Alexandru să ia un minister.
Acesta surise și zise :

- Propune-mi să dau averea și viața pentru țară !
- voi face... Nu sunt ministerele voastre care au să dea
o artă viață acestui popul...

— Un minister bun poate scăpa țara dacă domnitorul și Adunarea îl vor sprijini, ziceau ei.

— Nu vă plingeți de domnitor, el va fi cum va fi societatea ! Nu vă plingeți de Adunare, ea este expresiunea clasei ce posedă în această țară, plingeți-vă de societate. Voi veți intra în luptă cu inima plină de speranță și de curaj ; dar retragerea voastră va fi tristă... Aflați o dată pentru totdeauna, amorul patriei nu este în sinul acestei generațiuni.

Oricare ar fi forma unui guvern, fie o republică democratică, aflați că totdeauna ideile unei mici majorități vor da orice mișcare de acțiune. Astăzi o mică minoritate face aceasta la noi, însă care minoritate ? Este oare acea minoritate pepinieră de inimi generoase și nobile ce-au răsărit pe ici, pe colo pe aste pământuri mai din toate clasele ? Nu, negreșit. Ei sunt excluși și înlăturați. Ce așteptați dar ?

Sub impresiunea acestor idei triste, Alexandru priimi o scrisoare de la Elena.

„Am auzit cele ce s-a făcut la banchet, Alexandre, ai făcut o faptă nedemnă de un om superior. Cunosc cuvântul ce ai avut. Sunt mișcată de interesul ce ai luat; dar nu mă poci opri a-ți zice că ai comis o lașetate ! O lașetate din partea lui Alexandru pentru mine este un cuțit ce mi-a pătruns inima !... Cu ce se va șterge ?... Cîte fapte generoase-ți trebuie ca să o faci să dispară ?... Eu însumi am cugetat lung la rola omului pe pământ. îmi place a crede că venirea noastră aici are o țință pentru altă viață, dar aceasta poate să fie creațiunea slăbiciunii omenești ce tremură în față cu moartea : minciuna este rău numită, dar omul o primește totdeauna cu plăcere. El știe de multe ori trista realitate și cu toate acestea u place a se minți singur. Ne simțim murind în noi sau în cei ce iubim, și ne zicem : vom trăi ! nemurirea cea reală, pentru noi, este pe pământ, vom trăi; dar vom treu în memoria urmașilor. Acest simțimint de nemurire este mult mai nobil, nemurirea despre care ne vorbește teologia este egoistă, interesată. Orientalii, mai materialii- decât noi, visează rîuri, de șerbet și munți de pilaf. Cîm vor ajunge dar la nemurirea reală sufletele delicate, n°

*tfle, suave ca sufletul tău, daca nu prin fapte gene-
rase Iată adevărata morală a vieții, iată scopul ei cel
' yblim. Soarta nu a păstrat un loc pentru numele meu
J. lumea nemuririi. Ea a voit să pier înainte de a face
O faptă; tu, însă, ești june, o largă carieră ți se deschide
In lume, fii generos, vei fi nemuritor, și binecuvântările
oamenilor, venite pînă în mormîntul meu, vor face poate
cd tresară de fericire țărîna mea. Nu-ți voi vorbi de ban-
het... Eu oare îți voi face morală?... eu, o femeie că-
-ută /.-. plingi, Alexandre, slăbiciunile mele.*

*Țe conjur să nu vii aici pînă nu-ți voi seri să vii...
jar atunci să **JIU** perzi un moment.*

*Caută să fii voios, dezmiardă-te ! lucrează l.. iată vo-
ința mea sau mai bine dorințele mele. Cînd tu vei fi
ferice, voi fi ferice...*

Elena"

Această scrisoare făcu să cure lacrimi lui Elescu.

DUELUL

Servu anunță lui Alexandru doi bărbați ce veneau
să-l vază.

Ei fură introduși.

Unul era un ofițer român, celalt, un doctor german,
amîndoi se prezintară cu politeță. Elescu le oferi locuri
să șează.

— Suntem mihniți că soarta a voit ca să fim noi
anunțătorii unei provocațiuni din partea baronului... ou
toate acestea cunoaștem simțimîntele...

— Destul, un duel, înțeleg... Cine este acest baron ?...

— Nu îl cunoști ? întrebă ofițerul.

— Nu ! nicidecum.

— Mi se pare ciudat atunci ca baronul să vă pro-
°ace...

Nu este nimic... răspunse Elescu. Baronul cere sa-
\$facere pentru o insultă făcută altei persoane. Nu este
ba noastră să știm cine este. Mă provoacă, îi voi face

această plăcere... astă-seară martorii mei vor veni să înțeleagă cu dv. ; vor fi Georges... și colonelul p.. " .

Cei doi martori se retraseră cu multă politeță.

A doua zi, la șase oare dimineața, șase persoane în două trăsurile se îndreptau către Herăstrău. Trăsurile * opriră la pavilionul lui Costache. Cei șase inși coborâră și se îndreptară spre casa Poenaru. Herăstrăul este un loc unde locuitorii din București se duc vara să respire aerul cîmpului și să bea apă curată dintr-o sorgintă ce să află în flancul dealului. In vale, spre nord, cură un riuleț, Colintina, cu apă noroioasă și formează în acest loc un fel de lac cu stufuri și trestie. Timpul era rece. Eram în începutul lui noiembrie.

Nimeni strein nu se vedea în aceste locuri.

Era convenit a se bate cu spada. Martorii prezintă armele și totdeodată se adresară către cei doi adversari, invitându-i a se împăca.

Baronul răspunde că este cu neputință.

Ei iau pozițiune. Se salută, încep. Baronul atacă neincetat și pe tot minutul se înferbintă mai mult. Elescu pară loviturile cu sînge rece ; martorii sperimentați prevăzură sfîrșitul acestui duel. Elescu avea două avantaje; exersițiunea de maister de arme și un sînge rece ce rareori se poate vedea. El era sigur acum de omul său; voia însă să-l rănească, fără să-i rădice viața, pară o lovire și atacă... spada baronului cade din mină.

— Asta nu să ține în seamă, zise el.

Și lupta începu din nou.

— Trebuie sînge, ziseră martorii.

— Veți avea îndată, răspunse Elescu, și spada lui pătrunse brațul drept al baronului ; spada îi căzu din mină.

— Să fim amici, zise baronul, întinzînd mîna lui Elescu.

— Să fim amici ! zise el, îmi plac oamenii de inimă.

Medicul dete concursul său baronului. El declară că plaga e profundă ; dar că baronul va fi chit cu cîteva zile de pat. Se puseră în trăsurile și plecară.

Ei merseră la Elescu, unde se puseră să consume un dejun minunat și cîteva butilii de vinuri streine.

— Spune-mi, zise baronul, cum ai insultat această orabilă damă?...

— Baroane ! zise Elescu, știm simțimintul care ți-a clictat datoria de a apăra o damă. Mă iartă însă a-ți observa că te-ai grăbit a expune viața d-le.

Atunci Elescu spuse o parte din intrigile Zoei în față Elena.

Baronul clătină din cap.

Ești un caracter nobil, zile el, te cred... regret că am luat partea unei intrigante...

Ei se despărțiră cei mai buni amici.

A doua zi baronul se prezintă la Zoe cu brațul în eșarpă. El, intrînd, văzu pe Zoe prin fereastă. Cînd se prezintă la scară, servii îi spuseră că doamna este la țară.

— Am înțeles, zise el. Elescu are dreptate...

Baronul se întoarse acasă furios.

Baronul nostru fuse nevoit să șază o lună în pat din cauză că plaga de la braț întîrzia a se închide. După o lună, fuse mai bine. Elescu îl vizita în toate zilele. Baronul îi zicea : „O să-i tai coada !”

În acest interval Elena scrisese Elescului de mai multe ori. Iată cea din urmă scrisoare :

*„Îți sunt recunoscătoare că nu ai venit aici contra dorințelor mele î Caterina m-a lăsat, sunt singură... singură, este o vorbă, sunt cu sufletul tău. Ce companie **mai** plăcută poci să am?... Bărbat-meu nu mai vine pe acasă. Toți mă părăsesc / ... în zilele din urmă, niște fete exprimînd maicii lor dorința să vie să mă vază, această le răspunse că **nu** poate să le ducă la o femeie perdută... **sunt** o femeie perdută, Alexandre... Zoe mi-a făcut această reputațiune. Nu crede însă că nu am puterea a muferi toate aceste vorbe !... După o lună voi veni la București, la maică-mea : atunci îți voi spune tot ce am suferit, **tot** ce sufer, că nu poci să te vază în toate zilele, în toate orele. Dar această fericire nu este lăsată mie. Dumnezeu mi-a ascuns totdeauna tot ce mi-a făcut plăcere. Poate că plăcerile mele au fost exagerate ?... pentru mine ^{****} mai este nici o speranță în fericire, suferințele au devenit, elementul ce hrănește viața mea. Simț că durerile ^{*****} fac bine, ele sunt de mult timp companiile mele ;*

*m-am clădat cu ele ; a mă despărți astăzi, le-aș regreta
Ca profetul Iudei poci a zice celor ce vor căuta să mă
consoale : «Oh ! lăsați-mi durerile mele \»*

*Viața de durere are ea însuși partea de fericire : %,
toate nopțile, când somnul vine de închide ochii mei i,
lacrimi, îmi pare că ești lângă mine... cîte vorbe amabile
cîte răsfățări tinere, cîte suspine o.moroase nu și se oferei
o, sufletul meu !... absența ta le dă mai multă putere
mai multă căldură, mai multă patimă... oh ! de cîte ori
aștept acest timp de singurătate ca să visez la line cu
aceeași emoțiune, cu aceeași fericire, cu aceeași vohip-
iate cu care amanta așteaptă ora în care buzele sale au
să sărute fruntea amantului său !...*

*Nu văz și nu voi să văz pe nimeni, de temere să nu-mi
răpească nici unul din momentele în care mă gîndesc la
tine. Viața m,ea nu va fi lungă, astfel sunt avară de acele
momente. In amorul tău găsesc puterea de a muri, când
cuget că ochii tăi vor rîura lacrimi pe mormîntul meu,
doresc să mor îndată. Soarta mea este a fi pizmuită, nu
este așa?... E frumos a muri înaintea celui ce iubim!...
Scrie-mi ce faci în fiecare zi î nu-mi ascunde nimic !...*

*Grădina noastră este tristă acum, vîntul toamnei su-
flă frunzele vestejite ale arborilor. Eu nu am curagiul
a mai merge acolo. Tot îmi recheamă timpuri ce nu mai
sunt, și acest regret se unește cu tristeța naturei ca să
sfîsie cu cruzime sufletul meu.*

Elen?"

*xA.cele scrisori zdrobeau inima lui Alexandru și hră-
neau simțimîntul său pentru dînsa. Ar fi voit să zboare
la Fănești ; dar Elena îl conjurase să nu vie. El promi-
sese. Astfel se consola, cu ideea să o vază în București.
Carnavalul veni și fuse voios în acest an. Alexandru mer-
gea la toate balurile mascate, ca să se distreze. Baronul
il urma pretutindeni. De cîte ori era vorba de Zoe, el
repetă : „O să-i tai coada !”*

*Zoe auzise că baronul o sfîsie în toată lumea ; tre-
mură și căută un mijloc ca să se împace. Ea invită P-
baron să vie la dînsa la revelionul Anului Nou. El nu se
arătă, dar zise lui Alexandru : „O să-i tai coada !”*

După citva timp, Zoe îi scrisese următorul bilet :

„Nu vei să vii la mine, voi veni eu, căci caută să ne împăcăm. Află-te în sala de bal de la Slătineanu astă-noapte.

Zoe”

Baronul citi biletul.

— Bravo! bravissimo! strigă el, o să-i tai coada!...

SCHIMBAREA DE COAFURA

Măștile furnicau pe strada Mogoșoaie, în cupele, sănii și pe jos se îndreptau spre sala Slătineanu. Capitala era în sărbătoare pentru ziua de 24 genariu; partida ce era atunci la putere luminase pentru această sărbătoare; partida reacționară prefera să lase casele lor în întunec, așteptând să ilumine cind va veni rindul ei să fie chemată la minister. Mulți au zis că Bucureștii este o cetate dată la dezmerdări. Se poate, dar mărturim că starea ei pitorescă nu armoniază mult cu dorința desfățărilor. Starea stradelor, pline ele pulbere vara, noroi toamna, paveul mizer ce face de scrințește picioarele pietonilor, de rupe roatele trăsurilor, de zdruncină oasele locuitorilor, nu sunt oare niște piedici pentru plăceri? plăcerile, cu galoșii în picioare și stropite de tină, sunt niște plăceri grosolane... Capitala României nu are nimic pentru dînsa, fondatorul ei a trebuit să fie orb. Acest oraș se întinde pe lunca umedă a Dîmboviței, un rîu ce descrește din zi în zi, ca și speranța în inima acestor locuitori; lăcomia proprietarilor de mori pe dînsul este cauza principală a scăderii lui. Regulamentul Organic prevăzuse lărgirea rîului prin tăierea acestor mori; dar este în România o voință mai mare decît a legilor, voința favoarelor. Acest oraș este mai atît de întins cît și Parisul, deși are o populațiune mică, din cauza grădinilor și curților sale. El recheamă orașele din timpii patriarhilor. Capitala întinsă, veniturile municipale mici sunt cauza ^izeriii acestui oraș. El nu poate să fie capitala României, ^ăci n-are nici o cualitate, nici pozițiuni pitorești! nici Punt strategic; nu poate să fie nici un centru de comerț.

Astă dată căzuse multă nea pe strade, săniile puteau să alerge fără să simtă încovenințele pavagiului !

O sanie cu două măști sfātu la casa Slătineanu : cele două măști coborără aici și intrară în sală. Costumul lor elegant și simplu, manierele lor rezervate lăsau să se ghicească două persoane de distincțiune. Ele atraseră atențiunea mai multor bărbați.

— Sunt perdută, zise una.

— Eu tremur...

— Să ne întoarcem ?

— După ce am venit...

— Nu văz nici o cunoștință... Alexandru poate că nu va veni !

— Vine totdauna...

— Ce ne va acest om care se ține după noi ?

— Curiozitate...

— Măsculiță, zise omul curios, dulci îți sunt ochii | frumoasă îți este talia...

— Ce zice ?

— Ai auzit...

— Cine îi dă dreptul ?...

— Ești copilă, Eleno, astfel este limbagiul lor aici...

— Nu-mi place... dar eu o să-l întreb despre Alexandru... Domnule, ai văzut pe Alexandru Elescu ?

— Aici este, răspunse omul curios, veniți să vă duc.

Cele două femei se luară după el. Acesta le arătă pe Alexandru șezînd pe o canapea.

Cititorii au ghicit că aceste două măști sunt Elena și Caterina ? ele șezură lingă Elescu.

— La ce te gîndești ? il întrebă Elena cu vocea schimbată.

— La nimic, răspunse el.

— Eu știu... un amor ?...

— Poate...

— O iubești încă ?

Alexandru se uită la dinsa cu indiferință și voi sa se scoale ca să plece. Elena il opri de braț.

— Șezi, Alexandre ! ii zise ea cu vocea sa... nu cunoști pe Elena ta ?...

— Elena ! Elena ! zise el cu vocea astupată... tu, aici, „fletul meu ?... amorul meu... cînd ai venit ?... o, Dumnezeu !... cit sunt de fericite !...

— Am venit astăzi, îi șopti ea, ardeam de a te... vedea, pînă mîine timpul era lung... am luat pe Caterina și am venit aici astă-seară cu speranța că te voi întîlni ; inima nu m-a înșelat...

Domnișorul cel curios șezu lîngă Caterina și conversa cu dînsa.

— Pentru ce m-ai oprit de a veni acolo ? întrebă Elescu. Vai, cit am suferit din aceasta !...

— Ai suferit ? Alexandre !... eu insumi am suferit... crede că sacrificiul acesta era tot atît de mare din partea mi ; dar puteam face alfel ?... Caută să uiți, sufletul meu l să te dedai cu ideea de a nu ne mai vedea...

Elena tușea din cînd în cînd.

— Ai răcit, îi zise Alexandru.

— Nu, răspunse ea cu tristeță... apoi, gîndind, că nu trebuie să atriste pe Alexandru, urmă : nu este nimic... va trece... mîine să vii să mă vezi la maica mea. Ea te iubește... își aduce aminte de amicia ce aveai în copilărie cu fiul său... va să te vază... sărmană mumă !... și ea a fost nefericită !...

— La miezul nopții ! zise atunci baronul lui Alexandru, să vii în camera mea, nr. 6, acolo vei vedea ceea ce nu ai mai văzut niciodată.

— Ce lucru ? întrebă Alexandru.

— Promite că vii ; ado și pe alții... fie chiar dame...

— Promite ! zise Elena. Sunt curioasă să știu... și fiindcă domnul te invită cu alții, te vom însoți și noi.

— Voi veni, zise Alexandru.

— Ha ! ha !... Elescu face curte !... strigă o voce. Era un domino roz, care se opri lîngă dînșii : Ai uitat muza de la Fănești !... Ea nu era mai stabilă decît tine...

— Zoe ! isi zise Elena cu spaimă. Alexandre, să lăsăm acest loc !...

— N-ai frică ! răspunse el.

Elena se refugia pe brațul amantului ei, tremurînd.

— Această femeie îmi face spaimă !...

— Nu zici nimic ?... urmă Zoe. Se vede că ești prea °eupat cu domino ! îl inviți poate la un nou banchet ?...

Poate, răspuse Elescu, dar nu va apărea în sală numai în cămașe.

Zoe își mușcă buzele.

— Oare nu va fi patima de la țară ? urmă Zoe, alăturându-se, spre a smulge masca Elenii.

Alexandru, prevăzând această mișcare, se scoală și acoperă pe Elena cu corpul său.

— îndărăt !... zise el.

Zoe plecă amenințând. La câțiva pași întâlnește pe baronul, îi ia brațul.

— Sunt Zoe... zise ea... cunosc impolitețele mele în față cu domnia-ta ; îți cer pardon sincer...

•— Pardon ?, răspuse baronul, nu-l priimesc...

— Mă desperi, urmă ea... prevăz că oi să fii cauza nefericirii mele !... dar ești un ingrat !...

— Ingrat î... pentru ce ?

— Pentru că nu se răspunde astfel unei dame care se încrede a-ți seri un bilet ce poate să o pearză.

Baronul surise.

„Să schimb rolul, își zise el, cu acest mijloc voi reuși numai curînd.”

— Este adevărat, zise baronul, ceea ce ai făcut e un mare sacrificiu... sunt un ingrat, dar mă căiesc...

— Așa mai merge... oh ! bărbații : ei nu țin în seamă datoriile femeilor care îi iubesc !...

— Mă iubești ?...

— Mai este întrebare ?

<— Ești un inger...

=— Vezi acel domino albastru ce vorbește cu Elescu ?...

— Il văz.

Mai multe măști vin și-i întrerup.

— Nu putem vorbi într-un loc unde să fim singuri ? zise Zoe.

— Aceasta era să-ți propui... dacă vei, vino în camera mea, în acest edificiu.

— în camera d-le ?... glumești ?... ce va zice lumea ?-

— Ești sub mască.

— Mi-e teamă...

— Pentru ce ?

— Dacă îmi erai indiferent, se putea... dar...

— Atîta mai bine !

— Îmi juri pe onoare că nu vei cere...

— Pentru aceasta poci să jur... zise baronul.

— Ei, bine ! să mergem ! zise Zoe.

Ei purceseră în camera ce locuia baronul în acest edifi-
ficiu.

Baronul aprinse mai multe lumini ; alături cu acea
cameră era încă una, de culcare. Zoe scoase masca.

— Răsufli acum !... Aici poci să vorbesc liber... șezi*
baroane, șezi aproape de mine; dar fii înțelept... nu-
nii astfel mă vei încredința că mă iubești...

Baronul ingenuche înaintea ei.

— Iată locul meu, zise el.

— Ai văzut pe Elescu cu un domino albastru ? acest
domino este amanta lui : Elena X... ; această femeie a
venit la bal numai pentru dînsul, această femeie o urăsc...
îți cer un serviciu...

— Mie ?

— Dară.

— Ce servicii ?...

— Lesne... Ei se iubesc, se adoară, nu este nici un
sacrificiu ce nu ar face pentru dînsul. Ard să se întâl-
nească în secret, clar mijloacele lipsesc ; Caterina este cu
dînsa ; nu pot dar să se rătăcească un minut... ești amic
cu Elescu ; propune-i camera d-le, d-ta vei ține de vorbă
pe Caterina... Ei se vor furișa de dînsa, vor intra aici...
îmi vei da mie cheia !...

— Ceea ce îmi propui mi se pare infam...

— Te iubesc, și o voi !... trebuie să mă ascultați !
te congiur în genuchi... fii bun, amicul meu ! amantul
meu...

Vorbind astfel, ea îl răsfața cu mîna pe față, pe păr...
lungă sărutare ce dete baronului fuse triumful ei.

— Promit, zise baronul, că voi aduce aici pe Elescu
cu domino cel albastru.

— Mersi ! zise Zoe, și acum voi face orice sacrificiu.

Baronul se uită la orologiu.

— Douăsprezece ore fără douăzeci de minute, zise
— Este timp să începă operațiunea... fizionomia lui se
schimbă ; deveni severă.

— Ascultă, doamnă, zise baronul, am promis că Elescu va veni aici cu dominoul său, aceasta va fi... Am zis că te iubesc ! aceasta e o minciună : te desprețuiesc !... Știți toate intrigile fără gust ce ai făcut acestii femei... le-am trecut cu vederea, dar ai căutat să rîzi de mine cu istoria duelului... mi-ai închis ușa, m-ai umilit... și ora a sosit ca să te pedepsesc...

— Ce sunt aceste vorbe, amantul meu ? zise Zoe.

— Lasă-mă să vorbesc... astăzi vii și cerci să mă faci complicele unei noi infamii... să mă degradezi înaintea mea însumi... Ei, bine ! nu-ți voi face această plăcere ! Veniți aici ! strigă el, ușa din camera vecină se deschise, trei oameni cu măști apărură cu niște bende și foarfeci mari. Tăieți coada acestii femei !...

Zoe începu să amenințe.

— Trădare ! zise ea. Ia seama, baroane ! sunt puternică aici în țară... Poci să te perz !... și voi, blestemați zbiri, nu vă apropiați !... ori veți fi trimiși la ocnă !...

— Faceți-vă datoria ! zise baronul.

Cei trei oameni mascați puseră mîna pe dînsa, îi legară brațele în bende. Ea se dezbătea.

— Preferi oare să-ți torn un fer roșu pe sîn ? zise baronul.

Zoe începu să se roage.

— Grație ! strigă ea, ucide-mă, dar nu mă face ridicolă !... Baroane ! ai pietate de mine !... Cel puțin de rudele mele, care vor suferi pentru mine !... grație ! și de acum mă voi retrage din lume... voi merge la o mănăstire să expiu erorile ce am făcut... grație ! pietate !...

Cei trei oameni îi desfăcură cofura. Părul ei neguros, încrețit și bogat căzu rîurind pe umerii albi. O mină i-l strînse într-un mănuchi spre spate, foarfecile apar, se deschid, operă, coada a căzut...

Baronul caută orologiul, ușa se deschide.

— Ți-am promis să aduc aici pe Elescu și domino albastru, mi-am ținut parola, zise baronul, arătînd pe Elescu care intră cu Elena și cu Caterina.

— I-am tăiat coada, căci voia să mă facă complice la o nouă infamie.

Cele două domine se apropiară de dînsa și scot măștile-

— Elena ! Caterina !... strigă Zoe, și căzu leșinată.

A doua zi în toate saloanele din București nu se vorbea decît de tăierea coadei Zoei, numai bărbatǎ-sǎu nu știa nimic. Zoe zise bărbatǎ-sǎu cǎ și-a tăiat părul, cǎci astfel este acum moda.

Către acestea toți bărbații, toate femeile ce sfîșiau pe Zoe, atacînd-o sub toate raporturile, în toate saloanele, „credea onorați sǎ o priimeascǎ sau sǎ o viziteze ! Ei adorau aceea ce criticau ! acest fapt poate sǎ vie din slăbiciunea societăței bucureștene ? poate asemenea din diferența despre onoare ? poate sǎ vie din amîndouă deopotrivă. Zoe este o femeie vicioasă ; dar Zoe e bogată, dă serate, baluri. Conștiința este vindută pe dreptul de a figura la un bal. Iată o parte din viciul acestii societăți. Ceea ce se face pe tărîmul saloanelor se întîmplă și pe alte tărîme, ascultați în saloanele damelor de a doua clasă. Ele fac resbel celor de clasa întii. Tot ce este mai corupt, mai fals, mai ridicul sunt damele de clasa întii, zic ele ; una din aceste dame sǎ le invite la o serată, ele se duc, se înclină, se tîrăsc fără rușine înaintea celoralte ! oamenii nu sunt mai buni.

Zoe simți pozițiunea sa în societate ; dar ea cunoștea slăbiciunile societăței. „Un bal ! își zise ea, și toate aceste femei vor veni la picioarele mele !”

Dete un bal splendid, și tot scandalul încetǎ îndată.

Baronul, după scandalul ce făcuse, fuse consiliat de autoritatea sa sǎ pǎrăseascǎ țara.

El plecǎ, neregretînd decît pe Elescu.

ÎNTOARCEREA

A doua zi de la tăierea coadei Zoei, Elena prezintă pe Alexandru maicei sale. Bătrina, îndată ce îl văzu, își aduse aminte de fiul sǎu și se înecǎ de plîns.

Elena simțea în inima ei o satisfacere cǎ a văzut femeia ce-i făcuse atîta rǎu, umilitǎ în gradul cel mai mare. Văzîndu-se în casa părinților cu Alexandru, ea își formǎ vise dulci de fericire.

„Soțul meu voiește sǎ mă lase... își zise ea. Atunci Alexandru ar putea sǎ devie bărbatul meu... aș putea fi „cǎ ferice... adevăratǎ fericire... a-l iubi, fără muștrare

de cuget... o, Dumnezeule, poate fi mai mare bine în viață? Dar nu!... zise ea. Cerul nu a voit aiceasta !...»

Vorbind astfel, începu să tușească, apoi deveni melancolică.

Muma Elenei trebuia să iasă de acasă. Ea rugă pe Alexandru să aștepte pînă se va întoarce și zise Elenei să cheme pe Caterina, dacă îi face plăcere, apoi plecă.

Cei doi amanți rămaseră singuri. Ei uitară pe Caterina.

Alexandru ingenuche la picioarele Elenei.

— Pentru ce ești tristă, Elena mea ? o întrebă el. Nu lăsa imaginațiunea să se exalte în suferințe!... Știi tu, sufletul meu adorat, știi tu că pe fiecare din lacrimile tale cură o scinteie din viața mea, din bucuria mea?... scrisorile tale îmi deșirau inima !... acum mă faci să tremur prin această descurajare ce îți gădesc... vorbești de moarte?... Elena, Elena, îți jur că de vei muri, voi muri !... sunt certat cu viața, certat cu omenirea. Tu singură mă împăcaseși cu una și cu alta... Fluturii mor cu florile cînd vîntul de toamnă le vestejește, misiunea lor încetează atunci pe pămînt; amorul meu nu va peri niciodată...

— Astfel ar fi trebuit să fie, zise Elena, dar nu este, amorul este o boală, trece...

— Tu vei înceta a mă iubi ? strigă Alexandru.

— Poate... dar timpul nu-mi va permite... răspunse ea.

— Iară această idee tristă !... zise Alexandru, știi tu, iubita tinereții mele, că pămîntul s-a scuturat de flori, aerul de parfum, de cînd minile tale divine nu au răs-fățat fața mea?... fruntea s-a încrețit și s-a întristat de atunci !...

Elena surise și amîndouă minile le trecu pe fruntea amantului său.

— Dacă aș putea să-i redau strălucirea ei ! zise Eleescu.

Elena înclină capul pe sinul lui.

— O sărutare ! zise ea.

Buzele lor arzînde se lipiră. Elena tresări.

— Pleacă ! zise ea, pentru amorul ce îți port, pleacă !... sunt nebună... nu ! nu trebuie să te mai îmbrățișez !...

— Mă gonești ?..

— Te gonesc, căci te iubesc, și puterile mele mă lasă... Alexandre, dovedește-mi că mă iubești, retrăgindu-te !... fii mai tare decât mine ; Dumnezeule !..., ai pietate !..., sprijină-mă !... dragul meu, domnul meu ! ascultă pe Elena ta, ce te roagă, te imploră, apără-mă contra ta, contra mea chiar !...

— O, suflet nobil și delicat, strigă Alexandru, pentru ce tremuri pe sînul celui ce te adoară ?... Oare ai încetat je a-l iubi ?... acea flacără ce indivina inima ta este stinsă și a lăsat locul recelui rezon ?... un altul domnește acum în această inimă ? spune, și atunci îți jur că mă voi retrage !...

— Am auzit bine ? zise Elena, te îndoiești de amorul meu ?... spune tu, o, sufletul meu, ce consumă durerea ! Spuneți voi, suspine, voi, lacrime, companiile vieții mele de toate zilele, de toate orele, spuneți-i dacă îl iubesc încă !... Noptile, orele, confidente durerilor ascunse ale inimei mele, pentru ce nu pot să vorbească ? Dacă *ele ar putea vorbi, ar spune lucruri atât de tinere, încît inima ta s-ar topi în lacrimi, o, amantul meu adorat ! acest amor crește din zi în zi, din oră în oră, din moment în moment. Pe atât slăbește sârmanul meu rezon... am conștiință de slăbiciunea mea și iată pentru ce te chem ajutor pe tine contra ta...

— Dacă tu ești slabă, crezi că eu sunt mai puțin slab ?... Elena mea, sunt capabil de mari sacrifice, cere-mi orice vei voi : ca să-ți facă plăcere, este trebuință a muri, a arunca o pată pe numele meu ? o voi face cu fericire... cere tot ce voiești, dar nu-mi cere a nu te mai iubi : aceasta nu se poate... te iubesc cu o patimă adîncă... numai moartea poate să schimbe inima mea... te iubesc și sufer, pentru ce vei să nu cunosc decât partea de amărăciuni a amorului meu ?...

•— Pentru ce m-ai iubit ? zise Elena...

— Pentru ce te-am iubit ? vai ! dar ți-am mai spus altădată : Dumnezeu a voit astfel. El a pus în ființa ta, materială și morală, acel farmec a cărui origină este atributul său. Poți a mă opri de a te iubi ? poci eu însumi a mă opri ?... Nebuni acei ce cred una ca aceasta !... rezonul "ce înaintea luminei feței tale, înaintea parfumului sufletului tău divin.

— Nu mă privi astfel !... șopti Elena devenind palidă
Simț că mor ! vai, nu mă privi astfel !... ochii tăi mă ard
mă electriza...

— Poci să nu te privesc ?... pentru ce ești atât de frumoasă ? atât de dulce ? atât de amăgitoare ?... Viața pare că se face frumoasă prin frumusețea ta, precum aerul se luminează prin lumina planetelor. Dacă orele ce zboară pe lume ar putea să se oprească, ele s-ar opri ca să te admire pe tine și amorul meu pentru tine.

— Taci ! taci ! strigă Elena... Vorbele tale sînt vorbele unui nebun...

— O sărutare încă ?

— Cea mai din urmă, răspunse Elena, jumătate leșinată, gura lor se atinse încă o dată.

O trăsură trase la scară. Muma Elenei se înturna.

Elena iese înainte.

Toată ziua Elescu o trecu la Elena. Toată ziua Elena păru abătută, gînditoare. Cînd Alexandru se retrase, ea se închise în apartamentul său, și acolo, fără martori, rugă și plînsă pînă la ziuă.

Alexandru trecu noaptea gîndind că poate să devie într-o zi bărbatul Elenei. „Soțul său o să caute să se despartă... Sînt încă zile de fericire pentru noi !”

A doua zi se înturnă la Elena. Cine poate să-și facă idee de durerea ce simți auzind că Elena plecase repede la Fănești ?...

„Nu mă mai iubește ? nu va fi ea care va muri, adaogă el, voi fi eu !...”

Stăruința Elenei de a șede la Fănești deschidea lui Alexandru poarta bănuielilor celor mai injuste. El își închipuia că Elena are vreun amant. Nu cuteza să meargă singur, ca să nu o compromită ; nu cuteza asemenea să trimită un om credincios să o inspecte ; faptul acesta îi părea o insultă adusă ei. Astfel se chinuia cu nehotărîrea gîndurilor sale. El descoperi mumei Elenei amorul lui pentru fiica ei, îi vorbi despre speranțele sale în viitor. Această bătrînă păru încîntată. Ea stima și iubea P. Elescu.

— Nu se poate decide nimic, înainte de divors, zise ea.

Să se ceară divorsul !..

Nu poti răspunde nimic, înainte de a mă înțelege
fje-mea, urmă bătrîna.

° Muma scrise fie-sei atunci :

*^Pentru ce nu ceri divorsul ?... Soțul tău trăiește cu
o concubină, nu mai e un secret. Alexandru mi-a spus că
te iubește și țe va lua de soție... Acest om îmi place.
El are în sufletul său acea flacără de generozitate ce vine
de la Dumnezeu și care are drept scop a se sacrifica pe
sine pentru ceilalți ! Tu poți să fii fericite, o, fata mea,
făcînd totodată fericirea unui om."*

Elena nu întirzie a răspunde. Negreșit vă inchipuiți
că priimise bucuros propunerile maică-sei ? vă înșelați ;
iată ce răspunse :

„Mamă,

*Nu poti să fii soția lui Elescu, căci m-am dat aces-
tui oral... Îmi vei zice că tocmai pentru acest cuvînt
cctută să deviu soția lui. Eu răspunz că tocmai pentru
acest cuvînt nu poti să fii, am pierdut dreptul la stima
acestui om: nu mă acuza de idei excentrice ! Ceea ce
zic din contra este realitatea."*

Bătrîna mumă rămase uimită la citirea acestui bilet
cinic pe care îl comunică Elescului. Abnegarea cu care
Elena declara că se dase lui îl atinse. „Se căiește ea, oare ?
sau un cinism amar îi inspiră aceste vorbe ?... Iubește pe
altul?... voi afla !"

Gelozia deveni puțință ; atunci orice scrupul tăcu în
sufletul lui. Trimise pe Petru, servitorul lui credincios,
să se așeze în Fănești și să vegheze asupra mișcărilor
Elenei. Totodată el scrise Elenei următorul bilet :

*„Cunosc ce ai scris maică-tei, nu mai este clar nici o
îndoială: un nou amor se ascunde astăzi sub vorbele de
tânegațiune cu care te exprimi în acel bilet..."*

Scrisoarea lui Alexandru făcu să tremure Elena, nu
Pentru dinsa, timpul era să o reabilite în ochii lui Alexan-
5^ ; dar pentru el. Ea își inchipui că îndoiala lui poate
_} fărăme inima. „Ce voi face ?" se întreba ea ; în fine,
'ose lui Alexandru :

„Refuzul meu ți-a făcut mare durere... și astăzi nu-
nuiesti sinceritatea mea, oh ! de ce nu am murit înaintea
de a putea, fără voia mea, să fiu cauza unui nou nuor
coprinde fruntea amantului meu ?... am refuzat, pentru
odată nevasta ta, amantul complice al unei fapte va de
veni bărbatul scrupulos; odată bărbatul meu, tu nu
avea pentru mine nici o stimă....

Mă insultă, când bănuiești... dar această insultă ar trec
sub tăcere dacă ea nu ar fi pentru mine o încunoștii,
că tu suferi sub această funestă idee. Eu nu voi să su-
feri !... Voi mai face și acest sacrificiu : adevă mă voi de-
cide a mă expune a fi obiectul disprețului tău prin cu-
nunie, • precum ți-am sacrificat însuși onoarea mea'
numai să poci risipi horul grijelor ce plutesc pe fruntea
ta... Mă resemnez însuși la puțina stimă ce vei avea pen-
tru femeia care a trădat înainte datorile sale, fă dar
orice vei voi ! m,ă voi supune...

Elena"

Alexandru citi acest bilet printre lacrimi. „Sunt un
Caracter rău !" își zise el.

După câteva zile raporturile agintelui său secret din
Fănești îi anunțară că Elena nu primește pe nimeni, că
trece zilele în faceri de bine, în rugăciune și în lacrimi;
dar că sănătatea sa suferă mult. Această din urmă știre
ingrijii pe Alexandru. El crezu de datorie să o vadă sau
să-i scrie, îi scrisese dar atunci o carte plină de tinerețe:

„Îți mulțumesc pentru noul sacrificiu, deși nu voiam
să aibă un asemenea nume /... El mi-a redat tinerețea, bu-
curia, elanul inimei mele. Acum mi se pare că soarele
are și pentru mine o parte de lumină; pământul nu mai
îmi este strein... A trăi cu tine, prin tine, pentru tine, **O**.
sufletul meu, iată ce poci numi încă fericirea. De acum
îmi închipuiesc noua viață ce îmi suride, mi se pare ca
numai eu sînt ferice, că numai în noua căsătorie se află
fericirea ! De cîte ori văz ființe omenești ce se zic feri-
cite, mă întreb însumi, acești oameni ce nu sunt iubii ai
Elena mea, ce nu speră să formeze o căsătorie cu dînf-
cum pot să fie fericiți ?... am aflat că ești tristă... tristă c^
o nouă viață îți suride ? cînd eu sunt voios ca un^ cop •
Viața ce ne suride, Elena mea, va fi o viață de tinere, •

amor, de seninătate. Fericirea noastră va fi un exemplu. În lume și lumea ce a uitat că maritagiul are farmece și a reținut credințele sale în familie. Tu nu vei fi femeie și omul meu... Pentru ce îmi zici totdeauna că, iată bărbatul tău, nu voi mai avea stimă pentru tine ? pentru că ai făcut pentru mine cel mai mare sacrificiu ? o femeie poate să facă ? aceea ce numești dispreț va fi considerat ca un mare merit de mine; voi zice și mai mult, Invit, ca o mare virtute. Știu ce costă pe o femeie ca să facă sacrificiul celui ce iubește onoarea sa: sacrificiul acesta este mai mare decât sacrificiul vieții sale; între o femeie care se dă amantului său și o femeie ce nu are puterea a face (două suflete superioare, înțeleg), în care parte e cere mai multă abnegațiune ? la aceea ce sacrifică un moment de plăcere ca să se laude de lume, sau la ceea ce sacrifică, cu onoarea, viața, fericirea, liniștea?., oh! Elena mea ! știi tu că niciodată nu te-am stimat, nu te-am admirat, nu te-am respectat mai mult decât din ziua când tu mi-ai sacrificat totul?... încetează dar a mai avea asemenea îndoieli ! tu ai în ochii mei un merit mai mult ! Dacă într-o zi sufletul tău va fi întrebat înaintea judecătorului suprem despre amorul tău, o, Elena mea, acest amor va face gloria celui ce a creat omul și amorul, este parfumul unei abnegațiuni divine."

Această scrisoare fuse ca un balsam pentru sufletul Elenei. Ea citi de mai multe ori și o udă cu lacrimile sale.

„Sărmanul meu amic ! își zise ea. El se hrănește de speranță și nu știe să țină la ea. Orice am iubit în viață a dispărut ; orice s-a atașat de soarta mea s-a vestejit... pentru ce m-ai iubit tu, o, sufletul meu ?..."

În timpul acesta postelnicul dete o petițiune la Mitropolie, cerind divorsul. Ținuta sa îi făcea viața amară Prin repetatele cereri de a se însura cu dînsa. De aici urma căarta de toată ziua, de toată ora. Această femeie ordina sub toate raporturile era la înălțimea spiritului, inițial manierilor postelnicului... acesta avea slăbiciune Pentru dînsa : niciodată nu putuse să înțeleagă mai bine o femeie. Simpatia ce-i inspirase deveni mai tare decât simpatia lui, astfel se decise a cere divorsul cu Elena ;

i se observă că nu poate să-și lase soția, neavînd nici motiv. Elena fuse chemată la consistoriu; ea nu ve[^] Maică-sa se prezintă pentru dînsa. Elescu lucră prin toat mijloacele sale puternice în modul de a se decide divo^s sul, în fine el reuși. După cîteva zile postelnicul se însu/[^]

Elena era încă la Fănești. Făneștii era moșia sa d zestre, locul unde odihnea țărîna părintelui ei și fratele [^] ei.

Lumea vorbea despre nunta Elenei cu Alexandru Muma Elenei era fericite. Alexandru se prepara a deveni soțul celii ce iubea mai mult în viață. Ei deciseră a face cununile la Fănești, în ziua de mai întî. Alexandru comandă un *trousseau* splendid la Paris.

Însă într-o zi muma Elenei primi de la Elena următorul bilet :

„Sunt bolnavă în pai. Poți să vii aci cu Caterina, fără să spui nimic lui Alexandru ?...”

Maică-sa și Caterina plecară îndată la Fănești. Ele găsiră pe Elena prinsă de friguri, palidă și slabă. Ea tușea neconținut, o tuse seacă; pometele obrazilor săi erau neîncetat rumene. Ele găsiră aici un doctor din Ploiești.

— Nu aveți frică! le zise Elena, văzîndu-le, niște friguri trecătoare... cel puțin astfel pretinde medicul!

— Dară, dară! zice medicul, cletenind capul cu întristare, friguri trecătoare.

A doua zi Elena păru mai bine. Se sculă din pat; dar slabă, suferindă, tușea nu o părăsea. Ea se informă despre Alexandru de la Caterina și de la maică-sa.

— Cît a suferit pentru mine! zise ea Caterinei, și cît are să sufere încă în viitor!..

— în viitor, Eleno? dar cred că o să te ia...

— Da, da, zise Elena gînditoare, ai dreptate... orice suferinți au un termen... dar viitorul cine poate să-l prevaza

— Să nu vorbim de viitor! el este o carte închisă și pe care zilele noastre sunt însemnate cu lacrimi și roze... cînd această carte se va deschide, vom vedea care a *.. voința ursitei.

— Eu o cunosc de acum pentru mine această voință. p...tea mea vor fi lacrimile, și cei ce mă iubesc le vor ^părtași cu mine...

— Niciodată nu te-am găsit mai tristă, Eleno, și acum e pare că trebuie să fii mai voioasă...

— Ar fi trebuit, ai dreptate ; dar nu se poate, oh ! tu cată să mă ferești, nu este așa, Caterino ? dorințele ^ele vor să se realize... Sărmană copilă ! eu sunt ca dru- maștd obosit ce, întilnind fîntină dorită și apropiindu-se .ă-și * * * buzele arzînde, simte tărîmul pe care își pune picioarele căzînd și tîrîndu-l în adîncurile rîpei. Caterino, nimic nu-ți spune că am să mor înainte de a gusta o zi de fericire ?... vei zice orice vei voi ; dar eu simț moartea în sinul meu. Amărăciunile ce m-au adăpat au întrerupt zborul zilelor mele ; au vestejit floarea vieții mele, o, drăguța mea ; și nimini nu va putea să-i dea tinerețea ce a pierdut...

Elena tuși și arătă Caterinei batista ei picată de sînge.

— Organismul este atacat, îi zise ea, la mai întîi va fi nunta... va fi nuntă tristă nunta mea, Caterino î

— Și eu am scuipat sînge ; pentru ce îți faci aceste idei ?...

— Vei să mă consoli ? crezi tu că am trebuință de con- solatiune ? crezi tu că regret viața și mă speriu de moar- te?... Nu mă consola pe mine, ci pe mamă-mea. Ea să nu auză nimic despre cele ce ți-am zis... oh ! faceți ca Alexandru să nu știe că sunt bolnavă... Cînd voi muri, el va muri asemenea, Alexandru meu mi-a zis-o și îl cred... cel puțin lăsați-l să fie fericit cîtva timp încă!... Astăzi voi să-i scriu un bilet.

Vorbind astfel, ea îi scrise :

^ „Niciodată nu am fost mai voioasă ca astăzi, sunt să- nătoasă, ferică, **oh** ! ce dulce este viața cînd totul ne surîde cu speranță !... cred ca o fecioară de cincisprezece * * **h** cred în amor, în fericire... Viitorul va fi frumos pen- ru noi, am ales pentru nunta noastră luna lui mai: este u capriciu al meu. Ea ne recheamă tinerețea, frăgezimea, **Onorul**, astfel voi să fie începutul menagiului nostru î -tul am suferit amîndoi în trecut, ca să avem dreptul

*a uita orice dureri. Fii voios, sufletul meu, eu sînt încă
tată..."*

- Iată cum minți ! zise Caterina.
- Minciuna este necesară cînd poate face bine.
- Sărmană Eleno !

După trei zile, cîțiva vecini veniseră să viziteze n. muma Elenei.

Erau doi proprietari cu femeile lor.

Ei deteră nuvele de la București. Camera se dizolvase, și acum proprietarii alergau în toate părțile țării cu propaganda ideilor și cu trăsurile încărcate de bijuterii. O casă bogată, zise ei, s-a decis a face pensionate de fete în toate orașele, fetele se vor primi aici gratis și vor avea mulțime de avantaje.

— Gratis, zise celalt vizitator, pentru glasuri, la alegeri, astfel de va fi alegător părintele, se primește fata în pension, dacă nu, sănătate.

— Așa au mers lucrurile în această țară, zise celalt.

— Convențiunea nu a îmbunătățit nimic, zise amicul său, lucrurile merg ca în trecut... Ea stipulează principii de libertate și egalitate, nimeni nu le-a pus în practică, s-a executat numai articolii în care clasa privilegiată își află interesele ei. Camera dă voturi de neîncredere miniștrilor totdeauna în privința elecțiunilor care o privesc de aproape, puțin îi pasă de libertățile publice. Astfel și cu Regulamentul Organic : ce a fost aici în interesul unei clase a pus în practică ; ce a fost în interesele publice le-a înlăturat. Vedeți dar că legile bune nu sunt destulătoare cînd oamenii ce le aplică sunt mai pe jos de dinsele...

— Mult te-ai schimbat în opiniunile politice ? întrebă Elena pe cel din urmă ; ar zice cineva că ești roșu ?

— Toată țara este roșie cum sunt eu, răspuse el.

— Ceea ce zici este un adevăr, urmă Elena, Convențiua nu are de scop a reforma societatea, ci a o polei. Dar trebuia să așteptăm toate de la streini ? acolo unde înceta rola Europei, începu rola noastră ; dacă nu se face nimic noi singuri suntem culpabili. îți primesc că această țară are părți vicioase, legea electorală spre exemplu. Conven-

tiunea fărămă clasele și face pe toți românii egali, legea electorală dă însă puterea legislativă în mîna unei clase privilegiate, ca să aplice principii de civilizațiune ; este Q contrazicere, în adevăr, însă alegătorii proprietari nu „... o parte de răspundere pentru cele ce se întîmplă ? pentru ce alegeți deputați oamenii regimului trecut ? îmi „ei zice că se întrebuițează mijloace de seducțiune ; că oamenii au trebuințe, că trebuie să trăiască, dar atunci afirmi singur că alegătorii sunt corupți și abuza de drept-ți ce li s-a dat, crede-mă că nu sunt streinii cauza jnizerii noastre, ci noi înșine.

Această discuțiune făcu pe Elena să tușească, batista ei se sîngera din nou.

— Are cuvînt, zise unul din proprietari. Eu însumi am căzut în această eroare generală, și am dat votul pentru un om vechi, în speranța de a mă numi președinte la tribunal.

— Francheța d-le îți face onoare, zise Elena, dar nu este destul, trebuie a te corigea.

— Această femeie cîta să fie un bărbat, zise acesta amicului său cînd ieșiră.

— Păcat, saramana ! zise cellalt, nunta ei pare-mi-se că are să se schimbe în moarte !

— Doctorul zice că e bolnavă de pept și nu este vindecare, zise una din dame.

— Nastasio, îi zise soțul său, să nu mai vii pe aici, ca să nu iei boala ! să ia. Morții cu morții, viii cu viii...

— Se poate ? zise Nastasia, a carii inimă de femeie sacrifica aceste temeri mișcărilor ei. Voi veni în toate zilele și-i voi da mîna de ajutor.

Ei se depărtară.

— Ai vorbit prea mult, zise Caterina Elenei, și-a făcut cău discuțiunea... tușești mai mult.

— Acesta va fi tot astfel, răspunse Elena, în genele „aria strălucea o lacrimă.

Elena priimi o scrisoare de la Alexandru. El crezu că țna este sănătoasă, fericită, astă dată îi scrise într-un „... cu totul comic :

„...[^]cești9 zicea el, este unicul oraș în lume prin „...^oaganțele sale. Amicul nostru B... are un jiu ce sea-

mană lui Georges ca două picături de lapte. Amicii îi spun că seamănă lui, el le mulțumește la toți. Ciliu ^
 adoară nevasta mai mult» decît totdeauna și gelozia îi crell*
 neîncetat. In zilele trecute a fost o masă mare la X • j
 era invitat cu nevasta. Pînă a nu se pune la masă, el se
 strecură în sala de mîncare, citi numele oaspeților
 talere, văzînd că numele nevestii era pe un taler lînoă
 altul cu numele unui june, el schimbă biletul și & p_{ce}
 lîngă talerul său. Aceasta îmi recheamă altă întîmplare
 aceea cînd se duse la bal, unde un adiotant prezintă bra-
 țul nevestii lui să o introducă în sală. El avu un abur de
 gelozie care îl făcu să se uite și să intre în bal cu șo-
 șonii de pîslă ! și cu toate acestea femeia sa îl iubește atît
 de mult! Zoe urw.ează seratele. Ea pare indiferentă la
 vorbele ce se desfășură în contra ei, ieri seară deveni
 subiectul unui nou scandal... iartă a-i trece în tăcere. Pare
 în lume cu părul tăiat și zice fără pudoare că este moda.
 Mai multe dame crezură să-i facă plăcere imitînd-o. Prin-
 cipesa Iordache este o adevărată caricatură cu pletele tă-
 iate : un cine lătos ! Sunt trei zile de cînd Șer era să aibă
 un duel cu un atașat de la un consulat. Se zice că ase-
 menea lui Hercule la picioarele Dejanirei, el toarce mîta-
 sea amorului lîngă spirituala doamna N... Această din
 urmă întîmpină pe atașatul de consulat, care începuse a-i
 zice vorbe galante asupra unui eventualiu de paie fine,
 o lucrare de artă. Ea ascunse eventualiu.

— Pentru ce îl ascunzi ? întrebă acesta.

— Este de paie, răspunse ea.

Scandalul se făcu. Șer îi luă apărarea, dar se împăcară.

Un bărbat și-a sărutat nevasta la operă în logiă.
 Aceasta a făcut aici mai mult scandal decît tăierea coadei
 Zoei.

Șapte nunți s-au făcut în aceste zile cu moldavi.
 Această unire va fi mai temeinică decît unirea politica.

Am făcut cunoștință cu d-na A... un tip de pedantism,
 de basbleu, vorbește numai din carte. Este vorba ae a
 trece peste un șiruleț de apă ce să scură. Ea își va ' ' ' ' .
 «să trecem Rubiconul». Este vorba de o cameră care n
 se încălzește, își va zice că trebuie o vestală să între,
 focul.

Dar să lăsăm aceste bagatele și să vorbim de nunta noastră, de fericirea noastră. Sufletul meu e însetat de jericire, am mobilat un mic apartament pentru compania vieții mele. Este cel mai elegant ce se poate vedea. Lesbia, în lăcașul lui Catul la Sarmione, nu avea camere elegante. Tot este în gustul roman antic. Timpul mi se pare lung pînă la mai, dacă aș avea puterea, cîș precipita cursul soarelui; dar, vai!... trebuie să sufer nufiărînd zilele."

Elena cletenă din cap.

„Apartamentul meu, zise ea, va fi un mormînt."

A doua zi un nou acces de friguri se declară. Elena vărsă singe. Se observă că ea deperea pe fiecă zi : puterile ei se împuținau.

„Nu voi putea saluta soarele de mai, își zise ea. Și Alexandru, sărmanul Alexandru !..."

Ochii ei se umplură de lacrimi.

Din acea zi Elena nu mai părăsi patul, medicul declară maieă-sei și Caterinei că ftizia era repede și că nu mai este nici o speranță. Aceste două femei nu puteau să-și oprească lacrimile : erau silite să se ascundă ca să plîngă. Ftizia este boala cea mai poetică. Elena era încintătoare, sub acțiunea unor friguri ușoare ce-i inflăcără imaginațiunea sa romanescă, ea era sublimă ! cele mai dulci iluziuni pluteau pe viața sa ce se stinge neîncetat. Era o plăcere să o auză cineva conversînd.

— Maică ! iubită măicuțică ! zise ea într-o zi. Ochii tăi păstrează urma lacrimilor. Plîngi, nu este așa ?... ai dreptate... perzi singura fată ce ai avut... o fată ce iubeai și te iubea... o fată tînără, frumoasă... tînără mai ales... nu era încă timpul... grații, frumuseți au să se închiză într-un mormînt... Cine m-a cunoscut va vărsa lacrimi auzînd că nu mai sunt, pentru ce maica mea nu va plînge asemenea ?... cînd mă legăna mică pe sînul ei, cîte vise de fericire nu-și făcea pentru mine ?... Ea nu spera să mă văză în floarea juneței întinsă pe patul de durere... Sărmană mamă, cît trebuie să suferi !...

Biata bătrîna se inecă de plîns.

Elena avu pietate de dînsa.

— Maică î urmă ea. Iată ce zic sub impresiunea u
idei triste... dar vorbele mele fac atita autoritate încit ^
nu ne mai rămie decit a pune să tragă clopotele ? cele ^
am zis sunt niște răsfățări ale unei fiice către maică- °
ele nu trebuie să te atriste, știi că totdauna .am fost*'
fată răsfățată. Mîne voi fi mai bine... sunt sigură, pute°
rile mele nu m-.au părăsit; natura boalei mele nu m~
desperă... medicii de multe ori se înșală singuri asupra
boalei... Este ceva care îmi spune că voi fi în curînd bine
îți promit să fiu voioasă, fericite... ziua de mai va fi ziua
nunței mele... oh ! cum Alexandru mai are să te iu-
bească !...

Aici Elena își acunse capul în mini și plînse. Apoi
urmă :

— Cît simț că o să te iubim !... copiii no-stri vor fi
frumoși ca îngerii... Ei vor veni să se joace cu ochelarii
tăi, să ți-i strice, tu te vei supăra... Sărmanele mici crea-
turi !... vor plînge și te vor ruga să nu-i urăști... și tu,
cu ochii în lacrimi, vei răsfața buclele lor de aur ! Crezi
tu că aceasta nu va fi, pentru că tușesc astăzi ? Șterge
lacrămile și speră !...

Alexandru Elescu voi să comande singur obiectele de
nuntă de care avea trebuință. Se prepară să plece în per-
soană la Paris. Timpul îi permitea aceasta. El scrise Ele-
nei intențiunile sale.

„Se duce să comande necesarele nunții, zise Elena. Un
giulgiu și un sicriu, iată ce îmi va trebui !... mă va regăsi
încă în viață la reîntoarcerea lui ?...

Dar cînd te vei înturna, vei găsi toate la locul lor
precum le-ai lăsat la plecare... toate, afară de mine...
atunci ochii tăi mă vor căuta și nu vor putea să mă vaza
și ochii tăi se vor îneca în lacrimi !

Alexandru se duce ? mai bine ! nu voi să fie martor
agoniei mele... Pentru ce să sufere?... Nefericirile nu
există pentru om decit din momentul ce le cunoaște...
Pentru ce să le cunoască de acum ?..."

Elena răspunse lui Elescu că face bine să plece. între
altele ea trase, cu ochii înecați de lacrimi, aceste rin-
duri :

*Mă report la gustu-ți pentru obiectele ce vei comanda
QfîTU* mine; voi simți îndoită plăcere a le purta, alese
jg tine... voi fi mîndră și fericite mireasa ta; rog cerul ca
4ua de mm să ajungă mai repede. Nu întîrzia afară din
tară. Sufletul meu te va invoca să te îmbrățișeze..."*

Elescu priirni acest bilet cu bucurie ; viața pentru dîn-
sul luase colori mai fragede ; cu toate aceste, un presim-
...înt trist îl oprea de a lăsa inima să zboare la bucurie,
jil plecă repede la Paris, după ce scrise Elenii un bilet
plin de tinerețe și amabilitate :

*„Sînt în pozițiunea aceluia, zicea el între altele, care
„ culcă să doarmă, gîndindu-se cu fericire la ora des-
teptărei, menită să-i aducă o mare bucurie. Aci voi ca
spațiul de timp ce desparte momentul așteptat să se scur-
teze repede, aci voi ca să se lungească spre a mă bucura
mai mult de suprema fericire ce-mi surîde : emoțiunile ce
încerc mă țin într-un fel de beție divină... încerc același
simțimînt ca omul ce sapă să găsească un tezaur : el stă
și se repază, și se imbată de speranță că va găsi și nu
cutează a urma, de temere că nu va găsi ce dorește. Te-
zaurul meu ești tu, sufletul meu, dar vei fi oare al meu ?
in momentul cînd voi crede că te-am priimit, nici un nuor
nu va veni să te acopere înaintea ochilor mei ?..."*

Elena fuse mai bine cîteva zile. Tușea începuse să se
împuține ; sînge nu mai vărsa ; figura ei păru însufle-
țită de mai multă frăgezime. Niciodată Elena nu avusese
mai multă îngrijire pentru toaleta sa. Maică-sa surîdea
de fericire văzînd dorințele fiicei sale pentru eleganța
toaletii. Ea lua aceste manifestări pentru semne de ame-
liorare a sănătății. Medicul declară că are mare speranță.
Elena ea însuși începu să aibă iluziuni.

Dar această asigurare în sănătatea ei îi da idei pline
“ tinerețe, de răsfațare. Grezînd pericolul depărtat, ea
Sorbea de dînsul mai des. Spunea celor ce o incongiurau
“șetări ce fac să se umple ochii de lacrimi.

Maică, zise ea într-o zi, nu este așa că viața este
tij ; - ă este trist a muri plină de frumuseți, de gra-
• de junețe, de iluziuni atît de plăcute ?... Cea ce rămîne

încă în viață, în urma celui ce iubește și moare, suferă în adevăr, e demn de plîns, dar orice acțiune are reacțiunea sa : uitarea șterge lacrămile, timpul șterge durerile. Dar acela ce moare este mai demn de plîns, mai ales cînd viața avea pentru dînsul atîtea plăceri încă. Acest din urmă singur nu poate să fie mîngîiat. El a plecat și nu se va mai întoarce. Ochii săi nu va mai vedea pe cei ce au iubit; urechile sale nu va mai auzi vocea unei murni zicîndu-i : „Copilul meu !”

Aceste vorbe erau crude pentru sărmana mămă.

„Vai ! își zicea ea, oare Dumnezeu m-a ținut pînă acum în viață ca să auz asemenea cuvinte și să încerc asemenea dureri ?...”

Elena avu niște friguri cu delir. Speranțele mamei se periră încă o dată. Elena în delirul ei vorbea de Alexandru.

— Alexandru... Cine este acel om ?... nu, el nu poate să fie un om... un zeu poate ?... am cunoscut oamenii, și nici unul nu mi-a atins inima mea... a plecat ?... unde ?... Ah ! știu... să cumpere cu ce să fermece ochii miresei sale... Mireasa sa !... Sărmana Elena !... Ea va fi mireasa mormîntului... Oamenii au ucis-o... oh ! blestem neamului omenesc !... Alexandru rătăcește prin lume... cum trebuie să cugete el la Elena !... el nu iubește altă femeie ?... Cine știe ?... acolo pare că buzele lui șoptesc vorbe tinere unei femei frumoase ?... ochii mi se întunecă... mor !... moartea e dulce pentru cei ce suferă... dacă el mă uită, pentru ce îl voi iubi ? Eu însumi voi să mă desfățez... voi să cînt... Caterina, dați-mi harpa !... mi ! ține acompaniament cu piano ; voi să cînt o odă.

Caterina se puse la piano.

— Ce odă vei să cînti ?

— Ce odă ? tu știi...

Elena, sculîndu-se pușintel, cîntă cu voce dulce și melancolică acest cîntec :

*Multe frumuseți te-adoară !
Soarbe, dragă,-n sîmul lor
Farmecul ce-l înconjoară
Pin' ce orele nu zbor !
Dar cînd sașiul ce vine*

*Îți va zice : e destul!
Și cu inima-n suspine
Tu de viață-i fi sătul,
Vino la nefericire,
Vino la iubita ta;
Prin cereasca mea iubire,
Nouă vieță îți voi da,
Căci, amantul vieții mele !
Eu nu-ți cer p-acest pământ
Decît lacrimile tele
Pe tăcutul meu mormint.*

Elena tăcu obosită, două lacrimi curară din genele sale lungi și crețe, ca două stele ce se coboară dintr-un spațiu umbros. Frumusețele ei se exaltaseră prin accesul de friguri, buzele străluceau ca rubinele încuadrate cu artă în ivoriu, părul său cădea în unde pe umeri.

— Am să cînt și eu o odă, zise Caterina, de același poet... Și Caterina cîntă astfel, cu o voce fragedă ce părea că revarsă plăcerile :

*Tu rechemi prin frumusețe
Rozele de primăveri
Și prin dulcea-ți tinerețe
Roua fragedelor seri.
Prin parfumul gurii tele
Ambrozia ne vestești,
Și pe grații tinerele
în Olimp tu ne răpești.
Oh ! nimic nu piere-n lume !
Astăzi suntem, deci vom fi:
Cu altă, formă, cu alt nume
Poate făr-a ne aminti ?
Cînd a vieței tale floare
Vîntul o va scutura,
Și l-al ei ferice soare
Altă formă vei lua,
Voi să fii a mea frumoasă,
Roua cerului senin;
Eu o floare amoroasă,
Să te beau într-un suspin !*

— Fii binecuvîntată, fata mea ! zise Elena, cîntați cîntați ! mă dezmerclați ! inconjurați patul meu cu roze i ca plecarea să fie o sărbătoare !...

Un somn dulce și binefăcător coborî pe genele Elenei. Ea dormi. Cînd se deșteptă, era răcorită, părăsi patul Din acea zi fuse mai bine, medicul nu mai apăru.

Era pe la apriliu, fața pămîntului tresărea sub suflarea caldă și parfumată a primăverii, pămîntul coperit de velură verde surîdea ochilor oboșiți de monotonia iernei aerul era dulce și binefăcător. Elena se plimba prin grădină sprijinită pe brațul Caterinei.

— Cînd ar veni acum Alexandru ? zise Caterina.

Elena tresări, deveni palidă.

— Voi să-l văz și să mor ! zise Elena, eu voi afla puterea să-l văz... nu voi avea însă puterea a vedea durerile sale...

— Ești bine, Eleno... vei fi în curînd mult mai bine...

Elena surise.

— Cum aş voi să poci să mă înşel!... dar realitatea mă opreşte...

în acel moment se auzi strigătele poștaşilor.

— O trăsură cu cai de poşte ! strigă Caterina. Poate Alexandru...

Elena deveni mai palidă și se lăsă să cază în genuchi pe iarbă.

— Nu mai poci, zise ea.

După o oră Elena și Caterina erau în salon în prezintă lui Georges, Ser și Bar.

Ei le spuneau știri de la București și se apostrofau unii pe alții.

Elena se distrase, părea mai voioasă.

— Ce face oaspetițele noastre din anul trecut ? întrebă Elena.

— Zoe, răspunse Georges, urmează misiunea sa de a moraliza societatea din București. Toate junele menage sunt croite pe doctrina ei.

— Cît pentru principesa Iordache, zise Ser, desperată, să vorbea ceva asupra vieței sale, s-a retras la moșie. Nu va să se mai miște de acolo. Se zice că așteaptă să năjîmbătrînească, ca să nu-i mai fie teamă de seducțiunile capitalei : n-are încredere în sine.

— D-na Bar este sănătoasă ? întrebă Elena pe Bar.
— Ca o dropie, răspuse Bar. Grație cerului, n-are
^ se plîngă de sănătate... îi cresc și mustățile !...

Ce fel, zise Caterina, rizi de dama d-le ?

— Dama mea ! răspuse Bar, așa se zice...

Ce fel, se zice ?...

Este iarnă în casa lui Bar ! zise Șer. Turturica nu
mai cîntă pentru soțior...

— Așa, așa, zise Bar, trecînd mîna pe frunte.

— Ce, iei fruntea ele martoră ? zise Georges.

Șer rise cu hohot.

— Idei !... zise Elena.

— Idei ! idei ! răspuse Bar... inchipuiți-vă că mă deș-
tept într-o noapte... Femeia mea nu era în patul ei, mă
inform, deștept servii, întreb... camariera îmi mărturisi
tremurînd că doamna se dusese la balul mascat de la tea-
tru. Mă îmbrac și alerg acolo, mă inform, ce aflu, dama
mea era în logie la X..., mă prezint la ușa logei, niște
indivizi mă opresc de a intra... Iată-mă în pozițiunea bu-
fonului din *Rigolet*, strig, gem, plîng, nimic ; mă întorc
acasă. Despre ziuă veni dama mea cu masca pe ochi.

— Unde ai fost ?

— Ce-ți pasă ?

— Nu voi să faci acestea.

— Eu voi ! dacă îți place... dacă nu, cere divorsul !...
Asta se cheamă noua generațiune ! o, liberalii ! liberalii !
bine zice *Unirea* că liberalii au perclut familia, căci ei au
perdut-o.

— Cum ? zise Elena în ironie, amantul era un liberal ?

— Nu ! răspuse el, un boier...

— Acest carnaval a scos toate ridicolele de față, zise
Georges. Aflați o anecdotă. D-nu N. T.... scrie la *Re-
forma* : „Domnule redactor, a ieșit vorba că un N. T. s-a
sînucis... Se va sti, domnul meu, că nu sunt eu N. T. care
a murit.” _ iată ziarul ! urmă Georges.

~— Cine este acest N. T. ? întrebă Caterina.

~— A fost altădată ministru... astăzi deputat.

.. Mă îndoiam, zise Caterina. Apropo, mai zise ea,
spuneți nimic de banda voioasă ?

— Ha ! ha ! zise Șer, în tot carnavalul a cinat dara și cavaleri la D... acasă.

— Dar D... este flăcău... zise Caterina. D-na P..., , , , , , , ,
voia să aibă un pretext a petrece nopțile acolo, tira'toată banda...

— Dar N... ? întrebă Elena.

— A fost bolnavă, răspunse Șer ; nu-i cunosc bine simptomele : dar iudina o vindecă...

Și cîtetrei începură să rîză.

— Și d-ta rîzi ? zise Caterina lui Bar.

— De ce nu ? răspunse el, nu sunt nici cel dintîi, „[.]
cel din urmă.

Ei șezură aici trei ore, riseră mult și plecară înainte ; după dînșii acest lăcaș redeveni liniștit și tăcut.

Această vizită distra pe Elena deocamdată ; dar mai tîrziu, noutățile ce îi dete despre starea societății din capitală o întristară,

— încă o generațiune perdată, zise ea.

După trei zile Elena se simți din nou rău, batista ei se singeră.

— Alexandru întirzie ! zise ea.

A doua zi avea un acces de friguri. în delirul ei ea chema pe Alexandru cu expresiunile cele mai tinere.

— Mîne, zicea ea, Elena ta va înceta din viață și tu întirzii a veni, o, frumosul meu amant !... Ce vei zice tu cînd vei veni și nu o vei mai găsi ?... Adînci vor fi durerile tale, nu mai este bucurie pentru noi pe pămînt... tu vei fi pedepsit, căci ai iubit o ființă ursită să sufere... o, sufletul meu ! pentru ce a trebuit să mă cunoști ?... pînă atunci tu erai liniștit și ferice... devatunci întristarea a intrat în lăcașul tău și s-a așezat cu lacrămile în ochi la căpătîiul tău !... Tu nu mă vei mai vedea... Cine va șterge încă de nuori fruntea ta ? cine va face să se oprească lacrămile tale ?... o, Alexandre ! tu ești care m-ai ucis : mi-ai cerut prea mult, și-am acordat prea mult... trebuia dar să mor... Cu toate acestea, te iubesc !... De aș mai avea onoarea și viața, nu aș întirzia a îți le sacrifica.

Accesul trecu, dar astă dată Elena rămase slabă de puteri. Ea nu mai putu să părăsească patul. O mare schimbare se operase în sine, deveni serioasă, liniștită, resemnată ; ea se decisese acum cu ideea morței. întotdeauna

căuta să console pe maică-sa prin vorbe de speranță, cerca și o dedea cu ideea morții.

— Ce este viața? zicea ea, o stare de tranziție, un pas către mormânt. Toate elementele, tot ce poate să atingă simțurile noastre sunt agenții destrucțiunii ce se luptă neîncetat să ne ucigă, suferințele și plăcerile își dau mîna pentru clestrucțiunea noastră, omul cade învins, curînd ori mai tîrziu, dar cade totdeauna. Pentru ce vom regreta o viață atît de scurtă, de plîpîndă, de supusă la suferinți? cine poate zice că este fericit?...

La 20 aprilie o trăsură intră în curte. Era Alexandru, dar în aceea zi Elena era mai rău decît întotdeauna. Ea auzi zgomotul ce se făcea afară. Inima ei îi spuse că era Alexandru, toaleta ei de bolnavă era curată și elegantă, era frumoasă, de o frumusețe divină, poetică.

Alexandru intră în camera ei, fără să se anunțe. El îngălbeni, și vorbele înghețară pe buzele lui, văzînd-o. Elena se înecă de lacrimi, o lungă tăcere urmă, în fine Alexandru se apropie de pat, o sărută pe frunte.

— Ești bolnavă? zise el.

— Bolnavă, răspunse Elena, o boală trecătoare...

— Trecătoare î zise Alexandru într-un lung suspin. Șezu lingă căpătiul patului.

— Mulțumesc că ai venit, zise Elena. Eram sigură... Inima mea niciodată nu m-a înșelat... nu este așa că mă găsești schimbată? slabă? palidă?... sufer de friguri... dar acum mă voi face bine: tu ai venit... Simț că sunt mai bine!... dar tu taci?...

— Te găsesc schimbată, zise Alexandru, adică de o mie de ori mai frumoasă, mai poetică!... dar aceasta nu este destul, voi să te faci bine!... ziua de nuntă se apropia...

— Să mă fac bine? dar mă simț bine...

Elena cercă să se ridice, și căzu obosită.

Cele două dame veniră atunci. Ele căutară să convingă pe Elescu că boala Elenei este ușoară. Alexandru ieși și se duse să vorbească cu medicul.

— În ce stare este peptul, doctore? organismul e atacat?

— Atacat, răspunse el.

~ Atunci nu mai este nici o speranță...

— Nici una.

Elescu se ascunse și lăsă să cure lacrămile sale.

Seara, Elena chemă pe Alexandru.

Niște friguri ușoare rumeniseră obraji ei, toaleta îi era îngrijită.

— Șezi aici lângă mine, îi zise Elena. Este timp a scutura vâlul minciunei... Alexandre, eu mă simț prea slabă, nunta nu se va putea face la timpul hotărât...

— Am înțeles toate, răspunse Elescu cu sînge rece

— Toate ! poate nu toate !... zise Elena, o să vă părăsese...

— Nu vorbi astfel, Elena mea !...

— Nu voi vorbi către aceste dame, urmă ea, dar către tine o să vorbesc. Ascultă, Alexandre, și fii bărbat, nu femeie. Pieptul meu este atacat și vindecare nu mai este... voi muri... dar voi să trăiești tu, cel puțin... îmi rămîne o fetiță fără nici un protector pe pămînt, o las îngrijirei tale.

— Elena, zise Alexandru, vorbește despre alte lucruri !... lasă moartea să umble singură... Ți-am comandat multe și frumoase lucruri pentru nuntă !... în gustul tău !...

Elescu îi înșiră numele tuturilor acelor obiecte destinate să satisfacă simțurile iubitei sale.

Elena ascultă și un lung suspin ieși din peptul ei. Mîna sa mică, palidă, slabă acum, răsfața părul amantului său.

— Ai gîndit la mine ? întrebă ea.

— Dacă am gîndit ?... mă întrebi încă !

— Nu credeaai să mă găsești atît de slabă, de urită ?...

— Urită, tu, Elena mea ?... admir frumusețea ta ! suferința i-a dat un parfum de poezie și de suavitate... corpul și sufletul tău au luat o culoare mai cerească...

— Mă iubești ? șopti Elena.

— Te-ai îndoit ?... indispozițiunea ta dat-a mai multă putere amorului meu...

— Lasă-mă să-mi odihnesc capul pe sînul tău !

Ea inclină fruntea pe sînul lui Elescu.

— Așa, tu nu crezi că oi să mor ? întrebă Elena. Fti-zia s-a mai vindecat vreodată ?

— Ftizia?... nu este boala ta, Elena mea.
 — Ba ea este... și încă se zice contagioasă... o, cât sunt de egoistă... am pus capul pe sinul tău...
 Ea își retrase capul.
 — Ce zici și ce faci ? zise Alexandru, îți spui că te amăgești... lasă capul tău cel grațios să se odihnească pe sinul meu !... lasă gura mea să bea suflarea sinului tău !
 Alexandru, vorbind astfel, lipi buzele de buzele amantei sale și aspiră suflarea ei cu voluptate.
 — Iată, zise el.
 — Ca să mă convingi că nu crezi în natura boalei mele, te expui a peri cu mine. Eu nu voi să mori...
 Ea zise, și buzele ei arzînde arseră fruntea lui Alexandru. Corpul ei tresărea de voluptate, rămase nemișcată mai multe minute.
 — Nu ,răspunse Elescu.
 — Alexandre, îi zise ea, simț o beție voluptoasă ce mă cuprinde !... frigurile, negreșit. Aș voi să cînt, pe brațele tale, cele din urmă suspinări ale inimei... vocea mea nu s-a stins încă !...
 — Un cîntec te va osteni...
 — Voi să cînt, sufletul meu, pune-te la piano și mă însoțește... voi să-ți cînt ție... și dacă cîntecul meu va atinge inima ta, plîngi atunci cu lacrimi.
 Elescu se puse la piano, Elena cîntă cîntecul lebedei, de care vorbesc poeții :

*Soarele de dimineață
 Poate nu mă va afla !
 Pe această dulce față
 Moartea vălu-i va lăsa !*

*Tu vei plînge după mine,
 O, amantul meu plăcut,
 Dar arzîndele-ți supine
 Nu-mi vor da ce am perdut !*

Elena se înecă de plîns și nu mai putu urma.
 , ~ Destul ! destul ! strigă Alexandru, suspinile tale
 nu ^i deșiră inima !...

Am trebuință de lacrimi, zise Elena, și urmă :

*Astăzi sunt frumoasă, jună,
Cine nu m-a lăudat ?...
Mîne o să fiu țarină,
Numele-mi va fi uitat...*

— Destul ! strigă Alexandru, care acum plîngea ca un copil, ascunzîndu-și fața în mîni.

— Ai dreptate, zise Elena, „acest cîntec este trist voi cînta altul.

Ea cîntă două strofe ce semăna să fie cea din urmă visare de fericire și de amor :

*Cînd din viață te vei duce,
Cînd vei fi tu întrebă
Ce-ai făcut parfumul dulce
Anilor ce au zburat ?*

*Caută a face știre
C-ast parfum desfătător
L-a băut cu fericire
Gura dulcelui amor.*

— Dară, zise Elena, întrerupînd cîntecul, eu poci zice aceasta, și căzu într-un fel de letargie.

Caterina veni urmată de muma Elenei.

— Ce faci ? o întrebă ea.

— Visez la fericire, răspunse Elena, sărmană copilă !... tu m-ai iubit... erai pentru mine mai mult decît o soră... fortuna nu a fost cu tine... dar tu vei fi ferice, vei avea o zestre asupra moșii mele de zece mii de galbeni...

— Ai o fată, zise Elescu, tot este al ei.

— Așa este ! urmă Elena cu părere de rău.

— Voința ta este voința mea, zise Elescu, plecîndu-se spre Elena. Caterina va avea zece mii de galbeni zestre din rămasele mele...

— Mulțumesc, zise Elena, dar ce înțelegi din *rămasele mele* ?

— Nu voi întîrzia după tine...

— Iată poezii... Iată spiritul de romanuri !... Maică! Caterina ! lăsați-ne singuri... voi să vorbesc.

Cele două dame ieșiră.

Eu voi să trăiești ! îi zise Elena. Ascultă, amantul meu, frățiorul meu... legile naturei au voit ca cei ce mor să fie uitați și cei ce rămân încă în viață să-i uite. Fără te-ai uita, lumea nu ar fi putut exista... Tu mă vei uita, alexandre, eu voi... nu numai atîta... doresc să nu fii singur pe pămînt, să te însori, să trăiești în copiii tăi... să fii ferice. Doresc să iei pe Caterina de soață a vieții tale. Ea te va iubi, te va stima, te va face ferice. E frumoasă ele corp și de suflet...

— Aceasta nu se poate, zise Elescu, ursita a decis altfel.

— Astfel, nu mă ascuți ?

— întru aceasta nu !...

Elena plecă ochii, o bucurie naturală omului plecă din fundul inimei sale și se revărsă în ochi.

— Alexandre ! zise ea. Tu m-ai iubit... nu mă căiesc de sacrificiul ce ți-am făcut... vei face cum vei voi...

Elena părea încinsă de o nouă putere, această putere era cea din urmă lumină a candelii ce se stinge.

— Simț că sîngele se grămădește în inimă, zise ea, și un somn dulce mă împovăra... nu este aceasta moartea?... nu mă părăsi, iubitul meu... lasă să depui capul meu pe sinul tău... moartea va fi dulce astfel...

Și ea depuse capul pe sinul lui Alexandru.

— Acum... poci muri, urmă Elena, tu vei închide genele mele... încălzește mina mea rece în mina ta... oh ! cît sunt de ferice !... te iubesc !... o sărutare î...

Alexandru îi sărută gura ei rece, ar fi zis cineva că el adună după buze-i cea din urmă suflare. Elena murise. Ea părea că doarme, fața sa avea expresiune de blîncete și de fericire. Elescu închise genele ei și îi depuse capul pe perină. Nu putea nici să plîngă, nici să geamă. Căzu în genuche lângă patul ei, scoase în fine un gemet și căzu leșinat. Caterina alergă cu bătrîna.

DUPE MOARTE

Apartamentele se înveliră în negru, și întristarea cu ochii plini de lacrimi veni și se așeză în acest lăcaș pentru totdeauna.

Alexandru reveni din leșinul său.

Cele două dame plingeau cu lacrimi pe patul moartei ; ele rechemau din viața Elenei scene plăcute, cu vorbe tinere, care răpeau inimile ascultătorilor. Servii toți plingeau și curtea răsuna de gemete.

Corpul se luă de femei, se scaldă și, îmbrăcat ca în zilele de sărbători, se depuse pe masă în salon. Elena păstrase frumusețea formelor sale cu expresiunea de fericire a figurei. Cine o vedea credea că doarme. Pe cap îi pusese o cunună delicată de camelii albe, din florărie o cruce mare de briliante odihnea pe pieptul său, împrejurul mesei așezaseră glastre cu florile cele mai rari. Doi preoți citeau lângă dînsa.

Era miezul nopții. Toată lumea, însuși preoții, se dușeră. Moarta era singură. Atunci Alexandru se duse să o vază pentru cea din urmă oară. O sută de făclii de ceară erau aprinse. El merse drept la masă, alătură capul său de al ei, fața lui de fața ei, și o sărută.

— Eu te-am ucis, Eleno... tu ai zis : „Să mor pentru ca Alexandru să fie fericit”, și ți-ai ținut vorba. Fii sigură că te voi urma în curînd... Te-am ucis, suflet nobil... și de acum viața pentru mine este o greutate... e o ființă moartă... o singură fericire îmi mai rămîne, ca țarinele noastre să odihnească în același mormînt, iată pentru ce am să mai trăiesc... iată ce mă ține încă în viață... ziua nunței este mine, și mireasa doarme pe patul morții !... scoală, amorul meu, totul e preparat pentru serbarea cununii noastre... oaspeții așteaptă!... Tu ești îmbrăcată în costumul de mireasă... pentru ce dormi încă, Elena mea ?... ești oare supărată pe sclavul tău, o, regina vieții mele ? am făcut ceva care nu-ți place ?... îți cer iertare... altădată, cînd tu erai supărată și amantul tău se ruga să-l ierți, tu îi întindeai mîna, îi surideai cu fericire!- acum mîna ta nu se întinde !... buzele tale rămîn nemișcate !... vai ! vai !... Ce crimă ai făcut tu ca acela ce te iubea mai mult decît viața să te omoare, dulcea și 6*^" țioasa mea adorațiune ?... Tu erai tînără și frumoasă, dar mine, nu vei mai fi nimic !... pentru ce s-a născut atîta frumuseți, atîtea grații, dacă a doua zi erau ursite să "scuturute?... o, creațiune ! care este scopul tău?... Spa-tul nostru nu poate pătrunde misterele tale !... oare aceste

mistere există ? oare le înțelegi tu, cel puțin ?... unde este acea suflare dulce ce anima corpul ei grațios ?... viața,, viața !... nu a fost oare decît rezultatul unei organizațiuni materiale ?... aruncați cărțile ! închideți școalele ! și voi, doctori în cugetări, spînzurați-vă ! sunteți niște șarlatani !... ferice încă acela ce poate crede ! minciuna este uricioasă : însă omul el însuși este o minciună !...

Alexandru auzi afară un. zgomot. El tăcu și sărută gura Elenei.

— Iată cea din urmă sărutare ! zise el, casa se învîrte în dînsul... căzu în genuchi.

într-acest timp o femeie apărură în sală.

— Este un vis, zise Alexandru, nu poate fi Zoe !...

— Te înșeli, eu sunt, răspunse Zoe, viu să-mi cer iertare de la acest corp...

— Tu aici ?... fugi ! fugi ! nu te atinge de acest loc sacru !... prezintă ta aici insultă acest corp nobil... fugi !...

— Alexandre ! zise Zoe. Dumnezeu priimește pe cel ce s-a căit... însuși crimele le iartă... tu ești mai sever decît providența... ochii mei sunt înecați de lacrimi și inima mea de durere... lasă-mă să-mi cer iertare acestui corp ce am ucis !... Cît pentru tine, știu cît ai iubit-o, știu cît suferi... dar ceea ce s-a făcut nu se mai poate întoarce... plîngi ; dar nu uita că trebuie să trăiești, astfel a voit ursita !... vino cu mine... viața încă poate să-ti surîză... lumea e tot aceea : Elena e moartă, dar soarele nu a pierdut nici o rază de lumină ; cerul nici o stea ; pămîntul nici o floare... plăcerile sunt încă voioase pe ghirlanda vieții... amorul rămîne totdeauna tînăr, totdeauna fraged... nu te abate !...

Alexandru o privi cu niște ochi mari.

— Fugi ! fugi ! strigă el. Simț că cuvîntul mă lasă,, ftrinia mă turbură... poci să te omor lîngă acest cadavru.

— Qmoară-mă !... dar lasă-mă mai nainte să expiu erorele mele î...

— Fugi ! fugi ! zise Alexandru, nu insulta acest corp !...

Zoe stăruind încă, Alexandru o împinse cu furie afară - ieși cu dinsa.

s' K ^ p a o o r a ' z o e e i n t u r n a t a București. Ea era palidă și "ătută. Căința înclinase această conștiință teribilă.

Elena se înmormintă cu mare pompă în ziua de mai 1 ziua destinată pentru nunta ei. Maică-sa și Caterina fură cu greu smulse după sicriul moartei când o puseră în pământ. Eliescu nu se văzuse în ziua aceea... Caterina tremură pentru dînsul. Ea crezu că Alexandru se sinucise

A doua zi la revărsatul zorelor un om plîngea îngenucheat la mormîntul Elenei.

O femeie tinăra cu ghirlandă de roze în mină veni la celalt cîpătii al mormintului, depuse ghirlanda pe mormînt și se puse a plînge. Alexandru o vede, o recunoaște.

— Măria ! strigă el, fata de la Brebu...

— Eu sunt, zise ea cu ochii plini de lacrimi.

— Recunoștința nu a perit încă din lume î zise Alexandru, fii binecuvîntată, copila mea ! El îi dete o pungă plină cu aur și zise Măriei să o împartă la săraci, apoi, sărutînd-o, plecă.

În toate diminețile, o nouă ghirlandă de roze se găsea pe mormîntul Elenei, nimeni nu știa cine o depune.

Trecuse o lună de la moartea Elenei.

Alexandru era neconsolat, amicii săi căutară să-l distreze, nu reușiră. El devenea din ce în ce mai trist, într-o zi Caterina trimise să-l cheme.

El se duse.

— Ia acest pachet, îi zise ea, Elena mi i-a încredințat pe cînd trăia ca să ți-l dau.

Alexandru priimi pachetul și mulțumi, apoi zise Caterinici :

— Am o misiune de împlinit... trebuie să-mi spui ca unui părinte. Este vreun june care îți place ?

Caterina roși.

— Trebuie să-mi spui ca unei mume ! zise încă Alexandru.

— Dară, răspunse Caterina.

— Nu te întreb cine este : daca merită să-ți fie soartă... sunt sigur că Caterina nu poate stima decît un tîm ce merită... Iată dar un act: este zestrea d-le " 10 mii galbeni, actul este întărit de tribunal : banii de-

puși la tribunal... cînd va fi trebuință, îi vei lua... aceasta,
voința Elenei...

Alexandru lăsă actul și plecă.

A doua zi trimise Caterinei trusoul cumpărat pentru
Elena, cu un bilet :

„Pentru domnișoara Caterina de la sora ei Elena.”

Elescu se închise acasă și desfăcu pachetul de la Elena.
El află aici o buclă de păr ; lacrămele îl inecară.

După ce împărți o mare parte din averea lui pentru
binefaceri, Elescu se decise să plece din țară. A plecat de
doi ani. De doi ani nu știe nimeni ce a devenit. Un ziar
de la Martinica anunța în acea parte a lumii prezintă
unui român, este un an de atunci. El nu a scris nimănui,
nu a tras nici o poliță. Ceea ce lasă să se creadă că a
perit prada frigurilor galbene sau în resbelul din urmă
între statele Americii.

F i n e

DORITORII NEBUNI

1864

PARTEA I

CARTEA I

Pe lunca Dimboviței, unde să odihnește o parte a capitalei României, se înalță ca o insulă singuratică un deal de pământ. Pe acest deal bătrânii au înălțat o monăstire. La anul 1831, cînd toate lucrurile țării căpătară o prefacere, acest deal avu și el partea lui de îmbunătățire ; în gîtul dealului se săpă o cale ce duce la poarta bisericii pe o pentă lină, această cale se săpă la o adîncime de un stînjîn și se pavă. Pe cele două părți înalte ale malurilor ei se crea două alee împrejurate cu arbori mici. Trebuia un loc unde locuitorii să vie a răsufli din timp în timp un aer curat. Aleea fuse dar destinată pentru aceasta. Biserica rămase tot aceea, afară de cîteva mici reparațiuni, adică o biserică ce n-are nimic care să recheme o mitropolie.

Iată inscripțiunea după ușa bisericii Mitropoliei :

„Această sîntă și dumnezeiască biserică s-a început din temelie în leatul 1656 de răposatul domn Constandin Șerban Basarab vv. și săvîrșind-o numai de roșu, s-a scos din domnie ; apoi la leatul 1664, orînduindu-se domn Radu Leon vv., după ce au înfrumusețat-o cu toate cele trebuincioase, prin sfat obștesc, au așezat a fi scaun al Mitropoliei țării, aflîndu-se atunci mitropolit Teodosiu, iar în 1834, răposatul mitrop. Grigoriu văzînd-o cu totul învechită, povățuit de rîvnă, a început toată preînnoirea ei etc.”

.Domni fondatori ai Mitropoliei

<i>In dreapta sînt zugrăviți:</i>	<i>In stînga :</i>
Radu Leon vv.	Teodosiu, mitropolitul
Lucia-doamna	mantie
Un copil, Șerban vv.	Mitrofan, mitropol. în vest.
Const. Șerban Basarab vv.	do arhiereu
Balașa-doamna	Radu Leon și Const. Șerban țin biserica în mini, vest. lungi, coroană pe cap.

În curtea Mitropoliei este un paraclis vechi, ruinat : asupra ușii paraclisului este o piatră săpată cu marca Mitropoliei cei vechi ; într-însa stă o pălărie de gerdane (panglice) ; aceasta era pălăria ce purtară mi/tropoliții pînă la venirea fanarioților (după preotul Grigoriu Musceleanu) ; haina preoților era atunci reverența ce acum o port numai preoții transilvani. Potcapitul de astăzi este impus de d. Mavrogheni (vezi *Istoria bisericească*, fata 392, tipar, anul 1845).

Acest deal recheamă multe fapte din istoria românilor în timpii de cădere. Crima și virtutea, mișelia și curagiul, durerea și bucuria, și speranța totdeauna înșelată sunt vărsate pe paginile istoriei secolilor din urmă ce acest loc ne rechem neîncetat. Sub Leon vv. aici boierii pămînteni adunară popului din București și cerură depărtarea grecilor din țară. Dar să ne înturnăm la calea ce ne-am propus.

Abia să termină această alee, și societatea din București își făcu din acest loc un punct de reîntălnire de toate serele, în timpul verei. Fondatorul ei, generalul Kisselef, inaugura aleea cu o serbare splendidă, ce a rămas ca un vis feeric în memoria poporului. Avem trebuință de această scurtă descrițiune ca să venim la istoria ce voim a începe.

Intr-una din serele lunei lui iuniu a anului 1836, acest deal era iluminat cu mulțime de candelă. Partea despre nord a aleii era destinată pentru clasa bogată, partea din stînga pentru popor, fără ca nici un regulament să fi impus această deosebire. Dar astfel era atunci spiritul cla-

„Elor ieșite de curînd dintr-un regim despotic, încît poporul roșea să spargă vîlul de umilință sub care trăise, precum robii de multe ori roșesc să fie liberi.

Sub domnia celui întii domn român ales de națiune, gibescu, acest spirit de umilință ce domnea în popor era împărtășit însuși de curte. La un mare bal dat de guvern, comisarii balului, din ordinul domnitorului, așezară o linie de demarcațiune în sala de bal între cele două clase, damele ce făceau parte din clasa I fură conduse la dreapta, cele de clasa II la stînga. Dar balul căută să se spargă înainte de timp. Toate familiile de clasa II se retraseră. Această clasă înțelesese puterea sa. Spiritele de independință, de demnitate, sfărîmase vîlul prejudețelor.

Ce făcuse această schimbare? Iată negreșit ceea ce voim a trata în acest volum întii.

Era în anul 1837, mai, 10 seara.

Pe partea despre nord a dealului circulau neîncetat grupe de bărbați și dame elegante, mîndri sub costumul lor european adoptat de curînd, și atît de mîndri de dînsul ca toți recruții ce îmbrac de curînd o uniformă. Nu era mult timp de cînd românii lepădaseră costumul oriental, giubeaua, antereul, ișlicul, meșii pentru costumul cerchez, dulama, fermene, cordonul, care astă dată. dispăruse el însuși. Către acestea să mai vedeau pe ici, pe colo niște boieri bătrîni ce păstrau costumul vechi numai pentru ca să poată păstra bărbile, acest semn de privilegiu al timpului fanarioților.

Mulțime de bănci de lemn așezate pe de lătorele aleei erau prinse de dame, june, frumoase, elegante, lăsînd pe ici, pe colo bărbaților favoarea de a ocupa aceste bănci. O muzică militară execută arii de opere, pe cînd eleganții Preumblători conversau între dînșii.

Pe o bancă lingă peretele monăstirei, în capul pentei, se vedeau mai mulți bărbați convorbind. Văzîndu-i cineva și examinînd cu luare-aminte, ar fi înțeles îndată că conversația lor era de natură serioasă. Un june cu veșminte simple, cu față palidă și brună, cu ochi negri și vii urca Panta cea lină a aleei și căutarea lui se lăsa cu vioiciune pe toate părțile, ca cum ar fi căutat niște persoane pe care să le aflase încă.

Acest june ajunsese îndată aproape de banca de la ~~Eg-~~ rețele monăstirei, aici se opri și salută pe unele din rețesoanele ce ședeau pe bancă, stringându-le mina.

— Bună seara ! zise el către unii, apoi, plecându-se la urechea altora, șopti : „Viitorul”, și persoanele cărora la adresa această vorbă îi răspunseră încet : „România”

— O să-ți prezint un june astă-seară ! zise tinărul palid ce ajunsese aici către unul din persoanele de pe bancă

— La miezul nopții... acasă... răspunse aceasta după un minut de tăcere. Luați bine seama — adăugă el la oamenii ce ne prezentați !... Ieri seară la curte domnitorul a lăsat să-i scape o aluziune... oameni indiscreți au putut să se introducă între noi... vom vedea cine sunt aceia...

— Cel ce voi prezintă eu — răspunse junele palid — are toate calitățile a intra îndată inițiat în misterele superioare...

— Să nu ne grăbim, zise omul după bancă.

Acest om era ca de 35 de ani, o talie gigantică, o față mohorâtă cu trăsuri neregulate, o frunte lată, părul lung și revărsat până pe umeri. Dar această față, puțin favorată de grațiile frumuseții, avea ceva care farmecă, era geniul. Privindu-l, ar fi crezut cineva că vede, printre un vis de amărăciune, o cugetare de fericire. Către acestea manierele sale, apoi plăcute, vorba sa, încântătoare. Era unul din acele persoane ce câștigă îndată ce le cunoști, ce-ți vorbesc. Născut dintr-o familie veche română, care a avut ca o religie mărirea națiunii române, el, ca și fratele său, ce muri martir al simțimentelor sale patriotice, era decis să execute, cu sacrificiul averii și vieții sale, visul tradițional al familiei sale. Astfel era în puține cuvinte Cheren, asupra căruia ne vom reîntoarce în curând spre a zice mai mult.

Alături de dânsul ședea un om ca de 40 de ani, scurt de talie, negru la față, cu ochii negri, vii, inteligenți, cu o frunte mică, gura largă, buzele suptiri, mustățile rase, era poet, filolog, ziarist, profesor, om cu spirit, cu talent, discipol al lui Lazăr, el supsesese de la acest mare Profesor, cu învățămîntul școlii grece, simțimentul de naționalitate.

Activ, întreprinzător, remișcător, devenise cel dintii p.l mișcării literare în amîndouă țările, și chiar în Ar-jj.al. Numele său era în toate gurile, dacă nu în toate lumile. Tot părea că se închină înaintea voinței sale pe tărîffiul filologiei. Luase drept sarcină a reforma limba română, plivind-o de bălăriile slavone. Atunci arena politică era închisă luptătorilor, și spiritele ce v^au la țintuirea națiunii căutau să se mărginească a lupta pe tărîmul filologii. Mîna de fer ce căuea pe peptul țarei ... înriurirea rusă. Ce mijloc mai ingenios a combate această înriurire decît acela de a combate în limba română vorbele slave ? Iată scopul ce își propusese acest om. Scopul era mare și anevoios, dar reuși. Cînd limba era curățită de vorbele slave, țara era scăpată de înriurirea rusă !

Acest om extraordinar, neînțeleș poate de contimporanii săi, de sine însuși, avu o ursită teribilă. Ar fi zis cineva că două geniuri posedau viața sa. ingerul și Demonul. Ceea ce făcea unul, sfărîma celalt. El era o excepțiune ; omul este o cugetare, zic învățații. Edem dezminți această maximă. El era două cugetări, era indoit. Era binele și răul, virtutea și slăbiciunea. Vai ' v e al doilea geniu trebuia să facă mai tîrziu să se uite cel dintii. Demonul învinse. Era ursita sa, era ce a DU-tinte decît voința sa. Era speculul lumii aruncat între oameni de o putere necunoscută ca să vază într-ins I și să se mspăimînte. El nu-și ascundea sub vorbe c^retările ; o repet, era doi într-unui, numai cînd unul tăcea, celalt vorbea. Nimeni încă nu făcu să fie adorat ca dinsul în această țară, nimeni nu făcu să fie mai detestat decît dinsul.

— Pe cine o să ne prezinte ? întrebă el pe Cheren.

— Nu știu încă, răspunse Cheren. Dar Vel este o garanție de mai-nainte pentru cel ce o să fie prezentat; astfel sunt liniștit despre el.

Edem clătina din cap și ca cum ar fi presimțit o lovitură ce ursita îi ascundea în omul ce era să fie prezentat, zise :

, -- Ar fi bine să discutăm între noi, mai-nainte de prezentarea acestui om...

- Te-ai făcut bănuitor, îi zise Cheren.
- Bănuitor? Dară, dară am fost totdeauna... Lumea este o scorpie ce poartă în corpul său veninul ce ucide și untura ce vindecă ranele lui. Nouă ne trebuie untura iar nu veninul. *
- Să credem că va fi untura sa...
- Să credem? Omul se înșală totdeauna din credințele sale.
- Uiți, zise Cheren, că credința este baza doctrinei noastre.
- Dară, însă nu pentru capi. Preoții divinităților antice ar fi deșertat templurile înainte de rugători, dacă ei însuși ca rugători ar fi fost conduși în datoriile lor numai de credință...
- Dar de ce vei să fie conduși?
- De rezon, răspuse Edem. împărăția lumii nu va fi niciodată a celor ce simt, ci a celor ce rezon.
- Un personaj nou să apropie atunci și chemînd la o parte pe Cheren îi zise :
- Domnitorul A. Ghica, gelos de înriurirea ce pe toată ziua capeți în această țară, a decis să te piarză... Ar fi bine să pleci cîțva timp î
- Fapta noastră nu va fi încununată de succes decît atunci cînd cineva din noi va deveni martir.
- Dar cugetă că ai o familie numeroasă !
- Dară ; însă țara este o familie mult mai numeroasă...
- La aceste vorbe noul personaj tăcu»; după un minut, răspuse :
- Așadar, rămii.
- Rămii, răspuse Cheren. Către acestea voi să avem o adunare unde toți frații noștri să se afle. Trebuie să cercetăm unciie sîntem... Rezultatul acestei adunări va hotărî ce am a face.
- Bine, zise Luț, și căuta să se retragă.
- Mai stăi, zise Cheren, vom merge împreună la mină acasă. Astă-noapte Vel... o să ne prezinte pe Radoți, amicul tău de care mi-ai vorbit de atîtea ori. Voi să fi acolo...
- Voi fi, răspuse Luț și se depărta.

Acest Luț era un caracter original. După părul său lung ce-i cădea pe umeri se cunoștea că face parte din Societatea *Regenerațiunei*. Dar prin ce întâmplare ? Iată ce trebuie a spune. Luț priimise de la natură spirit și inimă. Educațiunea nu făcuse nimic ca să le dezvolte, bercul de oameni în care trăise totdeauna, oameni degradați printr-un materialism spăimintător, revărsase pe sufletul său umbra scepticismului și a cinismului celui mai înfiorător. Lumea pentru dînsul era ironia lui Dumnezeu, și acest Dumnezeu pentru dînsul tot ce ai fi voit să fie, fiu se urca niciodată mai presus de această margine. Citeodată zicea cu îndoială : „Dumnezeu este aceea ce noi voim să fie.” Omul pentru dînsul era rezultatul unei plăceri între două sexe ; astfel zicea adesea că marea misiune a omului este să reproducă ; singurul mijloc de a fi nemuritor, dar că pentru aceasta câtă să se bucure cît mai curînd ; aici să închidea toată filosofia sa. Viața pentru dînsul nu avea nici un alt scop, astfel și el nu avea în viața sa nici o tendință. Tot ce nu are elementele ce compun o desfătare, zicea în ris, este marfă de filosofi și patrioți, cărora le da epitetul de *țarină coruptă*. În toată viața sa citise o singură carte : Anacreon. Împărțea și priimea ironiile de la lume cu singe rece. Și cînd nu avea pe cine să riză, se rîdea el însuși : „A rîde de mine însumi, zicea el, este un mijloc a rîde fără a te supăra”.

Era sărac și nu se îngrijea a-și face stare. „Plîng, zicea el, oamenii cari adun averi ca să le dea inamicilor lor. Eu nu le voi face această plăcere.” Dacă cineva-l întreba care este acel inamic, răspundea : „Moartea, negreșit”.

Era dar ciudat cum un astfel de caracter putea să se alăture pe lîngă o societate de bărbați cu simțiminte contrarii. Și iată ce poate să explice lucrul. Luț avea o calitate sau defect. Se atașa din amicie către persoane. Cît Pentru principii, el nu credea nimic. Citeodată zicea rîzînd : „Ce s-ar fi făcut principiile dacă omul nu exista ?” El avea instinctul ciinelui către stăpînul său. Luț cunoscuse pe Cheren, trecuseră împreună mulți ani, se dedase sa-l vază, să-l auză, precum se dedă cineva să vază, să auză un canar, o miță, un cîine, și într-atît încît nu putea să fie mulțumit, fără dînsul. Astfel, ca să poată păstra

pe amicul său Cheren, se lăsa să facă cu dînsul ori va voi.

Vel, după ce zise lui Cheren că va merge la dînsul spre miezul nopții, se depărta și-și [tăie] o cale printr* grupele elegante de bărbați și femei. El se opri deodată ca cum o idee neașteptată veni să-l lovească. Se uită în dreapta și în stînga, și zărind un june, îl cheamă și-i șoptește :

— Cine e această damă ce sade acolo pe bancă ?

— E o damicelă, răspunse acesta, o ființă rară, în adevăr, atît prin frumusețea lutului său, cît și prin frumusețea sufletului. Fiica unui boier mare, nu prea bogat Educațiunea sa a fost foarte îngrijită ; esite inteligența unui bărbat erudit sub forma unei fecioare- drăgălașă. Biîndea sufletului său este boarea serei de vară, vorba ei este frametul florilor sub suflarea...

— Iacă poetul! întrerupse Vel pe tinărul ce întrebuse.

— Cu toate acestea îți mulțumesc de știrea ce îmi dași... O iubești ?

— O admir numai, răspunse cel din urmă.

— A admira este mai a iubi. Ia seama !...

— Se poate să se întîmple și aceasta ; dar astăzi iubesc pe alta.

— Iubești pe alta ? răspunse Vel cu bucurie.

— închipuiește-ți !... Iubesc pe una ce se mărită mîine...

— Și ești nepăsător ?

— Negreșit, căci o iubesc pe ea ; dar nu pe mine.

— Atunci iubita ta face o partidă bună ?

— Iată ce crez, eu sunt prea tinăr...

— De cîți ani ești ?

— De șaptesprezece.

— Mai scrii versuri ?

•— Citeodată.

— Scrie... vei merge departe... dar ia seama să nu te abați din cale. Cu cît vei avea mai mare merit, cu atît mai mult vei fi criticat. Oamenii fără talent se vor lua împotriva-ți ca să te doboare ; dar tocmai aceasta goană îți va face renumele. Dumnezeu sau întâmplarea voit ca noi să nastem odată cu rădicarea la viață a n^»

„i noastre. Misiunea noastră este mare, este sacră. *Lastă favoare ce am avut de a naște în acest timp are datorii puterice totdeodată. Junia, sănătatea, viața, libertatea noastră sunt ale patriei. Caută să ajungem la locul „ ne este prescris, prin lucrare neîncetată. Să ne întărim „fletele prin suferință, cugetările prin studiu, inima prin- amor.

Vel zise cea din urmă vorbă cu oarecare timiditate, runcînd o căutătură repede asupra damicelei despre care vorbise mai-nainte.

— Amorul, urmă el, dar curat, nobilat, sublim, este trebuincios în educațiunea sufletelor acelor oameni cari „ ofer patriei în olocaust... Nu uita niciodată că nu ești al tău, ci al țării tale !

Astfel vorbi Vel și trecu înainte.

Junele poet se uită după dînsul și clătină din cap. „Tu ești sărac, eu sînt sărac. Societatea ne deprețuiește pe amîndoi deopotrivă. Oare nu vom cădea sub loviturile ei înainte de a face ceva ?... Cîtă putere trebuie să fie în sufletul acestui om de cîtează să învingă lumea trecutului !...” Astfel se gîndi Junele Dem. Dară, dară, acest suflet a fost puternic. El a învins lumea trecutului și dărămăturile acestei lumi au căzut și au zdrobit corpul lui. Și nu s-a bucurat de fructul suferințelor sale. Streinul a închis genele lui pe pămîntul exilului, nici o lacrimă nu a curs la plecarea lui din viață. O, doritori nebuni !

Dar oare aceste ființe nobile ce regener societățile omenești sunt oare din această lume a cărei misiune este să se bucure de viață, sau sunt cugetările lui Dumnezeu ce vin aicea jos un moment și se înturn repede în sînul părintelui lor ? întrebați pe *doritorii nebuni*.

Dem, după ce se preumblă încă o jumătate de oră, întilni pe Elena cu maică-sa.

— Mîne te măriți ? o întrebă el.

„~ Dară, zise ea, o partidă bună, un bărbat de 60 de „^ și milionar !... Voi fi scuzată să iubesc pe cineva îmi Place... inchipuiește-ți să fi consimțit să mă iei ! Ești un „?Pil, abia ai seaptesprezece ani, cînd eu am douăzeci și unei. iy

mărturisesc dar că nu am voit lîngă tine să joc „„ ce bărbatu-meu viitor are să joace lîngă mine. După

cîțiva ani era să mă uiți, să mă lași. Acum însă mă ve"
iubi ; vei veni să mă vezi în toate zilele.

La aceste vorbe Dem roși de indignare.

El căzuse deodată și fără veste din înălțimea cerului
pe pămînt. Voi să zică ceva și se înecă, instinctul n
făcu să plece înainte, cîntind între dinți : Drom ! drom !
drom !

Să ne înturnăm la Vel.

Vel, după ce făcu cîțiva pași, se înturna, stătu î,
dreptul unde se afla banca pe care văzuse frumoasa apa-
rițiune ce încîntase acest suflet puternic. Ea era încă
acolo. Vel aștepta să vază pe cineva care să îl prezinte
acestei dame. Nu se arătă nimeni. El o privea în tăcere.
Ochii săi plini de flacără întîlniră ochii celei ce admira.
Aceasta lăsă ochii în jos și înturna capul, fără să poată
a-l ține astfel.

— Să plecăm ! zise juna damă.

— Dacă vrei tu, să plecăm, răspunse muma ei. Cu
toate acestea îmi arătai atîta dorință să mai șezi !...

— Nu mă simț bine, răspunse ea.

Cele două dame coborîră aleea. La poartă le aștepta
o trăsură. Viind, ele se urcară în trăsură, ochii celei ti-
nere întîlniră ochii lui Vel ce cobora ; dar astă dată
căutarea lor era dulce și melancolică.

TEATRU NAȚIONAL

Cel dintii teatru ce se văzu în țara românească fuse
sub cei din urmă domni fanarioți. Grecii, ce visau de
cîțva timp la libertatea națiunei lor, aruncaseră ochii
asupra Principatelor Române, ca locul priincios pe care
să rădice stindardul independenței. Grecia era sclavă.
Dar ea roșea să poarte lanțurile. Fiii săi cei vitregi, ce
locuiau Fanarul, plecară capetele înaintea stăpînilor lor
și deveniră în a lor mină unelte răufăcătoare pentru
Grecia și pentru toți populi creștini. O parte din acești
fii degenerați luară tronul Principatelor, și nu ca să-l
ridice la înălțimea lui, ci ca să-l slăbească și ca să-l su-
puie turcilor. Către acestea în mijlocul plantelor pără-
site ce năbușau frumoasa față a Greciei, începură să ră-
sară acele flori de viață și de libertate ce vor forma

j. viitor ghirlanda epocii trecute. Voi să vorbesc de ...[fii ai Greciei cari să răspîdiră în toate părțile lăturase și atinseră pînă în sfîrșit inimile degradate ale fanarioților din Principate, cari le tolera cel puțin a prepara viitorul Greciei. Atunci să văzură în Principate oameni învățați precum Duca, Neofit și alții ce răspîndeau luminele cu focul unui nobil patriotism și rechemau românii că Grecia nu este Fanarul, că libertatea sa nu este sclavia. Se văzu Fotino, trăgînd în umbră istoria românilor, planul geografic al acestor părți de lume unde era să nască libertatea Greciei. Ar fi zis cineva că însemnează tărîmul pe unde au să treacă falangele libertate! atît de nobile și atît de nenorocite. Spiritul de viață intră pînă în palatul podestaților. Ei avură teatruri unde să reprezintă tragedii pline de spiritul de mărire și neatîrnare. După aceste teatruri în limba greacă, veni opera germană de cînd în cînd, pînă la începutul epocii regulamentare, cînd Cîmpineanu și alți români, scuturînd vîlul îndoielei, voriră să dovedească că românii merită să aibă un teatru în limba lor.

Teatru român, din începutul său, află o piedică, în domnitorul țării și protectorii săi. A. Ghica iubea să auză limba română pe scena unui teatru. Dar ceea ce ar fi făcut să iubească acest teatru, ar fi fost să fie el fondatorul lui. Nu avusese această idee sau dorință și prin urmare deveni o piedică teatrului român.

Popularitatea Cîmpineanului îl supăra. Astfel, ca să fărîme această popularitate, trebuia să înceapă a reforma teatrul național, ceea ce să și întimplă mai tîrziu. În acea seară să reprezintă la teatru *Bădăranul boierit* de Moliere. Sala era plină de popul și de funcționari ; familiile ce să ziceau atunci din clasa mare nu veniseră. Nu veneau niciodată, poate ca să facă plăcere domnitorului sau ca să pedepsască prin a lor lipsă o întreprindere care mai tîrziu era menită, prin răspîndirea luminilor în popul, să surpe trufia acestei clase ce nu avea nimic ca să creeze simpatii în popul. *

Pînă a nu se rădica pînza, Dem intră în sală și se așeză pe o bancă lingă Luț. Dem scrisese o mică poezie, ... era destul, nemaiscriind nimic, să rămîie poet. ...stă poezie mișcase românii din Principate și trecuse

peste Carpați, ducind cu dînsa farmecul și admirațiune tutulor. Astfel Dem deveni celebru în București. Toti " întindeau mîna și damele înturnau capul cu curiozitate să-l vază.

— Ce ești pe gînduri ? il întrebă Luț.

— Inchipuiește-ți, răspunse Dem, o fată ce ieri încă îmi zicea că mă iubește și mine se mărită !

— Numai atîta este ?

— Ce fel atîta ? Dar cred că este destul...

— Ascultă, copile, adaogă acest filosof extraordinar Tu ai să fii neferice în viață și nu va fi vina mea. Cine ți-a zis să-ți inchipuiești o lume ideală ? Mă prind cu tine că dupe ce vei trăi, vei suferi, vei cunoaște pe oameni cum sunt, vei cerca ura și disprețul lor, vei păstra încă iluziuni despre dînșii ! Și tu ești un doritor nebun ! Nu sunt atît de vătămători omenirei oamenii pe care legile îi osîndesc la moarte, cît sunt acești doritori numai, adică acei oameni ce ne fac să păstrăm iluziuni despre lume.

Eu mi-am tras socotelile cu lumea de la început. Astfel știu cu cine am a face, nu-mi perd pe fiecare zi, pe fiecare oră iluziunile mele, căci nu am ce perde. Îmi vorbești că o femeie te-a înșălat. Omul e născut să înșele și cînd nu are pe cine înșela se înșală singur pe sine. Orice om pe pămînt este un aginte de destrucțiune pentru semenii săi ; este viața ce devoră viața ca peștele ce devoră peștele. Tu ai stofa din care se fac oamenii ce atrag asupra-le ura celorlalți. Ia bine seama, ura va purcede din meritele tele.

Oamenii vor crede că tu ai venit între dînșii ca să le răpești o parte din gloria lor, din numele lor, și vor cădea asupra ta ca să te ucigă. Ei îți vor ierta însuși crimele, însă nu-ți vor ierta meritul. Fiecare va crede că l-ai răpit de la dînșii. Fiecare va crede că numai pentru dînsul cată să fie în lume un loc. Societatea^ ome-nească este ceea ce este o adunare de cini, o luptă continuă ; cuvîntul luptei : interesul.

— Nu mai e dar nici o speranță pentru lume---

— Dară, este încă, dar ea se află numai în i^ ^ .
poeților și acelora pe cari eu îi numesc doritori neu ^
La noi sunt mulți de acești doritori nebuni, între *

„văz că și tu ești unul. Pentru ce vei să am speranță pentru lume ? Totul ia prefacere pe pământ ; nimic nu \. îmbunătățește. Ai văzut vreodată o spirală ce o în- J. ci neconținut și neconținut priimește formă nouă ? j. tă imaginea lumii ! Doritorii nebuni nu vor schimba .ci odată natura omului ! Oricare ar fi prefacerile ce ar lua societățile omenești, omul va rămânea totdeauna o ființă fără scop, fără să se înțeleagă. Viața lui va fi tot- dauna supusă unei suflări de vînt ; va rămîne egoist, in- vidios, înșelător, va rămîne om și va sfîrși într-un mor- mînt.

Nu sunt două feluri de rele în lume, precum au putut zice unii, rele de la natură, rele de la oameni ; un singur fel de rele este. Și purced de la natură. Nu-mi vorbi de voința și libertatea omului ; această voință, această li- bertate sunt ele înseși sclave ale condițiunei existenței omenești. Omul nu poate să domine patimele sele mai mult decît ar putea să comande morții. Cuvîntul, el în- suși este supus patimelor omenești. Crede, copile, lumea nu merită să se sacrifice cineva pentru fericirea ei. Chiar atunci cînd ar fi un mijloc să se îmbunătățească, acea îmbunătățire nu prețuiește necazul ce am încerca luptînd ca să o prefacem.

Tu ai iubit sau ți-ai închipuit că iubești și te iubește o femeie, ai cules toate florile viselor tale de poet, ai făcut o ghirlandă și ai pus-o pe capul acestei femei și ai zis : iată un Dumnezeu ! Tot astfel făceau și preoții egipteni sacrînd un bou, un cine, o miță. Tu ai sacrat o vacă. Nu-mi vorbi de superioritatea speciului omesc asupra celoralte. Tot un lut și tot o suflare. Facultățile noastre vor fi poate mai dezvoltate, iată tot ; o femeie nu este mai mult decît o vacă, nici un om mai mult decît un bou ; femeia ce ai iubit nu s-a schimbat ; este „ a fost totdeauna, a aruncat numai cununa de iluziuni „ tu îi puseși pe frunte.

Dem se uită lung la dînsul, apoi zise :

Ești ignorant. Cînd un om cugetă astfel, meditează ° crima.

Lut surise, ridicînd umerii. Dem urmă :

rp JD-ta tăgăduiești, urăști și desprețuiești Universul.
urăști, te desprețuiești însuși care ești o consecuință

a totului. Tăgăduiești morală, dreptatea, adevărul, Dumnezeu și progresul lucrurilor omenești ; doctrina d-le esto periculoasă, tinde a schimba lumea într-un cimp de sin^ de despoliu.

— Nu crede. Societățile omenești sunt bazate pe i. -teresele reciproce. Aceste interese sunt cari păstrez armonia, iar nu morală și religiunea... Eu tăgăduiesc tot și pe mine însumi, căci nu înțeleg nimic. Dară, dară, Înțeleg un lucru către acestea : sint în lume, deci trebui să trăiesc. Voi să zic că trăiesc ferice. Care este fericirea acestei țărîne organice ce se cheamă om ? A minca a dormi, a lucra. Ceea ce toate vitele fac ; pentru oameni fac această diferență că ei trebuie să mănînce bine, să doarmă ușor, să lucreze moderat. Iacă religiunea mea. La marginea vieții un mormînt ne așteaptă pe toți, regi și sclavi, bogați și săraci, despoți și martiri. Dincolo de mormînt nu mai este nimic, materia singură se înturnă la pămînt, și ferice acela al cărui lut nu se schimbă în broaște. Rîz de toți acei doritori nebuni ce alerg după putere, mărire, bogăție, în fine după o idee, și pururea lumea, mai proastă decît dînșii, le dă numele de geniuri ; geniul lor este să nu știe că sunt proști.

— Atunci cum faci parte dintr-un cerc de bărbați ale căror cugetări, simțiminte și tendințe îți sunt de natură contrarie ?

— îți voi răspunde foarte lesne. Capul meu e rece, inima mea bătrîna ; îmi place să simț lîngă mine aceste capete și inimi calde. Cu cugetările, cu simțirile lor copiloză mă înfrăgelesc. David, la bătrînețele lui, căuta această frăgezime în brațele unei fecioare tinere ; eu o caut în sinul acestei societăți de doritori nebuni. Va veni un timp cînd vei gîndi, vei simți, vei vorbi ca mine. Nu este nici unul din aceste suflete tinere care să nu se spargă, zdrobit de durere, că nu este mijloc a ajunge la țelul său, nici unul. îmi fac de astăzi o plăcere teribilă, ce am să gust în timpul cînd ei vor perde credințele lor, căci nu m-au ascultat. Dacă eram ursiți a mai naște odată în lume aș fi făcut ca dînșii. Dar omul nu se naște de două ori, toate se curm în mormînt, și nior^ mîntul poate să se deschiză pentru noi la fiecare oară.

...ea caută a ne bucura neincetat de toate plăcerile, de toate voluptățile lumii.

— Ești spiritul demonului !

— Nu ! Sint om, nu fac nimănui rău. Fapta cea bună mi este streină. Tăgăduiesc, urăsc, desprețuiesc și stept moartea desfătându-mă.

— Atunci numai pe tine te admiri, și dacă este astfel, admiri pe Dumnezeu, căci tu ești făptura sa, prin urmare te contrazici.

— Nu ți-am zis că mă admir pe mine, dimpotrivă,, mă desprețuiesc, desprețuiesc făptuitorul și fapta. Doriții nebuni se admir pe ei înșiși, ei sint egoiști, ei se gîndesc la dînșii ; în planurile lor de a îmbunătăți lumea ei gîndesc la dînșii : a-și face un nume strălucit. Regele ce face dreptatea se gîndește la dînsul, patriotul ce geme la vorbe de mărire națională se gîndește la mărirea numelui său, martirul ce moare pentru o idee mare, murind se gîndește la dînsul. Inamicii lor sunt toți aceia ce îi opresc a se gîndi la dînșii, sint dar egoiști mici. Eu nu sint astfel, eu nu mă gîndesc la mine, nu poci să admir, să iubesc ceea ce desprețuiesc.

— Dar eu aș dori ca mulți să se gîndească la triumful numelui lor, făcînd să triumfe dreptatea, patria, adevărul.

La aceste vorbe Luț se simți turburat, către acestea nu își perdu șartul.

— Dreptate, adevăr, patrie, răspunse el, iacă niște nume născocite de oameni ca niște arme spre a se combate unii pe alții. Ce este dreptatea ? Este dreptatea lui Dumnezeu și dreptatea oamenilor. Dreptatea lui Dumnezeu, vei zice ? El însuși este nedrept. Privește această lume de care am vorbit și cercetează-o bine. Ce vei zice ? Că Dumnezeu este bun și rău, sau că Dumnezeu ^ diavolul au lucrat în companie la facerea lucrurilor. Preptatea omenească ? Fiecare om o înțelege din pun- ^-ul său de vedere, omul e nedrept el însuși. Legile oamenilor sunt rezultatul intereselor unui om sau unei ^-e puternice, de multe ori a spiritului unei epoce, fie- ^-e strigă numele dreptății, cel ce are drept și cel ce ^-e, și fiecare o lovește. Patrie ? Este o ficțiune poe-

tică, este familia în care o parte mai mare de oameni reuniți în aceleași interese și preparați totdeauna a lovi o altă parte, a despoia ori a se apăra de a fi despoiată • este asemenea o născocire a tiranilor, poetizată, straiul cită, cu care fac să se uite tirania.

— Ești un spion de poliție ! strigă Dem cu dispreț

— Nu sînt spion de poliție ! răspunse Luț cu singe rece. Ce este un spion ? Un om care își face datoria Toți suntem spionii ideilor sau oamenilor cu cari gîndim, simțim, lucrăm ; toți înșelăm sau trădăm pe semenii noștri ce ne înșăl și ne trădez, de la regi pînă la cei din urmă supuși, căci orice om îndată ce naște declară război la un alt om. Sînt mai rău decît un spion un spion poate să crează încă în Dumnezeu, patrie, virtute, onoare, eu nu crez în nimic, nu iubesc nimic, si vezi e ceva mai crud și decît aceasta și acest ceva este că nu mă turbur de fac bine sau rău. Sînt mai mare decît lumea, mai drept decît Dumnezeu.

— Ești nebun !

— Nu-mi vorbi de înțelepciunea omenească !

Pinza se ridică atunci și cei doi convorbitori fură nevoiți să tacă. Actul întii se curmă în aplaude. Cînd căzu pînza, Dem se sculă și ieși ; sufletul său impresionabil primise o lovitură tot atît de tare, prin vorbele lui Luț, pre cît fusese lovitura ce primise prin trădarea Elenei. El simțea trebuința de a-și întări sufletul cu cugetări consolatoare, și oriunde își înturna ochii nu vedea nici un suflet care să-l înțeleagă, în care să reverse sufletul său ; oriunde își arunca ochii nu vedea decît oameni ce păreau că îl desprețuiesc. Șezînd la ușa teatrului, pe gînduri, văzu deodată intrînd pe Elena cu maică-sa și cu viitorul ei soț. Inima lui bătă cu putere. Un simțimînt ce nu cunoscuse încă se deșteptă în inimă-i. Era gelozia-Aceste trei persoane urcară scara teatrului și intrară într-o loje.

Dem voi să-i urmeze, dar se opri în cale, apoi se întoarse în sala teatrului să ochească pe ingrata sa-Aceasta îl văzu și înturnă capul, aruncîndu-i o cătură plină de trufie.

„Ce voi face ? se întrebă el. Mă desprețuiește. & nu se uită spre mine !... îmi voi răzbuna !" Apoi g*

ju-se încă, adaogă : „Dar oare nu are dreptate ? Ce va fi viitorul său soț ? Cînd va fi singură, îmi va întinde mîna... Iată că adoratorul ei iese din lojă ! Mumă-sa îl însoțește, negreșit să duc într-o lojă vecină să vază pe cineva. Elena e singură... să-i vorbesc...”

Gîndind astfel, el să răpede afară din sală, urcî scara, intră în lojă. Dar pînă să facă această cale, gine-rile Elenei se înturnase în lojă. Pozițiunea lui Dem era critică, el se afla nas în nas cu un om pe care nu îl cunoștea.

— Te-ai înșelat asupra numărului lojei, negreșit ? întrebă Elena.

Această întrebare dezmetici pe Dem care să retrase, făcîndu-și scuze.

•— Mă gonește, zise el. Apoi se coborî în sala de fumare. Aici întîlni pe Vel.

— Cum merg amorurile ? îl întrebă acesta.

— Luț are dreptate, lumea este o peșteră de trădă-tori...

— Sufletul tău e turburat, dragă copile, îi zise Vel... De ce urăști lumea înainte de a intra într-însa ?

— Am călcat pe cea dintîi treaptă și doresc a mă reîntoarce.

— Ceea ce zici arată un suflet slab. Te-ai întrebat vreodată cine ești ? Unde te duci ? De cînd servul își însușește dreptul a se înturna din cale unde îl trimete stăpînul său ? Tu ai o misiune pe pămînt, cată să o îm-plinești. Crezi că Dumnezeu ți-a dat inima ca să urăști pe semenii tăi, talentul ca să cînți cîntece de moarte pentru omenire, viața ca să o sfărâmi cînd vei voi tu ? Tu nu ai nimic al tău ; ești depozitarul unor facultăți sacre de care ai să dai seama într-o zi ce ai făcut cu dîn-sele. Darea de seamă va fi aspră, căci va fi cerută de ina-micii tăi ; ei o vor cere numelui tău, memoriei tale ; ai gîndit tu care este misiunea ta în lume ? Dară, noi avem o misiune aicea jos, viața este o datorie ; candela se con-sumă luminînd pe cealți, viața noastră este a patriei, a ^anității. Patria suferă, lumea suferă ; fericite acela ce Poate să îndulcească durerile celoralți ! Iată misiunea noas-tră : Pe pămînt, misiunea mare, nobilă, generoasă ! Oamenii au creat cu imaginațiuni puternice au trecut pe fața lumii,

ca vijeliile ce zguduie și surpă tot ce întâlnește, lăsînd în urmele lor dorul și dezolațiunea. Prea egoiști, ca să se gîndească la semenii lor, au cîntat suferințele lumii pe tonul paserilor cobitoare, au ucis speranța în suflete au revărsat un nou venin în rănile omenirii, i-au nobilitat egoismul, abaterea, lașitatea. Ei au lucrat pentru tirani fără să se îndoiască. Au trădat misiunea lor. Dar acest nor a trecut, soarele speranței se ridică pe lume credința își reia sceptrul său, lumea întinereste în noile credinți de mărinimie. Ascultă, voi să te smulg din și-voiu ce umblă să te răpească, ce răpește, înghite pe toată această tinerime fără o țintă serioasă în viață. Vino aici duminica viitoare, voi să te prezint la o societate de oameni cari s-au însărcinat cu mîntuirea neamului.

— Societatea de regenerare ? A conspira în întunec, nu voi, nu este mărinimos. Această idee mă înfioară.

— Noi conspirăm în întunec, este adevărat, dar vom lovi la lumina soarelui. Îmi place însă acest simțimînt cavaleresc. El vestește o inimă măreață. Nu conspirăm ; avem o școală unde învățăm toți a ne sacrifica pentru patrie. Tu îți vei păstra voința ta, nu ai să iei nici o legătură cu noi.

— Nu voi î repetă Dem, distract.

— Te sperii de mărirea sau micșorarea faptei tale ?

— De una și de alta.

— Ascultă, adaogă Vel, tu nu ai legături cu nici o partidă politică ; ești liber a veni la noi, nu trădezi pe nimeni. Iată cum îți voi răspunde la micșorarea faptei. Cît pentru mărirea ei, îți voi vorbi mai lung.

Știi tu ce este această societate în care trăiești ? Nu, neapărat, tu nu ai trăit încă ; nu o cunoști, o vei cunoaște mai tirziu ; pină atunci, îți voi da o slabă idee-

Această țară este îngenucheată înaintea streinilor; îngenucheată înaintea unei clase aristocratice. Aceasta clasă nu are mărirea, nu are patriotism ; afară : plecata, umilită, tăritoare ; în întru : trufașă, arogantă, tirană. A domni, a se înavuți, cu prețul umilinței, trădărei, ea recheamă originea ei, această lavă de fanarioți ce căz^ peste țară în timpii trecuți. însemnează bine că niH^ vorbesc de boierii români, însemnează bine că nu facem

„ăzbcî de clasă la clasă. Ceea ce voim a face este urmarea luptei naționale între boierii români și greci. La anul 1817 se curmă această luptă memorabilă între români și greci, prin învingerea celor dintii.

Exilul, închisoarea, ruina și moartea urmară acestei învingeri asupra boierilor patrioți. Din cînd în cînd învinșii rădicară fruntea spre apărarea drepturilor patriei, dar fură zdrobiți de fanarioți. În anul 1821, Tudor, acest abur ieșit din singele românilor uciși pentru patria lor, se rădică cu încetul, se îndeasă, tună și fulgeră pe vrăjmașii patriei. Turcia ea însuși fuse nevoită în urmă să respingă pe fanarioți. Naționalitatea noastră a triumfat. Dar aristocrația fanariotă urmează lupta moșteniților lor în contra românilor. Regulamentul Organic îi dă o putere mai mare ; împămîntenirea ei, schimbarea numelui de fanarioți în români o întărește și mai mult. Împămîntenită, schimbată în nume este greu a o lovi în numele naționalității. A sparge privilegiile acestei clase este a o sfărîma, prin urmare a asigura triumful național. Popolul se luminează, celelalte clase murmură. Privilegiile celei dintii clase supără majoritatea țării. Această clasă privilegiată nu poate să hrănească aceste privilegii prin fapte naționale ; din contra, ea le compromite, prin simpatiile către streini. Această aristocrație antinațională, modernă, regulamentară se clatină din toate părțile. Ea nu a știut să se întărească, cel puțin, lărgind cercul său cu elemente mai sănătoase, mai vii, din popor. Egoismul ei a făcut-o să închiză cercul și să lincezească înlăturată. O revoluțiune națională și democratică să pîrguiește în viitor. Toate elementele există, trebuie alăturate, combinate. *Autonomia, țării, egalitatea tuturilor românilor înaintea legilor,* și lupta tradițională, lupta cea mare moștenită de la străbuni, va fi cîștigată de țară, învinșii vor fi învingători, și boierii români periți în această luptă vor fi răzbunați cu patria lor.

Vino cu noi, nu te da înapoi. Dumnezeu a pus în ^ne spiritul său, te-a însemnat a fi o piatră din templul Țării. Ce are să se rădice... Locul tău va rămînea desert la acest templu ?

Toate acestea sunt bune, răspunse Dem ; dar eu -- voi să intru cu voi pe această cale.

— Ai vreun cuvînt a-mi da ?

— Cuvinte ? rîspunse Dem, gîndindu-se la vorbele lui Luț : „Lumea nu merită să se sacrifice cineva pentru dînsa.”

— O femeie zici că te-a trădat, adaogă Vel, aceasta te descuragează, vezi toate lucrurile în rău. Lumea este rea ; patria un iad. Ei bine ! aceasta ar trebui să-ți dea tărie, să te hotărască. O femeie te-a trădat, cine este această femeie ? Această femeie este o mlăstară din această clasă privilegiată, nu putea să ți se întîmple altfel. Tu ești coborît dintr-o familie istorică, dar familia ta a fost învinsă de fanarioți, s-a ruinat și a dispărut în popor. Astăzi ești un copil al poporului român. Ceea ce te-a trădat este o mlăstară din această clasă privilegiată, elegantă, avută ; a putut să te asculte în particular, să-ți suriză ; dar în lume ea nu poate să-ți întinză mîna fără să crează că s-a înjosit. Cercul în care trăiește ar afla acolo un subiect de ris. Ea roșește să spuie că te iubește, roșește a spune că te cunoaște, roșește a pronunța un nume pe care nu se pronunța în adunările lor. Dacă această clasă ar fi lovită, totul ia altă față. Toți vor fi deopotrivă înaintea legilor, și această egalitate are înrîurire asupra datinelor. Iată dar un cuvînt mai mult să vii cu noi. O iubești ? Fă-te egalul ei. Vei să fii egalul ei ? Vino cu noi, timpul de acțiune nu este departe.

Aceste vorbe impresionară pe Dem. Umbra răzbunării trecu pe dinaintea ochilor săi. Deodată o văzu coborîndu-se... cu promisul ei.

Această vedere îl turbură, mări gelozia lui. „Îmi voi răzbuna”, își zise el.

Era aproape să primească propunerile lui Vel, cînd amanta crudă, trecînd pe lîngă dînsul, îi aruncă o privire plină de cochetărie. Această privire schimbă din nou gîndurile lui Dem.

— Nu-ți zic încă nimic, rîspunse el lui Vel... și se despărți repede. Abia acesta plecă și un particular se apropie de Vel.

— Ce a rîspuns ?

— Se sfiște încă, zice că el nu va să conspire, că nu este o mărinimie a conspira.

— Aceasta e frumos din parte-i.

— I-am expus pe scurt planul nostru. E prea tînăr, a trăit prea puțin, ca să înțeleagă trebuința regenerării. Voi atinge altă coardă.

— Care ? întrebă omul.

— Voi să-l fac cunoscut cu această societate. Să-l pui sub loviturile desprețului ei. În curînd va fi un bal la H... Voi face să-l invite.

— Înțeleg ideea, răspunse omul, dar ești sigur că va veni ?

— Sînt. O femeie ce el iubește și care îl desprețuiește va fi acolo. Ii voi spune aceasta.

— Fă ! mai zise omul, acest june este trebuincios.

Apoi plecară de aici amîndoi. Cel din urmă particular era Cheren, pe care îl cunoscurăm pe dealul Mitropoliei.

CARTEA II

Bucureștii are mulțime de mahalale, în toate laturile sele. Aceste mahalale, deși fac parte din capitală, se deosibesc de dînsa, atît prin fizionomia lor, cît și prin datinele locuitorilor. Ele sunt nișe întinderi nemărginite de grădini ; fiecare grădină cu căsuța sa, cu curtea sa. Stradele pavate pe alocuri, altele nepavate, altele cu șosele de pămînt și cu șanțuri pe de lături. Îngrădirile în mare parte sunt de uluci, în mare parte de nuiete, în mică parte de cărămizi. Casele cele mai multe mici, cu pridvorul de lemn, învălîte cu șindrile ; altele mai mari, cu un cat și cu beciuri cu învelitori țuguiate și șindrilite, cu pridvoare ce au comunicare cu scara și cu sala de intrare. Toate au aceeași formă : în dreapta sălei, camera ; în stînga, camera ; în fund, o cameră care se numește *sacnasiu*. Acest sacnasiu dă totdeauna spre nord Ș* Pe o grădină. Asemenea case să găsesc la cei vechi, la Șreci și la romani, se găsesc, în zilele noastre, în părțile Orientului locuite de turci, mai ales în Turcia europeană, ¹⁰ Asia Mică. Acolo sunt de lemn, la români sunt de că-

rămizi ; acolo sunt învelite cu olane, la români cu sita șindrilită. Către acestea, de la un timp încoace se înalță în aceste mahalale un fel de case cu un cat, a căror vedere este plăcută, și a căror împărțire este comodă locuitorilor, un fel de case ce se văd în Austria, în satele unde locuitorii orașelor mari se duc vara să locuiască.

Afară de toate aceste case, sunt încă mulțime de șandramale de scînduri sau paiente, puțin rădicate de la pămînt, învelite cu olane, alăturate totdeauna de strade și care serv de circiumi, hanuri, băcăni etc. Este tot ce poate fi mai dezgustător.

În mahalale stradele sunt puțin umblate de trăsuri, numărul trecătorilor pe jos meseriași, dulgheri, zidari, lucrătorii de clădiri, oameni și femei precupeți, "-vînzătoare de legume, de lăpturi, birjari, dorobanții ministerilor, negustorași de încălțăminte, de fringhii, de abale, pînzeturi, numiți brașoveni, covaci, bārberi, băcănași, locuiesc aceste mahalale. Ele s-au lățit încă prin adaosul unei noi populațiuni de țărani ce altădată doseau peste Dunăre ca să scape de greutățile condițiunelor de clăcași, și acum vin și se alătur de marginele capitalei unci cumpăr locuri și clădesc un fel de case dizgrațioase.

Intr-una din aceste mahalale, numită Olteni, este o mică biserică, biserica mahalalei. Fiecare mahalala are biserica ei. Aceste biserici sunt mirene sărace, fondate de cite un particular ; unele din contribuirea locuitorilor locului. Biserica Oltenilor este fondată în anul 1722 de Nicolau protopopul și de Constandin vâtaful. Hramul ei este *Adormirea Maicii Domnului*.

O luptă memorabilă se întimplă aici pe la anul 1821, august 7, între turcii ce o încongiuraseră și cîțiva arnăuți și români ai Savei, ce se apărau din întrul ei. Biserica a trebuit să sufere. Turnurile și tot ce a fost lemn a ars, zidurile mai s-au surpat de tunuri. Logofătul de divan Minai Piron, fiul lui Radu, a reînălțat această biserică, a adăugat încă un hram, acela al *Înălțării și soborului sînților ingeri*, fiind domn țarei Grigoriu Ghica și mitropolit chir Grigoriu, 1823, noiemb. 12.

La începutul său, această biserică era un compozit de mai multe stiluri ; stilul doric, corintian se amestecau în coloanele de piatră în număr de opt ce se vedeau

.;orijinind amvonul sau vestibulul de la intrare ; stilul bizantin și arab amestecat pentru restul ei. Patru coloane dorice, patru corintiane. Patru mai simple, patru ^ai înflorite în capitole. Aceste coloane erau suptiri și pitice. Amvonul era strimpt. La dreapta era zugrăvit iadul, la stînga raiul, sau mai bine purgatoriul ; pe partea iadului se vedeau mulțime de diavoli, negri, goi, cu coarne lungi, cu coadă încirlicată ; oameni, femei despletite, rău desemnați. Prin mijlocul iadului să vedea un foc ce curgea ca un riu, poate focul ghenei ; în acest sivoi de foc apăreau • oameni și femei dezbrăcați, dar cu pielea atît de groasă că nu îi frigea focul ! Capete tăiate, mini, picioare ; mai mulți draci respingeau cu osia în foc pe toți păcătoșii cari voiau să iasă.

Afară din acest șivoi de foc era un om și o cumpănă. Omul era ținut de păr de un diavol. Acesta era un biet băcan care vînduse lipsă. Mai sus era o cumpănă, într-o parte a cumpenei erau puse mulțime de pietre și peste pietre se atîrnaseră mulțime de diavoli ; în partea dimpotrivă, un om drept pusese o batistă subțire ; batista dreptului atîrna mai greu decît pietrele și toți diavolii. Mai dincolo venea alte grupe, alte pedepse, unele subiecte ce le vedem în iadul lui Dante și care a cătat neapărat a se inspira din tradițiunea poporană. Sus de tot se vedeau doi regi : Alexandru și Dariu. Nu știu pentru ce acești doi ? Poate pentru că acești doi au trecut Dunărea să se bată cu sciții sau geții ce locuiau aceste locuri ? Acești cloi regi sunt încoronați și îmbrăcați.

La stînga se vede o cîmpie, cu arbori, cu munți, cu văi, cu ape, cu plante. Intre alte subiecte, să văd mironosițele cele înțelepte și cele nebune, acelea a căror peșteră se arată închinătorilor încă astăzi la un loc în rîpă, între Erihon și marea Asfaltidă.

Să mai vedem alte subiecte din *Biblie*. Copii dedați a urî pe diavoli scosesea cu cuie ochii acestor draci a doua zi după ce să zugrăvise amvonul.

îndată ce intrai în biserică, întilneai un fel de despărțire, tindă. Această tindă era deosebită de întrul bisericeii prin doi stilpi groși de cărămidă zugrăviți cu medalioane în care se vedeau cîte un bust de sînt. La

dreapta și la stîngă, pe cei doi părăți, erau zugrăviți mai mulți sînți, în picioare. Bolta de sus purta o medalie mare în care să vedea un Crist. Asupra ușei bisericei era zugrăvită biserica pe care o țineau doi inși cu cîte o mînă ca o colivie ; aceste persoane erau fondatorii bisericei, Nicula protopopul și Constandin vâtaful. Cel dintii în partea dreaptă ; cel din urmă în partea stîngă.

îndată ce treceai de acești doi stîlpi, intrai în mijlocul bisericei ; d-asupra o boltă care se urca și se sfîrșea, strimptîndu-se d-odată din cauza unui turn ce se ridica peste bolta cea mare, el însuși scobit și boltit. în bolta acestui turn, într-o altă mare medalie, era alt portret al lui Crist. în dreapta și în stînga biserica făcea două pîntece și forma un rond. Aceste două pîntece erau ferestrele. Lumina intra pe două ferește lungi. Două mari sfeșnice de fer, la dreapta și la stînga iconostasului, așezat alături cu linia ușei altarului spre dreapta. Catapeteasma bisericei era de stejar sculptat cu multă artă. Altarul avea trei uși, între aceste uși se vedeau icoane mari. Acolo unde erau cele două sfeșnice mari, biserica începea a se strimta. La aceste două colțuri erau jețurile celor doi cîntăreți. Scaunul domnesc era îmbrăcat în roșu, la dreapta intrînd în rond, în capăt; scaunul mitropolitului, îmbrăcat în negru, dupe al domnului. Dar este constatat că niciodată, nici domn, nici mitropolit nu au venit la acea biserică.

Altarul se compunea de un prestol de piatră. în fund, o fereastă ; la dreapta, un dulap în zid unde se păstrau sfitele și cărțile ; la stînga, înaintea unei ferește mici, un cămin unde se păstra cărbuni de lemn aprinși, în cenușe, pentru cădelniță. Acolo era aliniată cădelnița de argint.

în cea dintii intrare a bisericei era locul lăsat femeilor ; în a doua, în rond, locul bărbaților. Altarul era oprit tuturilor, afară de servii religiunei și copiii inocenți piau la o vîrstă oarecare.

Biserica avea două turnuri ; unul mai mic asupra vestibulului, unde erau clopotele ; celalt, mai mare, asupra rondului ; ferestele pretutindeni erau îngrădite ^cu feare, poarta bisericei de lemn de stejar foarte gros căpușită cu fer.

Vorbim despre aceste amănunte fiindcă avem a duce aici pe cititori în momentul asediarei de turci a acestei biserici.

COBORITORIT LUI NICOLA PROTOPOPUL

În seara anului 1821, august 16, o seară frumoasă de vară, un cer senin, încununat de stele, lumină de lună, o lină suflare de vînt. În mahalaua sînților Apostoli, între bisericile ce poartă acest nume, de la zidurile ei despre sud-vest, unde se mărginesc cu o mică stradă ce merge la riul Dîmboviței, și între o mare stradă ce, plecînd de la poarta chioșcului altădată d-asupra porții caselor Dudescului, merge la podul după Dombivița, în niște case înșirate pe strade, ca un han, formînd mai multe prăvălii și apartamente. Într-unul din aceste apartamente, acela ce se învecinește de monăstire, bătea la o ușă, oarecum cu sfială, un om îmbrăcat ca arnăuții. La briu avea două pistoale poleite cu argint și înfipite într-un șal. La dreapta briului un iatagan lung, ce strălucea la razele lunii. Ar fi crezut cineva că este poleit cu aur și înșesat cu petre scumpe. În mină o șîșinea ghintuită. La cap era legat cu un șal verde. O fustanelă albă, un ilic cusut cu fir și cu manele înfirate și crăpate, poturi de postav albastru subțire sub cămașă ; cu ghetre negre cusute cu fir și cu bumbi de argint mari cari le închideau într-o parte. În sfîrșit, un costum arnăuțesc care suferise oarecare schimbare. Acest om părea de treizeci și cinci de ani, barba rasă, mustățile castanii și puțin lungi acopereau cu părere de rău o gură mică ce încadra niște dinți albi și potriviți. Capul său legat nu era ras, dar era tuns. Ochii negri, plini de foc, nasul potrivit, fruntea lată se perdea jumătate sub turban. Gene și sprîncene castanii închise, și nici prea stufoase, nici rari. Fața lui palidă, fruntea încrețită și căutătura puțin posomorită.

Un arnăut în acea zi în București, cînd chehaia-bei se apăsase capitala cu oștiri turcești, era ca o căpriță în vîntul tigrului. Turcii furnicau pe strade. Către aces-

tea, el întâlnește mai multe patruli, schimbă câteva vorbe cu ele și trece înainte. Să băgăm de seamă două lucruri. El poartă turbanul verde ce nu este iertat să poarte decât musulmanilor cari se cobor din viața profetului sau a unui martir mahometan. Pe urmă, el nu salută ca creștinii, ci ca musulmanii. Zice : Sealeam-alechim ! Un creștin nu cetează a zice aceste vorbe.

Dar sînt arnăuți musulmani. Poate să fie unul din acei arnăuți veniți cu oștirea turcească ? Un arnăuț de ai bimbășei Savei nu ar ceteza să umble pe străzile din București, ar fi ucis de cel întâi turc ce ar întâlnește. Arnăuții Savei sunt vrășmași turcilor, cu toate că chehaia-bei a promis lui Sava să-i facă grație lui și tuturilor ce serv sub dînsul.

— Cine este ? răspunse o voce tremurătoare de femeie, fără a deschide ușa.

— Eu, Preda, răspunse arnăuțul.

Ușa să deschise și să reînchise. Ce se trece acolo nu se știe. Se auziră niște strigăte, femeia leșinase și căzuse în brațele arnăuțului.

Patru ore după aceasta, să intrăm în acest locaș. O cameră largă, două ferește spre stradă. La stînga, intrînd, lîngă zid, un pat lung ce mergea pînă lîngă o sobă de zid la părilele curmeziș, în care se făcea o altă ușa. Lîngă sobă, pe un pat un leagăn de lemn, în leagăn un copil de un an, care dormea și surîdea. Nu departe de copil, un om cu picioarele în jos, ședea pe marginea patului. Acest om era arnăuțul ce văzurăm decuseară bătuind la ușa, dar acum părăsise armele, aruncase turbanul. O femeie sta în genuche înaintea lui. O candelă lumina în casă și arăta pe fața acestei femei două rîuri de lacrimi. Ea ținea fruntea pe genuchii acestui om. Buzele ei sărutau minele lui. Femeia era ca de douăzeci și cinci de ani. Era frumoasă ; un păr bogat, castaniu, împletit într-o singură viță, se lăsase pe spatele ei și își odihnea virfurile pe scîndurile camerei. Ochii mari, cafenii închiși, umbriți de gene lungi castanii ; sprincene îmbinate și dese. O gură mică, buze rumene, dinți, albi și mici, fața palidă și pelița albă ca laptele, delicată și fragedă totodată, mini mici și albe, brațele grășioare de la mini în sus, fruntea ieșind cu fală din valurile

mei sele ; nasul într-o frumoasă armonie cu trăsurile
;curei sele ; astfel era această femeie.

' Să spunem mai curînd : ea era soția acestui om.
Acest om era singurul coborîtor din protopopul Nicolae,
fiul din cei doi fondatori ai bisericii de la Olteni. între
protopopul Nicolae și acest om, fusese tatăl acestui din
urmă, fiu' protopopului. Dar acela murise, tăiat de un
j...a fanariot ce îl bănuise că umblă să răscoale popo-
si. Fiul său, rămas orfan, dar cu o mică avere ce abia
ii ajungea să trăiască, făcu un roman în junia sa. Se
inamorase de fata unui grec clin Fanar ce era vistier
mare ; ajunsese să fie iubit. Avea atunci optsprezece ani.
într-una clin zile, el întilnise pe vistierul Ianachi, pă-
rintele iubitei sele, și, fără mai multe vorbe, ii zise :

— Dă-mi de soție pe fata dumatăle. Ea mă iubește.

— Te iubește ! răspunse grecul care, asemenea, fără
mai multe vorbe, se întoarse către doi lipcani și le dete
ordin să-l prinză și să-l ducă la armășie.

Peste două zile fuse aruncat într-o trăsură și dus la
monastirea Mărgineni, unde fuse de toți uitat. Patru-
sprezece ani el fuse internat. Egumenul monastirei, urîn-
du-i-se cu acest arestant, scrise de multe ori mitropoli-
tului ca să mijlocească pentru liberarea lui. Guvernul
se mărgini a-l trimite la altă monastire, de unde apoi
trecu încă prin două monastiri. Cînd fuse liber, era de
treizeci și doi de ani, intrînd în închisoare la optspre-
zece.

Fata vistierului Ianache grecul se măritase dupe un
grec țarigrădean și plecase cu dinsul, a doua zi după ce
ii arestase.

După doi ani, el adică la vîrsta de treizeci și patru
de ani, se însurase cu această femeie, fata unui moșnean
^n Pietroșița.

El se chema ca moșul său, Nicolae. Femeia lui se
chema Dulina. Copilul din leagăn era singurul lor copil.
Am zis că era de un an, era băiat. Se numea Constan-
oia și maică-sa îi dase, din răsfățare, numele de Dem.
^ Fatalități ce nu se pot explica determinară pe Nico-
Popescu să lase femeia sa tînără, iubită și în-
cuiată, și să alerge sub stindardul lui Tudor Vladimi-

rescu, care stringea sub arme pe toți românii, pentru scăparea patriei.

Nicolae plecase. Făcu toate campaniile lui Tudor Cind acesta muri, sub cuțitul lui Ipsilant, Nicolae voi să urmeze lupta contra fanarioților. Pînă a reuni pe vi[^]teții români sub un stindard român, trecu sub stindardul lui Sava. Acest din urmă veni la București, unde [^]ra chehaia-bei și cu dînsul ajunse și Nicolae Protopopescu ; îndată ce ajunse, să duse să întilnească pe tînără sa soție și copilașul său ce nu-l cunoștea încă.

Cele dintîi raze ale unei frumoase dimineți de august se amestecau cu razele candeliei.

— Tu vrei să pleci încă ! zicea Dulina.

— Trebuie, îi răspunse Nicolae, mine sau mai bine astăzi. Sava se duce cu toți ai sei la chehaia-bei să se împace, nu poci să-l las. Oricum se vor schimba lucrurile, sint hotărît a mă trage acasă ; țara a scăpat de jugul grecilor.

— Dacă era să te văz atît de puțin, pentru ce ai mai venit ? zise Dulina cu o muștrare tînără. Este aproape un an de cînd nu te-am văzut. Un an, voi să zic mai mult, o viață de om !... Nu te văzusem de mult, dar știam că trăiești. Vai ! se dedă cineva însuși cu durerile seale ! Mă cledasem cu lipsa ta, ca omul lînced cu lîncezia sa, ca robu cu lanțurile. Ai venit... acum nu mai poci să sufăr lipsa ta, Nicolae, nu mai poci, auzi ? Tu să șezi cu mine. Se zice că sunt bărbați cari iubesc femeile lor. Eu sint femeia ta ; pentru ce nu mă iubești ? Toate sint minciuni ! Se înșâl cei astfel. Sunt părinți cari iubesc copiii lor. Tu nu iubești copilul tău. îl părăsești de cum l-ai văzut ! Uită-te cît este de frumos, cum zîmbește ! Cine știe dacă în acest minut nu visează la tată-său ce știa pri-vorbele mele ! Ai zis tu singur, oricum se vor întoarce lucrurile, țara a scăpat de greci. Acesta a fost cugetul tău cînd ai plecat la oaste. Acel cuget s-a împlinit. Pentru ce vrei să te mai duci ? Pînă astăzi am fost supusa ca o roabă. Dorințele tele erau ale mele. Această supunere lesnicioasă, blindă, zîmbitoare, de față, m-a făcut să van> multe lacrimi în ascuns ! Căutam să mă supui a nu te [^]dea, a suferi și ce suferință ! nu aș voi să-mi răzbu[^]; făcîndu-te să suferi tu ceea ce am suferit eu, nu aș

pentru vrăjmașii tăi. Cine poate să-ți spuie toate amărăciunile mele ? Durerea îmi însuflase multe muștrări, pșiitoare spre a-ți zice cînd vei reveni, muștrări „ub... „P-rgă o inimă. Tu ai revenit și eu nu... zis nimic, n-am avut puterea a mă mai gîndi la aceasta. Aș fi fost nebună să mai gîndesc la trecut ! Nu, „u ! nu-ți mai vorbesc de mine, tu nu mă iubești. Dar „u îți voi vorbi de copilul tău, Nicolae, ai milă de copilul tău ! Vezi cit este de plăcut ? Dacă tu vei muri, ce va face „ceastă slabă făptură ? Va rămînea orfan fără tată, fără mumă...

Dulina se înecă de lacrimi.

— Dară, urmă ea, fără mumă, căci tată-său mort, maică-sa nu va mai putea să trăiască... Tu nu știi... am o presimțire amară... Sava se duce la chehaia-bei să facă pace. Turcii nu țin cuvîntul dat. Sub această pace poate să se ascunză o lovitură de moarte. Nu te duce, Nicolae ! nu te duce ! Rămii aici ! Ce trebuie să fac ? Cum trebuie să te rog ca să fiu ascultată ? Vrei să mă fac frumoasă pentru tine astăzi ! Vrei să te iubesc mai mult decît tot-dauna dacă ar fi cu puțință ? Vrei să-ți sărut genuchile ? picioarele ? Ceea ce vrei, spune, voi face tot... dar rămii !

Nicolae asculta într-o adîncă tăcere.

— Voi să fii liniștită, voi să fii crezătoare, că nimic din temerile tele nu se vor întîmpla ; că astă seară încă mă voi întoarce acasă. Chehaia-bei are trebuință de Sava,, de ostașii săi ; în curînd un vrăjmaș mai mare se va arăta, un vrăjmaș al nostru, al turcilor și Turciei. Cît pentru mine, nu poci face alfel, am dat cuvîntul lui Sava, acest om va fi trebuincios țarei, este un viteaz. Ascultă, Dulino. Tudor a perit, dar alți Tudori au să se ridice spre țintuirea țarei. Îți spui lucruri ce trebuia ca să-ți ascunz... Tu nu poți să le înțelegi... Voi aprinde războiul chiar împotriva rușilor, de va fi trebuință, voi mîntui tara. Atunci tu însuți vei fi fericite, vom lăsa copilului „°stru o patrie, un nume mîndru.

Eu și fiul meu vom fi fericiți cînd tu vei trăi în „Jlocul nostru. Cele ce crezi să faci, Nicolae, mie îmi „^... niște vise ; nu te încrede dorințelor tele, să nu te în- •fe. Astfel a crezut și Tudor, și iată că astăzi nu mai

— Tudor nu mai este, dar ceea ce a voit să facă va face. Omul este o unealtă în mina lui Dumnezeu' g[^] sparge de multe ori, dar lucrarea se face totclauna. l. ! chipuiește-ți că am căzut în lucrarea ce-mi este lăsat* de Cel de Sus. Ce sînt eu mai mult decît un lut ce mal curînd sau mai tîrziu cată să se întoarcă pămîntului O zi mai mult de viață este oare ceva? Și ce plăceri are această zi de viață pentru cel ce vede patria sa căzută? femeia sa hrănind pruncul cu laptele său ca să fie într-o zi rob? Vezi tu acel copil? Dacă aș ști că va să i'ie într-o zi umilit de fanarioți precum a fost părintele său, i... da o lovitură de sabie.

Dulina, ce asculta în genucție, în acest minut era frumoasă, ea scutură capul său sub valurile părului; i fi crezut că vezi un crin tremurând sub cele dinții umbre ale serei. Ochii săi inotau în lacrimi.

— Nu zice aceste vorbe! strigă ea, aruncînd o căutătură tinăra asupra copilului. Ai avut cuvînt să-mi zici că eu nu înțeleg aceste idei, sînt femeie, sînt mămă, iubesc viața, mi-e teamă de moarte; iubesc pe soțul meu, pe copilul meu, mai mult decît viața mea. Pentru mine viața sînteți voi, lumea mea, patria mea, fericirea mea sînteți voi. Tu, Nicolae, ai alte simțiri, iubești țara, mărirea ei, urăști pe fanarioți. Tu crezi în viitorul patriei, eu nu înțeleg ce este acest viitor, tot ce știu este că iubesc ce iubești tu, și nu înțeleg nimic. Dar ascultă, domnul meu, soțul meu, frățiorul meu, alții au simțit și a.: făcut ca tine, au crezut și s-au pierdut fără a folosi nimic. v. ce este mai trist încă, au perit necunoscuți sau hui:: de lumea pentru care s-au jertfit. Dar să venim la tine; Viața ta cea mai frumoasă a trecut în umbra închisore:. Tu nu ai avut tinerețe ca ceilalți oameni și viața ce-ți rămîne o păstrezi ca să o pui sub sabia turcilor, și care este recunoștința oamenilor pentru cari te perzi? Nimeni nu te cunoaște; în ziua cînd ei te vor cunoaște, se vor ridica împotriva ta cu minie, vor căuta să t- piarză, ca să te facă să mori cu amărăciunea ce l ^ după dînsa o încredere frumoasă și înșelată. Eu nu i ^ besc nici bogăția, nu sînt ambițioasă. Fiul meu va ^ ca mine, îl voi învăța a face binele pentru bine. Pen ^ cine dar te silești a face avere și a lăsa un nume stra

Illicit, claca astfel este cugetarea ta? Vai! și ce vom LCQ no: cu aceste bunuri deșarte, când tu nu vei mai fi? par imi vei vorbi de datoria către patrie, crezi tu că surind astăzi prin trădare, vei împlini această datorie? Tara nu va ști cine ai fost; de va ști, te va uita mine; mine soția ta și fiul tău vor cerși pe poduri pinea lor și ... fi umiliți de oameni ce tu îi numești țara.

Nicolae se posomorise. Această posomorire pătrunse în inima Dulinei ca un vîrf de cuțit.

— Tu taci! urmă ea, vorbele mele te supăr, mă iartă, Nicolae, sint femeie, știu să simț și nu știu să vorbesc; că vorbele mele te-au rănit, tu mă iartă, închipuieș-ți că nu am zis nimic, că le-am luat înapoi. Nu, fră-ătorul meu... eu sint femeia ta supusă ca totdeauna... Dragostea ta și a copilului nostru m-a orbit... Fă ceea ce Ța știi că e bine!... te voi asculta, mă voi supune ca domnului meu. Vei tu viața mea? Zi o vorbă: este a ta. poți să o spargi în minile tele. Vei să te duci? Du-te! Dar gîndește la Dulina ta, la fiul tău. Vel să crez că o să te întorci astăzi încă? Voi crede, te voi aștepta voioasă, plină de credință, de nădejde, de fericire... Tu știi mai bine decît mine lucrurile, tu nu poți să minți* nici să te înșeli. Ai zis că vii, vei veni. Eu sint o neună, dar tu nu te uita la aceasta, astfel sint femeile.

Fruntea lui Nicolae se descrețise și se luminase, o lacrimă de tinerețe luci în ochii săi.

— Dulino! zise el, nu pot să mă plîng împotriva ur-sitei mele, nu pot să mă plîng împotriva țarei mele, ur-sita mea este dulce prin tine. Țara ce naște o femeie ca tme, este o țară binecuvîntată de Dumnezeu. imi ziceai că nu am fost ferice în viață, că nu am avut tinerețe! Sint ferice cum nimeni încă nu a fost în lume. Mă simț hnăr ca un copil lingă tine. Inima ta întinerește inima mea. Care este tinărul ce este iubit și iubește ca mine? Lare este omul ce iubește ceea ce Dumnezeu a făcut mai Julce în lume, pe tine, ce nu ești o femeie? ingerii au vest din ceruri modelul frumuseței și te-au făcut pe ^mint cu suflarea lor cerească. Ursita cată a .se implini, ** voi duce.

c. P *u** m * u ^ e e e * e * e sărută, apoi o lacrimă sfioasă e iuc: o clipă în ochii săi se sparse, rîură și căzu pe

fruntea soției sele. Era cea dintii și cea din urmă lacrimă ce vărsă acest suflet puternic. Vederea morței, cadaveril, luptătorilor zvircolindu-se în dureri, gemetele, suspinele celor ce murind în bătaie, regretau o ființă iubită, nu atinseseră acest suflet. Tinerețea femeii sele, căzînd asupra lui, îl mișcă, îl sparse în lacrimi.

El cere armele, femeia i le prezintă cu minile ei albe și mici. Puse armele la briu, turbanul pe cap. în acel minut, copilul se deșteptă în leagănul său, voios, surîzînd. Muma îl rădică în brațe, îl prezintă soțului său. Copilașul nu văzuse încă un om, și încă un armat; întocmai ca fiul lui Enea, la vederea părintelui său încărcat de arme, să sperie și începu să plîngă. Dar dulcea privire a mumei goni această spaimă din inima copilului. Dînd copilul în brațele părintelui, ea înclină fruntea sa frumoasă pe sinul luptătorului ca o floare ce se înclină pe un trunchi. Copilul, văzînd aceasta, făcu ca maică-sa. Două lungi sărutări, una pe fruntea copilului, alta pe fruntea maicei lui, puse Nicolae atunci și fură cele din urmă sărutări.

Peste zece minute arnăutul se îndrepta către locașul Savei. Femeia sa își storcea ochii în lacrimi, micul său copil se juca cu părul ei despletit ce riura pe sinu-i ca un vâl. Orele păreau că-și opriseră zborul pentru acest suflet frumos ; timpul era lung.

BIMBAȘA SAVA

Era 17 august, anul 1821.

O zi frumoasă ; poporul Bucureștiului, totdeauna curios ca o femeie să vază, să auză, să știe, că cunoască tot ce se face în capitală, să aduna către strada ce se chema atunci Furtună și unde astăzi este capătul Podului Mogoșoaiei ce dă în strada Franceză ; acolo era altădată un han mare, cît un palat, pe partea despre nord-vest ; să numea Hanul lui Constandin-vodă ; în fața cu această lungă zidire, astăzi dărâmată și înlocuită cu o piață, era casa Belu, locaș încîntător, pe malul Vișniței ; între Dîmbovița și curtea caselor era o grădină minunată ; între curte și stradă era așezată casa, adi

ja po^> ^ . i' P . atunci ; numirea de pod ce să
 j . se stradei venea de la construcțiunea pavagelor după
 .tradă ce erau făcute de podini de stejar, una lingă alta
 j . curmeziș, așezate pe niște stinghii, și bătute cu cuie
 de lemn. Cea mai nepractică povară. Apele de ploaie se
 scurgeau pe dedesupt, umflau podinele și, de cite ori
 ploua, aceste podini se rădicau, dezlipite, și inotau pe
 dasupra. Caii își rupeau picioarele, trăsurile roatele, ni-
 meni nu cuteza să umble pe strade.

Casa Belu era un locaș plăcut, o poartă frumoasă de
 piatră cu mai multe statue de granit, între cari o zeiță
 de marmură cu un vas în brațe : din acest vas cura apa
 unei fontini. Această fontină era aproape de poartă ;
 bătrînii noștri aveau mai mult decît noi gustul artelor
 frumoase ; îndată ce intrai sub această poartă, în forma
 unui arc de triumf, la stînga, era poarta de intrare a
 scării casei. Casa avea forma multor case din Orient,,
 cu două caturi, adică un cat și beciuri. Despre pod avea
 o formă pîntecoasă. Spoită cu var. O scară largă, o sală
 al cărei fund da pe stradă, de amîndouă părțile sălei,
 camere. Astăzi nu mai este nimic din această casă is-
 torică ; aici au jurat toți mavroforii și românii ură și
 război turcilor, aici a șezut chehaia-bei, aici s-a făcut acea
 scenă singeroasă despre care avem a vorbi. Pe locul
 acestei case s-a ridicat un palat încîntător. Dar casa ce
 aduce aminte atîtea fapte istorice nu mai este. Vechitura
 istorică era mai prețioasă în ochii oamenilor inteligenți
 decît această nouă adunătură de material întocmită cu
 artă. Proprietarul a făcut rău de nu a păstrat acest mo-
 nument. Fapte de această natură sunt o dovadă de pu-
 ținul interes ce unele familii pun la cele mai prețioase
 lucruri ce le privesc.

Am zis că era o zi frumoasă, ziua de 17 august a
 anului 1821. Și mulțime de oameni se grămădeau către
 acest loc. Toți acești oameni aveau ei o presimțire de
 scenele singeroase ce erau să se întîmple în acea casă ?
 roate ! Ei știau că chehaia-bei, orînduitul Porței în Va-
 ahia, cu trebile insurecțiunei, aștepta în acea zi pe
 nibașa Sava, să vie să i se închine. Sava, inamic al lui
 udor Vladimirescu, capul corpului român, contribuise
 --lt pe lingă căpitan Iordache ca să se ucigă Tudor. De la

un timp el se lenevea, să răcea, să inlătura de ceialt* capi ai insurecțiunii. Devenise, după oarecare înțelegeri secrete cu chehaia-bei, unealta sa, în contra creștinilor Acum. voia să facă pace formală cu chehaia-bei. Se aștepta dar să vie cu toți arnăuții săi să se închine la acest conac. Chehaia-bei dete cuvîntul său, nu numai a-l respecta, ba încă a se servi cu dînsul. Poporul vedea o trădare, un trădător ; cunoștea pe turci ; avea dar dreptul să aștepte, în ziua aceea, să vază lucruri însemnate

Chehaia-bei sădea pe un divan, purta un turban alb cu un surguci de diamant spre frunte, dasupra căruia se înălța o pană de struț. Purta un caftan verde de velură, cusut cu aur și imblănit pe margini, p. din afară, cu ceapraze de blană de cacum alb cu codite negri. Pe dedesub un ilec de samalagea înfîrat și cu bumbi mici cu mărgăritare. Șalvari de atlaz roșii, cusuți pe la margini în petre mici de mărgăritar. Meși și papuci galbeni ; în mină ținea marcuciul unei nerghelele de cristal aurit, cu pedestalul și luleaua de argint poleită cu aur, ce i se dase clar de cițiva boieri români, îndată după bătălia de la Drăgășani. în degetul al doilea al mînei care ținea marcuciul, strălucea un inel de briliant de o mărime fabuloasă. Alături purta alte două inele, unui de smarand și altul de rubin, ce niște turci furaseră de curînd de la o biserică.

El dase o hotărîre turcească, într-o pricină de omor. O oră mai-nainte de a duce pe cititori în sala unde era chehaia-bei, se înfățișase un neguțător, acuzînd pe un bimbașa turc de un act de omor asupra verei sale. Această nefericită își luase trista meserie de femeie galantă, într-o seară fusese condusă de acel bimbașa la dînsul acasă. Ea se duse cu încredere. Trei zile trecură, aceasta femeie nu se mai înturnă acasă, serva ei dăte de știre vărului acelei femei. Acesta cercetă și află că nefericita mesalină, după ce servise brutalei sale plăceri, fuse data marșilor bimbașii, și că murise înainte de a ajunge brațele celui din urmă. Bimbașa nu făgăduia. Chehaia-bei, voind să dea românilor o idee bună de dreptate sultanului, chemase în acea zi pe pîrișul neguțător și Pîrîitul bimbașa, la judecată.

Pirişul spuse ce ştia, bimbaşa nu tăgădui.

Chehaia-bei zise pirişului : „Nu ai dreptate, această femeie a murit în îndatoririle meseriei sele. Dacă nu era destul de harnică întru aceasta, de ce nu lua altă meserie ?” Pirişul ieşi, şi chehaia-bei se puse să riză cu hohot de naivitatea negustorului, apoi se supără pe bimbaşa înaintea celoraiţi mari ofiţeri de cele întâmplare.

Iată fapte la cari omul trebuia să se înfioare şi să despere de dreptatea cerească ! Către acestea, cine ştie ? cine ştie daca ceea ce se înfăţişează ca o crimă nu este răzbunarea unei crime de mai-nainte săvârşită ! Acea femeie ucisese pe maică-sa, şi maică-sa nu era răzbunată de dreptate. Acest fapt să povestea astfel în urmă. Această însă nu scuză pe chehaia-bei. Ei erau încă a ride, când deodată chipul lui chehaia-bei se posomori. El auzi o mare larmă în curte. Oamenii săi spuseră că a sosit Sava cu o ceată de arnăuţi.

— Să vie aici, el şi cu unii din capii oştirei sele, zise el. Apoi, îndreptându-se către tefterdarul său, îi şopti la ureche şi păru că repetă nişte ordine date de mai-nainte.

Peste câteva minute Sava descălică şi urcă scara, urmat de capii arnăuţilor. Toţi erau îmbrăcaţi în vestimente argintate şi aurite.

Unul din capi cu cari intră rămase la uşă. Acesta era Preda Protopopescu. El privea cu dispreţ această închi-soare. Ce voia acest om ? El ura pe Sava, dispreţuia alăturarea sa cu turcii. Către acestea nu îl părăsea încă : o spusese el însuşi femeiei sale. El nu credea că această împăciuire era sinceră ; între arnăuţi avea câţiva capi amici. Spera că acest corp o să fie tolerat de chehaia-bei, avea timpul să se desfacă de Sava şi de câţiva d-ai săi ce nu erau cu dinşii, apoi să ia comanda ; comanda acestor oameni îi aducea pe toţi pandurii români ; răzbuna pe Tudor, şi lua tronul ţărei, apoi gonia pe turci
• Mihai. Preda se înşelase asupra mijloacelor sele.

Preda dispăruse de la uşă.

in acel moment se auziră dodată afară bubuitul carabinelor... Un fum mare si gros coperi soarele.

Ochiul nu mai putu să pătrunză în acest întunec ;
• Strigare spăimântătoare se auzi în garda arnăuţească unită cu gemetele murinzilor, cu săltaturile cailor spe-

riați. Gloanțele deliilor celor trei sute ce erau în curte căzură ca o ploaie pe arnăuți.

Acești din urmă, surprinși, nu mai să gîndiră a se apăra. Turcii erau mulți ; cail răniți trîneau cavaleri cari, dacā scāpau de gloanțe, nu scāpau de a-și fārîna capul de pietre ; cei mai mulți alergarā la poartā. Aici aflare porțile închise : trebuia sā le spargā. Porțile grilele de fer ce formau zidul acestei curți rezistarā. Cei mai mulți, în fuga, în îndesimea ce se făcu voind sā iasā la poartā, la grile, furā uciși de soții lor, cālcați de cail lor ; cinci ei se grāmădirā la porți și formarā un zid gros ca de cetate cu cail lor, cu trupurile lor, cîteva ploi de gloanțe bātu acest zid de carne, carnea se găuri, singele curse șiroaie largi. Spectacul infiorător ! măcel neuzit ! neiertat ! Acești oameni erau închinați, acești oameni erau învinși, acești oameni nu putea sā se apere, nu mai erau decit niște cārnuri fārā voință, fārā putere... dar omul avea sete de singe de om. Singele trebuia sā cure. Omul dispăruse, numai vita rămāsese, și vita era turbatā, inverșunatā, neapropiatā. Ea ar fi fārāmat atunci pămîntul, ar fi spart toatā carnea omeneascā, ar fi bāt tot singele viețuitor, ar fi spart însuși carnea sa, ar fi bāt însuși singele sāu.

Cînd aceastā micā escortā de viteji tineri, aleși, încercați nu mai fuse decit o grāmădā de carne amorțitā, amestecatā cu a cailor lor, gloanțele încetarā ; dar turcii se aruncarā pe aceste cadavere, le insultarā, le lovirā, ridicarā cea din urmă viață ce mai gāsirā într-însele, și le despoiarā.

Atunci fumul se rădicā în aer, se restrînse, se îndesā, se înălță și necontentit se înălță. Ar fi zis cineva cā este sufletul celor ce au murit și ia zborul cātre ceruri.

Dar Sava ce se făcuse oare ?

Pe cînd il ducea spre camera pașei, pe el, pe delibașa Mihalcea, pe bașbulucbașa Ghencea, șazeci de delii armați, ce erau în sala de intrare, puserā pistoalele în acești trei capi. Cel dintii ce căzu fuse Sava, al doilea delibașa Mihalcea, al treilea Ghencea. Odatā uciși, den¹¹ le luarā- armele, îi dezbrăcarā de bogatele lor vestimente-

Se zice însă cā ei murirā fārā bărbăție. Aceasta este cu putință : se luptarā rău, cāci nu se luptarā pentru

... principiu ; muriră rău, căci nu muriră pentru un principiu.

Toate aceste cadavere se transportară în ziua aceea la cîmp, ca să se îngroape. Poporul ce ședea la poartă privea în față toate cadaverile ce nu se desfiguraseră. O femeie tinără, frumoasă, învelită cu un tistimel alb la cap, stătu și privi toate cadaverele pînă la cel din urmă, apoi plecă spre seară, șoptind cu mulțumire :

— Bărbatul meu nu a fost aici.
Această femeie era Dulina.

LUPTA DE LA OLTENI

Ce se făcuse Preda Protopopescu, dupe ce ieșise răpede de la chehaia-bei ? Presimțise el ceva ?

Asfel se crede. El coborî, chemă cițiva amici capi de arnăuți, le spuse presimțirile sele, le zise sau să plece, sau să alerge sus în case să scape pe Sava ; această din urmă hotărîre se adoptase de dinșii cînd puștile se auziră.

— Nu este locul bun de apărare aici, zise Preda. Veniți după mine, vom afla o monăstrie de unde ne vom putea bate cu oarecare folos pînă vor veni pandurii.

Preda se aruncă spre poartă, urmat de cițiva arnăuți, poarta se închidea atunci. Traseră iataganele, tăiară mîinile turcilor ce se încercau să închiză porțile, uciseră cițiva, dar nu putură să iasă, căzură sub numărul turcilor. Un singur om ieși pe aici. Acest om era Preda. Doi alți arnăuți scăpară, prin Dimbovița, înot, și merseră să dea de știre pe la conace celoralți arnăuți despre această întîmplare.

Capetele celor trei mari se tăiară în această sală unde căzură cadaverele lor ; trupurile lor, dupe ce se despoiară, fură aruncate, prin ferește, afară în curte. Scările, sala de intrare de jos, curtea, partea despre Poarta curței, mai ales, erau acoperite cu cadavere și de lacuri de sînge ; acest sînge dupe ce cură în toate părțile, ca scurgere de ploaie, se închegase. Cadaverele erau despoiate cu desăvîrșire. Turcii își făceau o plăcere crudă făcînd din aceste corpuri omenești, fără viață,

felurite pozițiuni, faptă demnă de imaginarea unor barbari corupți. Trupurile căminarului Sava, Mihalcea și Ghencea se transportară de acolo, în căruța de nisipari pe cîmpul de la Tîrgul d-afară, locul cel vechi de execuțiune al omoritorilor. Nimeni nu era iertat să le îngroape, cîinii singuri avură voia să le rupă.

îndată după această ucidere, chehaia-bei dete ordin a se ucide toți arnăuții ce se aflau în București și a li se aduce capetele în curtea caselor Belu ; acest ordin se execută cu repeziciune ; ucidere barbară ; spectacol înspăimîntător î în acea zi Bucureștii, locașul bucuriei, fuse un mormînt... o mahmudea de aur se da pentru fiecă cap de arnăut ce se aducea. Cete de turci lacomi de bani, sterpi de generozitate, intrară în locașele unde erau arnăuți conăciți ; unde intra o ceată, ucidea arnăuții ce îi afla, dar fiindcă fiecă cap de arnăut era pe preț, turcii tăiau și români. Dupe moarte, despoliul urma în casele locuitorilor, abia una din aceste cete părăsea o casă ce o prefăcea în mormînt, și altă ceată venea ca să întregească nenorocirea. Pe strade, prin biserici, ori pe unde îi găseau, îi tăiau ; pe stradele mahalalelor, haite de turci, beți de sînge omenesc, se preumblau, cu minicile cămășilor sumese, cu iataganele în gură, cu brațele, cu vestmintele pline de sînge și cu mai multe capete de oameni ținute într-o mină, de pâr. Toate aceste capete le duceau la chehaia-bei. Toate se așezau în curte, în mai multe grămezi în formă de piramide ; acolo fiecă aducător de capete își primea răsplătirea.

Chehaia-bei, vîzînd atîta mulțime de capete, puse să le numere ; numărul total se află mai mare decît acela al tutulor arnăuților lui Sava ; de unde era acest prisos ? Turcii tăiaseră și români ; și capete se aduceau neconținut.

Un neguțător, Ianache Băltărețul, ce era amic al lui chehaia-bei, îi făcu această observare : „Turcii, pentru bani, taie și români, zise acesta, pentru aceea m[ăria] t[a] ai face bine, ca să se curme această nenorocire, a da poruncă să înceteze tăierea”.

Chehaia-bei înțelese simțul acestei înțelepte propunerii, ordinul de încetare a tăierii se dete repede. Cîți arnăuți fură scăpați de români.

Preda Protopopescu scăpase pe poartă călare ; el alergă la o casă, nu departe de biserica Oltenilor, unde era locașul unui căpitan de arnăuți, amic al său, și care intrase în placul lui Preda de a surpa pe Sava și a uni pe arnăuți cu pandurii români, ca să urmeze planului național al lui Tudor ; acest căpitan se numea Anastase Himariotul.

— Ce să facem ? întrebă Anastase.

— Să strângem arnăuții ce șed p-aici pe aproape și să ne apărăm în biserica străbunilor mei, răspunse Preda.

Această idee surise bătrînului arnăut.

Ei adunară în clipă douăzeci și opt de oameni și, fără a perde timpul, alergară la biserica de la Olteni. Preotul bisericii le deschise ușa și dete cheia în mîna lui Preda, zicîndu-i :

— Strămoșul tău a făcut această biserică, adăpostește-te într-însa !

Cîțiva cavaleri turci îi goniră pînă la poarta curții bisericii ; cîțiva abisieni cutezară să treacă pragul.

Cîteva gloanțe plecate din turnul bisericii șuierară printre aceste rîmduiu de călări. Ei se înturnară repede, văzînd că nu pot să facă nimic, lăsînd în curtea bisericii un arap ucis ; calul său, fără cavaler, urmase celorlalți cai.

Era patru ore dupe-ameazi.

Mărirea pericolului clase acestor oameni bărbăția eroismului.

Preda îi comanda ; în această calitate, îi cheamă pe toți în altarul bisericii ; și acolo le ținu acest cuvînt :

— Nu mă îndoiesc că toți sînteți viteji, am avut prilejul să vă cunosc pe toți. Sînt sigur că vă veți apăra pînă la cea din urmă picătură de sînge. -Cu toate acestea, să nu ne amăgim de nădejdi nesigure, este încă timp : biserica nu este încă încunjurată ; cine din voi dorește să iasă de aici poate încă să o facă ! cîți vor rămînea, să, să fie încredințați că au să piară. Cine dar voiește, Poate să iasă !

| Nimeni ! răspunseră ei dodată.

Himariotul adaogă :

— Voim să murim ca vitejii ! voim cu singeie nostru să spălăm rușinea lui Sava, acest cap trădător și fricos • voim să răzbunăm pe arnăuții uciși prin trădare ; .^ strălucim numele neamului nostru în această țară.

— Așadar, zise Preda, să jurăm pe acest altar, pe această cruce, pe această evanghelie a nu ne da vii . — Jurăm ! strigară ei.

— Și acum în turla clopotelor ! zise Preda.

Ei se urcară în clopotniță.

O scară de lemn în spirală ducea aici. Într-un tur-nului era un spațiu deșert cu patru unghiuri. Cei patru pereți erau de scinduri de brad, neatînse nici de rindea nici de teslă, nici de bardă, astfel cum ies din herestraiele munților. Plafondul era format de dosul învelitoarei adică de căpriori, grinzi, scinduri. De două groase grinde* la o înălțime oarecare, prin mijlocirea a două cuie groase ce ieșeau din gîtul clopotului, și sprijinit pe cele două grinzi, pe două creștături unse cu păcură, se afla clo-potul. O funie ce atârna pînă jos lega prin celalt căpătîi un lemn lung de două palme, încheștat de tinjeul clo-potului. Un copil, trăgînd de acea funie, pune clopotul în legănare. Aici să vedea și o toacă de fer, agățată prin mijlocirea a două frînghii, a două găuri, de o grindă, așezată mai jos.

Această toacă impiedica pe arnăuți. Preda o doborî cu o lovitură de iatagan.

El întrebă dacă au toți iarbă de pușcă și gloanțe și răspunsul fuse îndestulător. Fiecare din ei își cercetă puștile, aveau șîșanele ghintuite, patru carabine cu gura largă și în care intra un pumn de cartice, doi alți cu puști simple. Carabinerii își făcură o mare proviziune de zburături din plumbul după biserică.

Cîțiva copii ce se jucau obicinuit în curtea bisericeii, atrași de venirea acestor oameni, a calărilor turci ce veniră și se înturnară, a bubuirilor de puști ce se auziră, alergaseră în curtea bisericeii. Ei întîlniră, căzut la pămînt aproape de poartă, pe arapul cel ucis, avură frica, se înturnară și dară de știre vecinilor. Mai mulți oameni și femei se adunară la poarta bisericeii, nimeni nu^ cu-teza să între. Arnăuții erau tot atît de spăimîntători pentru orășani ca și turcii, căci purtarea lor cu locuitorii

„...i era bună. Cu toate acestea, ori simpatii pentru cauza
„...atîrnărei ce apărau, ori simpatii de conformitate în
„...ligiune, între turci și arnăuți, cei din urmă erau mai
puțin urîți de popor. Un cîntec poporan era făcut cu
prilejul uciderei arnăuților și care se cîntă mult timp
•n urmă, începea astfel :

*Vai! sărmanii amanții,
Cum îi chesăgește turcii etc.*

Cine erau acești oameni cari se sacrificau cu atîta
bunavoință ? Nu era eroismul ostașului. Era un sinucid,
dar un sinucid mare, generos, infricoșător, un sacrificiu
de bunăvoie făcut patriei lor ; doi erau români, două-
zeci și opt arnăuți ; unii și alții aveau să spele, prin
moartea lor, greșalele consingenilor lor, egoismul, gelozia
capilor armați ce îi făcuseră mișei la Drăgășani.

Drăgășani, luptă mare, luptă uriașă, luptă neuzită,
în care citeva sute de viteji dară piept cu treizeci de
mii de turci.

Bătălia de la Drăgășani către acestea nu face onoare
grecilor, nu face onoare arnăuților, nu face onoare ro-
mânilor. Ea va fi o pată pe fruntea lui Ipsilant și a
capilor aliați cari, avînd o putere de douăzeci și cinci
mii oameni, nu înaintară la luptă și lăsară să moară le-
giunea sintă, acești nobili logodnici ai morței, și toate
acestea pentru că fiecare din acești capi era gelos de
izbînda celui alt. Drăgășani, trebuie să aruncăm un vâl
negru pe pagina acestei bătălii. Nu fuseră nici oamenii,
nici bărbăția care lipsi creștinilor. Ceea ce le lipsi fu-
sesse mărirea. Trebuie să scuzăm pe Tudor. Acesta avea
să apere drepturile patriei sele atît împotriva turcilor
declarați inamici, cît și împotriva grecilor declarați amici,
dar cari meditau servia românilor. Pozițiune amară !Fa-
talitatea trăsese împrejurul acestor popoli un cerc din
care nu puteau ca să mai iasă. Fapt neferice ! Cauză și
niai nefericită ! Ura, certele, fiice ale pretențiunelor : cari
să domine, la popoarele supuse, vor face totdeauna no-
rocul tiranilor, este o lege nestrămutată. Nici un popor
supus nu se revoltă împotriva stăpînului său, cînd crede
că poate să cază sub jugul unui popor deopotrivă supus,
„...dînsul ; acel popor preferă servia sub care se află.

Iată ce făcură atunci grecii, iată cum răspunseră românii. Astfel bătălia de la Drăgășani nu putea fi câștigată de creștini. Această bătălie câștigată, grecii ar fi devenit stăpînii Principatelor. Dumnezeu nu putea să favorizeze o nedreptate. Perderea acestei lupte este o lecțiune pentru acel popor ce caută, în numele libertății, să surpe un tiran ca să-i ia locul ; lecțiune amară, de care popoarele ursite a peri nu va putea niciodată să se folosească. Trebuie virtuți mari ca să înțeleagă aceasta un popor ; căci trebuie să știe să fie mai întii liber de eroile și prejudecățile sele.

Multe popoare cari au urmat această cale s-au perdut. Multe se vor perde încă.

Cei treizeci de voinici hotărîți a se sinucide, ca să îndrepteze greșalele capilor lor, dupe noi, făcură mai mult decît toate acele^oștiri creștine adunate sub un cap nehotărît și plăpînd ca Ipsilant. După sinucidul de la Drăgășani, sinucidul de la biserica Oltenilor era cel mai frumos episod al insurecțiunii.

Acești voinici aveau conștiința lucrului ce voiau să facă. Ii auzirăm însuși pe dînșii declarînd că vor, cel puțin, să lase, murind, un bun nume neamului lor.

A muri astfel, și a avea o idee generoasă pentru a muri, a avea un principiu sînt, aceasta este mare. Pe de o parte vitejia, pe de alta abnegarea, aceasta este demn de albanii și de românii. Aceste popoare au încă inimile pentru cugetări eroice. Preda putea să scape, putea să se înturne acasă, acolo îl aștepta o soție iubită, tînără, frumoasă, un copil mic pentru care el era providența în lume ; el voi însă să piară ca martir. Credea el că va reuși a se ține în această biserică două sau trei zile ? credea că, țîindu-se aici aceste zile, va chema pandurii în ajutor ? Va chema orașul în ajutor ? Sau simțea el o plăcere particulară, vie, neînțeleasă, nobilă, ca să piară ca martir ? Iată ce nu s-a putut ști niciodată. Acești oameni ce fac lucruri mari sunt egoiști și mîndri. Ei nu dau socoteală de mărirea faptelor lor decît lui Dumnezeu.

Au gîndit ei oare la proviziuni de gură ?

Aceasta fuse gîndirea comandantului lor. Din înălțimea turnului aruncă două mahmudele către niște femei ce se arătară la poarta curții și le zise să le cum-

pere pini și urcioare cu apă. Aceasta se făcu : cîțiva băieți aduseră zece pini, patru urcioare cu apă la ușa bisericii, ușa se deschise, un arnăut le priimi, apoi închise din nou ușa.

— Avem atîtea provizii de gură cît avem iarbă de pușcă, zise Preda, e tot ce trebuie.

Deodată se auzi o larmă ; bărbații, femeile, copiii ce dădeau ocol pe la poarta curții acestei biserici se mișcară, apoi se risipiră. Zgomot de păsuri de oameni mulți la un loc, venind repede, grei, se auzi îndată pe strada .e vine pe la poarta curții bisericeii despre sud ; să rădică un nor de pulbere, și în această pulbere se văzură strălucind țevile puștilor, iatagane. Turbanelle vestiră o ceată de turci. O avangardă de zece turci mergea înainte. Această avangardă, ajunsă la poarta curții bisericeii, aici se opri.

Arnăuții îi văzură din turn.

Un fior repede, ciudat, neobicinuit, fiorul mormîntului, trecu peste dinșii. Aerul exala un miros de cadaver. Era moartea ce venea să se așeze în această curte.

A muri în aprinderea bătăliei este lesnicios, omul aprins de minie sau uimit de entuziasm nu se gîndește la viață. A muri cu sînge rece, văzînd apropiindu-se moartea, numărînd minutele, păsurile ei, aceasta este aspru. Lucru ciudat ! și aceasta este o binefacere dumnezeiască : moartea vine, lovește, și prada sa, omul, crede încă să scape, încă să fie cruțat ; a fi un doritor nebun este voința lui Dumnezeu. Acești treizeci de oameni văzură pe turci. Ce se trecea în inima lor ? La întîia vedere chipurile lor pâliră, un minut încă și surisul era pe buzele lor. Acest suris era suflarea lui Dumnezeu : speranța doritorilor nebuni. De mai multe ori cugetarea lui Preda alergă la soția și fiul său, fără voia lui. Ce făcu -l ca să-și întoarcă această cugetare ? Împunse brațul țîng cu vîrful unui cuțit. Nu brațul, ci inima ta trebuia să pătrunzi, o, nefericite, acolo era răul !

Avangarda intră în curte. încă de la poartă, oamenii o formau se rărîră, se împărțiră în două șire, pe dreapta și pe stînga, pe lîngă cele două rînduri ; ei merse-au plecați puțin, cu puștile la ochi, gata să tragă, și

în starea acelor ce aştept din minut în minut să le cază o piatră în cap, fără să ştie bine din ce loc.

— Încărcaţi puştile ! zise Preda. Himariotul să coboare în biserică cu zece oameni, să păzească poarta si ferestrele ; aici voi rămîne eu cu ceilalţi.

Această comandă se execută. Preda zise încă la cei ce erau cu el :

— îndată ce se vor îndrepta spre biserică, trageţi cîte patru ; dar să nu perdeţi umpluturile, luaţi bine ia cătare !

Turcii să îndreptară spre biserică. Deodată detunară patru puşti, doi turci căzură pe iarbă.

— Bravo, strigă Preda, foc alţi patru !

încă patru detunari, un singur turc căzu.

— Cinci umpluturi perdute este mult, zise Preda, ochiţi mai bine.

Cei ce descărcaseră întii avură timp să încarce din nou ; cu acest chip, împuşcăturile nu încetau.

încă doi turci căzură. Era destul ca să facă această avangardă să se retragă. Ea făcu mai mult, fugi repede.

— Nu mai trageţi ! zise Preda. Iarba ne trebuie pentru trupul cel mare.

Avangarda se răsfrînse asupra coloanei ce înainta cu paşi repezi şi se amestecă. Erau patru sute de oameni. Această coloană intră în curtea bisericeii, se apropie de biserică ; voiau poate să spargă poarta bisericeii.

Cînd turcii se apropiară în neregulă şi grămadă de coasta stingă a bisericeii ca să ajungă la poarta bisericeii fără a fi loviţi din turn, cele două fereşte ale bisericeii vărsară deodată focuri ; două carabine lungi şi opt puşti găuriră această grămadă. Douăzeci de puşti răspunseră din turn şi dară timp celor de la fereşte să reîncarce; o a doua descărcătură de la fereşte încă nu descuragie pe turci, sfioşi, spăimintaţi, dar înaintau mereu.

— Ei se apropie, strigă Preda, luaţi seama, trag !

Aceste vorbe fură urmate de o descărcătură generală ele puşti asupra celor două fereşte şi asupra turnului; cei de la fereşte şi cei din turn avuseră timpul să se ferească, o parte de gloanţe se turtiră în ziduri, altele pătrunseră prin fereşte şi loviră zidul bisericeii cel **di-**

nîritru. Două sute de gloanțe ciuruiră turnul, însă nî-
_irii nu căzu încă, numai doi arnăuți fură răniți.

Preda observă un bimbașa turc ce lovea cu latul ia-
taganului pe turci pe la spate ca să înainteze, îl ia la
cătare, glonțul pleacă și pătrunde fruntea colonelului
turc ; o nouă descărcare a arnăuților urmă acestei morți.

Încă douăzeci de turci se tăvăleau pe iarbă.

Preda le striga neîncetat :

•— Să nu perdem umpluturile !

Un fum des plutea pe biserică și pe curte, și se înălța
cu incetul, risipindu-se ; bubuiturile puștilor aruncaseră
spaimă în mahalalele vecine. Arnăuții erau partida ne-
fericită, prin aceasta chiar bucureștenii începură a sim-
patiza cu dinșii. Uciderile prin case, prin curți, pe strade,
umplute de singe de oameni, acele bande de turci ce
treceau plini de singe, cu căpățîni de arnăuți în mîni
ținute de păr, întăritase pe plăpînzii locuitori ai capita-
lei. Cei mai mulți turbau de minie, fuse un minut cînd
jumătate capitala se armase. Un cap, un plan, o disci-
plină, și aceste mii de turci ce erau în București ar fi
perit ca pulberea. „Biserica Oltenilor”, răsuna în toate
gurile. Lupta de acolo îmbărbăta pe toți, un moment lo-
cuiitorii strigară : „La arme !” Clopotele sunară în tot
orașul. Iată negreșit pe ce se întemeia Preda cînd avu
ideea să meargă la biserica Oltenilor. Lucrurile ar fi
mers departe, dacă chehaia-bei nu ar fi dat contraordin
ca să se curme măcelul ; acest ordin liniști spiritele. A
le liniști nu era anevoie ; o sută de ani de servie și de
corumpere sub grecii din Fanar moleșise datinele ro-
mânilor din capitală ; furia lor se stinse ca un foc de
paie. Locuitorii roșiră și tremurără că au avut un mo-
ment ideea să ia armele în mînă.

Patruzeci de năvăliri de tătari, turci, cazaci, poloni,
nemți, maghiari, focul și sabia ce trecu neconținut peste
aceste țări surori, anii de calamități, de epidemii, de se-
cete, de locuste au făcut mai puțin rău, fiilor tăi, ca
domniile fanarioților, o, Românie ! Acele rele au trecut
ca vijeliile ce suflu pe fața mărilor, și în urma lor to-
-l s-a liniștit ; dar fiii Fanarului au rămas o sută de
- ; s-au introdus în locașul vitejilor, le-au luat armele
Și le-au dat sapele ; le-au luat zalele de război și le-au

dat rochii femeiești ; le-au luat mîndria și i-au învățat arta de a se umili ; le-au răpit dragostea și demnitatea națională, i-au micșorat în inima lor, căci un popor ca să sufere în capul său oameni fără mărire trebuie să piarză el însuși simțimintele de mărire, acei oameni ca să poată domni pe tronul lui Ștefan și Negru, trebuiau să degrade inima românilor, altfel nu puteau să stea pe acele tronuri. Dacă însă au stătut o sută de ani, acesta este că au corupt, apoi au domnit.

A corumpe și a domni ! Prefer încă sabia barbarilor aceasta din urmă este mai sinceră, cel puțin ! Iată pentru ce popoarele au preferat între tirania civilizațiunii și tirania barbariei, pe cea din urmă.

Locuitorii lăsară armele jos.

La Olteni însă lucrul mergea altfel.

Două sute de turci zăceau pe iarba curții bisericeii. Morți și răniți, ceialți, perzînd mai toți ofițerii lor, se retraseră cu răniți, cu morți. Știrea despre izbînda arnăuților în biserica de la Olteni ajunse la chehaia-bei, care juca șah cu un ebreu al său, partidă ciudată prin prețul ce era pus jos î preț degradator ! Dacă ebreul cîștiga, trebuia să ia patruzeci de mahmudele ; dacă dimpotrivă perdea, trebuia să primească pe ceafă o palmă cu mina turcului. Chehaia-bei, la această știre, să înfurie, aruncă șahul și se sculă.

— Să trimită două tunuri ! Să dea foc bisericeii să arză ! astfel fuse ordinul pașei.

Arnăuții din biserică aveau trei morți și încă alți răniți. După retragerea turcilor, ei tîrîră pe morți în altar, răniții fură așezați pe papuri la un colț adăpostit, unul din arnăuți ce era gearaf le cercetă ranele, le legă cu petice din cămășile morților.

Nu trecuse o oră și se auzi de departe urnirea grea a roaitelor a două tunuri și două casoane cu amunițiune ; arnăuții se urcară la locurile lor. Deodată o ceată de cavalerie păru în poartă, tunurile îi urmară cu repezi-ciune, tunarii le înturnară, le puseră în stare să atace poarta bisericeii. Arnăuții pâliră, citeva ghiulele putea sa fărîme poarta și totul se sfîrșea acolo. Ei trebuia dar sa grăbească a ucide pe tunari. Tunul se așeză, fitilul aprins se alătură de tun, o secundă și poarta era fărîmată... ”

trăsnet de pușcă, omul cu fitilul aprins se rostogolea pe pământ, un glonț îi pătrunsesse peptul. Acest glonț era trimis de Preda. Un alt soldat luă locul celui căzut, și jupe două minute și acesta era mort. O descărcătură de carabine plecă de la călări și găuri turnul în cincizeci de locuri ; doi arnăuți fură abătuți.

O veste tristă se răspîndi printre dinșii : ei sfîrșise gloanțele și iarba se împuținase ; seara era încă departe ; umplură puștile cu plumbul învelitorei ce putură să smulgă, prin ferestre ; un arnăut se însărcina să cheme pe cei de jos în turn ; aceștia sosiră, ei încă nu erau mai bine căpuiți de iarbă.

Anastase Himariotul, clătînd în cap, zise :

— Plumb găsim, iarbă de unde vom găsi ?

— Ne rămîne iataganele, zise Preda.

— Uită-te ! strigă Himariotul, tunurile amindouă se îndreptez către acest turn !

— Atunci încă o descărcătură, zise Preda, pe tunari, dar nu toți dodată.

El singur ochi un tunar.

Un trăsnet se auzi, fumul se întinse între turn și tunarii de jos, după un minut fumul se risipi puțin și lăsă să se vază șese tunari căzuți, patru cai se băteau, răsturnați.

Citeva lovituri încă. Turcii călări, temîndu-se să nu iasă înconjurați și să apuce tunurile, veniră în ajutorul lor. O nouă ploaie pe călări, zece inși căzură, cii alergică prin curte, unii tirînd cavaleri, răniți sau morți, alții liberi, doi cai căzură morți sub cavalerii lor.

— încă o descărcare ! zise Preda, bine cătată și toți acești turci se retrag, atunci să ieșim, să luăm tunurile !

•— încă o descărcare ! zise Himariotul.

Dar vai ! Iarba de pușcă se sfîrșise ! nici o speranță încă. Doritori nebuni ! nebuni ! ați crezut voi să fărămați armata pașei, treizeci de oameni, fără mijloace ? Iarba s-a sfîrșit ; această iarbă era viața voastră ; spe-rați voi a trăi încă ?

— Morții noștri pot să aibă iarbă ! zise un arnăut.

~— Să se caute ! răspunse Himariotul.

Morții se căutară, se găsi iarbă încă pentru o umplu-tură.

Această umplutură era cea din urmă, o umplutură era douăzeci și două, împărțită; dar odată întrebuințată, nu le mai rămâne decît să se predea sau să moară bătîndu-se.

— Iată mahmudele de aur, zise Himariotul, vărsîndu-și buzunarele pline. Nu mai am nevoie de ele. Voi să le arunc pe bătătură. Dacă turcii vor alerga să le culeagă mai aproape, trageți bine !

Zise și aruncă mai mulți pumni de aur înaintea bisericei. La această vedere, tunarii las tunurile, cavalerii descalec. Se îndesesc, se imbrîncesc asupra aurului cu toții. Patru gloanțe abat patru soldați, pătrunzîndu-le spinările. încă un pumn, încă doi pumni de aur. Încă cîteva gloanțe trimise, încă cîteva morți. Dacă gloanțele arjiăușilor nu putură să oprească pe aschieri a culege aurul, ofițerii desigur că nu mai erau ascultați ; în deșert îi cheamă la datoria lor. Soldații nu-i ascult. Aurul plouă din turn. Ofițerii, ei însuși, se pun să adune aurul aruncat. Astă dată toți arnăuții își deșertau buzunarele. Acest aur costă pe turci încă douăzeci de morți.

Dacă arnăuții ar fi avut mai multă iarbă, ar fi ucis toată armata otomană.

Cele din urmă descărcături mai uciseră patru.

Turcii le strigă să se predea, că li se va păstra viața.

Această propunere răsună dulce în urechile înconjuraților. Ei nu mai aveau cu ce să se bată. Preda se gîndi lă Dulina, la Dem. Viața îi păru dulce. Cîteva arnăuți ziseră să se predea cu condițiile propuse. Himariotul plecă capul. Se consultară toți. Nici unul nu zise să nu se predea. Dar Preda și Himariotul trebuia să hotărască. Lucrul era grabnic. Cine ar crede ? Amorul vieții învinse aceste suflete de piatră. Preda se coborî să deschiză poarta bisericei.

Ajungînd la ușă, ochii săi se arunc asupra portretului moșului său. Soarele era aproape de apus. Umbrele serei se jucau cu razele zilei în această intrare posomorita pe pereții vechi ai bisericei. Portretul protopopului, sub umbră și lumină, părea că face o mișcare, că se posomorăște. Acest efect lovi imaginațiunea lui Preda. „Le văz ? zice el, moșu-meu se mișcă ! se posomorăște ! P^o ^ că va să vorbească ! este el oare împotriva acestei fapte-

Ochii săi se lăsară pe mormîntul protopopului, mormîntul îi păru că saltă, că se deschide ; de aci întoarce privirea către portret : portretul îi păru că înaintează, că amenință. El căzu în genuchi, imaginațiunea sa era aprinsă, urechile imitară ochii. El crezu că protopopul îi *le* aceste vorbe :

„Tu fugi dar înaintea morței, fugi pe lângă mine, b ochii mei, și nu te rușinezi, nu roșești să pătezi numele părintelui tău, numele copilului tău ? Ce vei lăsa moștenire aceluia copil ? femeii tale ? Hula oamenilor. Cînd această femeie va apărea în lume, oamenii, înturnînd ochii de la dînsa, vor zice : «Aceasta este femeia unui om ce a tremurat înaintea morței !» Cînd fiul tău va ieși între semenii vîrstei lui, părinții copiilor vor zice lor, arătînd pe fiul tău : «Nu umblați cu acel copil, tată-său era un om mișel, s-a închinat paginilor și nu a avut bărbăția să moară ; voi nu aveți ce învăța de la fiul unui mișel.» în toate luptele tele, în toate suferințele tele, jertfele tele, lăudate de oameni cu inimă, tu n-ai avut decît o idee : *înălțarea ta !* Dumnezeu, legea, patria n-au avut loc în inima ta ? Tu le-ai zis, ca să amăgești lumea ? nu ai avut nici o credință mare, nici o iubire sîntă ? tu ai iubit pe tine ! numai cel ce se iubește pe sine tremură înaintea jertfelor. Cine iubește pe Dumnezeuul său, patria sa, moare cu bucurie pentru izbînda numelui lor. Tu te-ai iubit pe tine : tu vei să trăiești, și cu ce preț ? cu prețul hulei și umilinței !

Și ce îți mai rămîne ție de făcut în viață ? și ce bine poate face țării sale un om care nu are bărbăția de a muri ? un astfel de om va fi totdeauna netrebuitor. Cel °e ți-a dat viața nu-ți era dator nimic, tu nu ai nici un drept asupra ei ; ea nu este a ta ; cine ți-a dat-o, ți-a dat-o ca să o jertfești pentru un bine ; pentru ce dar, ființă egoistă și temătoare, răpești ce nu este al tău ?...

Prisosul ramurilor, frunzilor unui pom se taie și se doboară, ca să poată da mai multă viață pomului ; aceasta este icoana lumii, astfel cată să fie și oamenii. Viața Purcede din moarte și lumina din întunec ; trebuie Moartea ca să vie viața, trebuie întunerecul ca să vie

lumina. Ploaia este sudoarea pământului, această sudoare trebuie să curgă ca pământul să poată rodi. Sîngele este sudoarea sufletelor ; trebuie să se reverse, ca să se întărească sufletele. Mergi, tu nu ești demn de a te jertfi. Omul este mai nobil decît celealte vite numai prin mărinimie. Tu nu meriți numele de om !

Dar nu ! sîngele meu nu se va schimba, nu se va înjosi, nu ! tu nu vei fugi dinaintea rriorței, sau atunci voi crede că tu ești faptul unei trădări în familia mea !" Iată ce păru lui Preda că aude.

— Niciodată, strigă el, nu mă voi da viu !

Palid, tremurînd de mărire, se înturnă către arnăuți.

— Nu poci să mă predau viu. Să murim cu armele în mînă, dacă sunteți viteji.

La vederea acestui om inspirat, arnăuții crezură că zăresc un zeu.

— Să murim cu arma în mînă, strigă Anastase Himariotul, aceasta este voința lui Dumnezeu !

în acest timp turcii puseseră foc în strașina bisericeii, pe la altar. Flaearea încinse repede -învelitoarea. O sută de delii inecară poarta bisericeii, topoarele o tăiau cu repziciune.

Ei traseră iataganele. Fumul umpluse biserica, ușa căzu în bucăți. Preda, în capul arnăuților, se aruncă cel dintii afară ; își deschiseră cale. O strigare turbată se auzi. Șaisprezece arnăuți intrară într-o sută de turci, alți atîția îi așteptau, din iataganele lor sîngele pica neîncetat. Pe unde treceau, mulțimea turcilor se deschidea, o brazdă de cadavere zăceau pe pămînt.

Mini, picioare, capete tăiate, grămădite rămîneau pe urma lor. Doborau acea grămadă de turci în calea lor ca secerătorii maldărul. Către acestea, pe cît înaintau arnăuții, pe atît se împuțina numărul lor ; o oră de luptă, seara venea ; dar biserica ardea cu flăcări, lumina focului le arăta să se taie ; cînd această ceată de viteji ajunse la poarta curței bisericeii, erau numai trei la număr. Doi căzură încă, unul singur scăpă, și acest unul cine era . nu era Preda, era un țilhar. Dumnezeu cruță adesea aceste ființe, ca să nu poată zice lumea că un suflet căzut s-a jertfit pentru ceialți.

DEM

Să ne înturnăm în anul 1837.

Era noapte, noaptea aceea în care văzurăm pe Dem, întâi pe dealul Mitropoliei, apoi la teatru. El alergase pe cea femeie ciudată ce iubea și care ieșise cu logodnicul ei. Odată în curte, această fată cu maică-sa și rivalul se urcară în trăsură, tinăra noastră văzu pe pem și îi aruncă o căutătură de simpatie nefericită.

Dem era confundat, se puse să cînte : brum ! brum ! brum ! Aceste exclamări le găsea totdeauna în pozițiile se de necaz. Picioarele îl duseră acasă.

Avea el o casă ?

O cameră, într-o casă așezată, veche, în paiente, un scaun de paie, o masă de lemn alb, un pat de brad, sau mai bine patru scînduri de brad pe patru picioare de lemn de tei și acoperite cu o saltea de paie ; peste saltea o plapomă de cit — forma mobilierul său. Mai avea un lighean de pămînt, un sfeșnic de alamă pe masă, un cuier de lemn de părete de care era atîrnate o manta de postav cu iaca și un pantalon vechi, un ștergar încă ; dedesupt o pereche de cizme și un urciur cu apă.

Dupe această descriere, credem că ar fi de prisos a mai zice dacă Dem era bogat sau sărac.

Dem aprinse lumina la cuhnia stăpînei casei, o femeie bătrîna, despre care vom vorbi mai tîrziu ; luă un cărbune cu un clește și suflă asupra-i țîind lumina mai lipită de cărbune ; o mică flacăra se făcu și aprinse mucul luminărei, apoi intră în cămara sa.

Odată acolo, puse lumina pe masă și șezu pe scaun, puse capul pe mîni și cugetă, în urmă scoase o scrisoare din cutia mesei și o citi. El citea această scrisoare de cîte ori sufletul său era împovărat.

Era scrisoarea maică-sei, înainte de a muri. Iată cînd cînd scrierea :

„Cînd vei citi și vei putea înțelege această scrisoare, vei fi mare. Vei fi însă mai fericit decît părintele tău ?...”

Aici Dem citi tot ce știm despre părinții săi pînă la momentul cînd tată-său perise și maică-sa apăruse în momentul la poarta casei Belu. De aici muma scria frului său astfel :

„Am intrat acasă cu bucuria în inimă, că tată-tău scăpase. Cel dintii lucru ce am făcut a fost să te sărut și să te hrănesc. Tu te deșteptai în acel minut. Noaptea veni și tată-tău nu se arătă ; noaptea trecu, nimic, A doua zi, ziua trecu asemenea, fără ca părintele tău să vie. A treia zi aflai că el murise bătându-se între arnăuții de la Olteni. Să-ți spui toată durerea ce am simțit, este de prisos ; numai o femeie și o mumă poate să-mi înțeleagă.

Din acea zi se stinse pentru mine orice fericire. Voiam să mor. Către acestea, tu ce erai atât de mic, de drăgălaș, mă opriși încă în viață ; trăiam căci era o datorie să trăiesc ; între tine și soțul meu, între viață și moarte, era o viață dureroasă ; tu nu știi ce va să zică această viață ? Voiam să mor și tremuram la ideea de a muri, căci erai tu acolo. Nu aveam nici mîngîierea ce nefericiții află în moarte. Această stare de lucruri nu ținu mult. Anul nu se împlinise și frigurile topi tinerțile și sănătatea mea. Cocoana Elena, o văduvă, o vecină ce cunoscusem și iubisem, singura femeie ce vedeam, îmi zise într-o zi aceste vorbe :

«— Dulico, te-am auzit de multe ori zicînd că vrei să mori. Moartea, fata mea, nu este cocoană mare, nu se lasă să se roage mult. Ești bolnavă, și această boală nu are vindecare. Cred că ar fi bine să-mi dai mie copilul să-l îngrijesc. Boala este lipicioasă... Nu te mîhni, fata mea ! Dar te-am auzit zicînd de multe ori că vrei să mori și numai copilul te ține în viață ; aceasta m-a făcut să crez că ți-e drag, că vrei să trăiască. D-aceea îți zic să-l iau la mine acasă.»

Un doctor ce veni să mă caute se uni cu vecina mea. Era amar pentru mine să-mi despart copilul meu, și cu toate astea trebuia a o face pentru binele tău ! In aceste zile de amărăciune luai condeiul spre a-ți seri ca să citești cînd vei fi om făcut.

Aceste din urmă rînduri sunt scrise pe cînd tu mai erai la sînul meu.

Nu am nimic să-ți las decît niște povețe cari dacă l-vei urma îți vor fi mai folositoare decît cele mai mari bogății.

Dacă vei ajunge, printre toate greutățile vieții, cu sănătate într-o vîrstă cînd omul începe a cuvînta prin sine, o, fiul meu iubit, citește și urmează poveșilor mele.

Lumea caută a te face rău. Tu trebuie să cauți a te face bun.

încă din cea dintîi copilărie soarta îți pregătește paharul cu amărăciuni. Deșartă-l cu curagiu și cu tărie ! Yei fi sărac, fii bogat prin inimă ! Vei fi slab, fii tare prin răbdare ! Nu te întrista niciodată, văzînd că pentru tine nu este nici un loc la ospățul vieții ; căci nimeni nu știe ce soartă îți pregătește în viitor. Omul și împodobește mintea prin bune învățături, și inima prin bunătate, mărinimie, dreptate și credință, își pregătește de mai-nainte un loc frumos la soarele vieții. Nu te speria de nenorociri \ Suferințele sunt înțelese cu ursita ca să nobileze sufletele și să le facă demne. Ferul prin flăcări se face frumos și folositor. Primește loviturile soartei ca o binefacere. Răspunde prin dragoste celor ce te vor prigoni : aceasta este o armă care totdeauna învinge. Nu schimba niciodată credințele tale și nu curma nici o lucrare, mai-nainte de a o sfîrși. Așa urmînd, te vei gîndi totdeauna bine înainte d-a începe un lucru. Taina cea mare a vieții este ca omul să fie mărinimos ; jertfește-te pentru ceilalți, dar alege bine cuvîntul pentru care te jertfești. Viața fiecărui om este un dar ce ține de la ceilalți, și de cite ori va fi cerută de trebuințele țșrei, trebuie să o dai. Omul nu naște ca celealte viețuitoare ; el are datorii în lume ; aceste datorii sunt să se lipsească de sine pentru aproapele său. Cel mai mare tiran al omului este el însuși. Astfel nu vei fi niciodată liber dacă nu vei putea mai-nainte de toate să fărîmi lanțurile patimelor tale trupești și sufletești. Ambiția este o simțire frumoasă. Ea este ca o femeie pe care o iubim. O femeie poate fi virtuoasă și poate să te facă fericite, poate fi curtezană și poate să te piarză. Ai ambițiunea de a te străluci prin fapte mărinimoase ! Nu fugi de societatea femeilor ! Femeia cu inima frumoasă este o comoară. În societatea femeilor inima se delicatează ? nimic nu sade mai bine unui june ca delicateța. Barații cu bărbații își iert multe lucruri ; cu femeile însă sunt cuviincioși, deosebirea sexului face aceasta. Nu fugi

de amorul femeilor ! Amorul femeii este ca roua ce întinerește inima. Dar vai ! vei ști oare a face osebire de femeie și femeie ?

Fugi de societățile rele ! Alege oamenii cu care trăiești și trăiește cu cei mai bătrâni decât tine. Când vei fi chemat la o faptă bună, nu măsură niciodată ce te costă : că faptele bune nu poate nimic să le plătească Teme-te de a trăda, de a lovi pe vrăjmașul tău pe furiș aceasta este un păcat mare. Spune totdeauna adevărul în față, lovește pe vrăjmașul tău și totdeauna, lovindu-l, fă să știe că îl lovești, ca și el să poată să se apere. Nu face nimic prin mijloacele rele nici chiar ca să ajungi la un scop bun..."

Aici dar se opri și păru gânditor, apoi lăsă să se auză aceste vorbe :

— Și cu toate acestea, acești oameni meditez atâtea mijloace rele ca să ajungă la un scop bun !

în acest moment bătrâna intră în camera lui. Dem ascunse scrisoarea ce nu o citise toată încă.

Această bătrâna era de șaptezeci și cinci de ani.

Totul pe dînsa era vechi, vestmintele și corpul ; în junețea sa ea fusese frumoasă și cochetă. Când începuse a îmbătrâni, și prin urmare a i se zbîrci fața, ea își întinse, în toate zilele, la toaletă, pelea obrazului, ridicînd-o spre cap cu legătura în tulpan, apoi mai tîrziu cu o curea supțire cu care își încingea capul sub tulpan, încît sprîncenele sele, neîncetat atrase spre vârful capului, își schimbaseră locul lor în mijlocul frunții. Părul capului îl vopsea, dinții îi căzuseră prin întrebuițarea veninului ce se amesteca în dresurile cu cari căutase a-și reîntineri fața cîtiva ani încă mai-nainte.

Aceasta era femeia care luase pe Dem încă copil de la maică-sa și pe care îl crescuse pînă la vîrsta de șaptesprezece ani. Aceasta era cocoana Elena de care vorbește Dulina în scrisoarea ei.

Cocoana Elena înțarcase copilul cîteva zile înaintea morții Dulinei. De atunci îl dase unei serve ca să-l îngrijească. Dem crescuse în casa cocoanei Elena ca un copil de pripas. Când deveni mai. măricel, îl puse sa facă treabă prin casă, mai tîrziu îl dete la școală la St. Sava. Cocoana Elena se dădase cu acest copil supus

j. toate voințele ei și împărtășea cu dînsul prînzul ei
„[modest ce purcedea din lucrul ei de mină. Cocoana
glena făcea bonete de damă foarte cu gust pe la 1830 ;
„ceasta îi procura cu ce să trăiască. Mai tîrziu da lec-
tioni de cusătură la fetele amicilor sele. Dem mergea
în toate diminețile în tîrg să cumpere cele trebuincioase
pentru hrană și apoi se înturna la școală. Ceea ce fă-
„u„se și mai mult ca Dem să atragă simpatiile bătrînei
era că la o boală grea ce avusese, Dem o îngrijise ca un
fiu credincios pe o mămă bătrîna. În această casă Dem
„u„ văzuse nici un exemplu de corupțiune. Astfel el avea
imaginațiunea curată. Tot ce îl scandaliza fusese sprân-
cenele cocoanei Elena. Cocoana Elena, cu toate că avea
sprincenele în mijlocul frunței, era foarte severă pentru
educațiunea lui Dem. Ea îl veghea ca pe o fecioară de
aproape sau de departe, purtarea sa cu dînsul era gravă.
Consiliurile ce îi da erau pline de moralitate. Seara ven-
nînd, Dem era silit să se afle acasă. Servele cocoanei
Elena erau totdeauna bătrîne și grave, deși astă dată ră-
măsese singură.

— Nu te-ai culcat ? întrebă bătrîna. Iată o scrisoare,
îi întinse mîna și îi dete un bilet de invitațiune.

Dem deschise biletul și citi :

*„Domnul colonel P. are onoarea a ruga pe d. Dem să
binevoiască a lua ceaiul la dînsul la...”*

— Ha ! ha ! strigă cocoana. Elena, atîta îți lipsea,
ceaiul la boieri ! Citește biletul și te uită împrejur-ți.

Această invitațiune nu-i făcu nici o impresiune. El
simțea în sufletul său o mărîre și o bogăție care pe de o
parte îl făcea să nu se sperie de nici un fel de onori ce
i s-ar fi făcut și pe de alta să nu roșească de starea lui
cît de mizerabilă ar fi fost.

— O să merg, zise el.

Cocoana Elena rîse cu hohot și ieși.

ÎNCERCĂRILE MISTERIOASE

La întîia carte am atins foarte ușor cestiunea de
Prezintare a unui individ numit Radoți la societatea de
„generațiune ; el căta să fie prezentat în aceeași seară.

Cînd se termină piesa ce se jucase la teatru, membrii societății de regenerațiune se adunară în consiliu.

Pe una din stradele ce invecinesc malul drept al Dimboviței, o stradă strîmtă, închisă între două ziduri nalte, treceau prin întuneric trei oameni. Acești oameni păstrară tăcerea pînă ce ajunseră la poarta unei case mari. Acolo statură un minut și schimbară cîteva vorbe

— Aici este, zise unul, care dupe vorbă parea a fi Vel.

— Din acest loc întunecos, zise al doilea, are să răsară soarele care va lumina viitorul României.

Apăsarea pe cele din urmă vorbe ce lăsă pronunțîndu-le făcea să se simtă că le zicea cu oarecare ironie.

Al treilea individ nu zicea nimic. Cel dintîi era Vel, al doilea Luț, al treilea Radoți ce trebuia să fie prezentat la societatea de regenerare. Ei intrară în curte. Se îndreptară către scara casei și dispărură întru.

Să introducem pe cititori în sala cea mare a acestor case posomorite. Tot era tăcut și întunecat în tot corînsul casei ; în fundul unei săli de intrare, se vedea o ușă la slaba lumină a unei lampe. Pe această ușă intrară cei trei oameni ce îi văzurăm la poarta curții, Vel, Luț și Radoți.

Sala era lungă, o singură lampă ardea pe o masă la un cîpătîi al sălei, astfel încît această slabă lumină nu putea să se reverse pînă în celalt cîpătîi al sălei, în toată a ei putere, și forma un fel de murgire ce nu era nici lumină, nici întunec, și prin aceasta chiar da aspectului sălei un aer lugubru, și misterios. În această jumătate zi, jumătate noapte, să zăreau, ca într-un abur, mai multe capete de bărbați, ale căror figuri nu se puteau recunoaște.

Vel prezintă către una din aceste siluete, ce ședeau la masă în nemișcare, pe Radoți ; această siluetă era a lui Cheren.

— Iată un discipol, zise Vel. Are toată stima și amicia noastră.

Cheren, fără să miște din cap, fără să vorbească, fără să se scoale, făcu semn cu mîna noului prezentat ca să șează.

Toți șezură.

Cheren, dupe o lungă tăcere, luă cuvîntul.

•— Fraților ! zise el. Un suflet pierdut vine între noi. Știți prea bine că statutul nostru are, între altele, două maxime :

Crede și nu cerceta și oricine va veni la noi câtă să fie primit. Să nu cercetăm dar cine este și, din momentul ce a venit la noi, să fie cu noi !

— Așa să fie, răspunseră mai multe voci deodată.

— Rău ! rău ! rău ! zise între dinți unul din cei nemîșcați ce ședeau pe scaune la masă.

— Și acum, urmă Cheren, să deschidem ședința. Iată ce aveam a vă spune : cînd Crist știu că inamicii săi îl caut să-l prinză, chemă pe discipoli și le-a dat pozețele seale. Aceasta este astăzi și soarta noastră : inamicii României ne priveghez în tăcere. Dacă nu ne-a lovit încă, este că nu cred timul priincios. Ei fac cu noi ca mița cu șoarecele prins, cu care se joacă și îl lasă liber un minut înainte de a-l sfîșia. Vom ști noi însă a profita de acest minut ca să ne facem datoria către patrie prin propagarea amorului de dreptate și de naționalitate ? Crist nu a avut mulți ani de propogandă, propagandele trebuie să se facă repede ; cînd se prelungesc, rareori triumf, căci lumii se urăște totdeauna cu acei oameni și cu aceleași idei, și amar acelor întîrzietori cari nu vor cunoaște acest mare adevăr ! Vor sfîrși prin a nu mai fi ascultați !

Fraților !

Cînd doisprezece inși vor fi decizi să fie uniți întru toate ca un singur suflet în douăsprezece corpuri, cînd acești doisprezece inși vor fi hotărîți a suferi tot și a muri pentru ideea lor, acești doisprezece inși fiți încredințați că pot să schimbe fața lumii. Noi lucrăm de mai mulți ani și nu ajungem la nimic. Aceasta dovedește că nu este între noi nici unirea, nici hotărîrea întreagă de a suferi și a muri pentru credințele noastre ! Invidia nu respectează nici treptele tronului, nici poarta închisorii martirului este în mijlocul nostru și gonește unirea și hotărîrea dintre noi. Să nu vă supere aceste vorbe ! Dar lucrul nu poate să fie altfel. Vă repet : doisprezece inși, în condițiunile în care v-am zis, pot să schimbe fața lumii. Căci trebuie să știți aceste, oricari

ar fi formele ce iau popoarele spre a se constitui în societate, voința minorităților se impune totdeauna voinței majorităților. Căci cugetările mari și simțimintele înalte nu ies decît din capul și inima minorităților. Majoritățile le primesc prin sforța sau prin convicțiune. Noi nu avem putere materială, nu putem a le impune, trebuie dar să convingem prin cuvînt. Să vedem ce izbîndă am făcut de cînd am început a zidi ! Un teatru român, este ceva dar nu este destul. Acest teatru el însuși se cleatină într-o zi se va dărîma la suflarea politiceii ca o casă de cărți la suflarea unui copil. Propaganda ce el poate face nu este îndestulătoare. El seamănă în spirite, nu în inimi. Tărîmul în care noi suntem chemați a arunca sămînța este inima, tărîmul dar rămîne neșemănat, și timpul muncii se apropie. Numai cel ce seamănă va culege. Eu mă întorc tot la ideea mea și zic, dacă nu am semănat încă, cauza este că nu suntem destul de uniți, nici hotărîți a suferi și a muri.

Aici Vel ceru cuvîntul.

— Nu suntem destul de uniți, nici hotărîți a suferi și a muri, zise el, sprijin această opiniune ; timpul a sosit ca să dovedim printr-un act de curagiu și devotament că suntem uniți, că suntem hotărîți a suferi și a muri. Trebuie ca unii din noi să se sacrifice! trebuie un sacrificiu mare ! faptele mari rodese cînd tărîmul pe care se seamăn este stropit chiar de singele semănătorului. Fără un act de sacrificiu, societatea noastră lîncezește și rămîne necunoscută.

— Să ni se spuie ziua cînd onorații membri au să se sacrifice ? zice Luț. Este necesar să o știm toți, astfel ca în acea zi solemnelă să putem scăpa cu fuga, fără a ne împiedica unii de alții.

Cheren surise și zise lui Luț să nu facă glume în momente atît de serioase.

— Ceea ce zic eu este foarte serios, urmă Luț. ^ ^

— Luț, dă-ne pace ! zise Cheren cu un aer de blînda muștrare.

Oaspeții, pentru respectul ce aveau către Cheren, „ mulțumiră să cletine din cap.

Vel urmă :

— Străbunii noștri au fost neatirnați, această neatirnire ei au ținut-o cu peptul, au sprijinit-o cu singele lor vărsat în bătălii, averile lor au fost puse pe altarul patriei, viața lor, singele lor au fost puse pe altarul patriei ; în ziua cînd au încetat a face asemenea sacrificii au pierdut neatirnarea țării. Domnii ce veniră în urmă pentru un tron umilit vindură drepturile naționale. Corupțiunea luă locul virtuților. Sacrificile nu se mai văzură. Fiecare român, pentru modesta lui parte ce smulgea din puterea țării, era fericit să nu mai gîndească la neatirnire. Timpul adăogă corupțiunea de atunci și astăzi țara, ingenucheată înaintea inamicilor săi, a uitat și suvenirea mării se, puterii se, neatirnării se. Sufletele s-au micșorat, inimile au înghețat, sacrificiul inspăimîntă, și robia a intrat în locașul vitejilor. Românii nu mai roșesc să fie robi, și cu toate acestea România poate încă să fie liberă. Dar pentru aceasta trebuie a învăța poporul să facă sacrificii ; trebuie a-l învăța să moară pentru drepturile naționale. Cei care sunt datori a da exemplul suntem noi, timpul cînd trebuie să arătăm aceasta nu este departe, cată să ne preparăm ! Dar sunteți oare preparați pentru toate sacrificioele ?

— Suntem ! răspuseră mai multe voci.

— Eu voi să fac o băgare de seamă, zise Edem. Preparați, pentru ce ? spre a muri ? aceasta poate să facă oricine are să dea o viață ; dar trebuie să știm cum să dăm viața ? pentru ce ? pe cine trebuie să lovim ? cum ? cînd ? și cu ce armă vom face o revoluțiune ? în care scop ? pe ce baze și contra cui ? trebuie o programă și o lungă propagandă, înainte de a o face.

— O revoluțiune ! zise Vel, cu scopul de a da țării drepturile se naționale, în afară ; libertatea, egalitatea și dreptatea înintru ; contra cui ? mă întrebați ; contra legilor ce ne apăs.

— Resbelul civil, adăogă Edem ; urăsc tirania, dar -i-e frică de anarhie. Resbelul între frați este aspru !

Aspru, dară, zise Vel, este aspru, este crud românii a lovi în români ! dar ascultați, soarta românilor afară din țară este și mai aspră, și mai crudă ; înintru ei este și mai aspră, este și mai crudă ; în afară umi-

lința, robia ; înintru, tirania și corupțiunea ! Afară, R. ^
mânia este ștearsă din rîndul națiunelor. Numele ei se
pronunță cu dispreț. Acest nume nu se mai vede p.
tractate. Alții fac tractate pentru dinsa ; nimeni nu o
întreabă care sunt dorințele sele. Nici o faptă mare nu
mai duce numele său în Europa. Autonomia ei a rămas
numai un hrisov în biblioteci ; legile României le fac
streinii. Românii tirăsc după ei printre celealte națiuni
desprețul popoarelor sclave. înintru, un sistem de corrup-
țiune ce pleacă de la guvern, se întinde în ramuri, pînă
în colibeles păstorilor. Acest sistem are un scop : a domni,
are un mijloc : corupțiunea. Domnii nu vor să-și întă-
rească tronul lor pe virtuți. Ei se sprijin pe oameni
vestejiți de viciuri ; ca să-i cîștigate cauzei lor, cată să-i
cumpere ; prețul cu care îi cumpără este a-i lăsa să
prade țara ; pentru acești oameni nu sunt legi, nu sunt
judecători. Un om degradat este sigur să fie îmbrățișat.
Credința lor este că oamenii de principii nu pot să
serve.

întru aceasta ei au cuvînt : oamenii onești nu pot să
se împace cu corupțiunea ; oamenii drepiți nu pot să se
împace cu nedreptatea. Acest sistem nu izbutește însă.
Domnii sunt totdeauna trădați de aceia cărora le fac atî-
tea nebune concesiuni. Nu poate fi altfel : prada tutulor
este munca țaranilor. Oamenii guvernului îi prădez, pro-
prietarii de moșii îi prădez, devor tot ce mai rămîne de
la secete, de la înecăciuni, de la locuste. Familia este
degradată. Muma muștră pe fiul său cînd este integru,
femeia pe bărbatul său. Patul familiei se violează fără
pedepsire. Omul onest întinde mîna tilharului fără să
roșească ; femeia virtoasă întinde mîna celei ce se de-
grada fără să roșească. Proprietatea este violată. Cei ce
calc dreptul celorlalți vād drepturile lor călcate de alții.
Cel puteric are totdeauna dreptatea. Toate aceste rele
sunt urmările naturale ale unui sistem de corupțiune.
Acest sistem trebuie lovit. Omul este o ființă morală.
Acest sistem îl face imoral ; națiunea este menită a fi
puterică și este slabă, liberă și este sclavă, onorată și
este desprețuită, grație acestui sistem ! De mulți arii,
suferințele, părăsînd națiunile Europei, seamănă să se
fi retras în sinul acestui popor român. Aici nici o "

de bucurie, de speranță ; toate sunt pline de dureri, de abateri ; sufletele nu au maturitate, inimile nu au tinerete ; bătrînețea urmează cu repejune copilăriei. Tot ce naște, ce simte trebuie să sufere, trebuie să se vestească înainte de a trăi. Această stare de lucruri nu mai poate întârzia. Inamicii nu sunt la porțile cetății, ei sunt în locașul cetățenilor, suntem noi înșine. Nici o voce nu se rădică la nefericirile țării, nici o inimă tânără și înflăcărată nu bate pentru patrie. Și câtă <a ne convinge de adevăr, niciodată această țară nu va scăpa fără a face sacrifice. Trebuie dar, cit mai curind, a forma programul unei revoluțiuni, a începe această revoluțiune, și ori că țara va fi mare și liberă, ori ne vom înveli cu dînsa în mormîntul ei.

— Cer cuvîntul, zise Edem.

Cuvîntul i se dete. Edem vorbi astfel :

— Permiteți unui om mai bătrîn, și prin urmare unui om al cărui sînge este mai rece, atît prin vîrstă cît și prin experiență, a face observările sele la caldele vorbe ale oratorului. Zici să formăm programul unei revoluțiuni ? Aceasta este lesne de făcut ; dar este vorba de o revoluțiune. Aici vine întrebarea, să poate face sau nu să poate face o revoluțiune ? Să presupunem că nu se poate face o revoluțiune î Ucidem atunci atît oamenii, cît și ideile revoluționare, și prin aceasta chiar dăm mai multă tărie acestui sistem răufăcător. A întreprinde și a nu reuși este mai rău decît a nu face nimic. Acum să presupunem că revoluțiunea să poate face ! Suntem noi sigur că turcii, și rușii, și austriacii nu vor intra în țară ? Nu, negreșit. Să presupunem că au intrat ! Atunci închisoarea, exilul vor sfărîma toată această junime generoasă ce ridică capul la soarele vieții. Țara se va găsi înapoi cu o sută de ani. Nu voi să vorbesc de perderile ei materiale. Dupe toate acestea vine o întrebare nu mai Puțin serioasă. Noua stare de libertate, în mîinile acestei societăți nemature pentru libertate, nu se va găsi oare a un cristal în mîna unui copil ? Schimbînd ideile, poți schimbi și oamenii ? Ai zis că oamenii sunt hrăpitori ; credeți oare că o revoluțiune poate schimba într-o zi, ră tranzițiune, morala publică ? Cei chemați a pune Practică ideile revoluțiunei, credeți oare că nu vor

deveni ei însuși, fără voia lor, contra acțiunii lor sau nu-și vor zdrobi sufletele împotriva descurăgerii? Cu cât rana este mai adâncă, cu atât vindecarea ei este mai anevoioasă. Câte inimi aprinse de flacăra generozității venind la guvern, nu au fost nevoite a capitula cu principii contrare? Iată ce zicea un domn, într-un moment de recunoaștere și reflecțiune. Nu mă întrebați de numele său. „După ce toată viața mea m-am hrănit cu ideile de neatarnare națională și de moralitate, venind la putere, m-am schimbat ca cap al acțiunii, am devenit cap al reacțiunii; în puținii ani de domnie am căutat să desfac tot ce am făcut în patruzeci de ani de opozițiune. Conștiința se revolta și rezonul de stat mă împingea înainte. Și ce puteam face când evenimentele și oamenii să aliașeră împreună contra principiilor mele? Țara era atât de rătăcită, încât rătăcirea mea, oricât ar fi fost, era mai puțin gravă. Am început prin a pune în practică un sistem de guvernământ plin de dreptate și moralitate. Am aplicat legile pentru toți deopotrivă, pe cel hrăpitor l-am lovit, pe cel bun i-am răsplătit. Ce s-a întâmplat? Toți hrăpitorii s-au întăritat asupra mea și ei m-au acuzat pe mine, și hrăpitori erau toți! Iată-mă dar în pozițiune de a nu mai fi sprijinit.” Ceea ce zicea acest domn este adevărat, și iată ce mă tem: orice guvern va veni va fi nevoit a sprijini nedreptățile și hrăpirile, sau a-și stringe bagagele. Când majoritatea este rea, domnii cei buni nu mai au drept a fi, la un asemenea popor acuzații se fac acuzatori, cei ce calc legile aceia strig în numele legii, cei ce prad aceia strigă contra prăzilor. De aici calomniile, hrăpitorii sunt totodată calomniatori; într-o țară ca a noastră, unde oamenii simt mult și cuvîntez puțin, unde cei mulți primesc zgomotele totdeauna cum se aflu, fără să le cerceteze, calomnia în mîna celor răi este o armă periculoasă, de loviturile caria nu scapă nici un suflet drept. A sacrifică dar junimea ce se înalță, inteligența ce înflorește, printr-o revoluțiune, este, după mine, a perde acești oameni și a rămînea cu putrejunea, cu acea stare de lucruri și de oameni de care vorbirăm.

Este a ne întoarce cu zece ani înapoi.

Sint dar convins că lucrul cel mai bun este a amina revoluțiunea politică și armată și a face revoluțiunea în datinele locuitorilor ; a ne sili prin toate mijloacele a-i lumina, a-i moraliza.

Vel nu lăsă să termine bine discursul și zice :

—• Boala este grea și bolnavul merge repede către moarte. O vindecare lină îl ucide, o vindecare repede poate încă să-l scape. Această vindecare repede este revoluțiunea politică și socială. O revoluțiune poate atrage asupra țării armate streine ; dar sunteți oare siguri că acele armate nu vor veni și fără revoluțiuni ? O revoluțiune ne va face cunoscuți în Europa, va face să nască simpatii pentru români. Un popor pe care toți îl cred deja unit cu Rusia prin inimă, ce se rădică deodată, ce-și rupe lanțurile, ce va să trăiască liber, aceasta îi va da titruri la simpatiile și ajutorul Europei.

Nu tremurați înaintea ideilor de sacrificii ! Vă aduceți aminte care este religiunea societății noastre ! Și ce nenorociri ar fi pentru această țară resbelul și ocupațiunile streine ? Este ea astăzi mai fericită ? Credeți oare că România va fi vreodată liberă, fără să facă sacrificii ? Care este națiunea ce s-a mărit, ce s-a liberat și care nu a suferit, nu a făcut sacrificii ? Nici un bine nu se dobîndește fără sacrificii și cine nu știe să le facă, fie individ, fie o națiune, nu merită o soartă mai bună. Picioarele cailor streinului frămînte tărîmul de la un capăt al țării la celalt, sabia streină înfigă-se în peptul românilor, țara ea însăși schimbe-se în mormînte. Dar cel puțin să afle că pe acest pămînt nu locuiesc turme de sclavi ! Viața mea este a țării mele. Sint gata în tot minutul a-i da ceea ce este al ei ; astfel trebuia să simtă toți membrii acestei societăți, sau daca nu, trebuie să o spuie.

— Eu nu-mi dau viața pentru țară, zise Luț. Domnilor, știți ce cugetă țara ? Daca voiți să știți, inchipuiți-vă că eu sint țara și ascultați să vă vorbesc. Țara, domnilor, doarme sau va să se culce, și noi îi zicem să se scoale, și cu cit îi zicem să se scoale, cu atît somnul vine mai mult. Eu sint de părere s-o lăsăm să-și facă somnul și cînd va dormi bine, se va scula singură. Ei, domnilor, nu cunoașteți țara ! Țăranii pe care voiți să-i

iaceți liberi vă vor lega cot la cot cînd veți merge să-i deșeptați.

Ce mai rămîne ? Boieri, funcționari, călugări etc. Acești din urmă, cînd te vei duce să-i deștepți și să-i luminezi, te vor primi precum liliecii din peștere de la Bistrița primesc călătorii ce intru cu luminări și le stric somnul și întunerecul ; boierii au puterea în mină și sunt mulțumiți ; funcționarii, călugării și ceialți sunt ocupați a roade șira spinărei țării și vor începe să vă arate colții. Ce dracul ! Nu vedeți, nu auziți, nu înțelegeți că nu este nimic de făcut ? Nu pricepeți că ceea ce să zice țara nu merită nici a-ți întoarce capul, mergînd, ca să o ascuți ? Nu vă lăsați a vă răpi de cîtiva ciocoi mici ce vor să se facă și ei ciocoi mari, de cîtiva boieri mari ce vor să se facă și ei domni, de cîtiva filfizoni ce n-au loc la masa societăței și cari îndată ce ar lua un loc, ar fi mai răi decît boierii. Fratele Vel pune multă speranță în națiune. Dar o va perde, este un doritor nebun. Eu îl plîng pe el și pe toți ce sunt ca el. La vorbele frumoase ce spun, țara îi răspunde : „Lasă-mă să dorm, băiete, și fă și tu ca mine”. Ce vorbești de drepturile țării ? Singură ea le-a dat streinilor. Ce vorbiți de sistem de dreptate înîntru, cînd o națiune a voit dreptatea și nu a căpătat-o ? Strigăm contra guvernelor că nu sunt drepte ; dar oare noi sintem drepti ? Strigăm că domnii sunt răi, dar oare noi suntem buni ? Prada și tilharul nu strig deopotrivă dreptate ? Cel ce nu poate face o nedreptate strigă că nu este dreptate. Lovește pe cel ce pradă, și prădătorul va striga că faci o nedreptate și lumea va striga că faci o nedreptate ! căci toți suntem nedrepti.

Vorbiți de revoluțiune ? Nu este de mirare să izbutiți a face o revoluțiune, pentru că lumea nu știe ce va să zică o revoluțiune. Ea va face revoluțiune, crezînd că va face altceva. Greutatea nu este a face revoluțiuru, ci a ști ce trebuie a se face dupe revoluțiune. Ei bine ! eu nu văz nici un revoluționar. Voi toți sunteți niște doritori nebuni, inimă și fără cap, oameni de aspirațiuni și fără acțiune. Trei zile după revoluțiune v-ați apuca să vă certați între voi și lumea, obosită, v-ar lua la goană ca pe niște nebuni. Orice revoluțiune în țară, ca

...a poată să izbutească, trebuie să fie urmată de războaie
contra streinilor. Cinci mii de ciutaci de ar trece Dună-
rea, v-ar lega pe toți. Imi vorbiți de sacrifice ? N-arun-
cați mărgăritarele voastre porcilor ! Românii sunt copii
răi, învățați a lua de la mamă și a nu-i da nimic.

La aceste vorbe, Cheren răspunse astfel :

— Luț, cunoaștem ideile tale despre toate acestea.
Nu îți le cerem, tu nu crezi în nimic, țara nu este
atât de percutată precum tu o crezi. Nu vom fi noi cari
îi vom trage clopotele de înmormântare. Lasă-ne pe noi
în pace ! Noi credem altfel.

Cheren păstră cuviința și mărirea de care era înzes-
trat, chiar în această delicată pozițiune.

— Fraților ! urmă el, îndreptându-se către ceilalți, noi
putem amîna revoluțiunea ; dar nu putem să o respin-
gem, căci atunci nu mai înțeleg pentru ce lucrăm. S-a
zis dintr-o parte și dintr-alta lucruri cari pînă la un
punct au într-insele mult adevăr. Dar înțeleg că nu sun-
tem destul de inițiați în datoriile noastre. Să lăsăm pen-
tru astă dată ideea unei revoluțiuni armate și să urmăm
programa legii noastre de francmasonerie.

Vorbind astfel, să înturna către Radoți.

— Dar tu, nou frate, ce cugeti despre toate aceste ?

— Societatea, răspunse acesta, ca să se dezvolte are
trebuință de mișcare continuă. Acțiunea este viața, ne-
acțiunea este moartea ; lumea este ca vîntul ce înce-
tează de a fi îndată ce încetează de a mișca.

— Bine ! zise Cheren, întorcîndu-se către Vel. Să în-
cepem încercările misterioase. Sper că acest om va fi
un zidar însemnat.

Pe urmă, întorcîndu-se către adunare, Cheren urmă :

— Mai tirziu vom reveni la programa revoluțiunii.
Acum să facem formalitățile de admitere în loja noastră
a acestui frate ce se oferă.

El arătă pe Radoți.

Din toate acestea văzurăm că ne aflăm într-o lojă
de xfrancmasonerie. Că astă seară membrii acestui ase-
zamînt se înlăturaseră un moment de la programa lor,
ca să puie înainte cestiunea politică de a revoluționa
...a. Fusese cea dintîi încercare.

Cu cei dintii români ce reveniră de la școalele Germaniei, Italiei, Franciei, se introdusese spiritul de imitațiune despre tot ce acești juni români văzuseră că se face aiurea ; fiecare imitase aceea ce iubea mai mult dupe inteligența și gustul său. Să văzură unii cari se înturnară cu ideile unei aristocrații rău înțelese, alții cu gustul de cai, alții de metrese; alții se mulțumiră a purta un ochi de sticlă etc. Dar noi vom lăsa la o parte pe tot acest personal obscur și vom vorbi numai de acei juni cari cu o inteligență superioară, cu o inimă arzind pentru patria lor, au putut a se ridica la o sferă de aspirațiuni mai generoase. Aceștia se întoarseră în țară imitind datinele națiunilor civilizate în tot ce se atingea de naționalitate, de libertate, de egalitate. Ei creară o lojă de francmasonerie.

Înainte de a asista la formalitățile de admitere în această lojă a lui Radoți, să zicem câteva vorbe despre francmasonerie.

Francmasoneria, dupe unii, își perde origina ei în noaptea timpurilor, dupe alții se crede a fi creată de regele Solomon, cu ocaziunea templului său la care a lucrat o sută treisprezece mii companioni sau masoni (zidari) pămînteni și străini, pe cari regele îi împărți în patru clase, făcînd loje particulare.

Alții iară văd în misterele francmasoneriei o urmare a misterelor Egiptului și Greciei, o urmare a asociațiunii începută de discipolii lui Pitagora, de terapenți și de esenieni. Se poate căuta această origină chiar în anticitățile romane, în acele asociațiuni ai căror membri, pe cînd se ocupau la lucrări de construcțiune, cultivau sămînța unei civilizațiuni mai nobile. Romanii, în termin de legi, numeau *colegium* orice asociațiune particulară ce se forma într-un scop determinat. Aceste *colege* aveau regulamente și statute interioare, ce li se tolera cu condițiune ca să nu atingă legile țării. Erau mai multe colege la Roma, compuse de orice clase, adunîndu-se în puterea organizațiunii dată de Numa, în edificii ale lor. Colegiul zidarilor se aduna în sălile laterale sau pe lînga templuri cu preoții cu cari erau în relațiune³.

³ **Anticități romane (n.a.).**

Culdeenii, numiți astfel de la vorba *celți*, *ceili* sau *freth* scriitori ai domnului, aveau drept maximă principală : „Nu te împotrivi celui rău prin rău, ci prin bine”, ^cesii culdeni se depărtaseră de orice putere și se refugiseră în Scoția, în Țara Galilor, în Irlanda și insulele vecine. Din aceste diverse puncturi înriuriră asupra cor-porațiilor bretone de zidari. Individele ce le compunea erau din națiuni și religiuni felurite și câteodată din partide apăsate. Civilizațiunea aruncă o vilvoare sub regatul lui Alfred cel Mare, atunci începu a se construi mai multe casteluri, biserici, schituri, care construire ocupă mulțime de acești zidari. Sub Athelstan se chemă în Britania lucrători francezi, spanioli, italieni, greci, spre a se construi biserici și alte edificii. Sub acest rege se așeză confrăția franc-masonilor, și numai de la această epocă se poate zice că datează istoria adevărată a francmasonilor. Edvin, fratele regelui Athelstan, cunoștea științele de construire de edificii și el însuși intră și fuse primit întru corporațiunile lucrătorilor. Prin mijlocirea acestuia, lucrătorii dobindiră mulțime de drepturi între cari libertatea de a-și face singuri regulamente și instituțiuni organice privitoare la dezvoltarea artelor.

Numele de francmason pare să le vie de acolo căci luau spre practicarea artei numai oameni liberi. Mai luară numele de masoni, adică geometri. în confrățiile lor se găsiră de multe ori chiar poeți, muzicanți, matematici, astronimi, pictori etc.

în anul 962 Edvin convocă o adunare generală de frați și se dete un regulament. Dupe acest regulament există încă o copie în limba anglo-saxonă, în arhivele Joiei celei mari de la York ; acest regulament conține șaisprezece porunci ; trei din aceste porunci sun astfel : 1- Datoria fraților este d-a onora pe Dumnezeu și a urma legile copiilor lui Noe. Cată să se ferească de orice herezii și a nu păcătui înaintea lui Dumnezeu ; 2. Cată să fie credincioși regelui, să nu trade și să se supuie autorității cu sinceritate ; în caz de va auzi despre trădare, cată să vestească pe rege ; 3. Cată să se arate servibili cu toți oamenii, a se lega cu dînșii de amicie credincioasă, fără a ține socoteală de cugetările lor.

Dupe istorienii francmasoneriei, ea ar fi fost introdusă în Anglita în anul 287 ; în Scoția în 1150 ; în Franța în 1668, dupe alții în 1721 sau 1725 dupe alții iar ; în Spania în 1728 ; în Olanda în 1730 ; în Rusia pe la 1731 ; în Florența pe la 1733 ; în Prusia 1737 ; în Viena la 1738 ; în București la 1833. Genova avu lojile ei în 1738. Turcia și Polonia cunoscură aceste loji odată cu Svedia. Altembergul, Nurembergul, Kamburgul avură lojele în 1741 ; Roma în 1741 ; America în 1721 ; Asia în 1728 ; Africa în 1728. Din Anglia, francmasoneria trecu în Franța prin lordul Dervint-vater. Lordul d'Arnold-Esler, duca d'Entin, cornițele de Clermont Tonerre, duca de Orlean îi succedară. Parisul avu în 1736 patru loji ; în 1742 avu 22 și 200 în provincii. Astăzi toate lojele dupe fața globului sunt 3000. Francmasoneria are trei rituri, ritul *scoțian*, ritul *francez* și ritul *Misraim* sau *Misphraim*, zis egiptian.

Acești zidari întrebuințez vorbe, spre a se înțelege, împrumutate de la arta construcțiunei și tăierei petrilor cum compasul, ciocanul, linia, foarfecele etc.

Sunt mai multe grade ce se osibesc prin felurite calificări. Cel mai mare dintre toate gradurile este al treizeci și treilea, ce se atribuie lui Frederic II. Cele trei dintii grade fac *masoneria albastră* sau *simbolică*; oamenii sunt desemnați cu numele de *ucenici*, *companioni* și *maisteri*. Cei cari sunt înțeleși de la al patrulea pînă la al optsprezecelea grad au coloarea cavaleriei biseri^cești. Al treizecilea este *marele Elie*, cavalier Cadosh. St. Ioan vara și St. Ioan iarna sunt sărbătorile lor cele mai mari.

Scopul acestor așezăminte, precum văzurăm, este umanitatea și supunerea la guvernele așezate. Revoluțiunea politică nu intră în planul lor. Către acestea văzurăm în ședința misterioasă despre care am vorbit, membrii acestei asociațiuni, uitînd preceptele religiunei lor și înlăturîdu-se pe o cale politică și socială. Voind, cu alte vorbe, a face revoluțiune cu armele. Să nu ne înșelăm. Loja din București pentru membrii acestei confrății nu era altceva decît un mijloc : scopul era revoluțiunea.

Să ne înturnăm.

Cheren luă cuvîntul astfel.

— Fraților ! Discuțiunile ce avurăm nu trebuie să fie privite decît ca niște digresiuni în misiunea ce noi avem de a împlini. Ele să fie uitate ! Ele au fost o încercare ce am voit a face asupra acestui suflet care a venit astă seară printre noi. Scopul meu este împlinit. Acest suflet este destul de puteric. Acum să facem ce-ialte încercări.

Fraților ! Eu nu voi lipsi a vă aduce aminte, cu orice ocaziune, sîntele precepte ale religiunii noastre. Misiunea noastră nu este a face revoluțiune politică. Cea mai sacră poruncă din așezămîntul nostru este să respectăm pe domnitori, ba încă ne îndatorează, cînd vom afla că se uneltesc trădări în contra lor, să mergem a-i da de știre.

Francmasoneria trebuie să onoreze omul numai și să nu se îngrijească [de] deosebirile ce ar fi între oameni prin naștere, condițiunea socială, naționalitatea și religiunea ce datinele au putut să așeze între membrii societății omenești. Ea ne comandă că o religiune neatîrnată este trebuincioasă omului, fără însă ca omul să voiască a închide inima și spiritul în cutare sistemă mai mult decît în alta. Religiunea ce ea ne învață este religiunea tuturilor oamenilor onești, aceea de a face binele. Fanatismul și superstițiunea cată să fie respinse, toate credințele trebuie să fie respectate. Francmasonii merg pe calea înțelepciunii, călcînd în picioare prejudiciile, ignoranța și patimile degradante ; omul caută omul, înlăturînd opiniunile și credințele. Zidarul dar trebuie să ceară fratelui său numai umanitate, virtute, facere de bine, credință și păstrarea vorbeii date.

Aici, întorcîndu-se către Radoți, îi zise :

— Frate ! Vino dupe mine.

Cheren plecă înainte. Radoți îl urmă, cițiva membri îi urmară. Cheren merse în fundul sălei, unde lumina se îngina cu întunericul, să zărea în perete o ușă. Cheren se îndreptă către această ușă. El o deschise cu piciorul ; această ușă da d-odată pe o prăpastie ; o slabă lumină ce licuri atunci lăsă să se vază această prăpastie înspăimântătoare, în fundul căria să zăreau niște țepi ascuțite ; prăpastia avea forma unui puț adînc ocolit de patru

pereți netezi ; cu cit se adincea, cu atît pereții de jos se lărgeau.

Cheren se înturnă către Radoți.

— Frate, zise el, trebuie să te încercăm, trebuie să vedem dacă ai curagiul și hotărîrea. Vezi această prăpastie, ei bine, aruncă-te într-însa și Dumnezeu să facă ca să nu-ți fărîmi capul de vreun colț, nici corpul de vreo țepă.

Radoți era palid. El privi adîncimea prăpăstiei și tremură. Era sigur că, sărînd, se va zdrobi în această adîncime. O idee îi trecu prin cap, oare acești oameni nu voiau să-l omoare cu acest mijloc ? și care ar fi interesul lor ? cuvîntă el în sine. Radoți era unul din acele suflete hotărîte.

— Curagiu, frate, îi strigă Cheren, toți cîți fac parte din societatea noastră au făcut aceasta. Oare tu tremuri în față cu pericolul ? Zidarii nu se tem de nimic și nu cruț nimic ca să meargă pe calea adevărului.

Radoți simți aceste vorbe ca niște împunsături de cuțit în inima lui. Se armă de toată voința sa și zise :

— Voi sări înîntre !

Zicînd aceste vorbe, el se aruncă în prăpastie. Lucru ciudat ! Această prăpastie între patru pereți, atît de adîncă, atît de înspăimîntătoare, nu a fost alt decît o ficțiune. Ea nu era mai adîncă decît un stat de om și în fundul ei era niște paie. Astfel Radoți, aruncîndu-se înîntre, căzu pe paie, la o mică adîncime de un stat, lucrul la care nu se aștepta.

— Intîia încercare este bună, zise Cheren.

Radoți ieși cu înlesnire din cutia ce luase drept o prăpastie. Cheren se înturnă în sală, apoi duse pe Radoți la altă ușă, o deschise și intră urmat de Radoți. Acolo era o galerie strîmtă și întunecată.

— Te vei duce singur prin această galerie. Vei întîlni mai multe greutăți spre a trece, dară trebuie să treci înainte cu orice preț.

Vorbînd astfel, Cheren se trage și închide ușa asupra lui, lăsînd pe Radoți în întunerec. Radoți înainta prin umbră, pipăi cu picioarele, găsi o scară de lemn, se urcă pe scară, se urcă trepte multe. Cînd ajunse sus, se făcea un mic rond aici. El ocoli rondul, găsi o alta

scară care cobora, se cobori ; dar de la un loc înainte nu mai avea pe ce pune piciorul, simți că căpătiiul scărilor era în aer, simți scara clătinându-se, trebuia să se urce din nou în sus să scape sau trebuia să vază scara rupându-se sub dînsul și căzînd împreună. El auzi scara trosnind.

— Nu-mi pasă, zise el. Nu mă voi urca, a se urca este a se întoarce din cale, este a nu reuși.

Dar atunci trebuia să meargă înainte. El simți cel din urmă căpătii al scării că se legăna în aer, pipăi cu piciorul și lovi aerul, scara trosnește, se rupe. Radoți cade. Spaimea fuse mare, dar căderea fuse de la o înălțime de două palme numai. întunericul era adînc. Radoți căfeu în picioare pe un zid ; acolo altă dificultate. Intre zidul pe care se afla, era capătul de sus al unui perete, un zid strîmt, în dreapta și în stînga simți aerul, zidul era strîmt, trebuia să umble pe dînsul. Cu neputință, amețea il coprinde, cea dintîi mișcare ce făcu fuse să încalce pe zid, să se agăte aici cu minile și cu picioarele. Aici el rămase mai multe minute călare, deodată simți pe zid, lingă dînsul, niște ființe vii cari se tirau pe zid în formă de gușteri, mîna lui atinse de aceste forme vii, lungi și reci. O mișcare repede, spasmodică la această atingere făcu să se ridice, se uita că era agățat pe vîrfurile unui zid. Se sculă în picioare și merse pe zidul cel strîmt cîteva păsuri. Din norocire, după cîteva păsuri era scăpat. Se afla într-un chioșc, o slabă lumină îi arăta că se află la un adăpost.

Acest chioșc, ridicat în aer, nu avea nici o comunicare cu pămîntul, nici o scară, nici o ușă. Dar în mijlocul chioșcului atirna o funie legată de la o înălțime oarecare ; această funie spunea că numai printr-însa putea cineva să iasă de acolo. Radoți se agăță de funie ca să se urce pe dînsa ; dar puterile brațelor il părăsesc și cade înapoi. El înțelese că are trebuință de repaos înainte de a începe această urcare periculoasă. Se odihnește cîteva minute, apoi reîncepe operarea funiei. Astă dată odihnit, brațele nu il trădară, el se urcă pe funie pînă la coperămîntul chioșcului, acolo crezu că a terminat ; dimpotrivă, de aici începea un pîrete înalt, funia se spîrta de pîrete și se urca în sus în vîrfurile peretelui pe

casă ; trebuia să se urce, trebuia să ajungă la un capăt; ideea că nu va reuși și nu va fi admis între francmasoni îl muncea amar ; a urca funia, a face și această încercare era asemenea spăimintător. Radoți avea caracterul tare, decis. „Cu orice preț, chiar dacă ar trebui să mor, își zise el, trebuie să termin cu succes.” Apucă din nou funia, se urcă, din norocire înălțimea zidului îl înșelase ; zidul era nalt numai de un stat de om, într-un minut se afla pe casă, învelitoarea casei de șindrila era țugu-iată, picioarele îi alunecau. Radoți simți mai mult decât văzu pericolul în care era. Ce va face ? O slabă lumină, pe care el nu a putut înțelege de unde venea, licuri o secundă, era destul ca să vadă moartea și viața, moartea i se înfățișa în forma învelitoarei țuguiate și alunecoase, viața în forma unei ferește mari ce se înălța ca o co-coașă în sinul învelitoarei, fereastă practică în această cocoasă de trei sau patru picioare ridicată de la linia în-velitoarei. Acolo era calea lui, pe acolo trebuia să urce. Deocamdată, gândi el, nimeni nu îl vede în noapte, prin urmare poate să se coboare pe unde a urcat sau să caute un loc mai puțin periculos, dar se căi îndată și zice : cu orice preț, înainte !

Astfel voi să înainteze, picioarele alunecară ca pe o gheață lucie, cu neputință a face un pas, în deșert căuta să-și agate unghiile în șindrili, își singeră minile fără să reușească. Un picior alunecă și trage dupe dînsul corpul întreg, care ajunge pînă în marginea streșinei casei. Aici, luptînd împotriva morții, se agăță de streășină, dar cor-pul lui atîrna și cobora mereu către prăpastie, într-un minut el nu mai ținea decît cu brațele, cu peptul și cu barba, tot corpul era în aer... O altă lumină slabă licuri. Radoți văzu că se află atîrnat pe o prăpastie, puterile îi slăbeau, brațele îi amortiseră, minile îi erau singe-rate. Corpul cobora neîncetat asupra prăpastiei. Cînd simți că puterile îl părăsesc, ideea morții fuse teribilă ! Această idee nimic nu poate să o exprime, trebuie ca cineva să se afle în această pozițiune ca să aibă idee de ideea teribilă a morții. Radoți găsi încă tărie a zice : „Mor pentru convicțiunea că fac bine !” El zise aceste vorbe cu voce tare. își luă adio de la viață, într-o secunda spiritul său alergă asupra a tot ce iubise în lume și îi

prezintă ca prin visele frigurilor un tablou ce nimic nu poate să-l descrie. Totdodată simți brațele dezlipindu-se de streășină, se simți căzînd. O secundă, Radoți nu mai era pe streășină. Vecinii auziră zgomotul căzăturii unui corp greu și fiecare își inchipui ce voi.

PRINCIPELE ALEXANDRU GHIICA

A doua zi la 10 ore dimineața, un om cu mustățile rase, palid, cu ochii plini de inteligență și de ardoare, cu talia de mijloc, se prezintă la adiutantul de ordonanță de la palatul domnesc în față cu baia veche.

Acest om își spuse numele, adiutantul plecă repede pe scară în sus. Dupe citeva minute se coborî și zise omului că m. s. domnul îl primește.

Omul urcă scara. Conducătorul său îi deschise o mică ușă într-un perete al sălei de intrare. Omul intră și ușa se închise asupra lui. Să intrăm și noi dupe dinsul. Omul intră. Un alt om cu spatele spre ușa pe care intrarăm, cu ochii pironiți pe fereastă, părea că nu va să arate că știe că cineva a intrat în casă. Aceasta era o manieră a domnilor dupe atunci, ca să aminte mărirea lor și să exprime desprețul. În fine omul ce intră făcu puțin zgomot cu piciorul, își drese glasul și stătu. Omul întors cu spatele întoarse capul cu gravitate și prefăcîndu-se că este surprins, zise :

— Ah ! tu ești ?

— Să trăiești, m. ta.

Acest om ce intră era Edem, cellalt era principele Alexandru Ghica.

Să ne oprim puțin aici ca să vorbim de domnia lui A. Ghica. Vom căuta să fim nepărtinitori deși este foarte greu a fi nepărtinitor un scriitor ce se află atit de aproape de epoca care o descrie. Scriitorul ce face viața unui domn care a jucat o rolă însemnată în țara sa află un inamic puternic care îl oprește a fi nepărtinitor, întii în el însuși, pe urmă în cititorii săi. Cititorii ca și scriitorii au și ei slăbiciunea lor cînd se află prea aproape de epoca ce se descrie și în care mulți din ei a trebuit să joace o rolă.

Alexandru Ghica cobora din acea familie de albanii care a jucat în mai multe epoce role marcante în istoria țării.

El este al noulea domn al Valahiei cu acest nume. înainte de a fi domn fusese ban de Craiova, apoi mare spătar, la ocupațiunea Principatelor de oștiri ruse în 1828. În timpul ocupațiunii de șese ani, principele A. Ghica atrase simpatia generalului rus Kisilef care îi recomandă pentru tronul Țării Românești în anul 1834 mart, 21. A. Ghica fuse dintre principii cei buni ai României, începutul domniei lui fuse lăudat. Când vom enumera toate îmbunătățirile ce se făcură sub dînsul într-o epocă mai ales cînd țara pîșea de la cel mai adînc întunec, nu putem refuza acestui domn o mare parte de elogiuri. Una din faptele lui cele mai mari este începutul urzirei școalelor comunale. Pe lîngă această mare și frumoasă faptă, principele A. Ghica lăsă să se vadă în faptele se sale semne de a proteja ideile naționale și liberale. Trebuie a mărturisi, aceste tendințe nu erau rezultatul unor convicțiuni politice, ele erau mai curînd impulsurile caracterului său în care se zărea origina cavalierească ce este apanagiul națiunii sale albaneze. Principele A. Ghica era mai mult om de simțiment decît om de cugetare, mai mult ostaș decît om de stat.

Cea dintîi greșală ce făcu ca domn, înăuntru, fu că se ocoli de familia sa cu care împărți cele dintîi funcțiuni ale statului. Principele A. Ghica iubea rudele sale și căta să le facă un rol strălucitor în societate. Astă dată inima învinse rezonul de stat, sau că aceste rude abuzară de încrederea sa, sau poate calomniile găsiră o poartă deschisă ; această manieră fuse o cauză de a răci tronul de mulți bărbați cari se aruncară în opozițiune.

Pr. A. Ghica nu era rus, era mai mult turc prin inimă. Astă dată încă inima învinse rezonul de stat la dînsul. El nu știu să-și ascundă temerile se sale interioare contra Rusiei. Această putere înțelese că nu poate conta pe dînsul ca să-și facă trebile în țară ; îl supuse la încercări și așteptă.

Către acestea Rusia prepara în tăcere opozițiunea, toți nemulțumiții și ambițioșii de putere se așezară sub ordinele secrete ale consulului rus. Alături cu această P...

tidă, *juna Românie* ce începuse a înălța capul la viața politică, crezu momentul priincios spre a se organiza. Favorată de sentimentele particulare ale domnului ce .ăuta în această jună partidă sprijinul ideilor sele, favorată de consolul rus ce închidea ochii chiar la eccesele ei liberale, ea căpătă oarecare libertate de acțiune. De .ind în cind, Rusia lovea prin mina domnului partida liberală. Aceasta o ținea în frîul ce ea credea că poate să i se da, fără pericol, și punea între domn și liberali să-mînța unei uri care mai tîrziu trebuia să rodească.

Domnitorul se afla între datoriile lui de principe român și între datoriile de protegiat rus.

Cimpul de bătaie trebuia să fie Adunarea. Acolo partidele trebuiau să-și dea mina în ziua cînd o voce puternică le-ar fi dat semnalul. Cînd certele începură în Adunare, principele se plînse la St. Petersburg. Rusia, voind să-l compromită în opiniunea junei Românie și a asmuți pe această din urmă asupra-i, ceru domnului pentru prețul concursului său punerea în Regulamentul Organic a unui articol suplimentar ce anula neatîrnarea politică și administrativă a țării. Pozițiunea domnului se agrava prin primirea acestor funeste condițiuni cari fuseră urmate de exilul Cîmpineanului, de osinda autorilor conspirațiunii din 1840. Veni și revolta de la Brăila în 1841 și fermetatea cu care principele o spulberă, și se află compromis în fața țării și în fața Rusiei. Astă dată principele A. Ghica nu fuse om de stat.

Rusia decise atunci cu orice preț să-l destituie. Ea reuși în octomvr. 1842.

Principele A. Ghica nu a știut dar să se rezeme nici pe națiune, nici pe Rusia. Cînd sacrifică națiunea sa Rusiei, cînd sacrifică interesele Rusiei intereselor națiunei sele. În definitiv nu era om de stat. Mai multă tărie, mai multă dibăcie l-ar fi scăpat. Din nefericire el nu avea nici tăria, nici dibăcia cerută de acele mari împrejurări.

El iubea poporul și era iubit. La toate ceremoniile, cîrduri de copii îl înconjurau, și domnitorul găsea o plăcere a merge în mijlocul lor. Iubea cu deosebire toate Paradele, nici o ocaziune în care putea să se arate în -Jlocul falei nu îi scăpa. La hramurile bisericilor nu

lipsea, la spectacole iară cel dintii se arăta. Pentru scoale avea o simpatie pronunțată. De mai multe ori pe an corpul profesoral era invitat la masa domnească ; este ade-vărat că deși se ocupa de forme, dar nu se ocupa de fond. Voia să ridice învățămîntul și onora persoana profesorilor. Nu se ocupa de învățămînt. Principele A. Ghica voia să împace trecutul cu viitorul. Astfel el era om al vechilor idei și al noilor idei totodată, și niciodată hotărît pentru unele. în politică văzurăm asemenea că nu era nici partizan al politicei ruse, nici apostol al simțimintelor naționale.

El nu pedepsea hrăpirile, cu toate că simțea trebuința îmbunătățirii în administrațiune. Avea trebuință de lumea cea veche și îi ierta rătăcirile, fără însă a dezaproba lumea cea nouă. Condamna teoriile *junimei române* și tolera prin slăbiciunea gloriolei.

Acest sistem de guvernămînt nu putea să întirzie-să aducă în țară dezorganizarea. Slăbiciunea plecînd de la tron se schimba în *anarhie*. Cînd acest fel de anarhie coprinse toată țara, domnitorul voi să aducă oarecare îndreptare, dar în deșert. Ca să îndrepteze lucrurile nu era destul a lovi pe cutare sau pe cutare, ci a da singur exemplu de respectul legilor. Legile nu se respectară niciodată.

Am zis că poporul îl iubea. în adevăr, principele A. Ghica făcea multe binefaceri. Săracii găseau totdeauna la dînsul un adăpost sigur. Proteja pe cît îi permiteau legile, boierii și consulul pe popor.

A. Ghica, cu defectele și calitățile sele, cînd nu mai fuse domn, începu a fi regretat. Nu voim a zice că un domn ce nu mai este, este totdeauna regretat, căci nu se mai simte apăsarea acțiunii sele, fuse regretat căci timpul limpezise și cumpănise defectele și calitățile sele, și opiniunea generală, ea însăși limpezită, prona acum calitățile acestui domn. în adevăr, mai tîrziu țara își aduse aminte de A. Ghica și nu mai ținu din timpul domniei lui decît *crearea școalelor comunale* și lupta în care căzu, luptă națională contra intențiunelor Rusiei de atunci. Fărîmarea revoltei de la Brăila ce ocaziona cădere sa rămase ca un cuvînt de recunoștință națională, generațiunea cea nouă, lăudînd faptele sele cele bune,

atã sã ierte rãtãcirile sele. A. Ghica nu trebuie a fi criticat ca un domnitor din noua erã. A. Ghica era un om din secolul trecut, ca om din secolul trecut trebuie sa fie privit. Intre contimporanii sãi, A. Ghica era cel mai bun, și aceasta este mult. Istoria va fi neapãrat mai severã pentru principele Bibescu și Știrbei, decît pentru A. Ghica, și aceasta pentru motivele ele mai sus.

A. Ghica nu fãcuse studii serioase. Nu era nici un geniu. Avea insã mult bun simț, mult bun în caracterul sãu. Dacă pe lingã bunul sãu simț ar fi unit tãria, A. Ghica ar fi dezlegat poate încã de mult probleme ce nu s-a putut dezlega decît sub Alexandru Ioan I.

Țara recunoscãtoare, Turcia recunoscãtoare și voind, în timpul rãzboiului Crimeei, sã rãsplãteascã serviciul ce fãcuse Turciei, A. Ghica, prin fãrimarea revoltei de la Brãila, țara îl primi cu bucurie și Turcia îl numi locoteninte de domn. Locoteninte de domn A. Ghica nu lucrã contra intereselor patriei. Lucrã sã se facã domn, este adevãrat, dar aceasta era iertat unui domn bãtrîn. Cãtre acestea nici timpul, nici experiințã nu schimbuse caracterul sãu. El rãmãsesse omul secolului trecut cãtînd a împãca trecutul cu viitorul ; rãmãsesse ceea ce fusese cînd avea domnia, bun și slab.

Astfel A. Ghica nu reuși în nici unul din planurile sele.

Pe cînd intrarãm în camerã dupã Edem și vãzurãm pe acest principe uitlndu-se pe fereastã, apoi schimbînd cele dintii vorbe cu Edem, acest principe nu era încã stricat cu Rusia. Niște semne oarecari îi dau niște bãnuieli oarecari contra Rusiei. Asupra prevestirilor lui Edem, principele începuse a se prepara la lupta ce era sã fie într-o zi între dînsul și consoul rus. Prin Edem, principele cãuta sã atragã la dînsul *juna Romãnie*. Prin Edem principele dase deja cele dintii atacuri colosului de la Nord, însuflindu-i a combate slavismul în limbã, prin Edem, el știa ce simte, ce cugetã, ce face *juna Romãnie*.

~ Edeme, zise principele, ce fac patrioții tãi ?

' Nu fac bine, rãspunse acesta, deja în loja noastrã ue francmasonerie lucrurile se schimb. Ieri searã, sub

cuvînt de a încerca pe un june ce se prezintă în lojă membrii societății puseră pe tapet revoluțiunea armată

La acest vorbe domnitorul se posomori.

— Apoi ?

— I-am combătut și am făcut să cază această nefericită idee. Iară Cheren, văzînd că nu izbutește, zise că era o încercare ca să cunoască pe noul zidar. Vel este cel mai înfocat adversar al ordinii publice.

— De mult timp acest Vel mă combate !. Aș voi să-l trimit la o monastire să se liniștească !

— Nu este timpul, răspunse Edem. M. t. ai încă trebuință de el spre realizarea planului nostru cel mare !

•— Planul nostru ? întrebă domnul cu mirare.

— Dară, răspunse Edem. Acela de a combate înriurirea rusă.

— Taci ! zise principele. Nu am nici un plan. Poezii d-ale tele, o să mă compromiți...

Apoi, gîndindu-se puțin, urmă :

— Mie nu-mi place ce face Cheren, el merge mai departe decît aș dori eu. Nu înțelegi tu că el aspiră la domnie ?

— Ba înțeleg, răspunse Edem.

•— Și imi zici aceasta cu sînge rece ?

— Dară.

— Pentru ce ?

— Pentru că nu are să izbutească. Rusia nu va consimți niciodată a-l face domn.

— Dar imi incurcă lucrurile mele, trage toată jurnimea cu dînsul și o aruncă în brațele boierilor protejați de Rusia. Nu înțelegi tu aceasta ?

— Ba înțeleg, răspunse Edem, însă înțeleg asemenea că Rusia nu este încă dispusă să te scoată din domnie, ești încă tare. Ea te va lovi în ziua cînd va înțelege că te-ai făcut o stavilă la realizarea planurilor se în Principate, însă atunci poți compta pe partida liberală și iată pentru ce îți zic să îi menagezi încă, o să-ți fie trebuincioși.

— Așa, zise domnitorul, dar faptul este că nu sînt nici cu Rusia, nici cu partida națională !

— încă mai bine, zise Edem. Nefiind hotărît nici pentru unii, nici pentru alții, îți lași două porți deschise-

— Să nu mi le închiză pe amîndouă ! zise domnitorul- Astfel tu ești de părere să menagem încă pe liberali ?

— Dară, m. t., nu vor face nimic fără să știi, îi ai în colivie.

— Dar or face-o mîne.

•— Atunci ai timpul să-i lovești.

Astfel fuse conversațiunea ce avu Edem cu principele.

SERATA CU CEAI

Dem, dupe invitarea ce primise, se duse a doua zi seara la colonelul... să ia ceaiul, stil de bilete de invitare.

Să mergem și noi împreună cu el spre a asista la scenele ce au să se întîmple.

La 9 ore seara, dupe ce își puse o redingotă neagră veche, mănuși coloare de paie plesnite la două degete deja, cizme de lac sau de glanț, dupe ce luă adio de la cocoana Elena și dupe ce aceasta îi zise vorbele grave : „ia seama, băiete, să nu te strice zefurile ciocoiești, că nu te chem pe tine acolo de florile mărului”, se duse pe jos, cu un bastonaș în mînă, gîndindu-se ce are a zice și a face în casa unui om pe care nu îl văzuse niciodată.

Ajunse la poarta caselor colonelului cu cizmele încărcate de pulbere.

Această casă se afla situată lîngă Colțea, pe o stradă strîmptă, nu departe de casa numită a lui Raletii, unde astăzi este școala centrală de fete. Casa era cu gang sau poarta de intrare pe dedesub. Dem întilni la poartă doi lachei cari primeau trăsurile încărcate cu dame ce veneau de cînd în cînd. Cînd Dem să prezintă sub gang și întrebă de colonelul, cei doi lachei se uitară la dinsul lung, apoi unul la altul și începură să rîză cu hohot.

— Ce rîdeți voi ? Vă întreb dacă colonelul primește.

Lacheii riseră și mai tare.

•— Ești invitat? întrebă unul din ei, arată-ne biletul. Dem cătă în buzunar și nu găsi nimic.

— L-am lăsat acasă, zise el cu durere.

— Ai face bine să te duci înapoi, zise un servitor, să vii cînd vei găsi biletul.

Vel și Radoți apărură în acel moment, avură timpul să auză o parte din vorbele lacheilor.

— Nu lua seama, zise Vel lui Dem, vino cu noi.

Zicînd astfel îi dăte brațul și cîte trei urcară scara. Dem nu știa ce să crează. Vesmintele lui erau curate și de gală. Iacă ce era : unul din lachei cunoscuse pe Dem în sărăcia lui și nu-i veni să crează că un copil sărac ca dînsul să poată fi invitat între alți oaspeți în casa unde acesta era servitor.

Am zis că Radoți venise cu Vel.

Cititorii își aduc aminte pozițiunea înspăimîntătoare în care lăsarăm noi pe Radoți atîrnat de streășină căselor și căzînd deodată ?

Radoți perzînd puterile și căzînd, căzu pe un pat moale ce spînzura sub streășină cu trei picioare mai jos. Toate aceste încercări, cari pentru încercați aveau atîta spaimă, în realitate nu erau nimic. Francmasonii combinaseră lucrurile astfel încît în aparență să înspăimînte și în realitate să nu pată nimic.

Cînd Radoți căzu pe pat, acel pat susținut cu coarde și cu scripete coborî repede ; în cîteva minute Radoți era în sala zidarilor, unde toți îl complimentară pentru curagiul său. Radoți fusese admis chiar în acea seară între francmasoni. Acum să ne urcăm în salon.

Colonelul X. era un om foarte amabil cu toată lumea, era bogat, parvenit. Erau pe atunci oameni cari de mici funcționari, săraci, în curs de cîteva ani deveneau milionari, fără ca nimeni să nu poată ști de unde le veneau milioanele. Colonelul era unul dintre acești oameni miraculoși și neînțeleși. Ca să facă să i se ierte o bănuială asupra repedei sale înavuțiri, colonelul era amabil cu toată lumea și mai ales cu *bonjuriștii* pe cari el îi credea : *guri rele*. Nu știm din ce cauză el se retrăsese de curînd din armată. Acum nu era bine cu curtea. Se introdusese o modă că, toți cîți ieșeau din serviciu, trebuia să intre îndată în opozițiune. Seratele ce el da erau serate politice ; juna Românie era chemată aici mai cu osebire. El lingușa pe unul din capii ei, pe Cheren mai cu osebire. Totdodată nu neîngrijea boierii din partida

pătrînă ; cele două partide se întâlneau la dînsul. Colonelul însă era oricum agintele partidei boierești. Colonelul avea cincizeci de ani trecuți. Soția sa, Lina, era cu douăzeci de ani mai tinără. Ea era gentilă, spirituală și plină de vervă. Iubea a primi lumea, și o primi bine. Gurile rele nu găsiseră nimic rău a zice de dînsa. Către acestea se amintea niște rătăcirii, fără consecință, făcute în anii trecuți. Să trecem peste acestea !

Îndată ce intrară în salon cei trei noi veniți, adică Vel, Radoți și Dem, colonelul își înaintea lor. Vel prezintă pe Dem. Colonelul fuse foarte amabil cu cîte trei. Colonelul îl prezintă chiar soției sale.

Salonul era plin de lume, cavaleri și dame. Se vedeau aici multe dame din clasa întâia, cîteva din clasa doua. Era un spectacol original. Damele de clasa I făcuseră cerc aparte, cele de clasa II se retrăseseră și formaseră alt cerc. Un ochi observator ar fi avut mult de studiat, văzînd aceste două cercuri de dame, unul arrogant, celalt umilit !

Să trecem și peste aceasta.

Între bărbați părea că este așezată oarecare egalitate, mai mult decît între femei.

Vel și Radoți salutară damele cu cari păreau a fi familiari mai mult sau mai puțin. Dem rămăsese singur lingă ușă, observa. Mai mulți bărbați trecură pe lingă dînsul cari îl cunoscuseră mai mult sau mai puțin, nici unul nu-i aruncă un zîmbet. Aceasta supără pe Dem.

Societatea ceru să dănuiască ; un june venit de curînd din Paris se puse a suna la piano, oaspeții se puseră a valța.

Dem rădică ochii asupra unei dame ce intra atunci. Era iubita imaginațiunei sale cu fidațatul ei. Ea îl vede și îi aruncă o privire desprețuitoare, apoi trecu repede.

Dupe cîteva minute colonelul zise lui Dem să invite o damă la valț. Dem știa să valțeze. Aruncă ochii în dreapta și în stînga, vede o damă neangajată, o invită, dama refuză cu despreț. El nu înțelege nimic, se îndreptază către alta, refuză asemenea, invită încă una, încă două, încă trei. Refuz de la toate. Murmură între dame,

murmura trece între bărbați, oaspeții privesc la Dem unii au aerul a-l arata cu despreț.

Se băgă de seamă că mai multe familii pleacă înainte de timp. Dem nu înțelegea nimic. Colonelul, sfiicios, învălmășit, se apropie de Dem și îi zice :

— Domnul meu, mă vei ierta... dar... d-ta știi... societatea noastră are niște prejudecăți oarbe... prezintă d-le aici desplace... boierilor... mă ierți... nu sînt eu vina, dar vezi?... boierii plec... salonul are să se deșarte într-un minut, dacă...

— Dacă nu mă voi duce eu ? zise Dem.

— Ai zis singur... dar mă iartă... ce să facem ? trăim cu ei...

— Bine, zise Dem, înțeleg... mă voi duce.

Rușinea și minia se disputau pe figura sa. Dem plecă. Mai mulți îl priviră plecînd. Dem zise în sine : „Maică, maică, tu mi-ai recomandat în scrisoarea ta: să nu te duci în societățile boierilor mari, căci sufletul tău se va vesteji, și eu nu te-am ascultat.”

Trecînd prin sală, vestea dărei lui afară îl întrecuse ; feciorii se uitară la el și îl insultară.

Dem zise atunci o vorbă mare :

— M-ai insultat, o, clasă aristocratică, clasă fără viață și fără viitor ! dar va veni o zi cînd te voi goni cu biciul de la înălțimea ta, și saloanele tele, și moșiile tele, și fetele tele le voi da slugilor tele.

CARTEA *IV*

RĂDICAREA LUI TUDOR

Era 16 ghenariu 1821.

Era seară.

Pe strada ce pleacă de la podul Caliței și merge la Mitropolie, pe lîngă hanul Golescului, îndată ce se termină acest han, la stînga era o curte și o casă mare cu două etaje, în formă veche. Astăzi această casă este proprietatea Obedeianului. Atunci ședea într-însa vornicul Constantin Samurcaș.

Un om în costum, de pandur, urmat de doi arnăuți în costumul lor național, la 10 oare seara, intra din strada Caliței. În această stradă unde era casa Samurcaș, pe j.s. Intrînd în această stradă, se opri la poarta casei Samurcaș și bătu în poartă. Un serv deschise ; omul în costum de pandur cu cei doi arnăuți intrară în curte și poarta se închise în urma lor.

Să mergem dupe acest om.

Omul în costum de pandur intră la dreapta în casă. Se urcă pe scară. Cei doi arnăuți rămaseră în sala de jos. Servitorul ce-i deschise poarta îl duso într-o cameră. Acolo îl aștepta vornicul Constantin Samurcaș, bătrîn cu fața frumoasă încă, cu barba albă și lungă, purtînd costumul boierilor mari din acea epocă.

Omul în costum de pandur înainta. împotriva datinelor din acea epocă, vornicul Constantin Samurcaș invită să șază lingă dînsul pe omul în costum de pandur.

— Șezi, arhon slugere, zise el, arătîndu-i un loc lingă dînsul.

Slugerul șezu.

— Știi pentru ce ești aici ? întrebă vornicul Samurcaș. Lucrurile țării noastre sunt foarte încurcate. Mai întîi vei ști, arhon slugere, că grecii, ajutați de Rusia, voiesc să fărâme jugul turcilor. Ei au să înceapă răscularea lor în țara noastră. Este rușine, arhon slugere, ca românii într-a căror țară streinii ridic steagul neatîrnării, să rămîie nepăsători! Domnul Alexandru Șuțu în acest minut, poate că nu mai este în viață. Moartea lui pîrtinește planul grecilor ; dar trebuie să pîrtinească și planul nostru. Cată să avem și noi un plan. Cată să strîngem panduri; Astfel făcînd, pe de o parte, lingă steagul grecilor va flutura și steagul românilor ; iar pe de alta vom putea apăra țara chiar de răsculătorii streini cînd ei ar căta să o apese. Primești a fi capul oștirea naționale ?

— Aceste vorbe îmi vin la socoteală, răspunse slugerul Tudor Vladimirescu sau domnul Tudor cum îi zicea ^ai tîrziu poporul. Zic că îmi vin la socoteală, pentru ^a sînt român și mi se rupe inima cînd văz că românul * ajuns a fi strein în patria lui. Domnii sunt greci, miropolitul, episcopii, egumenii sunt greci ; marele spătar

e grec, aga e grec, delibaşa, tufecci başa, guler asin, circ serdar, bas bulucbaşa, bas ciohodar sunt greci. Căpiţa., nul de dorobanţi, căpitanul de lefegii, greci ; polcovnicul de seimeni, şeptesprezece polcovnici de potera cei douăzeci şi şapte căpitani de poteră, cei şeptesprezece polcovnici de tîrguri, toţi sunt greci, banul Craiovei cu toată curtea lui şi ofiţerii lui, greci. Zapcii plăşilor, vătaşii plaiurilor sunt greci. Abia ici şi colo se vede cite un român. Oştirea ce se bate însă prin păduri contra tilharilor, *poteraşii*, sunt români. Slujitorii cari iară sunt români sunt armaţi cu bice în loc de arme. În şcoalele domneşti toţi învăţătorii sunt greci, în aceste scoale limba română nu se aude ; voi mai adăuga că toţi învăţătorii particulari sunt greci, că toţi duhovnicii sunt greci, că toţi preoţii de monăstiri sunt greci şi că limba ţării e scoasă chiar din altarul lui Dumnezeu şi înlocuită cu limba greacă ; în şcoli, în biserici, în casele boiereşti, în negoţ, pe strade, în toate oraşele, nu se aude decît limba greacă. Aceasta nu mai poate merge. Dacă este vorba ca românul să fie rob la greci, apoi temerea de a fi rob la turci sau la ruşi nu mai este o temere, ci o binefacere. Nici rusul, nici turcul nu va fac? ce face grecul. Românii sunt robii robilor. Un stăpîn puternic are aceasta de bun că este mărinos ; un rob ce ajunge stăpîn este *biciul diavolului*.

— İmi pare şi mie bine că ai atins această coardă a Rusiei, zise Samurcaş ; politica acestei ţări astăzi este de a ţine cu Rusia, şi daca İmi promiţi că vei păstra tăcerea, eu İţi voi descoperi o taină.

— Poţi a-mi spune fără grijă, arhon vornice, zise slugerul, mă cunoşti de mult, İţi sînt dator toate, nicio-dată nu te-am înşelat...

— Aceasta aşa este, urmă vornicul Samurcaş, iată că-ţi spui de faţă şi fără farafasticuri multe. Rusia are să intre în Principate, ea voieşte să fărime jugul turcilor ; İnţelegi că ar fi intrat de mult, dacă nu ar fi aflat İmpotrivire în celealte puteri ; İi trebuie dar un cuvint ca să facă să i se ierte călcarea hotarelor aici ; acest cuvint va fi turburarea ce s-ar face în ţară. Pentru acest cuvint İntii, apoi pentru a apăra ţara de hrăpirile g...

cilor, trebuie să ridici oștire de panduri. Scopul venirii așilor aici este redobândirea drepturilor românilor.

— Bine, răspuse slugerul cu prefacere, asta este astăzi politica țării, negreșit ; dar cum vom putea face, 7)se Tudor, să mă pun în capul oștirea ? îmi trebuie un aluat de viteji, îmi trebuie bani...

•— Cîți viteji îți trebuie ca să poți începe a strînge panduri ? întrebă vornicul Samurcaș.

— Douăzeci și cinci, zise Tudor.

•— îi vei avea, răspuse Samurcaș, cît pentru bani vei lua de la ispravnici.

În acest moment un om în costum bogat de arnăut intră în cameră. Era căpitan Iordache Olimpie ce comanda o trupă de ostași sub ordinele domnitorului.

— S-a isprăvit, zise el, pînă mine nu va mai trăi decît să tragă sufletul, doctorul Mihail Hristari l-a otrăvit în fintinea. Doctorul Depalti pretinde că poate dovedi aceasta, dar ce-mi pasă ? pînă mine domnul moare.

— Căpitane, zise vornicul Samurcaș, poți să dai douăzeci și cinci de arnăuți slugerului, oari să-l urmeze și să-l asculte la toate ?

Căpitan Iordache, ridicîndu-și turbanul dupe frunte cu mîna, zise :

— Să vedem.

— Nu zicea să vedem, urmă vornicul, trebuie a-i da.

— Dacă vreți astfel, îi voi da, răspuse el, dar mine.

— Fie mine, zise Samurcaș.

— Eu mă duc să-mi pregătesc lucrurile ! zise slugerul.

— Du-te, răspuse vornicul, dar d-ta, căpitane Iordache, șezi căci avem să-ți vorbim.

Slugerul ieși.

La 17 ghenariu, o zi înaintea morții domnitorului, slugerul Tudor Vladimirescu ieși din capitală cu douăzeci și cinci de arnăuți comandați de Macedonschi al lui Iova polcovnicu. Unde să ducea el ? Iată ceea ce avem să știm mai tîrziu.

Credea el că cu 25 de oameni va reuși a strînge o armată și a libera patria ? Plan cutezător ; dar Ședința, ea trebuie respectată ! Tudor Vladimirescu era un *doritor nebun*. Să nu ridem de doritorii nebuni !

Acești oameni sunt agenții secreți ai lui Dumnezeu pe pământ, lumea nu-i înțelege, ei singuri nu se înțeleg dar simt în sufletele lor mărirea și puterea. Mulți alții cad ; dar ei nu au conștiința ; mărirea și puterea ce este într-înșii îi împinge înainte, fără voia lor. Când Tudor ajunse în Tîrgu-Jiului, mica sa armată mai se îndoise.

A aresta pe clucerul Dincă Oteteleşanu, ispravnicul Gorjului, a merge cu dînsul la Tismana, a sili pe Oteteleşanu să scrie ordine către sate ca să se strîngă proviziuni pentru armată la Tismana, a lăsa pe Oteteleşanu sub gardă în monăstire, a merge cu treisprezece arnăuți la Padiștea, la Dumitru Gimba, a lua o sută de plăiași și pe dînsul, a proclama apoi către țară planul răsculărei se se fuse lucrul a puține zile.

La proclamațiunea lui Tudor Vladimirescu, pandurii alerg din toate părțile. Eteria greacă se înspăimîntă, întrebă pe Tudor pentru ce ridică oștiri. Trimite lui Macedonschi, ce era pe lingă Tudor, 1 500 de arnăuți, cari, sub pretext de ajutor, aveau misiunea să-l survegheze. Proclamațiunea lui Tudor înspăimîntă divanul din București, divanul trimite pe slugerul Costin să strîngă panduri și să meargă contra lui Tudor. Sluggerul Costin nu face nimic, trimite pe stolnicul Barbu Viișoreanu. Nu poate ridica nici un pandur. Tudor însă porcede cu 600 panduri la Pădești cu Girbea, risipește mica gardă a lui Iorgu Văcărescu. Se înturnă în Tismana, apoi aleargă la Cleșani unde găsește toate satele plaiului adunate. Iartă birul și le promite despăgubiri. Toată populațiunea României mici se ridică la vocea lui, jugul grecilor se fărâmă. Tudor trimite armazar la Poartă, în care expune toate suferințele țării de la greci. Eteria mai trimite 1 000 arnăuți lui Tudor, sub hagi Prodan, tot sub pretext de întărire. Cei doi capi, Macedonschi și Prodan, au ordin să vegheze asupra mișcărilor lui Tudor.

La 6 februarie Tudor rădică județul Mehedinți. Ocupă monăstirea Strihaia. Să repede sub zidurile Motrului unde era Ștefan Bibescu cu arnăuți și panduri, oprește comunicațiunile monastirei, garnizoana flămînzită se predă dupe o săptămînă. Depalti, caimacamul Craiovei, trimite înaintea lui Tudor pe serdarul Diamandi cu

150 de arnăuți spre Motru. Acești din urmă se închin lui Tudor. Pleacă la Țințăreni cu 6 000 de panduri.

Ciți se trimit asupra lui Tudor, toți i se închin.

Divanul din București trimite pe N. Văcărescu ca să survegeze toate oștirile trimise contra lui Tudor. Vornicul C. Samurcaș îl înlocuiește înainte de a putea începe ceva. Acest din urmă, trimis de divan, ca să facă pe Tudor să lase armele jos, să înțelege cu Tudor și se înturna fără isprăvi. Dumitru Gîrbea, din ordinul lui Tudor, ia patru sute de panduri și purcede la Gorj să prinză pe boierii greciți ce se încuibaseră pe acolo.

Boierii sunt arestați și trimiși lui Tudor ele bravul Gîrbea. Calimah se numește domn în locul lui Șuțu. Dar nu cutează să vie în țară. Tudor scrie divanului din București și-i trimite o deputațiune de patru căpitani panduri. în această scrisoare cerea ca divanul împreună cu dînsul să reclame de la Poartă ; 1. Să nu se mai numească domni greci, ci români, dupe vechile datine ale țarei, și dupe vechile tractate cu Poarta ; 2. Să se organizeze o armată română de 12 000 oameni ținută cu chel-tuiala țarei, pentru păstrare a liniștei publice ; 3. Con-tribuțiunea să se hotărască prin adunarea țarei pentru 7 ani ; 4. Poarta să ierte tributul cel puțin pentru trei ani, fiind țara în neputință a plăti din cauza suferințelor ce a încercat de la greci ; 5. Să se dea lui Tudor 500 000 lei pentru întreținerea armatei pandurești.

Acesta fuse actul cel mai mare care făcu Tudor. Aceste cereri fuse inspirate de Rusia prin Samurcaș lui Tudor ? fuseră inspirate de opiniunea publică ? de inima chiar a lui Tudor ? Nu știm, tot ce știm este că aceste mari reforme, cerute de acest doritor nebun, triumfară mai tîrziu.

Divanul boierilor din București, compus de oameni slabi și degenerați, nu cutează a face nici o urmare. Se mulțumi a seri lui Calimah să mijlocească la Poartă a trimite oștiri turcești în țară. Calimah răspunse divanului că el trebuie cu orice preț să potolească răscoala din țară înaintea venirei sale aici.

Divanul scrie cărți la toți pașii turci de la Dunăre și trimite oștiri în țară. Samurcaș vestește pe consulul rus. Acesta oprește pe divan a trimite asemenea cărți.

Alexandru Ipsilante intră în Moldova la 22 februarie cu greci armați, se înțelege cu Mihai Șuțu, domnul Moldovei. Proclamă neatrănarea Greciei și ucide treizeci de turci ce se aflau în Moldova. A. Ipsilante trece timpul a face planuri și a da proclamațiuni către greci și către români. Mai toți grecii și arnăuții se puneau sub stindardul lui Ipsilante. Eteria strânge contribuțiuni de bani. Se formează *batalionul sacru* în număr de 800, îmbrăcat în vestminte negre cu moartea însemnată pe fruntea căciulei. Se formează și alte corpuri de voluntari greci și trec cu toții în Valahia la martie ca să se unească cu Tudor.

A. Ipsilante face o altă proclamațiune către românii de dincoace de Milcov. Tudor era stăpîn atunci pe toată mica Românie, acest cuib de viteji, și avea sub comanda lui 12 000 de panduri români. 6 000 erau împărțiți prin monăstiri și el avea 6 000 în tabăra ele la Țințăreni. În față cu tabăra lui era tabăra streină formată de arnăuți, greci, bulgari, sîrbi, armată care avea misiunea a priveghea asupra mișcărilor românilor. Ipsilante cheamă sub stindardul lui pe grecii și streinii din mica Românie. Ei pleacă și prad țara pînă la București. Prada, focul, violul asupra fetelor și femeilor fuseră întrebuințate de dînșii.

Tudor pășește spre Craiova cu 6 000 români și 6 tunuri, avînd și pe Prodan și Macedonschi cu 2 500 de arnăuți. Depărtat cu grecii fug. Craiovenii primesc pe Tudor cu entuziasm.

Anarhia și dezordinea domnea în București ; boierii, părăsind capitala, trecură în Transilvania. Bimbașa Sava se numește de divan comandate ale Bucureștiului. Divanul se sparge, consulul rus și austriac pleacă. Tudor pornește la Slatina cu 6 000 de panduri și cu arnăuți. Slatinenii se plîng lui Tudor contra lui căpitan Iordache, Ioan Farmache, bulucbașa Ghencea. Protopopul din Slatina veni înaintea lui Tudor cu lacrimile în ochi și îi spune că arnăuții ce veniseră cu el despoiaseră biserica mare de vasele sînte. Tudor arestează un protopop Șcheamă un ofițer de panduri, căruia recomandă a descoperi pe furi și să le ia vasele sînte furate și să i le aducă în secret. Acesta găsește vasele sînte în desagașii lui bulucbașa Hristea și Iova și le duce lui Tudor în secret.

GARDA MORȚEI

Sărmane doritor nebun ?

Tu nu ai cruțat nici moartea, nici singele ca să ajungi la scopul tău generos. Tu ai înțeles rău, o, Tudore, că spre a ajunge la realizarea unei idei nobile este trebuință de singe. Dară, este trebuință de singe spre a ajunge la un scop generos ; dar nu să verși singele celorlalți, ci să-ți verse ceiați singele tău. Cîți au crezut să realizeze ideea lor, vărsînd singele celorlalți, nu au reușit ; cîți au fost uciși însă pentru o idee frumoasă au reușit mai totdeauna. Crist este exemplul cel mai viu. Martirul este mai iubit decît tiranul. Tu voiai să fii martir, și te-ai făcut tiran.

Ideile tele au triumfat pînă în fine ; dar ca să triumfe a trebuit ca tu să fii ucis de săcurea inamicilor patriei tele. Cînd tiranul a devenit martir, omul cu ideea a început să fie aprețuit. Numai în ziua morții tele, lumea a început să vază în tine un liberator. Tu ai triumfat mai tirziu prin moartea ta.

Domnul Tudor a făcut o mare eroare crezînd că prin vărsarea de singe va putea restabili disciplina într-o armată de adunătură. Într-o revoluțiune, oricine ia arma în mînă, se consideră pe sine o autoritate și nu tolera altă autoritate asupra-i decît cu condițiunea ca cel care îi comandă să aibă atîta superioritate încît să nu fie supus la nici o îndoială. Tudor nu avea prestigiul victoriilor în bătălii. El nu avea decît inimă, și toți soldații lui aveau inimă. Era dar egalitate între cap și între soldați. Lipsa de prestigiu făcu pe Tudor să nu aibă o mare ascultare de la soldați.

Măsurile severe luate de Tudor contra relei purtări a soldaților nu plăcură acestei armate fără disciplină. Invidiile capilor de panduri, favorite de lipsa de prestigiu a lui Tudor, intrigile grecilor ce îl urmau necontentit se uniră contra acestui doritor nebun. Dumnezeu a încredințat scăparea popoarelor la martiri, iar nu ia tiranii, și în secretele lui hotărîri Tudor trebuia să devie martir, ca să scape patria sa. Astfel totul se combina pentru martiriul lui Tudor. Astfel înțelegem noi ceea ce lumea și noi înșine am numit „rătăcirile lui Tudor”.

Domnul Tudor își formase din toată armata sa, din cei mai cruzi și mai hotărâți panduri, o *gardă de moarte*. Această gardă se forma de patruzeci și cinci de oameni sub comanda unui Chiriac Popescu, om tot atât de hotărât și de crud ca ostașii lui, el era tot atât de înspăimântător, prin semănarea lui cu a călăilor. Era roșu de la cap pînă la picioare, fiecare gardă purta două pistoale și iatagan la briu ; o pușcă scurtă ghintuită, la spinare. Puștini au fost care au putut să vadă această gardă în față, nici în timpul armatei în marș, nici în timpii de poposire, nici în zile de țereemonii, nimeni nu putea să o vadă. Și cu toate acestea, ea era pretutindeni unci era Tudor. Reputațiunea ce își făcuse în armată era teribilă, fiecine în mijlocul taberii, în umbră, coprins de spaima ei, credea să vadă această gardă, în fiecare minut, teribilă. Cînd venea ora ce făcea a se simți prezența ei, ea apărea deodată, ca din pămînt, sinistră și amenințătoare.

Era a doua zi dupe ajungerea lui Tudor în Slatina. Era dimineată. Tudor ședea pe pat, gardiștii morții în picioare, lipiți de pereți, stau în nemișcare și în tăcere, armați. Tudor bătu din palme, un comandir și un adiotant intrară.

— Să se aducă dulceață și cafele, zise Tudor.

Apoi întorcîndu-se către noii veniți.

— Șezi, comandirule ! Cum merg lucrurile în Slatina?

— Foarte bine, răspuse acesta, afară de niște nemulțumiri ce poate le cunoști, cu niște fururi...

— Hei ! Hei ! răspuse Tudor, le cunosc...

Și schimbînd vorba, adioagă :

— Ce să facem ? Astfel este oștirea, căpitane. Ce veste de la București ? Ipsilant face zvon mare... Să-mi cheme pe bulucbașa Iova !

Adiotantul se însărcina cu această chemare.

— Eu știu că lucrurile noastre merg bine, zise Tudor, o să vă scap și de turci, și de greci, și de boier, dacă va voi Dumnezeu.

Dulceața și cafeaua sosiră.

Dupe aceasta adiotantul vesti venirea lui bulucbașa Iova.

— N-o să aibă loc să între în odaie, zise Tudor, es mai înalt decît ușa, cu capul.

în acest moment bulucbaşa se arată la uşă. Acest bulucbaşa Iova era nalt şi spătos, ca să intre în cameră prin uşă îi trebui să se plece şi să se plece mult. Ceea ce şi făcu.

Tudor sta încă pe pat. Garda nemişcată la locul ei, cu căpitanul ei Chiriac.

Iova plecă capul şi voi să intre.

Tudor făcu un semn cu ochii.

Deodată cîţiva gardişti ai morţii, scoţînd un laţ, îl aruncă de gîtul lui Iova, laţul ţinut din două părţi de două căpătiie, se strînse împrejurul gîtului cu putere. Căpitanul Chiriac îl dezarmează şi îi taie capul. Toate acestea se făcură cu o repeziciune şi o înlesnire ce lăsa să se crează că această scenă sîngetoasă fusese combinată de mai nainte, cu sînge rece.

— Trageţi trupul sub pat, zise Tudor.

Acest ordin se execută repede.

Comandirul şi adiotantul rămaseră nemişcaţi.

— Să se cheme bulucbaşa Hristea ! zise Tudor apoi, înturnîndu-se la comandiri :

— Trebuie dreptate, zise el. Dumnezeu o cere.

— Nu ar fi fost mai bine a-i judeca de o comisie ostăşească înainte de a-i ucide ? întrebă comandirul pe Tudor. Cel puţin pentru formă ?

— Tîlhari să judece pe tîlhari ? băiete, nu-i vor osîndi.

Bulucbaşa Hristea veni la uşă. Tot ce se făcuse cu bulucbaşa Iova se făcu şi cu acesta.

— Acum să mi se cheme căpitanul Barbu Urbeanu, zise Tudor.

Iar cînd acesta intră în casă, el îi zise :

— Voi pleca îndată. Găteşte-ţi pandurii tăi să mă însoţească.

Tudor se scoală, se armează şi iese.

în curte, Tudor trecu printre două rînduri unul de Panduri şi altul de arnăuţi. El se opri şi se îndreptă către arnăuţi cu aceste vorbe :

— Cînd o oştire ce va să se lupte cu turcii pentru paparea bisericii, pradă şi fură biserica, şi icoanele sînte, vasele sînte, ce pedeapsă i se cuvîne ?

— Moartea ! strigară arnăuții. Moartea, repetă toata oștirea din margine în margine. O murmură adîncă și surdă se auzi încă cîteva minute pe oștire. Ea blasfema purtarea celor ce fură cele sînte.

— Să se aducă căpățîna lui bulucbașa Iova și Hris-tea, zise Tudor către Urbeanu, și să se facă toate pre-cum am hotărît.

Nu trecură zece minute și pandurii ridicară înfipte în pari capetele celor doi uciși. Vasele sînte și argintăria icoanelor se arătară oștirei, spînzurate de crăcile unor copaci.

Atunci Tudor zise către panduri și către arnăuți :

— Astfel de soartă vor avea toți aceia care, luînd ar-mele pentru apărarea dreptății, vor face nedreptatea, prin fapte crude și nerușinate de tâlhărie.

La această neașteptată vedere, la aceste vorbe ce zise Tudor în urmă, armata arnăuțească rămase mută de spaimă și de mirare.

Tudor, profitînd de efectul ce făcuse în mulțime această spăimîntătoare scenă, chemă lingă dinsul pe pro-topopul Slatinii ce fusese arestat ca să-l cruțe de furia arnăuților.

îndată ce protopopul sosi, Tudor descăleca de pe cal și piși înaintea lui. El îi sărută mîna, apoi dete ordin către ai sei să dea protopopului vasele sînte și argin-tăria icoanelor care se vedeau încă în arbori.

îi mai dete trei mii lei pentru despăgubirea lucruri-lor ce ar fi lipsit.

Pozițiunea lui Tudor se aspri, un nou enemic i se puse de atunci înainte. Acest enemic era chiar în țara sa, în armata sa, în casa sa, era tilhăria. Enemic puternic și nevoie de învins, mai puternic decît sabia turcilor. Acest doritor nebun, crezu el oare că poate să învingă acest din urmă enemic ? Credință cutezătoare și nebuna ! El nu știa că un om singur nu poate să învingă spiritul hrăpirii la un popor, el nu știa că cine a cutezat să lo-vească acest balaur, a căzut el însuși sub mînia enimi-cului ; el nu știa că, pentru învingerea acestui rău, tre-buie un secol de luptă ! Tudor se înșelă, el voia a lovi spiritul de pradă și nu văzu că acest spirit de prada era în datinile națiunei întregi. Nu prevăzu că toți se

...r uni contra lui și îl vor fărîma ca pe o sticlă slabă, îmbătut de exaltațiunea moralei seale, crezînd că a servit dreptatea, că voința lui Dumnezeu s-a împlinit, plecă spre București, cu toată oștirea.

TRAGEDIE

Vom trece repede peste niște evenimente care au puțin loc în cadrul nostru.

Tudor ajunge în București, ocupă Co'trocenii, dă proclamațiuni către popor, mitropolitul va să fugă, poporul i se opune. Tudor numește administratori în România mare, care nu erau în posesiunea grecilor. Apoi mai dă o proclamațiune către țară, Ipsilante ajunge în București și se așeză în Colintina. Tudor se întilnește cu Ipsilante, în casele de lingă fîntînă Mavrogheni. Grecii ridică stindardul libertății pe casele Belu.

Sava se închină lui Ipsilante cu armata sa.

Căpitani mai însemnați ai lui Ipsilante era Colocotroni, Caravia, Constantin Duca, Gheorghe Olipie și alții. Generalism era Pendideca.

Copiii din București cîntară îndată aceste versuri :

*Ipsilante felt-mareșal,
Pendideca general,
Ofițerii cei mai mari
Covrigari și plăcintari.*

Satiră teribilă a poporului înainte-mergătoare a ridiculului. Ipsilante cheamă pe toți arnăuții ce erau la Tudor, sub steagurile lui. Ura dintre Ipsilante și Tudor se dă pe față.

Armata lui Ipsilante inspiră neîncredere, el proclamase că intră în țară cu 70 000 de ruși și nu avea sub stindarde încă decît 7 000 de aventurieri, despuieți, nedisciplinați, nearmați. Spiritul de anarhie și despoiere domnea în armata sa. Aceste hurde flămînde și nedisciplinate căzură asupra capitalei ca un nor de lăcuste.

Tudor dă o proclamațiune către locuitorii capitalei Prin care le zice că sunt liberi a-și apăra onoarea și viața cu armele în mînă. Despoierea mai încetează.

Ipsilante se mută în Tirgoviște. Tudor, din Cotroceni, inspecta toate mișcările lui. În Tirgoviște, Ipsilante se dă la plăceri, grecii dezvălesc Mitropolia de plumb Tudor închide mai mulți boieri ce voiau să fugă, în Belevedere. Sava umblă să-i scape și nu reușește. Armata otomană intră în țară prin mai multe puncturi, la 6 mai. Galați este prada turcilor. Focșanii se ocup asemenea de turci, cariucid și prad pe locuitori. Din Călărași, Giurgiu, Brăila se revărs armate turcești în țară. Tudor se retrage din Cotroceni în mica Românie. La Bolintinu din Vale ucide cu mina lui doi panduri pentru că furaseră două trimbe de pînă. De aici pînă la Găiești a ucis încă 22 de panduri pentru furaturi. La Găiești, Tudor ia știre că Ipsilante a dat ordin la o parte ele oștire a-i tăia drumul la Golești. Tudor trimite pe Macedonschi la Ipsilante, ca să trateze. La Circina, Tudor ucide încă doi panduri pentru hoție. Acolo el dăte un ordin prin care făcea responsabil cu viața pe căpitanul din a cărui companie se va dovedi pandurul care a furat cel mai mic lucru. Patru căpitani, Ioan Oarcă, Ghiță Cuțui, Ene Enescu, Ioan Urdăreanu nu vor să dea înscris că se vor supune, sub cuvînt că ce trebuință mai are el de un asemenea înscris cînd îi omoară pe fiecare oară. Tudor ajunge la Golești. Acolo întilnește 6 000 arnăuți călări înșirați pe cîmpul dintre dealuri. Pe dealuri erau postați arnăuți pedestri, toți în p@zițiune de război.

Tudor nu se înspăimîntă. Ia comanda, se pune în capul armatei sele pe care o așează în pozițiune de bătaie, așează tunurile, pandurii le trag cu pepturile lor, mișcările sunt repezi și cu ordin. Să fac două coloane, artileria se așează în centru. Voiește să înceapă lupta. Ipsilante nu cutează să se lupte. Ordinea armatei române pune în mirare pe greci și pe arnăuți. Trimite parlamentar care anunță că scopul grecilor nu este de a se bate contra românilor, ci vor să se învoiască asupra unor propuneri, pentru care roagă pe Tudor să iasă între cele două tabere, cu o escortă, unde va veni căpitan Iordachi, cu altă escortă egală în oameni, spre a se face propunerile. Tudor luă 24 de ostași aleși și purcese înaintea luț C. Iordachi care din parte-i veni spre întilnire cu alți 24 de ostași. Fiecare escortă a rămas înapoi cu 40 de

pași de căpitanul ei. Pe cînd Tudor parlamenta cu Iordachi, ostașii din amîndouă escortele țineau puștile îndreptate în căpitanul inamic gata a face foc. La spatele „cortei” lui Tudor se vedeau 6 tunuri încărcate și cu fitilile aprinse.

Tudor ceru ca armata grecească să părăsească Tirgoviștea și să-l lase să treacă în mica Romînie.

Căpitan Iordachi se prefăcu că primește această condițiune și nu ceru nimic. Ambele oștiri îi văzu îmbrățișîndu-se. Armata streină se retrase spre Pitești.

Arnăuții lui Tudor, sub comanda lui Macedonschi și Prodan, ocupară casele de la Golești părăsite de greci. Tudor s-a așezat în foișorul de d-asupra porții cea mari. Oștirea lui tăbărise afară.

O SPÎNZURĂTOARE DE NOAPTE

Cel dintîi pas către tiranie făcut, celelalte veniră de sine. Omul nu poate să se mai oprească pe acest coboriș repede. Tudor afla o plăcere neînțeleasă acum să verse sîngele acelora ce nu i se supun. Sufletul său era bolnav : rezon, judecată, înțelepciune, toate acestea cătară să fugă înaintea frigurei de sînge ce încinsese sufletul său turburat. De cînd cei patru căpitani refuzară a-i da înscrisul ce ceruse de la toți căpitanii despre răspunderea cu viața lor cînd ostașii lor vor prăda, Tudor nu mai avea repaus, o sete teribilă și nebună de sîngele acestor patru căpitani încinsese sufletul lui. Cugetarea sa nu se putea dezlipi de pedeapsa lor.

Era seară.

În partea foișorului ce da pe poartă la stînga, lipit de zid, era un pat. Aici se odihnea comandirul artileriei Cacalegeanu și adiotantul Cioranu. Adiotantul își aprindea ciubucul. Tudor vine pe la spate îi cere ciubucul, și cu cuvînt că voiește să fumeze și el, fumă numai o dată, apoi zise adiotantului să-l însoțească la vizitarea Posturilor.

Plecă cu adiotantul.

Seara era frumoasă.

Tudor chemă pe cei patru căpitani, Oarcă, Gutui Enescu și Urdăreanu. Oarcă și Cuțui nu veniră la chemarea ce li se făcu. Enescu și Urdăreanu sosiră îndată

— Veniți să vizităm posturile, zise el celor doi căpitani.

Tudor însemnase de cu ziua pe un deal mai multe sălcii în rind. Această imagine nu îl părăsise de atunci. El apucă calea ce ducea la acele sălcii. Pe drum vorbi cu căpitani despre surpriza ce îi făcuse armata streină. Părea voios, sentinela îi ceru parola și Tudor răspundea singur la aceste neîncetate întrebări.

El zise căpitanelor că este mulțumit de buna rinduală a posturilor. Când ajunse la locul sălciilor, deodată garda morței ieși ca din pământ.

Tudor o vede.

— Luați pe Enescu și pe Urdăreanu, zise Tudor și îi spinzurați de acele sălcii. Ceialți doi ce lipsesc acum, îi vom agăța mine de sălciile cari vor rămâne văduve de trupurile lor.

Garda morței năvălește asupra celor doi căpitani. într-un minut Urdăreanu fuse agățat.

— Dăruiește-mi mie viața acestui om, zise comandirul Cacalegeanu, arătînd pe Enescu, este păcat să moară, are familie.

— Nu, zise Tudor.

Comandirul insistă, se roagă, cade în genunchi. Inima lui Tudor se moaie.

— Lăsați-l! zise el gardei sele, dar mine îi vei da patruzeci de topoare și îl voi trimite la ocnă.

Luna vărsa valuri de lumină. Cerul era senin și strălucitor de stele. Un vînt dulce sufla cu răsfațare pe fața dealului. Cadavrul Urdăreanului se legăna în spînzurătoare. Acest om fusese june, frumos de corp și de figură, un păr bălan ca aurul flutura pe spatele lui pînă la genuche. Urdăreanu era rudă cu cei mai mulți căpitani, iubit de toată oștirea care îl admira pentru frumusețea și vitejia lui.

Toată tabăra auzi îndată despre această moarte. Și toată tabăra tresări de minie, de spaimă, de compătîmire.

Era miezul nopții. Tudor dormea în foisor.

Toți căpitanii lui se adunară la poarta foișorului pe j^afară, unde ținură consiliu ce trebuia să facă spre jn-cetarea uciderilor ce făcea acum Tudor. Intre alții, erau Vasile Crăpatui, Ioan Fruntelată, Barbu Urleanu, Gelniteanu, Ion Crețescu.

Dupe ce se răspîndi zgomotul despre perirea Urdăreanului, un căpitan de panduri, om tînăr, sprinten, cu voință de fier, cu inițiativă în toate, alerga din căpitan în căpitan, le vestea moartea Urdăreanului, le aducea aminte că peste o zi va sosi rîndul său, le vorbea de tiranie într-un chip spăimîntător, le spunea că ei nu au ridicat cu arme ca să creeze un tiran, ci ca să scape patria de tiranie. Le zicea că ei sunt nedemni de a scăpa de tirania streinilor, cînd nu sunt în stare să scape întii de tirania unui singur om. Vorbele lui aveau răsunset. Căpitanii se îngrijesc, se adun, discut, se înțeleg, plec către locuința lui Tudor. Toate acestea le face un om. Acest om este : *Radoți*.

ARESTAREA

Căpitanii discutau la poarta foișorului pe dinafară. Tudor dormea în foișor. Deodată se aude o lovitură în poartă, sub foișor, de dinintrul curței. Sentinela dinafară întreabă :

— Cine este ?

— Eu, Macedonschi, deschide, răspunse vocea.

Comandirul Cacalegeanu și adiotantul Cioranu erau deștepți, vorbeau cu căpitanii. Comandirul Cacalegeanu dăte ordin sentinelei să deschiză poarta. Poarta să deschide. Macedonschi iese, trăgînd după sine un cal alb. Căpitanii il inconjur.

— Adevărat este, întrebă Macedonschi pe căpitani, a Tudor a spînzurat pe Urdăreanu ?

•— Iacă-l, răspunse cițiva căpitani, arătîndu-i cadavrul spînzurat într-o salcie și care se zărea destul de bine la razele lunei și la lumina unui foc.

— Și voi suferiți aceste lucruri ? le zise Macedonschi. Sunteți o turmă de vite pe cari stăpinul cite una le Jurighie în toată ora și ele nu pot să se apare. Ce oameni

sunteți voi? V-a perit doară inima și mîndria? Dar nu știți voi că pandurii voștri sunt împotriva lui Tudor? Nu știți voi că cei cari vor mai rămînea cu Tudor, cu Tudor au să piară? Veniți sub comanda mea cu pandurii voștri. Eu nu ucig pe nimeni.

— Să trăiască Macedonschi! strigară căpitanii.

— Jos tiranul Tudor! strigă un june căpitan.

Acest june căpitan era Radoți.

Macedonschi incalcă și dispăre cu calul în noapte. Era destul. Tudor era căzut.

Căpitan Iordache intră la Tudor.

— Adu armele, îi zise el.

Tudor se uita împrejur și se vede părăsit de toți. Scoate armele și le dă.

— Acum vino dupe mine, zise Iordache.

Tudor se supuse. Ei cobor la scară, se aduse calul lui Tudor. Căpitan Iordache dăte ordin să-i aducă alt cal. Ghencea ținea dirlogii calului. Astfel plecă Tudor înconjurat de arnăuți. Grecii triumfau. Ei nu știau că uciderea lui Tudor era uciderea armatei lor.

A. Ipsilante împreună cu alți greci urziseră această intrigă.

Tudor fu dus în Pitești, în casa lui Iancu Mavrodolu. Acolo căpitan Iordache nu încetă de a-l insulta în tot felul. Tudor ședea pe un pat, lingă el Ghencea îl păzea cu pușca în mînă alături. Căpitan Iordache se plimba prin odaie și îl dojenea.

— Vreți să mă omoriți? îi zicea Tudor. Eu nu mă tem de moarte. Am înfruntat moartea în mai multe rînduri. înainte de a ridica sabia spre a cere drepturile patriei mele, eu m-am îmbrăcat cu cămașa morței. Vreți să mă omoriți? Dar a doua zi pandurii ce i-ați amăgit de m-au dat în mînile voastre au să vă lase, și voi singuri nu puteți lupta împotriva turcilor. Toată oștirea voastră se va risipi ca un fum.

Cînd oștirea lui Tudor intră în Pitești pe la 2 ore după-amiază, nu mai află pe Tudor aici. încă de * 8 ore de dimineață, grecii porniseră pe Tudor la Tirgoviște către Ipsilante, într-o căruță mică de poștă cu un arnăut înarmat la spate și cu cinci alte căruțe în urma lui ocupate fiecare de doi arnăuți.

în Tirgoviște Tudor fuse închis în Mitropolie, sub privegherea lui căpitan Vasile Caravia.

Ipsilante trimitea lui Tudor ofițerii săi ca să-l insulte, între alții pe Lasani și Scufi. Aceștia merșeră cei dintii îndată dupe sosirea lui Tudor.

Spune, tilhare vlah, il întrebară ei, pentru ce ai ținut corespondență cu turcii ?

— Datoria către țara mea mi-am făcut. Eu nu sînt grec ca voi, țara mea nu are aceiași vrăjmași și aceiași prieteni ce aveți voi. Voi, grecilor, ați proclamat libertatea și ați venit în țările române sub cuvînt a trece prin țara noastră în Turcia ; dar v-ați călcat cuvîntul de cinste, v-ați făcut stăpîni pe țară, ați prădat și ați jăfuit toată țara, pînă și bisericele sînt de vasele lor ; ați necinstit fete înaintea părinților, femei înaintea bărbaților, lucruri ce nici turcii nu au făcut, și toate acestea în numele libertății și al creștinătății. Și încă voi mă întrebați de ce am ținut corespondență cu turcii'!

După prinderea lui Tudor, căpitanii de panduri care îl daseră în mîinile grecilor începură a se căi, dar era tîrziu. Către acestea prin mai multe părți pandurii murmurau contra grecilor ce au arestat pe Tudor. Aceste murmuri făcură pe Ipsilante [să] grăbie uciderea lui Tudor. El cheamă pe Caravia și îi dă ordin să ucigă pe Tudor în secret, noaptea.

Acest ordin se execută. Tudor este dus pe malul Ialomiței, acolo fuse înjunghiat de asasinii lui Ipsilante. Caravia, după ce l-a ucis, i-a aruncat cadaverul într-un puț de lîngă grădina lui Geartolu.

Pandurii lui Tudor se risipiră, dintr-o tabără de 6 000 panduri, abia au rămas 800 sub căpitan Oarcă. Pe lîngă căpitan Oarcă mai rămase unul care voia să continue mișcarea : acesta era Radoți.

DRĂGĂȘANI

Turcii ocupară Bucureștii.

Capitala suferea ucideri de la turci.

Chehaia-bei plecă la Tirgoviște cu 15 mii de turci
.. spargă pe greci și pe arnăuți. Ipsilante trimite pe

Colocotroni să ocupe Nucetu, cu greci, arnăuți și Orfano. Pe C. Duca îl trimite să ocupe o pădure lângă Cornești cu 2 500 de arnăuți, sirbi și bulgari. Cei dinții trebuiau să atace pe turci în față și cei din urmă pe ȧ spate. Duca întâlnește un corp de arnăuți, fugind de turci, sub comanda lui Fogiolo, Naum Vechil Hargi, Alexe Peloponisu, Sotir Papadopolu și Anastase Argirocastritul. Duca se unește cu dinșii.

Chehaia-bei ajunge la Nucet cu o coloană împărțită în două aripe. Duca aleargă în ajutorul lui Colocotroni și Orfano. Aripa dreaptă a turcilor a luat pe greci pe la spate și i-a respins spre Nucet. Turcii risipesc ambele corpuri grece. Ipsilante aleargă cu batalionul sacru și cu corpul de arnăuți din Tîrgoviște. îi întâmpină în fugă, cearcă să-i întoarcă și nu reușește.

Ipsilante pleacă la Rimnicul-Vîlcii cu toată oștirea. Chehaia-bei ocupă Tîrgoviștea la 22 mai. Turcii prind 24 de soldați din batalionul sacru. Chehaia-bei dă ordin de îi spînzură la marginea orașului. Ghencea se închină lui chehaia-bei. Sava și alți arnăuți fac asemenea. Ei aduc un contingent de 1000 arnăuți. Udrischi, secretarul consulului austriac, îi însoțește în Tîrgoviște. Tahir-aga garantează pentru Sava. Chehaia-bei îi iartă și îi primește în serviciul său.

Sava ia două mii de turci călări și o mie de arnăuți și merge înaintea lui Ipsilante. La rîul Dîmbovița, la circiuma de piatră, în Muscel, întâlnește 600 de greci; unii, voind să scape, se înec în rîu ; douăzeci sunt prinși și descăpitați și li se trimit căpătinile lui chehaia-bei.

Ipsilante se împreună cu căpitan Iordache, Macedonschi și Prodan, și cu o mică trupă din oștirea lui Tudor.

Dupe cîteva loviri mici în care luară parte și din români, Ipsilante, strîngîndu-și toate corpurile în număr de 16000 oameni, a pornit contra turcilor la Drăgășani.

Sub lanțul unui deal despre nord ce merge cînd lin» cînd curb, se face o cîmpie netedă ale cărei margini, într-o mare distanță de la deal, sunt udate de Olt. La una din curbele ce prezintă acest deal ieșind cîteva P." suri în cîmpie, se află o podișcă peste un rîuleț neînsemnat ; această podișcă trebuia să serve de linie despărțitoare între armate. Ipsilante își rezervase poalele

salurilor pentru corpul de arnăuți de rezervă. Căpitan Iordache Olimpie și Caravia Vasilie cu corpurile lor forjau aripa dreaptă. Aripa stângă se compunea de arnăuți, greci, sârbi și bulgari. În fața centrului era batalionul sacru cu tunurile lui Tudor. Batalionul își împărțea în patru companii, compania întâi sub Dimitrie Șuțu, a doua sub Dracula din Stachia, a treia sub Andronic, a patra sub Rizu. Niculae Ipsilante avea comanda supremă a batalionului.

Căpitan Oarcă figura aici cu micul său corp de panduri în număr de opt sute și cu câțiva alți capi mai mici.

A. Ipsilante voi cu orice preț să scoată un corp de turci din monăstirea Șerbănești. Batalionul pleacă cu muzica în frunte. Un corp de arnăuți îi urmează. Husarii și cazacii greci se întrec să rivalizeze cu batalionul sacru. Ipsilante, cu corpurile de rezervă, privește mișcările de departe. Turcii din Șerbănești las pe greci să se apropie. Batalionul sacru face foc cu două tunuri asupra monăstirii. Corpul turcesc ce ocupa monăstirea iese din monăstire și merge contra grecilor. Alte corpuri turcești, din monăstirea Strejești, Stănești și Mamul, ies repede, se unesc și înconjur pe greci.

Corpul cel mare al grecilor era corpul de rezervă.

Acest corp vede batalionul sacru înconjurat. În ordin să înainteze. Rezerva se înspăimântă și se pune a fugi, urmată de trupele din aripa dreaptă; fuga lor este repede, nesocotită, fără ordin. Nimine nu îi gonește, și aceste trupe înspăimântate nu se opresc decât la Olt în care mulți din ei se înec, voind a trece râul.

Batalionul sacru stă în bătaie. Corpul de opt sute panduri români sub Oarcă înaintează atunci spre scăparea batalionului de bravi.

Căpitan Iordache le zise :

— Fraților ! să nu-i lăsăm să se pearză, fiind și ei tot creștini ca noi !

Arnăuții lui căpitan Iordache urmez pandurilor. Lupta începe teribilă. Iapa pe care încăleca căpitan Iordache cade ucisă. Aceasta face pe căpitan Iordache să rămie apoi. Căpitan Oarcă merge înainte cu cei cinci sute de Panduri pedestri și trei sute călări.

Românii țin pept la șease mii de turci ; dau răsuflet batalionului sacru care combate înecat de numărul turcilor.

Fără căpitan Oarcă și pandurii săi, nu numai că n-ar fi scăpat un singur soldat din batalionul sacru, dar încă Alexandru Ipsilante s-ar fi prins sau s-ar fi ucis. Acest mic corp de panduri se puse ca o perdea de fer înaintea turcilor, turcii nu mai putură face un pas înainte. Dacă căpitan Oarcă ar fi primit atunci un ajutor de panduri dacă armele soldaților săi ar fi fost mai bune, dacă ar fi avut iarbă și gloanțe, românii ar fi fărîmat pe turci

Românii scap restul batalionului sacru, pun în goană pe turci, cari să scap în monăstirea Șerbănești.

Batalionul sacru din 800 oameni a rămas 120 de oameni. El a pierdut toate tunurile ce le avea de la Tudor. Cite patru căpitanii ce îl comandau au căzut vitejește în luptă. Nicolae Ipsilante, comandantul lor, a scăpat prin fugă.

Pandurii români au pierdut 48 de oameni morți și răniți.

Pandurii s-au retras la Rimnic, apoi la Ciineni.

Batalionul sacru s-a luptat ca spârțiații. Căpitan Oarcă cu pandurii au scăpat onoarea bătăliei. Intre capii ce s-au luptat sub Oarcă, unul din cei mai viteji a fost Radoti.

CARTEA IV

DEM SE SCHIMBA

A doua zi după gonirea lui Dem de la serata colonelului, dimineața pe la 10 oare, Dem recitea scrisoarea mamei-săi. Recitea urmarea scrisoarei pe care cititorii noștri n-o cunosc. Iaca rindurile ce citea :

„...Viața, fiul meu, trebuie primită cum este. Omul cel mai fericit este acela care se mulțumește cu spara sa și nu râvnește la bunurile celorlalți. îndată ce vei ieși din această regulă, nu mai este nici un mijloc de multumire în viață. Nici un bine pămîntesc nu ne mai P ° ^ mulțumim. Bogăția și mărirea au și ele durerile lor, ci

Aiul **Ştie** mulțumi în ceea ce se află. Mulți bogați și pălăzii în mijlocul mulțumirilor și strălucirilor, sunt mai nefericiți decât săracul în coliba sa. Aceasta se întâmplă când omul nu știe a se mulțumi pe soarta sa.

Îrji supus înaintea voinței lui Dumnezeu și a oamenilor, clar nu fi tiritor, nici lingușitor ! Respectează pe ceilalți, fără a te desprețui pe tine.

Nu-ți face din punctul cinstei un mijloc de a te bate cu cei ce te vor lovi. Cinstea este comoara săracului. Cel care o are poate să o ucigă ; cei cari caut să i-o răpească nu izbutesc niciodată.

Cinstea pentru omul cinstit este ca mirosul pentru trandafir, pe care nici vântul, nici vermele, nici ploaia nu i-l pot dezlipi de dînsul. A pretinde a face să se restatornicească cinstea unui om cu sabia în mină este a-și pune la îndoială ființa cinstei.

Un om poate să se facă nedrept, oamenii însă nu se fac nedrepti. Dreptatea întârzie de multe ori, dar niciodată nu lipsește a veni. Lasă lumea și timpul să judece între tine și între vrăjmașii tăi ! Acești doi sunt cei mai mari prieteni ai omului nedreptățit. Cea mai mare fericire poate să fie pentru un om decât după ce a trăit, să poată auzi părerile de rău ale prietenilor săi, întemeiate pe aceasta că nu a făcut nimeni nici un rău în viața sa ! Știi tu cât este de adîncă această vorbă ? Orice om trăiește câtă să fie asuprit de ceilalți. A fi asuprit, nedreptățit, rău înțeles și a rămînea mare în toată viața, fără a căuta să-și răzbune, să lovească, aceasta este demn de Dumnezeu. Nu te lăsa a te tîri de părerile unor oameni rătăciți ce iau simțimintele nobile și mărinoase pentru slăbiciune și mărginire a minței și a inimei ; acei oameni nu înțeleg aceste simțiminte nobile și mărinoase și de aceea vorbesc astfel. Dacă acești oameni cu sufletele mărinoase se numesc *slabi*, apoi Providența cerească ce este mărinoasa cea mai mare este *slăbiciune* !

Nimeni nu poate trece între o haită de cîni ce sfișiu ușor, fără să deștepte mormăitul acestor cîni.

Iată trista, dar adevărata icoană a oamenilor, a unor oameni cari nu au primit de la ziditor decât chipul ome-

nesc. Aceste haite tu le vei intilni în tot pasul vietej tele. învață a trece înainte, desprețuind aceste mormăituri ! Nu te înspăimînta însă pentru lume căci este astfel ! Evanghelia noastră ne zice : **mulți chemați, puțim alesi.**

Florile cele mai frumoase încă sunt înconjurate de ghimpi. Nu lua niciodată ghimpii după flori.

Nu alege societățile bogaților, nici nu desprețui p. ^ porul cel sărac. Tu știi, fătul meu, că cei mai frumoși trandafiri nasc și cresc din băligar. Să nu ai însă nici ură pentru cei bogați și dragoste pentru cei săraci hotărîtă de mai-nainte, căci tu știi asemenea că din flori nasc mărăcini și din mărăcini nasc flori..."

Dem nu mai citi, el părea gînditor.

„Mama, își zise el, nu va să-mi răzbun ; îmi recomandă aceasta cu tot denadinsul în rîndurile de sus... Iacă-mă incurcat !"

Nu apucase a zice bine aceste vorbe și figura palidă și inteligentă a lui Vel se arată la ușă.

— Ce faci, voinicule, îi zise Vel intrînd și șezînd pe pat, ostenit. Nu știi ce rău mi-a părut de cele ce ți s-a întîmplat aseară la colonelul ! Apoi cată să știi că el însuși și nevasta sa sunt tare întristați, să nu te superi tu... Vina nu este a lor, vina este a societății în care trăim ; astfel sunt clasele aristocratice ; vin în lumea nouă încărcate de rugina trecutului. Ele au numai forma. Fondul lipsește, inima lipsește, rezonul filosofic lipsește... bune Dumnezeu ! lumea nu va rămînea totdeauna rîsul celor puterici.

Dem ridică ochii mari asupra lui Vel.

— Și această clasă aristocratică crezi că poate să piară ? îl întrebă Dem.

— Dacă crez ? răspunse Vel. Sînt sigur, și mai curînd decît gîndești tu, decît gîndește ea. — Bravo, iacă și Radoți ! Vino, Radoți, să mîngîiem pe acest copil. El nu crede în progres, nu crede că vom scăpa de aristocrați !

— Cînd vom voi noi, răspunse fostul căpitan de panduri ce înainta în cameră. Dem se îndoiește ? adaogă el. Atunci poate că are dreptate să crează că lumea va fi

...tdeauna o turmă să o tunză ciocoi ; dacă toți vor fugi
... Dem de la faptă, ce mai este de sperat ?

— Și cine ți-a spus că Dem fuge de la faptă ? întrebă Vel.

— Nu zic că fuge, dar nu cutează, șovăiește...

— Aidea ! zise Vel. Eu cunosc pe Dem. Dem are inimă. După cele întâmplate aseară, Dem trebuie să arate că are inimă.

Dem nu zise nimic, dar luă scrisoarea mă-sei după înșasă și o dăte lui Vel.

— Scrisoarea de la mumă-mea ce este moartă, zise el. Vel citește.

— Înțeleg, răspunse acesta. Iacă ce te oprește a veni cu noi. O mumă către fiul său nu poate seri decît astfel, părinții noștri toți ne vorbesc astfel. Este datoria lor. După părinți vin profesorii cari tot astfel ne recomand a face. Nu este de mirare să recomandăm tot astfel copiilor noștri ; dar aceasta nu ne va opri de a ne face datoria noastră către țară, precum nu au oprit nici pe părinții noștri. Să înconjurăm testamentele părinților cu respectul și adorațiunea noastră și să ne ocupăm de cele vii !

— Bine zici, Vel, strigă Radoți. Să ne ocupăm de cele vii.

— Și cari sunt țara.

— Scrisoarea mumă-mei, zise Dem, mă îndeamnă să mă sacrific pentru țară.

— Atunci suntem în regulă, zise Radoți.

— Nu-mi plac mijloacele voastre, zise Dem, nu voi a lovi în umbră.

— Vom lovi în lumină, zise Vel surizînd.

— Și în față, adaogă Radoți.

Dem păru gînditor.

— Nu vei fi niciodată decît un poet, urmă Vel. Trebuie a te decide îndată pentru acțiune. Noi, adică tu și eu și alții ca noi, nu suntem născuți a trăi pentru noi. Născînd, ursita ne-a însemnat în frunte ca proprii d-a fi sacrificați pentru țară. Acest semn este talentul ce ne-a dat. Curînd sau mai tîrziu țara va veni să-și ceară de la noi îndeplinirea misiunii noastre. Ești tu atît de apăsător la suferințele țării în care ai născut ? în care

vei trăi și vei muri? Libertatea patriei nu află în sufletul tău mai mult loc decât niște prejudecăți, frumoase dacă vrei, dar cari în împrejurările de față nu au nici o valoare? Cu aceste credinți, tu poți deveni tot atât de rău pentru țară ca și aceia cari o lovesc. Intre aceia ce lovește dreptatea, țara, și acela ce nu va să le apere deosebirea este aceea ce se află între cel ce înecă pe un om și cel ce îl vede înecându-se, ce poate să îl scape dar care trece înainte cu nepăsare. Eu nu-ți zic nimic' te las pînă mine să te gîndești, mine însă voi un răspuns' acum adio.

Vel, vorbind astfel, își ia pălăria și iese. Radoți îl urmează clătenind din cap. Dem rămîne gînditor pe scaunul său de lemn.

La ce se gîndea Dem atunci?

La o femeie care îl desprețuia.

În acel moment cocoana Elenca intră în cameră.

— Ei bine, broască! ce ai să mai zici? zise cocoana Elenca, puind amîndouă minele în șolduri și luînd un aer de triumf. Am auzit ce ai pățit aseară la bal. Nu ti-am zis eu să nu te duci la ciocoi căci ai să te vestejești?

Zicînd aceste vorbe, ea se pune pe un ris cu hohot.

— Vezi că Elenca are dreptate și știe ce zice? urmă ea. Eu știu cine sunt ciocoi... dar voi nu ascultați bătrînețea care știe ce zice, și iacă ce ți se întîmplă.

Dem nu zicea nimic, el lăsase capul în jos și se gîndea.

— Taci? zise cocoana Elenca, nu răspunzi, ți-a făcut rău ciocoiul care te-a gonit afară din bal, după ce te-a invitat... dar ascultă, nu-ți face grijă de una ca asta. Ceea ce ți s-a întîmplat este încă puțin cu ceea ce are să ți se întîmple în viață, dacă nu vei ști să rămîi în teapa ta. Fiece lighioană trăiește în sfera ei. Fiece om trăiește în sfera lui. Dumneata ai vrut să te ridici, și iacă cum ai căzut. Bine că nu trăiește săraca ta mamă să afle astfel de lucruri rușinoase!

La aceste vorbe Dem ridică fruntea.

— Dar a cui e vina? adaogă cocoana Elenca. Eu ți-am zis și nu m-ai ascultat. Dacă ar fi trăit mamă-ta poate că pe dînsa ai fi ascultat-o.

Ea apăsă pe aceste cuvinte.

— Nu te plînge că nu te ascult ca pe mamă-mea,
le Dem, o dată nu te-am ascultat și..

— Și ai pățit-o, zise cocoana Elenca triumfătoare.

— Și am aflat că trebuie să te ascult, urmă Dem.

~— Vezi așa, adaogă cocoana Elenca, ești băiat de treabă. Așa te voi. Acum uită ce ți s-a întîmplat ! Dă incolo pe ciocoi că sunt caii dracului ! brasla satanei f cuibul șarpelui ! vatra iadului ! balele turbatului !

Un dorobanț intră cu o scrisoare de la ministerul unde Dem era copist.

El aducea o scrisoare către Dem. Dem o deschide, o citește, devine palid.

•— Iar vro istorie, zise cocoana Elenca. Ce este ?

•— Nimic, răspunse Dem, lucruri d-ale cancelariei.

Cocoana Elenca ieși. Dorobanțul făcu asemenea.

Dem rămase pe gînduri. Scrisoarea ce îi dase dorobanțul era un ordin al ministrului. Printr-acest ordin Dem era destituat și înlocuit cu un lacheu al unei dame mari. Dem nu zise nimic. Aruncă scrisoarea pe masă, Dupe cîteva minute, el zise în fine :

— Și acum cu ce voi mai cumpăra eu flori duminica să pun pe mormîntul mamă-mei ?

Sărmane doritor nebun ! Tu nu te gîندیși la existența ta, ci la florile ce cumpărai ca să pui în fiecare duminică pe mormîntul mamă-tei !

— Trebuie să-mi caut un mijloc de viață, zise Dem,, nu poci să fiu o povară acestei bune bătrîne care a făcut atît de mult pentru mine și care este atît de săracă.. Ea nu poate să mă hrănească. Așadar trebuie să mă mut de aici.

Cocoana Elenca reintră la Dem.

— Știu ce carte ai primit, zise ea, te-a scos din post, bravo ciocoi !

— Nu m-a scos din post, zise Dem.

— Ba te-a scos, răspunse cocoana Elenca, dorobanțul mi-a spus tot, în locul tău a pus pe un ciocoi al unei cocoane mari. Iacă pentru ce te-am dat eu la carte. Iacă. Pentru ce îți strici sănătatea, scriind și citind noaptea P- această masă ca liliicii, pînă la ziuă. Bre ! bre ! bre f Purcată lighioană este ciocoiul !..

— Nu te mai supăra, zise Dem cu bunătate. Eu nu-ti voi face nici o greutate. Astăzi chiar mă voi duce" să-rrii gădesc un căpăti. Voi intra la vreo lipscănie...

— Nu vsi ! răspunse cocoana Elenca cu mărire. Voi să înveți carte precum ai început ; voi să te fac om ! da ! voi să înveți mai multă carte decît ministrul care te-a scos din post și decît copiii lui ! Lucrurile nu au să mai fie precum au fost. Domnia țarei nu va mai fi . ciocoilor și a vitelor, ci a acelora cari vor ști mai multă carte. Vei sta cu mine încă. Nu te turbura că sînt săracă. Voi găsi eu mijloace a mă hrăni și pe mine și pe tine ; minile acestea zbircite pot să lucreze încă și să ciștige hrana mumei și a copilului ei. Cînd vei fi în stare să ciștigi prin darurile tele, mă vei hrăni tu pe mine. Iți trebuie bani ? Iacă, am cinci sute de lei strînși din lucrul meu, fă-ți treaba cu dinșii, doar nu s-ar bucura ciocoi de răul ce vor să facă. Na !

Dem era confuziat. El ii ia mîna și i-o sărută, fără să poată zice o vorbă.

— Ministrul tău care te-a scos din post, ciocoiul tău care te-a dat afară de la bal, lasă-i pe mine. Mă duc la S-tu Elefterie să dau un sărindar, să-i blestem, și cînd S-tu Elefterie nu o face ce voi eu, mă voi duce la fermecătoare și voi face a li se lua minile și picioarele. Nu știu ei cine este cocoana Elenca !... O să fac atît ciocoi, cît și ciocoaiicele să vie)la tine, călări pe nuiiele de alun. Nu mă face că plec acum la ciocoiul care te-a dat afară din bal, mă pui în poartă și vai de ciocoica lui : Ciocoaică fără rușine și fără obraz ! ce ai gîndit tu ? ai dat afară din bal un băiat curat ca un înger de trup și de suflet, și ți-ai deschis patul amarezului tău spurcat de trup și de suflet și l-ai primit în brațele tele, pe el, pe ei cari joc cărți, cari fur cincl au slujbe, cari înșăl pe prietini, cari vînd pe tată și pe mumă, cari nu au nimic sînt în lume ! Și voi striga, bărbatului : Săracule de minte și de inimă ! baba babelor ! rușinea rușinelor ! pune mîna și-ți numără coarneau și petele dupe frunte ! pune urechea și ascultă blestemele văduvilor care le-ai despoiāt. In casa ta o singură dată a intrat un inger și diavolul s-a turburat și s-a zvîrcolit în inima ta și a soților tăi in cele rele, și s-au tras de la fața lui, căci vederea lui îi f-

„eau să se roșească pentru păcatele lor. Și voi merge la sinistru care te-a scos și-i voi striga : dobitocule ! dobitocule ! ce ai făcut ? ai aruncat diamantul și ai luat topazul. Nu este însă vina ta, căci ești dobitoc. Isus zice : „ aruncați mărgăritarele voastre porcilor ! Tu, ca un porc ce ești, ai călcat mărgăritarul în picioare !

Cocoana Elenca aprinsă astfel, începu să tușască și fuse silită a curma discursul său cel curios.

Cînd termină tușitul, zise lui Dem :

— Eu sunt mama ta, îți poruncesc să șezi aici și să fii vesel !

Dupe aceste vorbe să retrase și vocea sa se auzi prin curte vorbind găinilor.

•— Are nobil și frumos suflet această bătrîna, își zise Dem.

— Dem ! Dem ! se auzi afară. Era cocoana Elenca ce striga.

— Dem ! Dem ! friptura și oale sunt pe masă !... vino, repetă cocoana Elenca.

NEHOTARÎREA SI HOTARÎREA

Noaptea ce veni după această zi fuse teribilă pentru Dem. A doua zi el trebuia să dea un răspuns lui Vel.

Miezul nopții bătuse la orologiul de la Bărăție. Cocoana Elenca dormea în camera ei. Dem veghea însă în odăița sa, cu capul pe mini, cu coatele pe masă. Era trei oare de cînd se afla în această pozițiune.

La ce gîndea el ?

Ideea dacă trebuie să intre în societatea de regenerațiune se lupta cu credințele lui leale inspirate de mamă-sa.

„Ce vor să facă acești oameni ? se întrebă Dem. O revoluțiune. Ce este o revoluțiune ? Este răsturnarea lucrurilor celor vechi, îndreptarea relelor, vindecarea răilor sub cari țara este îngenucheată, este frumosul soare al libertății ce are să răsară în mijlocul întunericului în cari ne aflăm. Libertatea este atît de dulce ! Hai ! astăzi suntem robi ! Mai multe milioane de romani robi la niște boieri care ei însuși sunt robi la stre-

ini ! Omul nu poate nici să scrie, nici să vorbească aceea ce cugetă, aceea ce simte. Dumnezeu însă l-a născut liber.

Ce vor acești oameni ? Să dea patriei libertatea de care are trebuință, să facă ca toți fiii țării să fie egali înaintea legii, să facă ca legile să se execute pentru toți să facă ca dreptatea să fie pentru cel sărac ca și pentru cel bogat; să lovească tirania, abuzul, hoția, și pentru acestea ei sunt gata a se sacrifica, și eu ce știu acestea nu voi să mă duc cu dinșii să lupt și să mor cu dinșii pentru libertate, pentru dreptate, pentru adevăr ? Nu, voi, mă retrag, pe cind ei mă chem ; ah ! sint un mizerabil ! sufletul meu e mic și înjosit. Sint laș ! Locul unui astfel de om ar fi mai curînd lingă cei cari fur și cari robesc țara, cari asupresc săracul și favoroz pe bogat, cari vînd patria streinilor. Dar nu, simț că îmi iubesc patria, iubesc libertatea, iubesc dreptatea ! mă simț în stare a muri pentru ele. Nu, lumea nu va zice niciodată : «acest om servă tirania și tîlhăria \» Mumămea ar muri de durere să știe că fiul ei nu face mai mult decît ar face un mizerabil spion. Nu ! aceasta nu va fi, sint liberal, sint drept, sint onest. Dar ce fac pentru libertate, pentru dreptate, pentru onoare ? Nimic. Orice tiran, orice tîlhar, orice spion vor zice și zic că sunt pentru aceste frumoase lucruri ; dar nu vor face nimic pentru ele. Ce osebire este dar între mine și între un tîlhar, un spion ? Nu este destul a cugeta și a vorbi; un mizerabil tîlhar strigă contra tîlhăriilor mai mult decît omul onest ; trebuie dar a face, nu a striga ; tîlharul strigă, dar nu face. Și cu toate acestea, eu care sint o furnică a pămîntului, care nu am după mine nici un trecut, nici fapte, nici experiență, cu ce drept aș intra în luptă ? Cu ce drept, eu care nu sint nimic aș defia trecutul în credințele lui, în principiile lui, în religiunea lui, în datinele lui ? Eu care nu am după mine nici o faptă, cu ce drept aș combate faptele secolilor înaintați ? Eu care nu am experiență, cu ce drept aș -zice trecutului : te rătăcești ? Și chiar dacă scopul ar fi bun, cari sunt mijloacele ce ni șe ofer spre a ajunge la scop ? Mijloacele cari nu sunt leale, negreșit. A conspira este a lovi în umbră. Aceasta este rău, este g°

„... ; trebuie a trece însuși prin sînge ; este nedrept, căci cei inocenți pot să piară cu cei vinovați. Și unde sunt vinovații ? Acei oameni ce noi îi credem vinovați sunt jăptura trecutului ! În față cu trecutul, cu credințele filosofice, ei nu se cred vinovați și nici nu pot să fie. Și dacă se vor face toate aceste rele spre a ajunge la un scop bun, suntem noi siguri că vom ajunge la un scop bun ? Suntem noi siguri că lumea va fi mai mulțumită atunci ? Suntem noi siguri că scopul ce voim noi să ajunge va fi evanghelia viitorului ? Și această scrisoare, și această mumă ce îmi ordonă să rămîn totdeauna leal ? Voi călca ordinul ei ? Și acei ce vor să îmbunătățească lucrurile sunt ei toți oare buni ? sunt ei de bunăcredință ? nu caut ei în toate acestea un mijloc de a mulțumi o ambițiune personală ? Și eu, mizerabil instrument al ambițiunilor personale, cu ce mă voi îndrepta înaintea conștiinței mele, cînd aș cunoaște că am fost un instrument mizerabil al voinței lor ? Oamenii bătrîni, cu experiență, m-au incredințat că mai toate aceste răsturnări se fac în numele libertății și al patriei, în numele fericirii națiunilor ; dar în fund este totdeauna o idee ambițioasă : a ajunge la un scop care mulțumește persoanele, și cînd scopul egoist este ajuns, ei nu se mai gîndesc nici la libertate, nici la fericirea patriei, și sparg instrumentele sincere cu cari s-au servit, și pentru cari ei devin cei mai neimpăcați inamici.

Și cu toate acestea, omul cu principii, omul luminat are o misiune frumoasă în viață ; are o datorie către societate, către omenire : a se sacrifica pentru ceilalți. Orice om în societate primește de la societate dreptul d-a naște, d-a trăi, d-a se lumina, d-a fi respectat ; are o legătură cu societatea, are drepturi, prin urmare are datorii ; îndată ce acele datorii ar înceta, drepturile nu ttai pot să existe. Fiecine contribuie cu ce poate. Eu iubesc patria mea, deși nu am nici un drept în ea ; dar inima nu este un neguțător ce-și trage în cumpănă serviciile ce dă în schimb. O iubesc și nu știu pentru ce,. Și nu voi să știu. O iubesc căci este nefericită. Dacă o iubesc în adevăr, dacă o crez nefericită, pentru ce voi amînea nepăsător la suferințele ei ?

Tată, mamă, frate, rudă, eu nu am ; țara mea surit toate acestea pentru mine. Ce îmi pasă mie cine sînt eu și cine este trecutul ? Eu nu sînt nimic decît o idee, trecutul nu este nimic decît o idee ; două idei diferite.

Ideea mea este bună. A sprijini patria, libertatea este o idee [frumoasă ; a sprijini dreptatea este o idee sublimă ; dreptatea nu este numai dreptatea relativă, este o dreptate absolută. Ceea ce doresc eu este dar bine. Dacă sînt convins că este bine, pentru ce voi recula ? Este o trădare a rămînea în urma celorlalți, trădare contra tutulor ce au voința mea. Trădare contra juneței.

Un june nu trebuie nici să cugete, nici să simtă, nici să facă ca cei bătrîni. Este un lucru dureros a fi, bătrîn înainte de a îmbătrîni, a fi mort înainte de a muri ! Și ce-mi pasă oare că ar fi rele mijloacele ce s-ar lua spre a ajunge la un scop bun ? Mijloacele rele vor privi pe seama celor mai mulți. Se face ceva în viață fără suferinți ? Nimic. Dumnezeu, ca să vindece multe boale, a trebuit să creze plante veninate cari fac răul ! Voi fi eu oare mai drept decît providența ? Ar fi nebunie a dori. Și ce îmi pasă dacă cei ce vor a răsturna lucrurile ar avea în vedere persoana lor ? Pentru ce toată lumea nu face astfel ? Cînd toți ar face binele, chiar avînd în vedere persoana lor, lumea ar deveni un paradis. Este drept a aspira să mulțumească vederile personale, aceia cari ar îmbunătăți fața lumii. Și ce-mi pasă mie dacă eu și alții ca mine am fi niște instrumente și am fi zdrobiți a doua zi ? Să nu ne gîndim la ce vom fi noi ! Soldatul cel bun nu cugetă în ajunul bătăliei ce va deveni el a doua zi de bătălie."

laică cum se gîndea neîncetat Dem, ce îl frămînta, ce ce îl făcea să sufere.

„Să mă hotărîsc, zise el. Nehotărîrea este mai crudă decît moartea."

Dar gîndind astfel, ziua veni, soarele se urcă pe orizont și Vel apăru dimineața în camera sa.

— Ai hotărît ? îl întrebă el.

— Am hotărît, răspunse Dem.

— Cum ?

— Nu mai sînt liber, adaogă Dem.

— Dar țara ta va fi liberă cel Țuțin, zise Vel.

Era duminică pe la șase ore.

Lumea elegantă din București se întâlnea pe atunci la grădina surnumită *cu cai*, pentru că un întreprinzător avusese ideea a clădi în această grădină un foișor și a așeza cai de lemn ce se învîrteau. Această grădină este pe podul de pământ lângă Dîmbovița. De la Grădina cu cai lumea se ducea la Mitropolie unde trecea seara.

Grămezi de cavaleri îmbrăcați elegant cu frace civite cu bumbi galbeni de alamă, cu pălării negre ascuțite în vîrf, cu cioboșele ascuțite în vîrfurile lor, cu pantaloni strimți pe picioare, mode de atunci ; pe de altă parte, grămezi de dame cu pălării largi cît lipanurile cele bătrîne, cu rochii scumpe, parfumate ca niște mirese de țară, se îndreptau către Grădina cu cai, înotînd în pulberea ce trăsurile cari circulau lăsau în urma lor. O lume mai bogată venea în urmă. Această lume era în trăsuri elegante, avînd pe feciori înapoi, în picioare și ținîndu-se de niște ciucuri mari de mătase lipiți de trăsuri. Toate aceste trăsuri, pline de cavaleri și dame, urmau curentul general, către Grădina cu cai. Aproape de intrarea gradinei, doi oameni cu frace civite cu nasturi galbeni mergînd încet, conversînd.

Cel mai bătrîn zicea către cel mai tînăr :

— Am mîncat un pumn de pulbere. Bucureștenii sunt oameni ciudați în felul lor. Iarna frămîntă tîna cu picioarele și vara o mîncînc, coaptă. Cînd un strein ar veni vi ar vedea de departe această lume, înotînd sub un nor de pulbere, ar crede că este o turmă de boi ce o duce la tăiere, căci numai boii pot suferi să aspire pulbere.

Nu este vina oamenilor, zise cel mai june, ci a administrațiunei.

— Gîndeşti ? răspunse cel mai vîrstnic. Guvernele sunt totdeauna ce sunt guvernaţii. Cum e turcul şi pî, toiul. Aproposito de politică, urmă acesta, ai intrat în societatea noastră ?

— Am intrat, răspunse cel mai june.

— Dar pe iubita o mai vezi ?

— Nu am mai văzut-o.

— Te-a trădat, răzbună-ţi ! Loveşte-o unde îi pasă

— Nu voi să-mi răzbun.

— Ai greşală. Ştii epigrama şerpelui şi a femeii ?

— Nu ştiu.

— Ascultă :

Un şerpe muşcă o femeie.

Ce crezi că se întîmplă ?

— Ea muri ? — O, ce idee !

Tocmai şearpele crăpă !

într-acel moment o trăsură elegantă trecu răpede pe lîngă dinşii. în trăsură era o damă tină ră şi frumoasă, cu un bărbat. Ea aruncă ochii la cei doi pedestri.

— Ea este, zise în sine cel mai june din pedestri.

— El este, zise în sine dama din trăsură.

Trăsura trecu răpede, stătu la poarta Gradinei cu cai, dama se cobori cu cavalerul ei şi intră în grădină, cei doi prieteni sosiră îndată la poartă.

Toată lumea, oameni, femei, copii, de toate vîrstele, de toate clasele, din toate colorile, circulau pe aleea cea mare, unii dupe alţii, sau unii printre alţii, cătîndu-se unii la alţii, sau mai bine, cătîndu-se unii la vestmintele celorlalţi. O bandă de muzică instrumentală executa nişte arii de operă, destul de falş.

Dacă toată această adunare de oameni ar fi fost cîni, vă pot încredinţa că sunetul acei muzici ar fi făcut un efect teribil asupra nervilor lor încît s-ar fi pus cu toţii să urle. Oamenii însă aveau nervile mai puţin simţibile decît cîinii şi gustau aceste sunete discordante ale rnu-ziceii în cestiune.

în lumea ce se preumbla pe alee se auzea o mură surdă, unii se preumblau, alţii conversau. Pe i pe colo se auzea idei ciudate, vorbe franceze romănite,

în fel de limbă ce desemna alte idei decât cele ce ei ar
țel voit să zică, dar cari ei între ei le înțelegeau.

Unul calcă pe picior pe altul și-i cere *pardon*, celalt
răspunde *mersi* ! O damă zice unuia *bonjour*, domnule,
domnul îi răspunde *bonjour, cheramo* ! Mai dincolo se
f.c dialoguri în limba franceză :

— Că fe grand bunica ? întreba o fată de doispre-
zeci ani pe o damă de douăzeci și patru de ani.

— El s'asoa (șeade), răspunse dama cea mai virstnică.

— Vu mange du ? (dulce) întreba un june dintr-un
pensionat pe un funcționar de la Ministerul Finanțelor.

•— Da, răspundea cellalt.

— Voasi corn cet dam s'anculot (se izmenește), răs-
pundea încă financiarul, arătînd o damă ce umbla ge-
nată de fuste.

Un ofițer adăoga :

— El a l'aveogleman de pul (orbul găinilor) !

— Chel glas vule vu ? întreabă un tată pe fiică-sa.

— Glas de limonad (de lămiie), răspundea fata.

Doi școlari se țineau de braț, unul zicea :

— Calipso ne puve se console du d'Ulis.

Și cellalt răspundea :

— Dan sa duler el se truve maleores etc.

Astfel era limba franceză ce vorbeau unii. Să vedem
și limba română ce vorbeau alții.

Era începutul epocii acelei boale ce bîntui citva timp
capitala de a vorbi cu vorbe streine sau dupe cum se
zicea, *radicale*.

— Am citit în jurnal, zicea un profesor de grama-
tică, că cuestionul dificil ce suspendase relațioanele oc-
cidentale și orientale a recevut un soluțion agreabil
pentru abitanții orientului.

— Dar n/u știm cum soluționul va fi extins în cues-
tionul ce interesă ginta otomană. Raționul uman debe-
ră nu fie frapat de voluntatea puisinților mondului.

Mai dincolo se auzea alt limbagiu ; aceștia erau cei
fără carte, dar cari voiau să arate că știu ceva. Un lip-
can zicea unei dame :

— Nu poți să-mi reproșezi că te-am trădat. Eu sînt
în *moderat* (cinstit).

Și dama răspundea :

— Nici *vîrsta*, nici *etatea*, nici *ilichia* dumitale nu te iartă să mă *ti'ompezi*.

— Atît cugetul, cît și conștiința mea sunt curate.

— Mi-ai dat vorba și parola și le-ai călcat.

— Te-am amat și te-am iubit...

Acestea și altele multe se auzeau în toate părțile. Un observator ar fi găsit un subiect bogat spre a studia vîrsta societății ce atunci începea a se ridica ca soarele civilizațiunii. Această stare de lucruri inspirase unui poet necunoscut ideea spiritualei comedii intitulată *Coconu Ianache*.

Societatea română nu este de criticat. Ca un copil ce începe a vorbi, a cugeta și a simți, ea se lasă a se tîri fără reflecțiune la aspirările sele naturale către necunoscut. Ea credea că astfel trebuie să fie. Educațiunea ce se primește în școli lipsise. Cartea tradițiunelor era închisă, datinele înapoiate și barbare. Nu trecuse șeaze ani de cînd românii aruncaseră ciacșirii și ișlicile, și cîte alte lucruri aveau încă de aruncat !

Dar să ne ocupăm deocamdată de Dem și de Luț pe cari îi văzurăm intrînd în grădină în urma damei din trăsură. Dama ce ocupa inima lui Dem era acum măritată. Ea făcuse o întorsătură prin grădină și ședea acum pe bancă lingă soțul său ; banca pe care ședea era o canapea de lemn vopsit cenușiu, era îndoită, adică, la spatele ei avea altă canapea și amîndouă aveau aceeași rezemătoare la spate ; partea canapelei din dos era liberă atunci.

Dem și Luț trecură pe lingă această bancă.

— Iacă două locuri, zise Luț, în dosul canapelei. Să ședem !

— Nu se poate a căta alt loc ? răspunse Dem.

— Pentru ce aceasta ?

— Pentru... pentru...

— înțeleg, zise Luț rîzînd. Persoana cu pricina este acolo.

Dem deveni roșu ca o cireasă.

— Nu face nimic, urmă Luț, să ședem.

El zise și plecă să șează pe canapea, ocolind puu- Dem trebui fără voia lui să-l urmeze, sfios, tremurînd. El își inchipuia că toată adunarea citește în inima lui Ș

toți ochii se ațint asupra lui. Această cale pînă la canapea de cîteva păsuri i se păru atît de lungă și dificilă ca deșertele Africei.

Ei șezură pe canapea.

Femeile au o manieră de a vedea fără să se vază că privesc. Dama văzuse pe Dem. Văzuse că Luț îl tirise pe ... a bancă, înțelesese sfiala și turburarea lui și aștepta curioasă să vază cum se va termina lucrul. Bărbatu-său nu se îndoia de nimic.

— Curagiu, Dem, zise Luț, doară ochii unei femei nu or fi mai spăimîntători decît glonțurile unui pistol. Ai stat, fără să clipești, înaintea unui pistol ce s-a descărcat asupra-ți la duel, și nu ai curagiul să întîmpini privirea galeșă a unei pisici de femei !*

— Și-mi vine greu să mă despart de ea.

— Așa este, o crez, răspunse cocoana Elenca, dar închipuiește-ți, Dumnezeule să ferească, că s-ar bolnăvi prin păduri, fără doctori ?...

— Ai dreptate, zise muma pe gînduri, o voi trimite la București cu dumneata, vă voi da mai mulți arnăuți să vă însoțească pe drum. În București nimeni nu va ști că este fata mea, apoi o vei încredința cucoanei Luxandri, vornicesei, care nu încetează a mi-o cere.

— Și cînd voi pleca ? întrebă cocoana Elenca.

— Mîne de dimineață, pe cînd voi pleca și eu la căpitan Iordache Olimpie, soțul meu.

Această grupă se îndreptă către sat, apoi către o casă.

Acolo, de la poarta curței stau înșirați arnăuți armați cu puști lungi, în porturi arnăuțești muiate în fir. Această gardă se așează cu respect înaintea damei. Era garda ce soțul său îi trimisese să o însoțească pe cale. În casă toată lumea era ocupată cu strîngerea bagajelor Pentru călătorie.

Cina îl aștepta către acestea. Regină în acest locaș ca și oriîncare parte se întindea autoritatea absolută a so-

* Din păcate, colecția gazetei *Dimbovița* din Biblioteca Academiei R.S.R. este descompletată, lipsind numerele 41 și 42 din 1864. Transcriem, în continuare, textul romanului din nr. 43.

țului său, ea prezida masa și veghea la trebuințele femeilor cite șezură la masă. Lîngă dînsa ședea copila.

Cît ținu cina, dama nu încetă a recomanda cucoanei Elenchi îngrijirea cea mai mare asupra copiliei, cînd va fi în București și pînă la București.

După cină, fiecare să retrase. Dama se închise în camera ei unde scrise o carte în limba greacă. Către cine scria ea această carte ?

Adresa era : vornicesei Luxandra etc.

Scrisoarea avea copriinderea următoare :

*„Streină în această țară, în nici o femeie nu am găsit
încrederea și amicia ce am găsit în tine, dragă surioară.
Ție dar îți încredințez această copilă pe care știu că o
iubești tot atît cît o iubesc și eu. Dacă soarta va voi ca
eu sau Iordache, sau amîndoi, să cădem pradă vrăjmași-
lor, fiii muma acestei fete. Zestrea ei va fi în această
cutie ce îți trimit împreună cu fata.*

Te sărut cu sufletul.

Olimpia.

Cînd Olimpia termină această scrisoare, părea liniștită și voi să se culce. Două femei veniră să o dezbrace.

Părul acestei femei este trecut între minunile timpului de atunci. Două femei trebuiau ca să o peptine : una îi peptăna părul și alta îi ținea cu amîndouă minile și brațele coama ei, care, dupe spusa unor martori oculari, cobora pînă la călcîiele picioarelor.

A doua zi, în faptul zilei, ea chemă pe cocoana Elena caria încredințează fata, scrisoarea și cutia cu diamanturi. Zece arnăuți fuseră rinduiți să ducă pe fată la locul destinațiunei sele. Trăsura în care trebuia să plece dama era trasă la scară. Era o caretă cu cai de poștă. Ea voi să vază pe fetița plecînd ; o văzu, dupe ce plînse strîngînd-o la sinu-i, atunci se urcă în careta sa ; patru alte trăsuri cu femeile ei veneau în urmă, după trăsura sa erau patru arnăuți călări, la celealte trăsuri cite doi arnăuți ; o ceată de arnăuți călări mergeau înainte, o alta ceată mergea în urma trăsurilor.

Astfel această frumusețe rară părăsi satul Mavrodin cu un cortegiu de regină.

Pină a urma pe cocoana Elenca cu fata de patru ani la București, să spunem ce deveni această frumusețe. Să spunem cum peri căpitan Iordache Olimpie, bărbatul său.

UN ACT DE VITEJIE

De câteva zile soarele apusese în fumul pustelor pentru monăstirea Secu. Selim-bei cu un corp de oștire otomană înconjurase monăstirea Secu. Căpitan Iordache Olimpie, cu un corp de arnăuți, apăra monăstirea. Farmache comanda sub ordinele lui Iordache Olimpie.

Căpitan Iordache Olimpie trecuse în Moldova, ca de acolo să poată scăpa în Rusia. Dar turcii îi astupară calea și el fuse silit a se închide în Secu cu toată armata sa.

Era seara.

În monăstirea Secu, într-o sală luminată de o candelă, ședeau Farmache și căpitan Iordache Olimpie. Ei vorbeau despre lucrurile războiului. De mai multe zile monăstirea era înconjurată de armata lui Selim-bei. De mai multe zile turcii băteau zidurile monăstirii, fără să poată a o lua. Seara însă adusese liniștea și, în aceste momente de pace, cei doi căpitani cugetau la mijloacele de a urma războiul în ziua viitoare.

— Ești pe gânduri, Farmache ? întrebă căpitan Iordache Olimpie.

— Sint, în adevăr.

— Dar ce ai ?

— Ce am ! mai mă întrebă ce am ? Mîncarea am sfîrșit-o, arnăuții noștri Ji perdem pe toată ziua... nu știu unde vom ajunge ?

— Ce fel, Farmache, perzi curagiul ? Pentru întia oară te auz vorbind astfel ! Nu știi unde vom ajunge, mă întrebă ? Este asta o întrebare ce trebuie să o faci un suflet de viteaz ca tine ? Să murim ! Iacă răspunsul meu. Voi zice ca Tudor : cînd am ridicat sabia în țară m-am îmbrăcat cu cămașa morței.

•— Căpitan Iordache Olimpie ! mă cunoști de mulți ani, știi că sint un viteaz ? Știi că vorbele și gândurile filele au fost totdeauna vorbele și gândurile unui om cu-

mente ? Nu-mi face dar muștrări cari nu le merit. Arnăuții vor să se predea turcilor ; ei murmur astăzi, vor amenința mine, vor deschide porțile poimîne.

— Deschiză-le, vom muri noi la postul nostru, făcîndu-ne datoria.

— Dar cînd ar fi vreun mijloc de a face pace cu Selim-bei, cu învoire a ne cruța, nu ar fi mai mintos ?

— Eu să capitulez ? Niciodată ! răspunse căpitan Iordache Olimpie cu trufie.

— Gîndește-te bine, Olimpie, ai nevastă...

— Farmache, voi muri, dar nu mă voi preda viu turcilor. Turcii nu fac cinste făgăduielilor lor. Cari din arnăuții ce s-au predat de bună voie nu au fost uciși de turci ?

— Sava, zise Farmache.

— Sava ? Să vedem ! Chehaia-bei îl păstrează pînă cînd își va face treburile cu dînsul, apoi îl va sfărîma. Nu te abate ! Turcii pe fiecare zi perd aici mulți oameni, încă citeva zile și Selim-bei, cu restul armatei, va fi silit să se retragă. Noi atunci vom ieși și vom trece în Rusia.

În acel moment se auzi' afară vocea sentinelor dupe ziduri.

— Aide să vedem ce este ! zise Iordache.

— Alarmă falsă, zise Farmache.

Și amîndoi, puînd pistoalele la brîu și încingînd ia-taganele ce le lăsaseră la un moment, ieșiră. Alarma ce se dase deșteptase din somn, chiar în momentul ce adormise, pe frumoasa femeie a lui Olimpie, în camera vecină.

Ea se scoală din patul ei și se duce să asculte la fereastră. Candela ardea în cameră.

Olimpia era frumoasă în costumul ei de noapte oriental ; pe cămașa sa albă de borangic riura toată coama sa ce săruta pămîntul.

Olimpia nu mai aude nimic.

— Ce viață ? își zise ea.

Apoi se îndreptă către patul ei.

În acel moment ușa de la sala în care văzurăm pe cei doi căpitani se deschise și apărură căpitan Farmache.

— Ce vei ? întrebă Olimpia. Cine ți-a dat voie să intri în această cameră ? Bărbatul meu a murit ?

— Nu a murit încă, răspuse Farmache, dar poate că timpul morței se le nu este departe.

— Ce vei să zici ? strigă Olimpia, uitind un moment costumul ei de noapte și înaintînd în casă.

•— Voi să zic că în această noapte arnăuții din monastire, înțelegi cu turcii, vor deschide porțile ; că turcii vor intra și nu vor cruța nimic, că soarele de mine nu va săruta ochii tăi cei frumoși. Olimpia mea, am venit dar înainte de a muri a-ți zice că te iubesc. Este iertat celui ce moare să se spovedească.

— Și eu, răspuse Olimpia, înainte de a muri să-mi fie iertat a-ți zice că te desprețuiesc, Farmache !

•— Nu zice aceste vorbe trufașe ! Ele mă omor de o moarte mai crudă decît aceea a vrăjmașilor. Olimpia, dară te iubesc ! Este o patimă adîncă care mă arde ca o flacăre și care ți-am tănuț-o. Turcii vin chiar în această noapte, chiar în această noapte vei cădea prada turbărei lor. Este încă timpul să scapi, vino cu mine, am mijloace să te scap... gîndește-te ! iacă, îți dau timp pînă la faptul zilei.

— Te desprețuiesc ! răspuse Olimpia cu mîndrie.

— Olimpia, sufletul meu, viața mea, ai milă de tine, de junia, de frumusețea ta, și te cruță ! Nu suferi să peri ! Ceea. ce vei suferi este o ucidere de sine, vei peri de nu mă vei urma.

— Te desprețuiesc ! mai zise Olimpia inecată de minie, teme-te de urgia lui căpitan Iordache !

— îți dau timp pînă la faptul zilei, mai zise Farmache, voi veni atunci.

Zicînd aceste vorbe, el ieși.

Olimpia căzu pe pat. Acolo ea se șterse la ochi și se întrebă dacă nu este un vis ce visase, dacă căpitan Farmache nu era fantasma lui.

Căpitan Iordache Olimpie nu veni. Olimpia auzi mai toată noaptea vocea lui comandînd arnăuților în monastire.

Căpitan Iordache dase ordin să mute toate butoaiele cu iarbă în turnul monastirei. Această operațiune ținu Pînă la ziuă.

Olimpia nu dormea. Despre ziuă Farmache i se arătă încă și îi zise.

— Este încă timpul a scăpa, vino, peste un minut va fi prea târziu.

— Te desprețuiesc și te blestem ! strigă Olimpia.

O mare larmă se auzi în curtea monăstirei. Mii de strigăte de oameni, de zgomote de arme răsunară deodată în apropiere.

— Turcii au intrat în cea dintii curte a monăstirei zise Farmache. Olimpia, vino !

— Nu voi, zise ea, și se învălui în coama sa ca într-un giulgiu.

Farmache dispăru.

Cele dintii raze ale zilei făcură loc vederei omenești în mijlocul umbrelor. Căpitan Iordache intră repede în camera femeii sale.

— Scoală și vino după mine, Olimpio.

— Unde ? întreabă ea.

— Vei vedea.

Olimpia îl urmă în costumul ei de noapte. Ieșind în curte, ea auzi zgomote de război. În acest minut a doua poartă a monăstirei se deschidea turcilor de către arnăuții înțeleși cu Selim-bei.

Căpitan Iordache conduse pe femeia sa în clopotniță.

Acolo, el închise ușa pe dinîntu și urcă scara ; cînd fuse în etagiul dintii, cînd ochii lui zăriră pe turci pătrunzînd și vărsîndu-se în curtea monăstirei, aprinse fitilul cel fatal și îl întinse asupra ierbăriei, cu o mină ; cu ceaaltă, luînd în brațe pe Olimpia, îi zise :

— O sărutare !... Cea din urmă !

Ea înclină fruntea pe peptul său.

Deodată un trăsnet teribil făcu să răsune aerul. O flacără spăimîntătoare lumină tot coprinsul.

Turnul sărise în aer cu căpitan Iordache și cu Olimpia.

Farmache trecuse la turci cu mai mulți arnăuți ; ei însă aflară moartea.

Căpitan Iordache Olimpie peri ca un viteaz.

De atunci România nu mai văzu în sinul ei un om capabil de astfel de faptă ! Și acel om care arătă romai- nilor că mai bine este a-și pune foc și a sări în aer decît a se preda mișelește era un strein, era un grec ! Grecia nu era încă moartă în toți fiii ei.

Negreșit că acest timp era un timp de cădere pentru România, și cu toate acestea, în comparațiune cu timpii regulamentari, câtă diferență ! *Hrăpirea* și *Calomnia* astăzi singurele mișc inima acestei societăți. O, viitor al României ! trebuie oare a ne îndoi de tine ? Timpii din urmă în România au spălat rușinea fanarului. Fanarul este în România și va fi încă mult pînă ce veninul care consumă viața națiunii va deveni atît de teribil, cît va produce o criză.

Nu ne vorbiți de guvernele voastre. Guvernele voastre vor fi ce sunteți voi. Răul este în altă parte, este în voi înșivă. Acolo trebuie căutat, acolo trebuie vindecat.

Timpul de astăzi este mai rău decît timpul înaintea Regulamentului. Și atunci societatea română avea relele ei. Dar cel puțin ea nu căzuse ca astăzi în acest materialism spăimîntător, care nu are nimic mare, nimic generos. Timpul de astăzi este ca un cer ce nu prezintă decît nori întunecoși. Rezonul ne-a părăsit, și inima, lăsată în întunecimi, să rătăcește și se hrănește de ură și de răzbunări meschine ca mișcările ce îi dau viața. Prepusul ce crește în spiritul cel vicios coprinde mai toate inimile. Nimeni nu mai găsește alt miiloc spre a-și ridică persoana sa decît calomnia. Omul onest este un ilot în această societate. Curînd sau mai tîrziu el trebuie să piară ; hrăpitorii își dau vorba, ei se înțeleg în cele rele, cu orice preț cată să-l sfărâme. Omul onest strică datele noastre, zic ei, trebuie să-l lovim prin calomnie !

COCOANA ELENCA FACE MINUNI

Dama inimei lui Dem era singură acasă.

Era dimineața pe la 10 oare. Soțul său nu intrase încă acasă. El fusese reținut la o partidă de cărți. De cîteva zile acest om perdea mulți bani în cărți. Nevasta nu știa nimic. El îi spunea că lipsele lui de noapte purced din ocupațiuni ce avea cu oamenii politici, în cestiuni mari pe cari ea nu putea să le înțeleagă. Caterina, acesta era numele ei de botez, băuse o ciocolată și sta gînditoare. Tocmai atunci cocoana Elena se prezintă la

poarta ei. Ea zise unui servitor să spuie coconitei că cocoană voiește să-i vorbească ceva.

Servitorul împlini misiunea.

— Nu poci să primesc pe nimeni, zise Caterina, „ri[^] cine va fi.

— Ține mult să vă vorbească, zise feciorul. Este o femeie ce seamănă a fi de cele ce ghicesc în cărți...

— De cele ce ghicesc în cărți? întrebă Caterina Atunci spune-i să vie.

Cocoana Elenca veni. Figura ei atrase privirile Caterinei care nu putu a-și ține risul.

— Știi să dai cu cărțile? o întrebă Caterina.

— Nu știu, zise cocoana Elenca.

— Atunci pentru ce ai venit aici?

— A-ți spune lucruri mai sigure decît acelea ce spun cărțile.

— Ce lucruri? Despre bărbatu-meu?...

— Nu, asta nu mă privește. Am un băiat, urmă ea, frumos ca brazii munților și blînd ca turturicele. Acest băiat te-a văzut! L-am crescut eu, căci mumă-sa, ce era o femeie rară, muri încă tînără și îl lăsă de un an în lume. Săracul, ce frumos era! ... mi-aduc aminte!

— Apoi, zise Caterina.

— Acest băiat te-a văzut, s-a înamorat și acum moare, a ajuns ca o iasmă de dor. Na, te iubește, ce vei?...

— Pe mine? zise Caterina, devenind palidă de mînie. Pentru astfel de lucruri rușinoase ai venit aici? Știi cine sînt eu?

— Dec! zise cocoana Elenca. Nu lua lucrul în rîu căci nu este aci nici un rîu. Iți spui că este un băiat ca un inger, un băiat sărac care te iubește și care moare. Am venit să te rog ca să-l scapi, cu o vorbă, cu o minciună, nu-mi pasă. Iți spun că moare! ... N-ai să faci nici o jertfă. Să-i spui o minciună, iată tot; o minciună spre a face un bine, nu este păcat. Vezi, trebuie să se ridice cineva mai presus de ceialți oameni. Maică-ta sărmana, ce femeie minunată era! O, *ce frumusețe și bunătate de inimă! ce mărire de suflet! pare că văz...

— Ce fel? întrebă răpede Caterina. Ai cunoscut pe maică-mea?

— Ba bine că n-am cunoscut-o.

Unde ? Cum ? Te rog, spune și mie !

— De cum a venit în țară... dacă am cunoscut-o ? dar te-a dat ea mie să te aduc în București, cind s-a dus la căpitan Iordache, la bărbatu-său, plecînd din Mavrodin ? Nu te-am adus eu aci ? Vai ! ce am mai pățit și atunci î Erai de patru anișori, frumușică ca o porumbiță ; dar rea foc...

— O ! șezi, te rog. Vino colea pe scaun. Voi să-mi spui despre maică-mea... Zici că era frumoasă și bună ?...

— Frumoasă ! parcă o rupseseși din soare. Bună ! îngerul lui Dumnezeu. Cum te iubea și cum plîngea cînd te-a dat mie să te aduc în București ! Parcă știa sărmana că n-o să te mai vază... Am și potretul ei pe fideş. Mi l-a dat cînd ne-am despărțit, zicîndu-mi : „Mamă Elenca, ai milă de fetița mea, fii muma ei, dacă voi muri". Aceste vorbe parcă le auz încă răsunînd la urechile mele !

— Unde este acel potret ? întrebă Caterina.

— Acasă la mine, zise cocoana Elenca. Dar de vorba ce ți-am spus, de copil, nu zici nimic ?

— Ai potretul acasă ? urmă Caterina. O să viu să mi-l arăți. Unde șezi ?

— Departe, răspunse ea, trebuie să te duc eu, ca să nemerești casa.

— Viu, zise Caterina, viu îndată.

Apoi sună, un serv intră, dă ordin să tragă caleașca.

— Și potretul este frumos ? întrebă încă Caterina.

— O să-l vezi și o să te răpești.

Într-acest minut Caterina își constrînse deodată toată mișcarea. Ce fel ? își zise ea în sine, mă voi duce după această femeie ? Dar această femeie cine este ? Este ea oare aceea ce zice ? Știu că era o femeie care m-a adus în București cînd eram de patru ani ; dar să fie aceasta ? Pentru ce ele atunci ea n-a voit să mă vază ? De unde Știu eu că această femeie nu este o mincinoasă sau o impostoare ?

Apoi, înturnîndu-se către cocoana Elenca, îi zise :

•— Am uitat ceva. Astăzi nu voi putea veni. Peste oîteva minute trebuie să merg altundeva unde am promis.

Cocoana Elenca, ageră la spirit, înțelese schimbarea răpede a Caterinei și surise cu finețe.

— Știu, zise ea, pentru ce te schimbași, nu ai încredere în mine, căci nu mă cunoști, și bine faci. Dar... i, ^ cineva care mă cunoaște, urmă ea arătînd la ușă pe muma sufletească a Caterinei care atunci intra.

— Ce faci, Elenco ? zise vorniceasa. Dar ce Dumnezeu ai pățit de atîția ani, să nu vii să mă vezi, nici pe mine, dar nici pe această fată către care aveai oarecare datorie ca una ce ai fost cea mai iubită prietenă a măică-sei ?

— N-am venit, și am făcut rău, răspuse cocoana Elenca, căci iacă fata nu va să mă cunoască.

— Și fata are dreptate, căci nu te-ai mai văzut.

— Vii acum ? întrebă cocoana Elenca încet pe Caterina.

— Taci, răspuse Caterina, să nu știe mumă-mea. Aceste vorbe însuflețiră pe cocoana Elenca.

— Știi ce se vorbește în București, Caterino ? întrebă vorniceasa. Toată lumea admiră devotamentul unui june poet pentru tine. Se zice că s-a bolnăvit de suferință !

Caterina deveni roșie și lăsă ochii în jos.

— Lumea este nebună, răspuse Caterina.

— Vezi, Elenco ? întrebă vorniceasa întorcîndu-se către cocoana Elenca, fata ta face minuni ! Nu este așa că este frumoasă și seamănă cu maică-sa ca două picături de lapte ?

— Seamănă, răspuse cocoana Elenca, parcă o văz.

Ochii cocoanei Elenchi se umplură de lacrimi. Caterina văzu și îi aruncă o căutătură plină de recunoștință.

— Am văzut trăsura la scară, întrebă vorniceasa, te duci undeva ?

— Mă duc să plimb puțin pe cocoana Elenca. Voi să-i fac toate mulțumirile ce îi făcea măică-mea. Voi face astfel ca de aici înainte să vie des să mă vază, dacă nu pentru mine, dar cel puțin pentru cei ce iubește mai mult decît pe mine.

Zicînd aceste vorbe, Caterina se uită în ochii cocoanei Elenchi.

— Și pe cine poate să iubească mai mult decît P-tine ? întrebă vorniceasa.

— Pe bărbatu-meu, răspuse Caterina, privind pe
cocoana Elenca.

— Eu vă las să vă duceți, zise vorniceasa, și îndată
plecă la vizitele sale.

Caterina cu cocoana Elenca plecă acasă la dinsa ca
să vadă portretul maică-sei. Astfel era pretextul cel puțin.

VIZITA NEAȘTEPTATA

Era două oare după-amiazi.

O trăsură se opri la poarta casei cocoann Elenchi și
o damă tină ră și frumoasă, însoțită de o bătrîna, se po-
gori și intră în curte pe o portiță. Dama tină ră și fru-
moasă era Caterina, bătrîna era cocoana Elenca.

— Vino după mine, zise cocoana Elenca Caterinei.

Și intră în camera ei urmată de Caterina.

Această casă era tot atît de originală cît era și stă-
pîna ei. Era patru camere înșirate, pe dinaintea lor ga-
leria se forma de o prispă de lemn jos și de un coperă-
mînt îngust sus ; la mijlocul prispei se înălța un pridvor
cu două trepte, cu patru colonete de lemn de stejar sculp-
tate și coperit cu o umbrelă de lemn. Sub această um-
brelă era un plafond de stejar sculptat cu multă ciudățe-
nie ; acolo era o laviță pe care cocoana Elenca își bea
cafeaua dimineața și pe care noaptea dormea un cîne
mare, Samson.

Camera în care intră cocoana Elenca și Caterina era
camera de culcare a stăpînei casei.

Aici totul era învechit, tot avea vîrsta stăpînei casei,

Cînd Caterina intră în cameră, cel dintîi lucru ce
făcu fuse să întrebe pe cocoana Elenca despre potretul
maică-sei.

— Să-l caut, răspuse cocoana Elenca.. Aruncă șalul
și începu să caute prin niște sepețele vechi de lemn în-
crustat cu nacru. Ea caută în sus și în jos și nu găsește
ceea ce caută. Deodată se oprește și strigă :

— Știu unde este, în cealaltă cameră. Să mergem
acolo !

Zice și iese, apoi intră în camera lui Dem, vorbind
cu Caterina care se lăsa să se conducă fără să se

gindească chiar. Dem era în camera sa, el fusese bolnav ; oala îi dase o serbezie și o delicateță care făcea din figura sa tot ce putea vedea cineva de mai poetic. În acel moment el se juca cu o mină și părea absorbit în jocul său inocent. Aude ușa deschizându-se, păsuri de temei înaintind în cameră, el rădică ochii.

— Viziune ! își zise el, frigurile mă prinde iar, și puse mâna pe frunte.

Dar viziunea nu dispăru, din contră fuse foarte amabilă și salută pe Dem cu atita grație naturală și bunătate, încît Dem se încredința că nu are a face cu spiritele din frigurile sele.

— Mă iartă, domnule Dem, zise Caterina. Nu știam că șezi aici. Mi s-a făcut o surpriză în adevăr neașteptată, ce o sînt datoare curiozității fiicei ce caută să găsească potretul maică-sei. Cocoana Elenca are acel potret și pretinde că îl are în această cameră.

Dem voi să răspundă și nu găsi nici o vorbă, făcu riște mișcări din cap fără înțeles.

În acest timp cocoana Elenca căta într-un vechi sepețel ce se afla într-un dulap din această cameră.

Caterina aruncă ochii asupra lui Dem care își lăsă ochii în jos.

— Iată-l ! strigă cocoana Elenca cu triumf. Iată acel potret frumos ! Vedeți î

Vine de la dulap cu potretul în formă de medalion și îl pune sub ochii Caterinei care îl privește cu lăcomie și îl ia în mină.

— O, maică ! strigă Caterina ce sărută potretul. Ce ; frumoasă ! ce înger ! ah ! cît sînt de fericită că l-am găsit ! Cocoană Elenco, crez că nu o să suferi a mă lăsa despărțită de acest potret ?

La toată acesta scenă Dem rămase ca uluit. Inima lui bătea cu putere. își stringea mină în mină ca să-și dea -o conțință oarecare ; ar fi zis cineva că e o jună fecioară surprinsă deodată de toate dorințele sele.

Cocoana Elenca lăsă pe Caterina să admire potretul maică-sei și se folosi chiar de aceasta ca să iasă și să o lase singură cu Dem. Caterina, preocupată cu contemr plarea potretului, nu băgă de seamă că era singură cu Dem.

Caterina privea potretul. Dem sta în picioare cu mâna pe masă și cu ochii pironiți în jos, fără să facă o mișcare, fără să zică o vorbă.

Cînd Caterina ridică ochii dupe potret, văzu că este cu Dem singură. Ea roși.

Caterina era aproape potretul maică-sei. Aceeași coamă bogată și frumoasă, aceleași mâini și picioare mici, aceeași gură delicată și rumenă, aceiași ochi plini de strălucire ce recheamă fiicele Olimpului.

Ea nu zise nimic, așteptă ca Dem să-i vorbească. Dem nu zise nimic, în fine tot ea rupse tăcerea.

— Nu mă așteptam să te găsesc aici. Aici șezi ?

— Aici, zise Dem.

— Ai fost bolnav ?

— Dară, răspunse Dem.

Caterina văzu că nu poate să-l facă să vorbească.

Cîteva ore înainte, Dem, singur în camera sa, printre un buchet de iluziuni și dorinți rizătoare, de cîte ori nu gîndise la această frumoasă figură ce iubea ? De cîte ori poate cu sufletul nu o îmbrățișase ? cu gîndul nu îi vorbise ? de cîte ori poate nu-și zisese în sine : „sd **fie ea acolo, ce nu i-aș zice ?**” și în solitudinea lui ce limbajiu frumos, ce imagini grațioase nu găsea el ca să adrese acestei ființi ce lipsea ? Și acum cînd ea este acolo, în realitate, Dem este sfios, tăcut, nu găsește o idee, nu poate zice o vorbă. În fine să decide a vorbi cu mare greutate, inima îi bate, buzele îi tremur.

— Frumos timp !

— Frumos timp !

Frumos timp ! Iată tot ce putu găsi acest înamorat ! și cu toate acestea, aceste două vorbe, zise astfel, erau un volum, erau sublime, erau naturale. Spuneau mai mult decît a putut zice toți amanții de la Romeo pînă astăzi. Caterina era femeie de spirit și de inimă. Ea înțelese toată profunditatea acestor două vorbe și se roși. Ea puse ochii din nou pe potretul maică-sei,

— Și de ce boală ai suferit ? întrebă ea.

— Nu știu, răspunse Dem.

— Cînd te-ai bolnăvit ?

— Sunt multe zile... într-o zi...

— Poate în ziua când ai venit la noi? întrebă ea. Era zi noroasă, mi-aduc aminte, te-am văzut, dar n-ara putut să te primesc ; nu-mi făcusem toaleta încă... femeile sunt roabe ale datinilor lor. Am să-ți fac muștrări. De când m-am măritat ai încetat a mai veni la maica mea vorniceasa, cel puțin, ești un caprițios !

— Nu merit muștrări, zise Dem. Timpul mi l-a luat școala...

— Școala ? răspuse Caterina. La vârsta dumitale, timpul ce dai școlilor îl răpești de la cei ce vor să te vază, și asta nu este bine.

La aceste vorbe Dem trecu mâna pe frunte, el simți toată inima sa mișcându-se.

— Sunt puțini și poate nu sunt nicidecum aceia cărorora le răpesc timpul și îl dau școalelor, nu am rude, nu am amici, nu am...

— Tot poet ? zise Caterina, rîzînd silită. Apropo, urmă ea, am să-ți fac o rugăciune, mi se pare că ai oarecare înriurire asupra acestei bătrine care te-a crescut. Ea are portretul maică-mei, voi să îl iau și mi-e teamă că nu va voi să mi-l dea. Unește-te cu mine să o rugăm să mi-l dea.

— Aceasta se va face, răspuse Dem.

— Îți mulțumesc dinainte, răspuse Caterina. Dar știu că-mi pare rău să te văz bolnav astfel ! Ce faci ca să te bolnăvești, nu mai face ! Astfel voi eu ! urmă ea, trebuie să ascuți ! Vino pe la noi, voi să te prezint bărbatului meu, ne vom sili a te face vesel !...

În acest moment cocoana Elenca intră.

— Mamă ! zise Caterina, dă-mi mie acest portret.

— Nu se poate, răspuse cocoana Elenca cu gravitate.

— Oh ! dă-mi-l, mamă, și-ți voi da și eu cu ce să treci bătrînețele.

— Bătrînețele ? zise cocoana Elenca atinsă, sînt atît de bătrîna ? Să-mi dai pe el bani ? Nu, puiculița niai-chii ! cocoana Elenca nu vinde pe bani suvenirile de la persoanele ce a iubit.

— Mă iartă, mamă ! zise Caterina, n-am vrut să zic astfel.

— Portretul acesta ți-l voi da cînd voi muri.

— Dar e departe pînă acolo... eu voi să trăiești mult, mult, mult, și să-mi dai mie acest portret.

— Mă unesc și eu cu această rugăciune, zise Dem. r. faci cu acel portret care pînă mai ieri îl aveai aruncat ?

— Taci tu, broască ! zise cocoana Elenca încet lui pem, tu nu cunoști încă lumea. Apoi, întorcîndu-se către Caterina, zise :

— Să mă mai gîndesc, poate să ți-l trimit acasă cînd acest băiat va putea să iasă ca să ți-l aducă.

— Cînd va fi acea zi ?

— Totul spînzură de tămăduirea lui, răspunse cocoana Elenca.

— Ești fără milă ! zise Caterina încet cocoanei Elenchi, și întorcîndu-se surăzătoare ca o roză către figura palidă și întristată a lui Dem, îi zise :

— Acum, domnule, indoit sint interesată să te faci bine.

Caterina salută și plecă, cocoana Elenca o însoți pînă la trăsură.

Dem rămase singur.

— O, zi de farmec și de fericire ! zise el, aici ! în această cameră mizerabilă unde fiecare scîndură pe care a călcat este udată de lacrimile ce am vărsat pentru dînsa ! Ea aici... dar să vedem ! toate acestea n-au fost oare un vis ? n-au fost efectul frigurilor ?

Și el se uită împrejur ! zărește o mînușe de damă, o ridică... mînușa Caterinei, această mînușe răspîdea parfumul adorăteii sele, el o strînge sub buze, o strînge la sînu-i cu patimă și vorbește singur :

— Ea a fost ! clară, a fost aici, este adevăr, ea a călcat pe aceste scînduri ; a șezut un minut pe acel pat. Da, da, poate să șează acolo ! acel pat nu este încărcat de mătăsuri și de batistă, dar este curat ca patul lui Dumnezeu ! Voi păstra această mînușe ; ea va fi pentru -ine, în singurătatea mea, o dulce consolațiune. Cu această mînușe nu voi mai fi singur, nu voi mai fi nefericit. Binecuvîntată să fii, o, zi care îmi dai atîta fericire !...

— Măi, dar nebun ești de te smocești astfel ! îi strigă Luț ce intră atunci și îl bătă pe umeri.

— Tu ești ! zise Dem.

— Eu am văzut o damă tină și frumoasă ieșind de aici ; cu o caleașca răpitoare ; dar nu am cunoscut-o căci purta vâl. Doară nu o fi ieșit de la tine ?

— De la mine ? întrebă Dem, roșindu-se.

— Nu te roși, băiete, nu te voi bănuși pe tine de astfel de bune fortune, ești incapabil !... Dar ce zic ! o mie de draci să mă ia, dacă nu este adevărat ! Măi ce trăii să văz ! iată o batistă, batista damei din trăsura.

Zicind astfel, ridică de jos o batistă albă și fină. Dem deveni roșu.

— Să vedem inițialele. C. D. Cine să fie această C. D. ? C. adică Casia, Clotilda, Claudia, Cleopatra, Cassandra sau Caterina, puțin îmi pasă ! Dar nu-mi spui că ești cărbune ascuns ? Această damă frumoasă a fost aici la tine în cameră. Ca să se afle batista ei aici și ca să vie aici la tine, cată să aibă un cuvânt de amor. Bravo, Dem. Văz că ai profitat de lecțiunile mele. Faci și taci, și mie nu-mi spui nimic.

— în adevăr, răspunse Dem, sfios, nici eu nu știu ce este această batistă. Cum a venit aici, nu-mi explic.

în acel moment cinele Samson intră în cameră cu un lemn în gură.

— Iată, urmă Dem, ce poate să fie. Dama din trăsura sau alta poate a pierdut batista pe la poartă. Cinele a găsit-o și a adus-o aici. Vezi, chiar acum aduce un lemn în gură.

Luț se uită la cîne.

— O mie de draci să ia pe cîni ! zise el, cu toate acestea tot nu am rămas convins. O să povestesc această anecdotă astă-seară la colonelul... știi, cel cu pricina, care te-a dat afară atunci.

La acest nume Dem simți inima să zbîrlindu-se de ura.

Luț, fără să mai zică ceva, ieși rîzînd și luînd cu dînsul batista.

Dem voi să oprească pe Luț, să-i ceară batista, și se reținu. Cu ce drept i-ar fi cerut acea batistă ? Teama a nu compromite pe Caterina îl opri în loc.

Două zile după scena ce se trecu la Dem, colonelul date o serată. El avea mania seratelor. Tip de burghez înnobilit, el credea că stima lumii se câștigă invitând oamenii la mese și la baluri ; că aceasta este destul spre a se uita sau scuza mijloacele prin cari el adunase atâtea bogății. Sărmanul om ! gîndea ca cei ce fac păcatele și cred că dînd daruri la biserici sunt iertați. Toți acești oaspeți cari veneau la masa sa erau cei dintii ce își permiteau cele mai uricioase epigrame asupra înavutirii bietului colonel. Lumea iubește averea celui care o câștigă rău, dar nu stimă pe acela ce a câștigat-o rău. Iată ce colonelul nu a putut înțelege. Astfel cînd auzea că unul din oaspeții săi ar fi zis cutare vorbă picantă asupra lui, el se supăra și striga : „Ingratul ! mîncă de două ori pe săptămînă la mine !”

În acea zi fusese un prînz mare la colonelul. Toată lumea, oameni și femei, erau bine dispuși. După masă, nevasta colonelului juca la piano cîteva arii voioase, o polcă, un vals. Cîteva cavaleri invitară damele și polcară, valsară, rizînd.

În acest timp, un june cu părul lung, cu favorite lungi, cu barba rasă pe bărbie, cu mustăți trase în cosmetic, cu unghiile lungi ca acelea ale Măriei Egiptencei în potretul adoptat în biserica greacă, privind printr-un ochi de sticlă și mirosind a pomadă și a miere de Anglia, șezînd lîngă nevasta colonelului, îi sufla la urechi, din timp în timp, cîte o vorbă. Să vedea că tinărul îi declara inima sa,, căci dama roșea cîteodată, lăsa ochii în jos sau îi ridică în plafond ca Magdalina ce se pocăiește.

Să vedem ce era vorba.

— Știi ce s-a întîmplat, sunt două zile, d-ei C. D., îi zicea junele.

— Nu știu, răspunde dama, dar îmi faci plăcere să-mi spui.

— Tot orașul urlă.

— Cum se poate ? dar ce lucru ? o intrigă de amor ?

— Ai ghicit, și pentru cine ? ce gust ? îți închipuiești ? A făcut sacrificiul să meargă la amantul ei acasă, să lase trăsura ei cu livrea ei la poarta amantului său,

și ce este mai ridicol e că acest amant nu este altul decît poetul Dem, acel june ridicol pe care l-ați poftit odată afară, nepeptenat și neingrijit.

— Curios lucru ! zise nevasta colonelului. Sint fericită că auz aceasta, căci în adevăr nu iubesc pe această femeie ; este mîndră ca o principesă, pare că nu știe lumea că este fiică adoptivă a vornicesei. Mi-ai face o mare plăcere să spui această anecdotă în gura mare.

— Ce-mi dai ? întrebă tînărul.

— Ce să-ți dau ? întrebă dama.

— O sărutare !

— Taci, monstru ce ești.

La aceste vorbe, junele se ridică, muzica încetează, danțul asemenea. Junele cu capul în păr zice :

— Doamnelor și domnilor ! ascultați o anecdotă curioasă.

După aceasta începu să spuie anecdota precum o spusese nevastei colonelului, crușind numai numele Caterinei, dar nu și numele lui Dem, și toată lumea scoase un vuiet de mirare și de dispreț pentru Caterina.

— încă ceva, zise Luț ce se arătă atunci în sală, încă ceva ce nu a știut oratorul nostru grațios. Această damă ce a fost la Dem, a lăsat să-i cază o batistă, și această batistă iat-o... are două inițiale, C. D.

— Batista nevastei mele ! strigă colonelul furios, examinînd batista.

PROPOZIȚIUNE DE DUEL

A doua zi după această scenă, pe la 10 oare dimineața, Dem era singur și scria în camera lui. Oarecine bate la ușă.

— Intră ! zise Dem.

Doi inși intrară în casă. Dem cunoscu pe bărbatul Caterinei și tremură. Celalt era un ofițer adiotant al domnului.

— D-ta ești d. Dem ? întrebă bărbatul Caterinei.

— Eu, domnule.

— Și eu sunt Damian. D-sa este adiotantul S... Amîndoi suntem trimiși de colonelul... Ne place a crede, dom-

nule, că ne-am adresat la un june care știe să apretuiască cestiunile de onoare. Femeia sa a fost aici, sunt trei zile, aici la d-ta. Onoarea colonelului cere reparare, înțelegeți ?

Dem nu se așteptase la aceasta. Caterina venise la dînsul, iar nu nevasta colonelului ; și bărbatul Caterinei venea din partea colonelului, să provoace pe Dem în duel pentru că nevasta colonelului venise la dînsul acasă. Dem văzu aici o mistificațiune. El ar fi explicat îndată adevărul, dar să temu să nu compromită pe Caterina. Ocaziunea a-și răzbuna asupra aceluia care îl gonise din bal era bună. Tăcu și primi lucrul, fără nici o explicare.

— Nu-mi este mie dat, zise el, a cerceta cauzele pentru cari sînt provocat ; priimesc propozițiunea de duel. Peste două oare martorii mei au să vă întilnească, regalați totul împreună.

— Cari sunt martorii, d-le ? întrebă Damian.

— Vel și Luț, răspunse Dem.

Martorii cei doi salutară pe Dem cu politeță și plecară. Dem căpătă energia și puterea ce îi lipsise atîta timp.

— Voi scăpa onoarea Caterinei, zise el.

Și luîndu-și pălăria, se duse să caute pe Vel și pe Luț. El se duse la Luț acasă. Acesta cum îl văzu începu să rîză.

— Vino ! zise el. Domnia-ta ești un mare ipocrit. Dama ce arn văzut la tine era nevasta colonelului. Bravo, Dem ! Batista a recunoscut-o colonelul, te-a provocat în duel și vii la mine să mă iei martor ? Priimesc.

— Voi pentru ca să-mi fii martor.

— Să mergem și la Vel ! zise Luț.

Și amîndoi plecară la Vel.

Ei întilniră pe Vel pe Podul Mogoșoaii, îl opresc, îi spun cele întimplăte și îl invită a fi martor.

— Toate acestea, zise Vel, pentru mine sunt o farsă. Dar, membru al societăței, trebuie să priimesc a veni în ajutorul unui frate zidar.

Ei regulară unde să găsească pe ceilalți doi martori. Vel și Lut merseră să-i găsească. Dem se întoarse acasă liniștit.

Acest duel era deja cunoscut în tot orașul. Era asemenea cunoscută și cauza lui. Colonelul gonise pe ne-

vastă, care se duse la părinți. Ea era neconsolată. în deșert cată să proteste contra acestei acuzări nedrepte jurăminte, rugăciuni, lacrimi, nimic nu reușiră pe lângă colonelul.

Seara aceea Dem fuse chemat să doarmă la Vel.

A doua zi pe la cinci oare de dimineață, Dem împreună cu Vel și cu Luț se aruncară într-o trăsură de birjă și plecară la pădurea de la Băneasa.

Totdeodată veni și colonelul cu martorii săi. Ei se salutară și intrară în pădure. Acolo martorii găsiră un tărîm, îl măsurară cincisprezece pași, încărcară pistoalele. Bătăușii trebuiau să tragă la comandă deodată amîndoi.

Cînd fiecare luă locul, martorii se retraseră la o parte, unul comandă una !... două !... trei !... Se auzi descărcătura unui pistol. Colonelul descărcase pistolul. Dem era ingenuche, glonțul colonelului îl lovisc în picior. Dem descarcă atunci pistolul în aer. în deșert colonelul ceru ca Dem să tragă într-insul. Dem nu voi, martorii, lăudînd fapta lui Dem, găsiră că nu se cuvine a mai încărcă pistoalele. Medicul legă rana lui Dem. Vel și Luț se însărcinară să ducă pe Dem rănit acasă.

Astfel se termină duelul. Toate simpatiile erau acum pentru Dem.

Cocoana Elenca, văzînd pe Dem aducîndu-l acasă rănit, făcu atîta larmă, cît se strînseră vecinii.

Vel zise că îl trîntise calul. Cocoana Elenca crezu. Medicul veni către seară.

Rana lui Dem nu era periculoasă, dar avea trebuință de căutare. în acea noapte rănitul dormi.

A doua zi cel dintîi om ce se prezintă la Dem fuse colonelul. Acesta venea să se scuze la Dem pentru rana ce îi făcuse.

— Bine ai venit, zise Dem. Ieri nu am voit a-ți spune nimic. După duel însă îți voi spune. Domnia-ta m-ai provocat fără motiv. Eu o dată am văzut pe dama dumitale în viața mea, la domnia-ta acasă. Dama ce a venit la mine, ce a uitat batista, era o altă damă. Inițialele nu dovedesc nimic, a putut să aibă aceleași inițiale ca femeia d-le.

— îmi zici acestea cu sinceritate ? întrebă colonelul-

•— Domnule, răspuse Dem, eu nu știu să mint, îți jur pe mormîntul maicei mele !

Colonelul sărută pe Dem eu furia ce îi da o bucurie neașteptată. Apoi plecă răpede să-și aducă femeia acasă înapoi și să-i facă scuzele.

Mai mulți veniră să vază pe Dem.

Cocoana Elenca nu înțelegea nimic despre toate aceste vizite și se întreba : „Ce vin p-aici toți acești ciocoi ?”

A treia zi dupe duel, Dem avu friguri, aceasta îngriji mult pe medic. Vel veni cu Cheren să vază pe Dem. Cheren ieși de aici pe gînduri. Veni încă o dată către seară cu doctorul medic. Dem avea o pulsație de 140. Delira. Inflamațiunea era în toată puterea sa. Cheren trecu noaptea pînă a doua zi cu Vel lingă bolnav.

A doua zi medicul cere un consult. Cheren aduce opt medici. Acești învățați declar că nu este alt mijloc de scăpare decît să taie piciorul bolnavului. Cheren se împotrivește.

Cocoana Elenca plinge.

CATERINA

Caterina auzise deja atît din lume, cît și de la bărbatu-său, duelul și cauza lui. Ea înțelesese că ea fusese cauza acestui duel, că femeia colonelului suferise cu nedrept. Dacă ea ar fi știut lucrul de mai-nainte, ar fi spus bărbatunsău cele ce se întîrnplase și ar fi oprit orice rău : dar ea aflase tîrziu, și fiindcă acum orice ar fi zis nu mai putea cruța pe nimeni, ea tăcu. Către acestea rana lui Dem o turbura mult. De trei ori pe zi trimitea la cocoana Elenca să afle despre starea bolnavului, și știrile ce primea, din ce în ce mai rele, o făceau nefericită.

„Eu sînt cauza nenorocirilor acestui copil, se mustra ea, pentru ce m-am dus în acea casă ? Și cu toate acestea, conștiința îmi zice că trebuie să mă duc încă. Aș voi să-l văz. El s-a bătut în duel numai ca să nu mă compromită pe mine, prin explicațiuni ce ar fi fost în drept a da. Aceasta este frumos din parte-i. Voi să-l văz.”

După toate acest gînduri, Caterina trimise să cheme P& cocoana Elenca. Aceasta veni îndată.

— Nu scapă, zise cocoana Elenca, incindându-se de plins
Aceste lacrimi făcură pe Caterina să plingă.
— Sărmanul băiat ! zise ea. Mamă, să mergem să-l
vedem astă-seară. Vino de mă ia.
— Ce poți să-i faci ? zise cocoana Elenca, opt doctori
nu pot să-i facă nimic.
— Ai dreptate, răspunse Caterina. Iată, să mergem
la biserică să fac privighere.
— Asta este mai bine.
— Dar astă-seară să mergem la el.
— Fie ! răspunse cocoana Elenca.
Aceste două femei plecară la biserică să dea sărin-
dare.

Seara veni, nici o schimbare în pulsul bolnavului.
Medicii plecaseră desperați. Cheren plecase. Luț ur-
mîndu-l, zise :

— Muza și-a frînt piciorul și poezia a dat ortul popii!
O trăsură se opri la poartă. Caterina cu cocoana Elenca
veniră. Serva cocoanii Elenchii ieși din camera lui Dem
și spuse că nu mai e nimini strein în casă. Caterina
intră. Ea privi pe bolnav care delira, fața lui era palidă,
părul castaniu de mătase îi cădea cu răsfățare pe obraji.
Caterina nu putu să ție o lacrimă.

Ea scoase un mir de la biserică. Se apropie de bol-
nav, îl unge pe frunte și îl viră în bucla de păr a bol-
navului.

Aceste două femei vegheară pînă la miezul nopții
lîngă acest cadaver părăsit de știința omenească.

Mirul căzuse din păr. Caterina întinde mîna, îl ia și
îl pune din nou în bucla părului. Mîna ei răsfăța această
buclă grațioasă. Nu apucă să ia mîna încă din bucla lui,
cînd el scoase un suspin și deschise ochii. Un suris de
fericire trecu pe această față de mort. O criză se făcuse.
Dem era scăpat, pulsul scăzuse, delirul se stinsese. Dem
sărută mîna delicată ce trecuse în bucla sa.

Peste zece minute Caterina se urcă în trăsură.

— El a scăpat, zise ea, dar acum eu sînt bolnavă, o,
Dumnezeul meu.

Cititorii își aduc aminte negreșit de ideea tristă ce-și
făcuse Dem de caracterul adoratei sele. El credea că o

cheamă Elena și crezu. O numea astfel, și ea îl lăsase în această idee. Când Dem se plinse Caterinei că se mărită la altul, aceasta voi să-i dea lui o idee tristă despre caracterul ei, ca prin acest mijloc să-l depărteze și mai mult de dînsa. Astfel ea îi zise cînd o văzu la Mitropolie * „Fac o partidă bună, un bărbat de 60 de ani și milionar ! Voi fi scuzată să iubesc pe cine îmi place ? închipuiește să fi consimțit să mă iei ? Ești un copil, abia ai șeptesprezece ani, cînd eu am douăzeci și cinci, îți mărturisesc că nu aș voi lîngă tine să joc rola ce bărbatu-meu viitor are să joace lîngă mine...”

Aceste vorbe Caterina le zisese lui Dem cu intențiune să facă să se răcească de dînsa. Se făcea rea, ca să displacă. Aceasta dovedește înțelepciunea ei. Și cu toate acestea, Caterina nu reușise ; Dem o blestema și o adora.

ANUL PATIMILOR

Țara confientă în viitorul ei pînă aici începu să pearză speranțele sele ce pusese în domnitorul de atunci. Erau legi în țară, și legile nu se executau. Cine abdică orice simț de dreptate, de libertate, de civilizațiune, acela, dacă ar fi avut fruntea pătată de o mie de crime, acela era cel chemat. Cine era independent, cine își iubea țara, patria, onoarea, dar care nu făcea capitulațiuni de conștiință înaintea unui guvernămînt arbitrar, nedrept, tiran, stupid, antinațional, acela era prigonit, acela era lovit, acela era fărâmat ; istoria tuturilor guvernelor arbitrare și corupte.

În sfera de sus, o aristocrație fără prestigiu, fără inteligență, fără fiertate, fără principe, mișcîndu-se într-un cerc de idei mici, de intrigi, de anticamera palatului și consulatelor ; făcînd opozițiune pentru posturi și prin trădări sau petițiuni, nu mai putea servi la altceva mai mare decît a scoate un ferman pentru destituirea domnitorului. Un guvern, ieșit din acest cerc de cugetări mici, de patimi mici, era demn de izvorul său. Acest guvern sau mai bine acest sMem, era expresiunea arbitrarului și imoralității. El tremura înaintea consulilor, înaintea aristocrației, înaintea partidelor, înaintea poporului. El

era mai slab decît toate acestea. Slăbiciunea îl făcu arbitrar, slăbiciunea sa îl făcea nedrept, voia să fie cîteodată tare și înțelegea rău tăria ; cînd era vorba a sacrifica unul din drepturile țării către streini, a umili mîndria, a vesteji demnitatea țării, el era slab ; cînd era vorba a lovi înintru printr-un act de nedreptate, o familie slabă, un individ slab, el mergea înainte, nimic nu-l oprea. El înțelegea că tăria unui guvernămînt consistă în a lovi pe cutare sau cutare prin violarea legii; că violița era energia ; că prudița era slăbiciunea. El nu știa că toate guvernele ce s-au înlăturat de la principile de prudița și moderațiune au căzut ; că violița la guvern nu este la locul ei ; că lumea va fi totdeauna a acelora ce rezonează, iar nu a acelora ce simt.

Se văzură acte ciudate, un ministru dinîntru bātu cu palma pe un funcționar al statului în public, pentru că trăsura acestui din urmă întîrziase de a face loc trăsuri ministrului la scara ministerului. Un ministru de Dreptate bātu asemenea pe un funcționar la scara ministerului Dreptăței. Prefectul poliției punea prin silă de tunde pe funcționarii ce aveau părul lung, oriunde îi întîlneau.

Polițaiul de la Pitești, suferind în București această operațiune silită și trimis tuns la locul său, îndată ce ajunse în Pitești chemă toți junii funcționari și îi tunse prin silă. Cînd aceștia îi cerură ordinul în puterea căruia făcea astfel, el le arată capul său tuns. Domnitorul- el însuși căzuse în aceste rătăcirii. într-o zi întîlni pe scara Curței administrative pe Marin Sergescu, i se păru că are părul prea lung și dete ordin să-l tunză prin silă. Altădată capul unei mese din secretariat se plîns domnului care era acolo pentru priimirea petițiunelor, că a perdut o hîrtie ce i se cerea. Domnul dăte ordin să caute în buzunar pe toți oamenii, ce se aflau în Curtea administrativă, români și streini fără osebite ; aceasta se făcu.

Se văzură miniștri săraci îmbogățindu-se cîteva luni de la intrarea în funcțiuni ; casieri despuind lăzile statului, dați în judecată și achitați prin bani dați oamenilor înriuritori. Dreptatea la tribunale și la curți se vindea în ziua mare, fără rușine, fără frică de pedepsire ; pînea

și carnea capitalei deveniră un mijloc de îmbogățire pentru câțiva din guvern. Oștirea se specula pînă asupra pîinei soldatului. Procesele erau un mijloc de rapină la urți; trimise la întărirea domnitorului, se făceau un mijloc de guvernămînt. Tronul era înconjurat de o camarilă de oameni fără principii, fără demnitate. Acești oameni se puneau între tron și între națiune. Ei ascundeau domnitorului suferințele și nemulțumirile publice și îl adormeau în idei mincinoase asupra situațiunei. Acești oameni făceau tot, pe cei onești îi loveau cu mîna domnitorului, pe cei răi îi îmbrățișau. Calomnia, minciuna erau armele lor. Domnitorul îi credea, îi asculta, fără să cerceteze. Ei îi calomniau pe oamenii cei mai onești ca hrăpitori și domnul îi lovea; pe hrăpitori îi recomanda ca oameni onești și domnul îi înconjura de stimă. Pe cei ce nu intrau în clica lor îi prezintau ca inamici ai tronului, și tronul asculta și lovea, și acești curtezani prădau țara, insultau dreptatea prin mîna domnitorului, își creau averi peste averi în ochii lumii și nimeni nu cuteza a-i critica. Cugetarea era oprimată. Guvernele rele nu vor a fi libertatea cugetărei, căci le este teamă să nu se dezvălească crimele lor de cari au conștiință. Această camarilă a veștejit gloria lui Alexandru Ghica, această camarilă a răsturnat tronul, ulindu-l.

Țara gemea sub hrăpirile camarilei miniștrilor și funcționarilor, și domnul știa aceste rane și nu le vindeca. Lasă să hrăpească ca să-și susție tronul. Dar nenorocit este acel principe ce-și sprijină tronul prin tîlhari. Acel sprijin este chiar slăbirea lui.

Tronul are trebuință de oameni onești spre a se sprijini, precum un edificiu are trebuință de proptele sănătoase spre a fi tare. Proptelele putrede slăbesc edificiul. Un domn face faptele cele mai mari, cele mai memorabile; sunt uitate, sunt neluate în seamă, din momentul ce nu va ști să introducă respectul legilor și moralitatea în administrațiune, căci, să nu ne înșelăm, cît de coruptă și degradată să fie o societate, principii de morală rămîn totdeauna puternici, morala este un atribut a lui Dumnezeu ce coboară și conduce societățile omești. Nu este nici un criminal care să nu aibă conștiința crimelor sele.

Tărîmul diplomației încă nu era liniștit.

Rusia nu găsi în Alexandru Ghica instrumentul ferm cu care să ajungă la scopurile sale. Ea avea nevoie de alt om. Ea vedea cu mulțumire murmurele ce se ridicau deja din toate părțile țării. Adesea chiar ea le încurajă în secret, înourăgînd sistemul aducător de nemulțumiri al guvernului. Nu era depărtat timpul cînd Rusia trebuia să lovească. Pentru acestea ea aștepta venirea Adunării Generale. Acolo trebuia să se treacă scena ce încarcă de glorie numele lui Cîmpineanu. Acolo drepturile cele mai sînte ale țării trebuiau să fie îngenucheate, și acolo omul ales pentru înjunghiere trebuia să fie Alexandru Ghica.

Acum să ne înturnăm puțin la eroii romanului nostru.

Dem este însănațoit. Caterina făcuse tot ce putuse ca să plece cu soțul său în Francia, Cucoana Elena era mîndră căci scăpase, zicea ea, viața lui Dem cu un mir și credea acum mai mult în cele sînte. Amicii societății de regenerațiune păreau serioși și preocupați; ei aveau figurile conspiratorilor. Certele politice de partide variaseră indoiala, neîncrederea și răceala între familii. Nu vedeai două familii cari să fie bine împreună. Capitala prezintă atunci acel spațiu de timp care precedă o mare vijelie. O tăcere și o indiferință prefăcută. Lovirea ce Rusia era să dea drepturilor națiunii se presimțea în depărtare.

Adunarea Generală se deschise în această situațiune.

Liberalii ridică capul.

Într-o seară pe la apusul soarelui, doi oameni descoperiți și cu pălăria în mînă, cu părul lung, se opriră în fața caselor Goleșcu unde astăzi se află palatul tronului. Peste drum de ast palat era o farmacie. La ușa farmaciei, la dreapta și la stînga, erau atîrnate două portrete de mărime naturală, pe lemn. Unul era portretul lui Socrate și celalt al lui Ipocrate. Pe fiecare portret era scris ou litere latine numele.

Cei doi oameni se opriră în fața portretelor. După ce priviră citva timp, unul din ei zise :

— Socrates !

Celalt răspunde :

— Ipocrates.

Aceasta să repetă necontenit în timp de un pătrar de oră. Trecătorii, văzînd această scenă ciudată care nu avea nici un înțeles, se opriră să vadă ce are să iasă de aici. În câteva minute strada era plină de curioși. Farmacistul ieși, acesta invită pe cei doi domnișori să înceteze acel manegiu ce aducea supărare magaziei sele. Ei nici nu voră să-l asculte și urmară prin a striga : „*Socrates î Ipocrates !*”

Farmacistorul se minie, chemă poliția. Poliția nu ceteză a goni pe acești doi domnișori.

Femeia farmacistului vine la rîndul ei a ruga pe cei doi domnișori să se ducă. Această femeie era frumoasă. Cei doi originali, la rugăciunile ei, salutară și plecară.

într-o dimineață, înainte de răsăritul soarelui, pe o casă mare, pe Podul Mogoșoaii, se văzură trei domnișori stînd cu ochii ațintați spre răsărit. Era casa unui poet. Poetul cu alți doi inși se urcaseră pe casă, ca să vadă și să admire răsăritul soarelui sau aurora. Vecinii, văzînd acești oameni pe casă și neînțelegînd gusturile lor poetice, crezură că este foc, dară alarma, poliția și pompierii îi suprinseră pe casă, privind aurora.

în altă zi, cinci juni, feciori de boieri, intrară în casa unui boier, armați. Legară pe servitori, pe stăpînul casei și voră a răpi pe stăpîna casei, jună și frumoasă femeie pe acele timpuri.

Un alt fecior de boier văzu într-o zi o damă tînără și frumoasă în trăsură. Să răpede, să urcă în trăsură, o sărută, dama leșină.

Domnitorul chemă într-o zi pe secretarul vorniciei închisorilor și îl bate cu ciubucul.

Un boiermare, bătrîn și original, trece într-o zi cu trăsura pe la Curtea judicătorească. Cînd se apropie de acest loc, scoase capul pe porțile caretei și strigă cu putere vizitiului să mie caii în galop, să nu-i prinză hoții. Cînd trecu de Curte, stătu și zise vizitiului să se caute în pozunar să vadă dacă nu l-a despoiat hoții de la Curtea judicătorească.

Am putea cita o mie de fapți de această natură ; cl., credem că sunt îndestui aceștia ca să dovedim că guvernului i se urise cu cirna și guvernaților cu guvernul. Perise credința într-o parte și într-alta. Guvernul nu mai credea în guvernați ; guvernații nu mai credeau în guvern. Ce așteptau dar ? Un divors.

Cînd într-o țară lucrurile ajung acolo ca să lipsească credința, acel guvern este pierdut. Guvernul era bolnav simptomele boalei se anunțau o boală iară vindecare. Lumea știa aceasta. Guvernul înțelese și el aceasta. Era condamnat la moarte și o știa, și aceasta îl făcea și mai violinte, prin urmare și mai slab. Niciodată un guvern nu devine mai furios decît atunci cînd înțelege că este slab, că pierde. El este ca omul ce vede că se înecă. Se simte că își pierde puterile și se acată cu minile de orice întilnește.

CONSPIRATIUNI UNITE

Consulul rus conspira contra țarei. Boierii și juna Românie contra domnului, domnul contra consulului rus. Dar consulul cel dintii dăte semnalul. Într-una din serile lunei lui decemvriu a aceluiăș an în care ne-am aflat pînă aici cu diferitele scene de cari am vorbit, membrii zidari ai societăței de regenerațiune fură invitați a se aduna în loje. Această adunare extraordinară fuse ocazionată prin vorbele ce se răspîndiseră în popor, ziceri banale cari însoțeau totdeauna stările de nemulțumire generală : „au să vie rușii !”

În acea seară nu lipsi de la loje mai nici un membru. Sala era plină. Noi cunoaștem deja această sală. Era aceea ce văzurăm cu ocaziunea intrării lui Radoți în societatea de francmasonerie. Aceași tăcere, aceeași obscuritate, același aer misterios și lugubru, cu diferența că acum membrii erau mai numeroși. Societatea făcuse progres. Ea cîștigase, între alții, clerici și profesori, și chiar niște vechi militari. Nu este nimic mai puternic în lume decît societățile ce se formează într-o idee mare și generoasă ! Principii au fost și vor fi totdeauna V~

blema evenimentelor în societățile omenеști. Guvernele slabe se înșel cînd cred că în loc de a satisface trebuințele civilizațiunei, trebuie să le reziste ; orice rezistență e fărîmă, orice persecuțiune atunci are drept rezultat a crea martiri și a da prestigiu principiilor ce vor să zdrobească.

Era un timp de boală, era aproape de a face criză. Guvernul era nebun, partidele politice nebune, poporul nebun. Toți doreau ceva și nimeni nu era bine sigur de ceea ce dorea.

Curierul român începuse luptele sele filologice, ajutat de *Curierul de ambș sexe*.

Aceste foi lingușind guvernul, clasa privilegiată, tămîind toate partidele și toate clasele, aveau un scop național și politic. *Cantorul de avis* al lui Carcalechi, subvenționat de guvern, lăuda dobitocește : nu avea nici principii, nici scop. Nu era o idee ; era un catalog de laude nedemne ce răsplinea dezgustul sau ridicolul. Români, ajunși la o nouă eră, citeau, iubeau să citească. Cîțiva poeți începură să cînte. Epoca inspira. Inima era tinără și plină de speranță în viitor. Astăzi inimile au perdut acea tinerețe. Societatea a căzut în materialism. Români nu mai citesc, nu se mai instruiesc. Regimul guvernelor arbitrare a îmbătrînit sufletul acestei societăți încă în a sa copilărie. Ea a îmbătrînit fără să învețe nimic ; s-a uzat, fără să trăiască !

Societăți literare se formau și prosperau. Oamenii de inimă și de cugetare se vedeau, se cunoșteau. Astăzi toți acești oameni trăiesc izolați, nu se văd doi cari să fie bine împreună.

Care este cauza ?

Atunci era o clasă privilegiată, un cerc strimt care singur domina. Tot ce nu făcea parte din acest cerc nu însemna nimic. Toți dar aveau același interes, a combate această clasă ; acest interes îi unea pe toți.

Acest cerc s-a fărîmat, acum lupta nu mai este de ia națiune contra unei clase, este de la individ la individ. Comerțul în mîna streinilor, industria în mîna streinilor, profesiunile liberale în mîna streinilor. Români se fac plugari sau funcționari publici. Semn de decadință !

Rest barbar al timpurilor de conculstă ! Egalitatea a găsit clasele de jos nepregătite pentru aceste sînte principii. Poporul este periculos numai cînd își rupe lanțurile. Aceste răni vor trece cu timpul.

Datinile n-au făcut mare progres de treizeci de ani, poporul a rămas tot acela. Comoțiunile, schimbările au fost în ordinul ideilor politice și sociale ; reformele au trecut pe d-asupra grămezilor, fără să le deștepte. Lumina lor nu a pătruns în popor, ele au venit de sus, de la partidele politice sau de afară. Poporul dorea ceva și nu știa bine ce dorește ; guvernele nu știau bine ce trebuie să-i dea. Poporului trebuie timp încă spre a face cunoștință cu reformele guvernelor ; lor înșile trebuie timp spre a înțelege că reformele noi n-au misiunea a slăbi autoritatea. Legilor le trebuie timp spre a fi executate. Luminele lipsesc cu oamenii. Lumea nu va să se lumine.

De treizeci de ani a început întinderea ideilor. Din această mină de oameni de care vom vorbi a purces toate drepturile naționale și politice ce a dobîndit România. Am zis că deja societatea de regenerațiune avea în sinul ei membri din toate clasele și profesiunile. Aceasta era un mare pas cîștigat asupra trecutului. Ședința începu într-un chip solemnei și grav.

Cheren era deja omul către care se înturnau toate speranțele junei României. Ursita îi păstra în anele istoriei țarei o rolă frumoasă. Această rolă trebuia să se joace de dînsul a doua zi, în sala Adunării. Cînd toți membri șezură, Cheren ceru cuvîntul. *

— Știți, zise el, în Regulamentul Organic s-a strecurat o clauză care, grație generalului Kissileff, s-a năbușit pe pagina ei sub piatra mormîntului. Iacă ce este : românii să nu aibă dreptul a-și da legile lor interioare decît după ce vor fi sancționate de puterea suzerană și protecțită. Este uciderea autonomiei țarei. Rusia a deschis acum mormîntul acestui articol ucigător pentru drepturile patriei noastre. Mîne se va pune în dezbaterea Adunării Generale a țarei. Mîne este dar ziua de moarte sau de viață.

Această novelă căzu ca un trăsnet asupra celor mai mulți membri cari nu cunoscuseră această pretențiune a Cabinetului rus.

— Să impună aceasta cu baionetile ! strigară unii din membri, dar noi, cel puțin, să nu primim !

— Să protestăm ! strigară alții.

Nu se află nimini de altă opiniune.

Vel ceru cuvintul :

— Dacă toți sunteți de părere a protesta cu energie, Cheren își va face mîine în Adunare datoria de deputat, dar atunci cată să luăm îndatorire a-l sprijini !

— Il sprijinim ! strigară toți cu o singură voce.

Aceste cuvinte fuseră ruperea definitivă a junei României cu tronul lui Alexandru Ghica.

Ce făcea acel domn ? Era el capabil a trăda drepturile patriei sale ? Nu credem. Cum dar primise a trimite în dezbateră Adunării această nefericită călcare a drepturilor țării ? O trimitea el cu gîndul că Adunarea o va respinge ? Și pentru aceasta formase o majoritate de deputați credincioși ? Nu credem, căci această lege se priimi a doua zi de acea Adunare.

Alexandru Ghica nu credea în gravitatea călcării drepturilor țării prin această lege. Acele drepturi fuseră atît de călcate de streini, încît călcarea de față îi părea de o importanță mai puțin gravă decît era în realitate. Afară de aceasta, el credea că Rusia caută un pretext ca să ocupe țara. A face acest sacrificiu spre a scăpa țara de conflicte, și într-un timp mai priincios a deșira această hîrtie de călcare, i se păru mai înțelept decît a suferi consecințele miniei Cabinetului de Petersburg. Nu s-a făcut niciodată, sau de guvern, sau de un individ, o faptă de slăbiciune sau de călcare a drepturilor țării, fără ca acel guvern, acel individ să nu aibă un rezon bazat chiar pe interesele drepturilor țării ce le calcă în picioare. Boierii ce ieșeau cu flori înaintea streinilor făceau, după ei, un sacrificiu patriotic : era de a nu minia leul. Cei cari primeau decorațiunile și le Purtau, credeau că fac un act politic, tot pentru acele cuvinte. Ei sărutau mîna ce nu puteau să o muște !

Dem era acum bine de tot.

El se afla în această sală unde se discuta viața țării se se. El care totdeauna fusese mai bătrîn decît vîrsta sa astădată devenise violinte. În tot timpul acestei ședințe nocturne ședea lingă Luț. Luț avu mare greutate să-l reție de a nu striga.

— Fii lin ! îi zicea Luț ! Ce dracul ! de cînd te-ai bătut în duel, te-ai făcut mai belicos, omule fără barbă. Acesta era epitetul ce îi da el. Omul politic, urma Lut rezonînd și vorbind în felul lui, este un cal, și politica este un drum. Calul ce o ia la început răpede nu ajunge niciodată la ținta lui : stă pe cale. Nu te necăji niciodată în vieață. Necazul vine la om cînd fuge mintea. Inima și mintea sunt ca ziua și noaptea ce nu pot trăi împreună. Lasă să vorbească ceialți. Cînd îi vorbi, vorbește totdeauna în urimă și vei vorbi mai bine. Eu știu ce ai voi să vorbești : ai vrea să zici că trebuie să se facă o manifestare armată, nu este așa ? Lasă ideile alea ! Propune baricade de brînză și arme de codri de pîne de la Babic ca să meargă românii să se bată. Se bate cineva pentru că se adaogă un articol în Regulament ? Se calcă drepturile țării, ziceți voi ? Dar cînd s-au respectat vreodată ? Drepturile țării nu se fac a se respecta decît cu armele în mînă, și tu vezi bine că românii sunt armați cu buchiete de flori, spre a arunca celor ce le-au călcat drepturile țării. *Capul plecat nu îl taie sabia*, zice vorba. Românii urmez înțelepciunea acestei vorbe și fac bine. Mîne o să-ți plîng de milă, o să te vîz închis la vreo mănăstire, și atunci toți cîți te îndemnau la fapte patriotice au să te injure ; iar patria are să-ți facă o cunună de știr. Lasă dar mai încet.

— Luț, îi zise Dem, altădată cînd îmi vorbeai astfel, mă supăram, acum te ascult cu indiferință. Ce este acest sistem afectat de a voi a rîde de lucrurile cele mai sacre ? Eu nu priimesc aceste idei de bătrîn stricat. Simț altfel, cuget altfel ; simț și cuget cu inima mea, cu vîrsta mea. Tu arunci paie ude pe flacăre, și nu vezi că flacărea le îneacă și le consumă ? Ceea ce se va face mîne, fie mîne privite ca nebunii ! Nu-mi pasă ! aceste fapte vor produce un mare bine în viitor. Nebun ești tu dacă crezi că noi lucrăm pentru astăzi ! — Nebun ! Nu-

mese nebun pe bătrînul care, cu un picior în groapă, sîdesc pomi ce au să fie într-o zi copaci ; dar nimeni nu este mai înțelept decît acel bătrîn care gîndește la viitor.

— Poliția ! strigă o voce în sală, poliția a încongiurat casa !

— Să intre ! răspunse Cheren.

Un căpitan de poliție, scurt, șchiop, chior, intră în sală, cu un gîrbaci în mînă.

•— Iacă imaginea guvernului de astăzi, zise Luț lui Dem.

— Am ordin a deșerta această sală, zise căpitanul de poliție.

— Vedeți că are conștiința răului ce va să facă domnul, zise Cheren. Apoi, înturnîndu-se către membri : înțelepciunea ne zice că trebuie să ne risipim.

După cinci minute sala era deșartă. Oamenii poliției, cu luminări în mînă, căutau prin toate unghiurile și prin sobe, doară de vor găsi ceva hîrtii. Căpitanul de poliție, strîmb și chiorînd, veghia asupra lor.

ADUNAREA GENERALA ȘI DRAMA

Era o zi frumoasă, zi în care trebuia să se treacă drama pierderii drepturilor țării. Cerul pare că favora lucrarea ce era să se facă, ca să vează pină unde omul este capabil a purta înjosirea sa.

Deputații treceau la Mitropolie ; poporul din București, inițiat în dureroasa dramă ce era să se treacă la Mitropolie, se aduna aici cu frică și cu curiozitate. Tot orașul era așteptător spre a cunoaște rezultatul.

Adunarea de atunci era expresiunea clasei boierilor, majoritatea ei era pentru guvern. Nici un simțimînt nobil și patriotic nu făcea să bată aceste inimi pe cari ignoranța le păstrase încă mici și umilite.

Ședința fuse vijălioasă. Ministrul din Afară dăte citire actului prin care toate legile făcute de țară nu puteau să aibă putere decît după ce s-ar fi aprobat de curtea suzerană și protectriță. Miniștrii erau triști ; ei

aveau conștiința lovitului de moarte ce se da țării ; deputații guvernului erau triști ; deputații patrioți erau inspirați, voioși și străluciți ca martirii în momentul muncilor lor. Majoritatea era tristă, căci știa că are să învingă, învingerea era rușinea sa. O murmură adâncă se auzi în toată sala : era un suspin. Ar fi zis cineva că este cel din urmă suspin al României pe cruce. Acest suspin se repetă afară din sală, pe urmă pe toate străzile, în toate casele. Poporul, copil teribil fără petrecere și fără eleganță, avu mai mult spirit în acea zi. Evenimentul îi sângeră inima și mînia lui se vărsă în epigrame amari. Negreșit, poporul român, pe acele timpuri, nu avea nimic a perde. Țara lui putea să aibă autonomia sau să nu o aibă, soarta lui nu se schimba, el nu era liber, el nu avea nici un drept la viața politică a țării lui. Streinii puteau să ocupe țara sau să nu o ocupe, aceasta nu-i făcea nici cald, nici frig, căci el însuși era ca strein în țara lui. Insulta, închisoarea, bătaia, conduse de arbitrarul cel mai barbar, aceasta era condițiunea lui în societate.

Poporul era învinsul timpului și purta jugul cu răbdare și cu hotărîre. Către acestea, instinctul învinsului ce se gîndește a-și scutura într-o zi lanțurile îl făcu să întoarcă încă un ochi compătimitor pentru această țară. Apoi omul este astfel, că începe de multe ori să iubească chiar relele lui. S-au văzut prizonieri cari, despărțindu-se de închisorile lor, au simțit oarecari păreri de rău.

Astfel poporul din București simpatiza cu opozițiunea. Ici o grupă de oameni, stînd și vorbind, lăsa să se auză aceste vorbe :

— S^a sfîrșit cu țara, zicea unul.

— Te înșeli, răspundea altul. S-a sfîrșit cu boierii. Apa curge, petrele rămîn.

— Dar domnul ce face ? mai întrebă unul.

— Domnul ? dar nu este si el tot din boieri, răspundea altul.

Mai dincolo la altă grupă, alte idei.

— De ce primesc boierii voințele Rusiei ? Mai bine să se bată pînă la cea din urmă răsufare !...

•— Cu işlicile ! zicea altul rizînd. Ei dau drepturile țării ca să-și scape posturile lor ; dar cînd ar fi vorba să-și scape viața, oare ce n-ar da ?

— Să ucidem pe boieri astăzi ! striga la o altă grupă un măcelar.

— N-ai ucis astă-dimineață destui boi ! răspundea altul rizînd.

Pe dealul Mitropoliei, în mijlocul unei grupe mari de oameni, Luț sta și ținea un cuvînt în felul său.

— Ei, fraților ! să vă mai plîngeți altă dată că grecii uciseră drepturile țării ! Iacă boierii români că fac mai rău decît grecii ! Dar nu este vorba acolo. Noi ce trebuie să facem lucruri mari ! Să dovedim că avem o patrie, că suntem vii, că suntem stăpîni, și decît a peri cu rușine în trădarea ciocoilor, mai bine această țară...

Luț nu apucă să termine vorba și un ofițer de poliție îl apucă de gît și îl tîrăște după dînsul. Grupa se risipise.

Vel, Dem și alți tineri se arestaseră în alte părți unde se găsiră propagînd.

Către acestea ședința Adunării devenea furtunoasă. Cheren vorbea. De cîte ori acest orator cerea cuvîntul, toată Adunarea, deși în mare parte ostilă, păstra o tăcere religioasă care era un semn de admirațiunea ce purta acestui cap de partidă.

— A trebuit oare a trăi, zicea Cheren, ca să fiu martor la un act care răpește drepturile țării cele mai sînte ? drepturile ei de națiune, drepturi ce ele la începutul acestei țări au fost respectate chiar în timp de nenorociri. Prada, focul și sabia au trecut de multe ori pe sînul țării noastre. Streinii au călcat cu picioarele cailor lor mormintele părinților noștri ; dar nu au fărîmat drepturile națiunii și românii nu au voit niciodată a seri ei cu mina lor pierderea acestor sînte drepturi. Astăzi însă se jărtfește viața politică a țării și aceasta cînd se face ? Sub un domn român ! și se face de români !... și nici un glas nu se ridică ! Ce fel ? voi, episcopi, păstori ai poporului, voi, toiaguri sufletești ale țării în zilele de slăbiciuni și de dureri, suferiți voi să se calce drepturile țării, fără să ziceți cel puțin o vorbă,

fără să faceți o mișcare ? Schimbatu-s-a oare misiunea voastră pe pământ ? Aveți voi astăzi rușine de datoria ce vă impune haina ce purtați ?... Dar pentru ce imi voi perde vorbele ? Inimile sunt înghețate pretutindeni !... Cine la glasul cinstei și la glasul nației mai poate aici să simtă bătînd inima ? Voi zice cele din urmă vorbe. Vă rog, vă conjur, în numele copiilor voștri, nu le pregătiți un viitor atît de nenorocit ! Ei au să vă blesteme într-o zi. Nu le fărîmați viitorul ! Viitorul este al lor, numai al lor, și noi nu avem dreptul să ucidem ceea ce este al fiilor noștri.

Mai mulți oratori vorbiră.

Discursurile făcură o adîncă intipărire asupra Adunării. Dar impresiunea ținu un minut. Ea fuse ca mișcarea de viață galvanică asupra cadavrelor.

Ei votară, majoritatea votă pederea drepturilor țării.

Dar nu, nu era perderea țării ce ei votară ; era perderea acestei clase oligarhice, era dar scăparea României.

Țara, auzind cele petrecute în Adunare, tremură de spaimă. Trebuia aceasta ca să deștepte spiritul și inima sa. Nenorocirile cele mari sunt cauza faptelor celor mari la națiuni și la indivizi.

Țara începu să cugete.

Dumnezeu combinase toate aceste lucruri ca să ajungă la scopul său. Drama divină este infinitul și actele seale sunt secolii fără număr. Viața tuturilor națiunilor este scrisă în această carte de mai nainte. România era destinată a avea o soartă mai bună, și o prepara, prin încercări, să merite soarta ce o aștepta. Acest eveniment scăpă țara. Tot ce am dobîndit astăzi purcede direct din această călcare a drepturilor țării.

Trei zile în urma acestui act, România nu mai era aceea. Ea cugeta. O națiune ce cugetă este aproape de scăpare. România cugeta. România era acum matură; oamenii perdură acest spirit de nepăsare ce începea cu viața și se termina cu moartea lor ; perdură pînă la acele datine de dezmerdări primitive cu cari un popor iesejiin noaptea barbariei. Cugetarea aduse trebuința de a se întruni ; născu lumina, lumina făcu pe cei mai mulți a se recunoaște. Acum fiecare vedea rîpa către

care mergea împinși de întunec și căutară să evite prăpastia.

Domnul el însuși se deșteptă ca dintr-un vis.

El se plînse la Cabinetul din Petersburg împotriva opozițiunii din Adunare. Rusia îi promise, fățiș, sprijinul ei, dar îi ceru pentru aceasta punerea în legi a articolului ce răpea dreptul de autonomie al țării. Domnul crezu că lucrul acesta nu poate să aibă consecinți serioase. Cea dintîi eroare era făcută în ziua cînd se adresă la streini și se plînse contra compatrioților săi ; cea de-a doua era numai o consecuință. Niciodată în politică nu se face un serviciu fără a reclama un alt serviciu.

Astfel în toți timpii s-au pierdut drepturile țării. Slăbiciunea țării a venit totdeauna cînd unirea a lipsit dintre români.

Domnul văzu eroarea ce făcuse și să decise a o repara mai tîrziu. El o repară. Fără să voia să devină unul din autorii evenimentelor ce se preparau. Revoluțiunea cîștigă un om puternic. Pînă atunci înisă rola sa nu se schimbă.

VĂTAFUL AGIEI

Dem și Luț erau arestați. ~~

înainte de a se închide, amîndoi fuseră duși la prefectura poliției ce se numea pe atunci *agie*. Acolo îi puseră într-o cameră cu furii. Cei ce furau, cei ce asasinau erau confundați acolo cu cei ce voiau respectul drepturilor patriei lor. Cînd ei intrară aici, Dem păru indignat.

— Cu furii la un loc ! zise el.

— Ce face asta ? răspune Luț. Isus nu a fost răstîcînit pe cruce între doi furi ? De atunci sunt una mie opt sute treizeci și șapte de ani. Nu-ți spuneam eu ție că de atunci pînă acum spiritul omenesc nu a progresat în nimic ? Iacă acum vezi cu ochii. Națiunile au rămas națiuni și guvernele au rămas guverne.

El se puse să riză tare, apoi urmă :

— Ce curioasă semănare între lucrurile evreilor de atunci și lucrurile noastre de astăzi ! Pilat este astăzi...

Să nu mai spunem numele ! Negreșit nu este departe ziua cind un Titus va veni să calce în picioare mîndri, fireștilor noștri ! Păstrează-te bine, băiete, că ai să vezi lucruri mari în această țară. Cind zic lucruri mari, nu înțeleg lucruri bune, căci eu, îți repet, nu crez în bine Cind se va fărîma înriurirea Rusiei dupe aceste țări, va veni înriurirea Turciei, Austriei sau cine mai știe care * cind se vor fărîma ciocoi vechi, vor veni ciocoi noi! Acești de față cel puțin sunt săturați ; cei ce au să vie vor fi flămînzi. Dumnezeu să aibă îndurare atunci de creștini !

— Ce tot latri, măi ? întrebă cu despreț un hoț pe Luț, îți toacă gura ca o moară stricată.

— Așa batjocoreau cei doi tilhari pe Isus pe cruce, zise Luț, îndreptîndu-se către Dem. Dar nu lua în seamă, căci poate să fie chiar pus de poliție să ne cate gil-ceavă.

— Nu răspunzi ? întrebă hoțul.

— Domnia lor sunt coconași ! zise un alt hoț rizind.

— Ce ați furat voi, măi, de v-a adus aici ? întrebă un al treilea hoț.

— Borfași ! zise alt hoț cu despreț.

— Mai prost încă, răspunse Luț, nici nu am apucat să furăm și ne-a prins cu mîna în traistă.

— Dar de unde veniți ? întrebă un hoț. Să prinză înainte de a *pune la o parte* ? Sunteți ageamii și n-aveți semne de pricopseală. Mai bine rămîneți în meseria proastă de slugi pentru care să vede că sunteți născuți. D-alde voi au fost cari au înjosit meseria noastră prin nedibăcie.

— Strînge și taci ! zise Luț lui Dem.

— Hoțiile s-au stîrpit prin păduri, zise un hoț, dar s-au înțolit prin divanuri.

— Să ne facem boieri ! zise un hoț.

— Lesne, răspunse altul, slujbele nu se dau fără bani.

Un dorobanț intră în închisoare cu biciul în mînă. Se uită asupra tuturilor arestanților, lovi pe unul cu biciul cam în glumă, și văzînd pe Luț și Dem, le zise :

— Voi veniți cu mine, căci vă cheamă vâtaful.

Cei doi arestanți se duseră după dorobanț. Acest din urmă îi conduse în sala de sus unde era vătaful agiei.

— Ați vrut să răzvrățiți poporul ! le zise vătaful, ați înjurat pe excelenția-sa consolul, ați înfruntat pe puternica împărăție. Pînă cînd aceste fapte nelegiuite ? Ce vreți ? Să faceți revoluție ? Să vie streinii în țară ?... nu vreți pe boieri ? nu este așa ? vreți să fiți și voi boieri !... Săraca țară ! cînd o ajunge pe minele voastre ! Măi, astă țară nu poate fără boieri ! Dar unde s-a mai văzut mai bună stăpînire decît cea de astăzi, mai bun domn decît cel de astăzi ? Toată lumea este mulțumită. Și țara merge ca un ceasornic ! Mi-este milă de voi !... o să vă mî-nînce pușcăria !... nu era mai bine să plecați capul și să lăsați pe alții să îndrepteze lumea ? să luați o pîine și să nu vă turburați mintea cu parascovenii franțozești !

— Tot așa ziceam și eu băiatului ăsta, zise Luț, ca n-o să îndreptăm noi lumea.

— Dacă îi ziceai astfel, tu de ce nu ai urmat astfel ? mai zise vătaful. Dar vremea nu este percută. Iată, stăpînirea poate să închiză ochii pentru astă una dată, dumneata ești mai virsnic, te văz deștept, poți fi de folos în multe lucruri stăpînirii... putem să-ți dăm o slujbă foarte delicată... n-ai să lucrezi cu coatele pe masă; ceva mai bine, mă înțelegi ? în loc să strigi împotriva stăpînirii, mai bine să vii și să ajuți stăpînirea în luptele ei cu revoluționarii, să-i dai povețe ce să facă la multe lucruri pe cari ea nu le știe și dumneata le află în locurile unde te duci...

— Să mă faceți spion ? zise Luț rîzînd.

— Cine ți-a vorbit de spion ? întrebă vătaful. Să te facem privighetor pe lingă noi. Asta este ceva mai mult... Să luăm și pe băiatul ăsta ?... mi se pare sprinten... nu trebuie să vă supărați de a priveghea pentru partida sa. Și chiar cînd ar fi cineva... ceea ce ai zis... este oare rușine ? dar un sp... poate să fie ce este și să fie om cîstit.

•— Ascultă, domnule, zise Dem, ai bunătate de ne dă drumul sau ne trimite la închisoare, căci n-ai găsit pe cine cauți.

— Esti limbut ! zise vătaful, clătenind din cap, o să scurtăm noi limba aceea.

— In adevăr, zise Luț, dacă suntem vinovați, să ne pedepsească !

— Să vedem, răspuse vătaful. O să vă ia tacrir. Să vie grafierul !

Grafierul era aci. Veni. Vătaful și grafierul șed la o masă.

— Cum te cheamă ? întrebă vătaful pe Luț.

— Luț.

— Luț ? și mai cum ?

— Luț, numai Luț.

— De câți ani ești ?

— Am perdut ceaslovul pe care tata însemnase ziua nașterii mele.

— Pune treizeci și cinci de ani, zise vătaful către grafier.

— Ai fost astăzi la Mitropolie ?

— Am fost.

— Ce-ai vorbit oamenilor acolo ?

— Am vorbit că consulul rus este părintele nostru cel mai bun.

— N-ai vorbit așa !

— Ba așa !

— Ba minți ! căci nu te aresta de vorbeai așa !

— Fiindcă m-a arestat a trebuit să vorbesc altfel ? Atunci scrie că am zis că consulul rus este un părinte rău pentru români...

— Încet ! strigă vătaful.

— Că va să fărime drepturile țării, și fără o provincie...

— Nu seri astfel de lucruri ! strigă vătaful către grafier, că ne prăpădește Dumnezeu !...

— Am zis că românii mai bine să moară decât să sufere...

— Destul ! strigă vătaful. Destul !... Du-te, grafiere !... și să vie dorobanții să-i ducă p-amîndoi la pușcărie!...

Totodată, ca cînd i-ar fi venit o idee sublimă, se opri se lovi peste frunte cu palma și zise în sine însuși : „C

prost sint ! Acest om a zis vorbe mari, vorbe cari s-au scris sau se pot scrie în tacir... nu aş plutea eu, din aceste vorbe, să scoţ un complot?... să iau o decoraţie cel puţin ? o slujbă mai bună?... de ce nu ? Treaba noastră este a născoci din nimic comploturile de revoluţii,, altfel ce am mai păzi noi aici ? Voi lua mărturisirea de tacir, de va fi trebuinţă, voi născoci doi martori cari să sprijine declaraţia sub cuvint că au auzit zicind aceste vorbe la Mitropolie. Omul acesta este un conspirator ; era ieri seară la Cheren..."

— Grafier, scrie ce ai auzit de la dumnealui !

Grafierul scrisese vorbele ce zisese Luţ.

Cînd grafierul scrisese, vâtaful ceru hirtia, o strînse şi, luîndu-şi şapca, ieşi răpede, recomandînd grafierului să păzească bine pe cei doi arestanţi.

El plecă cu trăsura. Dupe cîteva minute trăsura sa intră în curtea consulatului rus. Coboară din trăsură. Se anunţă, zice că are să vorbească cu consulul despre un complot împotriva Rusiei. Consulul avea adunare la dînsul. Boierii din partida rusească erau aici. Un serv zise consulului încet că vâtaful agiei cere să-l vază în secret spre a-i descoperi un mare complot împotriva vieţii împăratului Rusiei. Servul adăogise vorbele de „împăratului Rusiei" sau din cauză că i se păruse a înţelege astfel, sau din cauză că la ruşi atunci Rusia şi împăratul erau aceeaşi idee. Consulul, auzind aceste vorbe, tresări fără voia lui. Se sculă şi trecu într-un cabinet unde chemă pe vâtaful agiei.

— Ce este ? întrebă el.

Vâtaful de agie îi arătă tacirul ce luase lui Luţ şi în care acesta atacase pe consulul Rusiei.

— Numai atîta ? întrebă consulul. Era vorba de complot asupra vieţii împăratului ! Oricum va fi, trimite pe aceşti doi tineri la puşcărie, mine li se va lua taciruri mai lungi.

Consulul se întoarse în salon.

Vâtaful veni la agie, unde dăte ordin să transmute Pe cei doi arestanţi la puşcărie. Cînd arestanţii fură porniţi, vâtaful zise :

— Am luat crucea !

PUȘCĂRIA DE LA SÎNTUL ANTONIU

Pe piața ce să vede astăzi în față cu hanul Manuc era altădată o curte largă, îngrădită cu ziduri nalte ca o cetățuie. În mijlocul acestei curți era o biserică ; locul acestei biserici este acolo unde să vede astăzi o cruce îngrădită. La dreapta porții cetățuiei era o casă ce da cu o coastă la pod și să prelungea înintru. În această casă era direcțiunea închisorilor. Alte rînduri de case șiruite în curte serveau de chilii pentru arestanți ; un grilaj despărțea o curte mică a administrațiunii de curtea arestanților. Pușcăria era locul cel mai rău văzut de popor. La poarta acestei pușcării poporul văzuse în diferite epoce lucruri înfiorătoare : văzuse capete tăiate și atirnite.

Văzuse cadavre spînzurate, înaintea Regulamentului ; în anii din urmă văzuse femei criminale, rase, lăntuite și expuse la vederea publicului.

Aici fură aduși Luț și Dem. Logofătul Iordache îi priimi cu bucuria obicinuită ce simțea de cite ori vedea venind arestanți. Li se dete o cameră în șirul caselor unde era administrațiunea, deși logofătul Iordache pretinse că mai bine ar fi acești doi boieri să locuiască cu arestanții criminali unde este viața mai veselă. Vătaful agiei stărui să-i puie singuri într-o cameră, în casa administrațiunei. Tot el recomandă să se oprească de a veni cineva să-i vază sau de a-i lăsa a comunica cu cineva din oraș sau prin orice alt mijloc. Era destul un astfel de ordin ca logofătul Iordache să își facă datoria sa cu scumpătate.

Vorba să răspindise în București că s-a descoperit un complot ce avea ramuri în Petersburg și care avea ținta a ucide pe împăratul. Fiecine explica faptul precum voia și îi da tot felul de podoabe. Se știa că Luț și Dem fuseseră arestați, dar nimeni nu putu crede că ei erau arestați pentru complotul de atentat împotriva vieții împăratului Rusiei. Frații societății de regenerațiune, îndată ce auziră despre arestarea acelor doi, alergică în toate părțile ca să mijlocească libertatea lor.

Cocoana Elenca fuse înștiințată prin ei de arestarea lui Dem. Ea primi știrea cu nepăsare, pe urmă să puse

a blama pe Dem că nu se mai astîmpără. Cînd termină cu Dem, să apucă de guvern a-i adresa tot felul de mustări mai mult sau mai puțin prețioase. „Dar vorbele sunt vorbe, adaogă ea, și el șede în închisoare, trebuie să mă duc să mă rog pe ici, pe colo ca să-l scap. Dar unde voi merge ! Cunoșteam odată mulți boieri, acum m-au uitat toți, căci n-am vrut să mă mai duc la dinșii. Caterina s-a dus cu bărbatu-său în țări streine. Dacă m-aș duce la vorniceasa?... Știi că n-ar fi rău să încerc ? Ea este bună și cunoaște mulți boieri... mă duc la dînsa.”

Cocoana Elenca zise și îndată puse șalul și își legă capul cu barișul verde cu ciucuri, care era costumul cel mare al său, și plecă.

Ea găsi pe vorniceasa, îi spuse motivul venirei sele. Vorniceasa îi promise să vorbească cu niște persoane. Ea se ținu de parolă, vorbi cu ministrul, dar nu putu deocamdată dobîndi decît voia ca să meargă cocoana Elenca să vază pe Dem în pușcărie.

UN CARACTER DE TEMNIȚAR CUM NU SE VEDE ÎN TOATE ZILELE

Pe la anul 1800 trăia în Ploiești o familie sărmană care avea șapte copii. Capul familiei se chema lordache și femeia lui Stanca ; băiatul întii născut luase numele tatălui său. Această familie trăia de astăzi pînă mine, întrebuițînd micul comerț pe piei de miei ce le cumpăra de la păstori și le vindea la cojocari sau la căciulari, argășite. Comerțul său nu mergea bine de la un timp încoace, nu putea nici să hrănească această familie, încet, încet mizeria începuse să intre în această casă și să nu mai iasă niciodată. Bietul jupin lordache vedea cu destulă durere cum familia sa suferea de cele mai trebuincioase ale vieții și nu se putea face nimic, copiii să măreau, nu aveau nici haine pe dinșii.

Pe la anul 1800 întîmplarea făcu ca cocoana Elenca să meargă la schitul Țigănești, între Ploiești și Bucu-

rești. Acolo ea cunoscuse familia lui jupîn Iordache. Jupîn Iordache, nemaivînd cu ce trăi, în Ploiești, în desperarea lui plecă la schitul Țigănești, cu femeia și șapte copii, unde speră să-i hrănească cîtva timp din generozitatea maicilor. Femeia lui jupîn Iordache era o femei* de inimă. Mizeria în care căzuse o făcea să fie nenorocită sufletește. De cîtva timp căzuse într-un fel de melancolie care era semnul slăbirei spiritului său. într-o zi dăte chiar semne de alienațiune mintală. Cîteva zile încă, și această indispozițiune, constată o boală serioasă. După celealte nenorociri ce izbiră pe jupîn Iordache, înnebunirea soției se fuse coroana.

Maicile să interesară de soarta acestei nenorocite familii, în acele zile veni cocoana Elenca la schit. Ea văzu pe bolnavă, văzu niște scene triste și plîngeroase între mama bolnavă și între șapte copii mărunți ce o înconjurau. Inima cocoanei Elenchi se atinse de aceste lucruri. Din propria sa inițiativă, ea dete o sumă de bani lui jupîn Iordache, cu cari bani să poată urma comerțul său de piei. Afară de aceasta, pe copilul cel mai mare, Iordache, îl dete să învețe carte la un dascăl în București cu a sa cheltuială.

Ea plăti în timp de trei ani cheltuielile cu acest copil. Dascălul la care ședea observase că Iordache avea spiritul mărginit; dar că era foarte supus și plecat. Conștiințios astfel precum conștiința sa era. Mergea la biserică în toate zilele; citea viața sînților ziua și noaptea; se ruga la Dumnezeu regulat de trei ori pe zi. Cînd se punea la masă făcea semnul crucei și rostea o rugăciune; cînd se culca, se închina, după ce citea lungi rugăciuni; apoi aprindea tămîie în odaie. Să observăm însă, pe lingă toate acestea, că nu avea inimă pentru nimic mare, pentru nimic frumos. Simțimîntele lui erau meschine, cugetările lui erau meschine. Nici un elan nu mișca sufletul său. El nu avea nici copilărie, nici tinerețe. El nu visa ca ceialți copilandri. Era pozitiv ca o mahină rece, ca o carte scrisă din ordinul unui guvern. Avea credința cînelui buldoc către stăpînul său; dar și răutatea acestui cîne contra tuturilor celor ce supăr pe stăpînul său. Avea ceva din stofa din care se fac spionii

și canonarhii ; ceva polițienesc și ecliziastic totodată ; avea ceva și mai mult, avea ceva din natura gizilor. El niciodată, în jocurile seale cu copiii, nu se certa, nu se bătea ; el ciupea pe furiș. Silit odată, fără voia lui, la o luptă cu un băiat, și supărat pînă la furie, apucă pe acel copil cu dinții de buze și îi rupse o buză. Înțelegea anevoie și învăța cu stăruire. Răbdarea lui era proverbială, Tot felul de pozițiuni incomode pentru toată lumea el le suferea cu nepăsare. Dascălul nu voia să-l pedepsească din cauză că orice pedeapsă ce i să da, el încerca voluntar acea pedeapsă mai mult decît ar fi voit cel care îl pedepsea. Dacă îl punea în gemichi pe piatră, el apăsa cu genuchii în piatră ca să sufere. Dacă îl lovea cu nuiua pe palme, el contribuia, prin pozițiunea ce da palmei înaintea nuiiei, ca loviturile să le primească mai dureroase. Astfel sunt în mică parte semnele ce da în copilărie despre caracterul ce era să aibă într-o zi acest copil. Iordache, după trei ani, părăsi pe dascălul și intră la o bogaserie ca ucenic. Aceasta i se întimplă cu ocaziunea luptei silite în care mușcă buza camaradului său. Cocoana Elenca află despre acest fapt, dar se mulțumi a-i trimite de cînd în cînd cite un ajutor.

Iordache nu stătu ani mulți în comerț. El merse într-o zi la cocoana Elenca să o roage a mijloci pe la cunoștințele seale, să-l primească la vreun calem. Acum el era flăcăiandru, părinții săi murise. Ceea ce făcu pe cocoana Elenca să alerge din casă în casă de boier, ca să așeze în vreun calem pe Iordache. Fuse făgăduința ce-i dete că el are să îngrijească de frații și surorile seale rămași orfani. Cocoana Elenca izbuti să i se dea un calem.

De atunci Iordache nu mai venea să vază pe cocoana Elenca. Cocoana Elenca sărăcise și el era deja un calemgiu de oarecare însemnătate. Iordache era și ingrat, dar aceasta nu ținea de caracterul său ; necunoștința, trebuie să nu ascundem, ține de caracterul națiunii române. Sunt puține excepțiuni acei oameni la noi cari port recunoștința binefacerilor ce au primit. Cei mai mulți sunt ca debitorii cei răi, căror le perzi amicia sau stima îndată ce îi împrumuți cu bani. Negreșit că cel ce.

face binele trebuie să-l uite îndată și cel ce îl primește să nu-l uite. Dar lucrul se întâmplă altfel : la noi, cel ce face binele cuiva nu îl uită, și cel care primește binele îl uită. Citeodată însă se întâmplă nu numai să-l uite, dar încă să plătească facerea de bine prin rău ! Triste simptome de cădere morală !

în anul 1837 Iordache se afla îngrijitor asupra pușcării.

Să ne înturnăm acum la șirul istoriei noastre.

Cocoana Elenca se prezintă cu un bilet de la vornicul, inchisorilor către Iordache. Prin acest bilet se scria că liberă este purtătoarea biletului să vadă pe Dem și Luț, față cu îngrijitorul pușcării.

PUȘCĂRIA DE LA SÎNTUL ANTONIU

Dar aci trebuie să ne oprim ca să spunem cititorilor despre spectacolul înfiorător ce văzu cocoana Elenca la pușcărie.

Ea văzu multă lume adunată la poarta pușcării, dar nu băgă de seamă, intră în curte, ținând biletul la mână.

— Pentru vătaful Iordache de la vornicu ! strigă cocoana Elenca, arătând biletul la niște gardieni. Unde este vătaful Iordache ? întrebă ea.

Și guardienii îi răspunse :

— Iată-1, vine cu rasa !

— Cu rasa ? întrebă ea.

— Cu rasa... ce ? zise un guardian.

— Care rasă ?

— Ei î te faci că nu știi ! Femeia care și-a omorât bărbatul și pe care a ras-o la cap și are să o puie pe pod afară, să o vadă lumea, în timp de trei zile mereu.

— Vai ! ce grozăvie.

— Dar dă-te la o parte, că iacă aduce pe rasă să o scoată afară la poartă.

— Dar vătaful Iordache ? întrebă cocoana Elenca.

— Este ăla care tîrăște pe rasa de braț, uite-1 ! zise un guardian.

— Vai de mine ! ce am trăit să văz pe bietul Iordache gîde !

in adevăr, Iordache, ocolit de o ceată de guardieni, mîna înfiptă în gîtul unei femei, venea către poartă ; femeia purta o dulamă de aba jumătate vinătă și jumătate albicioasă cum port arestanții statului. Gîtul ei era ocolit de o leasă lată de fer, din această leasă înainta un laț al cărui căpătii îl duceau guardienii.

Capul ei era de tot ras și dezvelit.

Cocoana Elenca, la această vedere nu putu răbda fără să strige :

•— Vai ! nu voi mai putea da biletul în mîna acestui om !

Și se trase înapoi cu spaimă, apoi să amestecă cu ceaaltă lume ce să adunase pe stradă împrejurul unui pat de lemn în formă de cutie și cu un stîlp la spate, pe care era să urce pe condamnată.

Iordache vine cu femeia rasă. El însuși îi dote mîna să urce pe patul de expozițiune pe această nenorocită ființă. Femeia întirzia, să observă că Iordache îi frîngea brațul furiș, ca să o facă să se urce mai repede. Să observă asemenea că figura lui strălucea de o bucurie stranie. Femeia se lipi cu spatele de stîlp ; leasă de fer ce purta la gît avea o toartă mai mică. Această toartă se agăță de un clinei de fer bătut în stîlp și astfel femeia rasă, lipită cu spatele de stîlp, era silită a sta neîncetat în picioare. Ea trebuia să fie expusă la vederea publică cel puțin trei zile. Spectacol barbar ! pedeapsă degradatoare oprită de spiritul care dictează legile la națiunile civilizate ! Legea pedepsește, ridică viața criminalului, dar nu degrada omul în criminal ! nu insultă criminalul. Poporul văzu aceasta și se înfiora de dezgust, puțini voiră să privească.

Asupra capului femeii rase se vedea o tablă neagră și pe care era scris cu cretă cuvintele că și-a omorît bărbatul.

Era într-o' simbătă. La poarta pușcării, pe stradă, fa acea zi era un adevărat teatru. Nu trecuse zece minute de la expozițiunea femeii rase și iată că soldații duc pe arestanții din pușcărie, aici pe piață, ca să-i

bată la spate cu nuiiele. Această corecțiune se făcea în toate simbetele regulat ; îi lovea de față cu publicul, ca mijloc de a inspira moralul. Dezbrăcarea pe arestanți unul câte unul, ca să-i bată peste cămașă. Iordache, ce era încă acolo, nu lăsă pe oamenii săi să bată : voi să bată el singur ; aceasta o făcea totdeauna de câte ori să arăta ocaziunea de a bate pe cineva cu nuiiele. își sumese minecele anteriorului și pulpanele, luă două nuiiele cu care să lovească d-odată, ca să nu treacă numărul loviturilor, dar ca să facă pe arestant a suferi indoit. Iordache lovea ; să observă că lovind, strîngea din dinți cu sete ; ochii săi străluceau d-o bucurie infernală ; figura lui să contractase. Dacă cineva, în acel moment, ar fi examinat părul său dupe cap, ar fi văzut că părul său să contractase ca perii ursului în minie.

Cocoana Elenca văzu aceasta și puțin rămase să se căiască de binefacerile ce făcuse acestui monstru cu chip de om.

— Nu poci să mai văz pe blestematul acesta, zise ea, mă duc, Dumnezeu să scape pe Dem !

Ea zise și plecă, scuihind asupra lui Iordache care bătea încă pe nenorociții arestanți.

Cînd toate aceste barbare operațiuni se terminară pentru acea zi și arestanții, guarda și femeia rasă reîntrară în închisoare, cocoana Elenca se arătă iară la pușcărie cu biletul. Ea hotărîse să nu mai vază pe Iordache, se duse acasă, trecuse cîteva oare ; dar nerăbdarea și neodihna îi frămînta sufletul, nu putu să mai stea, se duse din nou la pușcărie.

Astă dată ea putu să vorbească cu Iordache. Cînd cocoana Elenca intră, Iordache da ordine prin curte.

— Bună ziua, logofete, îi zise cocoana Elenca, vîzîndu-l.

— Mulțumim dumatăle, cocoană Elenca, răspunse Iordache. Ce vînt te aduse pe aici, nu cumva vîi să vezi pe cei doi ce i-a trimis aici, între cari unul este copilul ce ai crescut ?

— Pentru aceea am venit, iacă și un bilet de la vornicu, zise cocoana Elenca.

— De la vornicu ? răspunse Iordache.

El luă biletul cu respect și îl puse la frunte, pe urmă îl citi.

— Să te duc să-l vezi, urmă Iordache.

— Bine, logofete, dar ia spune-mi, te-am văzut ducând pe acea femeie rasă, apoi bătînd singur pe hoți cu nuiiele !

• Ce vrei, cocoană ? răspunse Iordache închinîndu-se, Dumnezeu și stăpînirea !

— Dar, logofete Iordache, zise încă o dată cocoana Elenca, cred că nici Dumnezeu, nici stăpînirea nu-ți zice să faci singur aceste lucruri ce le fac gîzii numai.

— Dumnezeu și stăpînirea ! urmă el, eu îmi fac datoria. Sînt plătit ca să-mi fac datoria.

— Dar, făcînd ceea ce faci, faci mai mult decît datoria ! zise cocoana Elenca supărată.

— Dumnezeu și stăpînirea ! repetă acesta maniac, făcînd încă o dată semnul crucei, apoi urmă : vino după mine. Dacă vei să vezi pe cei doi, știi, trebuie să-i vezi două, trei minute și să le vorbești de față cu mine ; te vestesc încă, să nu zici o vorbă mai mult decît trebuie, și dacă poți, să cauți încă, prin povește bune, să aduci la cunoștință și la dragostea stăpînirii pe aceste două oi rătăcite.

•— Ei ! logofete Iordache ! dar nu te mai cunosc cum te-ai schimbat !

— Dumnezeu și stăpînirea ! zise el, plecînd înainte cu capul în jos și cu minile la pept ca un paracliser ipocrit, în fine, cocoana Elenca ajunse la ușa camerei unde erau închiși cei doi tineri. Logofătul Iordache scoase cheia din buzunar și deschise ușa, apoi zise la doi guarzi să stea la ușă și cocoanei Elenchi să intre. Cocoana Elenca intră. Logofătul Iordache rămase la ușă, în picioare, cu minile încrucișate pe pept și cu capul în jos.

Mirarea lui Dem fuse mare a vedea pe cocoana Elenca venind să-i viziteze. Cocoana Elenca îi zise :

— Iacă-te în pușcărie ! ce o vrea Dumnezeu ! săracă Elenca, d-aia ai trăit tu, să vezi ce n-a văzut neam din neamul tău ! bat-o nevoia de po... po... litrică... polilică ! Ce o mai fi si aia nu stiu. Iacă si boierul ce venea la noi !... amîndoi la un loc ! Am venit să văz ce faceți.'

Dar cine v-a îndemnat să înjurați stăpînirea ? ia „p. ^
neți-mi mie ! ce vreți voi, bre ? o să vă faceți voi domni
în țară ? Vă perdeți tinerețile și viața ca să faceți tre-
bile boierilor cari umblu după mere acre, și cari mine
după ce vă vor pune în ispită, au să vă dea cu piciorul [
Patrie, libertate ! de unde au mai venit și aceste ispite ?
Noi, în tinerețile noastre, trăiam fără oste gînduri, și
trăiam bine ! nu ne închidea nimeni, ne plecam capul la
cite o casă de boier și nu vream să știm ele nimic ! cînd
boierul era "fără huzmet, noi, oamenii lui, cam păti-
meam ; dar îndată ce lua o isprăvnicie, o slujbă lîngă
domn, se schimba lucrul : mergea cu el toți oamenii lui,
pe toți îi chivernisea, și care nu strîngea pentru vremi
grele, atîta mai rău pentru el ; nu era vina stăpînirii.

— Ce zile binecuvîntate de Dumnezeu ! zise logofă-
tul Iordache.

— Așa să știi, răspuse cocoana Elenca. Iacă logo-
fătul, ce era un calic, care n-avea unde să-și plece capul
și pe care eu, Elenca asta, l-am cules din noroi și l-am
procopsit. Poate să vă spuie.

Cocoana Elenca zise aceste vorbe cu intențiune.

— Dumnezeu și stăpînirea ! zise logofătul Iordache.

— Dar astăzi nu mai înțeleg nimic, urmă Elenca, pa-
tria și libertatea ! și alt nimic...

Se observă că de cite ori cocoana Elenca pronunța
aceste două nume, logofătul Iordache își făcu semnul
crucei.

— Lăsați-vă de secături, măi băieți, și apucați-vă de
muncă. Patria nu dă de mincare și libertatea vă ia și
bucățica care o aveți în gură.

— Așa este, răspuse Luț, ai dreptate, patria și li-
bertatea sunt două lațuri cu cari voim a prinde norocul,
și cînd prindem norocul, rupem lațurile căci nu ne mai
trebuie. Dar de mai multe ori, în loc să prindem norocul,
prindem pe dracul de coadă, cum am făcut noi.

— Iacă vorbe bune ! zise cocoana Elenca. De ce Dem
nu gîndește astfel ? Dar aste gînduri mintoase și-au ve-
nit tîrziu, din nenorocire ? întrebă ea pe Luț.

— Ba le-am avut totdeauna, răspuse Luț.

— Dacă le-ai avut, de ce nu le-ai urmat ? întrebă cocoana Elenca.

— Așa ! murmură logofătul Iordache.

— Aici am greșit, răspunse Luț.

— Se căiește ! murmură logofătul Iordache.

Dem pînă aci nu zisese nimic.

— Să-ți trimit de mîncare ? îl întrebă cocoana Elenca.

— Ne dă stăpînirea de mîncare, răspunse Dem.*

— Comisia ! strigă un guardian, deschizînd ușa.

— Ce comisie ? întrebă Dem.

— Care o să vă ia tacrir, zise logofătul Iordache.

— Iar o să ne ia tacrir ? întrebă Luț.

— Să mergem noi, zise Iordache cocoanei Elenchh

— O să le facă vreun rău, Iordache ?

— Dumnezeu și stăpînirea ! mai răspunse el.

Cocoana Elenca ieși cu Iordache.

Se numise o comisiune de trei persoane cari să ia tacrir lui Luț și Dem. Aceste persoane erau vornicul închisorilor, prefectul și spătarul.

Acești trei demnitari erau boieri de clasa întii. Posturile înalte se dau atunci numai la boierii mari de clasa întii. Ele aveau raport cu rangul. Meritul personal nu da dreptul la posturi unde cunoștințele erau mai mult cerute. Rangurile țineau locul capacității. Era o ierarhie rău înțeleasă și mai rău aplicată. De la extremitate, mai tîrziu, românii căzură în altă extremitate. Atunci funcțiunile nu se da decît la ranguri ; mai tîrziu se dară la toată lumea, fără osebire, afară de meritul personal, care, prescris de doi secolî din această țară astăzi încă este nevoit să se prezinte cu nume schimbat, ca să fie bine primit. Această rană se va vindeca mai tîrziu, cînd lumina umplînd ochii poporului, guvernul el însuși, va fi nevoit a cugeta, a simți și a face ca secolul său. Guvernele, afară de niște rari excepțiuni, sunt ceea ce este națiunea.

Aceasta se întimplă mai adesea sub guvernele constituționale ; guvernele se vîd silite, de multe ori fără voia lor, a se coborî la popor în loc să ridice poporul la ele. Cetățenii au un vot la alegeri ; dacă cetățenii fac Parte dintr-o societate luminată, sacrifică toate interesele personale intereselor generale și are respectul le-

gilor ca o religiune ; concesiunile ce le fac guvernele nu pot să fie de natură a înclina fruntea guvernelor • dacă însă societatea este coruptă, dacă desprețuiește legile în ființă, dacă sacrifică interesele generale intereselor personale, guvernele sunt nevoite a face concesiuni a pleca fruntea, a sacrifica tot pentru ca să placă alegătorilor. S-au văzut guverne cari au călcat pe d-asupra acestor menajamente și au mers înainte la ținta lor, ridicind națiunea la dinsele. Aceste guverne sunt rari. Astfel dar cel dintii lucru este ca să se lumine națiunea. Revoluțiunea politică la români nu a ajuns la scopul ei. Ea a creat legile ; este mult, dar nu este destul ; trebuie ca legile să se respecte cu religiune, și pentru aceasta nu este revoluțiunea politică care poate să o facă, ci revoluțiunea datinelor poporului : lumina.

Să ne înturnăm la șirul istoriei noastre.

Cei trei mari demnitari veniră să facă procesul-verbal celor doi bănuți politici. Guvernul știa bine că acești doi bănuți erau inocenți, dar, pentru că vătaful agiei pronunțase înaintea consulului rus niște vorbe foarte grave în socoteala acestor doi, ca să capete o cruce, politica guvernului cerea să se facă o serioasă formă de cercetare.

Cei trei comisari intrară în camera unde se află Luț și Dem, urmați de un secretar și de logofătul Iordache. Se aduseră scaune, o masă cu hîrtie și cu călimări. Comisarii șezură pe scaune în jurul mesei. Acuzații statură în picioare. Lîngă ei se vedeau secretarul și Iordache.

Șeful agiei cel dintii zise lui Luț.

— Cum te cheamă ?

— Luț.

— Unde ești născut ?

— Într-un balon.

Șeful agiei se posomori, pe cînd vornicul și spătarul începură a ride.

— Aici nu este loc de glumă, zise prefectul, vei sa răspunzi serios la cele ce te întreb ? căci de unde nu, voi fi silit să iau măsuri foarte aspre.

Şeful agiei cunoştea bine pe Luţ. El îl avea de multe ori la masa sa, în secretele sele. Către acestea misiunea lui îl făcea să fie serios şi să se prefacă chiar că nu îl cunoaşte.

Luţ răspunse :

— Sint român, sunteţi români. Ne cunoaştem. D. aga ştie prea bine ce este în fundul acestei cercetări, adică : nimic ! Oamenii dumisale ne-au arestat la Mitropolie căci am vorbit între câţiva amici aceea ce vorbesc chiar cu domnia-sa, aceea ce vorbeşte chiar domnia-sa. Eram în drept să mă plîng pentru această arestare, nu zic nimic ; dar cînd văz că ni se face cercetare de înaltă trădare, mi se pare că jucăm cu toţi o comedie, şi aceasta, la întrebările ciudate ce mi se pun, că unde m-am născut, mă face să răspunz : în balon !

— N-am venit aici să rezonez cu voi ! zice aga, ci să vă cercetez. Vei să răspunzi la întrebările ce fac sau nu vei ?

— Nu voi, răspunse Luţ.

— Pentru ce ? răspunse spătarul.

— Pentru ce ? Vreţi să vă spun pentru ce ?

— Spune !

— Pentru că serviţi la doi Dumnezei totodată, pentru că voiţi să înşelaţi şi pe unul, şi pe altul ; pentru că aţi pierdut şi demnitatea de boieri români şi nu aveţi nici curagiul de a fi robi ruseşti !

— Asta este o îndrăzneală neuzită ! strigă aga sculindu-se după scaun.

— Merită a-i trimite la Snagov, strigă spătarul.

— Merită a le da drumul să se ducă pe acasă, zise vornicul temniţilor.

— Ce fel, arhon vornice ! zise aga, dumneata vorbeşti astfel ?

— Eu, răspunse vornicul.

Un adiotant domnesc tăie la începutul ei o ceartă care era să devie poate serioasă ; el intră şi zise :

•— M. S. ordonă să daţi drumul celor doi arestaţi !

•— Vezi ! zise vornicul.

•— S-a împăcat Pilat şi Caiafa a plecat capul, zise Luţ lui Dem.

— Dacă este astfel, să plecăm ! zise comisarii.

— Lăsați slobozi pe acești doi ! zise vornicul lui logofătul Iordache.

Luț și Dem plecară cu grabă, lăsind încă pe cei trei comisari în uimirea lor.

— Păcat că se duc acești doi boieri ! zise logofătul Iordache, mă dedasem cu ei, săracii ! Dumnezeu și stăpînirea !

Cel dintii om ce Luț și Dem întîlniră, ieșind, fu Vel

— Ați scăpat ? întrebă Vel, și eu am fost arestat și am ieșit astăzi. Veniți cu mine la Cheren și acolo veti afla mai multe lucruri ; Adunarea are să se închiză.

Din toate acestea rezultă un lucru, că vătaful agiei perdu speranța d-a lua crucea.

UN SPIONAGIU CURIOS

A doua zi de la ziua cînd se trecură scenele descrise în cartea precedentă, seara pe la șase ore, trei oameni, acoperiți de mantale lungi și cu pălăriile indesate pe cap, se întîlniră la podul de lîngă Sintul Ioan din piața birjilor. Cîte trei veniră din diferite părți. Mai întii sosi unul, acesta așteptă pe pod. Se preumblă în lungul podului, mergînd și înturnîndu-se cu neastîmpăr ! în fine un al doilea individ se arătă invălit în manta ca cel dintii. Noul venit, îndată ce ajunse la căpătîiul podului despre partea birjelor, stătu și așteptă. După un minut, omul ce se preumbla neîncetat pe pod fuse față în față cu cel de la căpătîiul podului.

— Bună seara, colonelul meu ! zise omul care era venit mai-nainte.

— Bună seara, căpitane ! răspunse celalt. Crez ca n-am întîrziat. N-a venit încă C. care are să ne dea instrucțiunile trebuincioase ca ce să facem ?

— Nimeni încă, răspunse căpitanul, și îți închipuiești cît sînt de curios să aflu lucrul ce va să ne propuie.

— Și eu sînt curios, răspunse colonelul cu nepăsare, ca cînd ar fi cunoscut natura propunerii pentru care se

proiectase întâlnirea. Cu toate acestea, vom vedea- m
curînd.

— Iacă vine cineva ! zise căpitanul.

Era un copist de la cancelarie care se ducea la teatru
cîntînd încet :

*Carcalechi, nepricopsit,
Și mai bine-a izbutit.
Țucăr, doctor cocoșat,
Și mai bine a-naintat.
Manolache e pitar,
Un evreu ceasornicar.
Na ! Ioane, na !*

•— Ce bice i-ar trebui domnișorului ! zise colonelul.

— Bice, bice ! răspuse căpitanul, dar să mai judi-
căm și altfel, colonelule. S-a dus domnia biciului. Biciul
era bun pe cît poporul pleca capul sub bici, dar astăzi,
vezi că poporul ridică capul, îți ia biciul din mînă. Să
deșteaptă mulțimea, cercetează, compară, judică și zice r
cine sunt boierii ? Cine suntem noi ? cu ce ei sunt mai
buni decît noi ? și iară cercetează și găsește că boierii nu
sunt mai buni decît poporul, în nimic. Vezi dar că îndată
ce ajunge lucrul ca poporul să se lumineze, să îți ia bi-
ciul din mînă și să-l arunce...

— Dar știi, căpitane, că pentru un militar vorbele ce
zici nu sunt potrivite !

— Nu-ți vorbesc ca militar, îți vorbesc ca om.

în acel moment sosește omul ce se aștepta.

— Bună seara, colonelule.

— Sărut minile, zise colonelul, înclinîndu-se cu res-
pect.

— Să nu perdem timpul, zise omul venit în urmă,,
iaca pentru ce am voit să ne întîlnim aici...

El se plecă la urechea colonelului și șopti :

— Zici că pot spune orice înaintea acestui căpitan ?

— Poți, zise colonelul, este discret, răspunz de el

— Iacă ce este vorba, urmă omul venit în urmă. Du-
hul de revoluție a intrat chiar în ofițerii noștri români
Și aceasta este un lucru serios. Guvernul are bănuială
că căpitanul Els, care are o companie de pedestime, se

află în relație strinsă cu Cîmpineanu și cu toată banda lui de revoluționari. Nu voi să vă pregătesc, printr-o lungă precuvîntare, asupra sujetului. Intru d-a dreptul într-insul și zic : știi, dragă colonelule, că ești bănuit de oarecari lipsuri de bani publici ? Nu zic aceasta ca să te insult. Negreșit că sunt vrăjmașii dumitale cari te-au pîrit. Este un privilegiu minunat ca să arăți guvernului că ești credincios și că pira vrăjmașilor a fost neadevărată. Iacă ce este. Guvernul voiește să știe ce știe acest Els despre revoluționarii lui, ce fac ei, cum stă planul lor. Și ca să știe aceasta, cere de la dumneata care ești în relație cu Els, să-l ispitești și să afli tot, și de la dumneata, domnule căpitane, care ești în legături și mai strinse cu Els. Veți invita la masă pe Els ; veți da un prînz strălucit, cu vinuri streine de cele mai bune. Veți fi veseli. Veți căuta a îmbăta pe Els, dacă va ști ceva, va spune tot ce va ști și veți însemna tot ce va spune.

— Planul e minunat, strigă colonelul.

— Nu e așa ? răspunse omul venit în urmă.

— Planul este infam ! strigă căpitanul. Ce fel, domnule ? Crezi dumneata că un ofițer june, un soldat bun ca mine va fi în stare să trădeze astfel, pînă a se face spion ? Dar nu știi dumneata că un soldat ce ar face un act de trădare către amicii săi, ar fi în stare a face un act de trădare și către guvernul său ? Și dumneata propui aceasta unui soldat ? dumneata care zici că soldații trebuie să rămîie ca verginele ? Nu înțelegi că dacă vrei ca soldatul să nu trade steagul său, nu trebuie a-l învăța ca să trade pe amicii săi ! Treaba soldatului cel bun este a fi supus la lege și la ordinele șefului său în serviciu, a pleca, a șede, a se bate, a-și da viața și sîngele pentru steag, pentru cinstea oștirea ; dar nu a trăda pe amici. Cine tradă amicii poate să-și trade și patria, și legea, și steagul, și domnul său. Du-te, domnule, căci nu vei găsi un ofițer român, în oștirea română, care să se facă trădător și spion către nimeni, nici către guvern, nici către amici.

Vorbind astfel, el scoase un epolet și îl aruncă în fața omului venit în urmă, adăogînd :

— Nu voi fi eu care voi, necinsti epoletul fraților mei de arme !

El airuncînd epoletul și plecã.

— Acest om este nebun ! zise omul venit în urmã, și cu toate acestea mi l-ai recomandat astfel !

— Am greșit, rãspunse colonelul. Știam cã este om de cuvînt și asta m-a înșelat.

— Om de cuvînt ? vezi, colonelule, cã ai încã trebuințã de experiențã în lume. Sã mărturisim cã nevasta dumitale este mai pătrunzãtoare... În politicã ce vom face noi cu oamenii de principii sau de cuvînt, cum zici ? Ne trebuie oameni fãrã principii sau oameni fãrã de cuvînt. Cu aceștia faci trebile. Oameni ce nu cred nici în Dumnezeu, nici în dracul, cari nu au conștiințã și cinste, cãci trebile ce voim a face cu ei nu sunt nici conștiincioase, nici cinstite, și necesitatea politicã le > cere. Nu fac aluziune la dumneata. Dumneata nu ești un instrument vil. Înțelegi ce faci, știi cã sunt de fãcut lucruri cari par a fi contra regulelor absurde ale unei educații rãu înțelese, dar ai în vedere un scop mare, care dacã ar fi cunoscut, ar scuza mijloacele luate. Dar sã nu perdem timpul. Mine vei da aceastã masã. Alãturați cîtiva prieteni dibaci. Doamna dumitale va putea face mult într-o aceasta, dacã îi vei încredința secretul.

— Fii în pace, rãspunse colonelul, asta este treaba mea. Astfel mine searã, la aceastã orã, îți voi încunoștiința rezultatul lucrãrilor noastre. Acum mã duc sã invit pe Els pentru mine la masã.

— Mine searã la aceastã orã, dar aici la pod !

— Prea bine.

— Îmi vei spune numele cãpitanului ce ne-a lãsat, ca sã se puie sub privigherea poliției.

— Mine searã vom regula și aceasta.

— Atunci, la revedere !

— La revedere ! sãrut minile.

Omul venit în urmã luã drumul cãtre palatul domnesc. Colonelul se duse la Els.

Pe drum colonelul auzi mai mulți oameni și copii cîntînd niște epigrame contra domnului și miniștrilor.

Colonelul zise în sine : „Răul se întinde. Dar eu ce puteam face ? Cu revoluționarii nu aveam nimic de câștigat. Or izbuti sau nu or izbuti, nu se știe ; neizbutind, ce mă fac eu ? Pe urmă vezi că vor să-mi ia socotelile la oștire... și asta mă stinge. Cel mai bun lucru dar este să rămii în bune relații cu revoluționarii ; să-i chem la masă, la bal, și în fund să fiu înțeles cu guvernul; guvern/ui nu mă va bănuși, căci îi voi denunța pe revoluționari. Acești din urmă nu mă vor bănuși, căci mă țin stricat cu guvernul, pe care nu voi înceta a-l critica și a-l insulta în adunările noastre.”

Astfel vorbea colonelul când ajunsese la casa lui Els. Els era acasă. Se mai aflau aici Luț, Dem și Vel. Colonelul fuse contrariat de a găsi aici pe acești trei juni; cu toate acestea, trebui să se supuiе voinței soartei.

Amfitrionul renumit în oraș, colonelul fuse priimit 'cu aplauze de acești juni.

— Sînt sigur că colonelul vine să invite pe cineva din noi la masă, zise Luț.

— Așa este, răspuse colonelul, și pentru ce nu ? Vă mărturisesc că m-am obicinuit a prinzi cu lume și eu și soția mea. Acest obicei, și cînd este vorba de convivi amabili, este anevoie de schimbat, foarte anevoie.

— Dar ia seama, dragă colonelule, mai zise Luț, să nu mînînci cu oaspeții dumitale moșia ce ai cumpărat ! Sînt sigur că în fiecă prînz să mînîncă cite un clăcaș ; pe urmă va veni rîndul morilor, cîrciumilor.

— Fie, zise colonelul. Cînd se va sfîrși, vom găsi încă «de mîncat.

— în adevăr, zise Vel, ești foarte bogat ?

— Nu sînt foarte bogat, răspuse colonelul, dar nu sînt om sărac.

— Și cărui din noi vei face onoarea de a-l invita la masă ? întrebă Luț.

— Pe toți cîți sunteți aici, răspuse colonelul, aruncînd ochii asupra oaspeților.

— Afară de mine ! zise Dem, sînt invitat în altă parte.

— Lui Dem i-e frică să nu pată ce a mai pățit.

— Cînd mă gîndesc, rîspunse colonelul, mă ruşinez de ruşinea mea. D-nu Dem ştie cît m-am căit de această nenorocită întîmplare. Cred că îmi vei face plăcerea a. veni, cel puţin seara ?

— Se poate, zise Dem.

— Aşadar, veniţi ? întrebă colonelul.

Şi junii noştri rîspunseră afirmativ.

— Cum merge carul statului ? întrebă Luţ. Auz că a schimbat un cal care nu vrea să dea în ham şi a pu& un catîr ; dacă nici acum nu va merge carul, apoi na ştiu cînd va mai merge !

— Păcat ca nu este colonelul în minister î zise Els-

— Am minca cel puţin căprioare şi icre moi în toate zilele, zise Luţ.

— Ministru, eu ! zise colonelul, nu ambiţionez acest post, apoi şi principii mei liberali nu-mi iert. Cu alta politică şi cu alţi oameni, nu aş zice ba.

— Fie aşa ! zise Dem, am auzit însă că ai fi voit odată să fii agă şi că-ţi făcuseşi şi uniforma.

— Agă ? da, e frumos post... dar iacă., eu întîrziez... mă duc, am cuvîntul dumneavoastră.

Colonelul mai zise cîteva vorbe şi ieşi.

Cînd junii fuseră singuri, Luţ zise :

— Cum acest om care era sărac ca turnul Colţei, fără să facă comerciu, fără să ia o mare zestre, fără să moştenească nici măcar o curcă plouată, fără să cîştige, nici în lotarie, nici în cărţi, şeade astăzi pe un milion ? Ne-greşit că mica sa leafă abia i-ar fi ajuns de coşniţa din. toate zilele !

— Acesta este un secret pe care tu nu îl vei afla niciodată, zise Els, dar să respectăm pe amfitrion şi să vorbim de alte lucruri.

— Ştiu, zise Luţ, tu faci curte nevestei lui.

— Mărturisesc că îmi place, rîspunse Els.

— Dar nu ştiu dacă tu îi placi ei ? întrebă Vel.

— Şi dacă i-aş place, urmă Els, mijlocul ? Cred că este foarte virtuoasă.

— Fericiţi cei simpli, zise Luţ, căci a lor este împărăţia cerului ! Căpitane poete, te hrăneşti cu bucolicele

și cu georgicile lui Virgil. Ai fi fost bun să te faci episcop.

— Ascultă, Els, zise Vel, ai scris niște epigrame din cari multe le cîntă poporul pe strade. Am auzit că ești bănuț și tu că faci parte din societatea noastră. Îți spui aceasta, ca să știi. Se zice chiar că Edem ar fi explicat epigramele tele ca o aluziune la domn.

— Apropo, zise Luț, ați citit fabula lui Alexandrescu, **Boul și vițelul** ? Nimic mai potrivit cu împrejurările politice de astăzi !

— Știi ceva din ea ? întrebă Dem.

— Nu-mi aduc bine aminte, știu că sunt boi, viței, cirezi...

— Încît îți vine să umbli în patru picioare, citind-o, zise Els.

— E gelos poetul, zise Luț, gelozie de meserie.

— Cum merge **Curierul român** și cel **de ambe sexe** ? întrebă Dem.

— **Curierul român** ne dă nuvele din afară și **Curierul de ambe sexe** ne vorbește de filologie.

— Face cît îl lasă a face cenzura, zise Vel.

— **Vestitorul** prosperă, zise Luț.

— S-a schimbat în foaie semioficială și și-a schimbat literile, după ce a vestit publicului că se va îmbunătăți-

— Cea mai bună foaie este tot **Buletinul**, zise Luț. Aci se citesc vitele de pripas.

— Era o foaie **Pămîntenul**, zise Vel, era bună.

— Era **România, Mozaicul**, zise Dem, au murit.

— Era **Vestitorul bisencesc**, zise Luț, acesta te ador-mează cel puțin.

— Văz că astă-seară conversațiunea noastră lincezează, zise Vel, propui să mergem la teatru. Eu voi să merg la teatru român, căci am o presimțire că se va închide în curînd.

— Știi ceva ? întrebă Els.

— Să voroște prin unele saloane.

— Să trăiască teatru ! zise Luț, să mergem să-l îngropăm !

A doua zi, la patru ore, în salonul colonelului se aflau toți junii de mai sus, afară de Dem.

Els vorbea cu nevasta colonelului. Els era un june ofițer cu talent de poet. Din nenorocire, el avea poezia numai în versuri, nu și în inima sa. Era îngimfat de ideea boierismului din care el nu izvorise. Cu timp și fără timp, vorbea de masă ca să poată zice că ieri a mâncat la cutare sau la cutare boier mare, că cutare boier mare, că cutare damă mare i-a zis cutare lucru. Era egoist. îngrijea de ființa sa morală și fizică ca de un copil care avea trebuință. Vorbele și faptele se erau măsurate cu cumpăna. Cugetările se nu să ridicau mai presus de lucrul cugetărilor ordinare ale societății. inima sa era incapabilă de acele împingeri spre sacrifice și abnegațiune ce denunță pe adevăratul poet. El nu ar fi voit să sufere nici un minut măcar pentru o poftă de dreptate, de patriotism. Amabil către acestea cu toată Jumea ; onest în relațiunile cu amicii săi ; patriot pe cât un om ce nu face nici un rău patriei poate să fie.

El își închipuise a face curte nevastei colonelului. Această idee i-o dote ea însuși. Nevasta colonelului iubea să fie curtenită. Ea avea spiritul voios și sprinten ; iubea cu deosebire să fie cîntată de poeți ; ea însăși făcea versuri, destul de mediocre. Cînd cunoscă pe Els îi zise :

— Să-mi scrii în albumul cum știi. să scrii, și albumul meu va începe din acea zi să aibă un preț.

Els fuse încîntat de aceste vorbe și-i turnă în album o poezie care era un fel de declarațiune de amor. Colonelul zisese nevastei se se :

— Politica cere astă-seară să fii amabilă cu Els. Lasă-l să te curtenească chiar. Dacă vei putea, fă să-și pearză capul.

Această recomandațiune era îndestul pentru Alcmena modernă, ca să facă să innebunească pe junele poet.

Ea fuse cochetă, fuse perfidă. Rola ei fiind ordonată, ea avu spirit. Els, fiind de bună-credință, zise lucruri banale, fuse prost.

Masa fuse splendidă, vinurile mai ales străluciră aici cu profuziune și lux. Els credea că a făcut conquista unei inimi de zeiță. Era transportat în al zecelea cer ; de multa bucurie, bău mult, să ameți.

Colonelul propuse lui Els să treacă într-o cameră vecină să se odihnească. Nevasta colonelului îi servi de

călăuză ; mina ei mică și albă îi puse o pernă pe căpă-
tiiiul unei canapele și culcă pe poet care îi sărută mina
-cu patimă.

— Te voi face doamnă, zise el.

— Doamnă ? răspuse ea.

în acel moment colonelul veni.

— Meriți, urmă Els, amețit. în adevăr colonelul ar
•fi domnul ce ne-ar trebui nouă, păcat că este altul can-
didat.

— Cine ? întrebă colonelul.

— Ah, iacă-I. Cine ? mă întrebi, nu poci să spun.

— Nu mă crezi îndestul inițiat în lucrurile patriei ?...
n-ai destulă încredere în mine ?

— Și în mine ! zise femeia, strângându-i mina.

— Avem alt candidat... Dar, îmi promiteți a nu spune
niciodată ce veți auzi de la mine ?

— Fii sigur, zise colonelul.

— Asemenea nu vei spune ce vei auzi de la mine ?
zise femeia încet.

— Oh L.. ascultați... noi ne pregătim de revoluție.
Unul din ai noștri va pleca la Moldova, alții la Paris și
la Londra. O parte din ofițeri este ciștigată. O parte din
boieri asemenea. Planul este să prindem pe domn și pe
miniștri în biserică și să proclamăm un alt domn...

— Când o să faceți ? întrebă colonelul.

— Peste o lună... dar secret... dacă vrei să fii spătar...

— Ce face ? Els, strigară oaspeții, deschizind ușa.

Colonelul se duse la locul de întâlnire.

Junii noștri, după ce petrecură câteva momente încă
în casa sa, se retraseră încredințând pe noul Samson în
brațele Dalilei sele, și se duseră la Cheren.

O MICA ȘEDINȚA ÎNTRE OAMENII DIN CARE A IEȘIT UNIREA ȚĂRILOR

La Cheren era o adunare secretă.

Cheren vorbea amicilor săi :

— Nu știm ce are să se întâmple de astăzi pînă mine.
Tărîmul este arat și acum trebuie să aruncăm sămînța.
Sămînța ce vom arunca va da rod într-o zi, dacă nu așa

de curînd cum doresc unii din noi, dar mai tîrziu ; cîțiva ani mai tîrziu sunt puțin în comparațiune cu viața națiunii. Tîrimul în care trebuie să semănăm noi este inima românilor, și sîmînța ce trebuie să semănăm este ideea unirei țărilor române. Mergeți dar unii din voi a împlini această sîntă datorie în această țară, alții în Moldova. Moldova mai ales a rămas cu totul în urmă. Îmbrățișați toate profesiunile cari vor fi de natură a vă pune în raport cu junimea, căci actul cel mare al unirei se va face într-o zi de această junime numai cînd ea va deveni matură. Nu vă perdeți vorbele cu cei bătrîni ! Inima lor este prea uscată ca să poată primi și înmugura ideile mari și generoase. Apostolii noștri, meniți a propaga în Moldova aceste idei, cată să se armeze cu răbdarea îngerilor. Să rămîie neîncetat într-o stare de modestie, de simplitate, de supunere, cele mai puternice arme spre a atrage simpatiile omenești de cari aveți trebuință. Faptele lor trebuiesc să fie consecuente cu o purtare încununată de virtuți. Orice partidă politică ce nu va observa cu scumpătate aceste îndatoriri va peri fără să izbutească. Interesele persoanei și partidei cată să fie înecate în interesele generale. Orice partidă politică sau socială ce va propaga ideile mari și naționale, și se va prezenta printr-o purtare ce nu va fi înconjurată de onoare, de virtuți, nu numai nu va reuși, dar încă va peri, căci faptele vor dezminți vorbele. Să lăudați ideile și să vă îndreptați la oamenii aleși, iar nu la gloate. Să nu lingușiți patimile gloatelor ! Este adevărat că partidele ce lingușesc patimile gloatelor izbutesc de multe ori a se așeza pe un pedestal ; dar acest pedestal este fraged, căci opiniunile bazate pe patimi se risipesc rîpede, pe cînd cele ce se bazează pe rațiune sunt singure temeinice. Oricare ar fi țara și forma guvernului său, fie cea mai democratică din lume, opiniunea minorității inteligente totdeauna face opiniunea majorității. Gloatele nu au opiniunile lor proprii ; ele i-au opiniunile minorităților inteligente și le apropiază.

Astfel vorbi Cheren și adunarea trebui să aleagă un membru care să aibă misiunea a se însărcina cu propaganda în Moldova. Căta să mai aleagă un membru care să ție corespondință cu dînsul și să comunice societate;

totul. Acești membri se aleseră : pentru Moldova se alese On, pentru Valahia se alese Vel.

On era un june remarcabil ; natura-i dase o inteligință extraordinară. Această inteligință el o perfecționa prin studii adinei și brilante în școalele din Paris. On trebuia să plece a doua zi în Moldova.

Membrii se sărutară ; ei aveau toți lacrimile în ochi, cugetînd că va veni o zi cînd, din această faptă obscură, puterea ideei va arunca lumina sa și va risipi întunecul în care zăcea națiunea. O, juni începători ai sîntei ideei de unire ! mulți din voi nu mai sunt în viață. Ei au căzut în luptele ce veniră în urmă, flacăra sufletului lor a ars argilul peritor, și pămîntul a acoperit țărîna lor, și timpul a șters numele lor din cartea vieței, fără ca țara să știe că ei au fost începătorii unirei ! Alții însă, fără putere sufletească, au renegat de la marile ideei, au murit cu sufletul, deși trăiesc încă cu corpul. Și dacă astăzi unirea ar putea fi pusă pe jeratecul morței, ei ar aprinde focul pentru ardere ! Patimele au născut aceste nenorociri. Ei n-au înțeles că aceia ce iau inițiativa faptelor mari, nu trebuie să caute a se folosi de dinsele personal. Dar să nu vestejim laurii lor, ei și-au făcut o nobilă datorie.

Addenda

MANUEL

Iubite B.

De cîteva zile, cu primăvara, mă aflu la Petreni. Ce splendoare ! ce frumusețe ! ce farmec, în sînul naturii ! competență între om și natură ! lumină, frăgezime, profume, colori, vederi îmbătătoare ! Cum cugetul se desface de umbra patimilor ca o stea de umbra norilor ! Cum pacea și seninătatea scaldă sufletul nostru în tinereti ca profumuri de flori, oa răcoarea cascadelor.

Aici omul iubește ; în lume se face egoist, nepăsător, rece, răzbunător. Aici nu sunt în ceartă cu ursita vieții mele. Zorile aici zîmbesc cu gura de roze, sub coama lor de aur, pe un cer de azur atît de plăcut ; munții cununăți de nea pe creștetul capului lasă să strălucească pe picioare o mantie verde de arbori și de flori udată de riuri de spume. Valea suride, albina culege mierea pe flori ; paserile amestecă cînturile lor cu murmurile apelor, cu zgomotul vinturilor, și o societate de femei pline de grații și de spirit, unind simpla frăgezime a cîmpului cu strălucirea spiritului, sunt matern ue a face fericirea sufletului meu.

Sunt plin de Dumnezeu și natura cu strălucitoarele sale fermece adaogă și mai mult acest sentiment. Omul are o misiune ; toate aceste reguli nestrămutate, această armonie în natură nu sunt faptele întîmplării ; iubesc viață, iubesc natură, iubesc omul. Sufletul meu e plin de speranțe. Tot este născut a se perfecționa, omul nu este însă ; relele sale nasc dintr-o facultate divină, care este libertatea ; el abuza de această libertate, Dumnezeu

i-a dat rațiune spre a înfrîna patimele ; nu se putea crea mai bine fără libertatea aceasta.

Aș fi nefericit dacă aș muri, atît îmi pare dulce viața. Las pe stoici să blame nefericirile vieții. Eu iubesc viața cu speranțele și lacrimile ei, și voi să trăiesc, a face binele și a nu pierde viața decît saorificîndu-o spre ferirea celoralți.

Sunt incintat la vederea frumusețelor femeiești ce surid aici împrejurul meu ca o ploaie de aur ; numai ele mă distrează din contemplarea templului naturei. Eu nu am iubit niciodată. Știi tu ce este amorul ? Mi se pare că nu este cum ni se spune prin theorii.

Astăzi am găsit viața intimă ; această viață mi-era necunoscută mie, ai cărui părinți mă părăsiseră în leagăn la moartea lor. Am găsit familia, această mică societate ce din părțile sale nenumărate compune societatea mare, patria. Ce dulce este să te interesezi la interesele ei, să împărți cu ea bucuriile și întristările, să faci parte pe dinsa ca o floare pe o cunună. D. N. Colescu mă iubește ca pe fiul său ; soția sa, frumusețea unită cu bunătatea și cu virtutea, este atît de bună pentru mine ! Toți mă răsfață.

Aici găsesc un lucru care nu este în altă parte. Știi cît societatea noastră română este lipsită în sînul familii lor de cunoștințe, de orice idei. Nimeni nu-și cultivă spiritul, nimeni nu citește, nimeni nu conversă decît de lucruri ordinare ale vieții.

Nu auzi nicăieri o conversare luminată și plăcută asupra științelor, literilor, artelor frumoase. Și cînd cineva se hazarda a vorbi de aceste lucruri, cei ce te ascultă parcă te aud împotriva dorințelor lor neînțelegînd nimic, îi faceți să li se urască cu asemenea conversațiuni. Această stare de ignoranță este cu atît mai tristă, că, familia formînd societatea, statul sau guvernul este ce este familia. În clasele unde spiritele sunt mai cultivate, este natural ; aci se mai ocupă de literatura franceză ușoară, de ceva muzică, dar de țara lor nimic, parcă ar fi străini în patria lor ; în celealte clase ignorință complectă de orice lucruri nu sunt în șirul vieții cerute. Aici la d. Colescu este altfel, se vorbește despre tot, științe, litere, arte și despre tot ce este român nu

se exprimă cu dispreț, ci admirațiune și bunăvoință. I>na Colescu este de douăzeci și cinci de ani și este un tip de frumusețe ; fără exagerare, o frumusețe rară, dar seamănă cu o floare ce în dimineața vieții sale se înclină melancolică !... un suflet plin de blîndeță, o inteligență superioară, multe cunoștințe, mai ales pentru o damă din timpul și din țara noastră !... Nu sunt mare cunos-cător în femei, dar Smărăndița mi se pare rară femeie.

D-nul N. Colescu este boier mare. Nu are nici spirit, nici învățătură ; dar are bună judecată și inimă.

Zoe este nepoată Smărăndiței : o copilă de cinci-sprezece anișori ; chipul mătușe-și, dar strălucitor de frăgezime. Ai asemăna-o cu un bobocel de roză pe care fluturii încă nu-l bagă în seamă ; plină de spirit și de inimă...

Mărioara este o amică a Smărăndiței : o fată de 18—20 de ani ; frumoasă ca aurora, vorbele ei răsună ca o mu-zică sublimă ; ideile cele mai comune în gura ei se îndumnezeiesc !

Duduca este cu totul altceva : o fată de cincizeci de ani, rămasă nemăritată ; un lucru ridicol atît pentru spiritul, cît și pentru fizicul ei. Cu toate acestea, are inimă. Natura face uneori cîte o compensație : acolo unde nu este spirit, este inimă ; acolo unde nu e frumusețe, este spirit.

Această Duducă — după cum îmi spune d-nul N. Colescu —, de la vîrsta de 16 ani pînă astăzi, visează un bărbat !... dar ceva perfect, ideal, ca Făt-Frumos cel din basne. În tinerețile sale, mai mulți, atrași de fermecul averei ei, îi ceruseră mîna; ea nu voi pe nici unul, fiindcă nici unul nu se asemăna cu idealul viselor sale. Mai tîrziu nime nu se arată ! Atunci Duduca plecă în străinătate să găsească vreun comite sau baron să împartă cu dînsul averile și inima sa ; dar peste doi ani se reîntoarse iarăși singură. În timpul ocupației Principatelor, inima ei bătă doar o va cere vreun ofițer, însă nici măcar un toboșar nu o ceru !... Cu toate acestea, ea tot așteaptă un soț. O femeie ce nu află pe nimeni în lume care să se lege de ursita ei trebuie să sufere ; această suferință o face rea ; dar Duduca, din contra, Pare firește voioasă... poate că speranța, ce nu a lăsat-o

încă, face acest efect asupra caracterului său. Ea se crede literată pentru că a citit tot ce s-a tipărit prin *Curierul românesc* și prin *Curierul de ambe sexe*; știe de rost toate versurile vechi și noi; cîntă toate cînticele. Ea este aceea ce zic francezii: un adevărat *bas-bleu*.

Îți scriu din camera mea ce dă asupra gradinei, pe o masă încărcată de cărți de tot felul... Dulcele profum al florilor și al riului intră în cameră și mă imbată! Stelele sclipesc voioase în spațiul curat al ceriului, ca bucuria în inima mea, și seamănă, într-un minut de voluptate cerească, să se cufunde unele într-altele! Privighitoarele cîntă la ferestrele mele, îngîinate de dulcea murmură a riului și a șipotelor! Ah! cum totul e voios și fericit împregiurul meu! Pentru ce numai eu sunt trist?

2 mai

D-nul N. Colescu este român bun. Bătrînii noștri era mai buni decît noi, mai români, mai generoși. Noi ne-am germanizat, francezat; știm mai multe decît ei, dar nu mai suntem români! O! patria mea! amorul tău se va stinge pînă în fine în inimile fiilor tăi?...

Astă-dimineață, preumblîndu-mă prin grădină, întîlnii fără veste pe Mărioara. Nu-ți poți închipui ce efect mi-a făcut această întîlnire! Voiam să intru în chioșc (pavilion) spre a mă deda meditațiilor mele; am găsit-o acolo ocupată cu compunerea unei ghirlande de floricele de curînd culese. Dupe ce-mi făcui reverința, mă întrebă dacă ghirlandele vreodată m-au încîntat?... Eu nu-i putui răspunde, căci gura mi s-a închisese... ea se roși și, voind să-și ascundă rumeneala, ieși rapide din foisor săltînd prin grădină ca o gazelă.

3 mai

Astăzi în foisor am găsit toată societatea damelor despre care ți-am vorbit. Mai era încă și Andrei, vechiul nostru camarad, carele s-a însurat cu Elena, sora Smărăndiței. Andrei, cum îl știi, tăcut, serios, dar leal.

Elena, frumoasă și amoroasă de bărbatul său. Toată societatea vorbea, ridea, cînta ; totul insufla fericire și bucurie.

8 mai

Știi tu pentru ce această Mărioară este totdeauna în inchipuirea mea? Ți-e dragă, îmi vei zice... O, nu î... Este scris ca să nu cunosc acest simțimint. Pentru mine o femeie este un lucru neînțeles : amorul la ea trece ea un vis ; în ceea ce-i drag, ea pe sine se iubește ; fără acest interes, ea nu ar iubi.

Apoi este altă întrebare : dacă această Mărioară ar iubi, pentru ce să mă iubească pe mine și nu pe altul ?

8 mai

Mărioară a plecat cu tată-său, Duduca și Alexandru C... Peste cîteva zile se vor înturna. Alexandru se urcă în trăsură ei el mi se pare prea ocupat de dînsa !...

11 mai

Fără să-mi fie dragă, gîndesc neîncetat la dînsa... această gîndire îmi face rău !... m-am făcut nesuferit, tăcut... Cînd sunt în societate, voi să fiu singur ; singur, doresc societatea!... Adesea părăsesc casa... ochii-mi rătăcesc pe cîmpii și se opresc asupra tuturor trăsurilor ce trec... Ieri, după plecarea Mărioarei, zării o trăsură în depărtare... mi se păru că este a ei ; alerg, iluziune!... un poștaș se înturna cu caii fără trăsură !... Atunci mă îndreptai către un sat așezat în culmea dealului !... o poziție desfătătoare ! o dumbravă de mesteacăn formază poarta acestui rai pămîntesc. Mă rătăcisem printre acești arbori de argint cari, incununați cu ramuri de smarand, își perd picioarele într-un tapet de iarbă împetrișat cu miroase de flori.

Acolo, la picioarele unor mături, dintr-o stîncă de peatră curge o apă rece și limpede ce împărțindu-se în mai multe riulețe se perde în iarbă murmurînd. Iată o țărăncuță cu o cofă pe umere : bălaie și rumenă ca o

roză sălbatică, plină de frăgezime și de sănătate ; avea o talie elegantă ; păru-i gălbior și încrețit, împletit în două coade lungi, se cobora pe subț mărâma-i albă ce flutura pe capu-i sărutat de vintulețe. Două zavelci roșii, cu felurite flori, o copereau peste cămașa-i albă, de la mijloc în jos. Doi ochi albaștri acoperiți de gene lungi și aurite... iată chipul ei. îndată ce mă zări, stete și lăsă cofa cu apă jos.

— Pentru ce te-ai oprit ? o întrebai eu.

— Este obicei de la bătrâni, îmi răspunse copila, când trece un călătoriu, să stăm dacă venim de la fântină, să-i dăm apă să bea.

— Dacă este așa, dă-mi să sorb și eu din astă cofă. Cum te cheamă ?

— Tudora.

Copila rădică vasul pînă în dreptul buzelor mele și lăsa ochii în jos. Pe cînd beam apa, ochii mei întâlneau pe ai săi ce-i rădicase. Ea văzu și roși.

— Ai părinți ?

— Am un tată bătrîn.

— Colo, în sat ?

— Ah ! zise copila, pînă ieri, dar astăzi...

— Astăzi, ce ?

— L-au închis la subcîrmuire ca să dea arendașului patru sute de lei ce i-ar fi datorînd... după ce i-a vîndut tot, pînă și feru plugului !... Ei ! boierule, nu este dreptate pe pămînt !... am fost și m-am rugat ele subcîrmuitor să-i dea drumul ca să poată munci și plăti cu încetul ; subcîrmuitorul se vede om bun, dar mi-a zis că sunt alții care nici pe el nu-l lasă să mă asculte... Mi-a zis să mă rog de proprietarul moșiei... M-am rugat... dar îmi crapă fața de rușine, cînd gîndesc ce mi-a zis î... of, of ! nelegiuîți sunt unii oameni !

— Unde șezi ? o întrebai.

— Cea dintîi casă din sat, la stînga.

— Fii mîine acasă.

— Vrei să rîzi ? îmi zise ea.

— Nicidecum. Un creștin bun trebuie să facă bine. Deși nu sunt prea bogat, dar acest bine ți-l pot face fără să mă struncin și fără să-ți cer nimic. Fii sigură, mîine viu.

— O, Dumnezeule ! strigă ea încrucișându-și miinele și uitându-se la ceriu. Așadar tot sunt oameni buni pe pământ •! Eu, domnule, vezi d-ta, sunt o fată simplă, nu știu să vorbesc, da știu să-ți mulțumesc...

Ba nu putu să urmeze, lacrămile o înecaseră.

Noi ne despărțirăm.

O, Dumnezeule ! pentru ce oamenii sunt așa de răi ?

13 mai

— Știi ceva ? imi zise Alexandru C. intrind. Ești drag Mărioarei... numai de tine vorbea, te iubește.

— Să te iubească pe tine, îi răspunsei.

— Pe mine ? nu. Cu fetele îți perzi timpul numai în bilete, ocheade, suspine și vorbe dulci, cel mult dacă ajungi să capeți câteva sărutări e tot. Femeile măritate sunt patima mea... Dar fiindcă este vorba de fete, apoi trebuie să știi că cunosc una, o mindruliță cum zice poetul Alecsandri.

Asta deși e fată, dar iese din categoria celorlalte : o țărăncuță, lesne de prins în laț, fără suspine și bilete. Mine sau poimine am de gând să șterg cel de pre urmă vers al poetului... înțelegi ?

— Rușine și păcat !

— *Sang-Dien !* Ascultă, părinte Dorotei ! Cei ce au făcut legile erau mai învățați decît tine. Găsește-mi un singur paragraf într-o condică unde legiuitoriul pedepsește fapta, cu bună învoială făcută între doi, și care nu supără pe a treia persoană. Nu e vorbă de nevrînicie, de silă, de înșelăciune, ci de bună învoială. Vezi dar că eu nu ies din spiritul legiuitorului ; cît pentru conștiință, asta e o marfă de care ușor mă pot desface. Eu nu mai sunt Alexandru acela pe care-l cunoșteai tu ; cu toată ideea ce-i fi avînd despre ușurința caracterului meu, am suferit multe de la oameni. Cînd intrai în lume, credeam că am a face cu îngerii ; mai tîrziu văzui că mă înșelasem ; lumea mi se arată ceea ce era : o societate de nerozi și de ipocriți. Unii mă înșelără, alții mă desprețuiră ! Atunci a trebuit să iau o rolă, și iată ce zisei : oamenii sunt răi ; dacă m-oi asemăna lor, voi merge înainte și ei imi vor întinde mîna ; de nu, mă vor

zdrobi. între aceste două alternative trebuie să aleg. Mă făcui ca ceilalți. Atunci veni rîndul meu. Oamenii mă înșelără, îi înșelai și eu ; mă desprețuiră, îi desprețuii și eu. Ce necuviință vezi întru aceasta ? Mi-am răzbunat ! Răzbunarea este singura dreptate pe pămînt. Am fost drept. Oamenii niciodată n-or fi mai buni !... Cel ce are puterea în mină și-ți vorbește de fericirea altora te înșală ; demagogul oare strigă pe strade *dreptate* te înșală, cel ce-ți strînge mîna te înșală ; cel ce vorbește ca tine din vise și din morale te înșală. Cei mai aștepți dar ? Femeia ce-ți zice că te iubește te minte.

— Alexandre ! vorbești ca un om în ajunul de a se face tilhar sau de a-și curma viața singur, însă sunt încredințat că ceea ce zici este o glumă. într-un caz sau în altul, nu pot să-ți dau nici un răspuns...

— Mergeți la stupină ? zise Smărăndița ce intra în casă.

14 mai

Ai auzit, iubite B... ce principuri are acest Alexandru ? Sunt mai mulți ca el aice ; oameni pentru care moral, onoare, patrie, nimic sunt ! La dînsul aceasta nu vine din supărare, din suferință, precum zice el... ci din lipsa cunoștințelor felul cu care a expus aceasta o dovedește curat.

Eu am dat brațul Mărioarei... brațul ei pe brațul meu !... o, fermec necunoscut !... credeam că o să mor de mulțămire !... niciodată n-am văzut ceva mai grațios.

— Zoe mi-a zis că o să pleci la Italia, imi zise ea, adevăr e ?... cînd pornești ?

— Prea adevăr ! peste o lună.

— Așa curînd ?... și cînd o să te întorci ?

— Poate niciodată.

— Niciodată !... dar părinții d-tale ?

— Au murit la timp.

— Dar țara ? dar cunoștințele ?... știi că este trist ceea ce zici ? să vede că ești poet tragic.

— Poet ? iar această vorbă !... în adevăr, trebuie să mărturisim că bieții poeți sunt rău înțeleși în lumea

aceasta. Poezia este luată de o ușurătate. Ei nu pot să spuie nici dorințele lor, nici părerile lor... tot este poezie la ei...

— Vezi ce locuri frumoase ! îmi zise Mărioară zîmbind și schimbînd vorba, ca cînd înțelese de unde voiam să merg.

— Incîntătoare ! Nu știu dacă și d-ta nu faci parte cu ceilalți ?..

— Eu ? nu ; te încredințez.

— Apoi dar crezi că un adevăr în gura unui poet este un adevăr ca în gura oricărui om ?

— De ce nu ?

NOTE ŞI COMENTARII

MANOIL

Potrivit propriei mărturii a lui Dimitrie Bolintineanu, romanul *Manoil* a fost scris, într-o primă formă, în 1851, în împrejurări mai puțin obișnuite, determinate de peregrinările și vicisitudinile existenței sale din timpul exilului politic de **după** înfringerea revoluției de la 1848. După o scurtă perioadă de **timp** petrecută în Transilvania, împreună cu Nicolae Bălcescu și Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu ajunge, mai întâi, la Constantinopol. Condițiile de aici nu-i sînt însă favorabile și **de** aceea, în toamna anului 1849, se îndreaptă spre Paris. **Intr-o** scrisoare inedită, adresată lui Ion Ghica, din capitala Franței, la 5 noiembrie 1849, Dimitrie Bolintineanu îl informa : „Je ne suis arrive à Paris que le 30 du mois passe", adică la 30 octombrie 1849 (Biblioteca Academiei R. S. România, coresp. **inv.** 80302). Sosirea în capitala Franței e confirmată și de N. Ionescu, în scrisoarea adresată lui George Sion, la 4 noiembrie 1849 : „Cu sosirea Bolintineanului **de** la Constantinople, primii scriitori de la frate-meu" (Ștefan Meteș : *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, Pallas, 1939, p. 90).

După o bogată activitate în rindurile revoluționarilor români proscrisi la Paris, Dimitrie Bolintineanu intenționează să se întoarcă în țară. La 15 noiembrie 1861 era la Orșova, dar intrarea pe pămîntul natal îi e oprită, rămînînd să rătăcească «încă pe pămînturi streine, așteptînd ca porțile patriei să **se** deschidă proscrisilor politici sau ca pămîntul strein să le dea cîte un mormînt", cum spune în însemnările din *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria*. De la Orșova ajunge la Cladova, pe mărul sîrbesc, aici așteptînd patru zile pînă să poată lua mai departe vaporul, pe Dunăre. Navigînd prin fața țărmlui româ-

nesc, poetul își simte sufletul involburat, bucuria de a revedea pământul patriei- alternind cu tristețea celui înstrăinat cu torta - „Exilat de mulți ani din patria mea, cu cită tristețe și cu cită plăcere mă uitam la malurile țării natale. Cu tristețe, căci îmi era oprit a pune piciorul pe acest tărîm, totdeauna prada enemicilor și a fiilor lui cei vitregi ; cu plăcere, căci oricare ar fi cauzele ce mă depărta de aceste locuri, oricît de triste și d. monotone ar fi fost zilele într-această țară, și cit de frumoasă ar fi trecut viața în streinătate, nu uită cineva lesne locul unde ochii noștri au văzut soarele pentru prima oară.”

La Rusciuc, Dimitrie Bolintineanu își intrerupe călătoria, cu speranța că o va putea reintilni pe sora sa, Ecaterina, căreia îi scrisese, în acest sens, „căci de la anul 1848 nu-i auzisem vocea decît prin scrisori stropite cu lacriimi”, cum spune tot în *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria*. Timp de aproape o luna de zile, poetul a așteptat zadarnic venirea sorei sale. în această perioadă redactează, într-o primă formă, romanul *Manoil*.

Faptul că *Manoil* a fost scris în timpul șederii sale la Rusciuc este confirmat de Dimitrie Bolintineanu ceva mai tîrziu, în 1870. cînd încearcă să reinvie gazeta sa *Dimbovița*, din care nu poate însă să scoată decît un singur număr, în luna martie a aceluși an. Ca și în cazul altor scrieri ale sale, — poemul *Conrad* și epopeea *Traianida*, de pildă — Dimitrie Bolintineanu își propune, spre sfîrșitul vieții, să-și revizuiască romanul *Manoil* și să-l publice într-o nouă versiune. începutul romanului, substanțial modificat, îl publică în acest unic număr al *Dimboviței*, cu titlul *Manuel*, însoțit de un preambul, în care precizează : „Această carte fu scrisă în exil. La Rusciuc, unde, venit din Paris, apropiu o lună, așteptînd să vie sora mea Ecaterina să o văz. Dar domnul țării, Știrbei, nu permise aceasta. Plec spre Constantinopoli, unde petrecînd serile în plăcuta societate la d-l Ton Ghica, în grațiosul său locaș pe Bosfor, citii acest roman. Era mai lung, partea a doua era scenele de degradare ale eroului printr-o femeie. D-na Sașa Ghica declara că partea întîi este o lucrare grațioasă ; iar a doua detestabilă ; cartea însă se publică la Iași întregă, prin Sion poetul, care adaogă personalitatea sa în carte” (*Dimbovița*, an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 10).

într-adevăr, după ce sosește la Constantinopol și își citește romanul în casa lui Ion Ghica, Dimitrie Bolintineanu definitivează manuscrisul și îl trimite lui George Sion, la Iași, spre 3

fi publicat. George Sion se adresează mai întâi lui Vasile Alecsandri, care intenționa atunci să scoată revista *România literară*. Primul număr al *României literare* a apărut în februarie 1852, dar a fost confiscat de cenzură. Timp de aproape un „col” s-a crezut că acest unic număr a dispărut cu desăvârșire, toți istoricii literari care s-au referit la această chestiune bazându-se exclusiv pe informații adiacente (N. Cartoian : *O revistă literară în 1851*, în *Drum drept*, an. I, 1913, p. 14L ; I. Mihaela : *Lupta pentru „România literară”*, în *Convorbiri literare*, nr. LI, 1919, p. 362 ; N. Zaharia : *Vasile Alecsandri, viața și opera lui*, București, 1919, p. 42 ; G. Bogdan-Duică : *Vasile Alecsandri*, București, 1926, p. 165). Abia în 1940, Nestor Camariano a descoperit, într-o bibliotecă particulară, unicul număr din 1852 al *României literare*, prezentându-l detaliat în *Revista fujidațiilor regale*, nr. 10, octombrie 1940, p. 132. În acest număr, Dianitrie Bolintineanu a publicat, sub pseudonimul D. Valentin, începutul romanului *Manoil* și poezia *Fata de la Cozia*. Nicolae Bălcescu semnează, cu pseudonimul Conrad Albrecht, articolul *Răzvan-Vodă*. Vasile Alecsandri e prezent cu *inecarea vaporului Seceni pe Dunăre*, Costache Negri cu poezia *Stelele*, iar George Sion cu legenda *Logofătul Troțușanu*. Numărul din februarie 1852 al *României literare* a fost confiscat de cenzură datorită articolului lui Nicolae Bălcescu și fragmentului din romanul *Manoil* al lui Dimitrie Bolintineanu. În aprilie 1852, Vasile Alecsandri îi comunica lui Nicolae Bălcescu : „Este adevărat că nenorocitul meu jurnal au fost suspendat până a nu se naște măcar și aceasta din mai multe pricini, unile mai dobitocești decit altele. Una din rezoanele pentru care mi-au închis gazeta au fost articolul tău : *Răzvan-Vodă*, carele fiindcă au fost scris de tine, s-au socotit de către domnul Știrbei ca un pamflet împotriva lui. Vița țigănească a acelu nenorocit domn au atins ambiția stăpînitorului Țării Românești. N. B. Nime nu apucase încă a citi gazeta mea cînd au fost suspendată, căci numărul 1 nu ieșise” (Vasile Alecsandri : *Opere*, voi. VIII, ediție îngrijită, traduceri, note și indici de Marta Anineanu, București, Editura Minerva, 1981, p. 189). În același sens, într-o scrisoare adresată lui A. Zăne, la 2 iunie 1852, Dimitrie Bolintineanu îl înștiința : vți-am trimis o mică broșură din jurnalul ce s-a oprit la Moldova, din pricină că a scris într-însul Bălcescu supt numele de Conrad Albrecht și eu supt numele de Valentin (N. Cartoian :

D. Bolintineanu. *Scrisori din exil, în Neamul românesc literar* an. I, nr. 6, 1 iunie 1909, p. 465).

După interzicerea revistei *România literară*, George Sion intenționează să publice *Manoil* direct în volum. Pentru a atrage interesul cititorilor asupra romanului, îl prezintă în cuvinte elogioase prin articolul *Manoel sau Căderea și înălțarea omului prin femeie*, apărut în *Gazeta de Moldavia* an. XXV, nr. 11, 5 februarie 1853, p. 41. La începutul articolului, George Sion releva, pe bună dreptate, că, pînă la acea dată, romanul încă nu apăruse în literatura română, fiind reprezentat doar prin traduceri, mai mult sau mai puțin valoroase, resimțindu-se în mod acut necesitatea ca și literatura noastră să fie îmbogățită cu romane originale, inspirate din realitățile naționale, care să reflecte veridic aspectele caracteristice ale societății românești din acel timp, cu finalitate moralizatoare. „Romanul — scria George Sion — încă nu este cunoscut în literatura noastră, decît prin traduceri. Mai multe romansuri, bune și rele, avurăm traduse pană acum, dar aceste nu ne dau idee decît de deprinderile, năravurile, vieața și istoria altor popoare. Ne trebuie un roman național ; o scriere originală care să ne puie sub ochi societatea noastră așa cum este, și care desfătîndu-ne totdeauna să ne formeze inimile și să ne abată prin exemple de la viciurile în care adeseori ne vedem căzuți.”

Romanul național așteptat era anunțat de George Sion a fi *Manoil* al lui Dimitrie Bolintineanu, recomandat cititorilor cu căldură :

„Lacuna aceasta ne-o împlinește D. Bolintineanu, poetul care adeseori ne-au desfătat prin versurile sale cele frumoase ! înainte de a purcede cătră Australia (unde este hotărît a să avventura ca să-și asigure o subsistență), Bolintineanu au trimes din Constantinopoli subscrisului romanul acesta, spre a să da la lumină.

întreprinzînd tipărirea aceasta, subscrisul crede că face pe de o parte un serviciu amicului său, iar pe de alta un serviciu românilor, dîndu-le o nouă operă de cetit.

Tendința autorului au fost tendința tuturor scriitorilor moderni : a descrie societatea, a caracteriza virtutea și viciul, și a magnetiza inimile. Autorul, încă june, poate n-au sondat destul societatea și viața practică a noastră ; dar după sujetul care au întreprins a trata, au făcut tot ce s-au putut; el, ca poet,

„vărsat mai mult din cupa iluziunilor și a afecțiunilor sale în opera aceasta ; și cu atîta mai mult uvrajul este mai interesant.

Dacă poate fi iertat subscrierului a recomanda cetitorilor o carte, el nu are decît a-i încredința că talentul netăgăduit al autorului îi va mulțumi cu proza, tot atît de mult ca cu poezia."

În februarie 1853, cînd scria acest articol de prezentare în *Gazeta de Moldavia*, George Sion informa cititorii că *Manoil* urma să apară într-o elegantă ediție, chemîndu-i să se înscrie pe listele de „prenumeranți”, după un procedeu al epocii, adică de abonați :

„Cartea se va tipări într-un frumos format, pe hîrtie velină, în Tipografia româno-franceză.

Pentru a întîmpina cheltuielile tiparului și bineficiul autorului, s-au deschis de cătră subscrierul prenumerație ; în Iași la librăria d. Henig și la aceea a d. Hristofor, iar în ținuturi la domnii profesori, și îndeosebi la persoanele ce se vor însăr-cina cu asemenea bine."

Pînă la apariția romanului într-un volum de sine stătător, Vasile Alecsandri izbutește însă, în 1855, să scoată din nou *România literară*, de data aceasta cu o existență sigură, nere-nunțînd la ideea de a publica *Manoil* al lui Dimitrie Bolintineanu mai întîi în coloanele acestei reviste. Și astfel, *Manoil* apare în *România literară*, nr. 27, 16 iulie 1855, p. 321; nr. 28, 23 iulie 1855, p. 336 ; nr. 29, 30 iulie 1855, p. 341 ; nr. 30, 6 august 1855, p. 350 ; nr. 31, 13 august 1855, p. 362 ; nr. 32, 20 august 1855, p. 376 ; nr. 33, 27 august 1855, p. 389 ; nr. 34, 3 septembrie 1855, p. 401 ; nr. 35, 10 septembrie 1855, p. 413 ; nr. 36, 17 septembrie 1855, p. 425 ; nr. 37, 24 septembrie 1855, p. 437 ; nr. 38, 1 octombrie 1855, p. 449 ; nr. 39, 8 octombrie 1855, p. 459 ; nr. 40, 15 octombrie 1855, p. 473.

După apariția în *România literară*, se tipărește și în volum aparte : *Manoil*, roman național, Iași, Tipografia româno-franceză, 1855.

Priindu-l pe Dimitrie Bolintineanu în cadrul epocii sale, trebuie precizat cu claritate că el are meritul de a se fi numărat printre cei dintîi scriitori români care au abordat romanul, contribuind în mare măsură la încetățenirea acestei noi specii epice în literatura noastră, fiind un adevărat deschizător de drumuri.

În literatura română, romanul & avut o apariție tardivă, la mijlocul secolului al XIX-lea. *Istoria hieroglifică sau Lupta dintre Inorog și Corb* a lui Dimitrie Cantemir nu corespunde

sensului modern al romanului. *Istoria hieroglică* este o narațiune amplă, o formă dezvoltată a dialogului din *Divanul sau Gilceava înțeleptului cu lumea*, cu intervenția mai multor personaje și a comentariilor scriitorului. Este o cronică a vieții contemporane lui Dimitrie Cantemir, redată sub formă alegorică, conținând izbutite portretizări ale familiilor domnitoare și boierești din Muntenia și Moldova, sugestive tablouri de natură, pasaje de suculent umor și de măiestrită îmbinare a realității cu fantezia, numeroase proverbe și zicători. *Istoria hieroglică*, arată Perpessicius, „poate fi asemuită unui roman social prin toată acea substructură, pe care se întemeiază fabulația și care nu e alta decât însăși viața principatelor moldovenesc și muntenesc, în decurs de 17 ani, între 1688 și 1705, cu alte cuvinte între începutul domniei lui Brâncoveanu și cea de a doua domnie a lui Antioh Cantemir — viață politică în primul rînd, ale cărei ițe răsucite și încurcate de continue rivalități pentru domnie sint trase cu brutalitate de la Poartă, din Cetatea Eptimii sau a Poftei, cum îi spune Cantemir în romanul său și pentru care desenează și o prea sugestivă gravură” (Perpessicius : *Locul lui Dimitrie Cantemir în literatura română*, în volumul *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, București, E.S.P.L.A., 1957, p. 293). într-adevăr, *Istoria hieroglică* poate fi asemuită unui roman social, dar numai dintr-un foarte larg unghi de vedere, raportindu-ne numai la fabulația lui. Pe bună dreptate remarca Perpessicius, în continuare, că în această scriere a lui Dimitrie Cantemir se întretes atît elementele compoziționale specifice unui roman, cit și „un ciclu de memorii”, „labirintul geometric” al unei povestiri de aventuri, că „modul în care toate acestea se realizează e unul perpetuu alegoric” (*op cit.*, p. 295).

Diferența de sens dintre noțiunea de roman de tipul *Istoriei hieroglice* și romanul modern este similară celei existente în literatura universală. Romane s-au numit și unele opere ale clasicității antice, cum este *Satyricon* al lui Petronius. Au mai existat apoi romanele cavaleerești din evul mediu. Romanul modern s-a născut însă odată cu *Do?i Quichotte* al lui Cervantes (1605, 1615), odată cu *Pamela* lui Rii-harclsorj (1740) și cu romanele lui Fielding, *Istoria și peripețiile lui Joseph Andrews și ale prietenului său domnul Abraham Adams* (1742), *Viața domnului Jonathan Wild cel Mare* (1743) și *Tom Jones* (1744).

Cu deosebire acestea din urmă au apărut ca o urmare a dezvoltării burgheziei, în secolul al XVII-lea. Ele s-au născut din dorința de a zugrăvi viața particulară a oamenilor de rând, a oamenilor din categoriile mijlocii, cu pasiunile, dramele și bucuriile lor specifice, din necesitatea de a prezenta raporturile dintre oameni corelate cu aspecte multiple și variate din complexul vieții sociale. Romanul aducea așadar în scenă o lume cu totul nouă. Criticul francez A. Thibaudet observa că „romanul modern s-a ivit în lume protestînd împotriva romanelor medievale, curtenesți și ale urmașilor acestora... Romanul lui Rabelais și acela al lui Cervantes sînt, și unul și altul, romane anti-romanești, parodii ale vechiului roman și izbucniri de rîs în fața lui. Adevăratul roman începe printr-un *nu !* în fața romanelor” (*Reflexions sur le roman*, Paris, Gallimard, 1938, p. 247). Romanul modern nu este așadar o continuare a romanelor medievale, ci o formă de artă cu totul nouă, o specie literară cu distincte trăsături proprii, noi. În articolul *Reflecții mărunte asupra romanului*, publicat în *Viața românească*, an. X, nr. 6, iunie 1957, p. 7, 9. Călinescu afirma : „Ideea că romanul modern se trage din romanele medievale *de geste* și de la *Table Ronde* mi se pare nefundată în măsura în care ne raportăm la conținut”, adăugînd : „Cineva în *Cahiers du Sud* (februarie 1957) găsește anticipări ale romanului psihologic în *Le roman de Joufre* și în *Le roman de Flamenca*, întîiul din seria Mesei Rotunde, al doilea cavaleresc... E o iluzie. Mai mult roman este atunci în *Iliada* și în *Odiseea*”

Istoria hieroglifică sau Lupta dintre Inorog și Corb a lui Dimitrie Cantemir este deci un roman de genul celor ce-au existat înainte de Cervantes, Richardson și Fielding. Ceea ce ultimăi doi au făcut pentru literatura lor vor încerca să facă ia noi, prima dată, Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu și, mai ales, Dimitrie Bolintineanu.

În ședința Academiei Române din 18 ianuarie 1935, vorbind despre romanul lui I. M. Bujoreanu, *Mistere din București*, apărut în 1862, N. Iorga atrăgea atenția, cu justețe, asupra unor perioade din literatura noastră mai puțin cercetate : „Există, am spus-o nu o dată, o întregă literatură românească necunoscută, care cuprinde lucruri interesante, adesea surprinzătoare. Fără să se ridice totdeauna la valoarea de artă, ea merită a fi cunoscută din mai multe puncte de vedere :

Întii, ea arată dezvoltarea înceată, dar continuă, a unei originalități care va isprăvi impunându-se peste influența, totuși vie pînă astăzi, a modelelor străine.

În al doilea rînd, în ea se pot urmări progresele unei limbi literare care, trecînd peste fabricațiile teoretice, care nu cunoșteau graiul trecutului și disprețuiau limba populară, bază a oricărui stil, ajunge să poată da expresie oricărei idei și nuanțe, oricărui sentiment.

Dar, mai ales, ea folosește prin aceea că, afară de cazul cînd subiectele se iau de-a gata din alte părți, în ea se află notate condițiile de viață ale epocelor în care deosebitele ei produse, mai mult sau mai puțin vrednice de a fi citite, au răsărit" (N. Iorga : *Bucureștii de acum un veac după romanul unui avocat. Ioan Bujoreanu, 1862, în Analele Academiei Române, seria III, secțiunea istorică, tom. XVI, 1934—1935, p. 159*).

Motivele invocate de N. Iorga în stimularea interesului contemporanilor lui pentru scrierile din perioada de început a literaturii române moderne sînt și astăzi valabile. Într-adevăr, dacă aceste scrieri sînt mai puțin interesante din punct de vedere artistic, ele atrag atenția sub alte raporturi, pline de însemnătate, ca acel al dezvoltării originalității literaturii române, al progresului limbii literare și al zugrăvirii vieții din epocile respective. Referindu-se la începuturile romanului românesc, N. Iorga arăta, în continuare, că, alături de teatru și nuvelă, romanul din trecut sollicită interesul și cunoașterea deoarece el „prezintă liniile pe care s-a desfășurat organizația noastră politică și socială, ca și, bineînțeles, viața morală a țării noastre“. Romanul a putut să oglindească toate acestea pentru că, gen nou în literatura română, el dispunea de dimensiuni mai largi decît nuvela, aria lui de cuprindere era mai întinsă și însuși conținutul era turnat prin alte mijloace artistice. Romanul a putut fi o oglindă a complexității vieții umane și sociale deoarece, spre deosebire de nuvelă, el putea cuprinde realitatea în chip multiplu, sub diferite aspecte, într-o intrigă arborescentă, care permitea consemnarea detaliului, mișcarea liberă a personajelor, precum și plasarea comentariilor autorului. Așa cum relevă Marthe Robert, „succesul istoric al romanului se datorează, evident, privilegiilor exorbitante pe care literatura și realitatea i le-au oferit, amîndouă, cu aceeași generozitate. Din literatură, romanul face pur și simplu ce vrea : nimic nu-l împiedică să exploateze, în folos propriu, descrierea, narațiunea,

drama, eseul, comentariul, monologul, discursul ; sau să iie, după placul său, pe rînd sau simultan, fabulă, istorie, apolog, idilă, cronică, povestire, epopee ; nici o prescripție, nici o prohibiție nu-l limitează în alegrea unui subiect, a unui decor,, a unui timp, a unui spațiu, nimic nu-l obligă să respecte în mod absolut singura interdicție la care se supune în general, cea care-i determină vocația prozaică ; el' poate, dacă crede necesar, să conțină poeme, sau pur și simplu să fie «poetic». Cit despre lumea reală, cu care întreține legături mai strînse decît orice altă formă de artă, poate la fel de bine s-o zugrăvească fidel, s-o deformeze, să-i păstreze sau să-i denatureze proporțiile ȘT culorile, s-o judece ; el poate, de asemenea, să ia cuvîntul în numele ei și să pretindă că schimbă viața doar evocînd-o în interesul lumii sale fictive" (Marthe Robert : *Romanul începuturilor și începuturile romanului*, București, Editura Univers, 1983, p. 49).

Prima încercare de roman în literatura română pare a fi *Elvira, sau amorul far* de sfîrșit*, apărut în 1845, care poartă pe foaia de titlu mențiunea „romans compus de D.F.B." (cf\ Paul Cornea : *întîiul roman românesc ?*, în *Contemporanul*, nr. 4, 26 ianuarie 1968, p. 3.). De la această primă încercare și pînă la *Ciocoi vechi și noi* de Nicolae Fiiimon, din 1863, considerat, cu justețe, drept cea dintîi realizare de valoare, romanul românesc a cunoscut o gestație de aproape două decenii, perioadă în care putem semnala și unele lucrări meritorii, demne de interesul și prețuirea posterității, cum sînt romanele *Manoîl* (1855) și *Elena* (1862) ale lui Dimitrie Bolintineanu. Pe toată întînderea celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, evoluția romanului românesc a fost însă lentă și anevoioasă, cu multe tentative eșuate și cu puține succese, prelungindu-se pînă în primele decenii ale secolului al XX-lea. Abia după primul război mondial, romanul românesc ajunge la o adevărată înflorire și se desăvirșește ca specie epică modernă. în articolul *De ce nu avem roman ?*, publicat în *Viața românească*, an. XIX, nr. 4, aprilie 1927, p. 82, Minai Ralea observa că „înainte de război nuvela și schița au fost genurile preferate ale scriitorilor noștri. După război, cu tenacitate conștientă, toată lumea s-a îndreptat către roman. De unde mai înainte acest gen era o excepție, astăzi el constituie punctul de plecare al oricărui Prozator."

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, în faza inițială a constituirii ei moderne, literatura română a abordat simultan aproape toate genurile și speciile literare, atât cele tradiționale clasice, cât și cele noi, inaugurate de sensibilitatea romantică. Noile concepte literare se impun nu prin eliminarea sau renegarea celor vechi, ci prin continuarea, îmbogățirea și chiar metamorfozarea acestora, producându-se uneori un aliaj *sui generis* turnându-se în tipare clasice un conținut romantic și invers. Trăind într-o epocă de adevărată renaștere națională, care, în mod firesc, a determinat și o vie efervescență spirituală, în multiple direcții, scriitorii români de la mijlocul secolului al XIX-lea s-au dăruit cu febrilitate creării unei literaturi originale din dorința de a se sincroniza cu celelalte literaturi europene și, prin aceasta, să contribuie activ la ridicarea națiunii române în rîndul națiunilor culte și civilizate ale lumii. „Punerea la punct a instrumentului lingvistic, configurarea genurilor, experimentarea creației de tip beletristic absorbeau toate energiile, — subliniază Paul Cornea. Problema era să se scrie — importa mai puțin în ce manieră — abordînd tematica zilei, lărgind frontierele expresivității, dînd ocazie energiilor somnolente să iasă la iveală, ilustrînd potențialul românesc în fața lumii. Pe de altă parte, pentru o cultură tînără, care trebuia să refacă în puțină vreme itinerarul spiritual al omenirii, consumînd «succesiunea» curentelor și stilurilor ca «simultaneitate», atitudinea «deschisă» față de valorile omologate la bursa internațională a culturii, indiferent de apartenența lor de principiu estetic, constituia o necesitate imperioasă” (Paul Cornea : *Originile romantismului românesc*, București, Editura Minsrva, 1972, p. 520).

La mijlocul secolului al XIX-lea, aflîndu-se în plin proces de constituire modernă, literatura română nu dispunea de suficientă experiență care să faciliteze și să asigure succesul tuturor inițiativelor. Cu toate acestea, scriitorii epocii se lansează temerar, entuziast, în cele mai variate domenii de creație, preocupăți în primul rînd de a umple golurile acut resimțite. Din această perspectivă apare așadar explicabilă tendința scriitorilor de la mijlocul secolului al XIX-lea de a impune în literatura română și romanul. În articolul *O sută de ani de roman*, publicat în *Viața românească*, nr. 6, iunie 1957, și inclus în volumul *Analize și sinteze critice* (Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1973, p. 236), Al. Piru subliniază : „Evident, romanul s-a născut

.. un fenomen obiectiv și necesar, odată cu nevoia de a se cultiva toate genurile literare, de îndată ce literații au putut lua cunoștință din alte literaturi de această specie."

incercările de roman de la mijlocul secolului al XIX-lea constituiau o acțiune inovatoare pentru literatura română, mai ales dacă ținem seama că, în acel moment, proza artistică originală, la noi, abia se fundamentase. După memorialul lui Dinicu Golescu, *însemnare a călătoriei mele...*, tipărit la Buda, în 1826, se puseseră bazele nuvelei de factură romantică și, îndeosebi, ale celei de inspirație istorică. Astfel, Constantin Negruzzi publicase *Zoe*, în *Curierul de ambe sexe* în 1839, *Alexandru Lăpușneanu* și *O alergare de cai în Dacia literară* din 1840, *Țoderică* în *Propășirea* din 1844, *Luminărică* în *Almanach de învățătură și petrecere* din 1848 ; Vasile Alecsandri se făcuse cunoscut prin *Buchetiera din Florența* în *Dacia literară*, *O preumblare prin munți*. *Istoria unui galbîn și a unei parale* și *Borsec* în *Propășirea*; iar Gheorghe Asachi tipărise *Ruxandra Doamna* în *Spicătorul moldo-român* din 1841 și *Svidrighelo* în *Calendar pentru români* din 1850. Aceste scrieri, deși se distingueau prin reale calități artistice, erau totuși departe de a constitui un pedestal solid pe care să se ridice construcția amplă și complexă a romanului. Ele nu reprezentau un cumul de experiență artistică bogat, care să alimenteze pe cei ce se exersau în noua specie literară. De aceea, abordarea romanului, în acea perioadă, reprezenta o acțiune temerară. Cu toate acestea, apariția romanului în literatura română era determinată de necesități obiective.

în primul rând, atât în timpul cîit și după revoluția de la 1848, și mai ales în perioada Unirii, climatul cultural și literar din țara noastră căpătase noi orizonturi, un nou impuls, finalizat în fundamentarea adevăratei literaturi naționale moderne. Sentimentul patriotic al afirmării naționale s-a răsfrînt și pe plan literar, reclamînd cu necesitate crearea unei literaturi originale bogate, manifestată sub forma tuturor genurilor și speciilor literare, deci și în roman. Pe lîngă aceasta, revoluția fiind înfrîntă, scriitorii simțeau nevoia să ducă mai departe idealurile ei democratice și progresiste, să prezinte societatea de atunci în tablouri de mai mari dimensiuni, mai în adîncime. Și acest lucru nu-l puteau face decît prin intermediul romanului, care le oferea alte posibilități artistice decît nuvela. Într-un mod interesant de remarcat este faptul că mai toți cei ce abordează

romanul — Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Bolintineanu, Nicolae Filimon, C. D. Aricescu, V. A. Urechia și alții — sînt fie participanți activi la revoluția de la **1848**, fie sprijinitori și propagatori sinceri ai idealurilor înaintate ce se agitau în epoca lor. Nicolae Iorga arăta că, după **1848** și în perioada Unirii, se accentuează disensiunea dintre susținătorii cauzei de progres și unitate națională, pe de o parte, și reprezentanții claselor suprapuse, conservatoare a rînduieilor feudale, pe de altă parte, acest fenomen constituind o cauză însemnată în adoptarea formulei de roman: „Erau două curente neîmpăcate, erau două cete veșnic luptătoare, erau două steaguri ce se înfruntau cu orice prilej... Acest antagonism trebuia să-și găsească întruparea și în forma literară așa de cuprinzătoare, de îndrăzneată, de războinică a romanului social, pe care dezvoltarea din propriile puteri ale literaturii franceze o înfățișa gata făcută scriitorilor noștri” (*Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, Vălenii de Munte, Editura tipografiei „Neamul românesc”, **1909**, voi. III, p. **193**).

Într-adevăr, un rol esențial în apariția și evoluția romanului românesc l-a jucat influența literaturii franceze, care devine dominantă în țările românești începînd din deceniul al treilea al secolului trecut. În ceea ce privește romanul, încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea încep să circule pe teritoriul „Principatelor Române numeroase romane din literatura franceză, în original, precum și romane din alte literaturi europene, traduse în limba franceză. De pildă, trecînd prin Moldova, în **1790**, principele De Ligne a văzut o doamnă din protipendadă citînd romanul Doamnei de Stael *Corinne ou Vitalie*. Despre *Amtăia* lui Fielding, Constantin Negruzzi vorbea în *Au mai pățit-o și alții* (**1839**). După pacea de la Adrianopole, din **1829**, care a constituit un factor deosebit de important în emanciparea țărilor românești, înlesnindu-le contactul multilateral cu țările apusene, literatura franceză devine larg cunoscută la noi, exercitînd o înriurire constantă și fertilă. Operele mai tuturor romancierilor francezi și ale celor mai însemnați romancieri din alte țări apusene, traduse în limba franceză, cunosc o mare răspîndire. Putem constata ușor acest lucru consultînd cataloagele librăriilor și cabinetelor de lectură existente în Principatele Române în veacul trecut, diferite repertorii și lucrări bibliografice, planuri editoriale etc, dintre care menționăm *Catalogue des livres français qui se clonnent en lecture à la librairie de te*

POUT de Frederic Walbaum, București, 1838 ; *Catalogue des ouvrages français qui se trouvent dans le Cabinet de lecture de la librairie d'Adolphe Hennig*, Iași, 1843; *Catalogue du Cabinet de lecture français* al librăriei F. Bell et C, Iași, 1846; *Catalogue general des livres qui se trouvent au magasin de librairie de C. A. Rosetti et Winterhalder à Bucarest*, 1847 etc. Un izvor prețios în această direcție îl constituie și lucrarea lui Radu Rosetti *Despre cenzura în Moldova* (1907), care reproduce listele cu operele literare străine intrate în Moldova și supuse spre aprobare ocîrnuirii de după 1830.

Concomitent cu circulația romanelor străine în original aproape în exclusivitate în limba franceză, își făceau apariția tot mai multe traduceri în limba română, facilitând accesul la lectură atît unui public mai numeros, cit și mai multor scriitori din veacul trecut, interesați în abordarea acestei noi specii literare. Primele traduceri corespund fazei inițiale, pregătitoare apariției romanului românesc. Astfel, în 1815 apare *Istoria cavalerului de Grie și a iubitei sale Manon Lesco* de abatele Prevost ; în 1821, *Bordeiul indienesc* de Bernardin de Saint-Pierre, tradus de Ion Asachi ; tot din Bernardin de Saint-Pierre traduce Iancu Buznea, în 1831, *Pavel și Virginia* ; în 1829 Grigore Pleșoianu traduce *Aneta și Luben* de Marmontel ; în 1835 Kna. C. Simboteanca dă la lumină *Dracul șchiop* de Le Sage. Din Le Sage mai traduc Simion Marcovici *Istoria lui Gil Blas de Santilan*, în 1837, și Grigore Mihăescu *Bacalaureatul de Salamanca sau Memoarurile și întâmplările lui Don Herwin de la Ronda*, în 1847. Mai apar *Julia și Noua Sleise* de J.-J. Rousseau, în 1837, în traducerea lui Ion Heliade Rădulescu ; *Întîmplările lui Lăzărilă Torma*, în 1839, tălmăcit de Scarlat Barbu Timpeanu ; *Don Quishot de la Mancha* de Cervantes, transpus în românește după Florian de Ion Heliade Rădulescu, în 1840 ; apoi *Suferințele junelui Werter* de Goethe, în 1842, în traducerea lui Gavriil Munteanu ; *Elisabeta sau exilații din Siberia* de M-me de Cottin, în 1845, tradus de N. Nenovici, și altele. După 1850 încep să fie transpuși în românește romancierii francezi din acea epocă, Victor Hugo, Al. Dumas, George Sand, Eugene Sue și alții, cum putem observa și din lucrarea lui Dimitrie Iarcu *Bibliografia chronologicală română sau Catalog general de cărțile române imprimate de la adaptarea imprimeriei, 1550—1873* (București, Imprimeriile Statului, 1873). Un studiu de statistică literară realizat de Paul Cornea ne relevă faptul că, dintre

cele 679 de titluri de lucrări beletristice, filozofice și științifice, cite s-au tradus și tipărit la noi între anii 1780 și 1860, un număr de 128 de titluri îl reprezintă numai romanele (*Traduceri și traducători în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în volumul *De la Alecsandrescu la Eminescu*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 49).

Romanele din literatura franceză, ca și cele din alte literaturi europene, cunoscute la noi prin filieră franceză, au fost luate drept modele de către scriitorii români care și-au încercat puterile în construcția amplă și complexă a acestui gen de scrieri, uneori preluând din ele numai ideea de bază, alteori urmîndu-le îndeaproape, fără a pierde însă nota originală, specific națională. Publicînd fragmentul de roman *Tainele inimii*, în *Gazeta de Moldavia* din 1850, Mihail Kogălniceanu era conștient că efectul satirei sociale, pe care și-o propunea în această scriere, va fi mult mai mare dacă, în loc de a comenta faptele și stările de lucruri, ar lăsa să acționeze personajele, angrenate într-un conflict transpus cu mijloace artistice. Cerînd scuze cititorilor pentru intervențiile sale în desfășurarea acțiunii, își propune să moralizeze prin' ilustrarea realităților în imagini artistice, în cadrul unui roman, luîndu-l drept model declarat pe Eugene Sue: „Cursurile însă de moral nu plac astăzi; de aceea moralistii din secolul nostru sînt siliți ca spițerii a polei hapurile ce vroiesc a da bolnavilor. Spre a mă tîlmăci mai bine, și ca să intru în gustul cititorilor mei, voi lua de pildă un scriitor străin. Cînd vestitul Eugene Sue au voit a interesa clasele bogate în favorul claselor muncitoare, el n-au făcut o carte de moral, ci s-au slujit de un roman, el au sens *Tainele Parisului*.” Tot astfel, prin 1848, cînd Ion Ghica scrie prima parte a romanului rămas neterminat *Istoria lui Alecu*, îl ia drept model pe Louis Reybaud, cu al său *Jerome Paturot à la recherche d'une position sociale*. Romanul *Coliba Măriucăi* de V. Alecsandrescu (V. A. Urechia), publicat în _____ în *Foiletonul Zimbrului*, zugrăvind viața de suferință a țiganilor robi pe moșiile boierești, prezintă evidente înrudiri cu romanul *Coliba unchiului Tom* de Harriet Beecher-Stowe. Acest roman era bine cunoscut la noi, în acea vreme. Apărut la Londra, în 1852, el a fost tradus uimitor de repede în limba română, prin filieră franceză, mai întii în 1852—1853, de către Teodor Codrescu, sub titlul *Coliba lui moș Toma*, avînd ca prefață o *Ochire asupra sclaviei* de Mihail Kogălniceanu, și apoi, în 1853, de către

Dimitrie Pop, cu titlul *Bordeiul unchiului Toma sau Viața negrilor în America*. Un model străin a avut și Pantazi Ghica, în „romanțul” său *Un boem român*, apărut în 1860, model pe care-l identificăm ușor în *Scenes de la vie de boheme* de Henry Murger, apărut la Paris în 1851, după care Illica și Giacosa au creat libretul operei *Boema* de Puccini. Corespondențe mai pot fi stabilite, de asemenea, între romanul *Jean Sbogar* al lui Charles Nodier și romanul *Aldo și Aminta sau Bandiții*, tipărit de C. Boerescu în 1855, ca și între romanul *Le Solitaire* al vicontelui cl'Alincourt și romanul *Omul muntelui*, apărut în 1858 sub semnătura Doamna L. (identificată a fi o tinăra de origine franceză, Marie Boucher, stabilită în Moldova. Detalii în nota la poezia *Lampa fecioarei murinde*, din volumul IV al ediției noastre, p. 639). După cum vom arăta ceva mai departe, înrudiri pot fi sesizate între *Manoîl* al lui Dimitrie Bolintineanu și *Suferințele tînărului Werther* de Goethe, ca și între celălalt roman al scriitorului nostru, *Elena*, cu romanul *Le Lys dans la vallee* al lui Balzac.

Fenomenul interesant din evoluția romanului românesc, al apariției romanului de „mistere”, se datorește tot unei influențe străine. Între 1861 și 1889 se tipăresc *Misterele căsătoriei* de C. D. Aricescu (1861), *Misterele Bucureștilor* de G. Baronzi (1862—1864), *Mistere din București* de I. M. Bujoreanu (1862), *Misterele românilor* de Gr. H. Grandea (1879), *Misterele unui nabab* de Al. Alexandrescu (1889). Modelul acestor romane îl constituie, de bună seamă, *Misterele Parisului* al lui Eugene Sue. În lansarea curentului au jucat însă un rol și alte romane de același gen, care au și fost traduse la noi în acea perioadă. În 1853 se tipărise la Galați, fără a fi indicat autorul, *Misterele țintirului Per Lașez*, într-o „traducție a d-nei Smaranda născută Atanasiu”. În 1855 se publicase *Misterele inchișiției de V. de Fereai*, în traducerea lui P. M. (Ieorgescu), iar în 1857 *Misterele Londrei* de Paul Feval, în traducerea lui I. G. Valentineanu.

Apariția romanului românesc, la mijlocul secolului al XIX-lea, un mare merit, în această direcție, revenindu-i lui Dimitrie Bolintineanu, — trebuie privită în strînsă condiționare cu marea dezvoltare și înflorire a romanului francez în prima jumătate a veacului trecut. Romanul modern a apărut în Franța în secolul al XVII-lea, reprezentat prin opere lui Sorel, Scarron, M-lle de Scudery, Honore d'Urfe, Furetiere și prin celebra *La*

Princesse de Cleves de M-me de La Fayette. Pe o treaptă superioară urcă romanul francez în veacul al XVIII-lea, dintre reprezentanții lui proeminenți fiind de ajuns să-i amintim pe Le Sage, Marivaux, Jean-Jacques Rousseau, Bernardin de Saint-Pierre și abatele Prevost. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, sub înriurirea noii concepții romantice, romanul francez dobândește însă o impunătoare strălucire. În *Histoire de la Littérature française* (Paris, Librairie Stock, 1936, p. 121), Albert Thibaudet precizează: „L'avenement du romantisme a coïncidé avec la prédominance extraordinaire d'un genre qui a semble parfois devoir absorber les autres. Le romantisme, c'est la révolution littéraire moins par le lyrisme et par le théâtre que par le roman... Pour le romantisme le succès n'a pas été complet, la voie n'a pas été libre que dans deux genres littéraires, la poésie lyrique et le roman.” De asemenea, în studiul *Le Romantisme français*, Ph. van Tieghem subliniază: L'extraordinaire importance du roman, par rapport aux autres genres, est un des traits les plus caractéristiques du XIX-e siècle littéraire. Cette importance accrue, il la doit non seulement à l'évolution générale des mœurs (accroissement du public et du nombre des écrivains, développement du goût pour la lecture), mais encore au romantisme” (*Le Romantisme français*, Paris, Presses Universitaires de France, 1963, p. 75).

La apariția romantismului, romanul capătă deodată o mare strălucire deoarece, spre deosebire de teatru și poezie, a fost scutit de efortul dificil și complex al eliberării de sub tirania regulilor și canoanelor clasiciste. Noua concepție romantică, făcând din omul obișnuit și din varietatea stărilor sale sufletești un obiect major al literaturii, a determinat o amplă dezvoltare a romanului personal. Predicând gustul pentru adevăr și concret, a potențat romanul realist, iar predilecția pentru istoria națională și culoarea locală, ca un corolar al gustului pentru adevăr și concret, a dat un impuls puternic romanului istoric. Concepția romantică înnoiește asupra raporturilor dintre oameni, dintre pasiunile umane și realitățile vieții, dintre om și societate, a impulsionat romanul sentimental, romanul de moravuri și romanul social, ca și romanul de analiză psihologică.

Prima încercare de roman românesc, *Elvira sau amorul jâr de sârșit*, din 1845, care poartă pe foaia de titlu mențiunea „romans compus de D.F.B.”, este mai mult o localizare, o adaptare stingace a unui roman străin rămas neidentificat până acum-

O a doua tentativă, romanul istoric *Radul al VH-lea de la Afumați*, este „tradus de S. Andronic”, cum se precizează în subtitlul lui, după un presupus manuscris original al profesorului francez Buvelot, **stabilit** în București. Prin 1647—1848, Ion Ghica își încearcă primul puterile în construcția dificilă a acestui gen de scrieri, dar eșuează, lăsind numai un fragment, *Istoria lui Alecu*, rămas necunoscut, în manuscris, „mai bine de un secol. La stadiul de fragment a rămas și romanul *Tainele inimii* al lui Mihail Kogălniceanu, din care s-a publicat numai o primă parte, în 1850, în *Gazeta de Moldavia*.

Dimitrie Bolintineanu este cel care realizează, la sfârșitul anului 1851, după cum am arătat, primul roman românesc, *Manoil*, din care publică un fragment în revista *România literară* a lui V. Alecsandri, apărută într-un singur număr în februarie 1852, fiind apoi suprimată de cenzură.

O nouă încercare de roman întreprinde Alexandru Pelimon, care publică, în 1853, romanul *Hoții și Hagiul*, lipsit de orice valoare. Un moment însemnat în apariția și dezvoltarea romanului românesc îl înscrie anul 1855, bogat în producții de acest gen. Pe primul loc se situează romanul *Manoil* al lui Dimitrie Bolintineanu, care apare de data aceasta integral în *România literară*, și apoi în volum aparte. Tot în *România literară* se mai tipăresc sub formă de foiletoane, romanele *Serile de toamnă la țară* de A. Cantacuzin și *Logofătul Baptiste Veleli* de V. Ali-sandrescu, cel ce va semna mai târziu V. A. Urechia. Pe lângă cele trei romane publicate în *România literară*, în 1855 mai apar *Coliba Măriucăi* de V. Alessandresco (V. A. Urechia) și *Aminta și Bandiții* de C. Boerescu. Noi tentative de roman se fac în 1858, când apar *Omul muntelui*, semnat Doamna L., *Radu Buzescu* de Ioan Dumitrescu și *Bucur, istoria fundării Bucureștilor* de Alexandru Pelimon. Ceva mai izbit, față de acestea, este romanul *Un boem român* al lui Pantazi Ghica, apărut în 1860. Lui Radu Ionescu i-a fost atribuit romanul *Don Juanii din București*, apărut fără semnătură, în *înde'pendința* din 1861. O realizare valoroasă, superioară tuturor acestor încercări, înscrie romanul *Elena* al lui Dimitrie Bolintineanu, apărut în 1862.

După stingerea din viață a lui Dimitrie Bolintineanu, în 1872, romanele sale *Manoil* și *Elena* nu s-au bucurat, în posteritatea imediată, de aprecieri pozitive. Se pare că unii dintre cei care s-au referit la ele nici nu le cunoșteau prea bine. De-a dreptul

consternantă este, de pildă, afirmația lui Vasile Gr. Pop, din *Conspect asupra literaturii române și literaturilor ei de la început și pînă astăzi în ordine cronologică* (București, Tipografia Alecsandru A. Grecescu, 1875, p. 123), în care, pe lângă faptul că transcrie eronat titlul romanului *Manoil*, răcindu-l *Manuil*, îl prezintă, pur și simplu, ca... „poemă filozofică” notînd: „Ei . publicat și un mare număr de articole în *România literară* a lui V. Alecsandri, dintre care unul din cele mai distinse e poema filozofică *Manuil*”. Iar în bibliografia scrierilor lui Dimitrie Bolintineanu, menționează din nou: „*Manuil*, poemă (1855).” Eroarea o perpetuează Ioan Lăzăriciu, în *Istoria literaturii române* (Sibiu, Tiparul și editura lui W. Krafft, 1892, p. 133), care denotă că nu a citit romanul și s-a luat după Vasile Gr. Pop, menționînd doar atît: „*Manuil*, roman în vers”.

în *Istoria limbii și literaturii române* (Iași, Frații Șaraga, 1886, p. 445), I. Nădejde nu acordă romanelor lui Dimitrie Bolintineanu nici o calitate, analiza fiind înlocuită cu laconice sentințe negative: „Amîndouă sînt slabe: stilul înflăcătat, caracterele false și nefirești, împrejurările trase de păr”. Romanele lui Dimitrie Bolintineanu nu-l satisfăceau nici pe Constantin Miile, considerînd — după părerea noastră, în mod eronat — că acțiunea lor s-ar putea petrece „oriunde și în oricare timp”, cum afirmă în recenzie despre romanul *Brazi și putregai* al lui Nicolae D. Xenopol, publicată în *Lupta*, an. IV, nr. 321, 10—11 august 1887, p. 2. Spre deosebire de romanele lui Dimitrie Bolintineanu, susținea Constantin Miile, în romanul lui Nicolae D. Xenopol „e sigur că te afli în țara românească, cu toate defectele și calitățile ei, cu oamenii săi speciali și caracteristici, cu nota ei originală”. La fel de sever au fost judecate și de N. Iorga, în articolul *De ce n-avem roman ?* apărut în *Lupta*, an. VII, nr. 1090, 1 aprilie 1890, în care amintește în treacăt, la modul ironic, de „capodoperele de plictiseală și declamație ale poetului de la Bolintin, somnoroasa *Elenă* și adormitorul *Manoil*”.

O analiză serioasă a romanelor *Manoil* și *Elena* a întreprins G. Ibrăileanu în cursul de istoria literaturii române moderne, intitulat *Epoca Alecsandri*, ținut la Facultatea de litere și filosofie din Iași în anul universitar 1910 — Cursul a circulat pînă nu demult sub formă litografiată, după notele luate de Iorgu Iordan, pe atunci student. A fost inclus în voi. 8 din *Opere* de G. Ibrăileanu (ediție critică de Rodica Rotam și

Al. Piru, București, Editura Minerva, 1979). în prelegerea XXXIV, ținută la 28 mai 1911, G. Ibrăileanu discuta cele două romane ale lui Dimitrie Bolintineanu ca expresii tipic romantice : „El e influențat — nu de naturalistul Balzac, de Flaubert nici atita — ci de romanul romantic, după cum a fost influențat și de poezia romantică, și ce e mai mult, de partea cea mai extravagantă a romantismului” (*op. cit.*, p. 361). întâi de toate, G. Ibrăileanu le acordă o valoare documentară, ele facilitând cunoașterea realităților din epoca respectivă și, totodată, a personalității lui Dimitrie Bolintineanu reflectată în substanța romanului : „Importanța acestor două romane e documentară : servesc ca documente pentru vremea de pe atunci. Oricâte combinații ar cuprinde, ele ne dau știri despre viața contemporană, dar mai ales vedem în ele pe Bolintineanu, căci el e poet liric și în romane. Tot el e și aici, tot subiectiv adică e și în ele. Manoil e cu totul Bolintineanu, afară de o situație din partea a doua, în care nu s-ar fi pus poetul pe sine, iar Alexandru Elescu, eroul din *Elena*, e iarăși Bolintineanu, adică tot un fel de Manoil : ambii sînt Bolintineanu. El nu putea varia : acești doi eroi fiind oameni culți, literați etc, era fatal — față de vremea de atunci — să samene cu autorul lor, cu Bolintineanu”.

După opinia lui G. Ibrăileanu, cele două romane sînt revelatoare în ceea ce privește evoluția psihologiei feminine, prioritatea femeilor în emanciparea socială : „în amorurile din ele vedem acea simpatie între femeile din societatea înaltă și tinerii «duelgii» — că femeile s-au civilizat mai întai decît bărbații, de aici această simpatie — lucru observat și la Alecsandri și mărturisit și de Ion Ghica. Alecsandri spune clar că femeile nu se mai împăcau cu bărbații lor, boieri vechi — de aici aventuri, divorțuri. Același lucru și în romanele lui Bolintineanu : tinerii înaintați iubesc femei din societatea înaltă, care îi înțeleg. Elena e democrată, naționalistă și ea ; sînt multe fraze foarte comice în gura ei ; fraze pe care le-ar fi scris Bolintineanu la gazetă — le vedem în gura «candidei» Elena. Vom avea în vedere deci și aceste două romane, atunci cînd va fi vorba despre acest fapt : că femeile au fost la noi care s-au civilizat mai degrabă la cele dintâi contacturi cu civilizația apuseană” (*op. cit.*, p. 364).

Sub raport artistic, romanele erau apreciate de G. Ibrăileanu îndeosebi pentru stilul lor : „Limba romanelor lui Bolintineanu e ca și în poeziile lui, ba are și mai multe frățu-

zisme ; în schimb, sînt expresii frumoase, unele foarte frumoase dar puține, și găsim și încercări de gîndire (în *Sorin* am văzut că e inspirat de *Faust*). Aici, în romane, personagiile fac filosofie, citează pe *Werther*, *Le Lys dans la vallee* al lui Balzac" (*op. cit.*, p. 365).

În procesul receptării critice ulterioare, inconsistentele artistice ale celor două romane au fost adesea estompate prin accentuarea, uneori exclusivă, a laturii lor sociale. Astfel, în articolul *Romanele lui Dimitrie Bolintineanu*, publicat în *Adevărul literar și artistic*, an. VI, nr. 237, 21 iulie 1925, p. 7 și reprodus apoi în volumul *Studii literare* (București, „Universala” Alcalay & Co., 1925, p. 135), Petre V. Haneș arată că subiectele romanelor *Manoil* și *Elena* „sunt un pretext ca împrejurul lor să se zugrăvească conflictele sociale și de idei ale vremii. Atît de puțin interes prezintă pentru autor — ca și pentru cititori dealtfel — subiectul în sine, încît se pare că din această cauză n-a mai căutat altul în al doilea roman, ci l-a luat pe cel din *Manoil*, schimbînd doar numele personajelor”. Potrivit opiniei lui Petre V. Haneș, în ambele romane „eroii principali (Manoil și Elescu) sunt trecuți prin fața diferitelor straturi sociale românești, nu atît ca să-i cunoaștem pe ei, cît pe acestea din urmă”.

Analizîndu-le cu atenție, D. Popovici arată că cele două romane ale lui Dimitrie Bolintineanu nu sînt scutite de unele carențe, însă subliniază că „ceea ce ele aduc mai rezistent sînt înregistrările unor aspecte ale vieții sociale” (*Dimitrie Bolintineanu*, în volumul *Cercetări de literatură română*, Sibiu, Cartea românească din Cluj, 1944, p. 100). Problematika socială este considerată de D. Popovici caracteristică literaturii române din acea epocă, în care idealurile pașoptiste continuau să preocupe pe toți scriitorii reprezentativi: „Prin aceste calități ale lor, romanele lui Bolintineanu ne apar ca puncte de convergență pentru romanesc și pentru realist, ceea ce face dintr-însele lucrări pe deplin caracteristice literaturii timpului (*op. cit.*, p. 103). Latura socială este considerată axul principal al romanelor și de D. Murărașu, în *Istoria literaturii române* (ediția a IV-a, Editura Carea Românească, 1946, p. 205); „Autorul nu are o concepție artistică înaltă despre genul în care scrie, nici dibăcie în legarea verosimilă a întâmplărilor și nici expresie literară, aceasta coborîtă mai totdeauna la nivelul prozei obișnuite. Sunt însă în aceste lucrări preocupări în legătură cu starea so-

ciala a țăranilor, literatura vremii, disprețul aristocrației pentru poporul românesc, regimul fals constituțional de la noi. Critica vieții familiale, sociale și politice este adevărata preocupare, acțiunea fiind doar un pretext."

La începutul acțiunii de valorificare a moștenirii literare, din epoca noastră, datorită unor tendințe sociologizante, aspectele sociale din romanele lui Dimitrie Bolintineanu, ca și din alte opere ale scriitorilor clasici, au fost supraliciteate, substituindu-se tuturor celorlalte semnificații artistice. Pină și un scriitor ne-lipsit de gust estetic, Cezar Petrescu, conformindu-se unei mentalități a criticii timpului, scria, în 1952, că romanele *Manoil* și *Elena* sînt, exclusiv, „documente sociale, politice și istorice” și că „peste partea lor romanțioasă și sentimentală s-a așternut colbul vremii” (*Dimitrie Bolintineanu*, în volumul *Despre scris și scriitori*, București, E.S.P.L.A., 1953, p. 39). O asemenea interpretare unilaterală a persistat destul de mult. De pildă, în *Istoria literaturii române* (vol.I, București, Editura științifică, 1969, p. 465), George Ivașcu menționa că cele două romane „înteresează, totuși, nu numai ca experiment literar, ci și pentru notele de observație și critică socială, izvorite din tendința scriitorului de a propaga idealul emancipării naționale și sociale”.

Situînd romanele lui Dimitrie Bolintineanu în peisajul literar românesc din epoca în care au apărut, aproape toți comentatorii scriitorului au relevat faptul că ele se înscriu printre cele dintîi încercări meritorii de roman românesc, punînd cu adevărat bazele acestei noi specii literare. Pe bună dreptate, Șerban Cioculescu sublinia că „romanele lui Bolintineanu, *Manoil* (1855) și *Elena* (1862), au meritul priorității în n.r-un gen nemi-încercat la noi”. (Șerban Cioculescu, Vladimir Slreinu, Tudor Vianu : *Istoria literaturii moderne*, Bucur ai, Editura didactică și pedagogică, 1971, p. 109). Prin analiza judicioasă a celor două romane, Șerban Cioculescu emitea opinia că, „ub anumite aspecte, ele nu au putut fi egalate, în epoca respectivă, nici de romanul *Ciocoii vechi și noi* al lui Nicolae Fi.Un^n. „în sectorul erotic, cu toate insuficiențele, Bolintineanu îi este superior lui Filimon”, scria Șerban Cioculescu, reliefînd noutatea pe care cele două romane o aduceau în literatura vremii, în ceea ce privește tema erotică : „Remarcabilă, în amîndouă romanele, e schițarea unui sentiment nou, în cadrul psihologiei iubirii : gelozia (prin care bărbatul se chinuiește torturînd pe femeia

iubită)" (*op. cit.*, p. 111). Romanele au fost apreciate de Șerban Cioculescu și în articolul *D. Bolintineanu la 150 de ani de la nașterea lui*, publicat în *România literară*, an. **II**, nr. 14, 3 aprilie 1969, p. 1, în care afirma: „Ele rezist și astăzi, în ciuda pretențiilor de gânditor social ale poetului, prin figura romantică a eroilor și farmecul vetust al pasiunilor”.

Rolul pionieratului îndeplinit de romanele lui Dimitrie Bolintineanu a fost remarcat deseori. De pildă, în *O istorie a literaturii române* (voi. I, București, Editura Minerva, 1971, p. 183), Ion Rotaru arată că „în romane, *Manoil*, publicat în 1855, dar scris, se pare, cu patru ani mai înainte, și în *Elena* (1862), Bolintineanu are meritele începuturilor”. Tot astfel, contribuția reală a lui Dimitrie Bolintineanu la fundamentarea romanului românesc e demonstrată cu claritate și de Șt. Cazimir: „De la *Manoil* la *Elena* se înregistrează totuși progrese în motivarea acțiunii, în definirea caracterelor, în sondarea vieții interioare. Nu încap de asemeni îndoială că romanele lui Bolintineanu sînt cele mai izbutite din cite se scriseseră pînă atunci la noi și că ele au adus o contribuție efectivă la promovarea genului” (*Prefață* la volumul *Pionierii romanului românesc*, București, Editura Minerva, 1973, p. XXI).

De la apariția lui, în 1855, romanul *Manoil* a fost reeditat prima dată în 1903, în cea dintîi serie a colecției „Biblioteca pentru toți”. În prefața acestei ediții, A. Alecsandrescu-Dorna justifică astfel retipărirea lui:

„Dintre cele două romane ale lui Dimitrie Bolintineanu, cari amîndouă pe lingă multe calități au și defecte, acesta ni se pare a fi cel mai de seamă, a se susține mai legat în cele două părți ale sale și, înainte de toate, a fi mai potrivit cadrului bibliotecii noastre.

Manoil a fost scris cu cîțiva ani înainte de *Elena*, în timpul exilului autorului, în epoca din care au rămas cele mai bune lucrări ale lui Bolintineanu.

Cititorul «Bibliotecii pentru toți» nu se va opri, desigur, asupra defectelor ce acest roman conține: *Manoil* are părți cari îl fac și mai interesant azi, cînd societatea noastră nu mai seamănă aproape defel cu cea denaintea lui 1855, cînd ființe de felul eroului romanului acesta nu mai există, deși poate cele petrecute la Petreni și în București parcă mai lasă romanului o oarecare umbră de actualitate.”

în presa vremii, reapariția lui *Manoil* a fost primită favorabil. Într-o recenzie publicată în *Sămănătorul*, an. II, nr. 21, 25 mai 1903, p. 331, Ion Scurtu își exprima regretul că romanul fusese uitat timp de jumătate de secol: „Soarta asta n-ar fi meritat-o *Manoil* nici dac-ar fi avut mai multe scăderi estetice decât le are; dar în viața noastră literară ne-am obicinuit de mult cu ingratitudea, care nici pe alte terene ale vieții publice nu-i atât de streină de noi — pe cât am dori-o.” Ion Scurtu considera necesar ca *Manoil* să fie cunoscut cel puțin din perspectivă istorico-literară: „Valoarea romanului, nulă (dacă vreți) pentru estetic, este destul de mare pentru istoricul literar și, pînă la un punct, chiar pentru istoricul cultural.” Recenzentul arăta însă că romanul prezintă interes „prin accentele naționale din partea întâia”, iar „conversația asupra literaturii românești cuprinde observații prețioase și mult duh”. În final, conchidea Ion Scurtu, „ne surprinde plăcut și tendința morală”. Reeditarea lui *Manoil* a fost comentată pozitiv și într-o recenzie, nesemnată, publicată în *Revista idealistă*, an I, nr. 4, 1 iunie 1903, p. 197, în care se scria: „*Manoil* e printre romanele începătoare și să mai ținem seama că a fost scris într-o vreme zbuciumată pentru autor, în vremea exilului său. De notat însă e că limba, afară bine-nțeles de câteva expresii tipice ori locale și de câteva franțuzisme, e destul de curgătoare, uneori e destul de frumoasă, amintind în totul pe autorul meritoaselor *Legende*”

Prin structura sa compozițională, de roman epistolar, ca și prin substanța sa lirico-sentimentală, *Manoil* continua sau mai bine zis adapta la noi tradiția românească de aceeași factură a romanului practicat în epoca preromantismului și în prima perioadă a curentului romantic, de Goethe în *Suferințele tânărului Werther*, de Jean-Jacques Rousseau în *Noua Eloisă*, de Chateaubriand în *Rene* etc. Modelul lui Dimitrie Bolintineanu a fost, desigur, romanul epistolar al lui Goethe, pe care îl cunoștea bine, amintindu-l chiar în *Manoil*: „Cum o văzui, făcui planul de a mi-o face metresă. Am înțales că ea nu are singele rece al Șarlotei lui Werter, ce plinta curechi, nici virtutea Corneliiei, caria i se rosesse degetele torcînd la lină...”

Dimitrie Bolintineanu a putut cunoaște romanul lui Goethe prin lectura acestuia fie într-o versiune franceză, fie în tîlmăcirea românească realizată de Gavriil Munteanu în 1842, cu titlul *Suferințele junelui Werther* (Tipografia Curții a lui Valbaum) larg răspîdită, la noi, în acea epocă. De pildă, în *Foaie*

pentru minte, inimă și literatură, nr. 16, 20 ••*pu].e 1842, p.]28 se arăta că această cărticică deschide românimei izvorul cel preabogat de idei a marelui poet Goethe".

Înrudirea dintre *Manoil* și *Suferințele tânărului Werther* a fost relevată, încă din epoca apariției romanului lui Dimitrie Bolintineanu, de către unul dintre primii noștri critici literari și comparatiști, Mauriciu Flugel, rămas necunoscut pînă acum, prin amplul articol „*Manoil*” de d-nu D. Bolintineanu în *cornparațiune cu „Werther” de Goethe, clasic german*, apărut în *Buciumul*, an. I, nr. 90, 27 august 1863, p. 359, și nr. 94, 2 septembrie 1863, p. 375. Ceea ce trebuie subliniat cu pregnanță, de la început, este faptul că, făcînd o comparație obiectivă între cele două romane, Mauriciu Flugel este departe de a cădea în eroarea de a-l considera pe Dimitrie Bolintineanu un imitator servil al lui Goethe. Cu comprehensiune și finețe analitică, Mauriciu Flugel admite că *Manoil* este provocat de lectura *Suferințelor tânărului Werther*, însă fără a-l pastîșa, romanul scriitorului nostru fiind o operă pe deplin originală, care reflectă realități românești din acel timp, eroul titular purtînd amprenta mediului autohton. *Manoil*, se scrie în articolul din *Buciumul*, „este celebrul Werther al lui Goethe și fără îndoială provocat prin lectura acestei opere germane. Zicem provocat, iară nicidecum imitat. *Manoil* și *Werther* sunt ca două linii paralele care în eternitate urmează drumul lor, fiecare în parte, și niciodată nu se unesc. D-l Bolintineanu a citit pe *Werther* și, ca tdată lumea, el s-a simțit mișcat. Profitînd dară de această emulațiune, el s-a apucat a seri un *Werther* român. Lucrul surprinzător! Pe cînd d-nu Bolintineanu îndatorează subiectul tratat în *Manoil* celebrului autor Goethe, pe cînd el nu poate a se opri de a admira frumusețea acestei opere cunoscută în toată Europa, el nu este nicidecum amăgit prin autoritatea cea mare a acestui poet și în loc de a face o imitațiune, el crează un original.” Cele două romane, precizează Mauriciu Flugel, nu au decît „același punct de plecare”, însă „acțiunea și sfîrșitul lor sunt cu totul diferite”.

Detaliînd afirmațiile sale, în partea a doua a articolului din *Buciumul*, criticul stăruie în a descifra deosebirile dintre cele două romane, relevînd că scriitorul român a adoptat o altă modalitate în tratarea aceluiaș motiv: „Tratînd același subiect, amorul nefericit, d-nu Bolintineanu a urmat o altă cale decît Goethe. Pe cînd în *Werther* vedem mai presus artă și simți-

mint, găsim în *Manoil* principiul moral ieșind triumfător." În ceea ce privește comportamentul și evoluția eroilor titulari, observă Mauriciu Fliigel, „la Goethe eroul se ruinează prin slăbiciunea sa mizerabilă, deară și la d-nu Bolintineanu, Manoil este lipsit de caracter, virtute și orice bărbăție; și dcacă cu toată slăbiciunea sa rușinoasă el este scăpat, aceasta este efectul stăruinței unei alte femei, Zoe, și nicidecum meritul eroului în propriu. Putem deară să zicem că *Werther* este cîntecul amorului, pe cînd *Manoil* este apoteoza omniputerei femeilor".

Analizînd fondul celor două romane, Mauriciu Fliigel apreciază că la Goethe „găsim numai iubire”, pe cînd „autorul român, din contra, acordă elementului erotic (amorului) numai un spațiu destul de mărginit. Acest simțimînt rămîne în adevăr motivul principal al uvrăgiului și centrul greutății lui impregiurului căruia se mișcă toată acțiunea, astfel că lectorul inteligente recunoaște îndată că Manoil, Marioara și Zoe sunt totdeauna mișcați și atrași prin același magnet. Iară cu toate acestea găsim în *Manoil* tot felul de distracțiune. Noi găsim literatură, critică, specimeni de versuri, politică, baluri, cărți de joc, excursiuni etc.” Deosebirea esențială dintre romanul lui Dimitrie Bolintineanu și cel al lui Goethe, argumentează mai departe Mauriciu Fliigel, constă în structura caracterologică a personajelor lor. În *Suferințele tînărului Werther* personajele sînt angrenate într-un conflict erotic aureolat de puritate și noblețe sufletească: „în *Werther* găsim moravurile cele mai pure și mai simple. Șarlota este o fată dintre cele mai nobile, o creațiune poetică din cele mai perfecte ale marelui maestru Goethe”, remarcă autorul articolului din *Buciumul*, adăugînd: „Din început pînă la sfîrșit ea nu încetează nici un minut de a fi nobilă, pură și adorabilă”. Același profil moral îl are și Werther: „Asemenea și moravurile lui Werther rămîn pînă la sfîrșit mai presus de orice blam. El n-a făcut niciodată nimic contra onorării, b-unei-cuviinței seau orce datorie a unui om onest. El rămîne nobil și respectabil pînă chiar în slăbiciunea sa.”

Din această perspectivă, Mauriciu Fliigel situează romanul *Manoil* la polul opus *Suferințelor tînărului Werther*, personajele principale ale lui Dimitrie Bolintineanu purtînd pecetea unor patimi degradante, a unor vicii și moravuri injositoare, neavînd nimic comun cu puritatea sufletească și nobleța morală a personajelor lui Goethe. În *Manoil*, observă criticul nostru, „mai toate persoanele sînt ca infectate de moravuri urite. Manoil în-

suși devine din ce în ce, nu numai mai slab, decât mai culpabil și mai puțin demn de interesul nostru." Tot astfel, Mărioara „este o ființă atât de degradată, atât de vicioasă, încât ni se pare că trece Messalinele și Agripinele din vechime". Nici Zoe nu rămâne străină de aceste moravuri, reproșându-i-se că admite să-și calce demnitatea, ocupându-se de un om corupt, cu practici detestabile.

Mauriciu Flugel consideră că deosebirea structurală dintre *Manoil* și *Suferințele tânărului Werther* provine din faptul că Dimitrie Bolintineanu și Goethe au dat expresie în scrierile lor unor realități social-umane total diferite : „Această deosebire nu poate să fie consecința personalităților seau a principiilor autorilor, ci numai a societăților unde ei au scris". Criticul acordă romanului *Manoil* o finalitate critică, o tendință socială accentuată, considerându-l un fel de act de acuzare împotriva aspectelor negative din societatea românească a acelei vremi : „D-nu Bolintineanu are curajul patriotic de a arăta cu degetul unde se află plaga cea mai sîngeroasă a României", conturând „tabloul trist al corupțiunii societății noastre în toată uriciunea ei". Mauriciu Flugel aprobă funcția moralizatoare a romanului *Manoil*, considerînd că Dimitrie Bolintineanu a răspuns, prin scrierea sa, unor necesități stringente ale societății românești din acea epocă : „Goethe a scris opera sa cu un scop artistic afară din scopul său subiectiv; iară d-nu Bolintineanu cu un scop moral. Sub cel dintîi punct de vedere, uvrăgiul german este mai presus, sub cel din urmă, cel român este mai preferabil. Noi românii, cari avem mai multe trebuințe de virtute decît de arte, trebuie decât să mulțămim d-lui Bolintineanu că a preferat morala în locul artei, știind că mai presus de gloria unui artist și a unui autor este gloria unui bărbat virtuos și a unui cetățean patriotic."

Recunoscînd necesitatea funcției moralizatoare a romanului *Manoil*, Mauriciu Flugel nu evită semnalarea neîmplinirii lui artistice : „Desemnul caracterilor romanței în cestiune nu este destul de curat și precis. El este în contra, nesigur, șovăitor și cam șters. Asemenea acțiunile persoanelor nu sunt totdeauna motivate și mersul faptelor are ceva arbitrar, încît niciodată n-am putut prevedea urmarea lor logică. Dezvoltarea caracterelor ne-a părut cîteodată chiar neprobaibilă, nepsihologică."

De-a lungul timpului, în receptarea critică a operei lui Dimitrie Bolintineanu, referiri la *Manoil* și *Suferințele tânărului*

Werther au mai fost făcute de unii istorici literari, însă la modul strict informativ, tangențial, fără o adîncire a problemei, în cursul universitar *Literatura română, 1830—1900*, stenografiat de Henri Stahl (voi. II, 1900—1901, p. 479), Oid Densusianu subscria la punctul de vedere al lui Mauriciu Flugel, însă fără să-l numească, indicînd numai locul apariției: „Deja la 1863, într-un foileton publicat în *Buciumul* lui Cezar Bolliac, se arăta legătura care era între acest roman al lui Bolintineanu și *Werther* de Goethe. Nu putem zice în adevăr că Bolintineanu a urmărit punct cu punct pe Goethe cînd a scris pe *Manoil*, dar este într-însul același romantism ca în *Werther*; încheierea romanului este iarăși romantică, după obiceiul timpului, dar cu toate acestea nu se poate spune, și aceasta s-a relevat încă de la 1863, că *Manoil* ar fi o copie, o imitațiune după romanul scriitorului german.”

în privința raporturilor dintre *Suferințele tînărului Werther* și *Manoil*, contribuțiile cele mai de seamă le-au adus I. Gherghel și Ion Roman, asupra cărora ne vom opri în continuare, fiind realmente interesante, demne de cunoscut.

În amplul său studiu *Goethe în literatura română*, (București, Imprimeria Națională, 1931), I. Gherghel acordă o atenție deosebită raporturilor dintre *Manoil* și *Suferințele tînărului Werther*, aducînd puncte de vedere noi, personale, dar emițînd și opinii similare cu ale lui Mauriciu Flugel, exprimate, evident, într-o altă manieră. Premisa de la care pornește și pe care o va argumenta în cadrul studiului este că Dimitrie Bolintineanu, „deși se inspiră din romanul lui Goethe, voințe să-și păstreze completa independență”. Așadar, I. Gherghel are aceeași convingere că Dimitrie Bolintineanu nu l-a imitat servil pe Goethe, ci a creat o operă originală, cu trăsături particulare, raportată la realități autohtone. Avînd această convingere, I. Gherghel admite că numai în planul ideatic, al atmosferei generale și al reacțiilor sentimentale ale eroilor pot fi sesizate unele înrudiri între cele două romane: „Oricît ar vrea Bolintineanu să pară cu totul original în schițarea profilurilor sufletești ale eroilor săi, vom recunoaște totuși o notă specific wertheriană în trăsăturile lor: deliciul dureros în torturarea propriului suflet”. O notă comună descoperă T. Gherghel în decepționismul manifestat de *Werther* și de *Manoil*, inițial, cînd repudiază chiar cărțile, ca sorginte a nefericirii sale: „Oricît s-ar feri de ideile lugubre ce frămîntă creierii și inima lui *Werther*, Bolintineanu readuce

aproape aceleași gândiri și sentimente iu sufletele eroilor săi, în anumite clipe de deznădejde : «Tjn desert amar este inima mea !... Aș voi să mor !... Nimic nu mă ține pe pământ !... Ce gindești tu despre suflet ? Omul e prea neferice aici jos, ca să slirșească aici ; prea sus, prin facultățile sale, ca să aibă aceeași ursită ca o reptilă ... Am citeodată minute cind sufletul meu se imbată de o dezmierdare cerească... Ah ! cum aș voi atunci le-gănat de visul de raze al inimei, să nu mă mai cobor in cope-rămîntul țărinos în care sunt legat î... dar... eu ramii încă în lume... visele dulci zboară și realitatea mă privește rinjind !...

Lăsați-mă cel puțin a crede că este o altă viață, a caria seninătate nici un dar nu o turbură ! unde minciuna este ne-cunoscută ; unde amorul este nesfirșit... între noi să rămie, cine poate dovedi că sufletul este nemuritor ?

O, cărțile !... iată începutul durerilor mele !»".•

Ca și Mauriciu Fliigel, I. Gherghel susține că, în ansamblul său, romanul lui Dimitrie Bolintineanu se deosebește structural de romanul lui Goethe : „In afară de motivul zbućiumării din pricina amorului, în afară de cîteva idei pesimiste, comune la amîndoi, asupra vieții de aici și de dincolo, în afară de alegerea formei epistolare, de fapt totul rămie diferit". Concluziile la care ajunge I. Gherghel sint elocvente : „La Goethe : zugrăvirea măiastră a suferinței și a nefericirii în amor ; la Bolintineanu : ilustrarea atotputerniciei amorului feminin, care ucide și vindecă, degradează și înalță, nimicește și mintuiește. Eroii amînduror autorilor cad patimelor de pradă, dar într-un mod deosebit : iu-birea lui Werther este concentrată asupra uneia și aceleași femei ; Manoil se lasă iubit de mai multe și-și imparte el însuși iubirea la mai multe. Pe eroul lui Goethe constanța sentimen-tului său, purificat în focul artei, il duce la pieire ; eroul lui Bolintineanu se răsfață în valurile iubirii, din care emană ală-turi de vraja primejdioasă a distrugerii și puterea salvatoare a vindecării. Werther rămie un caracter, curat, un om dintr-o bucată, cu toată slăbiciunea în guvernarea afecteolr sale. Manoil e un caracter șovăielnic, un fel de manechin sentimental ; lipsit de busolă, el nu e niciodată stăpîn pe sine, ci e mereu stăpinit de alții, în special de femei. In romanul lui Goethe : aproape nici o intrigă, în schimb o zugrăvire măiastră și adîncă a su-fletului omenesc, chinuit de iubire. în romanul lui Bolintineanu " un lanț de intrigi care de care mai copilăroase."

I. Gherghel sesizează în *Manoil* aceeași tendință socială, cu finalitate critică, asanatoare a moravurilor și practicilor reprobabile din societatea acelei vremi, conchizind că „figurile ome-nești servesc mai mult ca pretext pentru descrierea stărilor so-cial-politice care par să-l intereseze pe autor într-un grad mult mai mare decât soarta eroilor și eroinelor sale”.

O analiză comparată și mai adâncită a raporturilor dintre cele două romane a realizat Ion Roman în exegeza *Ecouri goe-theene în cultura română* (București, Editura Minerva, 1980). Fără a-l considera pe scriitorul nostru tributari scriitorului ger-man, Ion Roman sesizează în romanul lui Dimitrie Bolintineanu o serie de inrudiri evidente cu romanul lui Goethe, însă ține să precizeze, de la început, cu pregnanță, că „nu poate fi con-siderat o imitație sau adaptare”, adăugind : „în *Manoil*, subiectul, experiența sentimentală a eroului, atmosfera generală, tendința mai accentuată de critică socială sînt rodul unei fantezii și al unei atitudini independente”.

Precizînd acest lucru, Ion Roman poate releva judicios, fără teama de a minimaliza romanul lui Bolintineanu, apropierea dintre acesta și romanul lui Goethe. După opinia exegetului, *Manoil* se definește, în scrisorile sale, un personaj cu trăsăturile werthe-riene, sesizabile în tribulațiile lui sufletești, în modul de ex-teriorizare a sensibilității sale, în viziunea sa asupra existenței umane și a naturii înconjurătoare. „Scrisorile lui *Manoil* — afirmă Ion Roman — sînt foarte «wertheriene» prin stilul lor sentimental—patetic. *Manoil* intră în scenă cu o psihologie evi-dent calchiată după aceea a lui Werther. Mai departe, evoluția lui sufletească, dirijată silnic de autor, și episoadele înseilate inabil vor tulbura mereu mai mult imaginea, împiedicînd con-turarea unui personaj viabil. Trăsăturile wertheriene ale eroului sînt cu atît mai sesizante, cu cît le resimțim ca fiind preluate de altundeva și grefate unui portret hibrid. *Manoil* apare deci cu aceeași sensibilitate ascuțită, are crize de deznădejde iscate de întrebări fără răspuns asupra rosturilor existenței, e ispitit de gîndul morții (fără motivarea concretă din *Werther*). în mijlocul naturii, inima lui tresaltă înfiorată de marea priveliștilor și de forfota intruchipărilor mărunte ale vieții. Pasajele descriptive din epistolele lui *Manoil* par parafrazate după cele ale lui Wert-her.” Prin confruntarea textelor, Ion Roman observă că „unele

situații și chiar pasaje din *Suferințele tânărului Werther* reapar întocmai în *Manoil*. Câteva exemple sînt concludente. De pildă : „în casa Lottei, Werther se simte ca în mijlocul propriei familii : «A fi un membru al celei mai amabile familii ; a fi iubit de bătrîn ca un fiu, de cei mici ca un tată, iar de Lotte !...» Aceeași afecțiune o cunoaște și Manoil în casa lui N. Colescu : «Astăzi am găsit viața intimă, familia... căci trebuie să știi, aici sînt în familia mea. Dl. N. Colescu mă iubește ca pe copilul său ; femeile mă răsfață...» Werther acuză cărțile că-i exacerbează sensibilitatea, și așa prea ascuțită : «iar cărțile mă dezgustă... Ți-o jur, uneori aș dori să fiu un muncitor cu ziua, pentru ca de dimineață, cînd mă trezesc, să am numai perspectiva zilei ce vine, un imbold, o speranță» Manoil preia ideea, într-o formulare similară : «O, cărțile... iată începutul durerilor mele... cum aș fi vrut să fiu un muncitor din aceia ce-și trec viața în simplitate și nu se mai complică cu cugetările altora !...»".

Evidențierea acestor similitudini nu-l conduce însă pe Ion Roman la concluzii defavorabile romanului *Manoil*. Ele sînt izolate și fără rol determinant în destinul personajelor, în substanța și semnificațiile romanului, deoarece Dimitrie Boimțineanu „orientează evoluția unor pasiuni copleșitoare spre alte deznodăminte, în dezacord vădit cu acela din romanul lui Goethe." Reamintind că în scrisorile sale Werther relatează dramele unor persoane pe care le-a cunoscut în timpul pelerinărilor, și anume că o fată, părăsită de iubitul ei, se sinucide, aruncîndu-se într-un eleșteu, că un țăran își împiedică sora să se căsătorească, pentru a nu știrbi moștenirea ce ar reveni copiilor săi, și că un tînăr innebunește din cauza unei iubiri neimplinite, Ion Roman notează că „în *Manoil* revin toate cele trei momente dramatice", dar subliniază că „ele sînt aduse în prim-plan, încadrate în subiectul propriu-zis, altfel asamblate și motivate și cu alt rol". La Goethe sînt drame de plan secundar, pe cînd la Bolintineanu ele se subordonează intențiilor sale de critică socială.

Manoil este, prin excelență, un produs romantic, însă trebuie remarcat că, printr-o serie de aspecte și mai ales prin semnificațiile acestora, are un pregnant caracter autohton, reflectînd trăsăturile particulare ale romantismului românesc, în direcția ideilor active, de progres național, de dreptate și libertate socială. Teza lirico-sentimentală preponderentă, din rezultata comună a romantismului, pe care Dimitrie Bolintineanu

intenționează să o demonstreze în acest roman este aceea că, prin iubire, femeia poate face din bărbat un inger sau un demon. Dealtfel, în martie 1870, cind scoate din nou *Dimbovița*, rămasă însă la un singur număr, scriitorul încerca să publice romanul într-o formă revăzută, afirmind în preambul că era axat pe ideea „că un om poate să se facă rău precum și bun prin femeie”. Structurându-și substanța romanului pe această teză romantică, zugrăvește personajele în alb-negru, le situează la antipoduri, le împarte în ingeri și demoni. Potrivit acestei scheme, construiește o intrigă convențională, naivă, dominant sentimentală, punind în practică procedeele romanului-foleton, în mare vogă în acea epocă, mizând mult pe coincidențe bizare, travestiuri, rezolvări de situații prin adevărate lovituri de teatru etc. în studiul *Cum se deschide la noi gustul pentru romanul senzațional*, referindu-se la modalitățile compoziționale caracteristice romanului-foleton, sesizabile și în primele romane românești și, desigur, în *Manoil*, Dinu Pillat scria : „în ceea ce privește personajele, trebuie spus că acestea sînt concepute totdeauna convențional, simbolizînd «binele» sau «răul» într-un sens exclusiv. Deci, schematism psihologic, la care se adaugă într-o accepțiune nu mai puțin naivă concordanța aspectului fizic. în această tipologie structurată antinomic, lumea se împarte în victime și călăi” (*Mozaic istorico-literar*, ediția a doua revăzută și adăugită, București, Editura Eminescu, 1971, p. 133).

După părerea noastră, încadrarea romanului *Manoil* în sfera romanelor de „mistere”, făcută de Marian Barbu în studiul *Romanul de mistere în literatura română* (Craiova, Scrisul Românesc, 1981, p. 143), este forțată. Argumentele nu se susțin, pentru că mijloacele epice din romanul lui Dimitrie Bolintineanu sînt caracteristice romanului-foleton în general, nu exclusiv romanului de „mistere”. În fond, romanul de „mistere” se circumscrie tot în sfera romanului-foleton. „în partea a doua a romanului, — scrie Marian Barbu — Bolintineanu este debitor mijloacelor epice din scrierile de mistere, antieipînd «misterele» iui Bujoreanu și Baronzi. Scriitorul a încorporat o serie de elemente (neverosimile) privind comportamentul lui Manoil, vizînd ideea reabilitării sale. Aici însă nu bărbatul, ca în romanele clasice de mistere, este cel care vehiculează «totul», ci femeia. Ea, datorită nu numai instinctului, dar și experienței sociale, grijei de a oferi lecții umanitare, reușește să-l salveze de la drumul pierzaniei. Bolintineanu notează : «Atît este adevărat

că o femeie face dintr-un om un demon sau inger, orice vei voi.» Nu vedem nici o întoarcere a observației lui Sue din *Misterele Parisului*, unde bărbatul face din Floarea-Mariei, ieri decăzută pînă la drojdia societății, un inger, o cuvioasă? Arsenalul de procedee este variat și îndelung aplicat. N-are importanță că Floarea-Mariei moare, în final. Totul este de a o reabilita întii în fața ei și a posterității. Manoil, după aventurile sale din țară și de la Paris, după acuzația de crimă, după arestare și eliberare inexplicabilă, «ai zice că este o fată de cincisprezece ani: atît inima lui s-a curățit, s-a nobilat lingă femeia sa!» Morala lui Bolintineanu este implicată și ori cite alte demonstrații epice ar adăuga personajelor — fie în acțiune sau în meditație — ele nu mai sporesc calitativ imagina despre eroi.» Exagerînd, Marian Barbu acreditează ideea eronată că reabilitarea morală a bărbatului prin femeie este apanajul exclusiv al romanului de „mistere”. în realitate, ideea de bază din *Manoil* este specifică romanului sentimental de factură romantică, în care s-au infiltrat și procedee compoziționale din recuzita romanului-foileton. în acest sens, Mircea Zăciu subliniază, cu deplină justete: „Din contactul cu romanul sentimental-romantic s-a încheșat formula lui *Manoil** (*începuturile romanului românesc*, în volumul *Masca geniului*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 401).

Ca personaj, Manoil deschidea, în proza românească din secolul al XIX-lea, tipologia eroului romantic. Acest fapt a fost relevat de mulți istorici literari. De pildă, Șerban Cioculescu scria lapidar: „Cu Manoil își face loc întia oară la noi tipologia eroului romantic” (Șerban Cioculescu, Vladirnrir Streinii, Tudor Vianu: *Istoria literaturii române moderne* p. 109). Observația o întilnim și în studiul lui: Mircea Zăciu: „La Bolintineanu se află capul de serie al unui lung șir de personaje ce descind, în romanul românesc, din profilul lui Manoil. **E** un erou ce va face epocă” (*op. cit.*, p. 414).

O judicioasă și interesantă analiză a lui Manoil, ca erou romantic tipic romanului sentimental, a întreprins Nicolae Manolescu în primul volum din ampla sa exegeză *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc* (București, Editura Minerva, 1980, p. 83 și urm.). Tipologic, Manoil este definit din perspectiva a trei coordonate definitorii: „Autorul îl prezintă drept fiul unui boiernaș fără blazon, sărac (chiar dacă nu de tot) și pe deasupra poet. Exaltarea de care e stăpînit, cînd începe să scrie priete-

nului sau, și-o explică singur prin trei împrejurări : «farmecul naturii», societatea feminină și bucuriile vieții de familie pe care, ca orfan, nu le încercase." Primele două împrejurări, remarcă Nicolae Manolescu, în continuare, îi caracterizează pe toți eroii romantici din romanul sentimental, „sint atit de fi-rești la acest urmaș al eroilor lui Byron și Rousseau, al lui Rene sau Wertner, încit nu pretind nici un comentariu. Ca erou romantic, Manoil se simte în elementul său în mijlocul naturii («cum toate simțurile se află într-o mirare neîncetată!» și în compania femeilor («ce femei ! ce viață dulce !»). Nu s-ar putea altfel." Nicolae Manolescu argumentează convingător că, prin cadrul acțiunii și comportamentul personajelor, *Manoil* se exclude de la sine din sfera romanului senzațional, de „mistere" : „Să precizez doar că romanul sentimental procedează de regulă la un fel de izolare a protagoniștilor : societatea apare în forma unui model «reduc». Pe cit de agitat și de populat e romanul senzațional care caută dinadins mediile orășenești, metropola, pe atit de aristocratic-retras este romanul sentimental, preferind viața la moșie. Căci unul din orgoliile eroului său e de a socoti deșartă lupta pentru existență, în înfățișările ei comune, și care l-ar sili să se adune cu alții întru atingerea scopului."

Cea de a treia împrejurare definitorie pentru eroul romantic tipic romanului sentimental, — viața de familie — „e mai greu de sesizat, legindu-se oarecum de aristocratismul orgolios al eroului romantic", afirmă Nicolae Manolescu, observind că „Manoil însuși nu e conștient de substratul real al dorinței lui de a avea o familie : sub ea se ascunde în orice caz un alt sentiment decit acela de frustrare filială." Nicolae Manolescu aduce o idee nouă în interpretarea tipologiei lui Manoil, dependentă de extracția sa socială, de aspirațiile mai puțin vizibile ale clasei din care face parte : „Manoil se declară singur orfcm ; oare numai în sensul, existent limpede în scrisoarea lui, că și-a pierdut de timpuriu părinții ? Cred că și în altul, de care Manoil n-are cum fi pe deplin conștient, și anume acela de a nu avea nume nobil, ereditate, familie cu 'blazon. Problema e sociologică : burghezul se simte, în raport cu nobilul, orfan, căci părinții îi sint socialmente obscuri. A fi acceptat într-o familie poate însemna a dobîndi această ereditate absentă, prin asimilare cu noua clasă. A avea o familie devine atunci totuna cu a fi de familie : înțelesul de înrudire se confundă cu acela de

clasă. Motivul superficial îl maschează aproape todeauna pe acela profund."

Fiind în centrul atenției scriitorului, Manoil este singurul personaj al romanului conturat mai pe larg, dar fără adincime, numai în aspectele exterioare. Schimbările radicale ale caracterului său, trecerea de la o atitudine la alta nu sînt explicate și motivate psihologic, se petrec brusc. El este, desigur, un exaltat romantic, puțînd oscila între atitudini paiadoxale, însă și aceste oscilații au resorturile lor, care ar fi trebuit reliefate în paginile romanului. În cursul de istoria literaturii române moderne, *Epoca Alecsandri (Opere, voi. 8, p. 364)*, G. Ibrăileanu demonstra că transformarea radicală a lui Manoil, după doi ani petrecuți în străinătate, este artificial prezentată: „Pentru ce a ajuns Manoil în această stare? Trădarea Mărioarei n-ar fi de ajuns. Bolintineanu scrie și face așa pentru că așa fac și romancierii francezi pe care-i imită. Un om pervers, foarte stricat, și totuși cu un suflet înalt: e adevărat psihologicește, dar trebuie să fi suferit lucruri grozave pentru a ne explica starea lui — a o justifica, în nici într-un caz, nu. În romanul lui Bolintineanu însă nu găsim nimic: pentru ce Manoil ajunge în idoi ani un om așa de imoral, așa de crud chiar? Este o scenă foarte dezgustătoare între el și Zoe. În acest roman, Bolintineanu dă dovadă de o lipsă de gust și de tact înspăimîntătoare."

Celelalte personaje sînt și mai slab conturate, au o prezență schematică. Potrivit viziunii romantic-sentimentale a lui Dimitrie Bolintineanu, ele se situează la poluri opuse, acționînd în exclusivitate ca atare. În acest sens, D. Popovici observa: „în motivarea ei, linia morală pe care se desfășoară viața sufletească a lui Manoil trădează lipsa pătrunderii psihologice a personajului. El respiră artificial într-o atmosferă ce năzuiește să se închege la o tensiune înaltă, dar care se destramă în ritmul în care acțiunea înaintează, lăsînd în urmă numai schema vidă a unui proces sufletesc. Lipsit de consistență, personajul distruge motivarea subiectivă a acțiunii, care se desfășoară minată de resorturi mecanice și aduce în scenă parteneri ce acționează numai pe liniile sufletești generale ale categoriei din care fac parte: «soțul bun», «soția ideală», «femeia fatală», «asupritorul», — o lume decolorată" (*op. cit.*, p. 101). O opinie similară are și Mircea Zăciu: „Prejudecățile romantice, precum și puțina experiență de viață a lui Bolintineanu, pe atunci un tinăr zvâ-

păiat și plin de aventuri patetice, au făcut din acest roman o alcătuire naivă și schematică. Lipsește, mai cu seamă în zugrăvirea personajului central, pătrunderea psihologică necesară evocării unui tip autentic" (*op. cit.*, p. 414).

Un punct de vedere mai nuanțat aduce Șt. Cazimir, în studiul *Dimensiunea interioară, un aspect al evoluției romanului românesc în secolul al XIX-lea* publicat în *Limbă și literatură* voi. II, 1975, p. 258, admitând că, în zugrăvirea lui Manoil, Dimitrie Bolintineanu a încercat, cu modestele lui posibilități, și o sondare a vieții lui interioare. Premisa de la care pornește Șt. Cazimir este aceea a „tăcerii romantice”, a modului în care personajele de această natură își consumă lăuntric neliniștile și vicisitudinile existențiale. Fiind naturi problematice, eroii romantici nu izbutesc însă să-și stăpânească dimensiunea lor interioară, nu află tonul și mijlocul adecvat exteriorizării ei, manifestându-se clamoros și contradictoriu: „Dacă este adevărat că «romanul se naște la antipodul imaginației românești: din autobiografie» (G. Picon), se înțelege concomitent că numai cultul romantic al eului a condus cu decizie evoluția noului gen către filioanele vieții interioare. Proza de confesiune, avându-și originea în Rousseau și reprezentanții cei mai calificați în Chateaubriand și Alfred de Musset, a înscris primii pași notabili în direcția indicată mai sus. Adâncirea investigației psihologice presupune însă un stadiu al literaturii care să cunoască *prețul tăcerii*: veritabilul ei obiect îl constituie personajele care tac. Inferioritatea nu poate fi anexată și pusă în valoare decât pe calea unei întreruperi a comunicării, rod al închiderii în sine și al asumării unor dileme intransmisibile. E' de remarcant în acest sens că romantismul a currit largi teritorii care implicau dimensiunea interioară, dar nu și limbajul care s-o aprofundeze. Tăcerea romantică e o falsă tăcere. Eroul romantic nu tace decât pentru a-și asculta complezent tăcerile și pentru a le convoca în spațiul de rezonanță al discursului său clamoros, care transformă incertitudinile în antiteze, nostalgiile în invocații și tinguirile în clauzule ritmate.” Aplicând practic ideile expuse teoretic în acest preambul, Șt. Cazimir observă că „primele consemnări ale tăcerii romantice, în cuprinsul literaturii române, aparțin epocii de pionierat a romanului, inaugurată către jumătatea secolului trecut prin tentativele citorva scriitori.” Cel ce încearcă prima dată să exploreze dimensiunea interioară a eroului romantic este Dimitrie Bolintineanu: „Transformarea

vieții interioare din ipoteză în realitate sensibilă este inițiată de Bolintineanu. Romanul *Manoîl* aduce în câmpul nostru literar — chiar dacă lipsită de fermitatea conturului — prima imagine a omului anxios și melancolic, capabil de impulsuri generoase, aflat în dezacord progresiv cu mediul și dezamăgit în aspirațiile sale. Forma epistolară a narațiunii facilitează accesul direct în spațiul lăuntric al personajului, care-și notează uneori cu acuratețe sentimentul de însingurare și stările de aprehensiune, pe fondul unei mari lăbilități afective." Nedispunând însă de suficiente mijloace compoziționale, Dimitrie Bolintineanu convertește dimensiunea interioară a lui Manoîl în fraze distonante, de inconsistență și stridentă sonoritate: „Din păcate, declamația retorică nu întârzie să se facă auzită, acoperind glasul firav al confesiunii".

Deficitar în ceea ce privește compoziția și adîncirea psihologică a personajelor, romanul *Manoîl* merită a fi apreciat în primul rînd ca un roman de atmosferă. Cu un evident simț realist sînt evocate aspecte caracteristice societății românești de la mijlocul veacului trecut, moravurile boierimii și ale celorlalți reprezentanți ai protipendadei, în tablouri vii, nuanțate, surprinzîndu-se detaliile semnificative. Potrivit unei caracteristici generale a literaturii române din faza constituirii ei moderne, de la mijlocul secolului al XIX-lea, și în *Manoîl* e vizibilă întrepătrunderea dintre romantism și realism. În lucrarea *Aspecte și direcții în romanul românesc de la primele începuturi pînă azi* (București, Editura Oficiului de librărie, 1937, p. 19), Nic. N. Munteanu notează, în acest sens: „Cu *Manoîl* constatăm o caracteristică a tuturor romanelor noastre începătoare: șovăirea între romantism și realism. Romantic e de ex. procedeul prin care autorul, subiectiv, își exprimă chiar în roman amărăciunea exilului îndurat pe urma patriotismului său. Romantic este și contrastul, antiteza de care se folosește: femei caste și femei decăzute, clase sociale corupte (cea de sus) și sănătoase (tărînimea). Realistă e descrierea moravurilor societății, prin aceasta romanul e premergător altora."

Meritele romanului, în această direcție, au fost relevate de mai toți comentatorii săi. Petre V. Haneș aprecia elogios descrierea cadrului -autohton, imaginile variate ale locurilor pe unde scriitorul își conduce personajele: „Partea simpatică a romanelor lui Bolintineanu, pe lîngă sufletele curate ale cîtorva personaje, este cadrul românesc în care se petrece acțiunea. Deși

intr-un mod vădit căutat, dar autorul ne • duce ^ n diferite ți-
nuturi ale țării, împletind expunerea faptelor cu descrierea lor.
întlnim fragmente din viața unei mănăstiri de maici, tabăra
militară de la Florești, ocnele de la Telega și o parte din viața
ocnașilor, mănăstirea Brebu, mănăstirea Sinaia ?u valea Pra-
hovei. Caracteristic este faptul că tocmai cu acest prilej a scris
autorul cele mai bine stilizate pasaje ale romanului lui" (*op. cit.*,
p. 150).

Un merit deosebit al scriitorului era considerat de G. Că-
linescu a fi modul sugestiv în care s;nr. zugrăvite mediile mon-
dene din epoca evocată, conversațiile din saloane : „Pentru viața
mondenă Bolintineanu are o aptitudine indiscutabilă. Convorbi-
rile, într-o nepăsare impertinentă și măsurată, ale oamenilor
de lume, sînt adesea spirituale" (*Istoria literaturii române*, edi-
ția II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Minerva, 1982,
p. 241). Această calitate a romanului e pusă în evidență, mai
dezvoltat, de Mircea Zăciu, care argumentează, convingător, că
Dimitrie Bolintineanu este, și în această direcție, un adevărat
deschizător de drumuri, prefigurînd o anume latură a literaturii
române din epocile ulterioare, chiar din perioada interbelică :
„Bolintineanu e primul romancier care îndrăznește să amplifice
planurile romanului, să mute acțiunea în mediile cele mai di-
verse, descriind realist lumea saloanelor, viața unui conac bo-
ieresc, imprimînd oarecare nerv narațiunii, alternînd tonurile,
de la cel melodramatic, la unul virulent, de satiră, apăsînd în
general pe contrastele puternice. Astfel, lumea viciată a capi-
talei e opusă celei țărănești, considerată drept primitivă, dar
curată sufletește, avînd o noblețe umană proprie. Contrastul
acesta va fi mereu reluat de romancierii noștri, chiar la cei
dintre cele două războaie mondiale, unde se va adăuga încă
un termen : al mahalalei, văzută ca o lume pătimașă, instinc-
tuală, violentă, dar nealterată sufletește, autentică și profund
umană" (*op. cit.*, p. 414).

Ca exponent de seamnă al generației pașoptiste, Dimitrie
Bolintineanu își afirmă convingerile și prin intermediul roma-
nului său, imprimîndu-i un sens polemic, integrîndu-l pe direcția
activă a romantismului românesc. Spre deosebire de încercă-
rile de roman care l-au precedat, cu excepția fragmentului din
Tainele inimii al lui Mihail Kogălniceanu, *Manoil*, precizează
Mircea Zăciu. „oglindește realitatea prezentă : epoca din jurul
anului revoluționar 1848. Proiectul nu e lipsit de temeritate.

Liniile epice ale subiectului și proporțiile sale puteau duce la o cronică epică valoroasă a vieții românești de la mijlocul veacului trecut" (*op. cit.*, p. 414).

Uneori atitudinea polemică a lui Dimitrie Bolintineanu față de realitățile vremii izbucnește deschis, combativ, dezvăluind izbitorul contrast economic dintre clase, moravurile corupte ale boierimii, lipsa de cultură și gust artistic a claselor suprapuse, jargonul cosmopolit al acestora. Ațiudinea polemică a lui Dimitrie Bolintineanu față de disprețul cu care reprezentanții „clasei de sus” tratau literatura română era considerată de G. Ibrăileanu, în cursul de istoria literaturii române moderne, *Epoca Alecsandri* (*op. cit.*, p. 361), drept una din calitățile importante ale romanului : „În *Manoil* se vorbește mult despre literatură, e vorba de toți poeții români din acea vreme și chiar de însuși Bolintineanu — care a uitat că eroul său îi adresează scrisorile — căci romanul e scris în formă de scrisori — lui însuși. E vorba de Alecsandri, Gh. Sion, care-s lăudați amindoi etc. Pune apoi în gura unor cucoane mari cuvinte disprețuitoare la adresa poeților, și numai pe Cirlova îl laudă pentru că... a murit ! ; deci autorul arată ironic disprețul clasei de sus pentru literatura românească. Este ceva adevărat aici : societatea înaltă din vremea aceea, ca și cea de azi, încă nu gustă literatura, sau în orice caz, pe cea românească ; Bolintineanu face prin urmare polemică în această chestie. Din acest punct de vedere, e însemnat *Manoil*: are în el ideile lui Bolintineanu asupra literaturii vremii, idei la care noi am- fi recurs, dacă studiam mai pe larg istoria acelei literaturi.” Din scurtul episod al poveștii Tudorei și a tatălui ei răzbate adincă simpatie a scriitorului pentru robii pământului. în cuvintele prin care Tudora se jeluie lui Manoil de starea disperată, a ei și a țărănimii, în general, Dimitrie Bolintineanu a pus mult din durerea sa față de soarta acestor umiliți, din dorința sa nobilă de a-i ridica la o altă condiție umană și socială. Partea de critică și satiră socială a romanului a atras elogiul fără rezerve și al lui N. Iorga, care, după cum am mai arătat, nu a fost deloc clement cu opera lui Dimitrie Bolintineanu. În *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea* (vol. III, Vălenii de Munte, Editura tipografiei „Neamul românesc”, 1909, p. 104), N. Iorga admitea că romanul *Manoil* „nu este numai o fantazie romantică. Satira socială își are și ea partea sa. și pentru dinsa se scriu paginile cele mai bune și mai trainice, deși cele mai puțin

gustate, desigur, pe acea vreme, ale acestui premergător al romanelor noastre de moravuri. Bolintineanu înțelege să infățișeze desprețului și urii pe tinerii ce-și pierd vremea în zgomotul vieții petrecerilor neghioabe, în învîrtirea cărților la «otuzbir», «albțelve» și «sfichiu», pe femeile căzute în vină de gustul risipei și al beției de plăcere, pe străinul poruncitor și stricat.* Cu deosebire releva N. Iorga imaginile dramatice din viața țărănimii, girînd asupra autenticității lor, înscriindu-le pe linia eforturilor revoluționarilor pașoptiști de a schimba soarta celor asupriți și nedreptățiți, asemănîndu-le, p; în semnificațiile lor în epoca de atunci, cu lucrarea lui Nicolae Bălcescu, *Question ecoaomique des Principautes Danubiennes* : „într-uo timp **Cir** d, după dezbaterile comisiei bucureștene a proprietății la 1848, Bălcescu ridică într-un studiu de istorie chestia țărănească, prin broșura sa franceză din 1850, — Bolintineanu cutează a dezvoltă viața țărănească în povestea fetei de la țară care-și dă cîntea pentru a scoate de la temnița celor închiși și bătuți pentru datorii de muncă pe un tată bătrîn, — schiță sentimentală care se sprijină însă pe o întinsă nenorocire adevărată și care întrucitva înduioșează, chiar și în graiul de papagalism ușuratic al romantismului de împrumut.”

Latura socială, de critică a moravurilor corupte și de apărare a celor umiliți și asupriți era apreciată și de D. Popovici drept cea mai valoroasă și viabilă parte a romanului *Manoil* : „Romanul aduce în scenă și pe umiliții vieții, pe robii țigani, a căror condiție socială inumană face pe democratul Bolintineanu să-i încarce în mod generos cu toate darurile sufletești. Sînt infățișați de asemenea țaranii, încărcați de datorii, asupriți de administrație, batjocoriți și nenorociți de proprietari brutali. O tragedie cruntă s-a abătut asupra tinerei țărance Tudora și asupra tatălui ei ; și în prezentarea brutămtății omenești, fraza scriitorului capătă o nervozitate necunoscută, narațiunea lui prinde colorit. Aceași însușire o desprindem și din caracterizarea societății bucureștene de după 18*o pe care poetul, exilat, n-o putea cunoaște direct, dar al cărei fel de viață el îl intuiește just. Paginile acestea, în care imaginația este frînată de datele realității, alcătuiesc partea cea mai rezistentă a romanului lui Bolintineanu” (*op. cit.* p. 102).

Comentatorii scriitorului au fost unanimi în aprecierea pozitivă a romanului în primul rînd prin semnificațiile lui sociale, în perioada contemporană, într-un studiu introductiv la cea

dintii tentativă de reeditare a scrierilor lui Dimitrie Bolintineanu (*Opere*, București, Editura de stat, 1951, p. XLI), Al. I. Ștefănescu analiza ponderat scăderile și meritele lui *Manoil*, arătând că, „în ciuda intrigii simpliste și melodramatice, romanul reușește însă în înfățișarea contrastului dintre cele două clase antagonice și critica îndreptată împotriva boierimii este distrugătoare. Demascând corupția și putreziciunea boierimii, cartea slujea deci ideologia forțelor progresiste ale vremii [...]. Bogată în referințe la problemele cele mai arzătoare ale vremii și polarizând o serie de aspirații ale maselor populare, cartea a constituit desigur un pas înainte atât pentru autorul ei, a cărui primă încercare de proză beletristică era, cât și pentru literatura: țării noastre, care primea astfel în dar întiiul ei roman. Destul de greu de citit astăzi, atât din pricina neadâncirii personajelor și a situațiilor, cât și din pricina stilului devenit pe alocuri desuet, *Manoil* este totuși o operă valoroasă, care pregătește terenul *Ciocoilor vechi și noi* ai lui N. Filimon, primul nostru roman realist. Și aici, ca și în «poezie, Bolintineanu deschide drumuri largi.» Tot astfel, în monografia *Dimitrie Bolintineanu* (București, Editura tineretului, 1962, ț 125), I'f» Roman recunoaște că, în ciuda lipsurilor lui, romanul prezintă interes și pentru faptul că reflectă concepția democratică a scriitorului: „în caracterizarea eroului principal și a altor personaje, scriitorul calchiază tipuri obișnuite în literatura melodramatică. Psihologia e simplistă și construcția subiectului elementară. Lipsa de experiență a autorului — și a literaturii noastre în general în domeniul romanului — și-a spus cuvântul. Lucrarea nu e lipsită totuși de unele episoade redactate într-un stil alert, dar mai ales ne reține atenția prin atitudinea democratică a naratorului.*“

Cu toate neîmplinirile lui artistice, *Manoil* se înscrie în istoria literaturii noastre ca prima încercare meritorie de roman românesc.

E L E N A

În timpul vieții lui Dimitrie Bolintineanu a apărut într-o singură ediție : *Elena*, roman original de datine politic-filosofic, București, Tipografia Națională a lui St. Rassidescu, 1862.

Spre deosebire de *Manoil*, care, de la apariția sa, în 1855, nu s-a mai retipărit timp de aproape o jumătate de secol, până în 1903, după cum am arătat, *Elena* a mai fost publicat și a beneficiat de mai multe ediții, în perioada următoare stingerii din viață a lui Dimitrie Bolintineanu. Mai întâi a fost reprodus integral în *Revista literară* a lui Th. N. Stoenescu, începând cu nr. 2 din februarie 1886 până la nr. 12 din decembrie 1886, inclusiv, într-o *Nota redacției*, din nr. 2, precizându-se: „Romanțul *Elena* de Bolintineanu, pe care îl publicăm în numărul acesta, cu oarecare modificări, imperios reclamate de transformarea literară a limbei, fiind cea mai bună și cea mai populară dintre produsele nemuritorului poet, va fi citită cu atât mai mult interes, cu cât edițiunea ei este cu desăvîrșire sleită. Publicînd-o, realizăm în același timp unul din punctele esențiale ale programei noastre, de a dezgheța operele de valoare ale trecutului, aproape necunoscute de generațiunea actuală.”

Inițiativa laudabilă a *Revistei literare* a fost blamată virulent de Const. Miile, în două foiletoane publicate la rubrica sa permanentă *Săptămîna literară* din ziarul *Lupta*, an. IV, nr. 299, iulie 1887, p. 2 și nr. 3JG. 3—4 auși.st 1887, p. 2. Ceea ce îl nemulțumea pe Const. Miile nu era faptul că redacția *Revistei literare* căzuse în eroarea de a interveni în textul lui Dimitrie Bolintineanu, modificîndu-i stilul în mod arbitrar, pentru a-l „moderniza”. Mărturisind că, până la retipărirea lui în această revistă, nu citise romanul *Elena*, Const. Miile îl judeca extrem de aspru, exagerîndu-i neîmplinirile, cu o ostilitate vădită față de autorul lui: „Deși eram cam sceptic în privința genialității lui Bolintineanu, totuși nu credeam că romanul lui poate să fie așa de prost. A fost o adevărată decepție cînd l-am citit. A trebuit numai datorია mea de critic ca să mă silească să sfîrșesc. Fiecare pagină distilează atîta plictiseală că cititorului îi e cu neputință să isprăvească.”

Neînțelegîndu-i rolul de oglindă veridică a realităților social-politice caracteristice epocii zugrăvite, Const. Miile considera că romanul nu mai (putea să intereseze în vremea sa deoarece se schimbaseră acele realități: „E posibil ca contemporanilor lui Bolintineanu să le fi plăcut romanul lui care are o tendință oarecum politică. Pe acel timp era în adevăr o luptă între liberali și conservatori, între retrograzii privilegiați și tineretul cu idei liberale. Bolintineanu, om cinstit, cum se știe, și liberal sincer, pledează cauza ideilor liberale, punînd în

partea celor din urmă toate simțimentele nobile și incarnând în tipurile reacționarilor toată uriciunea morală, făcând dintr-înșii monștri de corupțiune și mirșăvie.

E posibil ca tocmai această parte politică și neartistică, străină elementului literar, să fi făcut ca romanul lui Bolintineanu să fi plăcut, să fi avut înriurire, să fi făcut emoțiune.

Mai putem noi astăzi să simțim aceste lucruri, astăzi când elementul constituțional, atunci d-abia aplicat, e vechi de douăzeci de ani, când i-am văzut la lucru pe liberali și pe conservatori, când în sfârșit suntem pe deplin convinși că nu există decât un singur și puternic partid, partidul reacționar, fără deosebire de etichetă ?

Desigur că elementul care a făcut ca romanul *Elena* să placă ne lipsește astăzi/

în cel de al doilea foileton, din *Lupta*, an. IV, nr. 316, 3—4 august 1887, p. 2, Const. Miile denotă că nu a intuit structura romantică a personajelor centrale, Alexandru și Elena, că accentul cade, în roman, în primul rând pe analiza tribulațiilor lor sufletești, reproșându-le, neîntemeiat, că nu participă nemijlocit la viața politică a vremii lor : „Din nenorocire însă, acești oameni pledează numai, în loc să lucreze. Alexandru, eroul romanului care are toate calitățile liberalului, în loc să se apuce de lucrat, de pus în practică ideile pentru care pledează așa de frumos, îl vedem discutând numai, combătând numai pe reacționari la vorbă, dar nu-l vedem amestecat în luptă, punând în serviciul ideilor sale, talentul, averea și energia sa. Astfel fiind, e firesc lucru ca în întregul roman să nu întâlnim un singur om cu viață, cu carne și cu oase. în schimbul oamenilor întâlnim păpuși savante, cari declamă frumos ceea ce autorul le pune în gură... Toate actele Elenei atît de extravagante, fără rațiune de a fi astfel, apar și mai curioase în mijlocul declamațiilor ambilor amorezați. Pentru a-și spune dragostea lor, dinșii pare că-i ascultă lumea, vorbește ca la teatru, ridicînd tonul ca actorii proști, și declamînd perioade umflate și bombastice cari țin pagini întregi.”

Din păcate, edițiile romanului *Elena* apărute pînă după 1900 au vehiculat textul amputat și corijat la fel de arbitrar de Grigore H. Grandea, pus în circulație într-un volum apărut în 1888 (București, Editura tipolitografiei Dor. P. Cucu), pe coperta interioară indicîndu-se însă anul 1887. în Biblioteca Academiei B. S. România nu se află acest volum. Așa se explică de ce,

în bibliografia operei lui Grigore H. Srandea, de la sfârșitul ediției *Scrieri* (București, Editura Minerva, 1975, p. 584), la capitolul *Lucrări în colaborare*, și *prefețe*, Pavel Țugui, îngrijitorul ediției, nu-l menționează. Un exemplar se află în biblioteca Muzeului Literaturii Române.

În scrisoarea-prefață care însoțea ediția din 18188, datată „7 octomvrie 1887”, Grigore Ii. Grandea arăta care au fost motivele ce l-au determinat să intervină în textul romanului, fără să-și dea seama că, prin acest procedeu, comite o grav,* eroare. Dimpotrivă, credea că face un bun serviciu prestigiului postum al lui Dimitrie Bolintineanu, scriindu-i astfel editorului: „Primind ruga mea d-a reedita romanțul *Elena* al regretatului și suavului nostru scriitor Bolintineanu, mă ajutați a-mi împlini o datorie de conștiință. În primăvara anului 1862, autorul cedă Tipografiei Naționale manuscrisul, cu îndatorire ca eu să fac corectura. Tipograful se apucă să-l tipărească tocmai în lunele de vară, când nu numai eu, dar și autorul lipseam din capitală. De aceea a ieșit plin de greșeli.

Bolintineanu nu cam avea obiceiul să-și pieptene manuscrisele. În privința părților care-i scăpau în fuga condeiului, fără a se nemeri cu cadrul, se mulțumea a le însemna c-o linie în margine, lăsînd ca mai tîrziu să le șteargă de tot sau să le copieze, pentru a le întrebuița deosebit.

Zetărul, neînțelegînd acest semn, a cules tot textul, așa că pe lângă furnicarul erorilor de scriere, ordine și tipografie, mai vedem și o mulțime de părți cari ar putea să fie la locul lor într-un studiu asupra situației politice, sociale și morale a poporului nostru, la începutul domniei trecute, iar nicidecum într-un romanț.

Redînd acum textului o pieptănare în sensul cum o înțelegea autorul, cred a-mi împlini o datorie către acela care, fără să fie cel mai corect scriitor român, este însă cel mai mare prin inimă și imaginație.”

Ediția apărută în 1906, în colecția „Biblioteca pentru toți”, repune în circulație textul revizuit arbitrar de Grigore H. Grandea, luînd drept bune argumentele sale din scrisoarea-prefață, precizîndu-se într-o notă introductivă: „Aceste considerațiuni ne-au îndemnat și pe noi ca, dintre toate edițiunile acestui roman, ce s-a tipărit de la 1862 încoace și cari toate sunt astăzi cu desăvîrșire epuizate, să preferim versiunea publicată în 1887

de Gr. H. Grandea — ca mai literară și mai pe înțelesul tuturor."

Se pare că, la apariția lui, romanul *Elena* s-a bucurat de o largă audiență în rîndurile cititorilor, îndeosebi în mediile feminine, în monografia *Dimitrie Bolintineanu* (București, Tipografia „Bucovina”, 1932, p. 116), N. Petrașcu afirmă că „Elena a fost cel mai citit roman al literaturii noastre. Era o furie pe toată lumea ca să-l aibă pe masă în anii apariției lui, și numele de Elena a dăinuit la noi mult timp ca numele unui prototip de eroină romantică.” O mărturie în acest sens depune și Traian Demetrescu, în articolul *Dimitrie Bolintineanu*, inclus în volumul *Profile literare* (Craiova, Editura tipografiei D. I. Benvenisti, 1991, p. 117), în care arată că „pe atunci, acea carte devenise o adevărată evanghelie pentru inimile femeilor.” Deși recunoștea voga romanului în epocă, Traian Demetrescu nu o mai găsea justificată, în ultimul deceniu al secolului trecut, considerîndu-l, pe nedrept, doar un produs al romantismului desuet, importat din literatura franceză, reducîndu-i substanța, prin vădită simplificare ironică și lipsă de comprehensiune, la cîteva scheme melodramatice : „Dacă ne vom aminti că-n epoca lui Bolintineanu, în Franța, predomină în literatură școala romantică și mai ales acel curent lamartinist, plin de tot ce sentimentalismul are mai exaltat; și dacă vrîm cădea de acord să admitem că spiritul literaturii franceze a avut multă înrîurire asupra scriitorilor români de pe acele timpuri, atunci ne este ușor să înțelegem că romanul *Elena* năștea mai mult din aceste două cauze. În adevăr, Bolintineanu ar fi putut să scrie un roman de moravuri sau un roman psihologic, opera aceasta ar fi înșutit gloria sa și cred că ar fi deschis un început bun pentru literatura romanului, de care suntem pe deplin săraci. Dar el n-a făcut decît un roman după toate calapoadele romantismului, și încă al unui romantism decăzut. Și dacă pe atunci, acea carte devenise o adevărată evanghelie pentru inimile femeilor, azi el obosește ochii cititorului de la primele pagini. Subiectul romanului e o dramă de amor nefirească, idealizată, bolnavă și a cărei eroină moare de oftică. A muri de oftică e destul de natural, însă trebuie știut că cei mai mulți romantici au abuzat de această crudă boală pînă la ridicul.”

Deprecierea romanului *Elena*, prin neînțelegerea clară a sensurilor lui esențiale și a calităților, cîte sînt, dar reale, a persistat și la începutul secolului nostru. În studiul *Romanele lui*

Bolintineanu, publicat în *Literatură și artă română*, nr. 9, 1902, p. 653, Iuliu Dragomirescu nu-i acorda aproape nici un merit. Ba mai mult, nu sesiza nici o diferențiere calitativă față de *Manoil*: „Același nesfârșit lirism, aceleași imposibilități, aceleași exagerări și fantazii bolnave. Acțiunea ambelor romane e paralelă, tehnica, stilul se aseamănă. Ca și în *Manoil*, eroul e un poet, un fel de smintit, Alexandru Elescu, eroina o martiră a intrigelor și răutății omenеști, Elena; în locul perfidului Alexandru C. întâlnim pe Zoe, așijderea bântuită de perversitate morală; și precum *Manoil* se începe la țară, tot așa și *Elena* începe la o moșie a postelnicului Gheorghe, de lângă Ploiești, în anul 1859. Ca și în *Manoil*, întâi ne introduce în compania personagiilor romanului pe care le recomandă.” Reeditarea romanului *Elena*, în 1906, nu a aflat ecoul cuvenit în presa literară, fiind minimalizată. Într-o recenzie, semnată cu inițialele M.C., publicată în *Viața românească*, an. 1 nr. 5, 1906, p. 325, romanul era respins cu violență, printr-o optică deformată, umbrind, fără motiv întemeiat, imaginea scriitorului și contribuția sa la dezvoltarea literaturii române din secolul al XIX-lea: „Cei care se ocupă mai indeosebi cu literatura română cunosc în Bolintineanu și pe poetul de un erotism bolnăvicios, și pe romancierul slab și fals, și pe autorul de piese teatrale imposibile ca acțiune și ca tratare, și pe istoricul fără pregătire și spirit critic, și pe publicistul de multe ori lipsit de orice strălucire. Dar publicul mare îl cunoaște pe Bolintineanu ca poet patriotic, plin de sentințe și cugetări înălțătoare, admirator și cîntăreț al faptelor eroice naționale. E nevoie ca acest public să-l cunoască altfel? Socotim că-i o pagubă și pentru poet și pentru public. Iată de ce nu ni s-a părut nimerită reeditarea romanului *Manoil* al lui Bolintineanu de către «Biblioteca pentru toți», acum cîțiva ani în urmă, și iată de ce ni* se pare acum și mai puțin nimerită dezgroparea din negura uitării, de către aceeași «Biblioteca», a romanului *Elena* al aceluiași scriitor. Ca și *Manoil*, romanul *Elena* e fals ca psihologie și situații, exagerat ca tratare, injust ca observații de moravuri, fără tipuri vii, declamator pînă la ridicol și defectuos ca stil, — așa că nu poate aduce nici un bine pentru cultura literară a celor ce-l citesc, iar pentru autor retipărirea lui e cel mai prost serviciu ce i se poate face.”

Disocierea calitativă dintre *Manoil* și *Elena*, prin recunoașterea superiorității valorice a celui de al doilea roman, a fost

făcută, în primul deceniu al acestui secol, de către N. Iorga, în *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea* (voi. m Vălenii de Munte, Editura tipografiei „Neamul românesc”, 1909, p. 313). Revizuindu-și opiniile din tinerețe, exprimate, după cum am mai arătat, în articolul *De ce n-avem roman ?*, publicat în *Lupta*, an. VII, nr. 1090, 1 aprilie 1890, p. 2, N. Iorga analizează romanul *Elena* cu mai multă atenție simpatetică, evidențindu-i însușirile proprii indubitabile : „In această nouă lucrare, cu mult mai întinsă decât cea dintii, este un «Manoil», firește, dar un «Manoil» care vine numai pe planul al doilea, după ființa armonică, luminoasă, cuminte a Elenei, femeie de casă, soție credincioasă până la o vreme celui mai grosolan și mai nevrednic dintre bărbați, femeie de lume, respectuoasă față de obiceiuri și tradiții, femeie de conștiință, care, cînd jertfește cugetul său veghetor, se închină morții, ce vine discret, poetic, gingaș ca în *Doamna cu camelii* a lui Alexandre Dumas-fiul, prin ușoara stingere, suptiare, idealizare a trupului, de boala plămînilor.” Pe bună dreptate, N. Iorga argumenta că, în *Elena*, apare un personaj central, Alexandru Eliescu, total opus lui Manoil, mult mai bine conturat : „«Manoilul» de aici e altul; a crescut, s-a îndreptat, s-a deprins cu lumea și viața î el nu va mai merge, jignind în dreapta și în stînga, ucizînd adesea prin capriciile sale de tinăr zeu crud, cu săgeata ușoară și sigură. Nu mai e *eroul* romantic, căruia totul trebuie să i se închine, care ar fi în stare să ceară cu tot dinadinsul soarelui a sta în loc până-și va mihtui orgia, și ceasurilor să zboare pentru a-i grăbi fericirea de care e nerăbdător. E un tinăr cu idei înaintate, un liberal, un naționalist, meșter în a se învîrți în saloane, neîntrecut în a scapără vorbele sale de spirit și în a se apăra de acelea pe care oricine ar voi să le arunce asupra-i, e un minunat convorbitor, un bun tovarăș de cale, un amoretat ce nu face scandaluri, desigur, și un prieten care nu cere prea mult ; el nu mai otrăvește, nu mai înjunghe, nu caută gîlcevuri și dueluri, nu-și face o plăcere să tîrască o femeie iubită pană în fundul prăpăstiei, pentru plăcerea diabolică de a o vedea murind. Numai printr-o melancolie ușoară, prin veșnica umbră pe care o aruncă pe fruntea sa aripile corbului fatal, numai prin aceasta îl deosebești dintre alți și simți că d. Alexandru Eliescu e totuși o ființă dintr-o rasă deosebită.”

Conflictul romanului e susținut de legătura de dragoste dintre Elena și Alexandru. Potrivit mentalității timpului, această

legătură sentimentală are o mare doză de melodramatism, însă, spre deosebire de *Manoil*, întâlnim în paginile romanului o preocupare mai accentuată și în mai mare măsură izbutiă pentru sondarea vieții interioare a personajelor, pentru analiza tribulațiilor lor sufletești. În studiul *Dimensiunea interioară, un aspect al evoluției romanului românesc în secolul al XIX-lea*, publicat în *Limbă și literatură*, voi. II, 1975, p. 261, Șt. Cazimir subliniază că, în *Elena*, comparativ cu *Manoil*, e mult mai bine surprinsă „tăcerea romantică” a eroilor, dilemele și neliniștile care îi devorează lăuntric: „Trama epică a scrierii și natura specială a conflictului în care sint angajați protagoniștii i-a impus autorului invocarea frecventă și amplă a planului vieții interioare. Prin însuși modul ivirii sale, sub semnul scrupulelor care se cer învinse și sub iminența blamului public, sentimentul care îi apropie pe Elena și Alexandru este constrâns să-și amine clarificarea, ceea ce înseamnă adâncirea celor doi în labirintul propriilor supoziții și neliniști. Rolul decisiv, mai mult ca oricând, îl joacă tăcerea personajelor: «Elena nu-i zise nici o vorbă, nici despre scrisoarea ei, nici pentru lunga nearătare acolo. O află mai rezervată decît totdeauna. Alexandru vnu înțelegea că tocmai acesta rezervă era un semn care ar fi trebuit să-i facă mulțumire. El luă lucrul pentru răceală. Observă că Elena evita toate ocaziunile de a rămîne singură cu dînsul.. El se pierdea în conjecturi»”.

Apreciind eforturile meritorii ale lui Dimitrie Bolintineanu în analiza procesului psihologic, Tudor Vianu releva rolul său de inițiator în „descrierea stărilor interne în narațiune”, în introducerea monologului interior. În studiul *Etape din dezvoltarea artistică a limbii române*, inclus în volumul *Studii de stilistică* (București, Editura didactică și pedagogică, 1968, p. 135), scria: „Bolintineanu în *Elena* (1862) introduce astfel de descrieri”, precedindu-le de semnul dialogului, reproducînd adică vorbirea interioară a personajului: — «Doamne, zise el (Alexandru). Ce este această femeie? Nu sint un copil ce intră în lume pentru prima oară... Azi am voit să plec; și cînd eram să pornesc, puterile mi-au lipsit... Nu este un simțămînt trecător ce se stinge îndată ce încetăm a vedea obiectul iubit... Eu sufăr... este o patimă puternică... Am trăit... am fost în relații cu tot felul de femei frumoase, spirituale... niciodată nu am simțit atîta; ceea ce simt acum este un lucru straniu.

Autorul reproduce deci gândurile intime ale lui Alexandru, îndrăgostit de Elena, monologul lui interior, și o face imitând desfășurarea vorbirei interne, prin fraze juxtapuse separate prin puncte de suspensie care trebuie să înlocuiască expresia raporturilor logice și gramaticale. În realitate, monologul interior al lui Alexandru are o structură logică, fiindcă exprimă pe rând motivele care-l fac pe erou să conchidă că simțământul său e un lucru *straniu*. Ultima frază a textului citat este o concluzie și vădește, prin prezența ei, caracterul logic al întregului. Printre argumentele înșirate de personaj, pentru a ajunge la încheierea sa, există și unul care are un caracter generalizator și se apropie de tipul maximelor: (un simțământ) *se stinge îndată ce încetăm a vedea obiectul iubit*. Personajul reflectează deci ca un filosof, ca un moralist, și expresia *obiectul iubit*, pentru femeia îndrăgită de el, o expresie destul de nefirească în monologul interior al unui amant, pune în lumină propria tendință a autorului către reflexia generalizatoare morală."

Romanul lui Dimitrie Bolintineanu e meritoriu și pentru reliefația nuanțată a psihologiei iubirii și finețea explorării sensibilității feminine. Așa cum sublinia G. Călinescu, „avem de-a face cu un roman de analiză, consacrat cu totul pasiunii și, oricât de ieftine, intrigile de gelozie ale Zoei sunt un început de studiu al societății feminine” (*Istoria literaturii române*, ediția a II-a, p. 241).

Romanul *Elena* se înscrie pe linia efortului romantic al epocii de a reabilita femeia și sentimentele; ei împotriva mediului social în care e constrânsă să trăiască. În zugrăvirea poveștii de dragoste dintre Elena și Alexandru, Dimitrie Bolintineanu a fost înjuriat, în mod evident, de romanul *Le Lys dans la valse* al lui Balzac, în care iubirea tinărului Felix de Vandenesse pentru doamna de Mortsauf nu se realizează din cauza aceluiași bariere ale mediului în care trăiesc. Dealtfel, asemănarea dintre Elena și doamna de Mortsauf e sugerată și prin aceea că eroina lui Dimitrie Bolintineanu citește cu pasiune romanul *Le Lys dans la valse* despre care Alexandru face o reflecție semnificativă: „Iată un roman ce arată mai bine decât toate operele filozofilor ce este o femeie. Elena a trebuit să-l citească, să-l simtă... este o mare asemănare între aceste două suflete de femei.” Înfrunzind rezistența zbuciumată a Elenei în fața dragostei înflăcărate a lui Alexandru, observă Șerban

Cioculescu „ca și Balzac, Bolintineanu e un apărător al nucleului social, care este familia” (Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu : *Istoria literaturii române moderne*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971, p. 111). în *Elena* poate fi descifrată și o anume înriurire a *Suferințelor tinărului Werther* de Goethe, însă într-o proporție mult mai mică față de *Manoil*, cum notează, cu îndreptățire, Petre V. Haneș : „Bolintineanu a păstrat, pînă la 1862, modelul eroilor de felul lui Werther, din romanul lui Goethe cu același nume (apărut în 1774), fiindcă ne spune despre Elescu că nu putea fi fericit în viață din cauza caracterului și că simțea plăcere să se torture el singur” (*Romanele lui Dimitrie Bolintineanu*, în *Adevărul literar și artistic*, an. VI, nr. 237, 21 iunie 1925, p. 7, inclus în volumul *Studii literare*, București, „Universala” Alcalay & Co., 1925, p. 149). în nici un caz, romanul *Elena* nu poate fi încadrat în sfera romanului de „mistere”, cum procedează Marian Barbu în studiul *Romanul de mistere în literatura română* (Craiova, Scrisul Românesc, 1981, p. 145). Ca și în privința lui *Manoil*, apropierea de *Misterele Parisului* al lui Eugene Sue este forțată, invocîndu-se similitudini neconcludente, argumente naive și chiar arbitrare : „Există aici o tehnică a așteptării care, pe alocuri, este condusă cu talent. Eroii își jură dragoste, se despart, fiecare își duce destinul său, dar trăiește amintirea celuilalt. Acțiunea din fiecare capitol este rezumată prin titlurile date, de parcă Bolintineanu ne amină mereu «surpriza». Invocarea cerului, înzestrarea săracilor (Măriei, fiică de țăran, i se oferă de către Elena o avere frumușică pentru a se putea mărita cu cine îi este drag), purificarea sufletească a Elenei prin căință sînt tot atîtea particularități care îl apropie pe romancierul român de cel francez.” Autorul studiului forțează pînă la absurd „apropierea” de romanul lui Eugene Sue, făcîndu-l pe Dimitrie Bolintineanu tributari scriitorului francez chiar și în descrierea unei vijelii : „De asemenea, unele descrieri de natură sumbră, survenită în momente de cumpănă (vezi capitolul *Stafia* : «Afară se auzi un tunet. Cerul era acoperit de nori, vîntul începuse să sufle [...], vijelia începuse afară, fulgerele și tunetele se succedau neconținut, ploaia și vîntul băteau în ferestrele camerei unde dormea postelnicul»). Iată un pasaj similar din scrierea lui Sue : «Afară domnește cea mai adîncă tăcere. Nu se aude decît răpăitul ploii care cade... Cade de pe acoperiș pe caldarîm».”

Romanul *Elena* nu e construit pe schemele romanului de „mistere”, ci pe tehnica romantică a contrastelor, a antitezei, cum bine observă Nic. N. Munteanu, în lucrarea *Aspecte și direcții în romanul românesc de la primele începuturi pînă azi* (București, Editura Oficiului de librărie, 1937, p. 20): „Avem același procedeu romantic, antiteza: ciocoi-boieri, politicienii vechi corupți-tinerii naționaliști liberali, oameni culți și cinstiți ca de ex. eroul principal Elescu Alex. Alt contrast: bărbatul bătăran, șiret, incult, plin de defecte — soția (Elena) o femeie distinsă, ideală, cuminte și cu toate calitățile. Romantic este și sentimentalismul romanului; o pasiune puternică se leagă între Elena și Elescu, predestinați a fi laolaltă. Romantic e și sfîrșitul tragic al Elenei, care în urma boalei de piept moare între camelii («dama cu camelii»). Elescu, de durere, se expatriază. Elescu e prezentat mai real și mai simpatic decît Manoil.”

Ca eroină romantică, Elena trăiește cu involburare lăuntrică sentimentele ei, e încercată de melancolia și exaltarea tipice neliniștii eroi romantici, meditănd solitară în spiritul acestora: „Sufletul meu e trist, în mijlocul bucuriilor. Mă întreb pentru ce, și nu găsesc cauza. Mi se pare că viața îmi lipsește... Și ce este mai rău că nu poci a plinge, căci ce poci să zic, dacă nu știu pentru ce sufăr și către cine mă voi adresa? Inima mea, sărmana mea inimă, sparge-te în lacrimi. Iată singura consolațiune ce poți afla în viață!... ah! aș dori să mor!” Elena este încercată de tulburătoare frămintări lăuntrice deoarece pendulează dramatic între două atitudini, între dragostea ei curată pentru Alexandru și între dorința greu stăpînită de a nu încălca normele conjugale, de a nu-și înșela bărbatul pe care totuși îl disprețuiește.

Există, desigur, și în acest roman, ca și în toată literatura română din perioada respectivă, o viziune pronunțat sentimentalistă, răsfrîntă în scene lacrimogene, în declarații erotice făcute într-un stil bombastic, în treceri bruște de la o stare afectivă la alta, opusă, de la euforie la desperare, de la extaz la leșinuri etc. în general însă, spre meritul lui Dimitrie Bolintineanu, drama sentimentală a Elenei impresionează prin puritatea ei, prin intensitatea trăirilor interioare. Ca eroină romantică, Elena se compartă ca atare, dar, trebuie precizat, structura ei temperamentală și caracterologică este surprinsă cu finețe, în ceea ce are autentic uman. în prezentarea Elenei, Dimitrie Bolintineanu a știut să intuiască acele trăsături și atit-

tudini care iac farmecul sensibilității ei feminine. Elena nu apare ca o femeie ce-și pierde rațiunea sub dominația pasiunii. Dimpotrivă, adesea se autoanalizează cu luciditate, își dă seama că dragostea pentru Alexandru ar putea să o ducă la acte pe care nu ar dori să le săvârșească, încearcă, deși nu izbutește, să-și reprime pornirile sufletești firești. La început, simțind pentru Alexandru o afecțiune cu totul aparte, dindu-și seama că a întâlnit omul ce atât de bine se potrivește structurii ei morale, spirituale și temperamentale, ar vrea să-l înlătore din preajma sa, dar în același timp o dorință tainică, firească și umană o ispitește să-l știe permanent lângă ea. Sondarea acestei psihologii a iubirii este realizată meritoriului de Dimitrie Bolintineanu, cu discreție, înregistrând reacțiile definitive. Stările sufletești ale Elenei se ciocnesc uneori dramatic, se contrazic, și atunci când își dă seama că apropierea lui Alexandru a depășit limita e chiar încercată de ură împotriva lui. Elena este o îmbinare de exaltare și luciditate. Ea nu este subjucată pasiunii, pe care o trăiește totuși la o înaltă temperatură. Profilul ei moral e cuceritor.

în *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc* (vol. I, Editura Minerva, 1980, p. 92), Nicolae Manolescu a relevat cu obiectivitate, în mod remarcabil, originalitatea lui Dimitrie Bolintineanu și meritul lui esențial în promovarea tipologiei feminine în literatura română, conturată distinct, ulterior, de Dui'liu Zamfirescu, G. Ibrăileanu sau Anton Holban: „Paloarea ori îmbujorarea, leșinul ușor, starea de agitație și tot limbajul iubirii feminine, aflate la limita dintre patima romantică, de obicei așa de indiscretă, și incertitudinea delicată a vechiului roman de analiză, formează originalitatea cărții lui Bolintineanu. Pentru întâia oară apar penumbra sentimentului, nuanța care mai mult sugerează, nesiguranța și vagul. Sentimentul fiind în romantism elocvent și ostentativ, aici, din contra, expresivitatea e uneori extrasă din rezervă și ambiguitate. E meritul lui Bolintineanu de a inaugura în *Elena* o linie a romanului nostru ce va duce, ocolind, la *Anna*, la *Adela*, la *Ioana*, romane ce poartă, nu intimplător, ca titlu, nume de femei; căci, după arivist, femeia este al doilea personaj constituit și specific; iar a doua temă, după aceea a parvenirii, o reprezintă jocurile dragostei și ale intimplării.”

La începutul acestui capitol de comentarii am arătat că Șerban Cioculescu (op. cit., p. 111) a făcut observația intere-

sântă că Dimitrie Bolintineanu are meritul de a fi introdus în literatura română, în cadrul psihologiei iubirii, un element nou, gelozia. Ideea este reluată și dezvoltată de Nicolae Manolescu, subliniind că e mult mai bine surprinsă în *Elena* decât în *Manoil*, cu o mai fină intuiție a situațiilor care o generează : „*Elena* conține o analiză a geloziei. îndrăgostiții se chinuiesc reciproc cu felurite bănuieli. Nu e vorba încă de gelozia-obsesie, sporită fără cauză exterioară, de la Holban, Ibrăileanu ori Gib. Mihăescu ; dar chiar și așa, avindu-și adică motivele în împrejurări exterioare, gelozia aceasta ne reține o clipă. O cabală întreagă se țese prin mâna Zoei (prietenă neloială a Elenei) contra celor doi (mașinațiunea din romanele de senzație) și ea sfârșeste prin a degrada analiza, romanul alunecând în senzaționalul ieftin, însă alianța de onestitate și duplicitate, la care conveniențele îi silesc mereu pe protagoniști, creează mai mult adevăr sufletească decât în *Manoil*” (*op. cit.*, p. 91).

După opinia unui alt critic contemporan, Florin Manolescu, exprimată în articolul *Valoarea orologiilor*, publicat în *Luceafărul*, an. XV, nr. 34, 19 august 1972, p. 3, intrigile țesute de Zoe constituie resortul care declanșează întregul conflict al romanului, axându-l pe ideea răzbunării : „Cine citește cu atenție *Elena* constată că tot romanul se susține pe o mecanică riguroasă a răzbunării. Odată acțiunea declanșată, ea se dezvoltă cu un pas din ce în ce mai apăsător și ferm, ca și cum bătaia unui clopot ar dezvolta un șir de valuri concentrice, care se împing unele pe celelalte. Alexandru se îndrăgostește de Elena, într-o împrejurare în care soțul acesteia, postelnicul George, îi amintește Zoei de amantul ei «din popor». în acest moment începe să bată ceasornicul secret al romanului, pus în mișcare de imprudența postelnicului. «îmi vei plăti scump aceasta», tu și femeia ta ! zise Zoe, în sine, jurind de a-și răzbuna într-o zi».”

Spre deosebire de *Manoil*, conflictul din *Elena* evoluează crescendo. în final, Elena moare, iar Alexandru, neconsolat, își împarte averea și pleacă, fără urmă, într-o țară îndepărtată. Sfârșitul dramatic al Elenei, de esență romantică, este totuși motivat, intervine ca o consecință a suferințelor ei sufletești, a mistuitoarei ei pasiuni lăuntrice, înăbușită de convențiile sociale. Nicolae Manolescu observă că acest roman se înscrie numai printr-o anume latură a lui în sfera romanului sentimental

de tip romantic. După opinia sa, caracteristicile romantice ale romanului* constau în „tema dragostei oprimate de convențiile sociale, amestecul de studiu al pasiunilor și de studiu al moravurilor («roman original de datine politice-filosofice»), umanitarismul încredințat de dispariția claselor («voi zice că nu mai sint clase în țară, că sint numai români»), caracterul antitetic al psihologiei, în fine, intriga melodramatică” (op. cit., p. 89). Cu deplină justețe, Nicolae Manolescu apreciază că, din punct de vedere calitativ, *Elena* este superior lui *Manoil*. Deși zugrăvește aceleași medii sociale și conflicte asemănătoare, dominant erotice, totuși *Elena* se distanțează de viziunea sentimental-romantică prin modul cu totul diferit în care Dimitrie Bolintineanu zugrăvește aceste medii, prin perspectiva nouă pe care o are asupra personajelor. Datorită acestui fapt, romanul conține și accentuate note antiromantice, prevestind romanele lui Duiliu Zamfirescu, „nu numai din cauza universului, atmosferei și psihologiilor feminine, ci și printr-o analiză i-aș spune directă, a sentimentelor. Vorbăriei epistolare din *Manoil* îi iau locul aici punerea în scenă (desigur subordonată încă vocii auctoriale unice și categorice: «Pină a introduce pe cititori în mijlocul acestui cerc de desprivilegiați ca să le facem cunoștință bărbaților și femeilor din care era compus, să vorbim despre moșia boierească»), chiar dacă naivă, și un stil impersonal și aristocratic al sugerării. Citind *Elena* ne izbește o decență a simțirii personajelor care n^are explicație în schimbarea lumii, căci lumea ambelor romane ale lui Bolintineanu este aceeași, ci în perspectiva asupra ei. Perspectiva lui Manoil, «orfanul» în căutarea «familiei», era oarecum exterioară, a intrusului de mai joasă condiție. Indiscreția lui Manoil în materie de sentimente indică neasimilarea lui. în *Elena* tema se inversează: avem de-a face cu o excomunicare de către «familie». Și Elena, și Alexandru vin din interiorul familiei și se supun conveniențelor ei. Toată reductabila luptă pentru adopțiune a lui Manoil nu poate nimic cînd e vorba de a-și însuși cea mai severă dintre regulile familiei: discreția. *Elena* e scris în întregime sub semnul discreției aristocratice” (op. cit., p. 90).

Apărut în 1862, deci în primii ani ai domniei lui Alexandru Ioan Cuza, romanul *Elena* reflectă veridic atmosfera societății românești din acel timp. Prin intermediul romanului său, Dimitrie Bolintineanu milita pentru aceleași idealuri democratice

și patriotice pe care le slujea, cu devotament, și prin activitatea sa civică. împreună cu Elena, Alexandru adresează celorlalți boieri cuvinte de aspră critică, apără literatura română, pledează pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, dezvăluie demagogia și atitudinea' reacționară a boierimii față de progresele sociale înregistrate după Unirea Principatelor. în aceasta constă semnificația majoră a romanului, făcându-l cu adevărat un „roman de datine politic-filosofie". Alexandru combătea cu hotărîre pe boierii care negau gloria trecutului nostru, demonstra antipatriotismul celor ce așteptau intervenția unei' puteri armate străine pentru a proteja privilegiile feudale.

Dimitrie Bolintineanu exprima în spirit pașoptist atitudinea critică față de realitățile social-politice din acea vreme, deplîngînd, în stilul *Cîntării României*, situația în care ajunsese țara din cauza jafurilor și imoralității claselor avute, dar în același timp afirmînd avîntat încrederea în forțele constructive ale popoului. Cînd boierii din casa postelnicului pozează în oameni puri și virtuoși, Alexandru nu întîrzie să le dezvăluie în față toată falsitatea^, arătîndu-le că unul a cîștigat un proces pe nedrept, prin aranjamente cu judecătorii, că altul a scăpat de o mare poliță rupînd-o, iar prințul Iordache a devenit moșier prin furt etc. Față de *Manoil*, în *Elena* sînt aduse mai multe și mai grăitoare imagini din viața de suferință și grea trudă a țăranimii, Elena și Alexandru înconjurînd cu dragoste și înțelegere pe țărani, inzestrînd un flăcău sărac, pentru a se putea însura.

Romanul nu este axat exclusiv pe povestea de dragoste dintre Elena și Alexandru. Cu bune procedee compoziționale, remarcabile pentru epoca de pionierat a romanului românesc, Dimitrie Bolintineanu proiectează iubirea celor doi eroi pe fundalul realităților social-politice ale societății românești din acea vreme, al moravurilor caracteristice protipendadei boierești. Introduse echilibrat, cu scopul de a disocia fizionomiile celor două personaje principale și de a le evidenția frumusețea trăsăturilor de caracter, prin contrast cu ale celorlalți reprezentanți ai protipendadei, pledoariile patriotice și democratice se integrează armonios în arhitectura interioară a romanului, în dinamica conflictului, neavînd nimic strident. Reușita lui Dimitrie Bolintineanu provine și din [aptul că a izbutit că creeze o in-

trigă arborescentă, bine condusă, cu planuri paralele și alter-nante, motivate logic și înlănțuite gradat între ele.

Fără a nega aspectul sentimental-romantic al romanului *Elena*, N. Iorga considera că cea mai interesantă parte a lui e asigurată de elementele sociale introduse în substanța conflic-tului: „Dacă ar fi numai aceste două tipuri: eroul romantic cioplit puțin de viață și femeia ce se luptă cu ispita omului predestinat, romanul ar fi mai puțin legibil. Dar atâtea alte elemente se amestecă în el pentru a-l face în adevăr interesant” (*op. cit.*, p. 314). Romanul e asemănat cu o frescă socială, bine alcătuită, cu situații și tipuri variate, caracteristice vremii de atunci, zugrăvite cu simț realist: „Elena și Alexandru, împreună cu o prietenă a celei dintii, formează o tabără, și o altă tabără stă în fața ei. Într-însa se întâlnesc, oricât de copilărească ar fi de altfel intriga prin care ei sînt aduși înaintea noastră, o mulțime de oameni cari au trăit în adevăr prin acei ani 1859—60, cînd e așezată acțiunea. Avem pe vechii politicieni din vremea prerogativelor aristocratice, plini de ură împotriva unei societăți nouă care îngăduie concurenți pe lingă dinșii și nu li mai în-grădește cercul afacerilor, iertate și neiertate: avem beizadele și «princese», care, în scrisul acestui autor liberal, cuprind în sine toate păcatele trecutului: iubirea pentru mită și ciștig nelegiuit a bărbatului și iubirea pentru plăcerile de tot felul a femeii; avem apoi pe îmbogățitul care caută să joace un rol în lume, pe fata care-și vinează un soț pentru bani, avem pe fostul ciocoi de casă, ușor de prefăcut în cel mai elegant cavalier și gata să joace cele mai ticăloase roluri la un semn din partea stăpînei sale. Nu se poate zice că vreunul din aceste tipuri e în adevăr măiestrit și deplin zugrăvit, dar despre fiecare în parte își poate face cetitorul altor vremi o idee după scrisul lui Bolintineanu” (*op. cit.*, p. 314). Și G. Ibrăileanu, în *Epoca Alecsandri* (*op. cit.*, p. 364), se referea la aspectul sentimental-romantic al romanului *Elena*, însă accentua, ca și N. Iorga, că mai importantă e latura lui socială: „Alexandru Elescu e tot un tip romantic, excepțional, de o vervă îndrăcită, revoluționar, foarte spiritual, care confruntă pe cunoscuții lui de pe la țară, îi învinge pe toți; face impresie asupra Elenei, îi declară iubirea lui, Elena amină dragostea, hotărîndu-se odată cu călcarea da-toriei sale să moară, și chiar moare, cînd să se cunune cu Elescu. Peripeții sînt și aici foarte multe, personaje la fel. Im-

portantă e descrierea societății de pe la 1860 : exagerări multe/ dar demoralizarea o vedem, trebuie să fi existat."

în monografia consacrată scriitorului, N. Petrașcu afirma că romanul *Elena* „e în rezumat o satiră social-politică a epocii" (*op. cit.*, p. 107). Din aceleași motive, Mircea Zăciu admite că „viziunea societății românești e suficient de bine conturată, iar raportul de forțe dintre clasele sociale, bine surprins" (*Masca geniului*, p. 415). Iar Ion Roman notează că „din hățișul episoadelor melodramatice răzbat imagini tipice pentru societatea vremii" (*Dimitrie Bolintineanu*, p. 184).

Romanul *Elena* a contribuit eficient la consolidarea acestei noi specii în literatura română.

DORITORII NEBUNI

Așa cum am arătat în *Nota editorului* de la începutul acestui volum, cel de al treilea roman al lui Dimitrie Bolintineanu, *Doritorii nebuni*, a rămas extrem de puțin cunoscut pînă acum, mulți istorici literari și editori ai operei scriitorului neștiind de existența lui sau ignorindu-l.

A fost publicat, fără semnătură, sub formă de foiletoane, în *Dimbovița*, an. VI, nr. 11, 3/15 iunie 1864, p. 41 ; nr. 12, 5/17 iunie 1864, p. 45 ; nr. 13, 8/20 iunie 1864, p. 49 ; nr. 14, 10/22 iunie 1864, p. 53 ; nr. 15, 12/24 iunie 1864, p. 57 ; nr. 16, 17/29 iunie 1864, p. 61 ; nr. 17, 17/29 [*sic !*] iunie 1864, p. 65 ; nr. 18, 19 iunie / 1 iulie 1864, p. 70 ; nr. 19, 21 iunie/3 iulie 1864, p. 73 ; nr. 20, 21 iunie / 6 iulie 1864, p. 77 ; nr. 21, 26 iunie / 8' iulie 1864, p. 81 ; nr. 22, 28 iunie / 10 iulie 1864, p. 85 ; nr. 23, 1/13 iulie 1864, p. 89 ; nr. 24, 3/15 iulie 1864, p. 93 ; nr. 25, 5/17 iulie 1864, p. 97 ; nr. 26, 8/20 iulie 1864, p. 101 ; nr. 27, 10/22 iulie 1864, p. 105 ; nr. 28, 12/24 iulie 1864, p. 109 ; nr. 29, 15/27 iulie 1864, p. 113 ; nr. 30, 17/29 iulie 1864, p. 117 ; nr. 31, 19/31 iulie 1864, p. 121, nr. 32, 23 iulie/4 august 1864, p. 125 ; nr. 3/3, 26 iulie/7 august 1864, p. 129 ; nr. 34, 29 iulie'10 august 1864, p. 132 (foiletonul din acest număr e retipărit în nr. 35, 1/13 august 1864, p. 137, cu următoarea notă de subsol : „Din cauza unei erori în foiletonul numărului trecut, reproducem din nou aceeași materie") ; nr. 36, 2/14 august 1864, p. 141 ; nr. 37, 5/17 august 1864,

p. 145 ; nr. 38, 9/21 august 1864, p. 149 ; nr. 39, 12/24 august 1864, p. 153 ; nr. 40, 14/26 august 1864, p. 157 ; nr. 43, 19/31 august 1864, p. 169 ; nr. 44, 23 august/4 septembrie 1864, p. 173 ; nr. 45, 21 august/8 septembrie 1864, p. 177 ; nr. 46, 30 august/11 septembrie 1864, p. 161 ; nr. 47, 3/15 septembrie 1864, p. 185 ; nr. 48, 6/18 septembrie 1864, p. 189 ; nr. 49, 10/22 septembrie 1864, p. 19G ; nr. 50, 13/25 septembrie 1864, p. 197 ; nr. 51, 17/29 septembrie 1864, p. 201 ; nr. 52, 20 septembrie/2 octombrie 1864, p. 205 ; nr. 53, 24 septembrie/6 octombrie 1864, p. 209 ; nr. 55, 1/13 octombrie 1864, p. 217 ; nr. 56, 4/16 octombrie 1864, p. 221* ; nr. 57, 8/20 octombrie 1864, p. 225 ; nr. 58, 11/23 octombrie 1864, p. 229 ; nr. 66, 15/27 noiembrie 1864, p. 261. La sfârșitul ultimului foileton se menționează : „Finele volumului intii” ceea ce demonstrează că Dimitrie Bolintineanu intenționa să-și continue romanul, însă nu a mai realizat acest lucru.

Dintr-o eroare tipografică, primul foileton din *Dimbovița*, an. VI, nr. 11 3/15 iunie 1864,, p. 41, se intitulează *Doritorii români*, începînd însă cu cel de al doilea foileton, din *Dimbovița*, nr. 12, 5/17 iunie 1864, p. 45, se restabilește titlul adevărat, *Doritorii nebuni*, precizîndu-se într-o notă : „Rectificăm eroarea strecurată în numărul trecut, în loc de *Doritorii români* să se citească *Doritorii nebuni*.”

Faptul că Dimitrie Bolintineanu nu și-a semnat romanul poate fi explicat prin aceea că, la data cînd a început să apară în *Dimbovița*, scriitorul era unul dintre cei mai înalți demnitari de stat din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, deținînd, de la 12 octombrie 1863, funcția de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernul prezidat de Mihail Kogălniceanu, guvern care avea să înscrie cel mai luminos moment din epoca Unirii, îndeplinind un rol hotărîtor, de însemnătate istorică, prin legile și reformele realizate. După ce Dimitrie Bolintineanu se retrage din acest guvern, la 19 iulie 1864, Alexandru Ioan Cuza îl numește, în aceeași zi, membru al Consiliului de Stat. în această perioadă, scriitorul păstrează anonimatul asupra lucrărilor literare pe care le publică.

Paternitatea lui Dimitrie Bolintineanu asupra romanului *Doritorii nebuni* este indubitabilă. Peste patru ani de la apariția lui în *Dimbovița*, Dimitrie Bolintineanu publică, sub proprie semnătură, în *Albina Pindului*, an. I, nr. 1, 15 iunie 1868, p. 20, fragmentul intitulat *Mînia cocoanei Elenca*, în finalul căruia se specifică, între paranteze : „*Doritorii nebuni*, fragment”. Unii

dintre puţinii istorici literari care s-au referit la acest roman an crezut că fragmentul din *Albina Pindului* reprezintă o continuare a romanului apărut cu patru ani înainte, în *Dimbovița*. În realitate, *Minia cocoanei Elenca* nu este un capitol nou, ci reia, din *Dimbovița*, partea a doua a capitolului *Dem se schimbă* din *Cartea IV*, pină la capitolul *Nehotărîrea și hotărîrea*.

În ediția noastră reproducem pentru prima dată integral romanul *Doritorii nebuni*, direct din *Dimbovița*, minus foiletoanele apărute în numerele 41 și 42 care lipsesc din colecția acestei gazete aflată la Biblioteca Academiei R.S.R. Cercetările pe care le-am întreprins la toate marile biblioteci din București și din alte orașe ale țării nu au dus la nici un rezultat, neaflind nicăieri colecția *Dimboviței* din 1864.

Din acest roman, câteva scurte fragmente, incoerente și neesențiale, au fost retipărite numai în volumul al doilea al ediției *Opere alese*, text ales și stabilit de Rodica Ocheșeanu și Gh. Poalelungi', București, Editura pentru literatură, 1961'.

Prima menționare a romanului *Doritorii nebuni* a făcut-o George Popescu, în cea dintii monografie consacrată scriitorului, *Dimitrie Bolintineanu, viața și operele sale*, București, Noua tipografie a laboratorilor români, 1876, în cadrul unei scurte bibliografii, unde este consemnat astfel : „*Doritorii nebuni*, roman original, un fragment. *Minia cocoanei Elenca* s-a publicat în *Albina Pindului* din 1868 și în ziarul *Dimbovița*.” Această informație bibliografică este reprodușă identic de George Sion, în prefața sa la ediția *Poezii* de Dimitrie Bolintineanu, București, Editura librăriei Socec & Comp. 1877, p. XII.

La începutul secolului al XX-lea, în studiul *Romanele lui Bolintineanu*, publicat în *Literatură și artă română*, nr. 9, 1902, p. 651, Iuliu Dragomirescu citează „fragmentul de roman *Doritorii nebuni*”, însă fără să precizeze locul și data apariției. Bizar este faptul că N. Iorga a citit romanul în paginile *Dimboviței*, însă, cu toată uriașa sa erudiție, nu a reușit să-i identifice autorul, în *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea* (voi. III, Vălenii de Munte, Editura tipografiei „Neamul românesc”, 1909, p. 314) scriind : în anul VI al *Dimboviței* un anonim dă *Doritorii nebuni*, roman contemporan, cu scene interesante din anii 1821 și următori”.

O altă menționare a romanului o întâlnim în bibliografia *Ce a scris Bolintineanu*, publicată în *Adevărul literar și artistic*, an. IV, nr. 125, 15 aprilie 1923, p. 7, unde se notează laconic :

„*Doritorii nebuni*, fragment de roman”. Probabil că bibliografia a fost întocmită de Paul I. Papadopol, deoarece acesta semnează, în același număr al revistei, la pagina 3, articolul *D. Bolintineanu în lumina istoriei literare și a operei sale*.

Surprinzător este, de asemenea, faptul că, în remacabilul său studiu despre Dimitrie Bolintineanu, inclus în volumul *Cercetări de literatură română* (Sibiu, Cartea românească din Cluj, 1944, p. 100), D. Popovici se rezumă la a afirma că romanul *Doritorii nebuni*, „nu ne este cunoscut decât în partea lui primă, ceea ce ne interzice reconstituirea totalului”, fără să dea amănunte despre locul și data apariției lui. Mai mult ca sigur că nici G. Călinescu nu a cunoscut foiletoanele din *Dimbovița*, ci numai fragmentul reprodus după patru ani în *Albina Pindului* deoarece în prima ediție din *Istoria literaturii române* (București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1941, p. 229), notează : „Un fragment de proză *Minia cocoanei Elenca (Doritorii nebuni)* este reprobabil”. într-o comunicare făcută însă în 1954, în cadrul Institutului de istorie literară și folclor, care-i poartă azi numele, G. Călinescu a întreprins o analiză a romanului pe baza foiletoanelor din *Dimbovița*, anexată apoi la sfârșitul articolului despre Alexandru Pelimon, inclus de Al. Piru în ediția postumă *Studii și cercetări de istorie literară* (București, Editura tineretului, 1966, p. 80). Refăcându-și capitolul consacrat lui Dimitrie Bolintineanu în prima ediție a *Istoriei literaturii române*, G. Călinescu și-a revăzut și comunicarea despre *Doritorii nebuni*, noul capitol fiind publicat mai întâi în *Steaua*, nr. 11 și 12, noiembrie și decembrie 1958, și nr. 3, martie 1959, ulterior fiind reprodus de Al. Piru în cealaltă ediție postumă, *Studii și comunicări* (București, Editura tineretului, 1966, p. 13). Sub această formă a intrat în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II.-a, revăzută și adăugită (București, Editura Minerva, 1982, p. 227), de unde cităm concluzia : „D. Bolintineanu voia în fond să dea o replică la *Ciocoii vechi și noi* ai lui N. Filimon, însă romanul e fără miez realist și e de înțeles de ce a zăcut în uitare”.

Un comentariu asupra romanului *Doritorii nebuni* a întreprins Teodor Vârgoliei, în articolul *Al treilea roman al lui Dimitrie Bolintineanu*, publicat în *Scrisul bănățean*, nr. 8, august, 1957, p. 55. Romanul a fost apoi menționat de Silviu Iosifescu în capitolul *Din copilăria romanului românesc*, inclus în finalul volumului *În jurul romanului* (București, Editura pentru litera-

tură, 1961, p. 208), încadrându-l în sfera romanului-foileton, din punctul de vedere al procedeelelor compoziționale : „în *Doritorii nebuni*, al treilea roman al său, neterminat, pe care l-a publicat în *Dimbovița* din 1864, Bolintineanu folosește tehnica lui «va arma». înainte de a intra în masonerie, un personaj e supus la încercări presupus primejdioase și e lăsat suspendat la sfârșit de capitol." Pe o lectură a romanului în paginile *Dimboviței* s-a bazat și Mihai Zamfir, în articolul *încercare asupra începuturilor romanului românesc*, apărut în *Limbă și literatură*, voi. X, 19*65, p. 175. Pornind de la ideea că, prin romanele lui Dimitrie Bolintineanu, încă din faza de pionierat a romanului românesc, „apar primele realizări de proză «obiectivă», minuind cu naturalețe tehnica modernă a planurilor diferite", Mihai Zamfir apreciază că *Elena și Doritorii nebuni* „marchează saltul calitativ", în *Doritorii nebuni*, se observă în continuare, Dimitrie Bolintineanu „plătind încă tribut unor procedee terifiante, realizează o construcție complexă cu alternarea a două planuri istorice diferite (al revoluției de la 1848 și al revoluției lui Tudor). în același roman capătă un loc larg monologul interior. Personajul principal, tinărul Dem, suferă o transformare fundamentală în decursul acțiunii, iar prezentarea fundalului istoric se îmbină cu individualizarea precisă a tipurilor." în studiul *Romanul de mistere în literatura română* (Craiova, Scrisul Românesc, 1981, p. 163), Marian Barbu nu întreprinde însă analiza romanului *Doritorii nebuni* pe baza lecturii lui integrale în *Dimbovița*, ci se lasă înșelat de cele câteva fragmente reproduse în ediția din 1961, acreditând ideea falsă că acestea ar constitui întregul roman. Marian Barbu vorbește de „proiecția epică, propusă în foiletoanele *Dimboviței*, începînd cu nr. 11, pînă la 25 iulie 1864". Făcînd această afirmație, comite două erori. Mai întii, *Doritorii nebuni* nu a apărut, după cum am arătat, numai „începînd cu nr. 11, pînă la 25 iulie 1864". în al doilea rînd, transcrierona chiar indicația bibliografică din ediția din 1961, în care se arată că fragmentele reproduse au apărut în „*Dimbovița*, nr. 11, 18, 19, 20, 21. 22 din iunie și nr. 24 și 25 din iulie 1864". Marian Barbu face din nr. 25 al gazetei, data de 25 iulie 1864.

Acțiunea romanului *Doritorii nebuni* se desfășoară în perioada anterioară revoluției de la 1848, obiectivul principal în jurul căruia este grefată narațiunea fiind societatea secretă „Regenerațiunea". Se pare că Dimitrie Bolintineanu a pornit de la date reale. în iulie 1848 luase ființă, la București, Clubul Re-

generației, cu scopul de a apăra cauza revoluției, prin influențarea directă asupra desfășurării evenimentelor, contracarând astfel unele acte ale guvernului provizoriu, în care, după cum se știe, intraseră și elemente cu atitudine echivocă sau de-a dreptul reacționară. Din această organizație a făcut parte și Dimitrie Bolintineanu, alături de ceilalți fruntași ai revoluției. În momentul pregătirii alegerii Adunării Constituante, se pune problema desemnării unor deputați care să reprezinte cu adevărat interesele revoluției. Pentru desemnarea candidaților, Clubul Regenerației formează un Comitet central electoral, în componența căruia intră și Dimitrie Bolintineanu, cum ne informează un document al vremii: „în seara de 1 august, Clubul Regenerației a ținut seanță publică; chestiunea alegerii deputaților pentru Adunarea Constituantă a fost în dezbatere ca una ce are influență, sau mai bine de la care depinde statornicirea principelor Constituției noastre și a fericirii României. Pentru acest sfârșit se alege un Comitet central care, punându-se în relație cu comisarul guvernului să se informeze despre persoanele cari ar răspunde mai bine la această mare trebuință, adică la dezvoltarea principelor Constituției” (*Anul 1848 în Principatele Române*, voi. III, p. 158). Potrivit numărului de voturi obținut, Dimitrie Bolintineanu a fost ales al doilea, cu 75 de voturi, după Cezar Bolliac, care primise numărul maxim, 78 de voturi. Printre ceilalți 19 „mădulari” ai Comitetului central electoral mai fuseseră aleși, în ordinea numărului de voturi: I. Brătianu, Alecu Golescu, C. Bălcescu, C. A. Rosetti, Gr. Grădișteanu, A. Zăne, Ioan C. Cantacuzino, Ioan D. Filipescu, C. Roată, Gri-goret Peret, P. Teulescu etc.

Pe lângă zugrăvirea atmosferei din cadrul societății secrete „Regenerațiunea”, romanul conține și largi incursiuni retrospective în evenimentele anului 1821, legate de revoluția lui Tudor Vladimirescu, precum și povestea romantică, de factură melo-dramatică, a iubirii lui Dem pentru o jună aristocrată. Firul acestor acțiuni paralele, nefiind condus cu destulă pricepere, face ca intriga romanului să fie greoaie, lipsită de unitate, uneori pârînd nedeslușită. În acest sens, Silviu Iosifescu observă: „Ordonarea faptelor în timp ridică pentru primii romancieri dificultăți care din perspectiva de azi par surprinzătoare. Chiar motivarea unei serii de fapte prin altele, mai vechi, deci nararea unor întâmplări anterioare povestirii, e făcută la început cu multă stingăcie. Abia mai târziu, în nuvelele mai întinse ale

lui Delavrancea, privirea retrospectivă se va produce firesc, fără să dea impresia de artificiu, ori fără să se întrerupă povestirea principală, Baronzi ori Pelimon introduc însă cite un capitol care rămâne izolat, ca o insulă. în *Doritorii nebuni* al lui Bolintineanu e o alternare de epoci care dă, paradoxal, impresia de joc în timp dintr-unele romane formaliste contemporane. Acțiunea se desfășoară alternativ în 1837 și înaintea răscoalei lui Tudor. Intrigile și personajele sînt deosebite, deși se bănuiește un raport între ele. Cele două acțiuni par a fi fost amestecate din greșeală" (*op. cit.*, p. 216). Cu toate acestea, romanul are o finalitate precisă, clară la o lectură atentă. Prin descrierea acțiunilor societății secrete și prin portretizarea morală a membrilor acesteia, romanul zugrăvește frămîntarea de idei din epoca prepașoptistă, ciocnirea antagonică dintre ele, trecînd pe primul plan și promovînd cu o vădită simpatie ideile democratice, revoluționare. Incursiunile în evenimentele anului 1821. sînt făcute de scriitor în dublu scop. întii, pentru a stabili o legătură, o continuitate între ideile agitate în anul revoluției lui Tudor Vladimirescu și între cele ce cîștigau rol preponderent în jurul anului 1840. Și, în al doilea rînd, pentru a lumina diferite aspecte ale biografiei eroilor săi cu fapte antecedente.

Membrii societății secrete „Regenerațiunea”, cu nume destul de enigmatice, ca Vel, Cheren, Luț, Edem, Els și alții, țintesc să găsească o rezolvare a marilor probleme care frămîntau epoca respectivă. în mijlocul lor există însă o mare disensiune, o totală lipsă de unitate de idei, izvorită din însăși natura societății lor conspirative. Aceasta are, pe de o parte, un caracter francmasonic și practică ritualul specific, iar pe de altă parte, printr-unii din membrii săi, agită idei revoluționare. Ba, mai mult, adăpostește și spioni camuflați. Din această cauză, societatea se destramă. E posibil ca, în prezentarea practicilor specifice ritualului francmasonic, din cadrul societății secrete „Regenerațiunea”, Dimitrie Bolintineanu să fi pornit de la unele realități ale epocii. Se cunoaște, pe bază de documente, că și în țările românești, atît la Iași cît și la București, luaseră ființă, încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, loji cu caracter francmasonic, în care fuseseră atrase și personalități ale vieții publice din acea vreme. Așa cum relevă Z. Ornea în *Junimea și junimismul* (București, Editura Eminescu, 1975, p. 2H9—220), însuși Titu Maiorescu recunoștea că unii dintre junimiști, în frunte cu Vasile Pogor și P. P. Carp, deveniseră membri ai fi-

lialei ieșene a iojei „l'Etoile de Roumanie”, înființată la 18 august 1866, sub conducerea lui George Șuțu. Relatind o convorbire avută, la 3 mai 1870, cu C. Șuțu, fratele lui George Șuțu, Titu Maiorescu notează că această lojă fusese concepută ca o „pepinieră pentru partidul conservator” (*însemnări zilnice*, publicate de I. Rădulescu-Pogoneanu, voi. I, București, Editura librăriei Socec & Co., 1936, p. 146). Diverse asociații, organizate pe structura ritualului francmasonic, existaseră însă, la noi, și mai înainte, deci în epoca în care Dimitrie Bolintineanu plasează acțiunea romanului *Doritorii nebuni*. Așa cum ne informează istoricul francez de origine română Gerard Serbanesco, în volumul al treilea din lucrarea sa *Histoire de la Franc-Maçonnerie universelle* (Paris, Les éditions „Demange”, 1966, p. 301), unde tratează într-un capitol aparte despre *La Franc-Maçonnerie en Roumanie*, practicile de acest gen fuseseră aduse la noi de unii tineri care își făcuseră studiile la Paris. Aceștia se inițiaseră „dans une Loge de Paris, qui s'appelaient à Tepoque VAthenee des Etrangers”, în cadrul căreia erau cultivate aspirațiile de libertate națională și dreptate socială, însuflețitoare pentru tinerii români. „Il est vrai qu'à cette époque, cette Loge était réputée la plus libérale de Paris”, precizează Gerard Serbanesco. Poate că din această lojă a făcut parte și C. A. Rosetti, primind chiar un anumit rang în ierarhia ei interioară, după cum notează în *Jurnalul meu* (ediție îngrijită și prefăcută de Marin Bucur, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974, p. 72): „Astăseară, în sfârșit, fusei la lojă. îmi deteră gradul al doilea. Le făcui un cuvânt de care toți fură încântați și mă numiră, în sfârșit, și în postul de al doilea secretar, eu un strein, un necunoscut! Este un ce mic de tot, dar tot este, și numele acela de secretar ce mi-l deteră, mi se pare că este o prevestire că condeiului îi va șede bine odată în mîna mea.” Prin intermediul lui C. A. Rosetti intră în această lojă și George Crețeanu, cum notează, în altă parte, în *Jurnalul meu* (p. 220): „Aseară am fost la lojă, unde fu primirea Crețeanului. îl chinuirăm pe bietul om, însă cum în adevăr acele *eprevuri* îți arată adesea cine e omul acela.”

Cea mai cunoscută lojă de la noi a fost „rEtoile du Danube” (Steaua Dunării), înființată la Iași, în 1856, și apoi la București, în 1857. în epoca prepașoptistă, în care Dimitrie Bolintineanu plasează activitatea societății secrete „Regenerațiu-

nea", tinerii însuflețiți de ideile înaintate ale vremii foloseau asociațiile de acest tip ca mijloc de a pune în practică aspirațiile de libertate națională și dreptate socială. Pătrunzând în aceste asociații, mulți tineri revoluționari se străduiau să le canalizeze activitatea în direcția dezideratelor patriotice și democratice, să le implice în acțiunile cu caracter social-politic înaintat, așa cum sugerează și Dimitrie Bolintineanu în romanul său, îndeosebi prin intervențiile lui Vel. în acest sens, Gerard Serbanesco recunoaște: „Bien que le Franc-Ma-connerie veuille se tenir au-dessus des manifestations politiques, donc en dehors de toute préoccupation momentanee, elle subit quand meme l'influence du milieu, de la vie sociale, de la vie culturelle, et de la vie politique !... Donc pour realiser l'idee de liberte nationale, de pays opprimes, occupes, ou en etat d'inferiorite, dans toutes les reunions maccniques furent discutes les moyens les DILIS appropries pour realiser ces desiderats."

Legată de existența societății secrete „Regenerațiunea” este povestea vieții lui Dem, singurul personaj al romanului conturat în detaliu de către Dimitrie Bolintineanu. în acțiunea de atragere a lui Dem în rândurile societății secrete, în prezentarea țelurilor acestei societăți constă mijlocul prin care Dimitrie Bolintineanu reușește nu numai să zugrăvească ciocnirea de idei din epoca respectivă, ci să și realizeze un viu tablou critic al societății românești din acea vreme.

Ca și în romanele *Manoil* și *Elena*, și în *Doritorii nebuni* Dimitrie Bolintineanu își împarte personajele în oameni atașați ideilor democratice și patriotice, și oameni refractari acestor idei. în *Doritorii nebuni*, personajul care se face purtătorul celor mai înaintate idei ale epocii este Vel. Scriitorul îl înconjoară pe Vel cu vădită simpatie, din paginile romanului reieșind clar că atitudinea personajului este și atitudinea lui Dimitrie Bolintineanu.

Sfârșitul romanului este precipitat, forțat. în *Dimbovița*, nr. 58, 11/23 octombrie 1864, Dimitrie Bolintineanu își întrerupe narațiunea. O reia abia în nr. 66, 15/27 noiembrie 1864, unde nu face decît o caracterizare generală social-politică, despre tinerii prezentați în ciocnirea de idei a timpului spunînd numai cîteva cuvinte vagi: „O, jûni începători ai sintei idei de unire i Mulți dintre voi nu mai sînt în viață. Ei au căzut în luptele ce veniră în urmă, flacăra sufletului lor a ars argilul pieritor, și pămîntul a acoperit țărîna lor, și timpul a șters numele lor

din cartea vieții, fără ca țara să știe că ei au fost începătorii unirii !"

Din punct de vedere artistic, romanul *Doritorii nebuni* este inferior celorlalte două romane ale lui Dimitrie Bolintineanu, *Manoil* și *Elena*. Personajele acționează prea puțin, se pierd în discuții interminabile. Portretizarea lor e redusă la câteva trăsături ale aspectului fizic, exterior. Episoadele romanului nu sînt sudate între ele, nu se află într-un raport de continuitate ascendentă. Multe din ele sînt complet de prisos, îngreunează lectura, cum este, de pildă, cel în care se face istoricul franc-masoneriei. Alte episoade, deși servesc ideea romanului, totuși nu fac corp comun cu narațiunea, avînd mai mult o valoare în sine. Așa sînt episoadele în care se descriu, retrospectiv, momente ale revoluției lui Tudor Vladimirescu, în ele Dimitrie Bolintineanu narînd faptele într-un stil sec, lipsit de expresivitate, aglomerînd date cu caracter documentar, unele printr-o viziune strict personală.

Bine realizate sînt cîteva descrieri ale mahalalelor Bucureștiului și al unor biserici sau edificii publice, izbutînd să aducă unele imagini autentice, culoarea locală.

Desigur, romanul *Doritorii nebuni* este rodul fanteziei creatoare a lui Dimitrie Bolintineanu, oscilînd între realitate și ficțiune. Prin unele laturi ale acțiunii „i. evocă însă, retrospectiv, anumite fapte și evenimente cu caracter istoric care se cer precizate și clar înțelese. Astfel, tinerii grupați în societatea secretă „Regenerațiunea” erau ostili politicii echivoce a domnitorului Alexandru Ghica, care se lăsa intimidat și tutelat de ingerințele censului rus Rickman, reprezentantul guvernului țarist în Principate, în timpul Regulamentului organic. Prin pacea de la Adrianopol, din 1829, în urma războiului ruso-turc. Poarta otomană se obliga să respecte regulamentele administrative ce urmau să fie elaborate în perioada ocupației Principatelor Române de către armata țaristă, pînă cînd Turcia va plăti despăgubirile de război. în ampla și recenta lor lucrare, *De la statul geto-dac la statul român unitar* (București, Editura științifică și enciclopedică, 1963, p. 237), Mircea Mușat și Ion Ardeleanu precizează : „Prin acest act Imperiul țarist a reușit să realizeze ceea ce nu reușise Poarta otomană timp de patru veacuri : să țină țările române sub ocupație militară străină și să instaleze în fruntea lor un guvernator rus (Kiseleff) timp de mai mulți ani, deși, formal, guvernul de la Petersburg se prefăcea că re-

cunoaște autonomia țărilor române. În timpul guvernatorului rus, însăși Adunarea boierilor și-a pierdut vechile atribute de decizie, deoarece președintele ei, de regulă mitropolitul țării, a fost pus în imposibilitate de a^ași mai exercita funcția care a fost preluată de consulul rus." Retrăgându-și trupele în 1334, guvernul țarist numește ca domnitor pe Alexandru Ghica, în Țara Românească, și pe Mihail Sturdza, în Moldova, subordonându-i politicii sale și dispozițiilor noului consul Rickman. În momentul în care acesta, prin ingerințele sale abuzive în treburile interne ale țărilor românești, cere Adunării obștești să introducă în Regulamentul organic un articol prin care se stipula ca orice lege sau măsură administrativă internă să nu devină valabilă decât după aprobarea ei de către cabinetul țarist de la Petersburg, — prin care, de fapt, se anula autonomia țărilor românești — ia naștere un puternic curent de opinie împotriva Imperiului țarist și a domnitorilor subordonați lui, conducând, treptat, la manifestări protestatere și, în cele din urmă, la acțiuni revoluționare, așa cum sugerează și Dimitrie Bolintineanu în romanul, său. Referitor la această problemă, Mircea Mușat și Ion Ardeleanu citează, în lucrarea lor, următoarea apreciere a istoricului sovietic A. A. Iordanski : „Regulamentul nu a putut satisface nici țărănimea, nici pe liberali și, de aceea, de la primii pași a devenit o sursă de conflicte și singeroase răfuiele politienești, iar pentru naționalități el s-a transformat într-o permanentă și amară semnalare a unei grosolane voințe străine impusă întregului popor, un simbol al speranțelor sfărimate investite în Rusia care s-a dovedit a fi tot atât de cotropitoare, ca toate celelalte. În afară de Regulament însă, și multe altele aminteau de planurile cotropitoare ale puternicului vecin răsăritean. Retrăgându-și trupele din Principate în anul 1834 și numind ca domnitori pe protejații săi, Alexandru Ghica și Mihail Sturdza, Rusia nu-și lua ochii de pe România. În Principatele dunărene au fost numiți ca instructori doi colonei ruși care, de fapt, comandau unitățile/militare/naționale românești și a fost trimis un consul pentru ambele Principate, un oarecare Rickman, care își supraestima sarcinile sale de plenipotențiar. Permanentă lui ingerință în politica internă a Principatelor a constituit sursa unor continui neînțelegeri, complicând situația — și așa dușmănoasă în raport cu Rusia — din Principate. Proteste împotriva acțiunilor lui zburau și la Petersburg și la ambii domnitori. Dar Petersburgul rămânea surd și mut, iar

domnitorii — în calitatea lor de supuși executanți ai directive-
lor cabinetului petersburghez — luau măsuri represive împotriva
protestatarilor. Toată această politică a dus la aceea că nemul-
țumirile determinate de Regulamentul organic și de acțiunile
Jui Rickman și îndirjirea contra Rusiei s-au repercutat asupra
domnitorilor înșiși. Revolta s-a concretizat într-o serie de atacuri
opoziționiste care s-au transformat, treptat, într-o puternică miș-
care revoluționară."

în același sens, în *Istoria românilor din cele mai vechi tim-
puri pînă astăzi* (ediția a doua., revăzută și adăugită, București,,
Editura Albatros, 1075, p. 506), reconstituind agitația produsă
de cererea guvernului țarist de a se introduce noul articol în
Regulamentul organic (împrejurare evocată și de Dimitrie Bo-
lintineanu în romanul său), Constantin C. Giurescu și Dinu C.
Giurescu arată că, „în cele din urmă, articolul, care însemna,,
de fapt, interzicerea dreptului de a face legi noi, fu introdus, iar
membrii Adunării obștești care protestaseră, pedepsiți. în frun-
tea acestora se afla luminatul și patriotul dregător Ion Cimp-
neanu ; el izbuti să plece în străinătate, unde protestă împotriva
incălcărilor rusești și făcu propagandă pentru programul său,
care prevedea : înlăturarea protectoratului rusesc, ca și a su-
zeranității turcești, tributul răscumpărîndu-se o dată pentru tot-
deauna, apoi unirea tuturor românilor și egalitatea claselor so-
ciale, așadar un program național și revoluționar. La întoarcere,,
Cimpineanu fu arestat și închis la mănăstirea Mărgineni, ceea
ce provocă o mare indignare în țară." Modul în care Dimitrie
Bolintineanu l-a înfățișat, în romanul său, pe domnitorul Ale-
xandru Ghica, corespunde adevărului istoric, confirmat de Con-
stantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu : „Alexandru Ghica era,
după cum spune un istoric contemporan, un «om bun, însă fără
curaj... prieten al țării, dar mai mult încă al postului său»"
(*op. cit.*, p. 566).

în ceea ce privește modul în care este prezentată, în roma-
nul *Doritorii nebuni*, revoluția din 1821, trebuie arătat că Dimi-
trie Bolintineanu nu motivează suficient de clar asprimea cu
care Tudor Vladimirescu reprimă actele de indisciplină din ar-
mata sa de panduri, lăsînd să se înțeleagă că nemulțumirile pro-
vocate de pedepsele aplicate ar fi constituit principala cauză a
tragicului său sfîrșit. Adevărul istoric este că Tudor Vladimi-
rescu a fost prins și ucis în urma complotului urzit de eteriștii
lui Alexandru Ipsilanti și adversarii ascunși din propria sa ar-

mată, ofițerii Dimitrie Macedonschi și Hagi Prodan, aceștia fiind cei care provocau, din umbră, actele de indisciplină. În remarcabila sa lucrare, *1821 — Tudor Vladimirescu și revoluția din Țara Românească* (Craiova, Scrisul Românesc, 1978, p. 486), Mircea T. Radu subliniază :

„Tragerea la răspundere a lui Vladimirescu pentru execuțiile ordonate în rindurile oștirii sale, după plecarea sa din București, nu putea fi în nici un caz de competența șefilor eteriști, după cum nu intra nici în atribuțiile ofițerilor D. Macedonschi și Hagi Prodan, cu atât mai mult cu cât aceștia, prin acțiunea lor de instigatori și complotiști, au provocat în bună măsură pedepsele capitale la care a recurs Tudor, în scopul de a menține disciplina oștirii.

Proclamația de la Padeș interzicea pandurilor jefuirea populației și anunța că averea boierilor ostili poporului răsculat se va lua «pentru folosul de obște» : «Să știți că nimenea dintre noi nu este slobod, în vremea acestei Adunări — obștii folositoare — ca să se atingă măcar de un grăunț, de binele sau de casa vreunui neguțător, oroșan sau țăran, sau de al vreunui lăcuitor.»

Pedepsind aspru pe ostașii prădători, și cu deosebire pe aceia care răpeau averea sătenilor, Tudor se adresa adeseori pandurilor cu astfel de cuvinte (reconstituite de C. D. Aricescu, după memoriul lui Chiriac Popescu și după mărturiile pandurilor anchetați) :

«Noi nu ne-am sculat ca să răpim averea fraților noștri, ci s-o apărăm împotriva prădătorilor, după cum ne-am legat prin jurământ.»

Episodul de la Golești, cînd Tudor Vladimirescu a vrut să execute patru căpitani de panduri, evocat și de Dimitrie Bolintineanu în romanul *Doritorii nebuni*, a fost speculat de Dimitrie Macedonschi pentru a instiga pe panduri și căpeteniile lor să se ridice împotriva lui Tudor Vladimirescu. În lucrarea sa, Mircea T. Radu arată : „La Golești, șeful pandurilor a vrut să execute patru căpitani de panduri — Oarcă, Cuțuiu, Ienescu și Urdăreanu —, care refuzaseră să dea semnături de adeziune la măsurile preconizate de el pentru întărirea disciplinei oștirii. Primii doi, știind ce-i așteaptă, au reușit să se ascundă ; ceilalți însă, cînd au fost chemați de Tudor, s-au înfățișat îndată. Urdăreanu a fost spînzurat, iar Ienescu a scăpat, datorită rugăminților comandirului artileriei (Caoalețeanu) și ale aghiotan-

tului lui Tudor (Cioranu). Spinzurarea lui Urdăreanu — arata Cioranu — a provocat o stare de nemulțumire și de fierbere în rândurile căpitanilor de panduri. D. Macedonschi s-a ivit între ei și a început să-i instige : «El s-a întors către căpitani,, dojenindu-i și numindu-i proști pentru că sufăr niște asemenea fapte. Apoi le-a declarat că pandurii sînt în contra lui Tudor,, și cei ce vor rămînea cu Tudor vor pieri împreună cu dinsul.»

în realitate, Alexandru Ipsilanti, în coaliție cu Dimitrie Macedonschi și Hagi Prodan, au pus la cale complotul de a-l pierde pe Tudor Vladimirescu deoarece acesta, ca și Poarta otomană, se situa pe o poziție adversă Eteriei. Cităm din aceeași lucrare a lui Mircea T. Radu : „Tudor și Poarta, în cooperare sau separat — dar fiecare din punctul său de vedere —, aveau de combătut pe Ipsilanti : Vladimirescu, — de pe poziția Țării Românești, subjugate de fanarioți și prădate, acum, pînă la pustiire de forțele eteriste, ce o prefăuseră în teatru de război,, fără a-i deschide în vreun fel perspectiva înlăturării jugului străin, a emancipării naționale și sociale ; la rîndul ei, stăpînirea otomană, din motive contrarevoluționare, combătea pe Ipsilanti,, ce inițiasse o acțiune ruinătoare pentru imperiu" (op. cir., p. 484).

Bazîndu-se pe documentele epocii, Dimitrie Bolintineanu a înfățișat veridic înfruntarea dintre Tudor Vladimirescu, după ce a fost arestat, și aghiotanții lui Alexandru Ipsilanti, erijați în judecători. Confirmarea o avem în lucrarea lui Mircea T. Radu,, care apelează la mărturiile autentice ale lui Minai Cioranu : „După ce Tudor a fost dat în mina lui Vasile Caravia și închis în vechea Mitropolie din Tîrgoviște, «doi aghiotanți ai lui Ipsilant, Lasani și Scufi, veneau și-l chinuiau, întrebîndu-l» : «Spune, tilharule vlahe, ce te-a îndemnat de ai ținut corespondență cu turcii, ca să ne prăpădești ?» Tudor însă le răspundea : «Datoria mea către Patrie, aceasta m-a silit. Pentru că voi, după ce ați proclamat libertatea și ați venit în Țările Românești, sub cuvînt numai de a trece prin țara noastră în Turcia, v-ați călcat cuvîntul de cinste și ne-ați luat drepturile strămoșilor noștri, și ați ridicat și ridicați și astăzi biruri din țara noastră, și ați prădat și ați jăfuit toată țara, începînd de la cai și arme, și neoprindu-vă nici înaintea altarului, dezbrăcînd icoanele și furînd vasele cele sfinte din altarele bisericilor noastre ! Ați necinstit fete înaintea părinților, femei înaintea bărbaților, copii parte bărbătească, săvîrșind cruzimi neauzite și cele mai păgînești fapte, pe care nu le-au săvîrșit nici chiar turcii în ve-

ehime. Și mai aveți gură a mă întreba că ce m-a silit a ține corespondința cu turcii pentru prăpădenia voastră ?» (op. cit., p. 484).

Din romanul *Doritorii nebuni* al lui Dimitrie Bolintineanu, imaginea lui Tudor Vladimirescu reiese luminoasă, de luptător revoluționar dăruit pină la jertfa de sine împlinirii nobilelor idealuri patriotice ale libertății naționale și sociale.

ADDENDA

MANUEL

După cum am arătat la începutul acestui capitol de *Note și comentarii*, în unicul număr al reinviatului sale gazete *Dimbovița*, din 22 martie 1870, p. 10, Dimitrie Bolintineanu retipărește începutul romanului *Manoil*, însă într-o formă revăzută, de data aceasta cu titlul *Manuel*, însoțit de următorul preambul :

„Această carte fu scrisă în exil. La Rusciuc, unde, venit din Paris, apropiu o lună, așteptând să vie sora mea Ecaterina să o văz. Dar domnul țării Știrbei nu permise aceasta. Plec spre Constantinopoli, unde petrecind serile în plăcuta societate la d-l Ion Ghica, în grațiosul său locaș pe Bosfor, citii acest roman. Era mai lung, partea a doua era scenele de degradare ale eroului printr-o femeie. D-na Sașa Ghica declara că partea întâi este o lucrare grațioasă ; iar a doua detestabilă ; cartea însă se publică la Iași întreagă, prin Sion poetul, care adaugă personalitatea sa în carte.

De atunci nu a mai ieșit altă edițiune pină astăzi. Mi s-a părut că d-na Sașa Ghica avea cuvint când respingea partea a doua. Astăzi reapare fără acea parte. în acest roman era o idee, ideea că un om poate să se facă rău precum și bun prin femeie.

S-a criticat mult această specie ce se cheamă *roman*. Romanul este însă singura epopee ce se poate citi încă în secolul nostru. Cind este bine conceput, pasionat simțit, adinc cugetat și nobil exprimat, și are o idee morală, romanul nu este o operă a disprețui ; nimic nu se introduce mai mult în spiritul social ca dinsul, și serviciul ce poate face este imens, în raportul delimitării sentimentelor și poleirii datinilor ; ideile generoase cată

să predomine într-însul în fața societății cea bună ; bine scris,, poate aduce mult bine. Cei care citesc mai mult literatura sunt femeile și această formă este forma ce le convine mai mult,, fiind mai ușoară."

Opiniile lui Dimitrie Bolintineanu despre roman, expuse în acest preambul, merită o atenție mai irare, demonstrind că el este un adevărat întemeietor al acestei noi specii epice în literatura română, nu numai prin creația sa literară propriu-zisă,, ci și prin ideile teoretice pe care le-a afirmat. Dacă romanul românesc a avut o apariție târzie, cu multe tentative eșuate,, aceasta s-a datorat nu numai lipsei de experiență în abordarea acestui complex și dificil gen de scrieri, ci și unei concepții despre roman vehiculată neclar și uneori contradictoriu, în literatura noastră, până în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Pentru a releva mai distinct meritul lui Dimitrie Bolintineanu în promovarea romanului în literatura română, considerăm necesar să-l privim din perspectiva opiniilor despre roman formulate în epoca sa.

Noțiunea de „roman" (de „romanț" sau de „romans", cum o utilizau scriitorii noștri din veacul al XIX-lea), a început să aibă circulație la noi în jurul anului 1830, în primul rând în comentariile marginalii sau în prefețele care însoțeau diferite traduceri din literaturile străine. Discutarea acestei noi specii a genului epic se axa, mai întâi, pe două idei principale, referitoare la funcția și rolul pe care trebuia să le îndeplinească.. Astfel, se sublinia cu pregnanță că romanul este o oglindă a societății, că dispune de mult mai multe mijloace pentru a zugrăvi concret și detaliat viața oamenilor și diferite aspecte ale realității în oare trăiesc. Pornind de la ideea de frescă a vieții umane și sociale, se cerea ca romanul să îndeplinească în primul rând o funcție moralizatoare, să contribuie la îndreptarea moravurilor și a tuturor aspectelor reprobabile observate în mediul înconjurător.

Traducind *Aneta și Luben* de Marmontel, în 1829, Grigore Pleșoianu menționa, în prefața volumului, că dacă și la noi ar exista „istorii pentru tot felul de greșeli, apoi atunci fără îndoială că am greși mai puțin". Funcția moralizatoare a romanului era afirmată mai clar în prefața lui Simion Marcovici la: *Viața contelui de Comminy* de M-me de Tencin, apărută în 1830. Informând cititorii despre conținutul și semnificațiile romanului pe care îl prezenta în traducere românească, Simion Marcovici

atrăgea atenția că „numirea de romanț să nu sperie pe nimeni, că nu însumează alt decît o istorioară plăsmuită”, adăugînd : „Așadar această plăsmuire poate fi bună și folositoare și iarăși vătămătoare, după scoposul scriitorului. Cît pentru acest romanț, îndrăznim a zice că nici un părinte, nici un copil de verice treaptă sau feliu vor fi; nu să poate supăra, pentru că într-insul vom vedea întii că neunirea familiilor pricinuieste cele mai grozave necazuri și al doilea că orbească pornire a tinerilor la patima amorului îi azvirlea în noianurile ticăloșiii și ale chinurilor, de care numai moartea poate să-i scape.” Ideea că romanul are în primul rînd menirea să insufle oamenilor principii morale sănătoase revine și în prefața lui Ion Heliade Rădulescu la *Julia sau Noua Eloise* de J. J. Rousseau, din 1837, în care spunea : „Unde năravurile sînt stricate, legăturile rudeniei și prieteșugului nerespectate, amorul în dep-ravație și necunoscut, romanul, fără să strice obiceiurile, dimpotrivă, începe a le îndrepta : încălzește inimile tinerimei și-i nobilează sentimentele.” O concepție asemănătoare întilnim și la Mihail Kogălniceanu, în fragmentul de roman *Tainele inimii* din 1850.

Cu timpul însă concepția asupra romanului se lărgește, comitent cu pătrunderea tot mai intensă, în original sau în traducere, a romanelor din literaturile străine, cu apariția celor dintii tentative de roman din literatura noastră. În 1856, în prefața sa la romanul *Octav*, tradus din franțuzește, fără a indica autorul, C. D. Aricescu subscria, inițial, la aceeași idee, că „romanul, ca și teatrul, e un speciu (ogîndă) ce reflectă viciile și virtuțile, sublimul și grotescul”, însă preciza, în continuare, că rolul romanului nu este numai acela de a da un verdict asupra moravurilor epocii respective, ci și de a oferi cititorilor posibilitatea să învețe „cu plăcere și succes, istoria și geografia, datinele și costumele secolilor trecuți.” Lărgind astfel noțiunea de roman, C. D. Aricescu îl considera și un mijloc de evocare a trecutului, a tuturor caracteristicilor social-umane, istorice și politice dintr-o epocă mai îndepărtată (cf. C. D. Aricescu : *Scrieri alese*, ediție îngrijită de Dan Simonescu și Petre Costinescu, București, Editura Minerva, 1982, p. 313). O amplă abordare teoretică a problemelor romanului întilnim mai ales în „romanțul” lui Pantazi Ghica, *Un boem român*, apărut în 1860. Multe din afirmațiile acestui interesant și încă necunoscut prozator din veacul trecut merită a fi relevate, provenind de la un om cult, cu vederi largi, înaintate. Pantazi Ghica pornea de la teza că un

roman, prin posibilitățile artistice de care dispune, trebuie să fie o oglindă a vieții sociale, în care oamenii să-și găsească corespondentul lor, problemele care-i frământă, trebuie să critice aspectele negative, pentru a le transforma : „Un romanț este totdeauna tabloul societății, critic al răului, al vițiului, prejudecăților, tot omul are sau a avut o parte a existenței sale consacrată unui romanț.”

Vorbind despre necesitatea folosirii „inspirațiilor imaginației” de către scriitorul care înfățișează viața oamenilor, Pantazi Ghica vedea în aceasta calea spre realizarea unei lucrări nu numai plăcute și interesante, dar și cu valoare educativă și instructivă : „Neapărat că autorul care descrie o episoadă a vieții unui om, profită de inspirațiile imaginației sale ca să dea scrierei o dezvoltare frumoasă, ornamente elegante, gândiri atingătoare, o oarecare poezie, un limbaj ales, și o urmare de neadevăruri grațioase cari dau romanului o formă plăcută, un subiect atingător, o descriere interesantă, un scop moral și instructiv.” Mijloacele realizării artistice nu-i erau indiferente. Pantazi Ghica era conștient că un roman va fi cu atât mai plăcut, mai folositor și mai valoros, cu cât el este superior realizat artistic, cu cât reușește să atragă atenția cititorului și să-l emoționeze prin imaginile construite : „Romanul este studiul vieții ; ca să fie așa și ca să ajungă la rezultatele aceste trebuie neapărat să fie prezentat sub colori, forme și aspecte care plac, ating, fixă atențiunea, mișcă sufletul, vorbește inimei mai mult decât inteligenței, și inspiră simțiminte de compasiune, de iubire, de admirațiune pentru tot ce este înalt, sublim și nobil.”

Problema romanului a fost abordată și în partea inițială a romanului *Don Juanii din București*, publicat anonim, ca foileton, în ziarul *Independința* din 1861. Mult timp s-a crezut că acest roman aparține lui Ion Ghica (cf. Eugenia Carcalechi : *Despre două scrieri necunoscute ale lui Ion Ghica*, în *Arhiva*, an. XVII, nr. 1, ianuarie 1906, p. 40' ; G. Bogdan-Duică : *Un roman de Ion Ghica*, în *Sămănătorul*, an. V, nr. 17, 23 aprilie 1906, p. 325 ; N. Iorga : *Începuturile romanului românesc*, în *Sămănătorul*, an. V, nr. 30, 23 iulie 1906, p. 583 ; N. Georgescu-Tistu : *Ion Ghica — scriitorul*, București, Academia Română, 1935 ; Olimpiu Boitoș : *Introducere* la ediția *Scrisori către Vasile Alecsandri*, București, 1947). Ulterior, G. Călinescu, sub cunoscutul său pseudonim Aristarc, în articolul „*Romanul*” lui Ion Ghica, publicat

in *Națiunea*, an. II, nr. 478, 27 octombrie 1947, p. 2, emite ipoteza că romanul aparține lui Pantazi Ghica. Cercetările mai noi propun însă ca autor al romanului *Don Juanii din București* pe Radu Ionescu (cf. Ghiță Florea : *Radu Ionescu, autor al „Don Juanilor din București”*, în *Gazeta literară*, nr. 40, 5 octombrie 1967, p. 7 ; Șt. Cazimir : *Paternitatea romanului „Don Juanii din București”*, în *Limbă și literatură*, nr. 24, 1970, p. 133; Radu Ionescu : *Scrieri alese*, ediție îngrijită, prefată, note și bibliografie de Dumitru Bălăeț, București, Editura Minerva, 1974, p. 316).

Făcînd o comparație între posibilitățile de care dispune poezia, pe de o parte, iar pe de alta romanul, în zugrăvirea vieții oamenilor și a societății, autorul romanului afirma că „poezia n-a pierit și nu va pieri. Dar poezia nu intră în amănunțele vieții familiare, ea nu poate urma pe un om în nenumăratele forme ce ia societatea modernă, ea nu poate pătrunde în toate scenele pe care le desfășoară existența noastră”. Autorul, fie el Radu Ionescu, susținea principiul că romanul trebuie să fie un tablou complex al vieții sociale și morale, arătînd că „romanul poate lua toate formele și ne poate spune tot, ne poate descrie tot. Faptele mari ale istoriei, simțimentele puternice ale sufletului, obiceiurile vieții, romanul cuprinde tot, exprimă tot. Unul caută dezvoltarea vieții în studiul faptelor istorice, altul în analiza inimii omenești, cel din urmă în observarea obiceiurilor. Aceste trei forme se completează una pe alta și formează istoria întreagă a societății.” Subliniind că o societate omenească, deci și cea românească, se prezintă unui observator sub o multitudine de aspecte, și că fiecare din aceste aspecte poate genera un roman, Radu Ionescu dădea de exemplu pe Balzac, care „a fotografiat toată societatea franceză din secolul XIX în profundele sale romane, care compun nepieritorul său monument grandios *Comedia umană*”. Dacă Balzac a descris societatea franceză, se impunea cu necesitate ca societatea românească să fie descrisă de un scriitor român. Dacă la noi se simțea însă lipsa unui talent asemănător cu al lui Balzac, care să compună *Comedia socială* românească, era necesar să se creeze romane care să oglindească numai un aspect al realităților noastre, sau să portretizeze numai unul din tipurile caracteristice nouă : „Dacă trebuie să credem că sintem foarte departe de *Comedia umană* a lui Balzac, și prin urmare și de *Comedia socială* a noastră, putem însă avea romane de obiceiuri cari să ne repre-

zinte cite o față numai a societății noastre, cite unul numai din numeroasele tipuri cari vedem împrejurul nostru".

O aversiune fățișă față de roman, în speță față de romanul romantic, a manifestat poetul N. Nicolescu, în conferința *Despre influența lecturii romanțelor străine*, din 1867, în care afirma : "între alte păcate, se introduc în ocupațiunile intelectuale ale societății noastre un număr de originale și de traducțiuni bastarde și imorale, supt numele răpitor de romanțe, care măriri și întinseră dezordinea și confuziunea atât în literatură, cât și în societate." în studiul *Dezbateri românești despre roman*, inclus în volumul *Citind, recitind...* (București, Editura Eminescu, 1973, p. 64), Al. Săndulescu consideră că o asemenea poziție „se adaugă la cauzele istorice obiective, care au condiționat apariția așa de târzie a romanului în literatura noastră. Lipsa unei vieți citadine dezvoltate, a profesionalizării romancierului, precum și structura noastră lirică de povestitori, modelată de o veche tradiție folclorică, au instaurat un anumit scepticism destul de rezistent în posibilitățile de înflorire a romanului românesc. Dar nu această atitudine va avea, în cele din urmă, sorți de izbândă."

în acest cadru complex, lui Dimitrie Bolintineanu îi revine meritul esențial de a fi un adevărat întemeietor al romanului românesc.

CUPRINSUL

Nota editorului VII

MANOIL

1855

Partea I 3
Partea II 59

ELENA

1862

Noii veniți 122
Cina 135
Noaptea 142
Elena 146
Cearta 148
Cererea în căsătorie 164
O patimă nouă 166
Intrigantele 172
Corispondința 175
Ranu 186
Gelozie I⁸⁷
Ranu se descoperă 19²
O întâlnire 19⁴
O călătorie spre munți 198
Stafia 2¹²⁸
O nouă întâlnire 233
Cel din urmă act al comediei 241

601

Ducerea la capitală	243*
intoarcerea la Fănești	252
Iar la București	25-8
Măria	262
Banchetul	271
Duelul	289'
Schimbarea de coafură	293
intoarcerea	299
Dupe moarte	323

DORITORII NEBUNI

1864

<i>Partea I</i> 3 3 1
<i>Cartea I</i> 331
Teatru Național 3 4 0
<i>Cartea II</i> 361
Coboritorii lui Nicola Protopopul 355
Bimbașa Sava	• 362"
Lupta de la Olteni	• 367
Dem	• 381
incercările misterioase 385
Principele Alexandru Ghica 403
Serata cu ceai 409
<i>Cartea III</i> 412
Rădicarea lui Tudor	• 412
Garda morței 419
Tragedie 423
O spânzurătoare de noapte 425
Arestarea	• 427
Drăgășani	• 429
<i>Cartea IV</i>	• • 432
Dem se schimbă	• 4 3 2
Nehotărîrea și hotărîrea 439
Grădina cu cai 443
L'In act de vitejie 449
Cocoana Elenca face minuni 453
Vizita neașteptată 4 5 7
A doua serată la colonel, al doilea scandal 463
Propozițiune de duel 464

Caterina	
Anul patimilor	
Conspirațiuni unite	
Adunarea Generală și drama	
Vătaful agiei.	
Pușcăria de la Sintul Antoniu	
Un caracter de temnițar cum nu se vede în toate zilele	
Pușcăria de la Sintul Antoniu	
Un spionagiu curios	
O mică ședință între oamenii din care a ieșit unirea țării	

ADDENDA

Manuel

Note și comentarii